T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

Doktora Tezi

ŞEHRÎZÂDE MEHMED SAÎD EFENDİ'NİN TUHFE-İ MUSTAFÂVİYYE FÎ BEYÂN-I KAPUDANÂN-I DEVLET-İ ALİYYESİ'NİN TRANSKRİPSİYON VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Davut ADLIĞ
11936001

Danışman
Prof. Dr. Mehmet KARATAŞ

Diyarbakır 2020

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

Doktora Tezi

ŞEHRÎZÂDE MEHMED SAÎD EFENDİ'NİN TUHFE-İ MUSTAFÂVİYYE FÎ BEYÂN-I KAPUDANÂN-I DEVLET-İ ALİYYESİ'NİN TRANSKRİPSİYON VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Davut ADLIĞ
11936001

Danışman
Prof. Dr. Mehmet KARATAŞ

Diyarbakır 2020

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Şehrîzâde Mehmed Saîd Efendi'nin Tuhfe-i Mustafâviyye Fî Beyân-ı Kapudanân-ı Devlet-i Aliyyesi'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

27/07/2020

Davut ADLIĞ

ÖN SÖZ

Osmanlı Devleti'nde tarih yazıcılığı özellikle 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişme göstermiş ve zamanla değişik türlerde eserler meydana getirilmiştir. Osmanlı tarih yazıcıları ilk başlarda daha çok yöneticilerin hayatını, siyasi ve askeri başarılarını konu etmiş, ilerleyen yıllarda devletin siyasetine uygun olarak farklı konuları da ele almışlardır. Osmanlı denizcilik tarihi de ele alınan konular içerisinde olup, bu konuyla ilgili eserler yazılmıştır. Ancak Osmanlı denizcilik tarihi ile ilgili yazılan eserler arasında üzerinde çalışma yapılmış olanlar ise oldukça azdır. Denizcilik tarihi, Osmanlı tarihi içerisinde çok önemli bir yere sahip olmasına rağmen bu alanda yapılan çalışmalar yeterli değildir. Bu bağlamda üzerinde çalıştığımız, Şehrîzâde Mehmed Saîd Efendi'nin *Tuhfe-i Mustafâviyye fî Beyân-ı Kapudanân-ı Devlet-i Aliyye* adlı eseri Osmanlı denizcilik tarihi ile ilgili yazılmış başlıca eserlerdendir.

Eserde ilk olarak Dört Halife dönemi denizcilik faaliyetleri, akabinde Emeviler, Abbasiler ve nihayet diğer İslam devletlerinde aynı alandaki çalışmalardan bahsedilmektedir. Eserde kaptanıderyaların biyografileri verilmeden önce Osmanlı denizcilik tarihinin değişimi ve gelişimi, tersaneciliğin gelişim tarihi padişahların dönemlerine ayrılarak genel hatlarıyla anlatılmıştır.

Eserin ana konusunu Osmanlı Devleti'ndeki kaptanıderyaların biyografileri oluşturmaktadır. Bu kapsamda Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 1704'e kadarki tüm kaptanıderyaların biyografileri izah edilmiştir. Bazı kaptanıderyaların hayatları kısa bir şekilde anlatılırken bazılarınınki de detaylı olarak verilmiştir. Kaptanıderyaların hayatları ele alınırken dönemlerindeki Osmanlı denizcilik tarihinde önemli yeri olan olay ve gelişmeler de ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

Müellif'in kendi el yazması olup, tek nüshası olan ve Kahire'de Dârü'l-kütübi'l-kavmiyye kütüphanesinden getirilip transkripsiyon ve değerlendirmesi yapılan bu çalışma giriş, üç bölüm, sonuç ve metnin indeksinden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde Hz. Peygamber, Dört Halife ve sonrasındaki Müslüman devletlerdeki denizcilik faaliyetleri, Osmanlı öncesi Türk devletlerindeki denizcilik faaliyetleri ve Osmanlı Devleti'ndeki denizcilik faaliyetleri yüzyıllara ve padişahlara göre dönemlere bölünerek anlatılmıştır.

Birinci bölümde Şehrîzâde Mehmed Saîd Efendi'nin hayatı ve tesbit edilen eserleri hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Yine üzerinde çalıştığımız eserin konusu, telifindeki amaç, müellifin tarih metodolojisi, eserdeki dil ve üslubu ile tarih felsefesi hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde transkripsiyonu yapılmış olan eserin genel bir özeti yapılmıştır. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde eserin transkripsiyon metni verilmiştir. Metin içerisinde yer alan ayetlerin, hadislerin, Arapça-Farsça terimlerin ve şiirlerin Türkçe karşılıkları dipnotta verilmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanması sırasında çalışmamın her safhasını takip edip gerekli dönütleri en kısa zamanda yapan, karşılaştığım zorlukları aşmamda büyük destek veren ve beni motive eden danışman hocam Sayın Prof. Dr. Mehmet KARATAŞ'a, çalışmayı kontrol edip yönlendirmede bulunan Doç. Dr. Hatip YILDIZ ve Doç. Dr. Oktay BOZAN'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Ayrıca tezimizi proje kapsamında destekleyen ve gerekli araştırmaları yapmamız için maddi destek sağlayan Dicle Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü'ne (DÜBAP) katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Davut ADLIĞ

Diyarbakır 2020

ÖZET

Osmanlı denizcilik tarihi, Osmanlı tarihinin en önemli bölümlerinden birini oluşturmaktadır. Osmanlı denizcilik tarihinin ise lokomotifi kaptanıderyalardır. Nitekim kaptanıderyalar denizcilik faaliyetlerinin merkezinde olup, faaliyetleri yöneten kişilerdir. Denizlerdeki ilerlemeler kaptanıderyaların başarılarına bağlıdır.

Bu çalışmada kaptanıderyaların hayatını anlatan, Şehrîzâde Mehmed Saîd Efendi'nin *Tuhfe-i Mustafâviyye fî Beyân-ı Kapudanân-ı Devlet-i Aliyye* adındaki eserinin transkripsiyon ve değerlendirmesi yapılmıştır. Eser'de kuruluşundan 1704 yılına kadarki tüm Osmanlı kaptanıderyalarının hayatları anlatılmaktadır. Kaptanıderyaların hayatları anlatılırken dönemlerindeki denizlerde yaşanan olaylar da detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Dolayısıyla eserde kaptanıderyaların hayatlarıyla beraber Osmanlı denizcilik tarihi ile ilgili önemli bilgiler de bulunmaktadır.

Bu eserle ilgili yapılan değerlendirmede Osmanlı öncesi İslam Devletleri ve Osmanlı Devleti'nde denizcilik faaliyetleri genel hatlarıyla anlatılmıştır. Ayrıca Şehrîzâde Mehmed Saîd Efendi'nin hayatı ve eserleri, eserin biçimsel özellikleri anlatılmış ve eser özetlenmiştir.

Anahtar Sözcükler

Osmanlı Denizcilik Tarihi, Kaptanıderya, Tersane-i Amire, Şehrîzâde Mehmed Saîd, Tuhfe-i Mustafâviyye.

ABSTRACT

Ottoman maritime history constitutes one of the most important parts of Ottoman history. The locomotive of Ottoman maritime history is the sea captains. As a matter of fact, sea captains are people who are at the center of maritime activities and manage the activities. Advances in the seas depend on the success of the sea captains.

In this study, the transcription and evaluation of Şehrîzâde Mehmed Saîd Efendi's *Tuhfe-i Mustafâviyye fî Beyân-ı Kapudanân-ı Devlet-i Aliyye*, which tells about the life of the captains. In the work, the lives of all the Ottoman Sea Captain's from its foundation until 1704 are explained. While describing the lives of sea captains, the events in the seas of their time are described in detail. Therefore, the work contains important information about the Ottoman maritime history along with the lives of the sea captains.

In the evaluation of this work, maritime activities in the pre-Ottoman Islamic States and the Ottoman Empire were explained in general terms. In addition, the life and works of Şehrîzâde Mehmed Saîd Efendi, the formal features of the work were explained and the work was summarized.

Keywords

Ottoman Maritime History, Sea Captain, Shipyard Amire, Şehrîzâde Mehmed Saîd, Tuhfe-i Mustafâviyye.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖN SÖZ ..... **I**

ÖZET ..... **III**

ABSTRACT ..... **IV**

İÇİNDEKİLER ..... **V**

KISALTMALAR ..... **XI**

GİRİŞ **1**

OSMANLI ÖNCESİ İSLAM DÜNYASI VE OSMANLI DENİZCİLİĞİNE GENEL BİR BAKIŞ **1**

1. HZ. PEYGAMBER VE DÖRT HALİFE DEVRİ DENİZCİLİK FAALİYETLERİ **1**

2. EMEVİLER, ABBASİLER, FATİMÎLER, EYYÛBÎLER VE MEMLÜKLER DÖNEMİ DENİZCİLİK FAALİYETLERİ **3**

3. TÜRKLERDE DENİZCİLİK FAALİYETLERİ **5**

3.1. Selçuklu ve Beylikler Döneminde Denizcilik 6

3.1.1. Anadolu Fethinin İlk Yıllarında Türk Denizciliği 6

3.1.2. Çaka (Tekeş) Bey ve Türk Denizciliği 7

3.1.3. Anadolu Selçuklularında Denizciliğin Yeniden Canlanması 8

3.1.4. Beylikler Döneminde Denizcilik Faaliyetleri 8

3.2. Osmanlı Devleti'nde Denizcilik Faaliyetleri 10

3.2.1. Rumeli'ye Geçiş 11

3.2.2. Gelibolu'da Fetih Hareketleri ve Gelibolu Tersanesinin Kuruluşu 11

3.2.3. Venedik ve Cenevizlerle İlişkiler 12

3.2.4. II. Murad Döneminde Deniz Faaliyetlerindeki Gelişmeler 13

3.2.5. Fatih Sultan Mehmed Dönemi Denizcilik Faaliyetleri 13

3.2.5.1. İstanbul'un Fethi 13
3.2.5.2. Fatih Döneminde Diğer Denizcilik Faaliyetleri 15
3.2.6. II. Bayezid Döneminde Denizcilik Faaliyetleri 16
3.2.7. Osmanlı Denizciliğinde Türk Kaptanlardan İstifade 17
3.2.8. Osmanlılar'ın Kızıldeniz'deki Faaliyetleri 18
3.2.9. Yavuz Sultan Selim'in Deniz Siyaseti 19
3.2.10. Kanuni Sultan Süleyman Dönemi Denizlerdeki Gelişmeler 20
3.2.10.1. Barbaros Hayreddin Paşa ve Mücadeleleri 21
3.2.10.2. Malta Kuşatması 23
3.2.11. II. Selim Dönemi Denizcilik Faaliyetleri 24
3.2.11.1. Kıbrıs'ın Fethi 24
3.2.11.2. İnebahtı Deniz Savaşı (7 Ekim 1571) 25
3.2.12. Osmanlı Devleti'nin Hind Denizi'ndeki Faaliyetleri 26
3.2.13. Don-Volga Projesi ve Hazar Denizi Kaptanlığı 27
3.2.14. XVII. Yüzyılda Osmanlı Denizciliği 28
3.2.14.1. Girit'in Fethi ve Sonrası 29
3.2.15. XVIII. Yüzyılda Osmanlı Denizciliği 30
3.2.15.1. Çeşme Deniz Muharebesi (1770) 31
3.2.15.2. Mühendishane-i Bahr-i Hümâyun 32
3.2.16. XIX. Yüzyılda Osmanlı Denizciliği 32
3.2.16.1. III. Selim Döneminde Denizcilik Faaliyetleri 32
3.2.16.2. Sultan II. Mahmud ve Abdülmecid Döneminde Denizcilikteki Gelişmeler 33
3.2.16.3. Sultan Abdülaziz Dönemi Denizcilik Faaliyetleri 34
3.2.16.4. II. Abdülhamid Döneminde Denizcilikteki Gelişmeler 34
3.2.16.5. Sultan V. Mehmed Reşad ve Mehmed Vahdettin Döneminde Denizcilik Faaliyetleri 35

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEHRÎZÂDE MEHMED SAÎD EFENDİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. HAYATI 37
1.2. ESERLERİ 38

1.3. TUHFE-İ MUSTAFÂVİYYE FÎ BEYÂN-I KAPUDANÂN-I DEVLET-İ ALİYYE 42
1.3.1.Tarih Metodolojisine Göre Tuhfe-i Mustafâviyye 43
1.3.1.1. Müellifin Faydalandığı Kaynaklar 43
1.3.1.1.1. Vekâyi‘nâme’ 43
1.3.1.1.2. Tezkire-i Davud 44
1.3.1.1.3. Hadîkatü’l-Vüzerâ 44
1.3.1.1.4. Gülşen-i Hulefâ 45
1.3.1.1.5. Ravzatü’l Ebrâr 45
1.3.1.1.6. Tuhfetü'l-Kibâr Fî Esfâri'l-Biḥâr 46
1.3.1.1.7. Takvîmü't-Tevârîḫ 46
1.3.1.1.8. Fezleke 47
1.3.1.1.9. Târîh-i Gılmânî 47
1.3.1.1.10. Târîh-i Nâimâ 47
1.3.1.1.11. Solak-zâde Târihi 48
1.3.1.1.12. Tâcü’t-tevârîh 48
1.3.1.1.18. Tarîh-i Râşid 49
1.3.1.1.19. Tarîh-i Vecîhî 49
1.3.1.1.20. Tarih-i Hamîs 50
1.3.1.1.21. Azmî-zâde Mustafa Hâletî 50
1.3.1.1.22. Târih 50
1.3.1.1.23. Tuḫfetü'l-Bâb* 51
1.3.2. Kaynakları Kullanma Şekli 51
1.3.3. Dil ve Üslubu 53
1.3.3.1. Tasvirler 53
1.3.3.2. Padişahlar Hakkındaki Görüşleri 54
1.3.3.3. Devlet Adamları Hakkındaki Görüşleri 56
1.3.3.4. Hz. Muhammed (s.a.v) Hakkındaki Görüşleri 57
1.3.3.5. Şiirler 59
1.3.3.6. Atasözleri ve Deyimler 62
1.3.3.7. Ayet ve Hadisler 63
1.3.4. Şehrîzâde’nin Tuhfe-i Mustafaviyye’sine Göre Tarih Felsefesi 64

İKİNCİ BÖLÜM 68

TUHFE-İ MUSTAFÂVİYYE FÎ BEYÂN-I KAPUDANÂN-I DEVLET-İ ALİYYE'NİN ÖZETİ 68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞEHRİ ZADE MEHMED SAİD EFENDİ'NİN TUHFE-İ MUSTAFÂVİYYE FÎ BEYÂN-I KAPUDANÂN-I DEVLET-İ ALİYYESİ'NİN TRANSKRİPSİYONU

3.1. SÜLEYMÂN BEY 135

3.2. HAS YUNUS 136

3.3. MAḤMÛD PAŞA 136

3.4. AḤMED PAŞA 137

3.5. MESÎḤ PAŞA 137

3.6. SİNÂN PAŞA 137

3.7. DAVUD PAŞA 138

3.8. ẒİKR-İ KEYFİYYET-İ AḤMED PAŞA 139

3.9. ẒİKR-İ KEYFİYYET-İ CAFER PAŞA 140

3.10. MUṢṬAFÂ PAŞA 141

3.11. ẒİKR-İ KEYFİYYET-İ AḤMED BEY ÎN-EST 142

3.12. ẒİKR-İ TERCEME-İ ḲAPUDÂN ḪAYREDDİN PAŞA 142

3.13. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ MEḤMED PAŞA 145

3.14. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ SİNAN PAŞA ÎN 146

3.15. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ PİYÂLE PAŞA 146

3.16. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ 'ALİ PAŞA ÎN-EST 148

3.17. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ ḲAPUDÂN 'ALİ PAŞÂ-YI DİĞER 149

3.18. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ İBRAHİM PAŞA 149

3.19. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ ḲAPUDÂN HASAN PAŞA ÎN-EST 150

3.20. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ SİNAN PAŞA ÎN-EST 151

3.21. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ ḪALİL PAŞA ÎN 153

3.22. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ MUSTAFA PAŞA 153

3.23. ẒİKR-İ TERCEME-İ ḤÂL-İ DERVİŞ PAŞA 153

3.24. SEBEB-İ ḲATL-İ DERVİŞ PAŞA 154

3.25. ẒİKR-İ TERCEME-İ AḤVÂL-İ CAFER PAŞA 156

3.26. ZİKR-İ AḤVÂL-İ ḤAFIZ AḤMED PAŞA 156
3.27. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ ḤALİL PAŞA-YI DİGER 164
3.28. ẒİKR İ AḤVÂL-İ MEḤMED PAŞA 167
3.29. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ ‘ALİ PAŞA ÎN-EST 171
3.30. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ DÂVUD PAŞA ÎN-EST 172
3.31. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ MUṢṬAFÂ PAŞA 172
3.32. ẒİKR-İ RECEB PAŞÂ-YI BED-HASLET 173
3.33. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ ÇELEB-İ HASAN PAŞA 176
3.34. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ MUṢṬAFÂ PAŞA 178
3.35. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ CAFER PAŞÂ-YI SÂLİS 180
3.36. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ DELİ ḤÜSEYİN PAŞA ÎN-EST 181
3.37. KELÂM-I SÂDIḲĀNE 188
3.38. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ MUṢṬAFÂ PAŞA [43B] 189
3.39. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ MUṢṬAFÂ PAŞA 204
3.40. TAFṢÎL-İ ḲATL-İ SİLAḤDAR PAŞA 206
3.41. ẒİKR İ AḤVÂL-İ SİYAVUŞ PAŞA 208
3.42. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ PİYÂLE PAŞA 209
3.43. ẒİKR-İ ḤÂL-İ EBÛ BEKİR PAŞA 211
3.44. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ SİLAḤDAR YUSUF PAŞA ÎYN 211
3.45. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ ḲAPUDÂN KOCA MUSA PAŞA 217
3.46. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ DİĠER MUSA PAŞA 218
3.47. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ FAŻLI PAŞA ÎYN 218
3.48. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ MEHMET PAŞA 221
3.49. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ AḤMED PAŞA İN-EST 222
3.50. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ MUṢṬAFÂ PAŞA 223
3.51. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ ḲAPUDÂN MEḤMED PAŞA 224
3.52. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ ‘ALİ PAŞA ÎN-EST 228
3.53. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ MEḤMED PAŞA 229
3.54. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ MEḤMED PAŞA 234
3.55. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ MURAD PAŞA ÎNEST 234
3.56. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ MUṢṬAFÂ PAŞA 254
3.57. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ MUṢṬAFÂ PAŞA 255

3.58. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ MUṢṬAFÂ PAŞA 258
3.59. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ ḴAPUDÂN ŞARI KEN‘AN PAŞA..... 262
3.60. SEYDÎ AḤMED PAŞA-YI ŞECÂ‘AT NİHÂDDIR..... 276
3.61. FÂ’İDE-İ MÜHİMME..... 278
3.62. TOPAL MEḤMED PAŞA..... 298
3.63. KILAVUZ ‘ALİ PAŞA 318
3.64. MERZİFONÎ ḴARA MUṢṬAFÂ PAŞADIR..... 319
3.65. KAPLAN MUṢṬAFÂ PAŞA..... 327
3.66. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ ḴAPUDÂN ‘ALİ PAŞA ÎNÎST..... 331
3.67. ẔİKR-İ AHVÂL-İ MEḤMED PAŞA 331
3.68. BAYBURDLU İBRAHİM PAŞA..... 333
3.69. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ MUṢṬAFÂ PAŞA 337
3.70. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ MUṢṬAFÂ PAŞA 341
3.71. TÂRİḪ-İ ḤAMDÎ AḤMED ḪALİFE-İ ŞÂLİŞE..... 345
3.72. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ İBRAHİM PAŞA 350
3.73. ẔİKR-İ AḤVÂL-I ḴALAYLI ḤACI AḤMED PAŞA 352
3.74. ḤİKÂYE-İ ĠARÎBE-İ KALÂYLI PAŞA ÎN 375
3.75. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ YUSUF PAŞA..... 379
3.76. MUḤÂKEME..... 380
3.77. ẔİKR-İ ḤÂL ḤÜSEYİN PAŞA ÎN..... 383
3.78. ẔİKR-İ FETḤ-İ SAKIZ 384
3.79. ṢÛRET-İ ḤAṬṬ-I MUṢṬAFÂ ḤÂNÎ..... 393
3.80. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ ḤÜSEYİN PAŞA-YI DİĠER..... 395
3.81. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ ABDULFETTÂH PAŞA 398
3.82. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ MEḤMED PAŞA..... 399
3.83. TARİḪ-İ ḤAṬṬ-I PADİŞÂHÎ..... 400
3.83. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ ‘OṠMÂN PAŞA..... 403
3.84. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ MEḤMED PAŞA 409
SONUÇ..... 429
KAYNAKÇA 433
EKLER..... 438
İNDEKS..... 440

KISALTMALAR

Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
Haz.	Hazırlayan
İA	İslâm Ansiklopedisi
Nu.	Numara
s.	Sayfa
DİA	Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
TTK	Türk Tarih Kurumu
Vr.	Varak
Yay.	Yayın
S.	Sayı

GİRİŞ

OSMANLI ÖNCESİ İSLAM DÜNYASI VE OSMANLI DENİZCİLİĞİNE GENEL BİR BAKIŞ

1. HZ. PEYGAMBER VE DÖRT HALİFE DEVRİ DENİZCİLİK FAALİYETLERİ

Arap yarımadası her ne kadar denizlerle çevrili olsa da Hz. Peygamber'in yaşadığı Hicaz bölgesi, bu yarımadanın içinde kalmış ve denizlerden uzak bir bölgede bulunmaktadır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in altmış üç yıllık hayatı denizlerden uzak bir yerde geçmiştir. Ancak bununla birlikte Kur'an-ı Kerim ve onun hadislerinde deniz tabiri oldukça fazla geçmektedir. "*Rabbiniz, lütfundan nasib arayasınız diye, sizin için denizde gemileri yürüten kudret sahibidir. Şüphesiz O, size çok merhametlidir"*[1] "*Allah; kendi emriyle gemiler akıp gitsin ve O'nun fazlından ararsınız diye, sizin için denize boyun eğdirdi. Umulur ki şükredersiniz"*[2] gibi ayetlerde denizlerin önemi anlatılmıştır.*"Bir deniz şehidi iki kara şehidine denktir"*[3] ve *"Bir deniz savaşı on kara savaşına denktir"*[4] gibi hadisler Müslümanları deniz gazalarına teşvik etmiştir[5]. Kur'an-ı Kerim ve hadislerin bu şekilde denizlere dikkat çekmesi, ilerleyen yıllarda İslam devletlerinde denizcilik faaliyetlerinin başlamasında teşvik edici unsurlardan biri olmuştur.[6]

Habeşlilerden bir grup zenci korsan, hicretin dokuzuncu yılında gemilerle Mekke yakınında Şuaybe Sahili'ne kadar gelmesi üzerine Hz. Muhammed, Alkame b. Mücezziz komutasında 300 kişilik bir müfrezeyi, Habeşli gurubun üzerine gönderdi. İslam mücahitleri denize açıldılar fakat Habeşlileri bulamayarak geri döndüler. Müslümanların ilk deniz hareketi olan bu sefer, "Seriyyetü'l Ensârî" veya

[1] İsrâ, 17/66.
[2] Casiye, 45/12.
[3] Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, "Cihad", 10.
[4] Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, "Cihad", 1; Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî, "Cihad", 28.
[5] Nebi Bozkurt, "Bahriye", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** , İstanbul 1991, C.4, s. 496.
[6] Nihat Engin, "**Osmanlıda İlk Denizcilik Hareketleri ve Tuna Donanmasının Kurulması"**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, , İstanbul 1984, s. XIV.

"Seriyyetü'l Alkame b. Mücezziz" olarak da bilinmektedir.[7] Hz. Peygamber, Mûte Seferi sırasında Eş'ar kabilesinden bir sahabeyi gemiyle Eyle bölgesine göndererek, orduyu deniz yoluyla da takviye etti.[8]

Hz. Peygamber döneminde Müslümanların faaliyetleri daha çok kara mücadeleleri şeklinde gelişti ve denizcilikte gelişmeler yaşanmadı. Hz. Muhammed'den sonra İslam orduları fetih hareketlerini geniş alanlara yaydı. Özellikle de Hz. Ömer'in halifeliği döneminde İslam coğrafyası genişlediğinden ve İslam Devleti deniz sahillerini ele geçirdiğinden, Müslümanlar denizcilik faaliyetleriyle ilgili düşünmeye başladı. Bu süreçte Doğu Akdeniz sahillerinin büyük bir bölümü ele geçirildi ve buraların korunması için de donanmaya mutlaka ihtiyaç vardı. Suriye Valisi Muaviye b. Ebû Süfyân, Hz. Ömer'e bir mektup göndererek denizlere açılmak için izin istedi. Ne var ki Hz. Ömer, Müslümanları denizlere açılabilecek bilgi ve tecrübe sahibi olarak görmemekteydi.[9]

Hz. Ömer, Mısır Valisi Amr b. As'a bir mektup göndererek deniz hakkında bilgi istedi. Amr b. As, yazdığı cevapta denizin tehlikelerinden bahsedince Hz. Ömer, Müslümanları denizcilik faaliyetlerinden men eyledi. Amr b. As bu emre uydu ancak muhtelif milletlerden olan Mısır halkı denizcilik faaliyetlerine devam etti. Nuhayle Şeyhi Arafce bin Herseme El-Ezdî ve Mevket hâkimi, Müslümanları gazadan, cihattan ve menfaatten men eylemek doğru değildir, diyerek denizcilik faaliyetlerini devam ettirince Hz. Ömer'den azar işittiler ve Amr b. As tarafından cezalandırıldılar. Sonraları Müslümanların gaza ve cihat için denizlere açılmalarına Hz. Ömer tepki vermeyerek sustu ve bu faaliyetleri yapanları kendi hallerine bıraktı.[10]

Müslümanlarda ilk ciddi denizcilik faaliyetleri Hz. Osman döneminde başladı. Hz. Osman da ilk başlarda Hz. Ömer gibi denizlerdeki faaliyetlere izin vermezken daha sonra Kıbrıs'ın fethi konusunda ikna olmuş ve deniz seferlerine kimsenin zorlanmaması şartıyla izin vermiştir. Bu dönemde Mısır'da vali olan

[7] Selman Başaran, "Alkame b. Mücezziz", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 1989, C.2, s. 467.
[8] Bozkurt, "Bahriye", **DİA**, C. 4, s. 496.
[9] Bozkurt, "Bahriye", **DİA**, C. 4, s. 496.
[10] Şehrizâde Mehmed Said**, Tuhfe-i Mustafaviyye fî Beyân-ı Kapudanân-ı Devlet-i Aliyye, vr.** 2a-3a.

Abdullah b. Sa'd b. Ebi Sarh ve Suriye'de vali olan Muaviye ilk İslam deniz filosunu kurdular. Bizans'a karşı savaşan Müslümanlar, Bizans'ın Akdeniz'deki en önemli üssü olan İskenderiye'yi ele geçirdiler. Yine Bizans'ın elinde bulunan Kıbrıs Adası, Suriye ve Mısır için tehdit oluşturmaktaydı.[11] Hz. Osman'dan izin alan Müslümanlar, 648'de Kıbrıs'ın fethi için harekete geçti. Mısır ve Şam donanmaları Kıbrıs önünde birleştiler ve 649'da yapılan savaşı kazandılar. Pek çok esir ve ganimet elde eden Müslümanlar, yıllık yedi bin ikiyüz altın vermeleri şartıyla Kıbrıslılarla anlaşma yaptı.[12]

Güçlü bir filo oluşturmak isteyen Muaviye, Mısır Valisi Abdullah b. Sa'd ile iş birliği yaparak İskenderiye tersanesinde 200 parçadan oluşan bir donanma oluşturdu. Hazırlanan bu İslam donanması ile Anadolu sahilleri üzerine sefere çıkıldı. İslam donanması Finike ve Antalya civarında İmparator II. Konstans komutasındaki 500 gemiden oluşan Bizans filosu ile karşılaştı. Gemi direklerinin çokluğundan "Zâtü's-savâri" olarak adlandırılan savaşı Müslümanlar kazandı. Müslümanların ilk büyük deniz zaferi olan bu savaştan sonra Bizans'ın Doğu Akdeniz'deki hâkimiyeti sona erdi.[13]

2. EMEVİLER, ABBASİLER, FATİMÎLER, EYYÛBÎLER VE MEMLÜKLER DÖNEMİ DENİZCİLİK FAALİYETLERİ

Muaviye b. Ebî Süfyan, halife olduktan sonra, İslam ülkesini Bizans tehlikesine karşı korumak için denizcilik faaliyetlerine çok önem vererek gemi inşa işlerine ağırlık verdi. Muaviye döneminde İslâm donanması 1700 gemiye ulaştı ve bu donanma Bizanslılarla sürekli mücadele etti.[14] 674'te başlayan İstanbul muhasarası yedi yıl sürdü fakat "Grek ateşi" denilen silaha dayanamayan İslâm donanması geri çekildi.

Halife Abdülmelik döneminde Afrika Valisi Musa b. Nusayr, Tunus şehrini ve tersanesini kurarak 100 gemi yaptırdı.[15] Halife I. Velid zamanında Musa b. Nusayr tarafından vazifelendirilen Tarık b. Ziyad, 710 yılında Endülüs topraklarını

[11] Engin, **Osmanlıda İlk Denizcilik Hareketleri ve Tuna Donanmasının Kurulması**, s. XVI
[12] Sabri Hizmetli, **İslam Tarihi- İlk Dönem**, Ankara 2001, s. 411; Abdulkerim Öner, **Beytülmâl Devlet Hazinesi**, Siyer Yayınları, İstanbul 2019, s. 278.
[13] Murat Öztürk, "Zâtüssavâri", **DİA**, İstanbul 2013, C. 44, s. 152-153.
[14] Hasan İbrahim Hasan, **İslâm Tarihi**, Kayıhan Yayınevi, İstanbul 1991, C.2, s. 193.
[15] Bozkurt, "Bahriye", **DİA**, C. 4, s. 497.

ve Sardunya Adasını fethetti. 711 yılında Tarık b. Ziyad büyük bir donanma ile Septe Boğazından çıkıp Okyanusa açıldı ve İspanyollarla mücadele ederek fetihler gerçekleştirdi. İlk defa Septe Boğazını geçen İslam donanması, bu boğaza "Cebelü't-Târık" adını verdi.[16]

Süleyman b. Abdülmelik, 716 senesinde kardeşi Mesleme b. Abdülmelik'i, 120.000 kişilik bir orduyla İstanbul'un fethi için görevlendirdi. İstanbul kuşatıldı ancak alınamadı.[17] Süleyman b. Abdülmelik'ten sonra gelen Emevî Halifeleri, donanmayı ihmal ettiler. Bizanslılar 747'de, kendilerini kuşatan 1000 gemilik İslâm donanmasını, grek ateşini kullanarak imha ettiler. Bu tarihten sonra kurulan Abbasiler, Emevîler kadar Akdeniz'e ehemmiyet vermediklerinden, 752'den sonra Akdeniz üstünlüğü Bizans'ın eline geçti. Bu dönemde Bizans ve Akdeniz siyaseti ihmal edildiğinden 752-827 yılları arasında bir duraklama dönemi yaşayan İslâm donanması sadece Harun Reşid döneminde bir canlanma yaşadı. Bu dönemde Endülüs Emevileri de bir İslâm donanmasını oluşturarak sürekli fetihlerde bulundular. Endülüs donanması 814'te İskenderiye'yi ve 827'de Girit'i ele geçirdi.[18]

909 yılında kurulan Fâtimîler, kurdukları güçlü donanma ile Akdeniz'de Ağlebiler, Endülüs Emevileri ve Bizans donanmaları ile başarılı mücadelelerde bulundular. Halife Muizz-Li-dînillâh tersane kurarak burada 600 adet gemi yaptırdı. Fatimiler, Bizans ve Haçlı tehlikesine karşı donanmayı sürekli canlı tuttular.[19] Fakat Fatimiler son dönemlerde donanmayı o kadar ihmal ettiler ki donanmada sadece on savaş gemisi kaldı. Bu yüzden Selahaddin-i Eyyûbî çok zayıf bir donanmayı Fatimilerden devraldı.[20]

Fatimi hâkimiyetine son veren Selahaddin-i Eyyûbî, denizciliğin önemini iyi bildiğinden bir donanma kurdu ve donanmayı güçlendirmek için her türlü tedbiri aldı. Bir ferman yayınlayan Selahaddin-i Eyyûbî, valilere donanma kumandanına yardım edip, isteklerini yerine getirmelerini, denizcilik için gerekli personelin temininde donanma kumandanına yardımcı olmalarını emretti ve donanmanın sürekli

[16] Ahmet Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet** (Sadeleştiren: Dündar Günay), Üçdal Neşriyat, İstanbul 1983, C. 1, s. 117-118.
[17] Mücahit Yüksel, **Süleyman b. Abdülmelik Dönemine İlişkin Bazı Tespitler,** Mütefekkir (Aksaray Üniversitesi İslamî İlimler Dergisi), Aksaray 2016, s. 440.
[18] Bozkurt, "Bahriye", **DİA**, C. 4, s. 497.
[19] Hasan, **İslâm Tarihi**, C. 2, s. 222-223.
[20] Bozkurt, "Bahriye", **DİA**, C. 4, s. 499.

seferlere çıkıp Akdeniz'de gaza yapmasını istedi. Haçlılarla mücadelede büyük yararlılıkları görülen donanma, Selahaddin-i Eyyûbî'nin son zamanlarında 100-150 gemi civarındaydı. Selahaddin-i Eyyûbî vefat ettikten sonra iç karışıklıklar arttığından donanma ihmal edildi ve sadece gerekli görüldüğünde donanmaya başvuruldu. Denizcilik o kadar arka plana atıldı ki donanma mensuplarına hor gözle bakılmaya başlandı.[21]

Donanmanın önemini kavrayan bir diğer İslam devleti Memlüklerdir. Hem Kızıldeniz hem de Akdeniz'de kıyısı olan Memlükler, donanmaya ehemmiyet vermek zorundaydılar. Sultan Baybars'tan önceki sultanlar donanmayı ihmal etmişse de Sultan Baybars donanmayı canlandırmak için uğraştı ve İskenderiye ile Dimyat tersanelerinde harp gemilerini yaptırdı. Küçük kayıklar hariç 40 gemiden oluşan bir donanma meydana getirildi ve zamanla güçlenen donanma, Haçlıların gözünü korkutacak seviyeye geldi. 1365 yılında Kıbrıs kralının komutasındaki haçlı donanması İskenderiye'ye saldırıp talan ve yağmada bulununca, Kıbrıs üzerine sefere çıkıldı ve Kıbrıs kralı mağlup edilerek vergiye bağlandı. Memlüklerin Kızıldeniz'de de bir donanması vardı ve Kansu Gavri, Portekiz tehlikesine karşı bu donanmayı sürekli güçlü tuttu. Yine Portekiz tehlikesine karşı Memlük Sultanı Osmanlılardan yardım isteyince, Osmanlılar Selman Reis komutasındaki 50 gemiyi yardıma gönderdi ancak bu da Portekiz tehlikesini tam olarak ortadan kaldırmaya yetmedi.[22]

3. TÜRKLERDE DENİZCİLİK FAALİYETLERİ

Tarihin en eski dönemlerinden beri devletler kuran ve tarihte önemli roller oynayan Türkler, kıtaları birbirine bağlayan ticaret yollarını ellerinde bulundurmalarına rağmen bulundukları konum itibariyle denizci bir vasıf taşıyamadılar. Ancak XI. yüzyılın sonlarında Anadolu'ya yerleşme işi kesinleşmeye başlamasıyla denizcilikle ilgili faaliyetler gerçekleştirmeye başladılar. Türkler denizcilik faaliyetlerine geç başladıysa da erken tarihlerden beri deniz kelimesiyle ve deniz kültürüyle alâkadarlıkları vardı. Bahaeddin Ögel, Orta Asya'da deniz olmadığı için Türklerin nehirlere "deniz" (*tengiz)* dediğini söylemektedir. Yine Kaşgarlı

[21] Engin, "**Osmanlıda İlk Denizcilik Hareketleri ve Tuna Donanmasının Kurulması**", s. XIX.
[22] İsmail Yiğit, **İslâm Tarihi**, Kayıhan Yayınevi, İstanbul 1991, C. 7, s. 218-219.

Mahmud *Divanü Lügati't-Türkünde,* Yusuf Has Hâcib *Kutadgu Bilig* adlı kitaplarında deniz ve gemiden bahsetmeleri Türklerin deniz kültürüyle alakadar olduğunu göstermektedir.[23] Bazı Türk hükümdarları çocuklarına Deniz (*Tengiz*) adını vermişlerdir. Bunlardan biri Atilla olup, çocuklarından birinin adı Tengiz'dir. "*Kesin bir bilgi olmamakla beraber bazı Türk gruplarının Hazar Denizi ve Baykal Gölünde gemicilikle uğraştıklarına dair kayıtlar vardır*".[24] Bu guruplardan biri olan Hazarların da, Hazar Denizi ve nehirlerde gemi işlettikleri bilinmektedir.[25] Ankara Savaşı'ndan sonra Timur, esir ettiği Yıldırım Bayezid'e "*sizin ceddiniz gemicilerdir"* diyerek Türklerin geçmişinde denizcilik olduğunu teyit etmiştir.[26]

3.1. Selçuklu ve Beylikler Döneminde Denizcilik

3.1.1. Anadolu Fethinin İlk Yıllarında Türk Denizciliği

Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu, Türkleşmeye başladı ve üç tarafı denizlerle çevrili bu memlekette Türkler denizlere yöneldi. Alparslan'dan sonra Süleyman Şah, Anadolu fetihlerini hızlandırdı, İznik'i de fethederek Türklerin deniz kıyısına yerleşmesini sağladı ve İznik'i Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti yaptı. Bundan sonra denizlere yönelik politikalar planlayan Süleyman Şah, sahilde kurduğu bir gümrük teşkilatı ile boğazlardan geçen gemilerden vergi aldı.[27]

Süleyman Şah İznik'te yerine Ebü'l-Kasım'ı vekil bırakarak Antakya fethi için İznik'ten ayrıldı. İznik'i geri almaya çalışan Bizans'la mücadele eden Ebü'l-Kasım, Bizans'ın elinde bulunan Gemlik Kasabası'nı da fethederek burada bir tersane kurdu. Fakat Bizans tersaneyi yaktı ve Türklerin boğazlara sahip olmak için giriştikleri ilk teşebbüsü akamete uğrattı. Diğer taraftan fetih hareketleri Anadolu'nun tüm deniz kıyılarına erişti ve 1084'te Karatekin Bey, Sinop şehrini fethederek Türkleri Karadeniz ile buluşturdu.[28]

---

[23] İdris Bostan-Salih Baran (Ed.), **Türk Denizcilik Tarihi**, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2009, C. 1, s.11.
[24] Ali İhsan, Gencer**, Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu (1789-1867***)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2001, s.1.
[25] İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1999, s.171.
[26] Bostan-Baran, **Türk Denizcilik Tarihi**, C. 1, s.12.
[27] Gencer, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri…**, s.2.
[28] Gencer, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri…**, s. 2-3.

"İki Deniz Sultanı" ünvanını alan Sultan Alaaddin Keykubat, deniz politikasını bir devlet politikası olarak uygulamaya başladı. 1128 yılında Alaiye Tersanesini kurarak Akdeniz'i kontrol altında tutmaya çalıştı. Doğu Akdeniz'de faaliyetlerde bulunan Kıbrıs Krallığı ile sürekli mücadele etti. Sultan I. Keyhüsrev zamanında Venediklilerle yapılan ticaret antlaşması, İzzetin Keykavüs ve Alaaddin Keykubat tarafından da yenilendi.[29]

3.1.2. Çaka (Tekeş) Bey ve Türk Denizciliği

Batı Anadolu'da İzmir ve civarını fethe muvaffak olan Çaka Bey, ilk Türk tersanesi ve donanmasını buralarda kurarak, Bizans'ı tehdit edecek kadar güçlendi.[30] Kırk parçadan oluşan ve üstü kapalı gemilerden müteşekkil ilk Türk donanması, Çaka Bey önderliğinde Foça ve Urla taraflarını aldıktan sonra fetihlere devam etti ve kısa süre içerisinde Midilli, Sakız, Sisam ve Rodos adalarını aldı.[31]

Bizans tehlikesini bertaraf etmek isteyen Çaka Bey, Bizans'ın kuzeyinde bulunan Peçenek Türkleri ile anlaşma yaptı ve Anadolu Selçuklularının da desteğini almak için kızını Selçuklu Sultanı I. Kılıçaslan'a vererek onlarla akrabalık bağı kurdu.[32] Kuzeyden ve güneyden kıskaca alınan Bizanslılar, bu tehlikeyi bertaraf etmek için İmparator Aleksios Komnenos'un emriyle Çaka Bey komutasındaki Türk donanması üzerine bir güç gönderdiyse de muvaffak olamadı. Türkler ilk deniz zaferini bu şekilde elde etti.[33]

Bizans İmparatoru II. Aleksios Komnenos bu sıkıntılı durumdan kurtulmak için Kuman Türklerini Peçeneklerin üzerine saldırttı ve bu saldırıda Peçenekler tamamen ortadan kaldırıldı. Bununla yetinmeyen II. Aleksios Komnenos, bir yandan Çaka Bey ve damadı I. Kılıçaslan'ın arasını bozdu bir yandan da Bizans donanması ile harekete geçip Türkleri Boğazlardan çıkarttı ve Ege adalarını geri aldı.[34] Çaka Bey'in İznik'te bir davet sırasında damadı tarafından öldürtülmesiyle Ege'deki

[29] Erdinç Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 46-48
[30] Ali İhsan Gencer, "Bahriye", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 1994, C. 4, s. 501.
[31] Mücteba İlgürel, "Osmanlı Denizciliğinin İlk Devirleri", **Belleten,** Ankara 2001, Sayı 243, C. 65. s. 638.
[32] Gencer, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri…**, s. 3.
[33] İlgürel, **Osmanlı Denizciliğinin İlk Devirleri**, s. 638.
[34] Gencer, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri…**, s. 4.

denizcilik faaliyetleri sona erdi. Haçlı seferlerinin de başlamasıyla.(1096) Sahillerden iç taraflara yönelmek durumunda kalan Türkler başkenti de İznik'ten Konya'ya taşıdı. Bu tarihten sonra yaklaşık yüzyıl boyunca Türkler denizlerden uzak kaldılar.[35] Teşkilatçı yapısı ve denizcilikte deneyimi dolayısıyla Çaka Bey, daha sonra gelecek olan Türk devletlerine örnek oldu.[36]

3.1.3. Anadolu Selçuklularında Denizciliğin Yeniden Canlanması

"Çaka Bey'in öldürülmesi hiç şüphesiz Türk tarihi açısından olumsuz neticeler doğurdu ve bu durumun düzeltilmesi hayli zaman aldı".[37] Uzun bir süre duraksayan ve sekteye uğrayan Türk denizciliği, I. Gıyaseddin Keyhüsrev, I. İzzeddin Keykâvus ve özelikle de I. Alâeddin Keykûbât zamanlarında tekrar canlandı.[38] XIII. yüzyılda "Emirü's-Sevahil" ünvanlı bir memuriyet kuran Anadolu Selçukluları, Akdeniz ve Karadeniz'de hâkimiyet alanları genişlediğinden sultanları "Sultanü'l-Bahreyn" ünvanını kullandılar. I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Karadeniz sahillerinde fetihler yaparak, Karadeniz'e giden yolları açmaya çalıştı. Akdeniz'in önemli bir limanı olan Antalya'yı fethederek burayı fetihler için hareket merkezi haline getirdi. Oğlu İzzeddin Keykâvus, fetihlere devam ederek Sinop'u fethetti, buraların güvenliğini sağlamak için tersane kurdu ve bir donanma oluşturdu.[39]

"Sultanu'l-Berr ve'l Bahreyn" ünvanını alan I. Alâeddin Keykûbât, bugünkü adı Alanya olan Alaiye'yi aldı ve burada dönemin en gelişmiş tersanesini kurarak Türk denizciliği adına önemli bir adım attı. Sinop'ta ikinci bir tersane daha kurdu. Moğolların istilasına maruz kalan Kırım'ın Suğdak Limanı'na denizden asker gönderdi. Yapılan bu ilk denizaşırı sefer, zaferle sonuçlandı ve burası alındı.[40]

3.1.4. Beylikler Döneminde Denizcilik Faaliyetleri

Anadolu Selçuklu Devleti XIII. yüzyılın sonlarında İlhanlıların baskılarına karşı zayıflayıp 1308'de parçalanınca Anadolu'da bir takım Türk beylikleri kuruldu.

---

[35] Gencer, "Bahriye", **DİA**, s. 502.
[36] İdris Bostan, **Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006, s. 13.
[37] Levon Panos Dabağyan, **Türk Denizcilik Tarihi ve Ertuğrul Fırkateyni**, *Yedirenk* Yayınevi, İstanbul 2016, s. 45.
[38] Gencer, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri…,** s. 4.
[39] Tanju Demir, **Denizlerdeki Osmanlı**, Yakın Kitapevi, İzmir 2015, s. 19.
[40] İlgürel, **Osmanlı Denizciliğinin İlk Devirleri**, s. 639.

Anadolu'nun deniz kıyılarında kurulan beylikler, denizcilik faaliyetlerinin tekrar canlanmasını sağladı.[41] Menteşe beyi Orhan Bey, denizlerde faaliyet gösterdi ve 23 gemiyle Rodos üzerine 1312'de sefere çıktı ve karşısına çıkan Rodosluları hezimete uğratarak birçok ganimetle geri döndü. Yine Menteşe hükümdarı olan Şecaattin Orhan b. Mesut, 1320'de Rodos'u almak için girişimde bulunduysa da başarılı olamadı, 1321'de yine girişimde bulunup şövalyelerle uzun süre mücadele edip geri döndü. Rodos'a sefer düzenlendiğinde Aydın filosu da sefere iştirak etti.[42]

Aydınoğlu Gazi Umur Bey, Çaka Bey'den bu yana denizcilik alanında ilerleme kaydeden önemli Türk beylerinden biri olmuştur. Beyliğini büyütmek amacıyla İzmir'i fetheden Umur Bey, Kıbrıs, Venedik ve Rodos saldırılarına karşı toprağını muhafaza etmek amacıyla güçlü bir donanma oluşturdu. Başta Umur Bey'in faaliyeti olmak üzere diğer Türk Beylerinin de denizcilik faaliyetleri Ceneviz ve Venedik ticaretlerini tehlikeye atmış ve bu devletler tüm adaların Türklerin eline geçmesinden korkmuşlardır.[43]

Umur Bey'in faaliyetleri Hristiyan devletlerini yıldırdığı için bu devletler, papanın da teşvikiyle bir Haçlı donanmasını oluşturdular. Bizans, Ceneviz, Venedik, Rodos, Kıbrıs ve Papalık gemilerinden oluşan Haçlı donanması, İzmir kalesi ve limanını ele geçirdi. Umur Bey, kaleyi geri almak için uzun süre mücadele etti fakat bu mücadele esnasında şehit düştü. Aydın denizciliği Umur Bey'in şehadetinden sonra toparlanamamıştır. Saruhanoğulları Beyliği de bir donanmaya sahipti ve bu donanma Aydınoğlu donanması ile birlikte mücadele etti.[44]

Anadolu beyliklerinin denizcilik faaliyetleri Osmanlı denizciliğinin kurulmasına katkıda bulundu, bilhassa coğrafi yakınlık hasebiyle Karesioğulları'nın donanması, Osmanlı donanmasının temelini oluşturdu.[45] Karesi Beyleri, Rumeli'ye sürekli akınlar düzenleyip Gelibolu sahillerine asker çıkararak Trakya'yı yağmalıyorlardı. Özellikle Yahşi Bey'in faaliyetleriyle Karesi denizciliği çok güçlendi ve bu faaliyetler Hristiyan dünyasını rahatsız etti. Papalık, Fransa, Venedik

[41] Gencer, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri…**, s.5.
[42] Hayati Tezel, **Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi**, Deniz Basımevi, İstanbul 1973, C. 1, s.19-20.
[43] İlgürel, **Osmanlı Denizciliğinin İlk Devirleri**, s. 639.
[44] Abidin Daver, **Türk Denizciliği,** Varoğlu Yayınevi, İstanbul ?, s. 14.
[45] Bostan, **Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği**, s. 14.

ve Kıbrıs gemilerinden bir Haçlı donanması oluşturuldu ve bu donanma Karesi donanmasına büyük bir darbe vurdu. Çıkan savaşta Yahşi Bey'in 100 gemisi yakıldı. Orhan Bey zayıflayan Karesioğullarının iç mücadelelerinden istifade ederek bu beyliği topraklarına kattı.[46] Karesioğulları Beyliği'nin ilhakıyla bu beyliğin donanması, tersaneleri ve deneyimli deniz beyleri Osmanlı hizmetine girdi. Karesi Beyliği'nin tersaneleri olan Edremit Körfezi ve Edincik Osmanlı hizmetine girdi ve buralar Rumeli'ye geçişte kullanıldı. Osmanlı denizciliği Karesi Beyliği'nin alınmasıyla tedrici olarak gelişmeye başladı.[47]

3.2. Osmanlı Devleti'nde Denizcilik Faaliyetleri

Bir kara devleti olarak temelleri atılan Osmanlı Devleti'nin sınırları deniz kıyılarına kadar genişleyince, denizcilikle ilgili politikalar geliştirmeye mecbur hale geldi.[48] Nitekim Osman Bey, İnegöl, Bilecik, Yarhisar, Yenişehir, Hendek ve Mudanya gibi yerleri fethederek denize olan yakınlığını arttırdı.[49] Osmanlılar adalardan ilk olarak İmralı Adası'nı fethederek önemli bir üs elde etti ve Bizans'ın Bursa ile deniz ulaşımını kontrol altına almaya başladı.[50] Osman Bey'den sonra başa geçen Orhan Bey, İznik'i kuşattığında, Bizanslılar yardım için Yalova kıyılarına asker gönderince, Orhan Bey Karesioğullarından yardım istedi. Karesioğulları beyi de komutanlarından Karamürsel Beyi ve 24 gemiyi yardıma gönderdi. Daha sonraki yıllarda Osmanlı hizmetine giren ve ilk Türk kaptanıderyası olan Karamürsel, Prenetos'u da alarak İzmit Körfezinde bir deniz üssü kurdu. Buraya sonradan Karamürsel adı verilmiş olup günümüzde de aynı isimle anılmaktadır.[51]

Osmanlılar Karesi Beyliği'ni ilhak ederek bu beyliğin donanmasına sahip oldu ve bu donanmaya dayalı kendi donanmasını hızlı bir şekilde büyüttü. Gemlik, Edincik, Karamürsel ve İzmit'te tersaneler kurularak denizcilik faaliyetleri hızlandırıldı. Karamürsel adında küçük geminin Osmanlı donanmasında uzun yıllar

[46] Tezel, **Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi**, C. 1, s. 44-45.
[47] Demir, **Denizlerdeki Osmanlı**, s. 22.
[48] Gencer, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri…**, s.6.
[49] Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s. 70.
[50] Tezel, **Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi**, C. 1, s. 46.
[51] Daver, **Türk Denizciliği**, s. 16

kullanılması, Karamürsel'in faaliyetlerinin ne kadar kalıcı olduğunu göstermektedir.[52]

3.2.1. Rumeli'ye Geçiş

Karesi Beyliği'nin ilhak edilmesinde önemli katkıları olan Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa, Rumeli'de fetihler yapmayı çok istiyordu. Süleyman Paşa Bizans'ın yardım çağrılarını karşılıksız bırakmadı ve bu vesileyle dört defa askerleri ile Rumeli'ye geçip Sırplar'a karşı Bizanslılara yardım etti. Bizans İmparatorunun tahta çıkmak için Orhan Bey'e yardım karşılığı Çimpe Kalesi'ni hediye olarak vermesi, Rumeli'ye geçişi kolaylaştırdı ve Süleyman Paşa Rumeli'ye geçerek Çimpe Kalesi'ni teslim aldı.[53] Daha önceden de Rumeli'ye çeşitli sefer ve akınlar düzenleyen Osmanlılar, Çimpe Kalesi'nin alınmasıyla Rumeli'ye yerleşmeye başladı ve burası Rumeli'ye açılan bir kapı oldu. Karesioğullarının ilhak edilmesiyle donanmasından istifade edilerek Rumeli'ye geçişler daha da hızlandı.[54]

3.2.2. Gelibolu'da Fetih Hareketleri ve Gelibolu Tersanesinin Kuruluşu

Çimpe Kalesi alındıktan sonra burası üs olarak kullanıldı ve Gelibolu'da fetihler hızlandı. Osmanlılar Gelibolu'ya yerleştikten sonra burayı Balkanları fethetmek için üs olarak kullandı. Burası Balkanlara açılan ilk kapı ve aynı zamanda denizlere açılmanın da merkezi konumunda olduğundan Osmanlı Devleti bu topraklardaki fetihlerini arttırdı.[55] I. Murad döneminde Rumeli'de fetihler artınca Bizans İmparatoru Papa'dan yardım istedi ve Savoie Kontu Amadeo komutasında oluşan Haçlı ordusu karadan ve denizden saldırıya geçerek 1366'da Gelibolu'yu Osmanlılardan aldı. Fakat Anadolu'da seferlerde olan I. Murat, 23 Temmuz 1367'de bir akın düzenleyerek ikinci defa Gelibolu'yu aldı.[56]

Yıldırım Bayezid devrinde denizlere kıyısı olan beyliklerin ilhakı ve Antalya'nın da alınmasıyla güçlü bir donanmaya olan ihtiyaç daha da arttı. I. Bayezid'ın emriyle Saruca Paşa, Gelibolu'da mükemmel bir tersane inşa etti. Burada

[52] İdris Bostan, **Osmanlı Akdenizi**, Küre Yayınları, İstanbul 2017, s. 31.
[53] Demir, **Denizlerdeki Osmanlı**, s. 22.
[54] Tezel, **Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi**, s. 55.
[55] İdris Bostan, "İlk Osmanlı Deniz Üssü: Gelibolu", **Türk Denizcilk Tarihi**, , Deniz Basımevi, İstanbul 2009, C. 1, s. 73.
[56] Tezel, **Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi**, C. 1, s. 58-59.

dönemin savaş gemileri inşa edildi, ayrıca gemilerde savaşçı olarak görev yapacak olan Azep denilen bahriye askerleri teşkilatı kuruldu. Gelibolu üs olarak kullanıldı ve Çanakkale Boğazı bu vesile ile hâkimiyet altına alındı. Boğazdan geçecek olan gemiler Osmanlı Devleti'nden izinsiz geçemiyorlardı. Bu tersanede inşa edilen 60 gemi ile 1390'da Rodos üzerine sefer yapıldı.[57] Karesi Beyliği'nin ilhakı ve yıllar sonra Gelibolu tersanesinin kuruluşu Osmanlı denizciliğinin başlangıcı oldu.[58]

İstanbul'u kuşatma girişiminde başarısız olan I. Bayezid, sadece karadan kuşatmanın yetersiz olduğunu anladı ve 1399'da hem karadan hem de Gelibolu tersanesinde hazırlanan gemilerle denizden İstanbul'u kuşattı. Saruca Paşa komutasındaki 18 parçalık donanma, İstanbul'a yardıma gelen Cenevizlilerle yaptığı mücadeleyi kazanıp, Cenevizlilerin geri çekilmesini sağladı. Ancak Haçlı donanmasının girişimleriyle güçlenen Cenevizliler, Saruca Paşa'yı yenerek İstanbul'a yardım götürdü. Böylece Osmanlı donanması batı ile ilk mücadelesini yapmış oldu.[59]

3.2.3. Venedik ve Cenevizlerle İlişkiler

Osmanlı Devleti'nin birliğini yeniden sağlayan Çelebi Mehmed, güçlü bir donanma kurarak Çanakkale boğazına denizden de hâkim olmak istiyordu fakat güçlü Venedik donanması buna engel oluyordu. Rumeli sahillerini ve Türk gemilerini Venedik gemilerinin tehlikesine karşı korumak için Çelebi Mehmed, Venediklilerle bir anlaşma imzaladıysa da Venedik kolonileri bu anlaşmayı bozdular ve Türk ticaret gemilerine çok zararlar verdiler. Osmanlı Devleti bu saldırılara karşı misillemelerde bulununca ilişkiler daha da kötüye gitti. 29 Mayıs 1416'da çıkan büyük savaşta Çalı Bey komutasındaki Osmanlı donanması, Venedik donanmasına karşı büyük bir yenilgiye uğradı. Bu yenilginin en büyük nedeni Venedik gemilerinin daha nitelikli olması ve deniz savaşçılarının daha deneyimli olmasıdır.[60] Osmanlı Devleti savaşta yenilmesine rağmen Boğazın kontrolünü elinde tutmaya devam etti.

[57] Daver, **Türk Denizciliği**, s. 18-19.
[58] İlgürel, **Osmanlı Denizciliğinin İlk Devirleri**, s. 651.
[59] Demir, **Denizlerdeki Osmanlı**, s. 23.
[60] Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s. 91-93.

Osmanlı denizciliği üzerinde Venedik ve Cenevizlilerin etkisi büyük olmuştur. Cenevizlilerle genellikle dostane ilişkiler içinde olunmuş; Venediklilerle ise daha çok savaş halinde olunmuştur. Daha ilk dönemlerden beri Cenevizliler, Osmanlı ile dostane ilişkiler içinde olduğundan Osmanlılar mücadelelerinde Cenevizli denizcilerden istifade ettiler. 1416'daki Venedik-Osmanlı savaşında Osmanlı donanmasında görev yapan ücretli askerlerin çoğunluğu Cenevizlilerden oluşmaktaydı.[61]

3.2.4. II. Murad Döneminde Deniz Faaliyetlerindeki Gelişmeler

II. Murad denizlere ehemmiyet vermiş ve denizcilik alanında ilerlemeler kaydetmiş Osmanlı sultanlarındandır. Trabzon Rum İmparatorluğu ile mücadele eden II. Murat, Düzmece Mustafa olayında Bizans'ın tutumuna kızdı ve 1422'de İstanbul'u kuşattı. Denizden de destek olması için görevlendirilen Gelibolu Sancak Beyi Kaptanıderya Baltaoğlu Süleyman Bey, 350 parça donanma ile şehrin önlerine geldi.[62] Fakat Şehzâde Mustafa'nın başkaldırması üzerine kuşatma kaldırıldı.

Gelibolu tersanesi daha da işlevsel hale getirildi, bu vesileyle hazırlanan donanma ile Ege Denizindeki bazı Venedik adalarına akınlar düzenlendi ve Selanik hem karadan hem denizden kuşatıldı.[63] Türklere karşı koyamayacaklarını anlayan Selanikliler, Venediklileri şehri teslim almaya davet ettiler. Şehrin başında bulunan Andronikos Paleolog, Selanik'i 50.000 duka karşılığında Venedik Cumhuriyetine sattı (1423). Fakat II. Murat Venediklilerle mücadeleyi hiç bırakmadı, 29 Mart 1430'da harekâtı bizzat idare ederek Selanik'i alıp Osmanlı topraklarına kattı.[64]

3.2.5. Fatih Sultan Mehmed Dönemi Denizcilik Faaliyetleri

3.2.5.1. İstanbul'un Fethi

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Fatih Sultan Mehmed dönemine kadarki yaklaşık 150 yıllık sürede Osmanlılar her ne kadar denizcilikle uğraştılarsa da bu

[61] İdris Bostan, **Osmanlılar ve Deniz**, Küre Yayınları, İstanbul 2017, s. 16-17.
[62] Demir, **Denizlerdeki Osmanlı**, s. 24.
[63] Bostan, **Osmanlılar ve Deniz**, s. 17.
[64] Tezel, **Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi**, C. 1, s. 79-80.

alanda çok büyük bir gelişme gösteremediler. Bu sürede kazanılan zaferlerin çoğunluğu kara ordusu tarafından elde edildi.[65]

II. Mehmed, tahta geçer geçmez İstanbul'u almaya niyet ettiğinden, güçlü bir donanmaya ihtiyaç duydu. Bu donanmanın hazırlanması için Gelibolu'da süratle gemi yapma çalışmalarının başlaması aynı zamanda Türk denizciliğinin gelişimine de büyük katkı sağladı. II. Mehmed İstanbul'u denizden kontrol etmek amacıyla Yıldırım Bayezid'in inşa ettirdiği Anadolu Hisarını tamir ettirip, aynı zamanda karşısına Rumeli Hisarını yaptırdı. Bu sayede Boğazdan geçen gemiler kontrol altına alındı ve geçişler izne tabi tutuldu.[66] Bizans'a gelebilecek yardımları engellemek için kalelere ağır toplar yerleştirildi. Gelibolu çevresinde 55 gemi, 80 iki güverteli gemi ve 12 çektiriden oluşan donanma savaşa hazır halde bulunduruldu. Anadolu'dan getirilen askerler ve mühimmat Rumeli'ye geçirildi ve büyük toplar döküldü. Fakat ilk saldırıda ne karada ne de denizde bir başarı elde edilemedi.[67]

II. Mehmed, fetih meselesinde çok kararlıydı ve bunun için tarihi bir karar verdi. Gemilerin karadan yürütülmesi kararını veren II. Mehmed, bu meseleyi Cenevizli denizcilere de danıştı ve bunun tarihte örneklerinin olduğunu öğrendi. Büyük miktarda kereste ve odunlar kesilerek yollara konulup yağlandı. Hazırlanan yoldan 22 Nisan'da 72 gemi denize indirildi.[68]

Bizans İmparator'u elçiler göndererek barış teklifinde bulundu fakat teklifi kabul edilmedi. Çandarlı Halil Paşa'nın başını çektiği bazı paşalar, kuşatmanın başarısız olması durumunda Haçlıların birleşip Türkleri Balkanlardan atması gibi bir tehlike olduğundan kuşatmanın kaldırılmasını istediylerse de II. Mehmed'i kararından vazgeçiremediler. Savaş hazırlıklarını tamamlayan Sultan II. Mehmed, İmparatora bir elçi göndererek şehri serveti ve akrabalarıyla terk edebileceğini teklif ettiyse de İmparator bunu kabul etmedi. İstanbulu almakta çok kararlı olan II. Mehmed orduya bizzat komutanlık etti. Karadan ve denizden süren 54 günlük

[65] Daver, **Türk Denizciliği**, s. 20.
[66] İdris Bostan, "Fatih Sultan Mehmed ve Osmanlı Denizciliği", **Türk Denizcilk Tarihi**, Deniz Basımevi, İstanbul 2009, C. 1, s. 85.
[67] Püryani Fidannaz, "İmparatorluğa Geçiş Sürecinde Osmanlı Denizciliği", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Samsun 2017, s. 217.
[68] Vladimir Mirmiroğlu, **Fatihin Donanması ve Deniz Savaşları**, İstanbul Belediye Matbaası, İstanbul 1946, s. 39-40.

kuşatmadan sonra 29 Mayıs 1453'te İstanbul'un fethi tamamlandı. Bu fetihten sonra II. Mehmed'e "Fatih" ünvanı verildi ve kendisine Fatih Sultan Mehmed denilmeye başlandı.[69]

"*İstanbul'un fethi, Fatih'in Denizlerin Sultanı olarak anılmasına yol açtığı gibi, bu dönemden sonra Osmanlıların denizlerde giriştikleri yoğun fetihler de Osmanlı Deniz İmparatorluğu'nun kuruluşunu başlatmıştır".*[70]

3.2.5.2. Fatih Döneminde Diğer Denizcilik Faaliyetleri

İstanbul alındıktan sonra denizlere verilen ehemmiyet daha da arttı, tersane önce Bizans'tan alınan Kadırga Limanı'na daha sonra da Haliç'e alınarak burada yeni gözler* kuruldu ve yeni bir donanma için uygun bir zemin oluşturuldu.[71] İstanbul'un güvenliğini sağlamak amacıyla 80 parçadan oluşan donanma ile Akdeniz'deki adalara yönelen Fatih, 1455'te Rodos'u kuşatıp etrafındaki adalara baskınlar düzenledi. Sadrazam Mahmud Paşa Cenevizlilerden Taşoz, İmroz, Semadirek ve Limni adalarını 1456'da aldı. 1460'ta Mora alındı ve 1462'de Midilli üzerine sefere çıkıldı. Alınan adaların idari merkezi Gelibolu Sancağı oldu. Çanakkale Boğazı'nın Ege'ye açılan bölgeleri hâkimiyet altına alındı. 1470 Eğriboz kuşatmasının 400 parçalık donanmayla yapılması Fatih'in kısa zamanda donanmanın gücünü arttırdığını göstermektedir.[72]

Fatih, fetih hareketlerini bunlarla sınırlı tutmayıp Karadeniz'e yöneldi. Sadrazam Mahmud Paşa komutasındaki 150 parça Osmanlı donanması, Cenevizlilerin hâkimiyetindeki Amasra'yı ve İsfendiyaroğullarının elindeki Sinop'u teslim aldı. Bizans'ın son kalıntısı olan Trabzon Rum İmparatorluğu hem karadan hem denizden kuşatılarak İmparator David Komnen'den teslim alındı. Böylece Karadeniz'in Anadolu kıyıları Osmanlının eline geçti. Fatih, 1475'te Gelibolu, Haliç, İzmit ve Sinop tersanelerinde hazırlanan 300 parça donanma ile Kırım seferine çıktı.

---

[69] Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s. 104-109
[70] Bostan, **Osmanlı Akdenizi**, s. 37.
* Gemi inşasının ve tadilatının yapıldığı tersane bölümü.
[71] Gencer, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri…**, s. 8.
[72] Demir, **Denizlerdeki Osmanlı**, s. 25.

Gedik Ahmed Paşa komutasındaki donanma Kefe'yi aldı ve buranın alınmasıyla başsız kalan Kırım ve civarındaki adalar da ele geçirildi.[73]

Fatih'in önemli bir hedefi de Bizans'ın merkezi İstanbul'dan sonra, Papalığın da bulunduğu tüm İtalya'ya hâkim olmak idi. Bu amacı gerçekleştirmek için 100 gemiden oluşan Osmanlı donanması, Gedik Ahmed Paşa komutasında İtalya'nın Pulya sahillerine gönderildi. Napoli Krallığı'na ait Otranto ve civarı kısa zamanda fethedildi ve İtalya'nın içlerine doğru seferler düzenlendi. Fatih, İtalya'dan başka diğer Avrupa memleketlerinde de fetihler yapmak niyetinde idi. Daha İtalya seferinin başlarında iken Fatih'in vefat etmesi bu planın yarıda kalmasına neden oldu.[74] 1480 yılında İtalya'ya sefere çıkıldığı vakitte Osmanlı'nın başka bir donanması da Mesih Paşa komutasında Rodos üzerine sefere gönderildi. Rodos kuşatıldı fakat alınamadı. Osmanlıya ait iki donanmanın aynı anda farklı yerlere sefere çıkması denizlerde de Osmanlı'nın çok güçlenmeye başladığını göstermektedir.[75]

3.2.6. II. Bayezid Döneminde Denizcilik Faaliyetleri

II. Bayezid Dönemi, Şehzâde Cem meselesi yüzünden, Fatih ve Kanuni dönemlerine göre daha sönük görünse de bu dönemde denizciliğin yükselişe geçtiğini görmekteyiz. Cihan devleti olmak için denizciliğin çok önemli olduğunu kavrayan II. Bayezid, Doğu Akdeniz'e hâkim olabilmek için Venedik'le mücadelede başarılı olunması gerektiğini ve bu başarıyı elde etmek için açık denizlere dayanıklı bir donanmanın olması gerektiğini anlamıştı. Karpat ve Toros Dağlarının Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle buralardan getirilen keresteler ile açık deniz donanmasının temelleri atıldı. 1495'te devlet hizmetine alınan ünlü denizci Kemal Reis donanmayı yeniden teşkilatlandırarak açık denizlerde savaşır hale getirdi. Güçlenen Osmanlı donanması Modon, Koron, Navarin ve İnebahtı'yı aldı. İnebahtı Akdeniz'deki faaliyetler için Osmanlı donanmasının bir üssü haline geldi.[76]

II. Bayezid, Memlüklerle giriştiği bir savaşı bahane ederek Venediklilerden Kıbrıs'ta bir üs talep ettiyse de bu isteği kabul edilmedi. Çünkü Venedikliler II.

[73] Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s. 112-114.
[74] Tezel, **Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi**, C. 1, s. 112-123.
[75] Bostan, **Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği**, s. 21.
[76] Gencer, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri…**, s. 9-11.

Bayezid'in Doğu Akdeniz'de hâkimiyet kurmak için böyle bir talepte bulunduğunu biliyorlardı.[77]

İspanya'da bulunan Endülüs Müslümanları, Aragon ve Kastilya Kralı Ferdinand'ın hücumlarına karşı II. Bayezid'ten yardım isteyince Sultan Bayezid, Kemal Reis komutasındaki donanmayı 1505'te yardıma gönderdi. İspanya sahillerini yakıp Hristiyanları dehşete düşüren Kemal Reis, buradaki Müslümanları Kuzey Afrika'ya geçirdi.[78] Ancak Osmanlı devletinin Akdeniz'de çok güçlü olmaması, haçlılarla ve Memlüklerle mücadele içinde olması ve Cem Sultan meselesinden dolayı içte ve dışta sorunlar yaşamasından dolayı yardımları sadece bazı Müslümanları taşımakla sınırlı kaldı.[79]

Memlükler de Portekiz tehlikesine karşı Osmanlı'dan yardım talebinde bulundu. Hac ve ticaret yollarının Portekiz kontrolüne geçmesini istemeyen II. Bayezid, 30 gemilik kereste, 150 direk, 300 top ve 3000 kürek ve yelken bezini Memlüklere gönderdi.[80]

3.2.7. Osmanlı Denizciliğinde Türk Kaptanlardan İstifade

II. Bayezid ünlü korsanları devlet hizmetine alarak donanmada yeni bir teşkilatlanmaya imza attı. İlk olarak devrin büyük denizcilerinden olan Kemal Reis'i, devlet hizmetine alarak, "Büyük Türk Donanma Kaptanları" çağını açtı.[81] Sultan Bayezid, Kemal Reis'le beraber Burak Reis, Kara Hasan Reis, Arapoğlu Ali Reis, Muslihiddin Reis, Herek Reis, Piri Reis gibi ünlü korsanları devlet hizmetine alarak, Osmanlı donanmasını o zaman Akdeniz'in en güçlü donanması olan Venedik donanmasına denk hale getirdi.[82]

"Daha çok haydutluk olarak anlaşılmak istenen korsanlığın aslında İslam hukukunun prensiplerine göre hareket eden ve İslam'ın cihat ve gaza anlayışının bir gereği olarak karada sınır boylarında öncü kuvveti olarak mücadele veren

[77] Reha Bilge, **II. Bayezid Deniz Savaşları ve Büyük Strateji**, Giza Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 71.
[78] Tezel, **Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi**, C. 1, s. 127.
[79] Mine Sultan Ünver, **Osmanlı'nın Endülüs'e Doğrudan Yardım Edememesinin Nedenleri**, Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi, Çankırı, s. 29-48.
[80] Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s. 132.
[81] Gencer, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri…**, s. 9-11.
[82] Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s. 117.

akıncıların denizlerdeki benzeri olduğunu hatırlatmak gerekir. Bu sebeple Osmanlı korsanları devlet hizmetinde veya kendi adlarına savaştıkları zamanlarda dahi İslam hukukuna göre inanç savaşı yaptılar. Bunun sonucu olarak bu dönemde kendilerinden daha çok levend veya gönüllü levend şeklinde bahsedilen Osmanlı korsanları hukuk dışına çıktıkları zaman "harami levend" olarak adlandırıldılar, bu yüzden cezalandırıldılar".[83] Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzeri Osmanlı Devleti'ndeki korsanlık, bilinen yağmacı denizcilerden çok farklı bir anlam taşımaktadır.

Osmanlı donanması Akdeniz'e açıldığında, korsan gemileri ile güçlerini birleştirerek daha güçlü hale geldi. Sefer vaktinde donanmanın emrinde hareket eden korsanlar diğer zamanlar da devletten bağımsız hareket ettiler. Kemal Reis ve Barbaros Hayreddin Paşa arasındaki dönemde yetişen denizcilerin çoğunluğu başta korsan olarak denizlerde faaliyet göstermiş ve daha sonra devlet hizmetine girmişlerdir. Savaş zamanlarında bu korsanlar gemileri ile donanmaya katılmışlar ve korsan reisleri kaptanıderyanın emri altına girmişlerdir.[84]

3.2.8. Osmanlılar'ın Kızıldeniz'deki Faaliyetleri

Hindistan'daki malları 15. yüzyılın sonlarında ülkelerine taşımaya başlayan Portekizliler, Kızıldeniz'e girip Hindistan ticaretini tamamen kontrol altına almaya çalıştılar. Portekizlilerin bu planını engellemeye çalışan Memlükler, önce kendi imkânlarıyla Portekizlilerle mücadele ettilerse de 1509'da aldıkları mağlubiyetten sonra Osmanlı'dan yardım istemek durumunda kaldılar. Memlük Sultanı Kansu Gavri'nin yardım talebi üzerine II. Bayezid, Süveyş'te bir donanma yapımına destek olması için Selman Reis'i görevlendirdi. Süveyş'te bir donanma inşa eden Selman Reis, bu donanmaya serdarlık ederek sefere çıkıp Portekizlilerle mücadele etti, ancak Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı alması üzerine geri dönüp padişahın emrine girdi.[85]

Memlük Devleti'nin, 1517'de Osmanlı Devleti tarafından ortadan kaldırılmasından sonra bu devletten Osmanlı Devleti'ne geçen Süveyş tersanesinde "Süveyş Kaptanlığı" kuruldu ve burası Osmanlının Hint deniz seferleri için önemli

[83] Bostan, **Osmanlılar ve Deniz**, s. 23-24.
[84] İdris Bostan, **Adriyatik'te Korsanlık**, Timaş Yayınları, İstanbul 2009, s. 21-22.
[85] Bostan, **Osmanlı Akdenizi**, s. 46-47.

bir üs oldu. Buradaki donanmaya "Bâhr-i Ahmer Filosu" da denildiği gibi daha sonra adı "Hint Donanması" oldu ve burayı yöneten kişinin mevkîsine de "Hint Kaptanlığı" denildi.[86] Osmanlı devleti ticari yollara sahip olmak için Süveyş tersanesinde hazırlanan filolar ile Portekizlilere karşı Hint denizinde deniz savaşları yaptı. Bu savaşlarda bazı başarılar elde edildiyse de seferlerden istenilen sonuçlar alınamadı. Ancak güçlenen Osmanlı donanması hem Hint denizinde hem de Atlas Okyanusunda Portekizlilerle mücadele etti ve varlığını buralarda ispat etti.[87]

3.2.9. Yavuz Sultan Selim'in Deniz Siyaseti

Yavuz Sultan Selim, devletin sınırlarını çok genişletmeyi hedefleyen bir hükümdardı. Hedeflerinden biri olan Mısır'ı almak için, önceden sefere yardımcı olması maksadıyla, Rodos, Kıbrıs ve Girit sularını sıkı bir tarassut altına aldı. 1516 yılında İskenderun'dan hareket eden Osmanlı donanmasının Mısır'ı denizden ablukaya almasıyla, kara ordusunun Mısır'ı alması daha da kolaylaştı. Mısır'ın alınmasıyla Osmanlılar, Kızıldeniz vasıtasıyla Hint Okyanusuna ulaşınca, karşılarında coğrafi keşifler sonucunda bölgeye gelerek baharatın vatanı olan Hindistan ve Uzakdoğu'ya hâkim olma mücadelesine girişen Portekizlileri buldular. Osmanlılar Suriye ve Mısır limanlarını egemenliğine alarak aynı zamanda Doğu Akdeniz kıyılarını da egemenliklerine almış oldular.[88]

Yavuz Sultan Selim, fethedilen bu yerlerin sahillerini korumak, Portekiz tehlikesini bertaraf etmek ve denizleri kontrol altında tutmak amacıyla denizcilik işlerine çok önem verdi. Donanmanın geliştirilmesi amacıyla Haliç'teki mevcut tersanenin Galata'dan Kağıthâne'ye kadar genişletilmesini ve onlarca gemi inşa tezgâhlarının kurulmasını istedi.[89] Büyük bir donanma kurmak amacıyla, tersaneyi genişletmeyi çok isteyen Yavuz, Çaldıran Savaşı'nda vezaret derecesine terfi etmiş olan Piri Paşa'yı bir gece yanına çağırıp ona şöyle hitap etti:

"Eğer Akrepler (Hristiyanlar) denizi gemilerle setrediyorlarsa, eğer Venedik Doçu'nun, Papa'nın, Fransa ve İspanya krallarının bayrakları Rumeli sahillerinde

[86] Cengiz Orhonlu, "Hint Kaptanlığı ve Pirî Reis", **Belleten**, Sayı 134, Ankara 1970, C. 34, s. 235-254.
[87] A. Âfet İnan, **Pirî Reis'in Hayatı ve Eserleri**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1992, s. 5-6.
[88] Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s. 144-145.
[89] Bostan, **Osmanlılar ve Deniz**, s. 27.

*temevvüç ediyorsa buna sebep ancak senin betâetin ve benim müsamahamdır. Lakin ben herhalde kuvvetli ve kesretli bir donanma sahibi olmak isterim"*der. Piri Paşa cevaben:

"Padişahım siz bu kulunuzun arz etmek istediğim şeyi benden mukaddem beyan buyurdunuz. Yarın arz için huzur-ı şahanelerine girdiğim zaman vüzerayı ve husûsan beni tekdir ediniz. Hemen bir tersane inşası ve kendi masrafımızla beş yüz harp gemisi teçhizini ferman buyurunuz. Frenkler bu tedarikatı haber alır almaz korkuya düşeceklerdir. Göreceksiniz ki tezgâhların ikmalinden, kırk kadırganın denize tenzilinden evvel birbirine sebkatle muahedatın tecdidine ve vergi tediyesine geleceklerdir. Şu suretle bu teçhizat masarifinden kısm-ı küllisi onların altınlarıyla tediye olunacaktır".[90]

Sultan Selim'in bu isteği üzerine harekete geçen Piri Reis, Haliç tersanesini 500 gemi inşa edecek şekilde genişletti. Galata ve Hasköy arasındaki mevkide 160 bina ve divanhane inşa ettirdi. 1518'de 200'ü kadırga olacak şekilde toplam 250 gemi inşası için emir verdi. Bu dönemde İstanbul tersanesi, Venedik tersanesi gibi dünyanın en ünlü tersanelerinden biri oldu. Tersaneye ve donanmaya bu kadar önem veren Yavuz, kıyılarını haçlılardan korumayı hedeflediği gibi batıya büyük bir sefer de yapmayı planlıyordu. Seferin nereye olacağını kendisinden başka kimse bilmiyordu. Kimi tarihçilere göre sefer Rodos'a, kimilerine göre de Osmanlı üzerine sefer yapmak için Roma'da toplanan haçlılar üzerine yapılacaktı. Sefer için hazırlıklar tamamlanmadan Yavuz Sultan Selim 1520'de vefat etti.[91]

3.2.10. Kanuni Sultan Süleyman Dönemi Denizlerdeki Gelişmeler

Denizcilikle ilgili büyük planları olan Yavuz Sultan Selim bu planları uygulayamadan vefat etti. Yerine geçen oğlu Sultan Süleyman babasının yolunda ilerlemekten geri durmadı. Elde ettiği zaferlerle Akdeniz'i bir Türk gölü haline getirdi. Babasının en büyük hedeflerinden olan Rodos'u almak için Haziran 1522'de baştarde, mavna, kadırga, kalyata ve diğer gemilerden oluşan 700 gemilik büyük bir donanma ile Akdeniz'e açıldı. Donanmada 40.000 kürekçi, 20.000 azep, 8000

[90] Nejat Tarakçı, **Deniz Gücünün Osmanlı Tarihi Üzerindeki Etkileri**, Deniz Basımevi, İstanbul 2009, s. 22.
[91] Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi,** s. 147.

yeniçeri ve 2000 baltacı bulunmaktaydı. Kanuninin komutasındaki 100.000 kişilik ordu da Rodos'a geçti. Beş ay süren ablukadan sonra Rodos fethedildi. Bu başarıda deniz korsanlarından Kurdoğlu Muslihiddin Reis'in etkisi büyük olmuştur.[92] Rodos alındıktan sonra ona bağlı olan Tahtalu, Lendos, İstanköy ve Bodrum-hisar da alındı.[93]

1525-1526'da Hind Denizine serdar tayin edilen Selman Reis, 20 parça gemi ile Süveyş Limanından Yemen taraflarına gönderildi. Yemen ve Aden kıyılarına varan Selman Reis buraları Osmanlı topraklarına katınca o civarda bulunan kabile reisleri ve Arap halkı çeşitli armağanlarla gelip bağlılıklarını bildirdi ve vergi vermeyi kabul etti.[94]

Kanuni döneminde Türk deniz korsanlarının devlet hizmetine alınması, bu dönemdeki Osmanlı deniz gücünün hızla gelişmesini sağladı. Bu korsanlardan olan Barbaros Hayreddin Paşa, Turgut Reis, Seydi Ali Reis ve Oruç Reis'in mücadeleleri sonucu Akdeniz bir Türk gölü haline geldiği gibi, Akdeniz'in en güçlü donanması Osmanlı donanması oldu ve Kızıldeniz hâkimiyet altına alındı. Aydın Reis, Salih Reis, Murat Reis ve Piyale Paşa da Kanuni döneminde denizlerde önemli hizmet etmiş denizcilerdir.[95]

3.2.10.1. Barbaros Hayreddin Paşa ve Mücadeleleri

1466'da dünyaya gelen Barbaros Hayreddin Paşa'nın asıl adı Hızır'dır. Midillili sipahi Yakup Bey'in oğlu olup, diğer kardeşleri İlyas, Oruç, İshak'tır. Korsanlıkla uğraşan bu aile, denizlerde Ceneviz, Venedik, Fransız ve İspanyollar ile mücadele etmekteydiler. Cezayir Sultanı olarak da Akdeniz'de meşhur olan Barbaros Hayreddin'in gücünden istifade etmek isteyen Kanuni Sultan Süleyman, 1533'te onu İstanbul'a davet etti. Barbaros'a Cezayir Beylerbeyliği ve Kaptanıderyalık verildi. Kışı İstanbul'da geçiren Barbaros, tersanede yoğun bir çaba içerisine girdi ve donanmayı güçlendirerek 1534'te 100 gemiyle Tunus üzerine sefere çıktı. Barbaros, Tunus'u alınca İspanya Kralı V. Karlos, 300 gemilik donanma bir araya getirerek

[92] Daver, **Türk Denizciliği,** s. 34.
[93] Kâtip Çelebi, **Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr**, (Yay.haz. Orhan Şaik Gökyay), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973, s. 37.
[94] Kâtip Çelebi, **Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr**, s. 38.
[95] Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s. 150.

harekete geçti ve Tunus'u geri aldı. Cezayir'e çekilen Barbaros, İstanbul'a dönüşünde Mayorka Adalarına baskın düzenleyerek pek çok esir ve ganimet elde etti.[96]

Türk denizciliğine parlak bir dönem yaşatan Barbaros Hayreddin Paşa, görevde kaldığı 12 yıl boyunca önemli ve büyük seferler yapmış ve pek çok zaferler elde etmiştir. Bunlar Tunus Seferi, Apulya Seferi, Mayorka Seferi, Korfu Seferi, Venedik Seferi, Adalar Denizi ve Akdeniz Seferi, en önemlisi de Preveze deniz savaşıdır.[97]

Osmanlının denizlerde başarısını hazmedemeyen Hristiyan dünyası, hiçbiri tek başına Osmanlı donanmasının karşısına çıkmaya cesaret edemediğinden, Ceneviz asıllı ve İspanya hizmetindeki Andrea Dorya komutasında bir haçlı donanması meydana getirdi. Bu donanma 262 parça gemi, 60 bin savaşçı ve 2.500 topa sahipti. Osmanlı donanmasında ise hafif yapılı 122 gemi, 6.000 asker, 336 top vardı.[98] Haçlı donanması sayısal açıdan çok üstün olmasına rağmen Barbaros'un taktikleri sayesinde Osmanlı donanması savaşı kazandı. Bu savaş sonrası Akdeniz'deki üstünlük Hristiyan dünyasından İslam dünyasına geçti. Haçlılar İnebahtı'ya kadar Osmanlı'nın karşısına çıkamadı. Bu zaferle Osmanlı devleti, bir deniz imparatorluğu haline geldi.[99]

Preveze Deniz Zaferinin gerçekleştiği sırada, Hadım Süleyman Paşa komutasındaki başka bir Osmanlı donanması, Hindistan'da Diyu kalesini muhasara etmekteydi. Osmanlının iki ayrı donanmasının farklı yerlerde aynı zamanda başarılı faaliyetlerde bulunması, Osmanlı donanmasının XVI. yüzyılda denizlerde ne kadar güçlü olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Hadım Süleyman Paşa'dan sonra Murad Reis ve Seydi Reis, Hint Okyanusundaki seferlere devam ettiler fakat olumsuz doğa şartlarından dolayı çok başarılı olamadılar. Osmanlı gemileri daha çok Akdeniz gibi çok hırçın olmayan denizlere göre yapıldığından, Hint Okyanusunun büyük ve yıkıcı dalgalarına karşı dayanamadılar. Osmanlı Devleti, Hint seferlerinde

[96] İdris Bostan, "Barbaros Hayreddin Paşa: İlk Deniz Beylerbeyi (1534)", **Türk Denizcilk Tarihi**, C.1, İstanbul 2009, s. 144-146.
[97] Daver, **Türk Denizciliği**, s. 37.
[98] Tevfik İnci, **Deniz Tarihimizin Şeref Sayfaları**, İstanbul 2005, s. 68.
[99] Bostan, **Osmanlılar ve Deniz**, s. 33.

her ne kadar büyük başarılar elde edemediyse de Türk bayrağını, Hint Okyanusunda dalgalandırmayı başardı.[100]

Barbaros Hayreddin Paşa, 1543'te Fransızlarla beraber hareket etme emrini alarak Nis Seferine gönderildi. Nis alındı fakat kuvvet ve cephane yetersizliğinden Nis'ten geri çekildi. Barbaros bu sefer sırasında Cenova'da esir olan Turgut Reisi de kurtardı. 1544'te İstanbul'a dönerken Fransa'da bulunan Müslüman esirleri ve birçok ganimeti de beraberinde getirdi. İstanbul'da iki yıl yaşadıktan sonra 1546'da vefat etti.[101]

Barbaros Hayreddin Paşa'dan sonraki dönemde de Türk korsanları devlet hizmetinde faaliyetlerine devam ettiler. Bu dönemin ünlü denizcilerinden Turgut Reis 1551'de Trablusgarb'ın fethiyle görevlendirildi. Burayı Malta Şövalyelerinden alan Turgut Reis, Fransa'ya yardım amacıyla Adriyatik ve Akdeniz'e seferler düzenledi. 1560 yılında Kaptanıderya Piyale Paşa ile Cerbe seferine çıktı. Cerbe Adası'nı müttefik donanmasından alarak büyük bir başarıya imza attı. Turgut Reis bu savaşta pek çok esir elde etti. Preveze Deniz zaferinde de başarılara imza atan Turgut Reis, Malta kuşatmasına da katıldı ve orada kendisine isabet eden bir top güllesiyle, 1565'te 80 yaşında iken, şehit düştü.[102]

3.2.10.2. Malta Kuşatması

Malta adasında 835'ten 1249'a kadar Müslüman Araplar varlık gösterdi, fakat II. Frederik'in kararı ile adadan çıkarıldılar. Kanuninin 1522'de Rodos'tan çıkardığı St. Jean Şövalyeleri, İspanya kralı V. Carlos tarafından Malta'ya yerleştirildi. Osmanlılar Turgut Reis zamanında 1540'ta Malta üzerine ilk defa sefer düzenledi. 1551'de Sinan Paşa, Turgut Reis'le beraber Malta'ya çıkarma yapıp, Gozo Adasını fethetti. Şövalyeler korsanlık sonucu esir ettikleri binlerce Müslümanı bu adaya getirip hapsediyor ve onları zor işlerde çalıştırıyorlardı. Bir yandan da Müslüman hacılara, tüccar ve yolculara zarar veriyorlardı. Osmanlı Devleti, adayı almaya karar verdi ve Vezir Mustafa Paşa serdarlığında 1565'te adayı kuşattı. Kuşatma yaklaşık 4

[100] Gencer, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri…**, s. 18-19.
[101] Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi,** s. 170.
[102] Daver, **Türk Denizciliği**, s. 39-41.

ay sürdü. Şövalyeler Haçlılar ve İspanya'dan yardım alıp direnişi devam ettirince Osmanlılar kuşatmayı kaldırdı.[103]

3.2.11. II. Selim Dönemi Denizcilik Faaliyetleri

Kanuni Sultan Süleyman'dan sonra 1566'da yerine oğlu II. Selim geçtiğinde, Türk denizciliği önceki yıllardaki başarılardan dolayı halen üstünlüğünü koruyordu. Akdeniz'deki Hristiyan devletler Türklerin yenilmez olduğuna kanaat getirmişlerdi. Turgut Reis'ten sonra Kılıç Ali Paşa denizcilik alanında sahaya çıkıp fetihlere devam etti. 1569'da Tunus şehrini İspanyollardan ikinci defa aldığı gibi denk geldiği Malta donanmasını da mağlup etti.[104]

3.2.11.1. Kıbrıs'ın Fethi

Bu dönemde meydana gelen en önemli olaylardan biri Kıbrıs Seferi'dir. Kıbrıs'a sığınan korsanlar, deniz ticaret gemilerine ve Hacca giden gemilere saldırarak sürekli tehdit oluşturuyorlardı. Venediklilerin elinde bulunan Ada, Doğu Akdeniz'deki Osmanlı hâkimiyetine gölge düşürmekteydi. Ayrıca Ortodoks olan Kıbrıs'ın yerli halkı, Katolik olan Venedik yönetimi tarafından din değiştirmeye zorlanıp ağır vergiler altında ezildiğinden, Osmanlı'ya heyet göndererek kendilerini bu zulümden kurtarmalarını istiyordu. Tüm bu sebeplerden harekete geçen Osmanlı Devleti, Venedik'e elçi göndererek şehrin kan dökülmeden teslim edilmesini istediyse de bu teklif kabul edilmedi. Bunun üzerine Osmanlı Devleti adayı almak için harekete geçti.[105]

Venedik, Hristiyan dünyasından aldığı destekle Osmanlı Devleti'ne karşı bir müttefik donanması oluşturdu. Kıbrıs Seferi'ne serasker olarak Vezir Lala Mustafa Paşa, donanmaya da Vezir Piyale Paşa tayin edildi. Mart 1570'te Osmanlı donanması üç ayrı filo olarak harekete geçti. Venedik barış için Osmanlı Devleti'ne müracaat ettiyse de teklifi kabul görmedi. Osmanlı donanması 9 Eylül 1570'te Lefkoşe'yi aldı ve Ağustos 1571'de Magosa'yı da alarak Kıbrıs'ın fethini tamamladı.[106]

---

[103] İdris Bostan, "Malta Kuşatmasından Tunus'un Fethine", **Türk Denizcilik Tarihi**, Deniz Basımevi, İstanbul 2009, C. 1, s. 188.
[104] Daver, **Türk Denizciliği**, s. 47.
[105] Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s. 174-175.
[106] Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi,** s. 176-178.

3.2.11.2. İnebahtı Deniz Savaşı (7 Ekim 1571)

Sıngın Donanma Savaşı olarak da bilinen İnebahtı Deniz Savaşı, Osmanlı donanmasının yenildiği ilk büyük savaştır. Kıbrıs'ın fethi, Hristiyan dünyasını çok rahatsız etti ve Papa, Kıbrıs'ı kurtarmak için Venedik ile İspanya donanmalarının öncülüğünde birçok Hristiyan devletin katılımıyla bir Haçlı ittifakı oluşturdu. Bunu duyan Osmanlı donanma serdarı Pertev Paşa ve Kaptanıderya Müezzinzâde Ali Paşa, on beş sancakbeyi ile tecrübeli reislerin katılımıyla bir savaş meclisi topladılar. Yapılan görüşmelerde tecrübeli bir denizci olan Uluç Ali Paşa, donanmanın körfezden dışarı çıkmamasını teklif ettiyse de teklifi denizcilikten pek anlamayan kaptanıderya tarafından kabul görmedi.[107]

İki donanma İnebahtı Körfezi'nde karşı karşıya geldi. Osmanlı donanmasında yaklaşık 230 gemi ve 25.000 savaşçı, karşı donanma da ise 243 gemi ve 37.000 savaşçı bulunmaktaydı. Ama iki donanma arasındaki asıl fark, Osmanlı donanmasının altı aydır süren savaşlarda yorgun ve zayıf olması, müttefik donanmasının ise taze bir kuvvete sahip olmasıdır.[108]

Osmanlı donanması bu savaşta yenilerek denizcilik tarihinin en büyük hezimetlerinden birini yaşadı. Donanmadan sadece Uluç Ali Paşa komutasındaki 40 gemi kurtulabildi. Geri kalanlar ya battı ya yandı ya da esir düştü. Kaptanıderya dâhil binlerce asker şehit oldu. Müttefik donanmasında da zayiat büyüktü. Uluç Ali Paşa kurtardığı gemilerle İstanbul'a döndüğünde II. Selim, kendisine kaptanı-ı deryalık verdi ve adını da Kılıç Ali koydu.[109]

Osmanlı donanmasının İnebahtı Savaşında çok perişan olduğunu gören ve yeni donanmanın yapılmasının çok zor olacağından endişelenen Kaptanıderya Kılıç Ali Paşa, Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'ya, *"Gemi teknesi yapmak mümkündür, fakat iki yüz sefineye beş altı yüz lenger ve buna göre palamar, ip, yelken bulmak ihtimali yoktur"* diye endişesini dile getirince Sadrazam ona cevaben, *"Paşa hazretleri, sen henüz bu devlet-i aliyyeyi bilmemişsin. Be vallah böyle itikad eyle, bu devlet ol devlettir ki, murad edünürse cümle donanmanın lengerlerini gümüşten,*

[107] Bostan, **Osmanlılar ve Deniz**, s. 38-39.
[108] Bostan, "Malta Kuşatmasından Tunus'un Fethine", **Türk Denizcilik Tarihi**, C. 1, s. 195.
[109] Daver, **Türk Denizciliği**, s. 49.

resenlerini ibrişimden, yelkenlerini atlastan etmekte suubet çekmez ve herhangi geminin mu'tad üzre alatını ve yelkenini yetiştirmezsem bu minval üzre benden al", diyerek devletin gücünü dile getirmiştir.[110] Bu sözler Osmanlı Devleti'nin halen ekonomik açıdan ayakta olduğunun en önemli göstergelerindendir.

Osmanlı Devleti, başta İstanbul ve Gelibolu tersaneleri olmak üzere, Varna, Burgaz, İnada, Vize, Ahyolu, Süzebolu, Midye, Kefken, Silistre, Semendire, Samsun, Sinop, Biga, İzmit, Gemlik, Yalova, Rodos, Antalya ve daha başka mevkilerde beş ay zarfında önceki donanmadan daha muntazam bir donanma meydana getirerek Sadrazam'ın dediklerini kanıtladı.[111] Gemi yapımı için gerekli olan kereste, zift, tente, yelken bezi, kürek, demir urgan, halat, lenger ve saire malzemelerin yapımı için ocaklık olan mahallere fermanlar gönderilerek, bu malzemeler hazırlatıldı. Kereste ihtiyacı için de tersanelere en yakın ormanlardan istifade edildi.[112]

2 Haziran 1572'de tam teçhizatlı 200 parçalık donanma, Kaptanıderya Kılıç Ali Paşa'nın emrinde sefere hazır hale gelince, Vezir-i Azam Sokullu Mehmet Paşa, İstanbul'daki Venedik elçisini huzuruna çağırarak ona, "*siz bizim sakalımızı kestiniz, biz ise sizin kolunuzu kestik, sakal çıkar ama, kesilen kolun yerine yenisi konmaz",* diyerek Beşiktaş önlerindeki teknelerimizi gösterdi, "*İşte şu yeni Osmanlı donanması şanlı devletimizin satvetine ufak bir misaldir, böyle bilesin",* diyerek Osmanlı'nın gücünde bir eksilme olmadığını dile getirdi. Kılıç Ali Paşa'nın 16 yıllık kaptanıderyalığı esnasında Osmanlı donanması, cihanın en üstün donanması olarak gücünü muhafaza edebildi.[113]

3.2.12. Osmanlı Devleti'nin Hind Denizi'ndeki Faaliyetleri

Osmanlı Devleti'ne bir imparatorluk mahiyetini kazandıran en önemli olaylardan birisi de şüphesiz 1517'de Mısır'ın, Osmanlı hâkimiyetine alınmasıdır. Çünkü Mısır, Okyanus'a açılan ticaret yolları üzerinde bulunmaktaydı ve hac yolunu kuzeyden kontrol eden bir konuma sahipti. Mısır'ı elde eden Osmanlı, Kızıldeniz'e

[110] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu, 3. Baskı, Ankara 1988, s. 446.
[111] Gencer, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri…**, s. 21.
[112] Uzunçarşılı, **Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, s. 448.
[113] Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s.185-186.

ulaştı ve bu yolla Hind Denizine açılma imkânı buldu. Bu bölgede bulunan Portekizliler, Müslümanların Kızıldeniz'den çıkmalarını engellediği gibi Hind Denizi'nde ticaret yapan Müslüman tüccar gemilerine engel olup onlara el koyuyordu. Hind Denizi kıyısındaki Müslüman ülkeler Osmanlı Devleti'nden yardım istiyorlardı. Hind deniz ticaretinde söz sahibi olmak ve yardım çağrılarına cevap vermek niyetiyle Osmanlı, Hind Denizi'nde seferlere başladı.[114]

Osmanlı Devleti, Süveyş Tersanesi ve Basra Tersanesi'nde hazırladığı donanmalarla seferlere çıktı ve Hindistan'da ve Uzakdoğu'da mücadelelerde bulunarak Hind Denizi'nde etkili bir güç haline geldi. Hind deniz seferleri sayesinde, Kızıldeniz ve Basra Körfezi'nde Osmanlı hâkimiyeti kurulmasıyla, Portekizliler sadece açık denizlerde faaliyet gösterebildiler. Kızıldeniz'deki güvenliği, Habeş ve Yemen eyaletlerinden sağlayan Osmanlı Devleti, Basra Körfezi'ndeki güvenliği de Basra ve Lahsa eyaletlerinden sağladı.[115]

3.2.13. Don-Volga Projesi ve Hazar Denizi Kaptanlığı

Sultan III. Murad dönemi boyunca denizcilikte çok önemli gelişmeler olmamışsa da Akdeniz'deki egemenlik Osmanlılarda kalmaya devam etti. III. Murad tahta geçtiğinde Kaptanıderya Kılıç Ali Paşa idi ve bu dönemde Hazar Deniz'inde bir amirallik kuruldu. Daha II. Selim döneminde Don, Volga nehirlerinden istifade ile bir kanal açılarak, Hazar ve Karadeniz'in birleştirilmesi teşebbüsüne girildi. Böylece Türk donanması Karadeniz'den Hazar Denizi'ne geçecek ve bu vesileyle Osmanlı Devleti, İran seferinde ikmal işlerini kolaylaştıracak, Türkî devletlerle bağlantı kuracak ve Rusların Hazar Denizi'nin kıyısındaki nüfuzunu kıracaktı. Kanal açılana kadar Hazar Deniz'inde bir filo oluşturma kararı alındı ve burada 20 gemi inşa edilip, 1579 yılında Hazar Denizi Kaptanlığı kuruldu.[116]

Bu yeni filonun adı vesikalarda "*Bahr-i Külzüm Kaptanlığı"*, bazı kaynaklarda "*Bahr-i Şirvan Kaptanlığı* ve *Demir-Kapu Kaptanlığı"* şeklinde

[114] Salih Özbaran, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Hint Okyanus'na Açılması", **Türk Denizcilk Tarihi**, Deniz Basımevi, İstanbul 2009, C. 1, s. 203.
[115] Bostan, **Osmanlılar ve Deniz**, s. 41-42.
[116] Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, *s.*187.

anılmaktadır. Kefe Sancakbeyi Mehmet Bey, hem Hazar Deniz Kaptanlığına hem de Şirvan Beylerbeyliğine atandı.[117]

3.2.14. XVII. Yüzyılda Osmanlı Denizciliği

Yükselişte olan Osmanlı denizciliği, 17. yüzyılda farklı bir seyre girdi. 16. yüzyılın son yıllarından itibaren, Osmanlı donanması bir duraklama dönemine girdi, hem teknik, hem deniz personeli açısından hem de denizlerde kullandığı taktikler açısından üstünlüğünü kaybetmeye başladı.[118] Osmanlıların denizlerdeki bu üstünlük kaybının en önemli nedeni devletin ekonomik açıdan zayıflaması ve donanmanın geliştirilmesine bütçe ayıramaması olduğu gibi, gemicilikte yelken devrine geç girilmesi ve donanmanın ehli olmayan kişilerin yönetimine verilmesi de üstünlük kaybındaki diğer önemli etkenler oldu.[119]

Barbaros ve Turgut Reis'in yetiştirdiği denizciler donanmayı güçlü tutmayı başardı lakin bunların devamı gelmedi, saraydan çıkma ve yeniçeri ağalığı gibi denizcilikle alakası olmayan rütbelerden gelen tecrübesiz kaptanıderyalar başa geçti ve bunlar donanmada herhangi bir ilerleme kaydedemediler.[120] "*Müezzinzâde Ali Paşa (1568-1571) yeniçeri ağalığından, Derviş Mehmed Paşa (1606) bostancıbaşılıktan kapudan oldukları gibi, Köse Ali Paşa (1658-1660) Sâdaret kaymakamlığından, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa (1661-1666) Diyarbekir Beylerbeyiliğinden, Mezemorta Hüseyin Paşa (1690) Cezayir Beylerbeyiliğinden kapudanlığa getirildiler"*.[121]

XVII. yüzyılın başlarında denizcilikte görülen duraklamanın bir diğer nedeni de Osmanlı Devleti'nin gemicilikte eski tarzdaki gemileri kullanmakta ısrar edip kalyon tipi gemileri göz ardı etmesidir. Çünkü İnebahtı Savaşından sonra kadırga tarzı gemilerin modası geçmiş bunun yerine yelkenli gemilerin devri başlamıştır[122]. Yaklaşık yirmi beş yıl süren Girit Seferi'nde Venediklilerin kalyonlarla elde ettiği başarılar Osmanlı'yı kalyonlar hakkında düşünmeye sevk etti. Zira Venedik

[117] Tezel, **Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi**, s. 264.
[118] Tarakçı, **Deniz Gücünün Osmanlı Tarihi Üzerindeki Etkileri**, s. 214.
[119] Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s.191.
[120] Gencer, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri…**, s. 22.
[121] İdris Bostan, "Kapudan Paşa", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 2001, C. 24, s. 354-355.
[122] Gencer, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri…**, s. 22.

donanması kalyonlar sayesinde Girit'i kuşatan Osmanlı'yı engellemeye çalıştı ve Çanakkale Boğazını abluka altına alarak, Osmanlı donanmasının Girit'e yardım götürmesine engel oldu. Bu sebeple müzakereler yapıldı ve Osmanlı devlet adamları derhal kalyonların yapılmasına karar verdi.[123]

Kalyon ve burton yapımı için 1650'de etrafa fermanlar gönderilerek, kalyonların Sinop, Samsun, Bartın ve Varna'da inşa edilmesine karar verildi. İnşa edilen kalyonlar Girit'e yardım için donanmaya katılmış fakat kalyon kullanmak farklı bir ustalık gerektirdiğinden ve mürettebat bu konuda tecrübe sahibi olmadığından beklenilen başarılar elde edilemedi. Bu yüzden Fazıl Ahmed Paşa kararıyla kalyon inşası durdurularak, kadırga inşasına geri dönüldü ve böylece kalyonlar için ilk teşebbüs akim kaldı.[124] Fakat 1682'de tekrar kalyon yapımına geçildi ve 17. yüzyılın sonlarına doğru kadırga inşası durma noktasına geldi. Bu tarihten sonra kalyondan hiç vazgeçilmedi.[125] Kalyonların sayısı Osmanlı donanmasında artmasıyla Venediklilerin yarım asırdır elde ettikleri Akdeniz hâkimiyetleri tekrar ellerinden alındı.[126]

3.2.14.1. Girit'in Fethi ve Sonrası

Girit, Ege Denizi'nin anahtarı konumunda olup önemli bir stratejik konuma sahipti. Burası başta Malta Şövalyeleri olmak üzere, Türk denizcilerine saldırarak onlara zararlar veren Hristiyan korsanların yatağı haline gelmişti. Osmanlı Devleti burayı almak için fırsat kolluyordu. Malta Şövalyeleri, içinde harem üyeleri ve devlet erkânının da bulunduğu bir Türk deniz konvoyunu yağmalayıp, içindekilerini esir almaları bardağı taşıran son nokta oldu. Sultan İbrahim'in emriyle Girit Seferi 1645'te başladı ancak Osmanlı Devleti'nin ekonomik sıkıntısı ve Girit'in İstanbul'dan uzak olması gibi nedenlerle savaş hem uzadı hem de çok fazla sayıda insan kaybı ve maddi kayıplar meydana geldi.[127]

Fazıl Ahmed Paşa 1667 yılında Kandiye'ye geldi ve iki buçuk yıl süren zorlu bir mücadeleden sonra Girit fethi tamamlandı. Tam net bir sayı olmasa da

[123] Bostan, **Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği,** s. 186.
[124] Demir, **Denizlerdeki Osmanlı**, s. 32.
[125] Bostan, **Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği**, s. 195-197.
[126] Gencer, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri…**, s. 23.
[127] Tarakçı, **Deniz Gücünün Osmanlı Tarihi Üzerindeki Etkileri**, s. 216-218.

Müslümanlardan 110.000-140.000 arası, Hristiyanlardan da 40.000-50.000 arası insan bu savaşta can verdi. Bu savaşla Venedik'in Doğu Akdeniz'deki egemenliği sona erdi. Ege ve Akdeniz'in stratejik açıdan en önemli adası da Osmanlı Devleti'nin eline geçti. Bir adayı çeyrek asırda ancak ele geçirebilen Osmanlı Devleti, denizcilikteki zafiyetinin farkına vardı ve çektiri tipi gemilerden kalyonlara geçmesi gerektiğini anladı.[128]

Viyana'yı 1683'te kuşatan Osmanlı Devleti, müttefik devletlerle savaşmak zorunda kaldı ve bu süreçte yenilgiye uğradı. 16 yıl süren savaşlarda tek başarılı olay Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Sakız Adası'nı almasıydı. 1699'da Karlofça Antlaşmasını imzalayan Osmanlı Devleti, ilk defa büyük ölçüde toprak kaybetti ve gerileme dönemine girdi.[129]

3.2.15. XVIII. Yüzyılda Osmanlı Denizciliği

XVIII. yüzyıl Osmanlı Devleti için bir gerileme dönemi oldu. Ancak 1695'te kaptanıderya olan Mezemorta Hüseyin Paşa, 1701'de yayınladığı "Bahriye Kanunnamesi" ile bir süreliğine dahi olsa Osmanlı denizciliğini canlı tutmayı başardı.[130] Bahriye teşkilatını tamamıyla düzene sokan bu kanunnameye göre; Kaptanıderyalar sebepsiz yere görevden alınmayacak ve azledilmeleri veya vefat etmeleri durumunda yerlerine kesinlikle kara paşalarından atama yapılmayacaktı, ancak derya kaptanlarından atanacak, Osmanlı donanmasında sürekli 40 kalyon olacak, gemilerdeki kaptanlar ve reisler denizcilik bilgisine sahip olacaklar, kalyonlar için belirlenen personel ve mühimmat eksiksiz olacaktı.[131] Belirlenen 40 kalyon yapılamadı, ancak 27 adet kalyon yapılabildi. Mezemorta Hüseyin Paşa'nın bu gayretleri ve kalyonun donanmada ilk sıraya alınması sayesinde Osmanlı donanması, 1770 Çeşme yenilgisine kadar yaklaşık 80 sene Akdeniz hâkimiyetini tekrar elinde tuttu.[132]

---

[128] Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s. 195-198.
[129] Demir, **Denizlerdeki Osmanlı**, s. 32.
[130] Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s. 199-202.
[131] Yusuf Alperen Aydın, **Osmanlı Denizciliği (1700-1770)**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul 2007, s. 24-25.
[132] Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s. 202.

Osmanlı donanması, 1717 yılından 1770 yılına kadar yaklaşık 50 yıllık bir zaman zarfında herhangi bir savaş yapmadı. 1757'de sadarete geçen Koca Ragıp Paşa, tersanelere bir düzenleme getirip yeni savaş gemilerini yaptırdıysa da Türk denizciliğini istenilen seviyeye çıkartamadı. Avrupa devletleri denizcilik alanında fenni çalışmalarla ve yeni tekniklerle ilerleme kaydederken, Osmanlı denizciliği teknik ilerlemeleri takip etmediğinden Avrupa devletlerinin gerisinde kaldı.[133]

3.2.15.1. Çeşme Deniz Muharebesi (1770)

Rus donanması, Mora Rumlarını Osmanlı'ya karşı ayaklandırmak için 1770 yılının başlarında, İngilizlerin de desteğini alarak Akdeniz'e açıldı ve Mora yarımadası civarında faaliyetlere başladı. Mora seraskerine yardım götüren Kaptanıderya Hüsamettin Paşa komutasındaki Osmanlı donanması ve Rus donanması arasında çatışmalar yaşandı. 5 Temmuz 1770 'te yaşanan çatışma en şiddetlisi oldu ve Cezayirli Hasan Paşa gemisiyle Rus Amiral Spiridof'un kalyonu yandı. Bu olaydan sonra Kaptanıderya Hüsamettin Paşa, donanmayı Çeşme Limanına soktu. Bunu fırsat bilen Rus donanması, 6 Temmuz 1770'te Çeşme Limanı'nın ağzını kapattı ve liman içine ateş kayıklarını yollayarak Osmanlı donanmasının neredeyse tamamını yaktı.[134]

Rus donanmasının Çeşme'deki zaferi, başkentleri olan Saint Petersburg'ta şenliklerle kutlandı ve burada Çeşme adında saray ve anıt yapıldı. Çeşme baskınından sonra Ruslar, Ege denizinde çok rahat hareket etmeye başlayıp, İstanbul'u tehdit etmeye başladılar. Karadeniz filosundan 10 kalyon Çanakkale Boğazını korumak için gönderilince, Karadeniz'de bir boşluk oluştu ve Ruslar 1771'de Kırım'a girip buradaki Osmanlı hâkimiyetine son verdi. Bu başarılardan Cesaretlenen Ruslar, Osmanlı bünyesindeki halkları sürekli isyana teşvik etmeye başladılar.[135]

---

[133] Gencer, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri…**, s. 24.
[134] Münir Aktepe, "Çeşme Vak'ası", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 1993, C. 8, s. 288-289.
[135] Sancar, **21. Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi Yüzyıl**, s. 210.

3.2.15.2. Mühendishane-i Bahr-i Hümâyun

Çeşme faciasından yaralı kurtulan Cezayirli Gazi Hasan Paşa, daha önce de başarılı faaliyetleri olduğundan, 1770 yılında kaptanıderyalığa getirildi. Kasımpaşa'da kalyoncular kışlasını inşa ederek kalyoncuları disiplin altına alan Hasan Paşa, 1773 yılına kadar donanmanın ıslahıyla ilgili çalışmalar yaptı.[136] 1768'de başlayan Osmanlı-Rus savaşında, Osmanlı donanması teknik açıdan ve yetişmiş eleman açısından çok zafiyetleri vardı. Denizciliği çağdaş hale getirmek ve denizcilikte eğitimli kadrolar yetiştirmek için bir deniz mühendishanesine ihtiyaç vardı.[137] Bunun farkında olan Kaptanıderya Cezayirli Hasan Paşa, Fransız Baron de Tott'un da yardımıyla Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyun'u kurdu. Burada modern anlamda deniz subayı yetiştirildiği gibi gemi kaptanlarına da dersler verildi. Başlangıçta matematik dersine; daha sonra ise deniz mühendisliği, hendese ve coğrafya bilimlerine ağırlık verildi.[138]

1781'de Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyun'un adı değişerek Mühendishâne-i Tersane-i Âmire oldu ve 1784'te yeri genişletildi. Burada kara bilimiyle uğraşan Fransız mühendislerinin de ders vermesiyle, 1795'te kurulacak olan Mühendishâne-i Berri-i Hümâyun'un da temelleri atıldı. Mühendishâne-i Tersane-i Âmire'de yabancı hocalarla beraber Türk hocalar da dersler verdi. Bugünkü Deniz Harp Okulu'nun temelini Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyun oluşturmuştur.[139]

3.2.16. XIX. Yüzyılda Osmanlı Denizciliği

3.2.16.1. III. Selim Döneminde Denizcilik Faaliyetleri

Osmanlı Devleti, 1774'teki Küçük Kaynarca Anlaşması ile tarihindeki en ağır anlaşmalardan birini yaptı ve 1792'de, yine Ruslarla yaptığı Yaş Anlaşması ile de dağılma dönemine girdi. XIX. yüzyılın başında Osmanlı tahtında olan III. Selim, devletin kötü gidişatını durdurmak için her alanda olduğu gibi denizcilik alanında da bazı ıslahat faaliyetlerinde bulundu. III. Selim'in desteklediği Kaptanıderya Küçük Hüseyin Paşa, yabancı uzmanlardan da istifade ederek, Türk denizciliğini Avrupa

[136] Gencer, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri…**, s. 25.
[137] Kemal Beydilli, "Mühendishane-i Bahri Hümâyun", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 2006, C. 31, s. 514-516.
[138] Demir, **Denizlerdeki Osmanlı**, s. 33.
[139] Beydilli, Mühendishane-i Bahri Hümâyun, **DİA**, C. 31, s. 514-516.

standartlarında ıslah ederek, modern Osmanlı Bahriyesini kurdu. 1804'te Tersane Eminliği yerine Umur-ı Bahriye Nezareti'ni kuran III. Selim, bu nezarete hizmet edecek Bahriye Hazinesini de kurdu. Böylece tüm denizcilik faaliyetleri bir disiplin ve düzen altına alındı.[140]

3.2.16.2. Sultan II. Mahmud ve Abdülmecid Döneminde Denizcilikteki Gelişmeler

Sultan III. Selim'den sonra tahta geçen II. Mahmud, devlet kurumlarında yenilikler yapmaya devam etti. Donanma'da ıslahat yapmaya özen gösteren II. Mahmud, gemi yapımı için yeni havuz inşa ettirip Sinop, Gemlik ve Tersane-i Âmire'de, 80-84 top taşıyan gemiler inşa ettirdi. Anadolu sahilleri ve Ege adalarındaki tersanelerde de savaş gemileri yapıldı. Ancak 1827 yılında Navarin'de Osmanlı donanmasının büyük bir kısmı yakıldı ve yapılan bu çalışmalar boşa gitti. Osmanlı Devleti deniz gücünden mahrum bir imparatorluk oldu. Bu savaştan sonra Osmanlı Devleti İngiltere'den bir buharlı gemi alarak denizcilikte bir çığır açtı ve buharlı gemi dönemine geçti. Bu dönemde denizcilikte önemli bir gelişme de Mahmudiye Kalyonunun inşa edilmesidir. 1829'da İstanbul'da inşa edilen Mahmudiye Kalyonu, 19. yüzyılda dünyanın en büyük gemisi olma özelliğini taşıdı.[141]

Avrupa ile ilişkiler bozuk olduğundan, 1830-1839 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri ile ticari ilişkileri geliştiren II. Mahmud, buradan getirilen mühendisler sayesinde Türk tersanelerinde ilk buharlı gemileri inşa ettirdi. Ancak II. Mahmud'un ölümüyle bu çalışmalar akamete uğradı ve buharlı gemiler Avrupa'dan alınmaya başlandı. II. Mahmud, denizcileri eğitmek ve deniz personeli yetiştirmek amacıyla Heybeliada'da bir bina yaptırıp, daha önce kurulmuş olan Bahriye Mektebini buraya taşıdı.[142]

Sultan Abdülmecid zamanında 1839'da ilan edilen Tanzimât Fermanından kısa bir süre sonra Bahriye Meclisi kurularak, denizcilik faaliyetleri ıslah edilmeye çalışıldı. 1840'ta kurulan bu meclis köklü değişimler yapamadı ve bir sene sonra

[140] Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s. 219-222.
[141] Demir, **Denizlerdeki Osmanlı**, s. 34-35.
[142] Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s. 224.

kaldırıldı. Ancak 1845'te ikinci defa Bahriye Meclisi kuruldu ve bu meclis Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar devam etti.[143]

3.2.16.3. Sultan Abdülaziz Dönemi Denizcilik Faaliyetleri

Osmanlı donanmasında en önemli yenilikleri yapan padişahlardan birisi de Sultan Abdülaziz'dir. Osmanlı denizciliğine parlak bir dönem yaşatan Sultan Abdülaziz, İngiltere'ye gemiler inşa ettirerek, İstanbul Tersanesi, İzmit ve Gemlik tezgâhlarında gemiler yaptırarak, Osmanlı donanmasını dünyanın ikinci donanması sırasına çıkardı.[144] Devlet bütçesinin yarıdan fazlası donanmaya harcandı. Mali, idari ve askeri sorumlulukları artan kaptanıderyanın yükünü hafifletmek için 1867'de Bahriye Nezareti kuruldu. Kaptan Paşa, sadece denizcilik işlerinde yoğunlaşacak, mali ve idari işleri nezaret yürütecekti.[145]

3.2.16.4. II. Abdülhamid Döneminde Denizcilikteki Gelişmeler

II. Abdülhamid tahta geçtiğinde donanmayı güçlendirmek için hemen faaliyetlere başladı. 93 Harbi sırasında filolar yeniden düzenlenerek, Akdeniz ve Karadeniz filoları olarak ikiye ayrıldı. Karadeniz filosu hem askeri hem de ticari gemileri korumak, devlet kıyılarını her türlü saldırılardan korumak ve Tuna Nehri taraflarında yapılacak savaşlarda kara ordusuna yardım etmekle görevlendirildi.[146]

Hazırlanan Donanma Layihası ile donanmanın eksiklikleri tespit edildi ancak bu eksiklikler üretimle değil, satın alma yolu ile giderilmesi yoluna gidildi. İki adet denizaltı satın alınıp bedeli Hazine-i Hassa'dan karşılandı. "Abdülhamid" ve "Abdülmecid" adı verilen denizaltılar, 1886 ve 1887'de donanmaya katıldı. Daha sonra Amerika Birleşik Devletlerine *Mecidiye*, İngiltere'ye *Hamidiye* ve İtalya'ya *Drama* kruvazörleri, Fransa'ya da bazı muhrip ve torpidobotlar sipariş edildi. Özellikle Hamidiye ve Mecidiye zırhlıları büyük ses getirdi ve bu gemiler Cumhuriyet donanmasında da hizmette bulundu.[147]

---

[143] Gencer, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri…**, s. 136-142.
[144] İ. Bülent Işın, **Osmanlı Bahriyesi Kronolojisi**, Deniz Kara Komutanlığı Merkez Daire Başkanlığı Basımevi, Ankara 2004, s. 289.
[145] Demir, **Denizlerdeki Osmanlı**, s. 34-35.
[146] Demir, **Denizlerdeki Osmanlı**, s. 42.
[147] Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi,** s. 250-255.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde denizcilikte yaşanan en önemli olaylardan birisi de şüphesiz Ertuğrul faciasıdır. II. Abdülhamid dış memleketlerle iyi ilişkiler kurmaya çaba göstermiş ve Japonya'dan Osmanlı Devleti'ne yapılan ziyarete karşılık vermek amacıyla Ertuğrul Fırkateyni'ni Japonya'ya göndermiştir. İçinde 61 subay, 15 teğmen ve 584 er olan gemi, Temmuz 1889'da İstanbul'dan ayrıldı. Mayıs 1890'da Japonya'ya varan Ertuğrul, imparatora hediyeler verilip vazifesini bitirdikten sonra geri döndü.[148] Dönüş, okyanus fırtınalarının en yoğun olduğu Eylül ayına denk geldiğinden büyük bir fırtınaya yakalanan gemi, Oşima Feneri yakınlarında kayalıklara çarparak battı. Zaten Ertuğrul Fırkateyni yola çıkmaya müsait olmamasına rağmen yola çıkmıştı. Geminin altı yüzden fazla olan mürettebatından sadece altmış yedi kişi kurtuldu ve bunlar iki Japon korveti tarafından İstanbul'a getirildi.[149]

3.2.16.5. Sultan V. Mehmed Reşad ve Mehmed Vahdettin Döneminde Denizcilik Faaliyetleri

Osmanlı Devleti, son dönemlerinde de donanmayı canlandırmak için uğraşmıştır. 1909'da Donanma Cemiyeti kuruldu, hayırseverlerden toplanan paralarla donanmaya bazı gemiler alındı fakat bu faaliyetler donanmayı yeteri kadar canlandıramadı. 1911'de İtalyanlar, Trablusgarb'ı işgal ettiklerinde, donanma yardıma gidemedi. Ege adalarını da işgal eden İtalyanlar, Çanakkale'ye kadar ilerlediler. Balkan Savaşları sırasında da donanma genel olarak başarısız oldu, sadece Rauf Bey'in komutasındaki Hamidiye kruvazörü Yunanlılara karşı bir zafer elde edebildi.[150]

Osmanlı Devleti'nin Almanya'dan satın aldığı Goeben ve Breslau adlı gemilerin Rus limanlarını bombalaması sonucu Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşına, Almanya saflarında katılmış oldu. Osmanlı donanmasında da Alman subaylar yer almaya başladı.[151] Donanma komutanlığına Alman Amiral Souchon, donanma ikinci komutanlığına Yarbay Arif atandı ve denizciliğe yeni düzenlemeler getirildi. Çanakkale Savaşı başladığında donanmada mevcut bazı gemiler Karadeniz'de

[148] Tezel, **Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi**, s. 754.
[149] Dabağyan, **Türk Denizcilik Tarihi ve Ertuğrul Fırkateyni**, s. 249-251.
[150] Demir, **Denizlerdeki Osmanlı,** s. 45-47.
[151] Sancar, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, s. 289-291.

görevlendirildi ve bu sayede Rusların İstanbul'a saldırısı engellendi. Osmanlı gemileri Çanakkale Boğazına mayınlar döşedi, Nusret mayın gemisinin döşediği mayınlarla İngiliz ve Fransızların gemileri batırıldı ve bu başarı savaşın seyrinin değişmesinde etkili oldu.[152]

[152] Demir, **Denizlerdeki Osmanlı**, s. 51-53.

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEHRÎZÂDE MEHMED SAÎD EFENDİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. HAYATI

Hayatıyla ilgili çok bilgi bulunmayan Şehrîzâde, İstanbul'da doğmuş ancak doğum tarihi ile ilgili net bir bilgi yoktur. Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*[153] isimli çalışmada ve Faruk Bilici de *Şehrîzâde Mehmed Saîd* adlı makalesinde, Şehrîzâde'nin 1730 yılında doğduğunu belirtmişse de bu bilgi yanlış olmalıdır[*]. Çünkü Şehrîzâde, 1739'da, "Şairler Tezkiresi Mahzenü's-Safâ Kenz-i Dürer-i Zikr-i Şu'arâ" isimli eserini yazmıştır. Fakat dokuz yaşında bir çocuğun böyle bir çalışmayı kaleme alması mümkün görünmemektedir.[154]

Babası, 1713'te Başdefterdar Damad Mehmed Paşa'nın mektupçuluğunu yapmış ve İstanbul şehremini[*] iken vefat etti. Şehrîzâde, medresede ilim tahsil ettikten sonra kâtiplik gibi memuriyetlerde bulundu.[155] Müderris Mehmet Efendi'den ve Pir Kadı Yusuf Efendi'den eğitim aldı[156], 1159/1746-1747'de müderrisi Mehmet

---

[153] Franz Babinger, **Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke (Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri),** (Çev: Çoşkun Uçok), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982

[*] Franz Babinger'in kendisi de 1730'da doğduğuna dair bilginin yanlış olabileceğini bir dipnotta belirtmiştir. Babinger, **Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke**, s. 325.

[154] Ersen Ersoy, "Şehrîzâde Muhammed Saîd Vahdetî'nin (ö.1764/65) Şairler Tezkiresi Mahzenü's-Safâ Kenz-i Dürer-i Zikr-i Şu'arâ Üzerine", **Divan Araştırmaları Dergisi**, İstanbul 2011, Sayı 7, s. 47.

[*] Osmanlılar'da sarayların ihtiyaçlarıyla kamu binalarının tamir ve inşasına gereken malzemeyi temin eden görevli ve 1855'ten sonra belediye başkanı için kullanılan unvan.

[155] Bursalı Mehmet Tahir Efendi, **Osmanlı Müellifleri III (1299-1915)**, (Haz: İsmail Özen) Meral Yayınevi, İstanbul 1975, s. 143.

[156] "*Ḫafî olmaya ki bu câmi'ü'l-ḥurûf abd-i ḥaḳîr pür taḳṣîrin âlim-i mu'allimi olan Pîr Ḳāḍı Yusuf Efendi*…" Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 125b.

Efendi'yle beraber hacca gitti.157 Eserlerinde ayet ve hadislerin çokluğu dini ilimlere olan vukûfiyetini gösterdiği gibi, Türkçe, Arapça ve Farsça dillerindeki atasözü, deyim ve şiirlerin çokluğu da bu dillere olan vukûfiyetini göstermektedir.

Yazarlığıyla beraber iyi bir şair olan Şehrîzâde, ebced hesabıyla tarih düşürmede çok maharet sahibidir. Bunu "Tarih-i Nevpeydâ" adlı eserinde "*Nazm-ı târîhte kimse bana muârız olamaz / Vâdi-i inşâda da inkâr olunmaz miknetim*"[158] diyerek ifade etmiştir. Kâtip Çelebi'ye hayran olan olan Şehrîzâde, her alanda onu izlemiş ve ondan faydalanmıştır. Kendisine ikinci Kâtip Çelebi'de denilmektedir. Araştırıcı ve derleyici bir tarihçi olup, özellikle biyografi ve tarih alanında önemli eserler yazdı.[159] 1178/1764-1765 tarihinde İstanbul'da vefat etti.[160]

1.2. ESERLERİ

Velut bir yazar olan Şehrîzâde'nin özellikle tarih ve biyografi alanında pek çok eseri vardır. "*Otuza vardı cümle te'lîfim /Oldu her fennde nice taṣnîfim*"[161] diyen Şehrîzâde'nin, otuza yakın değişik alanlarda eserinin olduğu anlaşılmaktadır. Şimdiye kadar tespit ettiğimiz eserleri şunlardır:

Târîh-i Nev-Peydâ

1756'da III. Osman'ın padişahlığı döneminde yazılmaya başlandı. Osmanlı'nın kuruluşundan başlayıp, padişahların 301 yıllık tarihinin yazılması planlanmış ancak elde edilen nüshalara göre bunun gerçekleştirilemediği anlaşılmaktadır. Osmanlı padişahları başka padişahlarla karşılaştırılarak sahip oldukları fazilet ve meziyetleri anlatılmıştır. Üç nüshası bulunan eserin müellif nüshası Kahire'de Dârü'l-Kütübi'l-Kavmiyye'de (nr. 192/3814, mikrofilm 61.938) bulunmaktadır. Bir nüshası da Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphanesinde (nr. 13.279), diğer bir nüshası da "*Kurretü'l-ebsâr fî netâyici't-tevârîh ve'l-ahbâr"* adıyla İstanbul

---

157 "*Ḥattâ bin yüz elli doḳuz (1159/1746-1747) târiḫinde bu ḥaḳîr Şehri-ẕâde-i şikeste żamîr ḥacc-i şerîfe giderken defteriyle meblaġ-ı merḳūmu müderrisi olan Meḥmed Efendi demekle şehîr fâẓıl-ı bî-naẓîre getürmüşdür…*" Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 51a.

158 Faruk Bilici, **Şehrîzâde Mehmed Said Efendi'nin Târîh-i Nevpeydâ Metni**, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1974, vr. 27b.

159 Faruk Bilici, "Şehrîzâde Mehmed Said", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 2010, C. 38, s. 472-473.

160 Babinger, **Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke**, s. 323

161 Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye…**, vr. 1b

Üniversitesi Kütüphanesinde (TY, nr. 3291) bulunmaktadır. Naîma Tarihi'nin örnek alındığı bu eserin diğer bir adı da *Nuhbe-i Saîdî*'dir.[162]

Gül-i Zîbâ

Osmanzâde Ahmed Tâib'in *Hadîkatü'l-vüzerâ* adlı eserinin zeyli olan bu eser, 1748 yılında yazıldı. III. Ahmed zamanında sadrazam olan Nişancı Ahmed Paşa'dan, I. Mahmud zamanında sadrazam olan Saîd Ahmed Paşa'ya kadarki otuz bir sadrazamın hayatı anlatılmıştır. Birçok nüshası olan eserin bir nüshası da İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde (TY, nr. 9826) bulunmaktadır.[163]

Tâcü'l – Kavânîn

I. Mahmud dönemi vezirlerinden Mehmed Paşa'ya takdim edilen bu eser, Lütfi Paşa'nın *Âsafnâme*'si başta olmak üzere siyaset ve nasihat kitaplarından yararlanılarak hazırlanmıştır. Padişahların âdâp ve hasletlerinden, vezir olacakların niteliklerinden, sefere çıkmanın usullerinden bahseden eserde, devlet hazinesinin hiçbir zaman boş olmaması gerektiği dile getirilmiştir. Bilinen nüshası Topkapı Sarayı Emanet Hazinesinde (numara 2064) bulunmaktadır.[164]

Zübdetü'l-Ahbâri'l-Müteallika bi'l-Bihâr

Tuhfe-i Mustafâviyye fî Beyân-ı Kapudanân-ı Devlet-i Aliyye'nin özeti mahiyetinde olan bu eserin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde (TY, nr. 2548) bir nüshası bulunmaktadır.[165]

Zübdetü't-Tevârîh

İnsanın ilk yaratılışından I. Mahmud dönemine kadarki bir dünya tarihi niteliğinde olan eserin iki cildi bulunmaktadır. Birinci cildi 293 varak, ikinci cildi

[162] Bilici, "Şehrîzâde Mehmed Said", **DİA**, C. 8, s. 472.
[163] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 186b; Babinger, **Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke**, s. 324; Bilici, "Şehrîzâde Mehmed Said", **DİA**, C. 8, s. 473
[164] Bilici, "Şehrîzâde Mehmed Said", **DİA**, C. 8, s. 473
[165] Mehmet Tahir Efendi, **Osmanlı Müellifleri III**, s. 144; Bilici, "Şehrîzâde Mehmed Said", **DİA**, C. 8, s. 473.

301 varaktır. Bilinen tek nüshası müellif hattıyla Kahire'de Dârü'l-kütübi'l-kavmiyye'de (nr. 181/2787) bulunmaktadır.[166]

Metnü't-Tevârîh

Târîh-i Nev-peydâ'nın bir tür dizini olup, müellif bu eserde kendi hayatından bahsetmiştir. Eser Saint Petersburg Şarkiyat Enstitüsü 59 numarada bulunmaktadır.

Gülşen-i Mülûk

Osmanzâde Tâib'in Hadîkatü'l-Mülûk adlı eserinin kısa bir zeylidir. Eser, III. Ahmed ve dönemindeki olaylardan bahseden bir biyografi mahiyetindedir. Yanlışlıkla Dilâver Ağazade Ömer Vahîd'e nisbet edilmiştir.[167]

Ravzatü'l-enfüs fi't-târîh

Avrupa, Afrika ve Amerika kıtaları hakkında bilgi veren eser, 1740 yılında Kâtip Çelebi'nin "*Cihannuma"*sına bir zeyl olarak yazılmaya başlanmış, ancak müsvedde halinde kalmış, kitap haline getirilmemiştir.[168]

Mahzenü's-Safâ Kenz-i Dürer-i Zikr-i Şu'arâ

1739'da yazılan bu eser, I. Mahmud'a takdim edilmiştir. Eserde II. Murad'tan I. Mahmud'a kadarki şair padişahlar, şair şehzadeler, Osmanlı topraklarında tanınmış şairlerden bahsedilmektedir. Eser, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığında (MC. O. 000074/1) bulunmaktadır.[169]

Heşt Bihişt

İstanbul'un tarihi geçmişinin özet olarak yazıldığı bir eserdir.[170]

---

[166] Babinger, **Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke**, s. 323.
[167] Ersoy, "Şehrîzâde Muhammed Saîd Vahdetî'nin…", s. 47.
[168] Bilici, "Şehrîzâde Mehmed Said", **DİA**, s. 473.
[169] Ersoy, "Şehrîzâde Muhammed Saîd Vahdetî'nin …", s. 45-56.
[170] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 127; Mehmet Tahir Efendi, **Osmanlı Müellifleri III**, s.143; Babinger, **Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke**, s. 323.

Lübbü't-Tevârih

Kırım Hanlarının hayatları muhtasar bir şekilde anlatılmaktadir.[171]

Haşiyetü'n-Ala Şerh-i Adab-i Taşköprüzâde

Ahlak felsefesini konu alan eser Arapça olarak yazılmıştır. Eser; Atıf Efendi Yazma Eser Kütüphanesi, Atıf Efendi Koleksiyonunda (34 Atf 2419/14) bulunmaktadır.

Târîh-i Düvel ve Mülûk

İki ayrı kitaptan oluşan bu eser, III. Mustafa'ya takdim edilmiştir. Birinci kitabında hilkatden başlayarak hicrete kadarki devletler ve padişahlardan bahsetmektedir. İkinci kitabında ise Hz. Muhammed (s.a.v) döneminden sonraki devletler ve mülûklerden bahsetmektedir.[172]

Şehrîzâde'nin, üzerinde çalışma yapılmış Târîh-i Nev-peydâ ve Tuhfe-i Mustafâviyye fî Beyân-ı Kapudanân-ı Devlet-i Aliyye eserlerinin içinde kendisine ait bazı çalışmaların isimleri geçmekte, ama eserlerin nerede olduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Târîh-i Nev-peydâ'da Adı Geçen Eserler[173]: Ravzatü's-selâtîn[174], Matlau'l-beyân fi'l-hayevân[175], Ahsenü'l-meslûk fî Hadîkatü'l-mülûk, Fethu'l-hallâk, Eşrefü't-tevârîh, Kılâdetü'l-fuzalâ

Tuhfe-i Mustafâviyye fî Beyân-ı Kapudanân-ı Devlet-i Aliyye'de Adı Geçen Eserler: Me'ẖazü'l-'iber fî A'ẓami'l-ẖaber [176], İbretü'l-enâm [177], Tuḥfetü'l-

[171] Mehmet Tahir Efendi, **Osmanlı Müellifleri III**, s. 143; Babinger, **Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke**, s. 323.
[172] Şehrîzâde Mehmed Said, **Târîh-i Düvel ve Mülük (İkinci Kitap),** vr. 1a.
[173] Bilici, "Şehrîzâde Mehmed Said", **DİA**, s. 474.
[174] Şiir tarihinden ve padişahların şiir tarihine katkılarından bahsetmektedir. (İçerik olarak "*Mahzenü's-Safâ Kenz-i Dürer-i Zikr-i Şu'arâ"* eseriyle aynı olduğundan bu eserin diğer bir adı olması ihtimali yüksektir.)
[175] Felsefe ve sosyoloji kitabı olarak nitelenmiştir.
[176] "…bu mâddeyi "*Me'ẖazü'l-'iberü fî A'ẓami'l-ẖaber*" nâm muḫtaṣarımızda…" Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 34a.
[177] "…ve gerek "*İbretü'l-enâm"* ismiyle be-nâm maḳālemizde…" Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye,** vr**.** 34a.

Ḥaremeyn [178], Usûlü'l-Ḥikem fî Niẓâmi'l-Âlem [179], Zenbîl [180], Îżâhü'l-ḥükmi fi niẓâmi'l-âlem [181]

1.3.TUHFE-İ MUSTAFÂVİYYE FÎ BEYÂN-I KAPUDANÂN-I DEVLET-İ ALİYYE*

Şehrîzâde'nin, 1746-1750 yıllarında kaptanıderyalık yapan, Kaptanıderya Şehsuvarzâde Mustafa Paşa'nın isteği üzerine yazılan ve ona armağan edilen bu eseri, ilk olarak dört halife dönemi denizcilik faaliyetlerini anlatmakta, daha sonra Emeviler dönemi denizcilik faaliyetleri ve diğer İslam devletlerinin denizcilik faaliyetlerinden genel hatlarıyla bahsetmektedir. Yazar, eserde kaptanıderyaların biyografilerini anlatmaya başlamadan önce Osmanlı denizcilik tarihini ve Osmanlıda tersaneciliğin gelişim tarihini Osmanlı padişahlarına göre dönemlere ayırarak genel hatlarıyla anlatmıştır.

Eserin ana konusunu Osmanlı Devleti'ndeki kaptanıderyaların hayatı oluşturmaktadır. Eser, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 1704'e kadarki tüm kaptanıderyaların hayatlarından bahsetmektedir. Bazı kaptanıderyaların hayatları kısa ve muhtasarca anlatılırken, bazılarınınki de çok detaylı anlatılmıştır. Kaptanıderyaların hayatları anlatılırken dönemlerindeki Osmanlı denizcilik tarihinde önemli yeri olan olay ve faaliyetler detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Bu eserin bilinen tek nüshası olup, müellif'in kendi el yazması olan bu eser, Kahire'de Dârü'l-kütübi'l-kavmiyye'de (nr.45/555; mikrofilm, nr. 11.743) bulunmaktadır.[182] Eserin mikrofilmi Mısır'dan getirtilerek üzerinde çalışma yapılmıştır. Eser 197 varak olup her varakta 19 satır bulunmaktadır. Yazı çeşidi Nesih'tir.

---

[178] "…fâẓıl-ı bî-naẓîre getürmüşdür ki "*Tuḥfetü'l-Ḥaremeyn*" nâm nüsẖamızda…" Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 51a.

[179] "…te'lîfâtımızdan *Usûlü'l-Ḥikem fî Niẓâmi'l-Âlem* nüshamızda ẕikr etmişizdir…" Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 102b.

[180] "…"*Keşkûl*"nâm kitâba naẓîre olmaḳ üzre tesvîd olunan "*Zenbîl"* nâm mecmû'amızın…" Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 125a.

[181] "…tafṣîl-i aḥvâli te'lifatımızdan "*Îżâhü'l-ḥükmi fi niẓâmi'l-âlem"* nâm mecmû'asında ẕikrolunmuştur…" Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 125a.

* Osmanlı Devleti'nin Kaptanlarını Açıklamaya Dair Mustafa'ya Armağan

[182] Babinger, **Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke**, s. 323.

Osmanlı Devleti'ndeki kaptanıderyaların kimisinin detaylı, kimisinin özet olarak hayatlarının tüm halk kesiminin anlayacağı bir şekilde anlatılması amaçlanmıştır. Daha önce kaptanıderyaların hayatıyla ilgili *Tuhfetü'l-Kibâr Fî Esfâri'l-Biḥâr* adlı kitabında bilgi veren Kâtip Çelebi'den bazı bilgiler olduğu gibi alınıp esere aktarılmıştır.[183] Eser "*Ba'de ḥamd-ı Hayy ve na'tı Muṣṭafâ, bâ'is-i te'lîfe etdik ibtidâ*" cümlesiyle başlayıp "*Aṣlı ba'żı ḥaḳiḳat-ḫahlarınızdan istifsâr buyrulur ise ṣadaḳamız nümâyân olur dediklerinde ber-muceb men yesma' yaḫull pâdişâh-ı âlem-penâh ḫażretlerinin*" cümlesiyle bitmektedir.[184]

1.3.1.Tarih Metodolojisine Göre Tuhfe-i Mustafâviyye

1.3.1.1. Müellifin Faydalandığı Kaynaklar

Araştırıcı ve derleyici bir yazar olan Şehrîzâde Mehmed Saîd Efendi, kendisinden önce yazılan tarih kitaplarından oldukça istifade etmiş ve faydalandığı kaynakların isimlerini eser içerisinde vermiştir. Müellif, Tuhfe-i Mustafâviyye'yi yazarken aşağıdaki kaynaklardan istifade etmiştir;

1.3.1.1.1. Vekâyi'nâme'

Eserin müellifi olan Abdurrahman Abdi Paşa, aslen İstanbullu olup Anadoluhisarı'nda dünyaya geldi. Osmanlı devlet adamı ve tarihçilerinden biri olan Abdi Paşa, sarayda değişik görevlerde bulunup padişaha yakın olmayı başardı. Valilik ve vezirlik gibi görevleri de icra eden Paşa, 1692'de Sakız muhafızı iken vefat etti. Hem tarihçi hem edebiyatçı olan Abdurrahman Abdi Paşanın Vekâyi'nâme adlı eseri 1648'den 1682'ye kadar 34 yıllık Osmanlı tarihini ihtiva etmektedir. 1648'de eserin yazılması için emir veren IV. Mehmed, bitene kadar da eserin yazılma sürecini bizzat kendisi takip etti. Tarih-i Vekâyi' olarak da adlandırılan bu eser bittiğinde IV. Mehmed'e sunuldu.[185]

---

[183] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 1a-2a.
[184] Şehrîzâde, Tuhfe-i Mustafâviyye…, vr. 1a-197b.
[185] Bursalı Mehmet Tahir Efendi, **Osmanlı Müellifleri III (1299-1915)**, (Haz: İsmail Özen) Meral Yayınevi, İstanbul 1975, s. 22-23; Babinger, **Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke**, s. 250-251; Fahri Çetin Derin, **Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'nâme'si**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993, s. VIII-XX.

1.3.1.1.2. Tezkire-i Davud

Eser'in müellifi Davud-i Antakî'dir. Doğuştan gözleri görmediğinden "Ekmeh" ve "Darir" lakaplarıyla da anılan yazar, Antakya'da dünyaya geldiği için kendisine Davud-i Antakî denildi. Küçük yaşlarda ilmi çalışmalara başlayan müellif, babasının ölümünden sonra Antakya'dan ayrıldı. Şam'da iken 1568-1569 yıllarında Tezkire-i Davud adlı eserini yazmaya başladı ve Kahire'ye giderek Zâhiriyye Medresesinde hem ders verdi hem de hekimlik yaptı. Eczacı, şair, hekim, astronom, matematikçi, mütefekkir ve şair olan Antakî, 1599'da Mekke'de vefat etti.

Kelâm, matematik, felsefe, mantık, astronomi ve tıp alanlarında eserler yazan Antakî'nin en önemli eseri Tezkire-i Davud ya da Tezkire-i Antakî adlı kitaptır. Bir mukaddime, dört bab ve bir hâtimeden oluşan eser, tıp ilminin önemi ve hastalıkların tedavi yöntemlerinin yanı sıra, astroloji, astronomi, geometri ve tılsım gibi farklı ilimlerden de bahsetmektedir. Antakî kendi deneyimleriyle meydana getirdiği 1712 ilacın tarifini de bu kitapta vermektedir.[186]

1.3.1.1.3. Hadîkatü'l-Vüzerâ

Eserin müellifi olan Osmanzâde Ahmed Tâib, 1660 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. Süleymaniye ruznamecisi Osman Efendi'nin oğlu olan Ahmed Tâib, iyi bir eğitim hayatından sonra 1678 yılında mülazım ve daha sonra da müderris oldu. 1694 yılında Feyziyye Medresesi müderrisliğine ve 1716 yılında Ayasofya Medresesi müderrisliğine tayin edildi. Padişah III. Ahmed ve Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa ile tanışıp onlara telif ve tercüme eserler sundu. Mısır kadısı olarak atandıktan sonra burada 1724'te vefat etti.

Tarih, edebiyat, hadis, ahlak konularında eserler veren Osmanzâde Ahmed Tâib'in tarih alanındaki en önemli eseri Hadîkatü'l-Vüzerâ'dır. İlk Osmanlı veziri Alêddin Ali Paşa'dan başlayarak, 1703'te görevden alınan Sadrazam Râmî Mehmed Paşa'ya kadarki doksan iki sadrazamın hayatı mücmel bir şekilde eserde

[186] Ayşegül Demirhan Erdemir, "Davud-i Antakî", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 1994, C. 9, s. 26-27.

anlatılmaktadır. Daha sonra bu eserin birçok nüshası yayıldı ve bu kitaba birçok zeyl de yazıldı.[187]

1.3.1.1.4. Gülşen-i Hulefâ

Nazmî mahlaslı şair Seyyid Ali'nin oğlu olan müellif Nazmî-zâde Murtezâ, Bağdat'ta doğmuş ve hayatının büyük bir kısmını burada geçirmiştir. Osmanlı valilerinin hizmetinde bulunmuş ve sonra Hazîne-i Mâliye'de Rûznâmeci Halîfesi olmuştur. Bağdat'ta 1720 yılı civarında ölmüştür. Nazmî-zâde tarih, astronomi, edebiyat ve din sahalarında eserler yazmıştır. Ayrıca Arapça ve Farsça'dan Türkçe'ye çevirdiği eserleriyle de tanınmıştır.[188]

Nazmî-zâde Murtezâ'nın en tanınmış eseri tarih alanında yazmış olduğu Gülşen-i Hulefâ'dır. Bağdat valisi Ömer Paşa'nın isteği üzerine yazılan bu eser kuruluşundan 1718 yılına kadar Bağdat tarihini anlatmıştır. Bir bölümünde Mısır'daki Abbasi'lerin tarihi anlatılmıştır. Osmanlılar zamanındaki Bağdat valilerinin tarihini anlatan başlıca kaynaklardandır.[189]

1.3.1.1.5. Ravzatü'l Ebrâr

Müellif Kara Çelebi-zâde Abdulaziz, birçok bilgin yetiştiren Karaçelebi Ailesinden olup, 1591'de İstanbul'da doğdu. Babası Hüsâmeddin ve kardeşi Mahmud kazaskerlik görevinde bulunmuşlardır. Önce kardeşi Mahmud'dan, sonra da Sunullah Efendi'den dersler alan müellif, 1612 yılında İstanbul'daki Hayreddin Paşa Camii'ne müderris olarak atandı. Bursa, Edirne, İstanbul, Yenişehir (Atina), Mekke gibi yerlerde kadılık ve müderrislik yaptıktan sonra 1634 yılında İstanbul Kadısı oldu. IV. Mehmed döneminde Şeyhülislâm olan Abdulaziz Efendi, 11 Ocak 1658'de Gelibolu'da vefat etti.

---

[187] Babinger, **Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke**, s. 279-280; Ramazan Şeşen, **Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı**, İslâm Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı, İstanbul 1998, s.319; Abdülkadir Özcan, "Hadîkatü'l-Vüzerâ", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 1997, C. 15, s. 22-23.

[188] Mehmet Karataş, **Nazmî-zâde Murtezâ, Gülşen-i Hulefâ, Bağdat Tarihi 762-1717, Tahlil ve Metin Tenkidi,** Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, s. XXIV.

[189] Babinger, **Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke**, s. 275; Şeşen, **Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı**, s. 318.

Arapça, Türkçe, Farsça'yı iyi bilen Abdulaziz Efendi, Arapça'dan Türkçe'ye bazı kitapları çevirmiş ve birçok alanda verimli eserler vermiştir. En önemli eseri Tarih alanında yazıp Sultan İbrahim'e sunduğu Ravzatü'l-Ebrâr'dır. Dört bölümden oluşan eserin ilk üç bölümü İslâm ve Türk tarihini, dördüncü bölümü de kuruluşundan 1646 yılına kadarki Osmanlı tarihini anlatmaktadır. Müellif daha sonra bu eserine 1647-1657 yıllarındaki Osmanlı tarihinden bahseden bir zeyil yazmıştır.[190]

1.3.1.1.6. Tuhfetü'l-Kibâr Fî Esfâri'l-Biḥâr

Eserin müellifi Mustafa b. Abdullah olup daha çok Kâtip Çelebi olarak bilinmektedir. 1609'da İstanbul'da dünyaya gelen Kâtip Çelebi, 1624-1625 yılları arasında Erzurum ve Bağdad seferlerine, 1629'da İran Seferi'ne, 1633-1635 yıllarında Bağdat-Revan seferine katıldı. 1635'te İstanbul'a dönen müellif, kendini tahsile ve ilmî çalışmalara verdi. Türkçe, Arapça, Farsça ve biraz da Latince bilen Kâtip Çelebi, başta tarih olmak üzere edebiyat, hesap, coğrafya ve kitabiyat alanlarında 25 civarında eser yazdı. Osmanlı Devleti'nin en büyük tarihçilerinden olan Kâtip Çelebi, 1657'de İstanbul'da öldü.

Kâtip Çelebi'nin önemli eserlerinden biri olan *Tuhfetü'l-Kibâr Fî Esfâri'l-Bihâr* adlı eseri Kasım 1656 yılında tamamlandı. Eser, Osmanlıların deniz savaşlarından bahsetmektedir. 1728 yılında İbrahim Müteferrika tarafından Matbaa-i Amire'de basılan eser, İngilizce ve Fransızca'ya da tercüme edildi ve 1973, 1980 yıllarında, Orhan Şâik Gökyay tarafından İstanbul'da yayınlandı.[191]

1.3.1.1.7. Takvîmü't-Tevârîḫ

Yaratılıştan günümüze kadar vuku bulan olayların fihristi mahiyetinde yazılan bu eser Kâtip Çelebi'nin eserlerindendir. 1648 yılında iki ay gibi kısa bir sürede tamamlanan bu eser, 1733 tarihinde İbrahim Müteferrika tarafından bazı ilavelerle basıldı. Farsça, Arapça, Latince, Fransızca ve İtalyanca dillerine çevrilen esere Ali Suavî bir zeyl yazarak 127 sayfalık kısmını 1874'te Paris'te bastırdı.[192]

---

[190] Babinger, **Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke**, s. 224-226; Şeşen, **Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı**, s. 311; Karataş, **Gülşen-i Hulefâ**, s. XLIV.

[191] Babinger, **Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke**, s. 214-222; Şeşen, **Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı**, s. 307-309.

[192] Bursalı Mehmet Tahir, **Osmanlı Müellifleri III**, s. 86; Babinger, **Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke**, s. 309.

1.3.1.1.8. Fezleke

Kâtip Çelebi'nin tarih alanındaki en önemli eserlerinden biri olan Fezleke, 1592 yılından 1654 yılına kadarki Osmanlı tarihini anlatmaktadır. Olaylar detaylı bir şekilde ve kronolojik sıralamaya uygun bir şekilde anlatılmıştır. Her yılın olayları ve o yıl içerisindeki vefat eden devlet adamları ve âlimleri eserde yazılmıştır. Fındıklı Mehmed Ağa, 1065-1115 yılları arasındaki Osmanlı tarihini anlatan bir eseri Fezleke'ye zeyl olarak yazmıştır.[193]

1.3.1.1.9. Târîh-i Gılmânî

Eserin müellifi olan Mehmed Halife, XVII. yüzyılda yaşayan Türk tarihçisi ve devlet adamlarındandır. 1620-1621 yıllarında İstanbul'a gelen Mehmed Halife, Gürcü Koca Kenan Paşa'nın içoğlanı oldu ve onunla tüm seferlere katıldı. Sultan İbrahim döneminde Seferli Odasına yerleştirildi ve buradan halifeliğe kadar yükseldi. IV. Murad, İbrahim ve IV. Mehmed dönemlerini gören Mehmed Halife, bizzat müşahede ettiği 43 yıllık tarihi yazarak esere Târîh-i Gılmânî adını verdi. Üç bâb ve bir hatimeden oluşan eserde önemli tarihi bilgiler bulunmaktadır.[194]

1.3.1.1.10. Târîh-i Nâimâ

1655 yılında Halep'te doğan müellifin asıl adı Mustafa olup devlet hizmetine girdikten sonra Nâimâ mahlasını aldı. İstanbul'a geldikten sonra 1688 yılında Eski Saray Baltacıları Ocağı'na girdi ve Sadrazam Kalâylıkoz Ahmed Paşa zamanında divan kâtipliğine getirildi. Bir yandan Bayezid Camii'nde derslere devam ederek edebiyat, astronomi gibi ilimleri öğrendi. Sadrazam Amca-zâde Hüseyin Paşa'nın emriyle bir Osmanlı tarihi yazmakla görevlendirildi. Eseri yazmaya başlayan Nâimâ, Hüseyin Paşa'nın adına ithafen esere *Ravzatü'l-Hüseyn fî hulâsati ahbâri'l-hâfikayn* adını vermiştir. Daha çok Târîh-i Nâimâ olarak bilinen eser, Osmanlı Devleti'nin 1591-1659 yılları arasındaki tarihini anlatmaktadır. Fransızca ve Macarcaya da

---

[193] Babinger, **Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke**, s. 221-222; Şeşen, **Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı**, s. 308-309.

[194] Bekir Kütükoğlu, "Mehmed Halife", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Ankara 2003, C. 28, s. 489-490; Ertuğrul Oral, **Mehmed Halife- Târîh-i Gılmânî,** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000, s. XI-XII.

çevrilen eser, İbrahim Müteferrika tarafından İstanbul'da basıldı. Eser hem Osmanlı hem de cumhuriyet döneminde en çok okunan eserlerden biri olmuştur.[195]

1.3.1.1.11. Solak-zâde Târihi

1590 yılında İstanbul'da doğan müellifin adı Mehmed olup mahlası Hemdemî'dir. Babası muhafızların başı yani Solak başı olduğundan Solak-zâde diye anılır. 1657 yılında İstanbul'da vefat etti. Solak-zâde kısa bir Osmanlı tarihini yazdı. Solak-zâde Târihi olarak bilinen eserini IV. Mehmed devrinde yazdı ve eserinde kuruluşundan 1657 yılına kadar Osmanlı tarihini anlattı. Solak-zâde eserini yazarken kendisinden önceki tarihçilerden oldukça fazlasıyla istifade etti.[196]

1.3.1.1.12. Tâcü't-tevârîh

Eserin müellifi olan Sa'deddin Mehmed b. Hasan Can, 1536'da İstanbul'da dünyaya geldi. Ailesi Çaldıran Seferi'nden sonra İsfahan'dan İstanbul'a geldi. Babası Hasan Can, Yavuz Sultan Selim'in nedimlerinden olup altı yıl onun hizmetinde bulundu. İstanbul'da çeşitli âlimlerden ders alan müellif, İstanbul ve Bursa'da değişik medreselerde müderrislik yaptı. III. Murad devrinde padişahın muallimliğine getirildi. Hoca-i Sultânî unvanını aldıktan sonra kendisine Hoca Sa'deddin denilmeye başlandı. III. Murad ve III. Mehmed döneminin en nüfuzlu şahsiyetlerinden biri olup, 1598'de Şeyhülislâmlık makamına getirildi. III. Mehmed'in hocalığını yaptığı için "Hoca Sadedin Efendi" ünvanıyla anıldı. 1599'da İstanbul'da vefat etti.

Hoca Sa'deddin'in en önemli eseri olan Tâcü't-tevârîh'te, kuruluşundan I. Selim devrinin sonuna kadar Osmanlı tarihi süslü ve edebî bir şekilde anlatılmaktadır. Osmanlı tarihi açısından çok önemli bir kaynak olan eser, sonradan gelen pek çok Osmanlı tarihçisi tarafından kaynak olarak kullanılmıştır. Daha sonra Şeyhülislâm olan oğlu Mehmed, babasının eserine zeyl yazmaya niyet etmişse de

---

[195] Babinger, **Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke**, s. 268-269; Şeşen, **Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı**, s. 317-318; Geniş Bilgi İçin bkz. Mehmet İpşirli, "Nâimâ", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 2006, C. 32, s. 316-318.

[196] Babinger, **Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke**, s. 223-224; Abdulkadir Özcan, "Solakzâde Mehmed Hemdemî", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 2009, C. 37, s. 370-372.

bitirememiştir. 1863'te İstanbul'da yayınlanan eser aynı zamanda birçok Avrupa dillerine de çevrilmiştir.[197]

1.3.1.1.18. Tarîh-i Râşid

Müellif Mehmed Râşid Efendi, 1670 yılları civarında İstanbul'da doğdu. Malatyalı Kadı Mustafa'nın oğludur. İstanbul'da eğitim gördükten sonra değişik medreselerde müderrislik yaptı. 1714'te Sadrazam Ali Paşa tarafından kendisine vak'anüvislik görevi verildi. Halep, Mekke ve İstanbul kadılıklarını yaptı ve 1734 yılında Anadolu Kazaskeri oldu. 1735 yılında İstanbul'da öldü. Vak'anüvisliği döneminde (1714-1723), Nâimâ'nın tarihine zeyl olarak yazdığı Tarîh-i Râşid'de, 1660-1722 yılları arasındaki Osmanlı tarihini anlatmaktadır. Eserde Mehmed Râşid bizzat gördüklerini ve duyduklarını yazmış ayrıca resmi belgeler ve vekâyi'nâmelerden de istifade etmiştir.[198]

1.3.1.1.19. Tarîh-i Vecîhî

Eserin yazarı Vecîhî Hasan Efendi 1622 yılında Kırım'da dünyaya geldi. İstanbul'a geldikten sonra, kaptanıderya olup sonra sadrazam olan, Kemankeş Kara Mustafa Paşa'ya intisap etti ve öldürülmesine kadar hizmetinde bulunup mühürdarlığını yaptı. Mustafa Paşa'nın katlinden sonra uzunca bir süre dîvân-ı hümâyun kâtipliği görevini icra etti. 1660-1661 yılarında İstanbul'da veremden öldü.

En önemli eseri olan Tarîh-i Vecîhî'de, 1637-1661 yılları arasındaki Osmanlı tarihini kısaca anlatmaktadır. Genellikle gözlemlediği olayları yazdığı için eserin kaynak değeri yüksektir. Eserinde siyasi ve askeri olaylarla beraber sosyal durum da anlatılmaktadır. Devlet yapısındaki bozulmaları ve yeniçerilerin zorbalıklarını

---

[197] Babinger, **Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke**, s. 137-139; Şeşen, **Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı**, s. 298-299; Şerafettin Turan, "Hoca Sâdeddin Efendi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 1998, C. 18, s.196-198; Abdurrahman Daş, **Şeyhülislam Hoca Sadedin Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Münşeatı**, Kayseri 2018, s. 165-208

[198] Babinger, **Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke**, s. 294-295; Şeşen, **Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı**, s. 321; Fatih Günay, "Râşid Mehmed Efendi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 2007, C. 34, 463-465.

korkusuzca eleştirmektedir. Kendisinden sonraki tarihçiler özellikle Naîma ve Vecîhî verdiği bilgileri kaynak olarak kullanmışlardır.[199]

1.3.1.1.20. Tarih-i Hamîs

Müellif Vâkıdî 747 yılında Medine'de doğdu. Hayatının elli yılını Medine'de geçirdi. Kur'an ilimleri, fıkıh, siyer ile ilgilendi ve hadis toplamaya önem verdi. Dinî ilimler ve tarih alanında birçok eser veren müellifin yaklaşık yirmi sekiz eseri olup bunlardan çoğu günümüze ulaşamamıştır.[200] Tarih-i Hamîs adlı eserinde İslâm tarihini anlatmıştır.[201] Ancak günümüzde bu eserle ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır.

1.3.1.1.21. Azmî-zâde Mustafa Hâletî

1570 yılında İstanbul'da doğan Mustafa Hâletî, III. Murad'ın hocası âlim ve şair Azmî Efendi'nin oğludur. Medrese eğitiminden sonra İstanbul'un bazı medreselerinde müderrislik yaparak zamanla yükseldi ve 1600'de Süleymaniye müderrisliğine atandı. Şam, Kahire, Bursa, İstanbul ve Mısır kadılıklarını yaptı. 1627'de Rumeli kazaskerliğine getirildi. 1631'de İstanbul'da vefat etti. Mustafa Hâletî genç yaşlarda şiir yazmaya başladı ve kısa zamanda bu alanda üne kavuştu. 1603'te III. Mehmed adına bir divan tertip etti[202]. Şehrîzâde Mehmed Said Efendi eserini yazarken Mustafa Hâletî'nin şiirlerinden istifade etmiştir.[203]

1.3.1.1.22. Târih

Eserin Müellifi Çelebi-zâde Âsım Efendi İstanbul'da dünyaya geldi. İyi bir eğitimden sonra medreselerde müderrislik yaptı ve bazı yerlerde de kadılık yaptı. 1723 yılında Damat İbrahim Paşa tarafından vak'anüvisliğe atanan Âsım Efendi 1748'de İstanbul kadısı oldu. 1759 yılında şeyhülislâmlığa getirildi ve bir yıl sonra bu görevde iken vefat etti.

---

[199] Babinger, **Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke**, s. 229; Abdülkadir Özcan, "Vecîhî Hasan Efendi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 2012, C. 42, s. 586-587.

[200] Mustafa Fayda, Vâkıdî, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 2012, C. 42, s. 471-475.

[201] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 3a

[202] Haluk İpekten, Azmîzâde Mustafa Hâletî, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 1991,C. 4, s. 348-349.

[203] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr. 19b.

Vak‘anüvisken yazmış olduğu Târih eserinde 1722-1729 yılları arasındaki olayları anlatmıştır. Eser, Lale Devrini anlatan önemli kaynaklardandır. Bir vak‘anüvis olan Âsım Efendi, devlet büyükleriyle arasını bozmak istemediğinden onları tenkitten kaçınmış bu yüzden eserinde dönemin sadece güzel taraflarını anlatmıştır.[204]

1.3.1.1.23. Tuḥfetü'l-Bâb*

Eser’in müellifi Şemseddin Bağdâdî’dir. Üzerinde çalıştığımız eserde, bu eserin adı ve müellifin adı geçmekte olup günümüzde ne eserle ne de müellifiyle ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Yine eserde kendisinden bahsedilen Hüseyin Bey adlı yazar ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.[205]

Müellif Şehrîzâde Mehmed Said Efendi bu kaynaklardan istifade ettiği gibi kendi eserleri olan Tuḥfetü'l-Ḥaremeyn, Usûlü'l-Ḥikem fî Niẓâmi'l-Âlem, Ḳoṣṭanṭiniyye Târiḫi, Zenbîl, Ḥadîḳatü'l-Vüzerâ Zeyli Gül-i Zîbâ’dan da istifade etmiştir. Bu eserler hakkında müellifin hayatı ve eserleri bölümünde bilgi verilmiştir.

1.3.2. Kaynakları Kullanma Şekli

Şehrîzâde iyi bir literatür tarayıcısı olduğundan anlatmak istediği konuyla ilgili kendisinden önce yazılmış eserlerden yeterince istifade etmiştir. İncelediğimiz eserinde de yirmiye yakın tanınmış tarih yazarının eserlerinden yararlanmıştır. Müellif, Kâtip Çelebi’yi her alanda kendisine rehber edinmiş, denizcilik tarihiyle ilgili olması hasebiyle de incelediğimiz eserde de onun eserlerinden alıntılar yaparak kendisinden oldukça fazla faydalanmıştır.[206]

Hayatını anlattığı kaptanıderyalarla ilgili genel bilgileri verdikten sonra detaylar kısmında konuyla ilgili bilgi veren tarih yazarlarından alıntılar yapmıştır.

---

[204] Abdülkadir Özcan, Âsım Efendi (Çelebi-zâde), **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 1991, C. 3, s. 477-478.

[*] *Tuḥfetü'l-bâb mü’ellifi Şemseddin Baġdâdî taḥrîri üzere…,* Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 188a.

[205] “*Ḥüseyin Bey merḥûm mecmû‘asında demiş ki..”* Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**..** 86b

[206] “*Żamâyir-i ûlü'n-nihâye vâżıḥdır ki Kâtib Çelebi merḥûm mecmû‘asında bu rütbe-i celîle ḥakkında çend saṭır kelimât-ı râ’iḳa îrâd itmekle bi-aynihâ bu mecelle-i celîleye ma‘at-tezyîl tasṭîr olundu*”. Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 2a.

Yararlandığı kaynakların bazen isimlerini bazen yazar isimlerini, bazen de hem yazar hem de eser isimlerini beraber vermiştir. Örneğin:

"*Kâtib Çelebi Tuḥfetü'l-kibâr fî-Esfâri'l-bihâr nâm muḫtaṣarında der ki…*"[207]

"*Ḫadîḳatü'l-vüzerâ mü'ellifi taḥrîri üzere…*"[208]

"*Nâimâ taḥrîri üzre…*"[209]

Müellif, bazı kaptanıderyaların hayatını uzunca anlatırken bazılarınınkini de kısaca yazıp devamını tarih kitaplarına havale etmiştir. Örneğin:

"*…Tafṣîl-i aḥvâli nikâşte-i ḳalem-i müverriḫîn olmaġla tetebbü'-i kütüb-i tevârîḫa iḥâle olundu…*"[210]

"*…Ṣadr-ı müşârün-ileyh raḥmetüllâhi 'aleyh ḫizmetlerinin tafṣîl-i aḥvâli ve ef'âl-i ḫayr iştimâli Ḫadîḳatü'l-Vüzerâ siyyemâ Ṣolaḳ-zâde Târiḫi'nden mesṭûr olmaġla bu risâle-i perîşân edâda bu miḳdâr ile iktifâ olundu…*"[211]

Bazen bir meselede birçok kaynaktan yararlanmaktadır. Örneğin;

"*Merḥûm Hacı Halîfe laḳabı Ḳatib Çelebi Fezleketü't-Tevârîḫ ile Tuḥfetü'l-Kibâr'ında ve Nâimâ merḥûm Tarîḫinde ve Vecîhî Mecmû'asında tasṭîr etdikleri üzre…*"[212]

Bazen de bir mesele hakkında birçok yazarın fikrini kıyas etmektedir. Örneğin:

"*Ḫafî olmaya ki kütüb-i tevâriḫde merḥûm Kara Muṣṭafâ Paşa haḳḳında muḫtelif rivâyetler yazmışlardır. Kimi perverde-i ni'ami olduġu cihetden medḥ u şitâyişinde ifrâṭ ve kimi âzürde-i cevr u sitemi olmaġla ḳadḥ ve zemmi ṭarafını ṭutub her biri bir vâdi'-i nâ-becâya taṣaddî etmişlerdir. Ez-cümle Mevlâna Kara Çelebi-*

[207] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 92b.
[208] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 21a.
[209] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 37a.
[210] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 12b.
[211] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 14b.
[212] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 87a.

ẕâde Abdülazîz Efendi ve Şeyḫü'l-İslâm Bahâyî Meḥmed Efendi ṭarîḳ-ı ḳadḍa sülûk ve mühürdârı Vecîhî Ḥasan Efendi veliyy-i ni'meti olduġundan medḥinde ifrâṭ itmişdir. Ve Müsevvid-i Târiḫ-i Nâimâ Şârihü'l-Menâr-ẕâde daḫi müzzemen eder. Lâkin Kâtib Çelebi merḥûm "ḫayrü'l-umûri evsaṭuhâ" meslekine sâlik olmaġla râh-ı ṣavâba gitmişdir. Cümlenin aḳvâli ale't-tafṣîl ânifen keşîde-i silk-i süṭûr ḳılındı."[213]

1.3.3. Dil ve Üslubu

Müellif eserini Türkçe yazmıştır. Fakat Arapça ve Farsça'ya da hâkimiyeti oldukça iyi olduğundan eserin her yerinde Arapça ve Farsça kelimeler, deyimler, atasözleri, güzel sözler, veciz ifadeler ve şiirlere rastlamak mümkündür. Metin içindeki tarihleri genellikle Türkçe, bazen de Arapça vermiştir. Gün isimlerinde de bazen Farsça kullanmıştır. Anlatımda sade nesirle beraber süslü nesir kurallarına da uyulmuştur. Çünkü anlatılmak istenen hem doğal, açık ve yalın bir dille anlatılmış ve gerektiğinde de şiirler, secili kelimeler, ikilemeler, ağır bir dil ve süslü bir anlatım kullanılarak da anlatılmıştır.

1.3.3.1. Tasvirler

Şehrîzâde gerek gördüğü bazı olayları ve şahısların hayatını detaylıca anlatmış, bazılarını da kısa bir şekilde anlatarak tafsilini başka kitaplara havale etmiştir. Bazen olayları betimleyerek bazen de şahısların hem dış görünümünü hem de kişilik yapısını tasvir ederek anlatımına akıcılık kazandırmıştır. Yapılan tasvirlerden bazı örnekler:

Müsahip Musa Çelebi'nin öldürülmesini anlatan olayın tasviri:

"*İdam edilmekten korkan Musa Çelebi, Recep Paşa'nın yanına girerek ona, hani sultanın bana zarar vermesine mâni olacaktınız dedi. Recep Paşa, ey oğul padişahımız için ikimizin de canı feda olsun, hele bir içeri girelim dedi. İçeri girdiklerinde kılıçlar Musa Çelebi için çekilince Recep Paşa, sakın ona dokunmayın padişahtan kefaletimiz var dedi. Lakin Musa Çelebi'nin işi bitmişti ve vücudu hançer darbeleriyle paramparça olmuştu*".[214]

[213]Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 52a.
[214]Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 36a.

Derviş Mehmet Paşa'nın dış görüntüsünün tasviri:

"*Yetmiş yaşlarında bir yaşlıydı. Elbisesi daima temiz ve düzenli olup vakur bir duruşu vardı. Güzel yemek ve içeceklere ilgisi fazlaydı. Sakalı köse misali az olup bıyıkları yanağından inmişti. Şakalaşmayı seven güler yüzlü bir vezirdi. Sarığı çok ilginçti, Mısır Beylerbeyi'nin sarık şekline benzeyip sarık hatlarında bir eşitlik yoktu*".[215]

Tavil Mehmed Paşa'nın şahsiyetinin tasviri:

"*İyilik sahibi, bol ikramda bulunan, birçok güzel ve hayırlı işler yapan, cesaretiyle meşhur bir vezir idi*".[216]

Müezzin-zâde Ali Paşa'nın kişiliğinin tasviri:

"*Adı geçen kaptanıderya çok bahadır ve cesaretliydi lakin kendi kuvvet ve aklına çok güvenen gururlu biriydi. Denizlerde yönetimi ve savaş sanatını bilmemesine rağmen gururundan ve şiddetli yapısından dolayı aldığı isabetsiz kararlar yüzünden başarısızlıklara sebep oldu*".[217]

Bayburtlu İbrahim Paşa'nın tasviri:

"*Yaşı yetmişe yakın heybetli ve azametli biri olup, akıllı ve ileri görüşlüydü. Ancak hırs ve kibir gibi kötü hasletlere sahipti*".[218]

1.3.3.2. Padişahlar Hakkındaki Görüşleri

Şehrîzâde padişahlarla ilgili hep olumlu düşünceler içinde olmuş, padişah isimlerinin geçtiği yerlerde onlarla ilgili övücü sözler kullanmış ve onları öven beyitler ve şiirler yazmıştır. Örneğin:

Sultan II. Bayezid için yazmış olduğu beyit:

" Aşrının ḳuṭbu şehinşâh-ı vilâyet-intisâb

[215]Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 72b.
[216]Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 14b.
[217]Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 16a.
[218]Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 140b.

Bâyezîd ibn-i Meḥmed Ḫân Fârûk-ı iḥtisab”[219]

Sultan I. Selim için yazmış olduğu beyit:

“Ḫâdim-i Baṭḥâ ve Yeṩrib şâh-ı ṣâḥib-i adl ü dâd
Ḫân-ı Selim bin Bâyezid bin Meḥmed bin Murâd” [220]

Sultan Süleyman için yazmış olduğu beyit:

“*Pâdişâh-ı Cem-mehâbet-i şehriyâr-i kâm-kâr*
Ḫân Süleyman ibn-i Sulṭân Selim-i nâm-dâr”[221]

Sultan II. Selim ve III. Murat için yazmış olduğu beyitler:

“Cenâb-ı şeh âdil ve bî-müdânî
Şehen-şâh-ı ġâzî Selîm Ḫân-ı Ṩânî
Ve gerek pâdişâh-ı baḥr u berr şâhin-şeh-i sermî mekân
Ḫân Murâd bin Selim ibn-i Süleyman-ı zamân”[222]

“Âb-ı rûy-i Âl-i Oṩmân ve Şehen-şâh-ı kerîm
Ḥażret-i Sulṭân Murâd ibn-i Selîm Ḫân halîm”[223]

Sultan IV. Murat için yazmış olduğu beyitler:

“Şehr-i yar-i baḥr u ber Ḫâkān-ı Keyḫüsrev-nisâb
Fâtih-i Baġdad Sulṭan Murâd Cem-cenâb”[224]
“Maẓhar-ı lüṭf ü naṣr-ı Rabb-i ibâd
Şehriyâr-i cihân Hân Murad”[225]

Sultan IV. Mehmet için yazmış olduğu beyit:

“Şehen-şâh-ı cihân Sulṭân-ı devrân Ḫâtem-i ṩânî
Cenâb-ı Ḥażret-i Sulṭan Meḥmed Ḫân-ı Oṩmânî”[226]

---

[219]Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 10a.
[220]Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 11a.
[221]Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 12a.
[222]Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 14b.
[223]Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 17b.
[224]Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 21a-43b.
[225]Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 39a.

Sultan I. Mahmud için yazmış olduğu şiir:

"Cihângîr-i zamâne ṣâḥiü'l-ḥayrât ve'ş-şân
Cenâb-ı ḥażret-i Sultân Maḥmûd Ḫân kisrâ dâd
Şeref-ârâ evvelden muḳaddemiyle taḫt-ı Oṣmâna
Cihânı eyledi ma'mûr ve âbâd ol kerem-i mu'tâd
Ḫuṣûsan bu maḳām-ı ḳudsiyyan ârâmı himmetle
Edüp ta'mîr ḳıldı ḳalb-i erbâb-i ṣalâhı ṣâd
Ḫüdâ ḫayrını maḳbûl etsin olsun cümle ḥâlinde
Terfîḳı Ḫıżır ve İlyas ve delîli ḳuṭb ile evtâd
Ṣa'îden bir melek geldi dedi ta'mîrine târiḫ
Ayaṣofyayı ḥaḳḳā Ḫân Maḥmûd eyledi âbâd"[227]

1.3.3.3. Devlet Adamları Hakkındaki Görüşleri

Müellif eserinde devlet adamlarından kaptanıderyaların hayatını anlatmıştır. Bu devlet adamlarının bazen kusurlarını da dile getirmişse de genel olarak onları övmüş ve onların maharetleri ve kahramanlıklarıyla ilgili şiirler yazmıştır. Tasvirler bölümünde devlet adamlarının kusurlarını dile getirdiği kısımlardan bazılarını yazdık. Aşağıda devlet adamlarını övdüğü bazı şiirleri verilmiştir:

Kendisinin isteğiyle eserini yazdığı, Kaptanıderya Şehsuvar-zâde Mustafa Paşa için yazdığı şiir:

Sâḥib-i bahr-i lütf u cûd ü kerem
Mensi-i nâm-ı Bermek u Ḫâtem
A'nî bihî el-Ḥâc es-Seyyid Muṣṭafâ Paşa.[228]

Firarî Kara Mustafa Paşa'nın hayatının sonunda kendisine yazdığı şiir:

Ṣad hezerân ṣatır ile taḥrîr ederdim vasfını
Olmasaydı iḫtirâzım girînem ḫassâddan
Ḫaḳ te'âlâ ḳabrini nur eylesün

[226]Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 64b.
[227] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 127b.
[228] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 1a

Cennet ü kevs̱erle mesrûr eylesün.[229]

Köprülüzâde Ahmed Paşa için yazmış olduğu şiir:

Vezîr-i a‘zam ve ṣadr-ı mu‘aẕẓam ve fâḍıl
Semiyy-i faḫr-i cihân âsaf-ı hümâyûn fâl
Cenâb-ı Aḥmed Paşâ-yı Köprülü-ẕâde
Nesîb ve âlim ve âḳıl Meḥmedü'l-ef‘âl.[230]

Vezir-i azam Mustafa Paşa için yazdığı şiirin bir bölümü:

Niẓâm-ı mülk u millet intiẓam-ı dîn ü dünyadır
Vezîr-i a‘ẓam ve ṣadr-ı mükerrem Muṣṭafâ Paşa ki
İskender dil ve Cem-i meşreb ve Cemşîd-sîmâdır.[231]

Kaptanıderya Müsahip Paşa için yazmış olduğu şiirden bir bölüm:

Muṣaḥib Muṣṭafâ Paşa ki dehre gelmedi aṣla
Anın gibi bir ṣadr-ı dânâ ve müdebbir aṣaf-ı yektâ
Anın fenn-i seḫâda olamaz tilmîzi ḫatemler
Yeter şahid seḫâ u cûduna ol Nabi-i dânâ.[232]

Amca-zâde Hüseyin Paşa’nın hayatının sonunda kendisine yazdığı şiir:

Lüṭfuyla etmişdi celb-i ḳulûb-ı ‘âlem
Ya‘ni ol ṣadr-ı seḫâ perver ve ṭa’î iḥsân
Eyleye ḫażret-i mennân-ı kerîm ve müte‘âl
Ḳabrini ravża’i Firdevs ve ensîn-i ḳur’ân.[233]

1.3.3.4. Hz. Muhammed (s.a.v) Hakkındaki Görüşleri

İyi bir İslamî kültüre sahip olan Şehrîzâde, eserde Hz. Muhammed’in hadislerinden örnekler vermiş ve Hz. Muhammed’in adının geçtiği yerlerde onu

[229] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 92a.
[230] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 137a.
[231] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 145a.
[232] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 148a.
[233] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 178a.

övmüş ve ona methiyeler yazarak ona olan muhabbetini dile getirmeye çalışmıştır. Aşağıda Hz. Muhammed için yazmış olduğu cümleler ve şiirlerden bazıları verilmiştir.

"*Ḫâtemü'l-enbiyâ ve'l-mürselîn, Seyyidü'l-evvelîn ve'l-âḫirîn, Rasûlü'ṯ-ṯaḳaleyn, İmâmü'l-ḥaremeyn, Hümâ-yı hevâ-yı siyerine beyżâ-yı hümâ-yı sa'adet, Delîl-i sebîl-i şehâdet, Refîḳ-i ṭarîk-ı vüṣûl bir, Ser-menzil-i necât ve ḥayât, Ḥızır şefîḳ râh ümîd be-ser çeşme-i ḥayât ve ṯebât, Müşteri'-i çarḫ-ı devlet kuṭb-i gerdûn izzet, Nebiyy-i efḍal ve ekrem, Resûl-i efḫam ve a'ẓam beşîr ve maṭla'-ı şems, Risâlet- ma'den-i en'âm, Noḳṭa-i dâ'ire-i vaḥdet, Ṯemere-i şecere-i ḥikmet, Ḫulâsa-i mevcûdât, Mefḫar-i maḫlûḳāt-ı dürr-i deryâ-yı bî-pâyân ve bî-ḳıyâs-i âfîtâb "ce'alnâ lehü nûran yemşî bihi'n-nâsü"*[234] *ḥâzin-i firdevs ḥadâyiḳ-ı ḥaḳāyik kâşif-i rumûz-i esrâr-i deḳāyik ol Şâh-ı serîr-i efrenîş-i ümerâ*"[235]

"Bâ'iṯ-i ḥilḳat-i zemîn ü zamân
Ol nebiyyü'l-kerîm ve faḫr-i cihan
Ne nebiyy-i şâh-ı enbiyâ ve rusül
Mürşid reh-nümâ-yı ḫayr sübül
Eşrefü'l-enbiyâ ḥabîb-i ḫüdâ
Pîşvâ-yı cihân nebiyy-i hüdâ
Sebeb-i evvel basîṭa-i ḥâk
İllet-i ḥâṣ rif'at eflâk
Nesḳ-ı ârâ-yı kâr-gâh-ı cihân
Terbiyet-i sâz gülşen-i erkân
Emlaḥ-ı mehveşân siper-i vücûd
Efṣaḥ-ı nâṭıḳān mülk-i şühûd
Ḫuṭbe ḫân ḥalîl faṣl-ı ḫiṭâb
Zînet-efzâ-yı minber ve miḥrâb"[236]

"Ol seyyid-i enbiyâ o faḫr-i dû serâ
Ol maẓhar-i ḥâs mu'cizât-ı isrâ

[234] "*İnsanlar arasında onunla yürüyeceği nur verdiğimiz kimse*." Enam, 6/122.
[235] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 126b.
[236] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 125b.

Geldikde vücûda şevket-i şânından
Lerzende olup yıḳıldı ṭâḳ-ı kisrâ”[237]

“Ve serdâr ḳāfile-i aṣfiyâ nebiyy-i müctebâ
Faḫr-i âlem Muḥammed ve Aḥmed
Ol ḥabîb-i cenâb-ı rabb-i vâḥid
Server-i kâffe-i rasûl u nebî
Şâh-ı ümmet-i Muḥammed-î arabî
Muṣṭafâ müctebâ odur Maḥmûd
Ve ‘aleyhi'ṣ-ṣalavâtü mine'l-ma‘bûd
Rasûl-i ḳādir-i muṭlaḳ şefî‘-i aḳdem ü esbaḳ
Ḥabîb-i ḥażret-i ḥaḳ maḥrem-i esrâr-i mâ evḥâ”[238]

1.3.3.5. Şiirler

Şehrîzâde’nin yazarlığıyla beraber şiir yazmada ve ebced hesabıyla tarih düşürmede mahareti vardır. Bazen söze güzellik katmak için, bazen konuyu açıklayıp pekiştirmek için, bazen metni tekdüzelikten kurtarmak için eserin bazı yerlerine şiirler yerleştirmiştir. Yazdığı bazı şiirler, olaylara tarih düşürme niteliğindedir. Şiirlerin geneli kendisine ait olup, bazen de başkalarının şiirini esere aktarmıştır. Türkçe, Arapça ve Farsçaya iyi bir hâkimiyeti olduğundan her üç dilden şiirler yazmıştır. Aşağıda şiirlerden bazı örnekler verilmiştir.

Seydi Ahmed Paşa’nın, Erdel Beyi ile giriştiği savaşta düşmanı kılıçtan geçirmesi ve birçok düşmanı esir etmesi hakkında yazdığı şiir;

Bir ṭarafdan zehir yaġdırdı tüfeng ef‘a miṣâli
Bir ṭarafdan ṭop saçdı ateş-i ejder gibi
Ḳana ḳana içdi ḫûn-i düşmeni ḫâk-i siyâh
Teşnelik ḥükmüyle kırmızı şerbet sükker gibi
Ḫaraca sürdü ṭoplayup küffârı tutanı ḥaḳ
Gülle sildi çerk-i şirk düşmeni sünger gibi
Falye virdi ṭop ve yırtıldı tüfeng ginehû

[237] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 126a.
[238] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 127a.

Kelleden çıkdı ahd ü galtân olan miġfer gibi[239]

Mezemorta Hüseyin Paşa'nın vefatına düşürdüğü tarih;

Şâd ide rûḥunu ḥaḳ dedi ẓamîri târîḫ
Zevraḳ-ı cismi 'adem-i baḥrine sâldı ḳapudân
Ola yâri Raḥmet-i Rab dedi târîḫin Ẓamîr
Ḳapudân Paşa ḳarâya çekti felek cismini
Ḥaḳ te'âlâ kabrini nûr eylesin
Cennet ü kevṯerle mesrûr eylesin. Sene 1113/1701.[240]

Sakız Ada'sının fethine düşürdüğü tarih;

Şükr-i yezdân eyleyüp fâtih dedi târîḫini
Bir ḳıl ile Saḳızı aldım cem-i küffardan. Sene 1107/1695.[241]

Recep Paşa'nın yaptığı fitnelerini anlatırken yazmış olduğu Arapça şiir;

Lillâhi fî âlemihi ḫâtemün
Tecürrü'l-maḳādîru alâ naḳşihi
(*Allah için onun âleminde mühürlü yüzük vardır*
Ölçüler onun mührü ile olur)
Lâ tünebbişü'ş-şerre fe tüblâ bihi
Vahzer alâ nefsike min nebşihi
(*Şerri yayma onunla imtihân olunursun*
Şerri yaymaktan kendini koru)
Müsâri'u'l-baġyi lehâ savletün
Tünekkisü's-Sulṭâne min arşihi
(*Azgın güreşcinin hamleleri*
Sultânı tahtından eder)
Lemmâ ṭaġa'l-kebşü bi-şahmi'l-küllî
Edric re'se'l-kebşi fî kerişihi

[239] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr. 110b.
[240] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr. 180b.
[241] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr. 174b.

(*Ne zaman koç tam yağlanmış olarak azdı*
Koçun başını yavaş yavaş karnına doğru çek)
Ve nahnü in lem neḥır ev netteḳī
Ke'l-meyyiti maḥmûlün alâ na‘şihi.
(*Ve eğer biz boğazlamazsak veya korkarsak*
Tabuta konmuş ölü gibi oluruz).[242]

Kara Mustafa Paşa'nın tevazu sahibi kişiliğini anlatırken yazmış olduğu Farsça beyt;

Ḫâksârı-yi bozorgan cihân zîbânde est
İn sofali est ki der meclis-i faġfûr-ı ḫoş est.[243]

Seydi Ahmed Paşa'nın Erdel Bey'i ile mücadelesini anlattığı meselede yazdığı farsça şiir;

Çeh endîşedârı ze şimşîr u tîr
Dûseh pâre nânı diġer ḫurde gîr
Ze neng ve ze nâmûs eger serbest
Ser-endaz-ı destâr mu‘ciz-i bî-est.[244]

Erdel Bey'i Rakoçi'nin yenilgeye uğratılması ve Erdel'in fethedilmesi meselesini anlatırken yazmış olduğu farsça şiir;

Der âmed be-kef-i tîg-i çûn kerd-i mâhir
Çû terkân sermest-i efrûht-i çehr
Çünki subḥ-ı ṣâdıḳ arż-ı dîdâr
Ve âsâr-ı rûz rûşen-i bedîdâr oldu.[245]

---

[242] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 33b.
[243] Büyüklerin şerefli makamından dünya güzeldir
Bu seramik meclisinde güzel bir çömlektir**.** Şehrîzâde, **Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 91b.
[244] Ne endişe ediyorsun kılıç ve oklardan
İki üç parça ekmek yemek için
Ne âr ve ne nâmusun serbest bırakırsan
Fedâkar başını sokarsın sıkıntıya. Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**..** 114a.
[245]Yetenekli ve mâhir olarak kılcıyla geldi.
Çehresi parlayan kendinden geçmiş Türkler gibi
Çünki sâdık şafak yüzünü gösterdi
Güzel günün eserleri âşikâr oldu. Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 114b.

1.3.3.6. Atasözleri ve Deyimler

Müellif, anlatımında akıcılığı arttırmak ve anlatmak istediğini daha özlü sözlerle ifade etmek için eserin gerek gördüğü yerlerine atasözleri ve deyimleri yerleştirmiştir. Türkçe ile beraber Arapça ve Farsçaya da iyi bir vukûfiyeti olduğundan Arapça ve Farsça'dan da atasözleri ve deyimlerden örnekler vermiştir. Bu dillerden atasözleri ve deyimlerin tercümesi metin içinde dipnot olarak verilmiştir. Eserde pek çok atasözü ve deyim olup onlardan bazıları aşağıda örnek olarak verilmiştir.

Dili tatlı olanın arkadaşı çok olur.[246]

Bir kimse tecrübe edilmiş bir şeyi yeniden tecrübe etmeye kalkarsa bu kendisine pişmanlık getirir.[247]

Her işin bir adamı vardır.[248]

Balık baştan kokar.[249]

Akılsız dosttan akıllı düşman yeğdir.[250]

Su uyur hâsılı düşmen uyumaz.[251]

Kötü ameller gizli kalmaz.[252]

Rüzgar gemilerin istemediği yerden eser.[253]

İki karpuz bir kucağa asla sığmaz. Yâ kâtip ol yâ mürekkebçi.[254]

Kul ve kulun sâhip oldukları efendisine âittir.[255]

---

[246] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 91a.
[247] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 99a.
[248] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 102a.
[249] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 102a.
[250] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 104a.
[251] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 110a
[252] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 55b.
[253] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 119a.
[254] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 138b.
[255] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 142b.

Her kişi itdiğini bulsa gerek elbette.[256]

Denizde sayısız menfaatler olsa da,

Eğer selamet istiyorsan kıyıda dur. (Sadi Şirazi)[257]

1.3.3.7. Ayet ve Hadisler

İslamî bilgilere vukufiyeti bulunan müellif kendisinden önceki yazarlar gibi, anlattığı konuları ayet ve hadîslerle desteklemiştir. İzâh etmek istediği bazı meselelerde ayet ve hadîslerden yararlanmıştır. Mesela: İnebahtı Deniz Savaşı'ndaki yenilginin içinde bir hayır olduğunu "İşte bu, güçlü ve her şeyi bilen Allah'ın takdiridir"[258] ayetiyle izah etmiş ve "Şüphesiz biz Allah'tan geldik ve O'na döneceğiz"[259] ayetiyle de her şeyin Allah'tan geldiğini dile getirmiştir.

Zalimlere ders olması için Allah tarafından onlara gönderilen musibetlerde zalimlerle beraber bazı mazlumların da zarar görebileceğini "Sadece içinizden zulmedenlere erişmekle kalmayacak olan bir azaptan sakının ve bilin ki Allah, azabı çetin olandır"[260] ayetiyle izah etmiştir.

Bir işin ehline sorulması gerektiğini "Eğer bilmiyorsanız zikir ehline (ilim sahiplerine) sorun"[261] ayetiyle ve "Allah, size emanetleri ehline vermenizi emrediyor"[262] ayetiyle izah ediyor. Sultan Mustafa'nın, Kalaylı Hacı Ahmed Paşa'nın bir hatasını affetmesi meselesine "Ve onlar öfkelerini yutanlardır (tutanlardır) ve insanları affedenlerdir"[263] ayetiyle izah getirmiş ve affetmenin padişahların şe'ni olduğunu söylemiştir.

Topal Mehmed Paşa döneminde, Bozcaada'nın geri alınması için yapılan sefer esnasında düşmanın eline geçen Kaptan Süleyman'ın mavnasını kurtarmak için, Küçük Mehmed'in elli altmış asker, beş oturak ve iki kayık gibi az bir kuvvetle

[256] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 57b.
[257]Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 121b.
[258] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 93b, 141; Yasin, 36/38.
[259] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 96a; Bakara, 2/156.
[260] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 98a; Enfâl, 8/25.
[261] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 99a; Nahl, 16/43.
[262] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 102a; Nisâ, 4/58.
[263] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 153a; Âli İmrân, 3/134.

"Allah yolunda, gerektiği gibi cihad edin"[264] ayetini düstur ederek hareket ettiğini bu sayede Kaptan Süleyman ve askerlerini kurtarıp, iki yüzden fazla düşmanı öldürdüğünü "Allah'ın izniyle büyük bir topluluğa galip gelen nice küçük topluluklar vardır"[265] ayetinin kerametini izhar ettiğini dile getirmiştir.

Kemankeş Mustafa Paşa'nın iyi bir idareci olduğunu ancak halk üzerinde ifrat derecesinde kısıtlamalara giderek halkın nefretini kazandığını "Hz. Allah kazâsını infâz etmeyi murad ettiği zaman akıl sâhiplerinden akıllarını giderir, alır"[266] hadisiyle, Kâtip Çelebi'nin meseleleri değerlendirirken orta yolu seçerek en iyisini yaptığını "İşlerin hayırlısı orta yol (dengede) olanıdır"[267] hadisiyle, Kara Mustafa Paşa'nın tevazu sahibi olduğu ve bu sayede insanlar arasında sevildiğini "Tevazu göstereni Allah yüceltir"[268] hadisiyle izah etmiştir.

1.3.4. Şehrîzâde'nin Tuhfe-i Mustafaviyye'sine Göre Tarih Felsefesi

Müellif, eserde tarihî olayları anlatırken gerek gördüğü yerlerde olayları yorumlamış ve bu olaylardan nasıl dersler çıkarılması gerektiğini dile getirmiştir. Örneğin, devlet içerisinde çok değerli şahsiyetlerin, bazı devlet adamlarının özellikle de sadrazamların garazları ve korkuları sonucu gereksiz ve haksız bir şekilde idam edildiğini, bu yüzden devletin büyük zararlar gördüğünü ve bu iyi yetişmiş şahsiyetlerin yerinin doldurulamadığını dile getirmiştir.[269]

Dünyanın fani olduğunu ve insanın birkaç günlük dünya hayatı için ahiretine zarar vermesinin akıl kârı olmadığını dile getiren müellif, Kemankeş Mustafa Paşa'nın idamı için padişahın huzurunda ona iftira atıp fitne yapanların ahiretlerine zarar vermelerinin ibret verici olduğunu söylemiş ve Cenâb-ı Hakka, insanları ahiretini unutmaları gafletinden uzak tutması için dua etmiştir.[270]

---

[264] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 118a; Hac, 22/78.
[265] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 118a; Bakara, 2/249.
[266] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 45a; Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî**, Ramuzu'l-Ehadis**, s. 344.
[267] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 52a; İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî**, Keşfü'l Hafa**, C. 1, s. 391.
[268]Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 91b; Süyûtî, **Camiü's-Sağir**, C. 3, s. 337.
[269] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 43a.
[270] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 47a.

Mesele ve olayları değerlendirirken ifrat ve tefritten kaçınılması gerektiğini söyleyen Şehrîzâde, olayları değerlendirirken vasat olanı tercih etmiş, hayatını anlattığı bir şahsiyetin hem iyi hem kötü yönlerini karşılaştırmış ve değerlendirmede objektif olmaya gayret etmiştir. Kara Mustafa Paşa ile ilgili tarih kitaplarında çok yazılar yazıldığını, kimi yazarların onu çok karalayarak kimisinin de onu çok methederek hata ettiğini ancak Kâtib Çelebi'nin "*hayrü'l-umûri evsaṭuhâ*"[271] hadis-i şerifini kendisine düstur edinip, Kara Mustafa Paşa'yı değerlendirmede vasat yolu seçerek en doğru olanını yaptığını dile getirmiştir.[272]

Şehrîzâde'ye göre sadrazam, padişah ile uyumlu olmalı, padişaha itaat edip ona yardımcı olmalı, ancak kendisine verilen emirler kanunlara aykırı ise bunu uygun dille izah edip bunun yapılmaması gerektiğini dile getirmeli, halkın hatırı için hakkın hatırını terk edip ahiretini berbat etmemeli, hiddetle hareket etmemeli ve kaba davranışlarda bulunmamalı. Sadrazam, halk ve padişah arasında bir köprü vazifesini görmeli, lakin sadrazam ve padişah arasına üçüncü bir şahıs girmemeli. Padişah, hayırlı ve istikametli işler yapan ve dindar olan sadrazamları desteklemeli, onları sınırlandırmamalı ve emniyet içinde çalışmalarını sağlamalı. Din ve devlet işlerinde hayırlı ve faydalı işlerin yapılabilmesi için padişah devlet işlerinde işi ehline vermeli.[273]

Devlet büyüklerinin ziraat ve ticareti kendi tekellerine almalarının adalete ters olduğunu söyleyen Şehrîzâde, devlet büyüklerinin ancak kendi geçimini sağlamak için bu işleri yapıp diğer vakitlerini insanlara hizmete sarf etmeleri gerektiğini dile getirmiştir. Devlet büyüklerinin ticaret ve ziraat ile uğraşmalarının utanılacak bir durum olmadığını söyleyen müellif, peygamberlerin, evliyaların, asfiyaların ve büyük din adamlarının da bu mesleklerle geçimini sağladıklarını söylemiştir.[274]

Allah'ın rahmetinin, tüm insanları ve canlıları kapsayacak kadar geniş olduğunu söyleyen müellif, aynı zamanda Allâh-u Teâlâ'nın, haksızlığa uğrayan

---

[271] "*İşlerin hayırlısı orta yol (dengede) olanıdır*." İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, **Keşfü'l Hafa**, C. 1, s. 391.
[272] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr. 52a.
[273] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr. 52a-53a.
[274] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr. 71b-72a.

kişilerin intikamını alan müntakim olduğunu da dile getirmiştir. Zira Silahtar Yusuf Paşa, Hoca Hüseyin Paşa ile birleşerek Kara Mustafa Paşa gibi bir vezirin idamı için çalıştığından bu hatasının cezası olarak kendisi idam edilmiştir ve böylece ilahi adalet tecelli etmiştir.[275] Bazen de Cenab-ı Hak, bir zalime başka bir zalim musallat ederek ondan hesap sormuştur. İpşir Paşa'nın hatalarından dolayı Cenab-ı Hak ona Murat Paşa'yı musallat edip onu cezalandırmıştır.[276]

"İnellâhe ye'mürüküm en te'üddü'l emânâti ilâ ehlihâ" [277] ayeti gereğince işlerin ehline verilmesi gerektiğini söyleyen Şehrîzâde, yoksa ehil olmayan birilerine verildiğinde balık baştan kokar misali tüm işlerin en baştan berbat olacağını dile getirmiştir. Örneğin kuyumcu işini çadırcı yaparsa bu sanatta bir ilerleme kaydedemez. Aynı şekilde hem denizde hem karada ordunun başında iyi yetişmiş ve komutanlıktan anlayan birileri olması lazım yoksa ordular başarı elde edemezler.[278]

Tarih boyunca ekser devlet adamları ve saltanat işlerini yürütenler sürekli sıkıntılarla, baskılarla, tedirginliklerle, hapsedilmelerle, görevden alınmalarla, mallarına el konulmalarla, öldürülmelerle ya da uzak memleketlere sürgün edilmelerle karşı karşıya olduklarını söyleyen müellif, yöneticiliğin çok kolay bir iş olmadığını ve zahmetli bir iş olduğunu dile getirmiştir.[279]

"Akılsız dostun olacağına akıllı düşmanın olsun" sözünün yerinde olduğunu söyleyen Şehrîzâde, akılsız dostların kişinin maddi ve manevi hayatına zararlar vereceğini söylemiştir. Zira Seydî Ahmed Paşa, kaptanıderyalık gibi güzel bir görevi varken hem ocaktakilerin hem de Harem-i Hümayun ağalarından bazı arkadaşlarının kışkırtması sonucu, sadrazamlığı ele geçirmek için bazı planlar içine girmiş ve bunun ortaya çıkmasıyla ceza olarak kaptanıderyalık görevinden alınıp, İstanbul'dan uzaklaştırılmak için Bosna Beylerbeyliğine tayin edilmiştir. Bu planı yapan arkadaşları kendisine zarar verdikleri gibi kendileri de ya azledilmişler ya da idam edilmişlerdir.[280]

---

[275] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 61b.
[276] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 75b.
[277] "*Allah, size emanetleri ehline vermenizi emr ediyor*." Nisâ, 4/58.
[278] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 102a.
[279] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 103b.
[280] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 103b-104a.

Devlet işlerinde kibir ve inadın bir tarafa bırakılması gerektiğini söyleyen müellif, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın, cesur, zeki, tedbirli, din ve devlet işlerinden iyi anlayan bir kişi olmasına rağmen 1683 yılındaki Viyana kuşatmasında kibir ve tutuculuğu yüzünden ordunun yenilmesine neden olduğunu söylemiştir.[281]

[281] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 131b-134a.

İKİNCİ BÖLÜM

TUHFE-İ MUSTAFÂVİYYE FÎ BEYÂN-I KAPUDANÂN-I DEVLET-İ ALİYYE'NİN ÖZETİ

Kaptanıderyalık* itibarlı bir makamdır. Bu yüksek rütbe, özellikle denize sahili olan devletlerde daha değerlidir. Ekonomik hayatlarında denize muhtaç olan sahil devletleri, ilk zamanlarından beri gemi yapımında uzmanlaşmışlar ve yaşamlarını denizlere göre şekillendirmişlerdir.

Hz. Ömer zamanında Amr bin As'ın Mısır'ı fethine kadar Müslümanların deniz ticareti ile alakası yoktu. Müslümanların deniz seferlerini yapmak istemesi üzerine Hz. Ömer, Mısır Valisi Amr bin As'a denizin nasıl bir şey olduğunu araştırmasını istedi. Amr bin As verdiği cevapta denizin tehlikelerle dolu olduğunu söyleyince Hz. Ömer, Müslümanların denizden uzak durmasını emretti. Umman'a gönderdiği Nuhayle Şeyhi Arafce bin Herseme el-Ezdî, bu emre uymayarak denizde savaşa giriştiği için Hz. Ömer tarafından azarlandı. Ancak Mısır'daki Müslüman halklar bazen cihat ve gaza bazen de ticaret için denizlere açılmaya devam edince Hz. Ömer bu duruma sessiz kalıp tepki vermedi.

Muaviye döneminde kalyate, fırkate ve şaykalarla Müslümanlar denizlerde seferlere başladı. Bu gemilere, denizlerde maharet sahibi, gayr-i müslîmler ücretli olarak kaptanlık etti. Muaviye Mısır Valisi Amr bin As'a denizlerde seferler düzenlemesi için umumi izin verdi. Mısır Emiri Ukbe bin Amir Rodos'a sefer düzenleyip birçok ganimet elde etti. Muaviye bin Ebî Süfyan Kıbrıs Adasına sefer düzenledi. Abdülmelik bin Mervân, İfrikıyye[282] Valisi Hasan bin Numan'a haber gönderip bir tersane inşa etmesini istedi. Bu emir doğrultusunda Tunus'ta İslam devletlerinin ilk tersanesi inşa edildi.

Tunus Tersanesinde beş yüzden fazla gemi inşa edilip gaza ve cihat hareketlerine başlandı. İfrikıyye hâkimi Musa bin Nusayr, 710 yılında Tarık bin

* Osmanlı Devleti'nde donanma komutanına verilen isim. Bugünkü deniz kuvvetleri komutanı.

[282] Mısır'dan Atlas Okyanusu'na kadar uzanan Kuzey Afrika bölgesi.

Ziyad'ı Endülüs topraklarının fethi için vazifelendirdi. Tarık bin Ziyad, Endülüs topraklarını ve Sardunya Adasını alıp, Septe Boğazını geçerek Okyanus Denizinde İspanyollarla mücadele edip büyük başarılar elde etti. Tuleytula[283] fethedildi ve buradaki zengin hazineler hilafet merkezine aktarıldı. Bu başarılardan sonra İslam donanması daha da güçlendi.

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde denizcilikle ilgili faaliyetler yoktu. İlk olarak Sultan Orhan'ın oğlu Gazi Süleyman Paşa, Rumeli'ye geçerek, Gelibolu, Bolayır, Hayrabolu ve Tekirdağ'ı aldı. İstanbul'u fetheden Fatih Sultan Mehmet döneminde donanma daha da güçlendi. İstanbul'un fethinde donanmadan fazlasıyla istifade edildi. Fetih'ten sonra donanma Akdeniz ve Karadeniz'e seferler düzenledi. Fatih, Gedik Ahmed Paşa komutasında 300 gemilik donanmayı Karadeniz'e gönderdi. Gedik Ahmed Paşa, Kefe'yi fethetti ve birçok ganimet ile esir elde etti.

Sultan Bayezid Han döneminde İspanyollar Endülüs Müslümanlarına zülüm edince buradaki Müslümanlar Osmanlı'dan yardım talebinde bulundu. Kemal Reis komutasındaki gemiler Endülüs Müslümanlarının yardıma gönderildi. Akdeniz'deki tüm sahilleri elde etmek isteyen Sultan Selim Han, tersaneyi tamir ettirip tersaneye yeni göz ve mahzenler ekledi.

Sultan Süleyman Han başa geçtiğinde tersaneyi elden geçirip donanmayı güçlendirdi. Bu dönemde Hayrettin Paşa on sekiz kadırga ile İstanbul'a geldi. Padişah Hayrettin Paşa'ya iltifat ettiği gibi kendisine kaptanıderyalık verildi ve kendisine Kaptanpaşa denildi. Kaptanıderyalığa genellikle vezirlerden biri atanmakta ve denizdeki tüm kaptanlar ona tabi olmak zorundaydı. Osmanlı'nın ilk dönemlerinde donanmadaki gemiler firkate kalyate ve çekdiri gibi küçük gemilerden oluşmaktaydı. Borton ve kalyon gibi büyük cüsseli gemileri düşman tarafı kullanmaktaydı. Ama IV. Murat döneminden sonra borton ve kalyonlar yapıldı ve onlarla Akdeniz'e seferler düzenlenmeye başlandı.

Sultan II. Murad döneminde Sakız'ın geri alınmasında büyük yararlılıklar gösteren Mezemorta Hüseyin Paşa Cezayirden gelip kaptanpaşa oldu. Sakız'ın kurtarılmasında kalyonların kullanılması çok etkili oldu. Kalyonların yapımına ilk

[283] Bugünkü Toledo.

girişen kişi Mısırlızade İbrahim Paşa'dır. Kalyonlar'ın üretiminden sonra Osmanlı Devleti denizlerde büyük zaferler elde etmeye başladı. Cenab-ı Hak Osmanlı saltanatını ziyade etsin ve düşmanlarını kahr-u perişan etsin.

Reis ve baş anlamına gelen kaptan kelimesi İtalyancadır. Müslümanlar Rum diyarlarını fethedince buralardaki denizcilikle ilgili terimleri kullanmaya başladılar. Kaptanıderyalar ilk zamanlarda Gelibolu Sancağı'na mutasarrıf olurlardı. İstanbul fethinden sonra Sancak Beyi payesiyle hizmet ederken sonraları Cezayir Eyaleti payesiyle hizmet ettiler.[284]

SÜLEYMAN BEY (Eceliyle Vefat Etti)

Baltaoğlu olarak bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nin ilk kaptanıderyasıdır. II. Murad döneminde bazı fetihler gerçekleştirdi. II. Mehmed, karadan kuşatmalarla İstanbul'u alamayacağını anlayınca Süleyman Bey'i denizden İstanbul'u kuşatması için görevlendirdi. Yeni gemiler inşa eden Süleyman Bey, Rumeli Hisarı civarında donanmayı örgütledi ve bugün kendi adıyla anılan Baltalimanı'na yerleşti. Ancak donanma çekilmiş olan zincirleri aşamayınca II. Mehmed, karadan gemileri yürüterek denizlere indirdi ve şehri fethe muvaffak oldu.[285]

HAS YUNUS (Eceliyle Vefat Etti)

Fatih Sultan Mehmed Han zamanında yaşamış ve birçok fütuhata muvaffak olmuş bir komutandır. 1453'te İstanbul'un Fethinden sonra Enez'in fethi için gerekli mühimmatları tedarik edip donanmayı fetih için hazırladı ve emân ile Enez'i küffardan alarak, nice kaleleri de Osmanlı hâkimiyetine aldı.[286]

MAHMUD PAŞA (?-1474'te İdam Edildi)

Vezîr Mahmud Paşa Hırvad asıllıdır. Halil paşa azlinden sonra sadrazamlık mührünü aldı. 1468'de kendisine Gelibolu Sancağı verilip Eğriboz fethi için donanma hazırlamakla görevlendirildi. Nice fetihlere muvaffak olan Mahmud Paşa 1472'de tekrar sadrazam oldu. Beş yıl kadar kaptanıderyalık yaptı. Daha sonra

[284] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 2a-8a.
[285] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 8a-8b.
[286] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 9a.

Yedikule Hapishânesi'nde katledildi. Çok maharetli ve kabiliyetli bir vezîr olup adına İstanbul'da cami, medrese ve hamam vardır.[287]

GEDİK AHMED PAŞA[*] (?- 1482'de İdam Edildi)

Gedik Ahmed Paşa, Bektaşi abdallarındandır. Fatih Sultan Mehmed zamanında, 1472'de, Mahmud Paşa görevden alındıktan sonra yerine sadrazam olarak atandı ve 1475'te donanmayı hümâyun ile Kefe ve Azak fethine görevlendirildi. Buraları alan Ahmed Paşa aynı zamanda Pulya'yı da fethetti. 1482'de Bâyezid Han'ın gadabına uğrayıp katledildi. Dört yıl sadrazamlık ve beş yıl da kaptanıderyalık yaptı. Çok gayretli ve ileri görüşlü bir şahsiyet olup adına bazı hayratlar ve İstanbul'da bir hamam vardır.[288]

MESİH PAŞA (?- 1501'de Kazaen Vefat Etti)

Diğer adı Ahmed'tir. Kadim devlet adamlarından olup Beylerbeyi rütbesine sahiptir. 1480 yılında kaptanıderya oldu ve Rodos fethine görevlendirildi. Bu görevde başarılı olamadı. Mortum Kalesi'nin fethi görevinde de başarılı olamayınca Gelibolu Sancak beyliğine atandı. 1499'da İbrahim Paşa yerine sadrazam oldu. Galata Baruthane mahzeninde çıkan yangını söndürmeye çalışırken kazaen vefat etti. Sadrazamlığı ve kaptanıderyalığı Bâyezid Han dönemindedir.[289]

SİNAN PAŞA (Eceliyle Vefat Etti)

Güveği Sinan Paşa diye bilinir. Mesih Paşadan sonra donanma komutanlığına atandı ve padişah huzurunda vezaret elbisesini giydi. 1492'de üç yüz parça gemi ile Avlonya'yı ve havalisini fethetti. Muhabbet ve hürmet sahibi ve sürekli cihad eden kahraman bir vezîrdi. İki yıl kaptanıderyalık yaptı.[290]

DAVUD PAŞA (?- 1505'te Eceliyle Vefat Etti)

---

[287] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 9a**.**

[*] Kale açmak, kale tamir veya inşa etmekte maharetli olduğundan "Gedik" lakabıyla anılmıştır.

[288] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 9b**.**

[289] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 9b**.**

[290] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 9b-10a**.**

Sinan Paşadan sonra derya komutanı olup Davud Paşay-ı Sani olarak bilinmektedir. 1493'te Sultan Bâyezid Han tarafından Mora ve İnebahtı fethi için mükemmel bir donanma hazırlaması için görevlendirildi. Venedik'te gemi yapımını görüp öğrenen Yani adında bir gemi ustası sayesinde çok büyük ve çok özellikli iki göke inşa etti. Bunlardan birisinin yönetimini Kemal Reis'e birisinin yönetimini de Burak Reis'e verdi. Bunlarla beraber üç yüz deniz savaş gemisini İnebahtı taraflarına gönderdi. Buralarda birçok başarıya imza atıldığı gibi Midilli'ye yardıma gidildi ve muvaffak olundu. Çok mert ve yiğit bir kişiliğe sahip olan Davud Paşa Sultan Bâyezid Han döneminde on dört yıla yakın derya kaptanlığı yaptı.[291]

HERSEK-ZÂDE AHMED PAŞA (1456-1517'de Eceliyle Vefat Etti)

Hersek diyarında genç yaşta İslam'la şereflendi. Birçok vilayete vali olup birçok fütuhata muvaffak oldu. Dört defa sadrazam olup iki defa da kaptanıderya oldu. Bâyezid Han döneminde Davud Paşa azledilince yerine sadrazam oldu yine aynı dönemde Hadım Ali Paşa azlinden önce sadrazam oldu ve 1506'de kaptanıderya olup 1511'de üçüncü defa sadrazam oldu. Yavuz Sultan Selim döneminde Mustafa Paşa azledilince onun yerine sadrazam oldu. Böylece dördüncü defa sadrazam oldu. 1514'te askerlerin disiplinsizliğini kontrol edememesi suçlamasıyla sadrazamlıktan azledildi ve yerine Hadim Sinan Paşa getirildi.

1506'da sadrazam iken kaptanıderyalığa atandı Mutun ve Kurun fethinde özellikle de Midilli Adası'nın fethinde büyük yararlılıklar gösterdi. 1511'de sadrazam olan Paşa, 1517'de Bursa muhafızı iken vefat etti. Hersek Kasabasında yaptırdığı caminin yakınında defnedildi.[292]

CAFER PAŞA (?- 1520'de İdam Edildi)

Hersek-zâde Ahmed Paşa'nın azlinden sonra kaptanıderya oldu. Bu dönemde Venedik ve İslam denizcileri arasında bir savaş olmadı. Fethedilen yerler muhafaza edildi. Doğudaki olaylar ve Sultan Bâyezid Han'ın yaşlılığı yüzünden fetihlerde bir duraksama oldu ama Sultan Selim Han'ın başa geçmesiyle Mısır ve Şam tarafları

[291] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 10b-11a.
[292] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 11a-11b.

alındı. Denizlerde küffarla anlaşma halinde olundu ve fethedilen yerlerin yollarının güvenliği sağlandı. Cafer Paşa döneminde denizlerde bir gaza ve fetih olayı gerçekleşmedi. Çok sert mizaç sahibi ve zülumkâr olan Paşa halk tarafından sevilmezdi. Kanuni Sultan Süleyman tahta çıktığında 1520'de halkın şikayeti üzerine zulmü ispat edilip idam edildi. Sultan Selim Han'ın kadim komutanlarındandır.[293]

YALAK MUSTAFA PAŞA (?- 1534'te Eceliyle Vefat Etti)

Padişahın birçok hizmetinde istihdam olduktan sonra Cafer Bey'den sonra derya komutanı oldu. Gençliğinde kısa boylu olduğundan kendisine Enderun halkı tarafından Malak (Manda Yavrusu) denilmekteydi. Zamanla "mim" "ya"ya tebdil etti.

Rodos'un fethi en önemli olayıdır. İkinci vezîr olan Mustafa Paşa Gelibolu'da hazırladığı donanma ile Rodos seferine katıldı ve muzaffer oldu. Ardından İslam ordusuna zarar veren Arap Kullesi adındaki kale beş ay kuşatmadan sonra alındı ve ardından Rodos'a tabi Tahtalu, Lindos, İstanköy ve Bodrum İslam topraklarına dahil edildi. Sultan Süleyman Han zamanındaki kaptanıderyalardan olup iki defa kaptanıderyalık yaptı.[294]

KEMANKEŞ AHMED PAŞA[*] (Eceliyle Vefat Etti)

Kemankeş Ahmed Bey olarak ta bilinmektedir. Çok yiğit, güçlü ve korkusuz bir yapıya sahip olduğu bilinmektedir. Mustafa Paşa yerine kaptanıderya oldu. 1533'te seksen parça kadırga ile Akdeniz'e açılıp düşman sahillerini yağmalayıp tersane-i âmireye geri döndü. Hayreddin Paşa, Cezayir'den geldiği zamanlarda vefat etti.[295]

HAYREDDİN PAŞA (1478-1546 Eceliyle Vefat Etti)

---

[293] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 11b-12a.

[294] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 12a-12b.

[*] Ok atmadaki mahareti dolayısıyla "Kemankeş" lakabıyla anılmıştır.

[295] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 12b.

Eceovalı Yakup adında bir sipahinin oğludur. Yakup Midilli seferine gönüllü olarak yazıldı ve Midilli fethedildikten sonra orada kaldı. İshak, Oruç, Hızır ve İlyas adında dört oğlu olup bunlar her biri birer gemiyle ticaretle meşgul olmaktaydılar. Oruç ticaret için Mısır ve Trablus-şam taraflarına, Hızır ise Siroz ve Selanik taraflarına giderdi. Bir müddet sonra küffara esir düştü, esaretten kurtulduktan sonra Antalya'da bulunan Sultan Korkud'un yanına gitti. Sultan Korkud'tan izin alarak on sekiz gemi ile korsanlığa çıktı. Birçok gaza ve fütuhat gerçekleştirdi. Cezayir ve Tilimsan ülkelerinde ve sair deniz sahillerinde birçok zafer elde etti.

Kanuni Sultan Süleyman'ın çağrısı üzerine 1533'te İstanbul'a gelen Hayreddin Paşa büyük şenliklerle karşılandı ve Kanuni tarafından derhal kaptanıderya olarak atandı. Paşa birçok zafer elde etti. Cezayir halkı Hayreddin Paşa'ya kendilerini bırakmaması için ricada bulunmuşlardır. Hayreddin Paşa hutbenin ve sikkenin Osmanlı namına olması şartıyla bu teklifi kabul edeceğini söyleyince halk bu teklifi kabul etti.

Venedik şehirlerini istila edip birçok ganimet elde etti. Evvela Çuka Ada'sını vurdu. Çok sağlam kalesi olan İğne Adasını üç gün topla dövüp, dördüncü gün fethe müyesser oldu. Dört bin sekiz yüz esir elde edip mallarına el koydu. Daha sonra Mürted adındaki adayı de toplarla dövüp aldı ve iki bin iki yüz esir elde etti. Ban Ada'sını büyük bir mücadele sonucu fethetti, birçok ganimet elde etti ve orayı vergiye bağladı. Ayrıca altı adayı da vergiye bağladı.

Döneminde devlete büyük faydalar sağlayan Hayreddin Paşa 1546'da seksen yaşlarındayken vefat etti. Türbesi Beşiktaş'tadır. Harikulade bir kişiliğe sahip biri olup her meselesinde istihareye yatıp meselelerini peygamberimize danışmıştır. "Mate reîsü'l-bahr-denizlerin reisi öldü" cümlesi vefatına tarih düşürülmüştür.[296]

TAVİL MEHMED PAŞA* (?- 1579'da Suikast'la Öldürüldü)

Bosna diyarında Sokul nam karyeden İstanbul'a gelip Sarayı Hümâyuna girdi. Kabiliyetli olup kısa zamanda yönetimin takdirini kazandı. Hayreddin Paşa'nın

[296] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 12b-14a.

* Boyunun uzunluğu sebebiyle Osmanlı tarihlerinde "Tavîl" lakabıyla anılmıştır.

ölümünden sonra kaptanıderya olarak atandı. Rumeli Eyaleti'nin Beylerbeyliği kendisine verildi. 1565'te ikinci vezîr iken, Semiz Ali Paşa yerine sadrazam oldu. Kanuni Sultan Süleyman ve II. Selim dönemlerinde on beş yıl sadrazamlık yaptı. İkram sahibi, cesur ve yiğit bir vezîr olup arkasında güzel eserler bıraktı.[297]

SİNAN PAŞA (?- 1554'te Eceliyle Vefat Etti)

Hırvat asıllı olup Sadrazam Afak Rüstem Paşa'nın biraderidir. Osmanlı Devleti'ne birçok hizmette bulunduktan sonra Tavil Mehmed Paşa'nın yerine kaptanıderyalığa getirildi. 1552'de yüz parça kadırga ile denize açılıp birçok fetih gerçekleştirdi. 1554'te vefat eden Paşa'nın mezarı Üsküdar'dadır. Beşiktaş'ta camisi, medresesi ve bir hamamı vardır.[298]

PİYALE PAŞA (?- 1578'de Eceliyle Vefat Etti)

Hırvat asıllıdır. Enderun'da iyi bir eğitim aldıktan sonra 1547'de kapıcıbaşılık verildi. 1555'te Sinan Paşa yerine kaptanıderya ve sancakbeyi oldu. Denizlerde hususan Akdeniz'de birçok gaza ve fetih gerçekleştirdiğinden 1558 yılında kendisine beylerbeyilik verildi. 1560'ta Cezire'yi (ada) fethedip dört bin büyük kafiri ve üç Anabolu deniz komutanını sağ olarak ele geçirip İstanbul'a getirdi. Bu başarısına karşılık vezîrlik verilmek istendiyse de bu rütbe düşük görülüp Süleyman Han'ın torunu Sultan Selim'in kızı Gevher Hatun ile evlendirildi. Böylece Padişahın damadı oldu.

1566'da Sakız Adasını fethedince kendisini vezîrlik verildi. 1568'de üçüncü vezîr olup 1578'de vefat etti. On dört yıl kaptanıderyalık yaptı. Okmeydanı'nda inşa ettiği cami ve medresesi vardır. Üsküdar'da olan bahçesi dünyanın ilginç yerlerinden birisidir. Yiğitlik, cesaret ve heybetiyle meşhur eşsiz bir vezîrdi.[299]

MÜEZZİN-ZÂDE ALİ PAŞA[*] (?- 1571'de Şehit Edildi)

---

[297] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 14a-14b.

[298] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 14b-15a.

[299] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 15a-15b.

[*] Bir müezzinin oğlu olduğu için Müezzin-zâde lakabıyla anılmaktadır.

Ali Paşa yiğitlik ve cesaretiyle meşhurdur. Sigetvar seferinde yeniçeri ağası idi. Kubbe vezîri olan Piyale Paşa yerine kaptanıderya oldu. 975'te (1567-1568) Akdeniz'de fethedilen yerleri muhafaza etti, 976'da (1568-1569) Ajdahan seferine gitti, Kefe ve Irak sahillerine sefer düzenledi. Venediklilerin sulhu bozarak Akdeniz'de Mısır tarafına giden İslam gemilerine topla zarar verdiğini Selim Han'a bildirdi.

Kıbrıs'ın fethi için donanmayı hümâyuna gerekli olan levazımatı ve askerleri hazır hale getirdi. Lala Mustafa Paşa sefere serdar tayin edildi. Kıbrıs'ın fethinde başarılı olan Paşa 1571'de yaptığı yanlış bir hareket sonucu donanmanın tamamının bozguna uğramasına neden oldu ve kendisi de şehit düştü. Ali Paşa kahraman, cesur ve yiğit biriydi fakat kuvvetine, aklına çok güvenip mağrur birisi olduğundan denizlerdeki olayları takip etmezdi. Korsanlık işini bilmeyip çok sert bir kişiliğe sahib olduğundan donanmanın tamamen bozguna uğramasına sebep oldu.[300]

ULUÇ ALİ PAŞA (?- 1578'de Eceliyle Vefat Etti)

Uluç Ali Paşa, Hayreddin Paşa'dan denizcilik eğitimini aldı. Cezayir Beylerbeyi iken Ali Paşa'nın bozguna uğradığı seferde yer aldı ve seferden sonra akıllıca bir manevra ile emrindekileriyle İstanbul'a geldi. Bu güzel başarısından dolayı kendisine kaptanıderyalık verildi ve "Uluç" lakabı "Kılıç" lakabına çevrildi. Tunus ve Ḫalku'l-Vâd seferlerinde tarihi başarılar elde etti. Kılıç Ali Paşa on altı yıl kaptanıderyalık yapıp 1587'de vefat etti. Tophane'de deniz kenarında meşhur olan camide defnedildi.[301]

İBRAHİM PAŞA (?- 1601'de Eceliyle Vefat Etti)

Bosna asıllıdır. Sarayda silahtar iken 1580'de Cerrah Mehmed Paşa yerine yeniçeri ağası oldu. 1581'de Rumeli Beylerbeyi, 1582'de vezîr oldu ve 1583'te Hadım Hasan Paşa yerine Mısır Valisi oldu. 1585'te Şam'da ortaya çıkan isyanı bastırarak Dımışk'ı kurtardı. 1586 yılında üç yüz bin altın mehirle Ayşe Sultan ile

[300] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 16a-16b.
[301] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 16b.

evlendi ve ikinci vezîr oldu. 1587'de Kılıç Ali Paşa yerine kaptanıderya olarak atandı.

III. Murad döneminde bir müddet kaptanıderyalık yaptı fakat denizlerde kayda değer fetihleri olmadı. 1595'te ikinci vezîr oldu ve 1596'da Sinan Paşa yerine sadrazam oldu. Kırk gün kadar sadrazamlıktan sonra azledildiyse de görevi tekrar iade edildi. 1597'de Tatar Han'ı macerasında sadrazamlıktan yine azledildi. 1598'de Cerrah Mehmed Paşa ayak ağrısından sadrazamlıktan emekli olunca İbrahim Paşa üçüncü defa sadrazam oldu ve Kanije fethi gibi birçok fetih gerçekleştirdi. 1601'de vefat edip Şehzâde Cami'si hareminde defnedildi. II. Mehmet döneminde toplam beş yıl sadrazamlık yaptı.[302]

ULUÇ HASAN PAŞA (?- 1590'da Eceliyle Vefat Etti)

1588'de diyarı mağripten İstanbul'a geldi ve İbrahim Paşa azlinden sonra kaptanıderya oldu. Aynı sene Trablusgarp'ta kendini mehdi ilan edip kaleye musallat olan Yahya bin Yahya adında harici üzerine donanma ile gönderildi. Hariciyi öldürdükten sonra İstanbul'a geldi ve 1590'da vefat etti.[303]

CİGALA-ZÂDE SİNAN PAŞA (?- 1606'da Eceliyle Vefat Etti)

Avrupalı deniz komutanı Cigala'nın oğlu olduğu için Cigala-zâde olarak bilinmektedir. Validesi Novobra Hisarı dizdarının kızı olup Osmanlı askerleri tarafından esir edildi. Sultan Selim Han zamanında babası esir edildi ve böylece Sinan Paşa Enderun'a alındı. Enderun'da yükselip Padişah silahtarı oldu ve 980'de (1572-1573) Çerkes Mustafa Ağa yerine yeniçeri ağası oldu. Erzurum, Bağdad ve Van'da beylerbeylik yaptı sonra vezîr oldu. Şark seferinde komutan Öztemür-zâde Osman Paşa vefat edince muharebeyi idare etti. Hasan Paşa'dan sonra kaptanıderya olup donanmayı hümâyunla Akdeniz'e açıldı, Sinpe Kalesi'nin etrafını yağmalayıp küffarın iki kalyonunu alıp rikâb-ı hümâyuna geldi. Vezîr-i âzam olup Yanıkkale'yi fethetti.

[302] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 16b-17b.
[303] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 17b.

1595'te sadrazamlıktan azledilip vezîr olarak Eğri Seferi'ne katıldı. 1597'de Şam'a vali oldu ve 1598'de Halil Paşa azlinden ikinci defa kaptanıderya oldu. Acem seferlerine serdar olundu lakin yenik bir şekilde Van'a döndü. Çok güçlü lakin gururlu biriydi.[304]

HALİL PAŞA (1601'de Eceliyle Vefat Etti)

Bosna asıllıdır. Enderun'da eğitim gördükten sonra zamanla mertebesini yükselterek divan vezîri oldu ve padişahın damadı oldu. 1595'te Cigala-zâde Sinan Paşa'nın ilk azlinden sonra kaptanıderya oldu. Üçüncü Mehmet, Eğri seferine giderken yüz on kadırga ile Akdeniz'i muhafaza etme görevini kendisine verdi. Üç sene kadar kaptanıderyalık yaptı, 1598'de İbrahim Paşa yerine sadaret kaymakamı oldu. İkinci vezîr iken 1601'de vefat edip, İstanbul'da Dikilitaş yakınlarındaki Ali Paşa Cami'sinin bahçesinde bulunan mezarlığa defnedildi. III. Mehmed dönemi kaptanıderyalarından olup zamanında kayda değer fetihler olmadı.[305]

MUSTAFA PAŞA

Kaya Paşa'nın oğludur. Cigala-zâde Sinan Paşa kaptanıderya iken Acem seferine çıktığında Tersane-i Amire'de bir ağasını tersane kaymakamı olarak bıraktı. Mustafa Paşa adı geçen kaymakam olup bazı rivayetlere göre kendisi de sefere katıldı.[306]

DERVİŞ PAŞA (İdam Edildi)

Enderunda iyi bir eğitim aldıktan sonra bostancı başı oldu, 1605'te vezaretle kaptanıderya oldu. Hile ve aldatma ile Lala Mehmed Paşa yerine sadrazam oldu fakat yedi ay içerisinde I. Ahmed tarafından katledildi. Çadır ipiyle boğdurulduktan sonra hançerle boğazı kesildi.[307]

---

[304] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 18a-18b.
[305] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 18b-19b.
[306] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 19a.
[307] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 19a-20b.

CAFER PAŞA (?- 1608'de Eceliyle Vefat Etti)

Frenk asıllıdır. Kılıç Ali Paşa kullarından olup, efendisi himmetiyle üç defa Kıbrıs beylerbeyisi oldu. Derviş Paşa ölümünden sonra denizlerdeki başarısından dolayı kaptanıderya olarak atandı. İki defa donanma ile Akdeniz'e çıktı, Celaliler İsyanı nedeniyle Mısır'dan kara yoluyla getirilemeyen hazineyi ve bir milyon altı yüz bin altını deniz yoluyla İstanbul'a sağ salim getirdi. 1607'de yine Akdeniz'e çıkıp Avarin'i muhafaza etti, Tersane-i Amire'ye döndükten sonra görevinden azledildi ve sonrasında vefat etti. Deniz işlerinde maharetli biri idi.[308]

HAFIZ AHMED PAŞA (?- 1601'de İdam Edildi)

Hafız ünvanıyla meşhurdur. Filibe'de dünyaya geldi. Şair bir kişiliğe sahiptir. 1608'te vezîr olan Ahmed Paşa, Frenk Cafer Paşa yerine kaptanıderya oldu. 1609'da donanmay-ı hümâyun ile İskenderiye'ye varıp Mısır hazinesini getirdi. Donanma İskenderiye'de iken korsan gemileri Rodos'a yakın yerde Hüdaverdi Kapudân, Küçük Şaban, Büyük Yusuf kalyonları ve yedi sekiz Karamürsel Düka bortonlarını derdest etti. Bu olaydan sorumlu tutulduğundan makamına Halil Paşa atandı.

1609'da Şam valisi olup, 1623'te Bağdat seraskeri oldu. Daha sonra Van, Erzurum ve Bağdat valisi olup 1625'te Diyarbakır Beylerbeyi iken Çerkes Mehmed Paşa yerine Vezîr-i âzam oldu. Bağdat seferine tayin olundu ancak bu seferde müyesser olamadı. 1626'da sadrazamlıktan azledilip yerine Halil Paşa atandı. Kendisi ikinci vezîr oldu. 1631'de tekrar sadrazam olup yerine geçmek isteyen Recep Paşa desisesiyle katlolundu.

Hafız Paşa akıl ve tecrübe sahibi, salih ve mütedeyyin, tarihe vakıf ve bilgili bir vezîrdi. Nasuh Paşa'nın muhallefesi, padişahın kız kardeşi Ayşe Sultan ile evlendi.[309]

HALİL PAŞA (?- 1629'da Eceliyle Vefat Etti)

[308] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 20b.
[309] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 20b-21a.

Kayseri'nin Zeytun karyesinde dünyaya geldi. Saraydaki eğitimden sonra çakırbaşı oldu ve 1607'de Maryol Hüseyin Ağa yerine yeniçeri ağası oldu. 1608'de onun yerine Derraki Mehmed Ağa yeniçeri ağası olarak atandı. 1609'da Hafız Paşa azledilince yerine kaptanıderya oldu. Donanma ile Akdeniz'e açıldı daha sonra Silivri önlerine geldi. Denizlerde küffar kalyonlarını ve içindeki beş yüz savaşçı deniz askerini ele geçirdi ve bunları padişaha takdim etti.

Donanma ile Sakız'a hareket edip, altı büyük düşman kalyonunu ve Mısır önünde bekleyen küffar askerini esir etti. Baf Limanı'na vardığında Umman taraflarının yağmalandığını duydu. Sultan Ahmed tarafından Cezayir'den getirtilip Mora sancağına verilen Murad Reis'i de yanına alarak yağmacıların üstüne gitti. Sefer de müyesser olup beş yüz asker, yüz altmış top ve iki bin tüfek ganimet olarak ele geçirdi. Bu başarısı dolayısıyla Padişah tarafından takdir edilip vezîrlik verildi. Nice fetihler gerçekleştirip büyük küçük elliden fazla gemi ele geçirdi.

1613'te ikinci defa kaptanıderya oldu, Maltepe'ye sefer düzenleyip fetihler gerçekleştirdi. 1615'te Mehmet Paşa yerine sadrazam oldu ve Erdebil'e sefere serdar tayin edildi. Sadrazamlıktan azledilince üçüncü defa Ali Paşa yârine kaptanıderya olup Karadeniz'e çıkıp Hotin Sefer'inde köprüyü muhafaza etti. Bu defa da kaptanıderyalıktan azledilince mürşidi Üsküdarî Mahmud Efendi dergahında inzivaya çekildi.

1621'de dördüncü defa kaptanıderya oldu, 1622'de Akdeniz'e sefer düzenledi, 1627'de Hafiz Paşa azledilince ikinci defa sadrazam oldu ama yine bu görevden azledildi. 1630 yılında dördüncü vezîr iken vefat edip, Üsküdar'da Mahmud Efendi'nin dergahına yakın bir yerde defnedildi. Derviş huylu, açık gönüllü biriydi.[310]

ÖKÜZ MEHMED PAŞA (?- 1620'de Eceliyle Vefat Etti)

İstanbul'un Karagümrük semtinde bir öküz nalbandının oğlu olduğundan "Öküz" lakabıyla şöhret buldu. Enderun'da aldığı eğitimden sonra kethüda ve silahtar oldu, 1607'de Mısır'a vali olarak atandı. Mısır'da asayişi sağlayıp, düzeni

[310] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 26a-28b.

kurdu ve sonrasında İstanbul'a döndü. İstanbul'a döndükten sonra 1611'da Halil Paşa yerine kaptanıderya oldu. İki yıl kadar kaptanıderyalık yaptı, 1613'te donanma ile Rodos'a vardı ancak dokuz gemiyi düşmana kaptırdı. Bu olaydan sonra kaptanıderyalıktan azledildi, 1614'te Nasuh Paşa yerine sadrazam oldu. 1617'de sadrazamlıktan azledildiyse de 1619'da ikinci defa sadrazam oldu. Hile ile sürgüne gönderildikten sonra orada vefat etti.[311]

ÇELEBİ ALİ PAŞA (?- 1621'de Eceliyle Vefat Etti)

Güzelce Ali Paşa olarak ta bilinen Paşa, 1588'de Tunus Beylerbeyi iken Celali Yahya tarafından şehid edilen İstanköylü Ahmed Paşa'nın oğludur. Genç yaşta yetim kaldı ve ilk fırsatta babasının katilini öldürdü. On beş yıl Dimyat Beyi oldu, 1011'de (1602-1603) Yemen Beylerbeyi olduktan sonra iki yıl Tunus Valisi oldu. Mora ve Kıbrıs Vilayetlerine mutasarrıf olarak atandı. Halil Paşa'nın ikinci azlinden sonra kaptanıderya oldu. Sultan Mustafa tahta çıktığında azledilmişse de kırk gün sonra Davud Paşa azlinden sonra yine bu göreve getirildi. 1618-1619 yıllarında Akdeniz'e çıkarak fetih bölgelerini muhafaza etti. Düşmanın elinden altı kalyonu aldı ve iki yüz askeri esir edip İstanbul'a getirdi. 1620'de Mehmed Paşa'nın hile ile azledilmesi sonucu onun yerine sadrazam oldu.

Bu görevdeyken hazinenin giderlerini karşılamak için çok gayret sarf etti. Sadrazam olduğunda ilk olarak selefi Damad Mehmed Paşa'nın mallarına el koydu ve bunun gibi zenginlerin mallarına el koyup her hafta başı saraya mübalağalı hediyeler gönderdi. Bu hareketini arttırarak devam ettirdi ve kendine de büyük ölçüde mal topladı. Kendisini daima koruyan Darussaade Ağası Mustafa Ağaya da düşman oldu ve mallarını müsadere edip onu Mısır'a sürdü. Padişah muallimi olan Ömer hocayı Mekke'ye sürdü, Baki Paşa'yı Yedikule Zindanlarına attı ve oradan çıkarıp Cezayir'e sürdü. Bunlar gibi manasız bir sürü hareketi vardır.

On dört aya yakın sadrazamlık yaptı. Padişah'ı Lehistan Sefer'ine tahrik etti, sefer hazırlığını yaptığı esnada mesane hastalığı şiddetlendi ve 9 Mart 1621'de vefat

[311] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 28b-31a.

etti. Beşiktaş'ta Yahya Efendi kabri civarında vefat ettiği yerde gömüldü. İki defa kaptanıderyalık yaptı.[312]

DAVUD PAŞA (Öldürüldü)

Bosna asıllıdır. Enderun'da eğitim gördükten sonra çuhadar ve kapıcı başı oldu. Vezîrlik makamı verildikten sonra 1013'te (1604-1605) Rumeli'ye beylerbeyi olarak atandı. I. Mustafa tahta çıktığında Çelebi Ali Paşa yerine kırk gün kadar kaptanıderya oldu. Yine bu dönemde Dilaver Paşa sadrazamlıktan azledilince başka kimse olmadığından yerine atandı. Fakat yirmi altı gün içerisinde eşkıyanın eli ile katledildi. Zulmü ile tanınmış zalim bir şahıstı.[313]

MUSTAFA PAŞA (?- 1633'te İdam Edildi)

Niğde'de dünyaya geldi. Sultan Osman'ın Hotin Seferi'nde yeniçeri ağasıydı. Sefer dönüşünde Halil Paşa yerine kaptanıderya oldu. Daha sonra defterdar oldu ve defterdarlıktan azledildikten sonra vezîr oldu (1633). Kötü huylu olup, makamını kötüye kullanıp insanlara kötü muamelede bulunduğundan halk tarafından sevilmezdi. Bunları duyan padişah tarafından 1633 yılının sonlarında idam edildi. Kötü huylu birisi olup yersiz davranışlarda bulunan biriydi.[314]

RECEP PAŞA (?- 1632'de İdam Edildi)

Bosna asıllıdır. Bostancıbaşılık yaptı fakat nikris hastalığına yakalandığından bu görevden tekaüt oldu. Daha sonra 1621'de vezaretle Karadeniz taraflarına derya komutanı oldu ve Karadeniz'e açıldı. Kazak Ak taifesiyle dört defa gaza edip, düşmana galip geldi ve 1623'te Halil Paşa'nın dördüncü defa azlinden sonra yerine kaptanıderya oldu. 1632'de Hafız Ahmed Paşa şehadetinden sonra vezaret mührünü aldı.

Hain bir kişiliğe sahip olan Recep Paşa, Hasan Halife, Defterdar Mustafa Paşa ve Musa Çelebi'yi yerlerinden etmek için birçok fitne çıkardı. Kendisine

[312] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 31a-31b.
[313] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 32a.
[314] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 32a-32b.

fazladan mal edindi. Sultan Murad bunları duydu ve durumdan çok rahatsız oldu. Recep Paşa'yı saraya çağırıp idam ettirdi.[315]

ÇELEBİ HASAN PAŞA (?- 1631'de Eceliyle Vefat Etti)

Çatalca'da dünyaya geldi. Darüssaade Ağası Mustafa Ağa'nın yanında yetişti. Önce matbah emini sonra çavuşbaşı ve sonra büyük mirahur oldu. Sultan Ahmed'in kızı Ayşe Sultan ile evlendi ve 1626'da derya kaptanı oldu. Tersane-i Amire için çok emek verdi, tersane gözleri ve mahzenlerini bina etti, donanma mühimmatını arttırdı. Önce Akdeniz'e çıkıp körfeze kadar gitti. Daha sonra Özi suyundan Karadeniz'e çıkıp Kazakların isyanını bastırdı.

Küçük birkaç başarısızlığından dolayı halk tarafından çok eleştirilip idamı istendi. Kaptanıderyalıktan azledilip Bidun'a beylerbeyi olarak gönderilirdi. Görevine giderken Yenişehir'e vardı, Yenişehir'den Tırhala'ya giderken Doğan Köprüsü denilen yerde vefat etti. Cenazesi İstanbul'a getirilerek, Gedik Paşa mahallesinde defnedildi. Güzel hizmetlerde bulunmuş bir vezîrdi.[316]

CANBOLAD-ZÂDE MUSTAFA PAŞA (?- 1636'da İdam Edildi)

Cigala-zâde Sinan Paşa'nın Acem serhaddinde katlettiği Hüseyin Paşa'nın oğludur. Pederi öldürüldüğünde küçük yaşta olduğundan Enderun'a alındı ve orda eğitildi. Sarayı hümâyunda silahtar iken mirahur-i evvel oldu ve Hasan Paşa azlinden sonra kaptanıderya oldu.

1631'de Akdeniz'e sefere çıktı Manid üzerinde iki İspanya gemisini esir edip ve Tersane-i Amire'ye getirdi. Bu başarısından dolayı Rumeli Beylerbeyi olarak atandı. Revan seferinde asker sevki ile vazifelendirildi. Görevine giderken 1636'da Erzurum'da görevinde kusurlu görüldüğünden Sultan Murad tarafından öldürüldü. Çok bilgili ve maharetli biri olup, hat yazmak ve şiir yazmakta usta biriydi.[317]

CAFER PAŞA (?- 1634'te İdam Edildi)

---

[315] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 32b-34a.
[316] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 34a-35a.
[317] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 35a-36b.

Sarayı Hümâyunda bostancı olup zamanla bostancıbaşı oldu. 1631'de Canbolad-zâde Mustafa Paşa azlinden sonra kaptanıderya oldu. İlk seferini Akdeniz'e yapıp, Kesendire önlerinde üç korsan gemiyle çarpıştı, tam muvaffak olacakken gemisi ateşe verildi. Kendisi de bir kayığa binip kurtuldu.

İkinci seferinde Karadeniz'e gidip geldikten sonra Budin Valiliğine verildi, 1634'te Nasuh Paşa-zâde Hüseyin Paşa eliyle katl olundu.[318]

DELİ HÜSEYİN PAŞA (?- 1658'de İdam Edildi)

Anadolu'nun Yenişehir kasabasında dünyaya geldi. Eskisaray'da eğitim gördü, baltacılar arasında görev yaptı. Pehlivan ve bahadır biri olup, kimsenin çekemeyeceği yayı çekerek IV.Murad'ın dikkatini çekti. Sultan Murad Han kendisine önce mirahurluk sonra da vezaret rütbesini verdi. Büyük Mirahur iken, 1634'te Cafer Paşa azlinden sonra vezaret ile kaptanıderya oldu. Kendi yerine Piyale Kethüda'yı bırakarak Revan Seferi'ne çıktı.

1636'da Mısır'a vali olup, 1640'ta Silahtar Mustafa Paşa azledilince yerine geçti ve ikinci defa kaptanıderya oldu. 1640'ta Sultan Murad Han vefat ettiği zaman, Karadeniz'de bulunan ve çevresine zarar veren otuz Rus şaykasını ele geçirip, İstanbul'a gönderdi. Daha Karadeniz'de seferde iken kaptanıderyalık Siyavuş Paşa'ya verildi ve Hüseyin Paşa Özi muhafazasına tayin edildi. Bağdat Valisi olduktan sonra Girit Seferine serdar tayin edildi ve bu seferde gösterdiği başarılarla meşhur oldu.

Şubat 1656'da sadrazamlık mührü Süleyman Paşa'dan alınıp, kapıcılar kethüdası eliyle Girit'te Hüseyin Paşa'ya gönderildi. Fakat kaymakam olan Surnazen Mustafa Paşa sadaret mührü aşkıyla yanıp tutuştuğundan bir fitne yaparak sadrazamlığa geçti. Lakin kısa zamanda azledildi. Siyavuş Paşa sadarete getirildi. Girit'te çok başarılar elde etmesine rağmen Kandiye Fethini gerçekleştiremediği için İstanbul'a çağrıldı. Köprülü Mehmed Paşa bir açığını bulup idam etme yollarını ararken, Padişah tarafından iltifat gören Hüseyin Paşa Çavuş-zâde Mehmed Paşa yerine üçüncü defa kaptanıderya oldu.

[318] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 36b-38a.

Sadrazam, Hüseyin Paşa'yı idam etmekte kararlı idi. Darüssaâde ağası, Hüseyin Paşa'nın delilsiz bir şekilde idam edilmesi durumunda halktan büyük tepkilerin olacağını sadrazama söyledi. Sadrazam dönemin şeyhülislamı olan Mustafa Efendi'den idam için fetva istediyse de şeyhülislam ispatsız fetva veremeyeceğini söyledi. Bu durumda sadrazam idamdan vazgeçmek zorunda kaldı. Tekrar bir hatasını yakalamak umuduyla kendisine kaptanıderyalık verdi.

Hüseyin Paşa bir sıkıntı olmaması için hareketlerine çok dikkat etti. Fakat hiç başarı elde etmedi bahanesiyle kaptanıderyalıktan alınıp Rumeli beylerbeyliği kendisine verildi. Kaptanıderyalık Vezîr Ali Paşa'ya verildi.

Devletin bütçesinde para kalmamıştı. Sadrazam, Hüseyin Paşa'ya gittiği yerlerden para toplattırdı. Bu vesileyle onu idam etmek için eline bir bahane geçmiş oldu. Gizlice bir adam Filibe kadısı Süleyman Efendi'ye gönderildi. Deli Hüseyin Paşa'nın halka zulmedip halktan zorla para aldığını yazıp asitaneye gönderilmesi istendi. Sadrazam Filibe kadısından gelen uydurma belgeleri Padişah'a gösterdi ve idam konusunda onu ikna etti. Şeyhülislam Mustafa Efendi idama fetva vermeyeceği korkusuyla azledildi yerine Bursevi Mehmed Efendi atandı. Bir yandan da Sadrazam Hüseyin Paşa'yı İstanbul'a davet etti. Onu karşılayıp semmur kürk giydirdi.

Hüseyin Paşa padişahın huzuruna çıktığında, padişah kendisine verilen bilgiler doğrultusunda paşayı azarladı. Niye halktan para toplayıp halka zulmettiğini sordu. Paşa bunların oyun olduğunu zaten beni çoktan idam etmek için çaba içinde olunduğunu söylediyse de padişahı ikna edemedi ve olanları Allah'a havale etti. Yedikule zindanına konulduktan iki gün sonra idam edildi. Yedikule haricinde defnedildi.[319]

KEMANKEŞ MUSTAFA PAŞA[*] (?- 1644'te İdam Edildi)

Arnavut asıllıdır. İstanbul'a geldikten sonra ocağa alındı ve ocak ağalarından Karto Ağaya hizmet etti. Okçuluk alanında hevesli olup bu alanda iyi bir eğitim aldı ve mahir bir kemankeş oldu. Zamanla Çorbacı ve sonra Kul Kethüdası oldu. Murad

[319] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 38a-43a.

[*] Ok atmadaki mahareti dolayısıyla "Kemankeş" lakabıyla anılır.

Han Edirne'ye gittiğinde sekbanbaşı oldu. Padişah'ın gözüne girdi ve padişah onu Revan Seferinde yeniçeri ağası olarak atadı. Revan'da gösterdiği kahraman davranışlar padişahı memnun etti ve İstanbul'a dönüşte azledilen Hüseyin Paşa yerine kaptanıderya olarak atandı.

Kaptanıderya olduktan sonra tersanede olan israfları ve düzensizlikleri ortadan kaldırdı. Her kırk kadırga için ocaklık tayin etti. Daha sonra Bağdat muhasarası sırasında şehit olan Tayyar Mehmed Paşa yerine sadrazam oldu.

Mustafa Paşa idari alanda ıslahatlar yapmaya gayret etti. Yeniçeri ve sipahilerin sayısını azaltarak maaşlardan tasarruf etmeye çalıştı. Sikke-i hümâyunu yeniledi. Vilayetlerde yeniden tahrir yaptırarak vergileri düzenli hale getirerek devlet gelirlerini arttırdı. İçoğlanların ulufesini divana bağladı ve her birine kaftan bahası adında ödeme yapıldı. Kaftan baha böylece daimi hale geldi.

Beş yıldan fazla sadrazamlık yaptı. Tüm masrafları karşıladıktan sonra altı bin kese akçe arttırıp devlet hazinesine aktardı. Devlet için çok ciddi çalışmalar yaptı. Lakin bu düzen ve intizam halkın zoruna gitti ve halk bu durumdan sıkılmaya başladı. Sultan İbrahim, devlete fayda ve zararını mülahaza etmeden, ifsatçıların isteği üzerine haksız yere zulmen Mustafa Paşa'yı katl eyledi.

Akıllı ve idareci biri idi lakin okur ve yazar değildi. Arkasında pek çok hayır eseri bıraktı. Sivas Yenişehri'ni kurdu, Kabe'ye giden su yollarını genişletti. Mekke yolu üzerinde Ayn-ı Zerka su yolunun güvenliği için bir kale yaptırdı. Haremeyn fakirlerine, yaptırdığı kalenin muhafızlarına ve Mekke ile Medine'de ki sair hayratlara para gönderdi. Kendisine verilen hiçbir hediyeyi kabul etmezdi. Hiddetli, kaba ve inatçı biriydi ama en iyi idareci vezîrlerden biriydi.[320]

SİLAHTAR MUSTAFA PAŞA (?- 1642'de İdam Edildi)

Bazirgan-zâde olarak ta bilinir. Endurunda birçok hizmette bulundu. Önce Padişah Silahtarı oldu ve 1635'te Revan seferinde ordu Sivas Sahrası'na vardığında ikinci vezîr olarak atandı. 1638'de Bağdat seferinde Sadrazam Tayyar Mehmet

[320] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 43b-53a.

Paşa'nın şehit olup yerine kaptanıderya olan Kara Mustafa geçmesiyle ondan boşalan kaptanıderya makamına atandı. 1639'da Osmanlı donanması Karadeniz'e açıldı. Mustafa Paşa sefere katılmadı. Kaptanıderyalık Siyavuş Paşa'ya verildi. Kendisine Rumeli eyaleti tevcih edildi. Ardından Temeşvar Beylerbeyi'si oldu. Devlet malını uhdesine fazladan alması ve bazı şahısları gereksiz yere idam ettirmesini gerekçe gösteren sadrazam idamına onay çıkarttı. Sultan İbrahim tahtta iken idam edildi. Beş yıla yakın vezîr-i sani olarak görev yaptı. Hüsnü cemali ile meşhurdu. Mert ve kâmil bir insandı.[321]

SİYAVUŞ PAŞA (?- 1656'da Eceliyle Vefat Etti)

Aslen abaza olan Siyavuş Paşa, Celali Abaza Paşa'nın yanında yetişti. Kilerli ve seferli odalarında bir miktar kaldıktan sonra has oda'ya alındı. Rikâbtar ve çukadar ağalıklarından sonra silahtar ağası oldu. 1640'ta Deli Hüseyin Paşa yerine kaptanıderya oldu. İstilaya uğrayan Azak Kale'sini geri almakla görevlendirildi. 1641'de Azak Kalesi'ne vardı ancak kaleyi alamadı. Bu seferde kusurlu görüldüğünden kaptanıderyalık görevinden azledildi.

1643'te Erzurum Eyaletin'e görevlendirildi. 1651'de sadrazam oldu lakin yetmiş gün kadar sadrazam olarak kaldı. Sadrazamlıktan alındıktan sonra malları müsadere edildi. Daha sonra Bosna ve Rumeli beylerbeyi olarak atandı. 1656'da Silistre beylerbeyi iken tekrar sadrazamlık görevi kendisine verildiyse de yirmi gün içinde vefat etti. Sultan İbrahim döneminde bir seneden fazla kaptanıderyalık yaptı. Okuma yazması olmayan biri idi.[322]

UZUN PİYALE PAŞA (?- 1643'te İdam Edildi)

Tersane-i Amire kethüdası idi. Bağdat seferinde Azak üzerine görevlendirildi. Karadeniz'de birçok başarı elde etti. 1643'te Siyavuş Paşa'nın azlinden sonra kaptanıderya olarak atandı. Akdeniz'e gelen Paşa, Trablusgarp'ta bazı sorunlara sebep olan kadıların reisi Mehmed Dayı'yı, Himaroğlu Mehmed vasıtasıyla görüşmeye davet etti. Mehmed Dayı, kaptanıderyadan çekindiği için görüşmek

[321] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr.53b-56a.
[322] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 56a-56b.

istemedi. Meseleyi kapatmak için de hem Paşa'ya hem de Padişah'a yüklü miktarda altın hediye olarak gönderdi. Piyale Paşa bu hediyelerin bir kısmını Padişah'a bir kısmını sadrazama verdi ve bir kısmını da kendisine aldı.

Piyale Paşa sefer öncesinde Himaroğlu Mehmed'i bir suçundan dolayı kırbaçla cezalandırmıştı. Ayrıca Himaroğlu Mehmed, Galata Kadısı Cinci Hoca olarak ta bilinen Hüseyin Efendi'yi aracı yaparak Tersane Kethüdalığı'na talip olmuştu. Piyale Paşa görevde olan Kara Hoca'yı asla görevden almam deyip Himaroğlu Mehmed'in Tersane Kethüdalığı'na layık olmadığını söyledi ve Himaroğlu Mehmed'i aşağıladı. Bu nedenlerden dolayı Himaroğlu Paşa'nın açığını arıyordu. Nitekim altınları kendisine alan Paşa'yı Cinci Hoca vasıtası ile Padişah'a şikâyet etti. Daha sonra Padişah Himaroğlu'nu da huzuruna çağırıp her şeyi ondan dinledi.

Bu olaylar üzerine Piyale Paşa Yalı Köşküne davet edildi. 13 Mart 1643'te Piyale Paşa'nın konuşmasına fırsat verilmeden evi basıldı. Bahsedilen altınlar evde bulundu ve ardından Paşa 26 Mart 1643'te idam edildi. Tersane işlerinde çok meşhur biri idi. İşlerini güzelce başarırdı. Mert biri olup birçok düşmanı yok etmiş idi.[323]

EBUBEKİR PAŞA (?- 1644'te Eceliyle Vefat Etti)

Rodos Beyi iken görevden azledildi ve İstanbul'a geldi. Piyale Paşa idam edildikten sonra yerine kaptanıderya olarak atandı. Donanma ile Akdeniz'e çıkıp Adriyatik Sahiline kadar gitti ve Akdeniz'i gereği gibi muhafaza etti. Bir yıl gibi kısa bir süre görevde kalıp 20 Haziran 1644 tarihinde görevde iken vefat etti. Padişah İbrahim zamanında kaptanıderyalık yapmış mert ve yiğit biri idi.[324]

SİLAHTAR YUSUF PAŞA (?- 1646'da İdam Edildi)

Aslen Bosnalıdır. Bölük ağası Ermeni Mustafa Ağa'nın hademelerinden biriydi. Mustafa Ağa'nın vefatından sonra saraya alındı ve silahtarlığa kadar yükseldi. Sultan İbrahim Paşa'yı çok sevdi ve onu kendisine nedim ve musahip yaptı.

[323] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 56b-57b.
[324] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 57b.

Padişahın hem sohbet arkadaşı hem de özel işlerine bakan kişiydi. Kubbealtı vezîri olup silahtarlık yaptığı esnada Bekir Paşa'nın azlinden sonra 16 Haziran 1644'te kaptanıderya oldu.

1645'te Girit Seferi için görevlendirildi. Sefere çıkan Paşa aynı yıl içerisinde Hanya Kalesi'ni fethetti. Bu fetihten sonra İstanbul'a dönen Paşa, Sultan İbrahim'in iltifatına mazhar oldu ve iki yaşındaki kızı ile nikah yaptı böylece Padişah'a daha da yakınlaştı. Bu dönemde sadrazam olan Semin Mehmed Paşa, Yusuf Paşa'nın başarılarından rahatsız olmaya başladı. Çünkü kendi koltuğu tehlikeye girebilirdi. Yusuf Paşa'ya zahiren muhabbet gösteriyordu ama açığını yakalamak için sürekli fırsat kolluyordu.

Yusuf Paşa Hanya'yı fethettiğinde oradakilerle anlaşma yapmış, mal ve canlarını bağışlayarak Venedik'e gitmelerine izin vermişti. Ayrıca Hanya fethinden sonra Yusuf Paşa'dan Mısır'a gitmesi istendi lakin Yusuf Paşa İstanbul'a döndüğünden bu vazifeyi yerine getirememişti. Bunları fırsat bilen sadrazam Padişaha gidip şikâyette bulundu. Yusuf Paşa'nın Hanya'dan daha fazla ganimet getirmesi gerektiğini ancak Hanya'daki hazinelerin Venedik'e götürülmesine izin verdiğini Padişah'a söyledi. Hanya Seferi için çok masraf yapıldığını ancak karşılığında elde edilen ganimetlerin gerektiği gibi korunmadığını, hatta elde edilen hazinenin bir kısmını Yusuf Paşa'nın kendisine aldığını söyledi. Ganimetten sadece birkaç esir ve birkaç değersiz parçanın padişa'ha getirilmesinin kabul edilebilecek bir durum olmadığını padişahın yanında dile getirdi.

Bu söylenenlerin etkisinde kalan padişah, bostancı başına emir vererek Yusuf Paşa'nın hapsedilmesini istedi. Ancak Cinci Hoca ve Valide Sultan araya girip, Hanya Fatih'inin hapsedilmesinin padişahın şanına ters düşeceğini, sair vezîr ve askerlerin nefretlerini kazanacağını ve düşmanların sevineceğini padişaha söylediler. Padişah'ı bu kararından vazgeçirdiler. Ayrıca sohbet esnasında Semin Mehmed Paşa'nın, Galata'daki Balyos' tan rüşvet aldığını ve bu yüzden Hanya'nın alınmasını geciktirmek ve engellemek için asker ve mühimmat konusunda yavaş hareket ettiğini padişaha söyleyerek onu Mehmed Paşa'nın aleyhine teşvik ettiler.

Padişah Semin Mehmed Paşa ve Yusuf Paşa'yı huzuruna çağırıp ikisini dinledi. Semin Mehmed Paşa söylenenleri inkâr etse de kendisinden sadrazamlık mührü alındı ve Yusuf Paşa'ya verilmek istendi. Ancak Yusuf Paşa tüm ısrarlara rağmen mührü almayınca mühür Salih Paşa'ya verildi. Lakin Semin Mehmed Paşa'nın anlattıkları Padişah'ın kalbinden ve aklından çıkmamıştı.

Padişah'ın etrafında bulunan bazı devlet adamları, Yusuf Paşa'dan Hanya Seferinde elde edilen ganimetlerden pay istemişlerdi. Lakin Paşa bunu kabul etmemişti. Bunlar padişahı Semin Mehmed Paşa'nın ileri sürdüğü gerekçelerle Yusuf Paşa'ya karşı kışkırtmaya devam ettiler. Padişah zaten olanları unutmamıştı. Yusuf Paşa'yı tekrar huzuruna çağırdı. Hemen Girit'e gitmesini istedi. Ancak Paşa sefer mevsimi olmadığını söyleyince Padişah hiddetlendi. Kendini bir şey mi zannediyorsun, zaten devletin hazinesinden çok para harcayarak Hanya'yı aldın ama hazinesini başkalarına mal ettin dedi. Yusuf Paşa mal getirmedim ama ilay-ı kelimetullahı ve padişahımın şanını oralara hâkim kıldım yetmez mi demesine rağmen padişah idamına karar verdi. Vezîr-i âzam Salih Paşa, Defterdar Musa Paşa affı için uğraştılarsa da başaramadılar.

22 Ocak 1646 tarihinde Yusuf Paşa görevinden azledilip idam edildi ve yerine Musa paşa atandı. Üsküdar'da, Kavak Sarayı önünde defnedildi. Paşa mütedeyyin, salih, mert ve iyi bir idareci idi.[325]

KOCA MUSA PAŞA (?- 1647'de Şehit Edildi)

Yusuf Paşa'nın idam edilmesiyle Ocak 1646'da kaptanıderya oldu. Mehmet Paşa-zâde maiyetine verilerek donanma ile Girit'e gönderildi. 1647 baharında donanma tersaneden çıkış yaptı ve yirmi kalyonla Bozcaada Hisarı'nı muhasara eden düşmanı defettikten sonra birçok yeri de alarak yoluna devam etti. Donanma Hanya Limanı'nda demirledi. Burada zahire bıraktıktan sonra Girit ve Mora semtine gitmek için yola çıktı. Eğriboz önlerinde bir düşman kalyonu gören Paşa birkaç kadırga ile bizzat kendisi kalyonu ele geçirmek hücuma geçti. Ancak kendisine isabet eden bir

[325] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 57b-61b.

tüfek kurşunuyla şehit oldu. Sultan İbrahim döneminde bir yıl kadar kaptanıderyalık yaptı.[326]

KAPICIBAŞI MUSA PAŞA (?- 1649'da İdam Edildi)

Kapıcıbaşı, şehremini, bölük ağası görevlerinden sonra Rikâbdar Şaban Ağa yerine Mayıs 1645'te yeniçeri ağası oldu. 6 Aralık 1645'te başdefterdar oldu. 22 Ocak 1647'de şehid düşen Koca Musa Paşa yerine kaptanıderya oldu. Bahr-ı Sefid'de Sakız'a geldikten sonra Çeşme'de olan askerleri almak için hareket etti ancak düşman saldırısı üzerine Eğriboz'a geldi. Burada da düşman olduğu için Girit'e yöneldi. Girit'te bulunan Gazi Hüseyin Paşa onu Anabolu'ya gönderdi. Anabolu Limanında iken düşman, donanması ile boğazı alıp, Paşa'nın ilerlemesini engelleyince Paşa limana geri döndü. Daha sonra İstanbul'a gelen Musa Paşa görevinde ihmalkâr davrandığı gerekçesiyle kaptanıderyalıktan azledildi. Sultan İbrahim döneminde yedi sekiz ay kadar kaptanıderyalık yaptı.[327]

DAMAD FAZLI PAŞA* (?- 1658'de İdam Edildi)

Bosna asıllı olan Paşa, uzun süre Padişah'ın hususi hizmetinde bulunduktan sonra silahtar oldu ve sonra padişahın damadı oldu. Silahtar Yusuf Paşa'nın idamından sonra, Yusuf Paşa'nın içinde bulunduğu İstanbul At Meydanı'ndaki İbrahim Paşa Saray'ı Fazlı Paşa'ya verildi. Rumeli Beylerbeyliğinden azledildikten sonra kubbealtı vezîrlerinden biri olarak atandı. Sadrazam Ahmed Paşa ile münakaşa yaşadığından, kendisine birkaç gemi verilerek Karadeniz'e muhafız olarak yollandı.

Padişah damadı olan Musahip Fazlı Paşa bundan sonra Rumeli muhafazası için asker göndermekle görevlendirildi. İstanbul'a gelen Fazlı Paşa, Rumeli ahvalinin kötü olduğunu ve düşmanın Bosna'yı istila ettiğini Padişah'a söyledi. Padişah böyle bir şeyin olmaması gerektiğini çünkü sadrazamın kendisine buralarda sorun olmadığını belirttiğini söyledi. Padişah Fazlı Paşa ve Sadrazam Defterdar Ahmed Paşa'yı yüzleştirdi. Fazlı Paşa Rumeli'deki olumsuzlukları detaylıca anlattı. Sadrazam dediklerini yalanladı. Bir iki küçük sorun dışında bir sorunun olmadığını,

---

[326] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 61b-62a.

[327] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 62a-62b.

* Sultan İbrahim'ın kızı Fatma Sultan'la evlendiğinden "Damad" lakabıyla anılmıştır.

Fazlı Paşa padişahın gözüne girmek ve sadaret mührünü almak için bunları yaptığını, bu küçük meselelerle padişahı uğraştırıp fitne yapmanın yersiz olduğunu söyledi.

Padişah Fazlı Paşa'yı Girit'e sefere görevlendirdi. Fazlı Paşa gitmek istemeyince padişahın çevresindekiler, verilen görevleri yerine getirmiyor diye padişahı Fazlı Paşa'ya karşı kışkırttılar. Padişah Fazlı Paşa'yı hapse attırdı. Beş gün hapiste kaldıktan sonra Karadeniz'e gitmeye razı oldu. Paşa dört kadırga ile erzak muhafazasına gönderildi. Temmuz 1647'de dönen Paşa, Musa Paşa yerine kaptanıderya olarak atandı. Mükemmel donanma ile Bahr-ı Sepid'e çıkıp düşman ile yaptığı savaşlarda başarılar elde edip ganimetlerle geri döndü. Ekim 1647'de donanma ile tersaneye dönen Paşa 25 Aralık 1647'de görevinden azledildi. Sultan İbrahim döneminde altı ay kadar kaptanıderyalık yaptı.[328]

AMMAR-ZÂDE MEHMET PAŞA (?- 1648'de İdam Edildi)

Ammar-zâde olarak meşhur olan Mehmed Paşa, maiyetinde bulunduğu Piyale Paşa'nın idamında büyük rol oynadı. Tersane Kethüdası iken Cinci Hoca vesilesiyle Fazlı Paşa azlinden sonra kaptanıderya oldu. Girit'te Serdar Gazi Hüseyin Paşa feryadname göndererek acil yardım istedi. Nisan 1648'de donanma ile Bahr-ı Sefid'e gitmek için hareket etti. Girit'e yardım götürülecekti. Lakin düşman gemileri boğazı kapattığı için donanma ilerlemedi.

Merkezden hareket için ısrarla emirler gönderilmesine rağmen hareket edilmedi ve Girit'e yardımda ihmalkâr davranıldı. Sadrazam Hezarpare Ahmed Paşa donanmanın korkup hareket etmemesine çok sinirlendi ve Paşa'nın idamını istedi. Boğaza kapanıp Girit'e yardım etmekte ihmalkâr davrandığı gerekçesiyle idam fermanı çıkan Paşa, 22 Haziran 1648'de idam edildi. Bundan önce efendisine ettiği ihanetin cezasını gördü. Sultan İbrahim döneminde yedi ay miktarı kaptanıderya oldu.[329]

[328] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 62b-64a.
[329] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 64a-64b.

VOYNUK AHMED PAŞA (?- 1649'da Şehit Edildi)

Hezargradi Ahmed Paşadır ki Voynuk lakabıyla meşhurdur. Devlet-i Aliye'ye birçok hizmette bulunduktan sonra vezîr oldu, Ayşe Sultan'la evlendikten sonra Himaroğlu yerine kaptanıderya oldu. 1648'de ayan, asker ve devlet erkânının gayretiyle Sultan İbrahim bin Ahmed Han tahttan indirilip yerine Sultan Mehmet getirildiğinde de kaptanıderyalık görevi devam etti. Nisan 1649'da Bahr-ı Sefid'e çıkıp Foça Limanı'nda düşman donanmasını hezimete uğrattı. Ahmed Paşa Foça'da savaştıktan sonra Cezayir, Tunus, Trablus gemileri ve Mısır'da kiralanan gemilerle bir araya gelip denizden ilerledi. Kandiye Kalesi'ne yakın Balyokasro Kalesi'ni fethetti.

Hüseyin Paşa, Kandiye fethi için kendisinden top ve yardım istedi. Lakin Ahmed Paşa ile Hüseyin Paşa arasında bir anlaşmazlık olduğundan, Ahmed Paşa askerlerinin donanmada görevli olduğunu söyleyerek Kandiye kuşatmasına katılmadı. Bu arada düşman gemileri denizde görülmeye başlayınca Ahmed Paşa donanma ile üzerlerine gitti ve top atışları ile onları uzaklaştırıp Resmo Limanı'na gitti. Burada da kendisinden yardım istenildi ama Paşa yardımda bulunmadı.

Kaptanıderya Hanya'ya gidip oradan kırk elli kayık için levent yazıp kendisi karadan, Amasya Beyi denizden kayıklarla Suda Kalesi'ni kuşatıp saldırıya geçtiler. Ancak 28 Temmuz 1649'da kaleden atılan bir top Ahmed Paşa'ya isabet etti ve Paşa şehit oldu. Aklına çok güvenen ve mağrur biri olan Paşa, Sultan İbrahim ve Sultan Mehmet döneminde on dört ay kadar kaptanıderyalık yaptı.[330]

BIYIKLI MUSTAFA PAŞA (?- 1650'de Eceliyle Vefat Etti)

Bıyıklı Mustafa Paşa adıyla bilinen Paşa, Devlet-i Aliye'ye birçok hizmette bulundu ve vezaretle birçok vilayete vali oldu. Rumeli Beylerbeyi'si iken, Girit Seferi'nde Deli Hüseyin Paşa maiyetine girdi. Voynuk Ahmed Paşa'nın şehit düşmesiyle donanma başsız kalınca Hüseyin Paşa, Bıyıklı Mustafa Paşa'nın

[330] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 64b-65b.

kaptanıderya olmasını merkezden istedi. Bu istek kabul edildi ve Paşa kaptanıderya oldu. Sultan Mehmet döneminde üç aya yakın kaptanıderyalık yaptıktan sonra yerine Mehmet Paşa kaptanıderya olarak atandı. Tekrar Rumeli Beylerbeyiliğine dönen Paşa, 1650'de Girit'te vefat etti.[331]

HAYDAR AĞA-ZÂDE MEHMED PAŞA (?- 1656'da İdam Edildi)

Pederi Bektaşi hanedanından olan Mehmed Ağa, yeniçeri ocağında kethüda bey ve mirahur oldu. Vezaretle Mısır ve Bağdat eyaletlerine gönderildi. Sultan Murad Han'ın kızı Kaya Sultan ile evlenen Paşa, Eyüp Paşa'nın azlinden sonra 15 Nisan 1646'da Mısır'a Beylerbeyi olarak atandı. 2 Aralık 1647'de İstanbul'a dönen Paşa, 10 Ekim 1649'da Bıyıklı Mehmed Paşa yerine kaptanıderya oldu ve Sekbanbaşı Kör Hüseyin Ağa ile Girit'e görevlendirildi. 15 Ekim'de iki kadırga ile yola çıktılar ve oraya varıp biraz kaldıktan sonra 3 Aralık 1649'da donanma ile beraber İstanbul'a geri döndüler.

Nisan 1650'de donanma ile Girit'e yardım götürmek isteyen Paşa, düşmanın boğazı tutması nedeniyle denizden yardımı götüremedi. 7 Ekim 1650'de kaptanıderyalıktan azledilen Paşa, Rumeli Beylerbeyi'si oldu. Nikris denilen ayak ağrısı hastalığına yakalanan Paşa İstanbul'da durmaktaydı. Dördüncü Mehmed'i tahttan indirip yerine kardeşi Süleyman'ı tahta geçirmeye çalışan Hoca-zâde Mesud Efendi'ye yardım ettiği gerekçesiyle önce Diyarbakır Kazasına sürülmesine karar verildi ve hemen ardından Silistre'deki çiftliğinde bostancıbaşı tarafından kafası kesilmek suretiyle idam edildi. Mücevveze başlıklı mezarı Silivri'dedir.

Paşa'nın idamına sebep olan Şeyhülislam Hoca-zâde Mesud Efendi, divanlarda güzel konuştuğu ve vezîrlerin kusurlarını pervasızca söylediği için hem Valide Sultan hem de Padişah tarafından sevilen biri idi. Çınar Vak'asında yeniçerilerin isteği üzerine Şeyhülislam oldu ama bu töhmetten sürekli kurtulmak istedi. Bunun için devlete musallat olan yeniçeri ağalarını ortadan kaldırmak için saltanata sadık bir şekilde ciddi uğraşlar gösterdi. Bu uğraşı Devlet-i Aliye'nin hoşuna gitti ve kendisine diğer Şeyhülislam'lardan daha fazla olarak Sivas kaleminden on bin kuruş has verildi. Lakin hırslı ve garazkar bir yapıya sahip olan

[331] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 65b-66a.

Mesud Efendi sevmediği kişileri mağdur edip idam ettiriyor ve her söz benim olsun kimse Valide Sultan'a, padişaha yaklaşmasın diyordu. Tüm devlet erkânı ondan çekinmeye başladı.

Mesud Efendi'nin uğraşları sonucu Yaralı Mehmed Paşa sadrazam oldu. Bu şekilde sözlerini daha çok devlet işlerinde hâkim kılmayı düşünüyordu. Fakat Mehmed Paşa sadrazam olduktan sonra onu hafife aldı ve işlerinde ona danışmayıp huzur-u hümâyuna tek başına girip çıkmaya başladı. Sadrazam, Mesud Efendi'yi işlerine karıştırmayınca Mesud Efendi saraydan sadrazamın azlini istedi. Lakin Valide Sultan, iki günde bir sadrazam değiştirmenin zarardan başka bir sonucu yoktur deyip teklifi reddetti.

Red teklifini gururuna yediremeyen Mesud Efendi, Haydar Ağa-zâde'yi de yanına alarak Dördüncü Mehmed'i tahttan indirip yerine Şehzâde Süleyman'ı tahta çıkarmak için faaliyetlere başladı. Şayet başarılı olurlarsa Haydar Ağa-zâde sadrazam olacaktı. Lakin durumdan haberdar olan Sadrazam Mehmed Paşa'nın durumu Valide Sultan ve Padişaha bildirmesi üzerine Mesud Efendi Diyarbakır Kadılığı'na sürgüne gönderilmeye karar verildi. Ramazanın yirmi beşinci günü Sinan Paşa'nın köşkünde meşveret var diye çağrılan Mesud Efendi, oraya gelince bostancıbaşı sandalıyla Bursa'ya gönderilip orada katledildi.[332]

HÜSAM PEYKER-ZÂDE ALİ PAŞA (?- 1662'de Eceliyle Vefat Etti)

Derya beylerinden olan pederi Hüsam Bey'in ölümünden sonra yerine geçip Rodos beyi oldu. Haydar Ağa-zâde'nin azlinden sonra kaptanıderya olan Paşa, Haziran 1650'te Girit'e gitmek için donanma ile Bahri Sefid'e çıktı. Yüz elli gemi ile yola çıkan donanma Girit yakınlarında Santorin Adası civarında düşman gemileri ile savaşa girişti. Büyük bir mücadele veren donanma Lefkoşa taraflarına gelip orada da büyük bir mücadeleye girişti ancak başarısız olundu ve donanma hezimete uğramış bir şekilde tersaneye döndü.

19 Mayıs 1652'de Ali Paşa, üçüncü defa donanma ile Bahri Sefid'e çıktı. İki adet gemiyi düşmana kaptıran Paşa, 3 Ekim 1652'de kaptanıderyalık görevinden

[332] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 66a-68b.

azledilip Mora Sancakbeyliği'ne atandı. 16 Nisan 1660'ta ikinci defa kaptanıderya olan Ali Paşa, Karadeniz taraflarını muhasara edip döndükten sonra 12 Şubat 1662 'de vefat etti. İlk kaptanıderyalık görevinde iki ay, ikincisinde yirmi üç aya yakın görev yapmış, Sultan Mehmet döneminin kaptanıderyalarındandır.[333]

DERVİŞ MEHMED PAŞA (?- 1655'te Eceliyle Vefat Etti)

Çerkez asıllı olan Derviş Mehmed Paşa, Tabanı Yassı Mehmed Paşa döneminde kethüdalık yaptı ve bu vesileyle adı duyuldu. 1638'de Şam beylerbeyiliğine tayin edilen Paşa, birçok sancakta valilik yaptıktan sonra vezaretle Mısır ve Bağdat'ta görev yaptı. Halep ve Silistre'de de beylerbeyilik yapan Paşa 1651'de Anadolu beylerbeyiliğine atandı ve Boğazhisar'ı muhafazasına görevlendirildi. 1652'de Hüsam-zâde Ali Paşa'nın vefatıyla onun yerine kaptanıderya oldu. Donanmayı daha mükemmel hale getirmeye çalıştığı bir vakitte yerine Tarhuncu Ahmed Paşa atandı ve kendisi sadrazamlık makamına yükseltildi. Yirmi bir ay sadrazamlık yaptıktan sonra felç olduğu için azledilip yerine İpşir Paşa atandı. Ocak 1655'te vefat eden Paşa, Dikilitaş yakınlarında defnedildi.[334]

ÇAVUŞ-ZÂDE MEHMED PAŞA (?- 1681'de Eceliyle Vefat Etti)

Sivas Eyaletinden azledildikten sonra Derviş Mehmed Paşa yerine kaptanıderya oldu. 1653'te donanma ile harekete geçen Paşa, Boğaz'ın da boş olmasından istifa ederek Bahr-i Sefid'e çıktı ve Girit'e varıp Hanya'da dört gün kaldı. Burada on iki bey gemisine top ve cephane koyup adanın güneyindeki Seluna denilen kaleyi dört top çıkartarak kuşattı ve fethetti. Ancak Serdar Hüseyin Paşa kale halkının haraçgüzar olduğunu iddia ettiğinden Mehmed Paşa, Rodos'a gitti.

Ancak Venedik donanması gelip Osmanlı donanmasını kuşattı. Kuşatmanın kaldırılmasıyla İstanbul'a gelen Paşa 1654'te azledilip yerine Murad Paşa atandı. 20 Aralık 1658'de ikinci defa kaptanıderya olan Paşa, yedi ay sonra Deli Hüseyin

[333] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 68b-69a.
[334] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 69a-73a.

Paşa'nın üçüncü defa kaptanıderya olarak atanmasıyla görevinden azledildi. İlk görevinde de on altı ay görev yaptı.[335]

MURAD PAŞA (?- 1655'te Eceliyle Vefat Etti)

Arnavut diyarından gelip saksoncu ocağında nefer oldu. Zamanla çorbacı, Bağdad Seferi'nde kul kethüdası sonra da sekbanbaşı oldu. Girit Seferinde başarılı hizmetlerde bulunduktan sonra İstanbul'a gelen Murad Paşa, Mehmed Han'ın cülüsünda Mehmed Ağa yerine yeniçeri ağası oldu. Haziran 1649'da Valide Sultan isteği üzerine Sofu Mehmed Paşa yerine sadrazam oldu. Lakin ihtilaflar ve karışıklıklar yaşandığından, Ağustos 1650'de sadaretten kendi isteğiyle istifa etti ve Budin beylerbeyiliğini istedi. Budin'e giden Murad Paşa'nın yerine Melek Ahmed Paşa sadrazam oldu.

1653'te Budin beylerbeyiliğinden azledilen Paşa, İstanbul'a gelip Aralık 1654'te Çavuş-zâde Mehmed Paşa'nın azledilmesiyle yerine kaptanıderya oldu. Bahr-ı Sefid'de başarılar elde etmesi padişahın dikkatini çekti ve Haziran 1655'te ikinci defa, İpşir Paşa yerine sadrazam oldu. İpşir Paşa yerine geçebilmek için kendisi de birçok yola başvurmuştu. Ancak devletin birçok yerinde sıkıntı ve isyanlar olduğundan bunlarla uğraşmak istemeyen Murad Paşa, 19 Ağustos 1655'te sadaretten kendi isteğiyle ayrıldı ve yerine Süleyman Paşa atandı. Murad Paşa hacca gitmeye karar verdi ve kendi isteği üzerine Şam beylerbeyiliği kendisine verildi. Üç kadırga ile yola çıkıp Payas iskelesine çıktı. Buradan Şam'a doğru yola çıktı ve yol üstünde Hama'da Arnavud Mehmed Paşa'nın sarayında dinlenmek istedi. Ancak burada sıtma hastalığına yakalanıp vefat etti ve burada defnedildi.[336]

DELLAK MUSTAFA PAŞA (?-1662-1663'te İdam Edildi)

Birçok vilayette valilik yaptıktan sonra İpşir Paşa'nın sadrazamlık döneminde vezîr oldu. Murad Paşa, kaptanıderyalıktan azledilip sadrazam olarak atandığında Mustafa Paşa kaptanıderyalığa atandı. Kâtip Çelebi *Fezleketü't-Tevârîḫ ile Tuḥfetü'l-Kibâr'*ında kaptanıderyalık görevini kabul etmediğini söyler (21 Mayıs 1655). Lakin

[335] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr.73a.
[336] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr. 73a-86b.

Aziz Efendi tarihinin zeylinde görevi kabul ettiğini, ancak donanmanın sıkıntılar içinde olması, kaptanıderyalık gibi hassas ve önemli bir görevi yürütemeyeceğini anlaması nedeniyle kısa süre içerisinde kendisi istifa ettiğini ve yerine Midilli muhafızı olan Surnâzen Mustafa Paşa atandığını söyler. 1073'te (1662-1663) zülm ve haksızlıkları sebebiyle idam edildi.[337]

SURNÂZEN MUSTAFA PAŞA[*] (?- 1657'de Eceliyle Vefat Etti)

Kapıcıbaşılık ile devlet hizmetine başlayan Mustafa Paşa daha sonra Karaman valisi oldu. 1651 ve 1652'de iki defa defterdar ve 1652'de Temeşvar beylerbeyi olup sonra vezîr oldu. 1655'te Dellak Mustafa Paşa yerine kaptanıderya olan Paşa, donanma ile Bahr-i Sefide çıktı. Boğazhisar'a geldiklerinde boğazı tutan düşman ordusuyla savaşa tutuştu. Kalyonlar önde, arkada sekiz mavna ve birer çekdiri gemileri ile düşman menziline giren donanmayı rüzgâr, Rumeli tarafına sürdü. Ancak düşman donanmaya saldırmaya başlayınca, kaptanıderya ve diğer donanma gemileri top ile karşılık verdi ve savaş akşama kadar sürdü. Katırcı-zâde kalyonuna yedi düşman gemisi saldırdı ve yatsıya kadar devam eden çatışmada kalyonun siren, dümen ve sair alatı harap olup, dört yüz seksen kişiden otuz kişi sağ kaldı. Düşman kalyonu serbest bırakınca kalyon rüzgar etkisiyle Anadolu kıyısına sürüklendi. İçindeki askerler karaya çıktıktan sonra kalyon yakıldı. Düşman gemilerinden de biri yandı biri de battı, altı tanesi harap oldu ve kalan tüm gemileri zarar gördü.

Osmanlı donanması savaştan sonra bir tarafa çekildi. Gemiler Bozcaada'ya gönderildikten sonra kürekçi ve cengçilerden yüz yirmi kişinin cenaze namazı kılındı. Donanma Sakız'a geldiğinde düşmanın Menekşe Hisarı'nı kuşattığını duyan Paşa, düşmana karşı harekete geçti. Anabolu'dan getirilen toplarla düşmana karşı hücuma geçilmesi sonucunda düşman kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldı. Bu başarıdan sonra İstanbul'a gelen Paşa, Mart 1656'da, Deli Hüseyin Paşa'nın sadrazam olmasıyla sadaret kaymakamı oldu. Hüseyin Paşa koltuğuna oturmadan sadrazamlığı kendisine alan Mustafa Paşa, askerlerin karşı çıkmasıyla sadece dört saat sadrazam olarak kalabildi. Sadrazamlıktan azledildikten sonra Erzurum

[337] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 87a-87b**.**

[*] Mehterhânedeki zurna çalma görevinden dolayı bu unvan ona verilmiştir.

beylerbeyi olarak atandı ve 1657'de orada vefat etti. Naima, Çınar Vakası'nın asıl müsebbibinin Mustafa Paşa olduğunu söyler.[338]

FİRARİ KARA MUSTAFA PAŞA[*] (Eceliyle Vefat Etti)

Halıcı-zâde Mehmed Paşa'nın damadıdır. Küçük yaşlarda saraya alınan Paşa, nice rütbeler aldıktan sonra silahtar oldu. Daha sonra vezîr olan Paşa, Surnazen Mustafa Paşa yerine kaptanıderya oldu. Ancak donanmada sıkıntılar vardı ve Paşa bunları çözemediğinden donanma efradından istifalar oldu. 3 Mayıs 1656'da görevinden azledilip Mısır beylerbeyiliğine atandı. Yerine Silistre Beylerbeyisi Sarı Kenan Paşa kaptanıderya olarak atandı.

Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa'nın uğraşları sonucu Kara Mustafa Paşa Mısır beylerbeyiliğinden alınıp yerine Sivas beylerbeyiliğinden azledilen Şehsuvaroğlu Gazi Paşa atandı ve kendisine idam kararı çıkarıldı. Halep'te mahsur kalan Paşa'yı öldürmesi için Şam Valisi Tayyaroğlu Ahmed Paşa'ya emir verildi. Halep muhafızı Abaza Mehmed Paşa, Kara Mustafa Paşa'ya kaçıp firar etmesi gerektiğini söyler. Bunun üzerine İstanbul'a gizlice giden Paşa, yıllarca kendisini gizleyerek yaşadı. Fazıl Ahmed Paşa sadrazam olduğunda affedilip önce Van sonra da 1664'te Bağdat beylerbeyiliğine görevlendirildi.

Bağdad'ta ikinci defa göreve başlayan Paşa, sekiz ay yirmi altı gün görev yaptıktan sonra azledilip yerine Uzun İbrahim Paşa atandı. İbrahim Paşa'nın azlinden sonra 1671'de üçüncü defa Bağdad'ta beylerbeyi oldu ve güzel hizmetlerde bulundu. Görevi başındayken vefat etti.[339]

DAMAD SARI KENAN PAŞA[*] (?- 1656'da İdam Edildi)

Gürcü asıllı olup Damad Sarı Kenan Paşa olarak ta bilinmektedir. Tutucu Hasan Paşa'nın hizmetkarlarından olup, Hasan Paşa'nın katlinden sonra Enderun-u Hümayün'a alındı. Eğitimini aldıktan sonra seferli ve kilerli odalarında bir müddet

---

[338] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 87b-89a.

[*] İdam kararının çıkmasıyla İstanbul'da yıllarca gizlendiği için kendisine "Firari" lakabı verilmiştir

[339] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 89a-92a.

[*] Sultan İbrahim'in kızı Beyhan Sultan'la evlendiği için kendisine "Damad" denilmiştir.

kaldıktan sonra rikâbdar iken vezaretle padişah musahibi oldu. Sultan İbrahim'in gözüne giren paşa, kocası Damad Cafer Paşa'nın vefatıyla bekar kalan Padişahın kızı Beyhan Sultan ile evlenip sarayın damadı oldu. Daha sonra silahtar olan Kenan Paşa, 27 Kasım 1653'te Gürcü Mustafa Paşa'nın azledilmesiyle yerine yeniçeri ağası oldu. Ağustos 1655'te Mirahur Mehmed Ağa yeniçeri ağası olunca kendisi iki defa Budin Beylerbeyi olduktan sonra, Sadrazam Siyavuş Paşa vesilesiyle Silistre Beylerbeyliğine atandı. Haziran 1656'da Kara Mustafa Paşa yerine kaptanıderya oldu.

Kapatan-ı derya Kenan Paşa, Mayıs 1656'da kırk kadırga, on mavna, otuz kalyon ve yirmi bey gemileri ile Akdeniz'e doğru harekete geçti. Lakin düşman boğazı tutmuştu. Donanma Anadolu Hisarı kenarında demirledi. Paşa karşılarında duran mükemmel ve tertipli düşman donanmasını görünce bir kayıkla Rumeli kıyısına çıkıp bir meşveret meclisi topladı. Mecliste düşman donanmasının mükemmel olduğunu, rüzgarın aleyhimize estiğini ve askerlerimizin çok az olduğunu dile getirdi ve yeterli miktarda asker temin edilmesini beklenmesini tavsiye etti. Ancak yeniçerilerin karşı çıkması üzerine karardan vazgeçildi. Bunun üzerine kaptanıderya, ücretleri savaştan sonra verilmek şartıyla levent yazılmasını istediyse de bu teklifi de kabul görmedi.

Durumun ciddiyetinin farkında olup savaşmak istemeyen bazı askerler korkuya düştüler ve bu şekilde savaşmak akıl kârı değildir deyip kaptanıderyanın emrini dinlemeyip karaya çıktılar, askerlerin üçte biri savaşmak için kaldı. Ancak merkezin de baskılarıyla kaptanıderya savaşa girmek zorundaydı. Önce kalyonlar sonra mavnalar ve sonra da çekdirmeler gönderildi. Lakin rüzgârın şiddetinden ve düşmanın yoğun top saldırısından dolayı bu tertip bozuldu ve bazı gemiler iç içe girdi bazıları da rüzgarın etkisiyle karaya sürüklendi ve karaya oturdu. Kaptanıderya karaya oturan gemileri kurtarmak için çekdirileri görevlendirdiyse de düşmanın yoğun top atışından dolayı gemilere yaklaşmak mümkün olmadı. Düşman karaya oturan gemileri yakarak yok etti.

Osmanlı donanması büyük bir hezimete uğradı. Kenan Paşa'nın baştardası ile yedi sekiz tersane gemisi ve on iki bey gemisi kurtulabildi. Sekiz adet kadırga düşmanın eline geçti ve diğerleri batırıldı ve yok edildi. Düşmanın sadece beş gemisi

battı. Düşman savaştan sonra Bozcaada'yı kuşattı ve emanla teslim aldı. Yoluna devam eden düşman donanması çok geçmeden Limni Adası'nı da kuşatarak aldı. Böylece Osmanlı donanması tarihinin en büyük yenilgilerinden birisini yaşamış oldu. Sıngın (İnebahtı) donanma harbi yenilgisinden sonraki en büyük donanma savaşı yenilgisi oldu. Kâtip Çelebi bu savaş için şu ifadeleri kullanır; "*Bu ḳadar biñ adamın kimi deryâda ġark ve kimi esîr olup dört bin ḳadar forsa küffâra döndü. Bir hasâret-i azîm vâḳi' oldu ki selefde miṣli sebḳat etmemişdi"*.

Savaştan sonra Kaptanıderya Kenan Paşa yanındaki bazı gemilerle Kavala'ya gitti. Kaptanıderyalık kendisinden alınıp, Silistre valisi Seydi Ahmed Paşa'ya verildi. Ahmed Paşa elde kalan gemi ve mühimmatları tamir etmek için Tersane-i Amire'ye götürdü. Bu yenilgiden sonra Kenan Paşa idam edilmeyi veya hapsedilmeyi beklerken araya giren hamileri ve Sadrazam Eğri Mehmed Paşa'ya elli kese akçe göndermesi sayesinde durumu geçiştirildi ve Eğriboz'a muhafız olarak gönderildi.[340]

SEYDİ AHMED PAŞA (1617-1660'ta İdam Edildi)

Önceleri saray baltacısı olan Paşa sonradan Silistre Eyaleti ve Boğazhisar muhafazasına tayin olundu. Silistre'ye doğru yola çıktığında Vize yakınlarında donanmanın hezimete uğradığı haberini aldı. Elindeki askerlerle Boğazhisar tarafına yönelip, Kilidbahir Kalesi'ni muhafaza için yola çıktı. Yağma için gemilerden çıkıp saldırıya geçen düşman askerlerine karşı baskın düzenleyip, bazılarını öldürüp bazılarını da esir etti. Bu hareketi duyan padişah onu 1656'da kaptanıderya olarak atadı. Temmuz 1656'da birkaç hafta boğazı muhafaza ettikten sonra hezimetten sağ çıkan gemileri tamir etmek için donanmayı tersaneye getirdi. Düşmana karşı amansız olduğu için, düşman askerler Paşa'ya Deli Türk lakabını takmışlardı.

Baltacılıktan gelmiş olan Ahmed Paşa, ocaktakilerle ve haremi hümâyun ağalarıyla gizlice görüşüp, sadrazamlığı ele geçirmek için çalışmalar başlattı. Niyeti, Köprülü Mehmed Paşa'nın yerine sadrazam olmaktı. Lakin bu haberlerin padişah tarafından duyulması üzerine kaptanıderyalık görevi kendisinden alındığı gibi İstanbul'dan da uzaklaştırılmak için 12 Aralık 1656'da Bosna beylerbeyliğine tayin edildi. Temeşvar'dan gelen Topal Mehmed Paşa kaptanıderyalığa atandı ve

[340] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 92a-102b.

Bosna'daki Fazlı Paşa, Rumeli eyaletine nakledildi. Seydi Ahmed Paşa ile plan yapanlar da değişik bahanelerle ya azledildiler ya da idam edildiler.

1658'de Erdel üzerine sefer yapan sadrazam Köprülü Mehmed Paşa'ya yardım etmesi için Seydi Ahmed Paşa'nın görevi Budin eyaleti'ne nakledildi. Seydi Ahmed Paşa Erdel Beyi ile giriştiği savaşta on beş bin kişiyi kılıçtan geçirerek yedi yüz kişiyi de esir etti. Erdel Bey'i Rakoçi girdiği üç mücadeleyi de kaybedince üç yüz askeriyle kaçmak zorunda kaldı ve sonra Erdel'i Osmanlı'ya bırakmak durumunda kaldı.[341]

TOPAL MEHMED PAŞA (?- 1659'da İdam Edildi)

Topal lakabıyla bilinen Mehmed Paşa devletin birçok kademesinde değişik hizmetlerde bulunduktan sonra vezaretle Temeşvar beylerbeyliğine atandı. Seydi Ahmed Paşa kaptanıderyalıktan alınıp Bosna eyaletine atanmasıyla, Mehmed Paşa Temeşvar beylerbeyliğinden azledilip, 17 Aralık 1656'da kaptanıderyalığa atandı. Bu esnada sadrazam olan Köprülü Mehmed Paşa, Sarı Kenan Paşa döneminde düşman tarafından alınan Bozcaada'yı geri almak için karadan harekete geçti ve Topal Mehmed Paşa'dan da donanma ile denizden harekete geçmesini istedi.

Rumeli tarafında Soğanlı Deresi mevkiine ve Anadolu tarafında Küçük Kepez denilen mevkiye toplar yerleştirildi. Top atışları yapılarak düşmanın iki mavnası ve birkaç borton'u batırıldı. Donanma, Kafir Bucağı ve Büyük Kepez arasında demirlemişti. Alınan kararla donanma, kaptanıderya başka bir görevde olduğundan, Çerkes Osman Paşa komutasında düşman üzerine gönderildi. Osmanlı kalyon ve mavnaları düşman kalyon ve mavnalarına saldıracaktı. Yeniçeriler otuz bir çektiri ve baştarda ile Rumeli tarafından Kafir Bucağı'na varıp, takviye için uzakta bekledi. Ancak çatışma başlayınca baştarda ve kadırgalar geri durunca, kalyonlarda panik oluştu ve askerlerde de ümitsizlik oluştuğundan donanma geri çekildi. Üç mavna Rumeli sahillerine vurdu ve üç büyük gemi Küçük Kepez'de karaya oturdu. Gemilerin içindeki askerler karaya çıktı ve askerlerden bir kısmı firar etti.

[341] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 102b-117a.

Düşman, Kaptan Süleyman'ın mavnasını ele geçirip götürdüğü esnada, Alaiye Beyi Küçük Mehmed, beş oturak ve iki kayığa elli altmış askeri koyarak imdada yetişti ve mavnayı düşman elinden kurtardı. Kara Mehmed adında bir topçu Kumburnu sahilinden bir top atarak düşman kalyonunun baruthanesine isabet ettirmesi sonucu büyük kalyon ve yedekleri havaya uçtuğu gibi yaklaşık bin düşman askeri de öldü ve çevredeki düşman askerleri de zarar gördü. Bu olay Osmanlı donanmasına moral olduğu gibi, düşmanın da moralini bozmuştur.

Sadrazam firar eden askerlerin geri getirilmesi için emir verdi. Geri gelmeyenler öldürülecekti. Kaptanıderya Topal Mehmed Paşa'nın bazı ihmalkârlıkları sadrazamı kızdırdı. Lakin bu hassas dönemde sadrazam ona kızmadığı gibi Bozcaada'nın geri alınması için kendisinden gayret etmesini istemişti. Ayrıca sadrazam, Cezayir, Tunus ve Trablusgarp gemilerine haber göndererek gelmelerini istedi. Buralardan gelen gemilerle sadrazamın yanındaki gemilerin bir araya gelmesiyle Topal Mehmed Paşa komutasında toplam seksen altı parçalık bir donanma oluştu. Önce Bozcaada alındı daha sonra Topal Mehmed Paşa iki ay kadar Limni'yi kuşatarak aldı. Daha sonra Topal Mehmed Paşa elde ettiği iki yüz esirle Edirneye geldi. İlk başlarda kendisine hilat giydirildi ve padişah tarafından taltif edildi. Lakin padişah ve sadrazam önceki tavırlarından dolayı kendisinden hoşnut olmadıkları için 20 Aralık 1657'de kaptanıderyalık görevinden azledilip Sakız muhafazasına gönderildi. Ancak 27 Ocak 1659 tarihinde Sakız'a gelen Kaptanıderya Ali Paşa tarafından idam edildi. Dördüncü Mehmed zamanında yüz yetmiş yedi gün kadar kaptanıderyalık yaptı.[342]

KILAVUZ ALİ PAŞA (?- 1661'de Eceliyle Vefat Etti)

Devletin çeşitli kademelerinde ve enderunda nice hizmetlerde bulunan Paşa daha sonra başdefterdarlık görevine atandı. Başdefterdarlıktan azledilen Ali Paşa, önce Valide Sultan kethüdası oldu ardından Temmuz 1658'de Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa, Erdel'e serasker olduğunda, Damat Topal Sarı Kenan Paşa azledildiğinde yerine rikâb-ı hümâyun kaymakamı oldu. 3 Aralık 1658'de Deli Hüseyin Paşa'nın üçüncü defa kaptanıderyalıktan azledildiğinde, Valide Sultan isteği

[342] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 117a-128b.

üzerine kaptanıderyalığa atandı. 16 Nisan 1660'ta Karadeniz'e sefer düzenleyip döndükten sonra Belgrad'a serasker olarak görevlendirildi ve yerine kaptanıderyalığa Hüsam Beyzâde Ali Paşa atandı. Kılavuz Ali Paşa kaptanıderyalık görevini yaparken boğazda bazı kaleler bina etmişti. Belgrad'a görevlendirildiğinde Varad denilen kaleyi muhasara edip fethetti. Dördüncü Mehmed döneminde on yedi ay kaptanıderyalık yapmış kahraman ve yiğit bir vezîr idi.[343]

MERZİFONLU KARA MUSTAFA PAŞA (1634-1683'te İdam Edildi)

1634 yılında dünyaya gelen Mustafa Paşa'nın babası Oruç Bey, 1638 yılında Bağdat seferinde şehit düştü. Köprülü Mehmed Paşa, Kara Mustafa Paşa'yı himayesine aldı. Köprülü'nün oğlu yaşıtı olan Fazıl Ahmed Paşa ile beraber büyüdü. Yanova fethi'nin müjdesini padişah'a getirdiği için padişaha yakınlaştı ve rikâb-ı hümâyun oldu. 28 Eylül 1658'de ikinci mirahur olan Paşa, Mart 1662 'de Diyarbakır eyaletine vali oldu. Kısa zaman sonra Hüsam Beyzâde Ali Paşa'nın oğlu Abdulkadir Paşa yerine kaptanıderya olarak atandı. 13 Nisan 1663'te rikâb kaymakamlığına getirildiği için kaptanıderyalık görevi geçici olarak başkasına verildi ancak 27 Mart 1666'da kaptanıderyalık görevi asaleten Kaplan Mustafa Paşa'ya verildi ve kendisi de rikâb kaymakamı olarak kalmaya devam etti. Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa genellikle seferlerde olduğu için onun yerine devlet işlerine Kara Mustafa Paşa bakardı.

Ekim 1676'da sadrazam Ahmed Paşa'nın vefat etmesiyle Mustafa Paşa sadrazam olmuştur. Mayıs 1683 yılında Belgrad seferi için görevlendirildi. Ancak seferde başarısız olan Paşa, seferde ihmali olduğu gerekçesiyle Aralık 1683 yılında idam edilmiştir. Altı ay kadar kaptanıderyalık ve yedi buçuk ay kadar da sadrazamlık yapan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa; cesur, zeki, tedbirli, din ve devlet işlerinden iyi anlayan bir kişi idi.[344]

[343] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 128b-129a.
[344] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 129a-134a.

KAPLAN MUSTAFA PAŞA (?- 1680'de Eceliyle Vefat Etti)

Kaplan Paşa olarak anılan Mustafa Paşa değişik vilayetlerde valilik yaptıktan sonra Şam'a vali oldu. Merzifonlu Kara Mustafa azlinden sonra 1666'da yerine kaptanıderya olarak atandı. 1667'de donanma ile Akdeniz'e açılan Paşa, fethedilen yerlerin muhafazası için etrafa gemiler gönderdi. 15 Haziran 1668'de Trablusgarp'tan Selanik'e giden Osmanlı donanmasına ait altı gemi, Midilli önlerinde Corci komutasında on yedi fırkate ve üç kalyona denk gelip çatışmaya başladığını duyan Kaplan Paşa, Sakız'dan otuz beş donanma gemisi ile imdada yetişti. Çatışma esnasında atılan bir topla komutan Corci öldürüldü, kalyonlardan ikisi esir alındı, yüz on sekiz düşman askeri esir edildi ve düşman kalyonlarındaki yüz dört Müslüman esir serbest bırakıldı. Esir edilen düşmanlardan otuz kişi ve elde edilen ganimet ve altınlar merkeze gönderildi.

Nisan 1672'de kaptanıderyalık görevinden Silahtar Paşa yerine Halep beylerbeyliğine tayin edildi. Onun yerine Muş Sancağı mutasarrıfı Köse Ali Paşa kaptanıderya olarak atandı. 11 Mayıs 1676'da Bağdad valisi Abdurrahman Paşa'nın Mısır'a vali olarak gönderilmesiyle, boşalan Bağdat valiliğine Kaplan Mustafa Paşa atandı. 30 Ekim 1677'de Diyarbakır beylerbeyliğine atanan Kaplan Paşa yerine, Erzurum valisi Silahtar Ömer Paşa Bağdat'a atandı. 1678'de Çehrin üzerine sefere gönderilen Kırım Hanı Murad Han'ın devletten yardım istemesi üzerine, Kaplan Mustafa Paşa kendi eyalet askerlerine, tüm Kürdistan beylerine, Temeşvar ve sair eyalet askerlerine serdar tayin edilip yardıma gönderildi ve gösterdiği yararlılıklar vesilesiyle zafer elde edildi.

23 Nisan 1679'da Vezîr Kara İbrahim Paşa yerine kaptanıderya oldu. Böylece ikinci defa kaptanıderya olan Kaplan Paşa'nın Diyarbakır'daki beylerbeyliği görevine Vezîr Mahmud Paşa atandı. Aynı yıl içerisinde Moskov Çarının yapılan anlaşmalara uymaması nedeniyle Kaplan Mustafa Paşa otuz yedi parça çekdiri ile Karadeniz'e açıldı. Rodos mutasarrıfı olan Abdulkadir Paşa da on parça çekdiri ile aynı vakitlerde Akdeniz'e açıldı. İkisi de muhafaza görevlerini yerine getirip sağ salim Tersane-i Amire'ye döndü. 1680 yılında kaptanıderya Akdeniz'e, vekili Abdulkadir Paşa da Karadeniz'e açıldı. Kaplan Mustafa Paşa 5 Aralık 1680 tarihinde İzmir'e gitmiş ve orada vefat etmiştir. İlk kaptanıderyalığında altı yıl üç ay,

ikincisinde yirmi aya yakın görev yapmış IV. Mehmed dönemi kaptanıderyalarındandır.[345]

KÖSE ALİ PAŞA (?- 1676'da Eceliyle Vefat Etti)

Kusec Ali Paşa olarak bilinir. Mora mutasarrıfı iken kendisine Cezayir Beylerbeyliği verildi ve 8 Nisan 1672'de Kaplan Mustafa Paşa'nın birinci sefer azlinden sonra kaptanıderya oldu. Yaklaşık beş yıl denizleri muhafaza etti. Kaptanıderya olduğu zamanlarda Venedik ile sulh içinde olunduğundan düşman gemileri ile herhangi bir çatışma yaşanmadı. Mayıs 1676'da görevinden azledildi ve o yıl içerisinde vefat etti.[346]

SEYDİ-ZÂDE MEHMED PAŞA (?- 1684'te Şehit Edildi)

Seydi Ahmed Paşa'nın oğludur. Birçok vilayette valilik yaptıktan sonra vezaretle Rumeli Beylerbeyliğine atandı ve Köprülü-zâde hizmetinde fetih ve gazalarda muvaffak oldu. Özellikle Amman Kale'sinin fethinde takdire şayan yararlılıklar gösterdi. Birçok alanda maharetli olan Paşa, 14 Mayıs 1676'da Kusec Ali Paşa yerine kaptanıderya oldu ve padişah huzurunda kendisine semmür kürk giydirildi. Aynı yıl içerisinde Seydi Ahmed Paşa yirmi dört kadırga ile Karadeniz'e ve vekili Hüseyin Paşa'da otuz kadırga ile Akdeniz'e açıldı. Döndüklerinde 11 Kasım 1677'de görevinden azledilip yerine Vezîr Kara Mustafa Paşa kaptanıderya oldu.

Rumeli beylerbeyliğine tekrardan atanan Seydi-zâde Mehmed Paşa daha sonra Temeşvar beylerbeyliğine atandı. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa 1682'de Avusturya Seferine hazırlanırken buraların muhafızlığına Seydi Mehmed Paşa atandı. Temeşvar ve Komaniçe muhafızlığı sadrazam Ahmed Paşa'ya, Kanije muhafızlığı ise Seydi Mehmed Paşa'ya verildi (Temmuz 1682). 1684 yılında Osman Paşa-zâde Ahmed Paşa'nın azledilmesiyle onun yerine Temeşvar'a ikinci defa

[345] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 134a-137a.
[346] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 137a.

beylerbeyi oldu. Aynı yıl içerisinde Estergon kalesinin altında kahramanca savaştıktan sonra şehid düştü.[347]

BAYBURD'LU İBRAHİM PAŞA (1620-21- 1687'de İdam Edildi)

Kara Kethüda demekle bilinen İbrahim Paşa, 1030 (1620-1621) tarihinde dünyaya gelmiştir. Kara Mustafa Paşa'nın içoğlan ağası oldu daha sonra Mısır valisi olup ardından kethüda oldu. Kara Mustafa Paşa'nın kethüdası olduğu için kendisine Kara Kethüda denildi. 1082'de (1671-1672) padişaha yakın olduğundan kendisine büyük mirahurluk verildi fakat 1676'da bu görevinden azledilip vezaretle rikâb-ı hümâyun kaymakamı oldu.

11 Kasım 1677'de Seydi-zâde Mehmed Paşa'nın azledilmesiyle yerine kaptanıderya oldu. Hem kaptanıderya hem rikâb-ı hümâyun kaymakamı olduğundan 23 Nisan 1679'da kaptanıderyalıktan azledilip yerine Kaplan Mustafa Paşa kaptanıderya oldu ve kendisi rikâb-ı hümâyun kaymakamı olarak kaldı. Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın başarısızlıklarından dolayı idam edilmesiyle sadaret mührü Kara İbrahim Paşa'ya verildi. Devletin zor bir durumda olduğu ve birçok cephede düşmanla savaşıldığı bir dönemde sadrazam olan İbrahim Paşa, savaşlara gitmekten kaçındı ve savaşları yerine vekiller atayarak merkezden idare etmeye çalıştı. Savaş için gerekli mühimmat, erzak ve askeri cephelere sevk etti ama kendi rahatsızlığını bahane ederek kendisi savaşlara bizzat katılmadı. Ayrıca başarısızlık gösterirse Kara Mustafa Paşa gibi idam edilmekten korkuyordu.

Kara İbrahim Paşa'nın hastalığı artması ve devlet işlerinin sekteye uğraması üzerine Babadağı taraflarında serasker olan Bosnevi Süleyman Paşa, sadrazama vekalet edip devlet işlerinde ona yardımcı olması için Edirne'ye davet edildi. Devlet ve ordu işlerini başarılı bir şekilde düzene soktuğu görülen Süleyman Paşa 19 Aralık 1685'te İbrahim Paşa yerine sadrazam olarak atandı.

Azlinden sonra kendisine tekaüt ulufesi verildi ve Üsküdar'daki yalısında ikamet etmeye başladı. Padişahtan hacca gitmek için izin istedi ve kendisine izin verilince yalısında hac mevsimini bekledi. Lakin İbrahim Paşa'nın daha önce zarar

[347] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 137a-138a.

verdiği kişiler padişahın yanına giderek İbrahim Paşa'nın hacca gitmesinin iyi niyetli olmadığı ve parasının çok olmasından dolayı gideceği yerlerde asker toplayıp fitneye sebep olup devletin başına bela olacağını padişaha söylediler. Bunun üzerine İbrahim Paşa'nın mallarına el konuldu ve Rodos'a gönderilmesine karar verildi. Bu işle görevlendirilen Mirahur Recep Ağa, İbrahim Paşa'yı Rodos'a gönderdi ve mallarını ile üç bin kese nakit parasını hazineye teslim etti. Kara İbrahim Paşa 1687'de Rodos'ta boğdurularak idam edildi. Dördüncü Mehmed döneminde yirmi iki ay kadar kaptanıderyalık iki yıl kadar da sadrazamlık yaptı. Akıllı biri idi ama hırslı kibirli ve çok kusurları olan biriydi.[348]

BOZOKLU MUSTAFA PAŞA (?- 1698'de Eceliyle Vefat Etti)

Bıyıklı Mustafa Paşa olarak ta bilinir ve Enderun-i hümâyunda kendisine küçük sipahi denilirdi. Silahtar rütbesi ile meşhur olduktan sonra 5 Aralık 1680 tarihinde vezîr rütbesiyle İzmir'de vefat eden Kaplan Mustafa Paşa yerine kaptanıderya oldu. Dördüncü Mehmed döneminde dört yıl kapatan-ı deryalık yaptıktan sonra Mart 1684'te yerine Müsahib Mustafa Paşa atandı. Şubat 1690'da Halet Ahmed Paşa'nın azledilmesiyle onun yerine Şam valisi oldu. Aralık 1690'da Trablusgarp valisi Kılıç Ali Paşa'nın Kıbrıs Eyaletine atanmasıyla onun yerine Mustafa Paşa Trablusgarp'a vali olarak atandı. Mayıs 1692'de İkinci Ahmed döneminde Sadrazam Arabacı Ali Paşa'nın Diyarbakır'a vali olarak atanmasıyla rikâb-ı hümâyun kaymakamı olması için Trablusgarp'tan merkeze davet edildi.

Mart 1693'te Hacı Ali Paşa'nın sadrazamlıktan azledilmesiyle Mustafa Paşa huzura çağrılmış ve kendisine sadrazamlık teklif edilmiştir. Mustafa Paşa kendisini bu makama layık görmediğini ve bu görevi başaramayacağını padişaha söyledi ve bu işi iyi başaracak olan Ali Paşa'ya tekrardan görevinin iade edilmesinin daha uygun olacağını dile getirdi. Padişah bu teklife sinirlendi ve ikinizi idam edip mühr-ü hümâyunu ya yeniçeri ağası İsmail Paşa'ya ya da Eğriboz muhafızı İbrahim Paşa'ya veririm diye tehdit edince Mustafa Paşa sadrazamlık teklifini kabul etti.

[348] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 138b-140b.

Erdel tarafına yönelen Mustafa Paşa, Belgrat kuşatıldığından Avusturya üzerine sefere çıktı. Belgrad'a gelen Paşa buradaki mevzileri güçlendirip gerekli önlemleri aldıktan sonra Aralık 1693'te Edirne'ye gitti. 14 Mart 1694'te desise yapan bazı kişiler yüzünden sadrazamlıktan azledildi. Azledilmesinde en büyük rolü, ondan hoşlanmayan Dârüssaâde ağası Nezir Ağa oynadı. Padişah'a yakın olduğundan her fırsatta padişahın yanında Mustafa Paşa'yı karalıyordu. 12 Mart 1694'te Mustafa Paşa'nın Edirne taraflarında askerlerle cirit oynadığını gören padişah bu duruma tepki gösterdi. Padişah çevresindekilerinin de kışkırtmasıyla mirahur ağayı gönderip Mustafa Paşa'dan sadaret mührünü istedi.

Sadaret mührü alınan Mustafa Paşa Trablusgarp'a ikinci defa vali olarak atandı ve Trablusgarp valisi Sürmeli Ali Paşa da sadrazam olarak atandı. Paşa Edirne'den Trablusgarp'a doğru yola çıktığı esnada düşmanları nevruziyye pişkeşi için hazırladığı para ve atları da beraberinde götürüyor diye padişaha şikayette bulundu. Geri çağrılan Paşa'dan iki yüz on yedi kese akçe ve atlar geri alındığı gibi bir de hapse konuldu. Hapisten çıkarılan Mustafa Paşa, Trablusgarp'a gönderildi ve daha sonra bazı vilayetlerde vali oldu. Haziran 1698'de Amca-zâde Hüseyin Paşa sadrazam iken sadaret kaymakamı olarak görev yaptı. Yakalandığı bir hastalıktan dolayı 20 Aralık 1698'de vefat etti. Edirne'de Üç Şerefeli Cami haziresinde medfundur. Vefat ettiğinde altmış yaşlarındaydı. İyi huylu ve devlet işlerini iyi bilen biri idi.[349]

MÜSAHİB MUSTAFA PAŞA (?- 1686'da Eceliyle Vefat Etti)

Şeyh Kuloğlu'nun oğlu olduğundan kendisine de Kuloğlu Mustafa Ağa denilmektedir. Safranbolu'da dünyaya geldi ve çocukluğunda Enderun'a alındı, uzun yıllar hazine odasında hizmet etti. 4 Temmuz 1663'te has oda ağası olduktan sonra Hasan Ağa'nın kapıcıbaşı olmasıyla onun yerine padişah müsahibi oldu. Temmuz 1665'te Tire ve Manisa sancakları kendisine arpalık olarak verildi. 12 Nisan 1676'da vezaret rütbesi verildi ve semmür kürklü dört giysi hilat olarak ona giydirildi. Edirne'den İstanbul'a dönen Valide Sultan'a yolculuk esnasında muhafızlık yaptı.

[349] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 141a-143a**.**

Padişah 1083'te (1672-1673) Leh'lerin elinde bulunan Kamaniçe Kale'sini almak için sefere çıktığında yanında Müsahib Mustafa Paşa'da bulunmaktaydı ve kalenin alınmasında etkin rol oynadı. Padişah başarılarından dolayı ona hediyeler verdi. Mustafa Paşa'nın padişaha yakınlaşmasını hazmedemeyen sadrazam Kara İbrahim Paşa, onu merkezden uzaklaştırmak için azledilen Bozoklu Mustafa Paşa yerine onu kaptanıderya olarak tayin etti.

1096'da (1684-1685) birkaç kadırga yapıldığı gibi, ekonomik bakımdan güçlü olan bazı beyler ümera-i derya zümresine ilhak edilerek kendilerinden kendi kadırgalarını kendi imkânlarıyla yapmaları istendi. Eski ve yeni donanma bir araya gelmesiyle altmış kalyonluk donanma oluştu. Donanmanın masrafları için hazineden bin dört yüz kese akçe verildi. Mustafa Paşa bu paralarla donanmanın ihtiyaçlarını giderdikten sonra yola çıktı. Donanma İzmir Körfezi ağzında Foça Kalesi önünde demirledi ve Orak Adası civarında bir kale inşa etti. Daha sonra Midilli'de boğaz ağzında bir burç ve Sakız'da Fenar Kulesi karşısında bir burç bina ettikten sonra donanma Rodos'a doğru yola çıktı.

Mısır iskeleleri İskenderiyye, Reşid ve Dimyattan İstanbul'a giden tüccar gemileri Venedik saldırısından kaçarak Anadolu yakasına yakın Susam Adası ve Geyve limanlarına demir atmışlardı ve otuz günden fazla korkudan hareket edemiyorlardı. Gemilerin kaptanları Rodos'taki Mustafa Paşa'dan yardım talep etmesi üzerine Paşa donanma ile yardıma gitti ve onları Susam Boğazından güvenli bir şekilde düşman tehlikesinden kurtardı. Dönüşte Venedik korsanlarından meşhur Kapudân Pavlov'un kalyonuna denk gelindi ve kaptanıderya kalyonun ele geçirilmesini emretti. Lakin hava şartlarının kötü olmasını fırsat bilen Pavlov kaçmayı başardı.

Müsahib Mustafa Paşa Mora serdarı olarak atandı ve yerine Mısırlı-zâde İbrahim Paşa kaptanıderya olarak atandı. Ancak Mustafa Paşa hasta olduğu için Mora'da kalmak istemediğinden yerine İsmail Paşa Mora serdarı oldu ve kendisine Seddülbahir muhafızlığı verildi. Burada görevde iken vefat etti. Dördüncü Mehmed

döneminde bir yıla yakın kaptanıderyalık yaptı. Alim ve kamil bir insan olup ulema ve şairleri çok sever ve kollardı.[350]

MISIRLI-ZÂDE İBRAHİM PAŞA (?-1697'de Şehit Edildi)

Trablusgarp dayılarından olup 20 Ağustos 1676'da Köprülü-zâde Fazıl Ahmed Paşa'nın vefatından iki ay sonra Trablusgarp beylerbeyi olarak atandı. Lakin 12 Ocak 1676'da daha önce buralarda halka zulmettiği için Mısır halkı onu istemedi ve durumu padişaha bildirdi. Bu görevden azledilen İbrahim Paşa, İstanbul'a geldi. 1683'te derya beyleri zümresine katıldı.

Tersane-i Amire'de yeniden gemi inşasına başlandı. Mısırlı İbrahim Paşa ve Cezayirli Baba Hasan'ın gözetimine on kalyon verildi. Bu kalyonlardan ikisi elli zira' sekizi de kırk beş zira' uzunluğunda yapıldı. Ayrıca donanmanın giderlerinin karşılanması içinde kendilerine Rodos ve Mısır sancaklarının gelirleri tahsis edildi. 1685'te Edirne'ye çağrılan Mısırlı-zâde'ye vezaretle kaptanıderyalık verildi. Kaptanıderya olan Paşa, tersane işlerine çeki düzen verdi. Ağustos 1688'de azledilerek Eğriboz Muhafızı olarak atandı.

Mart 1690'da Fazıl Ahmed Paşa sadrazam olduğunda derya beylerinin kaptanıderya olan Kalaylı Ahmed Paşa'dan şikâyetçi olması üzerine Ahmed Paşa azledilip Bozcaada muhafızlığına gönderildi ve yerine Mısırlı-zâde İbrahim Paşa ikinci defa kaptanıderya olarak atandı. Donanma ile Akdeniz'e açıldı ve düşman gemilerini yenilgiye uğrattı. Aralık 1691'de tekrar azledilip yerine Yusuf Paşa kaptanıderya olarak atandı.

Sultan II. Mustafa tahta geçtiğinde elden çıkan Sakız Adası'nı geri alması için kaptanıderya Amca-zâde Hüseyin Paşa'yı görevlendirmiş ve İbrahim Paşa da serasker sıfatıyla kaptanıderyanın yanında bu sefere katılmıştır. Seferden sonra Anadolu beylerbeyliğine atandı. 1697'de Zenta Savaşı'ndaki yenilgide Elmas Mehmed Paşa ile beraber şehit oldu. İlk kaptanıderyalığında IV. Mehmed döneminde yirmi üç ay, II. Süleyman Han döneminde on ay, ikinci kaptanıderyalığında, Sultan

[350] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 143a-148a.

Süleyman döneminde on altı ay ve II. Ahmed döneminde yedi ay olmak üzere toplamda dört buçuk yıl iki ay kaptanıderyalık yaptı.[351]

KALAYLI HACI AHMED PAŞA (?- 1714'te Eceliyle Vefat Etti)

Kalaylıkoz olarak ta bilinen Ahmed Paşa, Kayseri'de dünyaya geldi ve genç yaşlarda İstanbul'a gidip amcası Mehmed Ağa vasıtasıyla baltacılar ocağına girdi. Müsahib Yusuf Paşa'nın hizmetlerini gördü ve darussaade ağalığı, kahvecibaşı ve sakabaşılık görevlerini yaptı. Daha sonra Cidde valiliğine ardından Van beylerbeyliğine atandı. 1688'da Mısırlızâde İbrahim Paşa'nın azledilmesiyle yerine kaptanıderya olarak atandı. 24 Şubat 1689'da derya beylerinin şikâyeti üzerine azledildi ve Bozcaada'ya sürgün olarak gönderildi. 1691'de İstanbul'a davet edildi ve Trabzon beylerbeyliğine atandı.

Daha sonra kendisine Sivas eyaleti tevcih edildi. Sadrazam Ali Paşa'nın azledilmesiyle yerine geçen Bozoklu Bıyıklı Mustafa Paşa, Sivas eyaletine Mahmud Paşa'yı atayınca Ahmed Paşa da 1693'te Kıbrıs muhafızlığı'na tayin edildi. 30 Ekim 1693'te Hüseyin Paşa yerine asitane kaymakamı olarak atandı. İstanbul'da asayişi sağlayıp güzel faaliyetlerde bulundu. Lakin hakkındaki şikâyetler üzerine bu görevden alınıp Diyarbakır'a tayin edildi ve yerine Amca-zâde Hüseyin Paşa asitane kaymakamı olarak atandı. Ocak 1694'te Bağdat beylerbeyliğine atanan Ahmed Paşa yerine Diyarbakır'a Silahtar Damad Osman Paşa atandı.

1696'da Azak Kalesi'ni işgal eden Ruslar üzerine gönderildi. Lakin görevini ihmal edince kale Rusların eline geçti. Bu duruma sinirlenen padişah onun idamına karar verince mühürdarı Halil Ağa ile firar etti ve Üsküdar'da Hamamcı Hüseyin Ağa'nın yanında saklanmaya başladı. Ahmed Paşa'nın yerini öğrenmek için ona yakın kişilerin evlerine baskınlar düzenlenip cezaevlerine konulup eziyetler edildi. Lakin Hamamcı Hüseyin Paşa onu hiçbir şekilde ele vermeyip hayatının kurtulmasına vesile oldu. İki sene gizlendikten sonra Valide Sultan'a ricada bulunup padişahın onu affetmesi için aracı olmasını istedi. Valide Sultan aracılığıyla affedildi ve mütekait olarak Bursa'da Çekirge denilen yerde ikamet etmeye başladı.

[351] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 148b-150b.

Rami Mehmed Paşa'nın sadareti sırasında Mart 1703'te vezîr olarak Kandiye Muhafızlığına gönderildi. Sultan Üçüncü Ahmed tahta geçtiğinde Damat Hasan Paşa, Nişancı Kavanos Ahmed Paşa yerine sadrazam olmuştu. Lakin darussaade ağası Süleyman Ağa, Hasan Paşa ile aralarında soğukluk olduğundan, Padişah'a yanaşıp Kalaylı Ahmed Paşa'nın sadrazam olmasının daha faydalı olacağını söyledi. Halkın da kendisine teveccühü olması nedeniyle Ahmed Paşa 28 Eylül 1704'te sadrazam olarak atandı. Lakin sadarete layık olmayan işler de bulundu. Kendi adamlarına devlet mevkilerini vermeye başladı. Verdiği kararlarda çok tutarsız davrandı. Sadaret makamının hakkını vermeyen Ahmed Paşa doksan bir gün sadrazam olarak kaldıktan sonra azledilip yerine Aralık 1704'te Baltacı Mehmed Paşa atandı.

1706 yılında İstanköy'e görevlendirildi. Bu durumdan şikâyetçi olup durumu padişaha arz ettiğinden 1710'da Kandiye'ye tayin edildi. Lakin buradaki halk yaptığı zulümleri ve fazladan akçe toplamasını padişaha ileterek şikâyetçi olması üzerine 1711'de azledilerek tekrardan İstanköy'e gönderildi ve Yusuf Paşa Kandiye'ye atandı. Bir müddet burada kaldıktan sonra İnebahtı Muhafızlığına gönderildi ve daha sonra İskenderiye sancağı da bu göreve ilave edildi. Daha sonra Trabzon eyaletine atanan Ahmed Paşa, yolculuk için hazırlık yaptığı sırada, Aralık 1714'te vefat etti. [352]

ÇELEBİ YUSUF PAŞA (?- 1771'de Eceliyle Vefat Etti)

Enderun'da yetişen Yusuf Paşa, hazine kethüdalığına kadar yükseldi. 1691'de vezaretle Sivas valisi olarak atandı. Ancak birkaç gün içerisinde Yusuf Paşa, Mısırlı-zâde İbrahim Paşa'nın yerine kaptanıderya olarak atandı ve vezîr Genç Mehmed Paşa onun yerine Sivas'a atandı. Üç yıl kadar kaptanıderya olarak kaldıktan sonra Sakız Adası'nı kuşatan Venedikliler üzerine sefere çıktı ancak onları gördüğünde Venedik donanmasının büyüklüğünden çekinip hiçbir müdahelede bulunmayıp geri döndüğünden 31 Aralık 1694'te azledilip Middilli'de kalebend olundu ve yerine Amca-zâde Hüseyin Paşa atandı.

Midilli'de birkaç ay kaldıktan sonra Nisan 1695'te affedildi ve Boğazhisar muhafızlığına atandı. Kasım 1695'te Sadrazam Elmas Mehmed Paşa, Sultan

[352] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 150b-167b**.**

Mustafa'nın huzuruna çıkarak, Çelebi Yusuf Paşa, yeniçeri ağası Hasan Paşa, Sivas valisi Hüseyin Paşa, sultan kethüdası Hasan Paşa ve Karaman valisi Mehmed Paşa'nın rehavet içinde bulunduklarını ve devlete hiçbir faydalarının olmadığını sultana söyledi. Sultan bunların vezaretlerini aldı ve her birine üç yüz akçe tekaudluk ulufesi vererek merkezden uzak yerlere gitmelerini söyledi.

Daha sonra Yusuf Paşa'ya tekrardan vezaretlik makamı verildi ve asitane kaymakamlığına getirildi. Mart 1702'de asitane kaymakamlığından azledilerek yerine Abdullah Paşa atandı ve kendisi de Adana eyaletine atandı. Daha sonra Halep Eyaleti'ne atanan Yusuf Paşa, Ekim 1703'te Diyarbekir Eyaletine ve Ekim 1706'da Trabzon Eyaletine atandı. 18 Aralık 1706'da Anadolu Eyaletine atanan paşa daha sonra Kıbrıs'a atandı ve Temmuz 1709'da Kandiye muhafazasına ardından da Temmuz 1710'da Hanya muhafızı olarak atandı. 11 Mayıs 1771'de tekrardan Kandiye'ye atanan Yusuf Paşa burada vefat etti.[353]

AMCA-ZÂDE HÜSEYİN PAŞA (?- 1702'de Eceliyle Vefat Etti)

Köprülü Mehmet Paşa'nın kardeşi Amca Hasan Ağa'nın oğlu olduğundan Amca-zâde olarak şöhret buldu. Fazıl Ahmed Paşa'nın seferlerinde yanında bulunmuştur. 1095'te (1683-1684) Pec hezimetinden sonra hapsedildiyse de kısa süre sonra Şehrizor Eyaletine beylerbeyi olarak atandı. Buradan azledilip beş yıl Çardak Muhafızlığı'nı yaptıktan sonra Nisan 1690'da vezaretle Seddülbahir Muhafızlığı'na atandı. 1691'de Sadaret Kaymakamlığı'na getirildi. Ocak 1695'te Çelebi Yusuf Paşa'nın azledilmesiyle kaptanıderya olarak atandı ve Sakız Ada'sının kurtarılmasıyla vazifelendirildi.

Sakız'ın Fethi

II. Ahmed döneminin sonlarında Sakız Adası düşman tarafından istila edilmeye başlandı. Sakız muhafızı Damad Hasan Paşa direnmeye çalıştıysa da yardım gelmediği için Şeyhülislam Feyzullah Efendiden canların kurtarılması için fetva alıp 21 Eylül 1694'te adayı teslim etmek durumunda kaldı. Devlet adayı geri

[353] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 167b-170a.

almak için yeniden hazırlıklara başladı. Bu süre içerisinde II. Ahmed vefat edip yerine II. Mustafa tahta geçti.

Yirmi kalyon ve yirmi dört çekdiri ile 8 Şubat 1695'te saat yedide Foça önlerinden hareket edildi. Orak Adaları mahalinden yola devam edilerek Koyun Adalarında demirlemiş olan düşman donanması üzerine hücuma geçildi. Düşman donanması derhal savunmaya geçti. Güneş batımına kadar savaş devam etti. Düşmanın en seçkin gemilerinin yok edilmesi sonucunda düşmanın gözü korkmaya başladı. Düşman donanmasının tamamen yok olmasından korktuğu için çekilmeye başladı. Osmanlı donanması bu savaşta ciddi bir zarar görmedi ve zaferi elde etti. Bu savaştan kayda değer ganimetler elde edildi.

Sakız'ın geri alınmasından sonra mezkur Hüseyin Paşa buranın muhafızlığına ve Mezemorta Hüseyin Paşa kaptanıderyalığa atandı. 1695'ta Karaman ve Adana, ertesi yıl 1696'da Belgrad Muhafızlığı'na tayin edildi. Belgrad'ta padişah huzuruna çıkarak Temeşvar tarafına yapılacak seferin zararlarını anlatmasına rağmen dediği yapılmadı ve büyük bir hezimet yaşandı. Bu hezimette şehid olan Elmas Mehmed Paşa yerine Amca-zâde Hüseyin paşa sadrazam olarak atandı.

Sadrazam olduğu dönemlerde Nemçe, Moskov ve Venediklilerle sulh yoluna gitmiştir. 1702'de kendi isteğiyle sadrazamlığı bırakınca yerine Daltaban Mustafa Paşa atandı. Bucuktepe adında bahçelerinde birkaç gün kaldıktan sonra Silivri yakınlarındaki çiftliğine gitti. Hastalığı ziyadeleştiğinden 22 Eylül 1702'de burada vefat etti. İstanbul'da Saraçhane yakınlarında bina ettiği medresenin bahçesinde defnedildi.[354]

MEZEMORTA* HÜSEYİN PAŞA (?- 1701'de Eceliyle Vefat Etti)

Rodos'ta dünyaya geldi. Daha genç yaşlarda iken asker olup gemilerle Akdeniz'de defalarca savaşlara katıldı ve Cezayir'e gidip orada zamanla şan ve şöhret sahibi oldu. Devlet tarafından Cezayir'e beylerbeyi olarak atandı. Sakız

[354] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 170a-178a**.**

* Venediklilerle yapılan bir savaşta çok ağır bir şekilde yaralanmasına rağmen iyileşip geri dönmesinden dolayı İtalyanca Mezzomorto (yarı ölü) ifadesinden bozma Mezamorta lakabını almış, Mezemorta, Mezomorto ya da Mezamorto Hüseyin Paşa olarak da anılmıştır.

Ada'sının geri alınmasında büyük yararlılıklar gösterdiğinden Amca-zâde Hüseyin Paşa'nın azlinden sonra kaptanıderyalık kendisine verildi. Altı yıl boyunca donanma ile başarılar elde edip düşman donanmasına zararlar verdi. 1696'da Akdeniz'e açılan Hüseyin Paşa, Venediklilerle uzun süren savaşlar yaptı. Bu savaşlarda zarar gören Venedik donanması bölgeyi terk etmek zorunda kaldı. II. Süleyman döneminde Tuna kapudanı iken Vidin'in Avusturya'dan alınması için yürütülen harekâtı desteklemesi istendi.

Girdiği savaşlarda başarılar elde etti. Birçok hayratı vardır. Sakız'da bir cami, Cezayir'de bir cami ve medrese bina etti. 1701'de Akdeniz'e çıkıp Sakız taraflarına geldiğinde hastalandı ve 20 Ağustos 1701'de vefat edip Sakız'da defnolundu.[355]

ABDÜLFETTAH PAŞA (?- 1704'te Eceliyle Vefat Etti)

Mezemorta Hüseyin Paşa'nın etbaından olup, Cezayir'den İstanbul'a geldi. On beş yıl boyunca kapudan paşalar maiyetinde savaşan başarılı bir askerdi. 1701'de Mezemorta Hüseyin Paşa'nın vefat etmesiyle, Sakız'da demirlemiş olan donanmaya II. Mustafa tarafından kaptanıderya olarak atandı. Aynı sene düşman donanmasına zararlar verdikten sonra kasım ayında donanma ile İstanbul'a geldi ve donanmayı tersane-i amirede demirledi.

Yakalandığı felç hastalığı yüzünden hareket edemez hale geldiğinden maaşı İstanbul gümrüğünden ödenmek kaydıyla 120 akçe yevmiye ile 23 Aralık 1702'de emekli edildi ve yerine Aşçı Mehmed Paşa atandı. Daha sonra kısa sürede vefat etti. Abdülfettah Paşa, II. Mustafa döneminde on altı ay kadar kaptanıderyalık yaptı.[356]

AŞÇI MEHMED PAŞA (?- 1704'te Zehirletilerek Öldürüldü)

Kalyon kapudanı olarak hizmet eden Aşçı Mehmed Paşa, Abdülfettah Paşa'nın emekli olmasıyla onun yerine kaptanıderya oldu. Karadeniz'in muhafazasına görevlendirilen Paşa bahar mevsiminde Karadeniz'e açıldı ve buralarda bir müddet güvenlik için kalıp 1703'te donanma ile tersaneye geri döndü.

[355] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 178a-180b.
[356] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 180b-181a.

III. Ahmed'in tahta geçmesiyle Çerkes Osman Paşa kaptanıderya olarak atandı ve 14 Aralık 1703'te Aşçı Mehmed Paşa tekrardan kalyon kapudanı oldu.

7 Kasım 1713'te Kapudan Süleyman Paşa'nın azledilmesiyle ikinci defa kaptanıderya olarak atandı fakat iki ay sonra 13 Ocak 1714'te azledilerek yerine Süleyman Hoca atandı. İlk kaptanıderyalığında bir ikincisinde iki aydan fazla görev yaptı.

Osmanlı Devleti'nde iki Aşçı Mehmed Paşa vardır. Bazı tarihçiler bu ikisini bir bilmişse de bunlar ayrı kişilerdir. Birisi üstte zikredilen Aşçı Mehmed Paşa olup diğeri de Basra beylerbeyisi olan Aşçı-zâde Mehmed Paşa'dır.

Rodos'ta dünyaya gelen Aşçı-zâde Mehmed Paşa, gençliğinden itibaren denizlerde savaşan başarılı bir askerdi. Başarılarını duyan II. Mustafa onu Tuna kapudanı yaptı. Nemçe Seferinde donanma ile beraber hareket etti. Ayrıca görevlendirildiği bölgeleri en güzel şekilde muhafaza etti. Basra'da çıkan isyanı bastırmada Daltaban Mustafa Paşa'ya yardım etti ve isyancıların karargahlarını yıkarak isyanın bastırılmasını sağladı. Aşçı-zâde'nin başarılarını kıskanan Daltaban Mustafa Paşa ona çeşitli iftiralar atarak idamı için çabaladıysa da başaramadı bilakis Mehmed Paşa gösterdiği başarılarından dolayı Basra valisi olarak atandı. Burada üstün hizmetler ve yararlılıklar gösteren Aşçıoğlu Mehmed Paşa, kardeşinin oğlu tarafından Mayıs 1704'te zehirlenerek öldürüldü. Çok cesaretli ve korkusuz biri idi.[357]

KÜÇÜK OSMAN PAŞA (?- 1727'de Eceliyle Vefat Etti)

II. Süleyman döneminde silahtar ağalık yaptı. Kasım 1693'te vezîr olup rikâb-ı hümayün kaymakamı oldu. Aynı yıl IV. Mehmed'in kızı Ümmü Gülsüm Sultan ile evlenip Sinan Paşa sarayına yerleşti. Vekaleten görevlendirildiği vezîr-i âzamlık makamına göz dikince Diyarbakır'a gönderildi. II. Mustafa döneminde asitane kaymakamı oldu ve sonrasında Halep'e gönderildi. Anadolu'da eşkıyalık hareketleri başlayınca isyanları bastırmakla görevlendirildi. Daha sonra Rakka

[357] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 181a-183b.

Beylerbeyliğine atandı. Üçüncü Ahmed 1703'te tahta geçtiğinde Rakka'ya Kürt Bayram oğlu Mehmed Paşa atandı ve Osman Paşa Van Eyaletine gönderildi.

Van'a gitmeden önce İstanbul'a davet edildi ve 14 Aralık 1703'te kendisine kaptanıderyalık verildi. 11 Mart 1704 yılında donanma ile Karadeniz'e açıldı fakat donanma fırtınaya yakalandı. Donanma fırtınadan çok zarar gördü, kaptanıderya baştardası zor bela kurtuldu. Donanma 6 Kasım 1704'te İstanbul'a döndü ve aynı gün Osman Paşa kaptanıderyalıktan alınarak yerine Baltacı Mehmed Paşa atandı. Şubat 1719'da Vezîr Recep Paşa'nın zulmünü engellemek için harameyn tarafına görevlendirildi. Buralarda gösterdiği başarıları sebebiyle kendisine Diyarbekir Eyaleti tevcih edildi. Daha sonra birçok vilayete vali olarak atandıktan sonra en son vali olarak atandığı Sayda'da 10 Ocak 1727'de vefat etti.[358]

BALTACI MEHMED PAŞA (?- 1712'de Eceliyle Vefat Etti)

Kastamonu asıllı olup genç yaşta İstanbul'a geldi. Akrabalarının yardımıyla saraya girdi ve 1695'te yazıcı oldu. 1703'te büyük mirahur oldu. Trablusşam Eyaletine görevlendirildikten sonra 16 Ekim 1704'te Üçüncü Ahmed tarafından kaptanıderya olarak atandı. Kaptanıderyalık ile yetinmediğinden 24 Aralık 1704'te Kalaylı Ahmed Paşa azline vesile olup onun yerine sadrazam olarak atanmıştır. Bu ilk sadrazamlık döneminde kendi taraftarlarını iş başına getirmekten başka bir iş yapamadan 3 Mayıs 1706'da azledildi ve yerine Çorlulu Ali Paşa atandı.

Sakız Adası'na sürgün kararı çıkmışken Yazıcı İbrahim Efendi'nin girişimleri sonucu affedildi ve Erzurum Eyaleti'ne beylerbeyi olarak atandı. Daha sonra Halep Valisi olan Mehmed Paşa, Temmuz 1710'da Nu'man Paşa yerine ikinci defa sadrazamlığa getirildi. İkinci defa sadrazamlığa getirilmesinde gümrük emini Osman Ağa'nın çalışmaları etkili oldu. Sadrazam olduktan sonra Osmanlı'nın sınırlarını taciz eden Ruslara karşı sefere serdar-ı ekrem olarak tayin edildi.

Mart 1711'de İstanbul'dan ayrılan Baltacı Mehmed Paşa, 18 Temmuz 1711'de Prut nehri civarında Rus kuvvetleri ile karşılaştı. Ruslar, Osmanlı ordusu tarafından kuşatılınca büyük zayiatlar vereceğini anladılar ve Osmanlı ile tüm

[358] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 183b-187b.

şartlarını önceden kabul ettikleri bir anlaşma imzaladılar. Baltacı Paşa, bu başarıyı fırsata çeviremediğinden ve merkeze danışmadan bazı kararlar aldığından sadrazamlıktan azledildi ve yerine Yeniçeri Ağası Yusuf Paşa atandı.[359]

[359] Şehrîzâde**, Tuhfe-i Mustafâviyye…,** vr**.** 187b-197b

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞEHRİ ZADE MEHMED SAİD EFENDİ'NİN TUHFE-İ MUSTAFÂVİYYE FÎ BEYÂN-I KAPUDANÂN-I DEVLET-İ ALİYYESİ'NİN TRANSKRİPSİYONU

BU ÇALIŞMADA KULLANILAN TRANSKRİPSİYON ESASLARI

Üzerinde çalıştığımız Tuhfe-i Mustafâviyye fî Beyân-ı Kapudanân-ı Devlet-i Aliyye adlı eserin tek nüshası olup müellif hatlı olan bu nüsha Kahire'de Dârü'l-kütübi'l-kavmiyye'den (nr.45/555; mikrofilm, nr. 11.743) getirilerek üzerinde çalışma yapıldı.

Metnin transkripsiyon işlemi tam transkripsiyon kurallarına göre yapıldı. Bütün harflerin yazılış ve okunuşlarıyla aynen transkripsiyonu verildi. Okunamayan kelimeler yerine (…) işareti, şüpheli okunan kelimelerin yanına (?) işareti konuldu. Arapça, Farsça tabirler ve müellifin istifade ettiği eserler italik olarak verildi. Metindeki varak numaraları köşeli parantez içerisinde ve fark edilmesi amacıyla koyu renkte [**Bold]** gösterildi. Konu başlıkları da ayrı yazılıp belli olması için koyu renkte (**Bold**) gösterildi. Gerekli görülen yerlere noktalama işaretleri konuldu yine metnin orijinalinde olmamasına rağmen gerekli görülen yerlerde paragraf başı yapıldı.

Metinde geçen Ayet-i Kerîmelerin ve Hadîs-i Şeriflerin anlamları, Ayet-i Kerîmelerin hangi süre ve kaçıncı ayeti olduğu, Hadîs-i Şeriflerin hangi kaynaktan alındığı ve numaraları dipnotta verildi. Okuyucunun metindeki ayet ve hadisleri anlayabilmesi ve konu ile arasındaki bağı kurabilmesi için dipnotlarda ayet ve hadislerin mealleri de verildi. Metinde geçen Arapça ve Farsça şiir ve ibarelerin Türkçe karşılığı dipnotta verildi. Eserde olayların tarihleri hicri tarih kullanılarak verilmiş ve bazen bu hicri tarihler Arapça olarak verilmiştir. Bu hicri tarihlerin

miladi tarihleri parantez içerisinde verilmiştir. Tarih çevirme işlemlerinde Türk Tarih Kurumu'nun web sitesinde bulunan Tarih Çevirme Kılavuzlarından istifade edilmiştir.

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا : Â, â; Ā, ā; e	ص : Ṣ, ṣ
ء : ’	ض : Ż, ż; Ḍ, ḍ
ب : B, b	ط : Ṭ, ṭ
پ : P, p	ظ : Ẓ, ẓ
ت : T, t	ع : ‘
ث : S̲, s̲	غ : Ġ, ġ
ج : C, c	ف : F, f
چ : Ç, ç	ق : Ḳ, ḳ
ح : Ḥ, ḥ	ك :K, k, G, g
خ : Ḫ, ḫ	گ : ñ
د : D, d	ل : L, l
ذ : Z̲, z̲	م : M, m
ر : R, r	ن : N, n
ز : Z, z	و : v, U, û, Ü
س : S, s	هـ : H, h,
ش : Ş, ş	ى : y, ı, î, Î

Bismillâhirraḥmânirraḥîm

Ba‘de ḥamd-ı Hayy ve na‘tı Muṣṭafâ, bâ‘is-i te’lîfe etdik ibtidâ. Bu nüsẖa-i dilârânın cem‘ u te’lîfine bâdî ve bu maḳāle-i zibânın tedvîn ü taṣnîfine sebeb-i âdî budur ki: Hâliyen ẖalîfe-i zamân bâ‘iṣü'l-emni ve'l-emân sertâc-ı selâṭîn-i Âl-i ‘Oṣmân sebeb-i niẓâm-ı cihân es-sulṭân ibnü's-sulṭân ve'l-ẖâḳān ibnü'l-ẖâḳān es-sulṭânü'l-ġāzî mu‘izzü'd-devleti ve'd-dünyâ ve'd-dîn

Li-münşi’ihi[360]

Nâsıb-ı râyât-ı adl u dâd-ı sulṭân-ı cihân

Fâtiḥ-i ebvâb-ı cûd u şâh-ı dîn Maḥmûd Ḫân[361]

ẖullidet ẖilâfetühü ẖażretlerinin nice müddet rikâb-ı hümâyûn-ı ẖidîvânelerinde ẖizmet-i mîr-aḫûr-birle şeref-yâb olan düstûr-i Felâṭûn-(Eflâtun) şu‘ûr ve Büzürc-i Mehr-kiyâset vezîr-i Âṣaf-neẓîr ve Felâṭûn-(Eflâtun) hayṣiyyet

Li-münşi’ihi:

Sâḥib-i bahr-i lütf u cûd ü kerem

Mensi-i nâm-ı Bermek u Ḥâtem

A’nî bihî el-Ḥâc es-Seyyid Muṣṭafâ Paşa[362]

Mısra‘

Dâme bi'l-birri ẕikruhû ve feşâ[363]

Ḫizmetleri kim eben-an-ceddin şecâ‘at ü mehâbetle mevṣûf ve nihâyet lüṭf u keremle ma‘rûfdur.

[360] Müellif bizzat kendisinin yazmış olduğu şiirlerin başında “Li-münşi’ihi” ifadesini kullanmıştır.
[361] Adâlet sancaklarını diken cihân sultanı, Cömertlik kapılarını açan dînin şâhı Maḥmûd Ḫân ẖilâfeti dâimî olsun.
[362] Cömertlik ve kerem denizininin ṣâḥibi ismi unutulmuş Bermek ve Ḥâtem ya‘ni el-ẖâc Musṭafâ Paşa.
[363] Zikri iyilikle dâim ve ifşâ olsun.

Vezâretle Maḥmûd Paşa ‘azlinden ḳapudân-ı deryâ olmaġıyla, ol âb-ı rûy-ı vüzerânın keşti-i muḳaddem-i ẓafer-tev’emleriyle baḥr-i cihân sefâyin-i vücûd ḫalk ve âleme limân-ı râḥat olup bunların re’y-i rezîn-i Âṣafâneleriyle ẓuhûr-pezîr olan tedâbîr-i aḥsene ve umûr-ı müstaḥseneye ḳapudân-ı selef nâ’il olmadıḳların ḫavâṣṣ ü avâma tefhîm için bu bir iki evrâḳ-ı perîşân edâ cem‘ ü tedvîn ve bu devlet-i ‘aliyye-i ebed-peyvend-i ‘Oṯmâniyede ne mikdâr ḳapudân güzer itmişdür. Ẓafer-yâb olduġumuz vech üzere kimi icmâl ve kimi tafṣîl **[1b]** bi'l-cümle bu nüsḫa-i nev-peydâ da tebyîn olunup ḥużur-ı ‘âlîlerine ‘arż u taḳdîm ve *Tuḥfetü'l-Muṣṭafâviyye* ismiyle tevsîm olundu.

Telaḳḳī-i bi'l-ḳabûl buyrulmaḳ bu ‘abd-i ḥaḳīr Şehrî-ẕâde Meḥemmed Sa‘îd-i pür-taḳṣîre aḳṣa-yı mâ-yetemennâdır.

Li-münşii’hi
Ey cenâb-ı vezîr-i kân-ı ‘aṭâ
Maẓhar-ı lüṭf-i Ḥażret-i Mevlâ

Lüṭfun oldu sebeb bu te’lîfe
Ya‘ni kîm bu kitâbı taṣnîfe

Gelmemişdür selefde buna naẓîr
İtmemiş kimse böyle bir tahrîr

Cedd-i bî-ḥadd ü sa‘y idüp bu ḥaḳīr
Ya‘ni bu bende-i şikeste-żamîr

Otuza vardı cümle te’lîfim
Oldu her fennde nice taṣnîfim

Ma‘rifet böyle iken ey dânâ
Nice bir kârım ola vâveylâ

Nice bir zillet ile ḫor olayım
Nice bir böyle gam-nisâr olayım

Bâri bir ḫizmetinle dil-şâd et

Dil-i vîrânı şen ü âbâd et

Olayım dergehinde bir bende
Bârî kesb-i şeref edeyim ben de

Var iken bir senin gibi dânâ
Ḥâlimi kime eyleyim inhâ

Cümle maḳṣûdunu vire Mevlâ
Ḳahr ede düşmenin Cenâb-ı Ḥüdâ

Luṭf u iḥsânla Ḥudâ-yı Ġanî
Ceyş-i a‘dâya ġālib ede seni

Tenbîh

Ḫafî olmaya ki bu risâle-i perîşân-edâda ẕikrine taṣaddî olunacak vüzerâ vü ümerânın nâ’il olduḳları fütûḥâtın tafṣîli kütüb-i tevârîḫde mesṭûr olmaġıyla bu maḳālede ber-vech-i icmâl işâret ile iktifâ ve müverrihîn-i müverrihînde terḳīm olunduġu vech üzere ism ü resmleri tasṭîr ü inhâ olundu. İmlâ ve edâda olan kusûrlar ma‘füvv buyrulmaḳ mercûdur.

Ve işbu nüsha-i ra‘nâ ba‘de't-tekmîl ve telḫîs-birle Kâtib Çelebi şürû‘ olunmak taṣmîm olundu. İtmâmını müyesser eyleye. Âmîn. **[2a]**

Muḳāddime

Żamâyir-i ûlü'n-nihâye vâẓıḥdır ki Kâtib Çelebi merḥûm mecmû‘asında bu rütbe-i celîle ḥakkında çend satır kelimât-ı râ’iḳa îrâd itmekle bi-aynihâ bu mecelle-i celîleye ma‘at-tezyîl tasṭîr olundu.

Faṣlün fî sürâdiḳāti'r-raṭîl

Deryâ ḳapudânlıġı dedikleri manṣıb-ı mu‘teberedir. Bu rütbe-i refî‘a sevâḥil-i baḥriyye memâlikine mâlik olan devletlerde bir rütbe-i menî‘a ve manṣıb-ı celîledir. Maġrib ve İfriḳıyye ve sevâḥil-i Mıṣır ve Şâmiyye ve Septe Boġazı'na varınca Anadolu ve Rûmeli câniblerinde ve Septe’den ṭaşra Baḥr-i Okyanus’da vâḳi‘

Cezâyir-i ‘aẕîm ve cenûben ve şimâlen Baḥr-i Muhîṭ iḥâta eylediği sevâḥile muttaṣıl olan milel-i muḫtelife devletlerinde żarûriyyât-ı lâzimeden olmaḳ ḥasebiyle ḳadîm zamândan berü mütedâvil olmuş bir maṣlaḥat-ı ‘aẕîmedir. Ḥattâ Maġrib ve İfriḳıyye ve Endülüs devletlerinde bu ḳavm ṣâḥibine Melend derler. Lafẕ-ı Melend luġāt-i Efrenciyye'den menḳūl bir isimdir. Şimdi ‘âmme lisânında meşhûr olan levend lafẓı Melend lafẓının ġalaṭıdır. Bu żikr olunan memâlik-i baḥriyye ḫalḳının ḥurûb ü ticârâtı rükûb-i sefîneye ve sefer-i baḥre muḥtâc olmaġın mebde-i devletlerinden berü fenn-i sefîne ve aḥvâl-i deryâya iştiġāl etdikleri için mehâret kesb etmişlerdir. Binâ’en-‘aleyh Cezâyir-i Baḥriyye ve sevâḥil sükkânı ḥuṣûṣan İspanya ve İngiliz ve Ceneviz ve França ve Felemenk ve Venedik maḳūlesi ṭavâyif-i sefâyin, deryâ umûrunda cümleden ẕiyâde mâhir ve ḳadîmî ṣan‘atları olmaḳ cihetiyle bu ṣanâ‘atın deḳāyiḳına vâḳıf ü mütebeṣṣırlardır.

Ḥażret-i ‘Ömer raḍıyallhü ‘anhu zamân-ı ḫilâfetinden ‘Amr bin el-‘Âṣ, Mıṣır’ı feṭḥ itdiği vaḳte gelince ehl-i İslâm'dan deryâda sefîneye mâlik ve ticâret-i baḥriyye sebîline sâlik kimesne yoġ idi. Mıṣır feṭḥ oldukda Ḥażret-i Fâruḳ raḍıyallâhü anhu ‘Amr bin el-‘Âṣa mektûb yazup “*Baḥr ne maḳūle şeydir? Evṣâf ü aḥvâlini i‘lâm eyle!*” deyü fermân etdiler. ‘Amr bin el-‘Âṣ Dîvân-ı Fârûḳī'ye bu lafẕ ile cevâb yazdı:**[2b]**

Yâ emîre'l-mü’minîn *“İnne'l-baḥre halḳun aẓîmün yerkebühü ḥalḳun ẓa‘îfün ke dûdin alâ ûdin”*[364].‘Amr bin el-‘Âṣ’ın arżı gelüp de Ḥażret-i Fâruk ümmet-i Muḥammedi mehâlik-i deryâdan ṣıyânet ḳaṣdıyla rükûb-i baḥrden men‘ eyledi. *Ḳureyş ve sâ’ir ‘Arab kısmından bir ferd ġazâ vü ticâret için sefer-i baḥre gitmeyeler deyü ‘ale'l-umûm baḥr-i deryâya girmekden memnû‘ oldula*r. Emma Mıṣır halḳı ve milel-i muḫtelifeden memâlik-i Mıṣrıyye'de ve sevâḥilinde olan tüccâr düvel-i sâlife zamânlarından berü müddet-i ‘ömrleri deryâ rükûbuna maṣrûf ve ḥurûb ve ticârât-i deryâya an aṣl me’lûf olup eben-an-ceddin görüp bildikleri ṣanâ‘at-ı nâfi‘aları olmaġın anlar memnû‘ olmayup, Dimyâṭ ve Reşîd ve İskenderiyye ve ġayri sevâḥilinden sefînelerini işlidüp kârlarını ederler. Ve keẕâlik Süveyş ḥalîcinden Yemen’e ve Ḥind cezâyirine ve sevâḥilinde olan benderlere sefer idüp ticâretlerinden

[364] Muḥaḳḳaḳ deniz büyük yaratılmıştır, ona küçük mahlûkât biner. Kurtçuk ve böceğin tahta parçasına bindiği gibi.(‘Amr bin el-‘Âṣ).

mu‘aṭṭal olmadılar ve Meġâribe ve Zenâta ve sâ’ir ḳabâ’il-i ‘Arab-ı kibâr ki Mıṣır’da ve iskelelerinde sâkin olmuşlar idi. Ahâlî-i Mıṣır'dan ẕikr olunan tüccâr-ı baḥriyye anları daḫi taḥrîk ve ġazevât ve ticârât-i baḥriyyeye terġīb eder oldular. Ammâ ‘Amr bin el-Âṣ ile gelen kibâr-ı esḥâb ve anlar emṡâli müte‘ayyinân-ı ‘Arab tenbîh-i Fârûḳī ile mütenebbih olup ibtidâ-yı emirde muḫâlefete cür’et etmediler. Tâ ki Nuḥayle şeyḫi Arafce bin Herṡeme el-Ezdî ve Meşket ḥâkimi ki ḳuvvet-i mâl ü ricâle mâlik kimseler idi. Müslimîni ġazâ vü cihâddan ve mekâsib-i nâfi‘adan men‘ itmek re’y-i ṣavâb deġildir deyü tenbîh-i ‘Ömerîye muḫâlif sefînelere binüp ‘Ammân ve sâ’ir cezâyir ü sevâḥile ġazâya gitdiler. Ḥażret-i ‘Ömer raḍıyallâhü ‘anhu işitdik de Arafce’ye itâb-nâme gönderüp ‘Amr bin el-‘Âṣ ṭarafından mü’âhaze vü zecr itdirdi.

Bundan sonra sevâḥil-i Mıṣrıyye sükkânından ẕî-ḳuvvet sefîne sâḥibleriyle ekâbir-i İslâm daḫi müşâreket idüp ceste ceste sefînelere girüp gâh ġazâ ve gâh ticâret için deryâ **[3a]** seferin eder oldular. Ḥażret-i ‘Ömer raḍıyallâhü anhu ḥayırları mün‘akis olduḳca nehy u men‘i teşdîd etmeyüp sükûtla ḥâlleri üzre ibḳā eyledi. Tâ Mu‘âviye vaḳtine gelince ḳālite ve firḳate ve şâyiḳa maḳūlesi muḫtaṣar sefînelerle gâh ġazâ gâh ticâret eder oldular. Amma bu sefînelerde re’îs ve âlât ḳullanan müsevvimîn cümle efrenc ve cezîreler keferesi ḳısmından fenn-i deryâda mâhir kâfirler olup ücret-i aẓîme ile istîcâr ve istiḫdâm ederlerdi. Ehl-i İslâmdan kimesne ol fünûna müte‘allıḳ şey bilmezlerdi. Mu‘âviye vaḳtinde tekrâr ‘Amr bin el-Âṣ istiḳlâl-i tâm ile Mıṣıra vâlî oldukda fermân-ı Mu‘âviye ile rûy-i deryâyâ ġazâ için müslimîne iẕn-i ‘âm virdiler.

Ḥażret-i ‘Ömer raḍıyallâhü anhın ibtidâ men‘i ba‘dehü sükûtu ba‘dehü iẕn-i âm virilmekde ḥikmet böyle demişler ki millet-i Arab bedâvet-i ḥâlde an asl rükûb-i sefîne ve aḥvâl-i baḥriyye ümûrundan bir şey bilmezlerdi. İbtidâ-yı ḥâlde men‘i ṣıyânet-i maṣlaḥat için olmuş ola. Ba‘dehü fırḳa fırḳa ol ṣan‘ata mübâşeret ve levâzım-i aḥvâlini ta‘allüme ṣürû‘ etdiklerinde alâ sebîli'l-müsâmaḥa sükût etmiş olalar. Ba‘dehü millet-i İslâmiyye ol fünûna âşinâ olup aḥvâl-i deryâya kadar müşterek iṭṭılâ‘ taḥsîl etdiklerinden ġazâ vü cihâda iẕn-i âm virildi. Ba‘de ṣudûri'l-iẕn ġuzât-ı müslimîn daḫi münâsib sefîneler yapup aḥvâl-i rûzgâr ve ehvâl-i biḥâr daḳāyiḳına ârif re’îsleri zümre-i nasârâdan içâle ile ṭutup kendüsi âlât-ı ḥarble ve edevât-ı cihâd ile girüp gâh ġazâ gâh ticâret eder oldular.

Emîr-i Mışır Ukbe bin Âmir ḳırḳ yedinci sâl-i hicretde (47/667-668) firḳatelerle Rodos'a ġazâ idüp ganâyim-i keşîre almışdır. Ve ḳırḳ sekizinci sâl-i hicretde (48/668-669) Mu‘âviye bin Ebî Süfyân firḳatelerle Ḳıbrıs Cezîresine ġazâ eyledi deyü *Târîḫ-i Ḥamîs'de* İmâm-ı Vâḳıdîden rivâyet eder.

‘Abdülmelik bin Mervân hengâm-ı salṭanatında İfriḳıyye ‘Âmili Hassân bin Numân’a ḫaber gönderüb bu merâkib-i baḥriyye ve süfün-i mütenevvi‘a inşâsı için Dârü's-ṣanâ‘iyyesin **[3b]** emr eyledi. Ḥattâ ḥâla isti‘mâl olunan tersâne lafẓı dârü's-ṣanâ‘adan ġalatdır.[365] Devlet-i ‘aliyye-i İslâmiyede ibtidâ yapılan tersâne Tunusu'l-Hażrâ dârü'ṣ-ṣanâ‘asıdır.

Ol vaḳitde Tunus’da beş yüzü mütecâviz firḳate ve ana müşâbih ḫafîfü'l-ma’ûne sefîneler yapılup ḥâżır oldukda Tunus Şeyḫi Ẕiyâdetullâh ibn-i İbrâhim vaḳtinde ki târîḫ-i hicretin seksen ikinci senesi (82/701-702) idi. Atâ bin Râbi‘ Abdülmelik ṭarafından serdâr olup ol donanma ile varup Ṣaḳlebiye cezîresini feṭḥ etdiler. Ṣaḳlebiyye’ye lisân-ı firenkde Müseyne adası derler. Evsâfı ma‘lûm ve meşhûr bir cezîre ve vâsi‘ ve ma‘mûr bir memleket-i aẓîmedür. Ve doḳsan bir senesinde (91/709-710) ḥâkim-i İfriḳıyye Musa bin Naṣr Abdülmelik ṭarafından işâretle donanma tedârik idüp Târıḳ bin Ziyâd ḳapudân nasb olunup Endülüs cânibine taḥrîk-i râyet-i gaza vü cihâd etdiler. Tevfîḳ-ı ilâhî ile Endülüs memleketini ba‘dehü Serdâniye cezîresin feṭḥ etdiler. Ve doḳsan iki (92/710-711) târiḫinde yine mezbûr Târıḳ bin Ziyâd hem ḳapudân hem serdâr olup bu donanmâ-yı aẓîm ile Septe[366] ḫalîcinden ṭaşra Baḥr-i Okyanusa çıkıb İspanya küffârıyla müddet-i medîd ceng idüp fütûḥât-ı aẓîmeye muvaffaḳ olmuşdur. Donammâ-yı asker-i İslâmdan ibtida Septe Boġazından ṭaşra çıḳılan donanma budur. Mervîdir ki Ṭuleyṭula memleketinde Eraḳlus nâm ḥakîm-i nâmdârın Beytü'l-Hikme bir eşer-i aẓîmi var idi ki binden mütecâviz zamân mülûk-i küffâr beyninde mu‘tenâ ve mu‘teber ve Ayaṣofya mânendi muḥterem bir cây-gâh idi.

[365]Żamîme: Bu evrâk-ı perîşânı tevârîḫ-i mu‘tebere ve bu saḥâyif ve cerâyidi tedvîn ve tasnîf eyleyen abîdü'l-ḥaḳîr ve adîmü'l-belâġa, bu da‘ı-i kem-nâm ve bî istiṭa‘a Meḥemmed Ṣaid ibn-i Şehrî Meḥemmed, ḫatâ ve uyûb ve cürmle mü’eyyed. Nesr virmeye tersâne lafẓının Dârü's-sanâ‘adan ġalaṭ olduġu ḳatî ba‘îddir. Ammâ terseḫâneden muḥaffef denilse min vechin akla yakîndir. Raca‘nâ mâ künnâ fîhi.

[366] Septe Boġazı'ndan ṭaşra olan deryâ-yı muḥîte kütüb-i hükemâda Baḥr-i Oḳyanus derler.

Devlet ṭavayif-i ḥükemâda olduġu asırlardan berü bu Beytü'l-Hiḳme maʻmûr ve ziyâret-gâh-ı cumhûr olup içine bir ḳaç bin ḥakîm ve riyâżat-keş feylesoflar ve fünûn-ı ḥikmetin envâʻına meşgûl kimseler var idi. Ve her ilme meşgûl olanların mekânı ve sûk ve dükkânı ve kârgâhı başḳa olup envâʻı **[4a]** zîb u zînetle müzeyyen ider. Ḥattâ cümlesinin ḳandilleri ve havânları ve ṭabḫa ve ẓurûf miṣillü âlât ve evânları zeheb-i ḫâlişden idi. Ve ḫazînelerinde olan nüḳūd ve cevâhir ve tuḥaf ḳalem ile taḥrîr ve lisân ile taʻbîr olunmaḳ rütbesinden efzûn idi. Îsevîler beyninde beytü'l-ḥikme olmaḳ iʻtibâriyle mülûk-i Nasârâ istîṣâline iḥtirâmen cür'et etmedikleri cihetinden bu kadar bin taʻâddî-i müteġallibeden maṣûn ve gittikce maʻmûr olmuş idi. Bu vechile darü'l-emn olduġuna binâ'en ulûm-i mektûmeye mâlik feylesoflar varup ana tavaṭṭun idüp bî-ḫavf u ḫaşyet iẓhâr-ı ṣanâʻatda mehâretlerin ibrâz idüp ol Beytü'l-Hikme'yi nîce bin hazâyin-i Ḳārun ile mâl-â-mâl etmişler idi. Doḳsan bir sene-i hicretinde (91/709-710) İspanya ḳralı olan Lodrig nâm Ḳral ki sefîh ve câhil ve ebter ve bâṭıl kâfir-i bed-faʻâl idi. İlim ve ḥikmete ḥürmetden bî-ḫaber tamaʻkâr olduġu hevâsına tâbiʻ erzâl ile varup Ṭuleyṭulayı ale'l-gafle başup beytü'l-hikmeyi tesḫîr etdi. Bu kadar yüz den berü Beytü'l-Ḥikme'de müddeḫir olan hazâyin-i emvâl ve defâyini ḳabż idüp ġanâyim-i bî-ḥesâb ile kâm-yâb oldu. Mezbûrun bu vaṣfından umûmen mülûk-i Naṣârâ muġayyerü'l-ḫaṭr olup ḫasm-ı cânı oldular.

Doḳsan iki senesinde (92/710-711) serdâr-ı İslâmiyyândan ẕikr olunan Ṭârıḳ bin Ziyâd, İspanya üzerine varup ceng-i bî-sâr ve ḥarb-i bî-şümârdan sonra bi avnillâhi teʻâlâ ehl-i İslâm ġâlib gelüp melʻûn-ı mezbûrun Beytü'l-Ḥikmeden ġâret itdiġi ḥazâyini ve cevâhir ve ṭuḥaf-ı nevâdiri ve kendü ḥazînesin cümle iġtinâm etdiler. Ol ḥazâyin-i bî-nihâye umûmen nasîb-i ehl-i İslâm oldu.

Azîz Efendi *Târîḫ*i'nde tevârîḫ-i muʻtebereden naḳl idüp der ki Ṭuleyṭula fetḥinde nasîb-i ehl-i İslâm olan ṣunûf-i emvâlden mâʻadâ yüz altmış tâc-ı mücevher ve bir dirhemi ḳanṭara ṭarḥ olunur birkaç ṣandûk kibrît-i aḥmer taʻbîr olunan cevher-i iksîr-i muʻteber ve zimemin **[4b]** ziyâbı ve laʻl-i bedeḫşânî müraṣṣaʻ mâ'ide-i Süleymânı ve bir âyine-i kît-î nümâ ve nîce tuḥaf-ı girân-bâhâ mâl-i ġanâ'imden ifrâz olunup dergâh-ı ḫilâfete yaʻni Abdü'l-melik âsitânesine irsâl olundu. Tevârîḫ-i maġâribede bu ġarrâ-yı aẓîmi ve iġtinâm olunan emvâl-i bî-ḥesâbı tafṣîl ederler.

Sefîne levendâtından her bir levende on iki bin altun naḳidden mâ‘adâ nîce esîr ve nîce tuḥaf taḳsîm olunduġunu yazmışlardır.

Bu emvâl-i aẓîme Abdülmelik bin Mervân’a vüṣûl bulduḳda devleti ḳuvvet bulup taḫlîd-i âsâr ve taṣḥîḥ-i sikkeye ve nice ebniye-i aẓîme binâsına şürû‘ itmişdür. Bu vaḳ‘a-i aẓîmeden sonra ḥükemânın revnaḳı münkesir ve ṣervet-i Ḳārûniyeleri müstetir olup eṣrâr-ı ḥikmete müte‘allıḳ ümûrdan bir şey i‘lân ve iẓhâr olunduġu mesmû‘ deġildür. Olanlar daḫi kıbâb ma‘âş-ı ẓâhiriye mestûr ve ẕî-meşâyih ve dervîşânda yâḫud kıssîsîn ve ruhbân ve târik-i lezzât ciheti şeklinde unvânı terk ve tecrîd ile ma‘rûf ve meẕkûr olmuşlardır.

Biz yine ṣadede gelelim. Bu ẕikr itdiġimiz ġanîmet-i aẓîmeden sonra ġuzât-ı müslimîn ḳuvveti te’mîn ve fenn-i deryâda mehâret-i âmme kesb idüp be her Mıṣır’dan ve Tunus’dan ve İfriḳıyye’den müte‘ayyen donanma iḫrâc eder oldular. Bu ṭarîḳla Baḥr-i Sefîd’de ve Septe Boġazı’ndan ṭaşra olan cezâyir ve sevâḥile ḳati çok memâlik-i efrenc żafer bulunup fütûḥât-ı celîle ile muġtenim olmuşlardır. Ba‘dehü Endülüs donanması ikiyüz fırḳatiyeye degin çıkmışdır ve İfriḳıyye donanması yüz elli sefîneye bâliġ oldu. İġtinâm ve fütûḥâtları tafṣîlâtı kütüb-i tevârîḫde meṣṭûrdur. Ba‘dehü mürûr-ı zamân ile rûy-i deryâda gâh küffâr donanması gâh ehl-i İslâm donanması ġālib ve sevâḥil ve cezâyir vilâyetlerin aġlabiyyet ṭarîḳıyla birbirinden nehb olarak deryâda ceng ü cidâl eksik olmuşdu.

Devlet-i ‘aliyye-i -i ebed-peyvend-i ‘Oṣmâniyyede ibtidâ-yı ḥâlde daḫi fenn-i deryâya çendân **[5a]** iştiġal ve taḥṣîl-i mümâreset olunmamış idi. Bu devlet-i ‘aliyyede ibtidâ sefîneler ile Gelibolu ḫalîcinden Rûmeli cânibine ubûr ve ġazâ-yı mevfûr eden Ġāzi Süleyman Paşadır ki Sulṭân Orhan Gâzî oġludur ve Gelibolu ve Bolayır ve Ḫayrabolu ve Tekirdaġı ve İpsala fütûḥâtı ol mîr-i ġayyûrun eṣer-i meşkûrudur. Ba‘dehü fâtiḥ-i İstanbul Sulṭan Gâzî Ebü'l-feṭḥ Sulṭân Meḥemmed Ḫân vaḳtine gelince firḳate ve ba‘żı muḫtaṣar sefînelerle sevâḥile ġazâ olunurdu. Ḳosṭanṭıniyye feṭḥinde ẕiyâdece sefîneler tedârik olunup Karadenize ve Aḳdenize doġru ġazâya şürû‘ etdiler. Ḥattâ Fâtiḥ merḥûm Gedik Aḥmed Paşayı serdâr idüp üç yüz pare sefîne ile Karadenize irsâl eyledi. Varup Kefe Ḳal‘ası Freng elinden ve Menḳūb nâm ḳal‘ayı Naṣârâ elinden alup feṭḥ eyledi. Vezîr-i müşârün-ileyh bî-ḥadd u gâye ġanâyimden mâ‘adâ küffar beylerinden birkaç müte‘ayyen nâmdâr kâfirleri

esîr idüp dergâh-ı Ebü'l-fetḥe irsâl itmişdür. Bu vechile giderek donanma sefînelerinde ve askerinde vefret ü keşret peydâ oldu.

Sulṭân Bâyezid Ḫân merḥûm aṣrında sekiz yüz doḳsan iki sâl-i hicretinde (892/1486-1487) Endülüs ve Müseyne Adası dedikleri cezîre-i aẓîme-i ma‘mûreye İspanya kâfirleri müsallaṭ olup ol memâlike mâlik Âl-i Ahmer pâdişâhından bir ḳażiyye-i ġarrâ gelüp İspanya istîlâsından şikâyet ve Endülüs iḳlimini tasalluṭ-i küffârdan taḫlîṣ ricâsına istimdâd ve isti‘ânet etmeleriyle birkaç sefîne asker ile Kemal Re’is imdâdlarına gönderilmiş idi. Bu eşnâlarda muḥârebe-i baḥriyye Rûmeli semtine düşüp Mora ḥudûdu vilâyetleri ve Arnavudluḳ sevâḥili feṭḥ olunmuş idi.

Altı yüz yirmi iki târiḫinde (922/1516-1517) Sulṭan Selim Ḫân ḫażretleri tersâne ta‘mîrine şürû‘ idüp Fâtiḥ-i merḥûm vaḳtinde olan gözlerden ziyâde gözler ve maḫzenler yapardı. Ve niyetleri aẓîm donanma tedârik idüp **[5b]** Aḳdenizde olan cezâyir ve sevâḥil memleketlerin bi-tamâmihâ eyâdi-i küffârdan istiḫlaṣ itmek idi. Ḥattâ İdris-i Bitlîsi ve ba‘ż-ı maḥremleriyle sohbet-i hâṣ eşnâsında Septe Boġâzı’na varınca Aḳdeniz dedikleri bir ḫalîcde bu kadar mülk-i muḫtelife cem‘ olup tamâmen bir ḫalîc-i devlet-i ‘aliyye-i İslâmiyye ḥükmünde olmamaḳ lâyıḳ mıdır. Ve bu ḫuṣûṣa bezl-ı mâ fi'l-vüs‘ etmemek şân-ı salṭanata şe’în virecek ḳuṣûr-ı himmetdendir. Ḥak Te‘alâ ecelden emân verirse bu maḳsûda kifâyet edecek mürettebe donanma tedârik idüp Aḳdenizde olan memâliki zîr-i ḳabża-i tesḫîre almadıḳca râḥile ü ârâmı ḥarâm itmeye ahd olsun derler imiş ve tersâne binâsını tevfîr u tekṣîr itmeye bu aẓîmet-i ḳahramâniye ile şürû‘ buyurmuşlar idi. Lâkin devlet-i Çerâkese-i Mıṣrıyye ki Ḥaremeyni'ş-şerîfeyn ḫizmeti şerefiyle uyûn-i nâsda mu‘teber ve Mıṣr-ı Ḳāhire taḥtında ḫilâfet olmaḳ haysiyyeti ile ṭavâyif-i mezbûre ol şeref-i müste‘âr ile celîlü'l-ḳadr idiler. Ve Devlet-i ‘Aliyye-i Oṣmâniyye ile beynlerinde vaḥşet ve ba‘żı esbâb-ı ḥâdiṯe sebebi ile aralarında bürûdet peydâ olmuş idi. Egerçi Tunus Meliki Sulṭân ‘Oṣman Ḥafsî tavassuṭu ile yine dostluḳ tevkîd olunup ṭarafeynden mürâselât ve elçiler tevârüd ederdi. Lâkin muḳteżâ-yı ġayret olan ḥamiyyet-i devlet-i ḳaviyyeme ve istiḳlâlime şirket ḳabûl itmediğinden ġayrı tâ’ife-i çerâkese gâh eşḳıyâ-yı urbâna ve gâh ḳızılbaş-ı bed-ma‘âşa gizli mu‘âvenetden ḫâli olmadıḳları için ibtidâ mülk-i Mıṣır’ı feṭḥ itmek ehemm ve sevâḥil-i Arabistân bu ṭarîḳle ḳabża-i tesḫîre alınmaḳ

cümleden elzem olmağın bi'l-iḳtiżâ ibtidâ ol maṣlaḥat-ı mühimmeye bezl-i himmet buyurdular.

Ol meṣâliḥ-i mühimme bi-avnillâhi teʻâla dil-ḫûn üzre müyesser ve diyâr-ı Mıṣr ve Şâm bi tamâmihâ ḳabża-i iṭâʻata girmek muḳadder olup Dârü's-salṭanati'l-ʻaliyye-i ye teşrîf buyurduḳlarından melhûẓları evvelki vech üzre rûy-i deryâyâ donanma iḫrâcı tedârikinde **[6a]** iken İstanbul'a teşrîflerinin ikinci senesi âlem-i uḳbâya irtiḥâl etdiler.

Sulṭân Süleymân Ḫân Ḥażretleri cülûs buyurduḳlarında tersâne ümûruna yine ḥüsn-i naẓar ve bezl-i himmet buyurup donanmâ iḫrâcına itmâm-ı tâmdan ḫâlî olmadılar. Ḥattâ ebnâ-yı Rûmdan Oruc Bey nâm gâzî ḍarb-ı şimşîr ile Cezâyir-i ġarb vilâyetleri teshîr idüp merḥûm oldukda ḳarındaşı Ḥayreddin Beyin câ-nişîn oldukdan sonra doḳuz yüz kırḳda (940/1533-1534) Tunus üzerine varup Tunus'u Sulṭan Ḥasan Ḥafsî yedinden intizâʻ eyledi. Ḥasan Ḥafsî İspanya ḳralından istimdâd idüp vâfir sefînelerle gelüp Tunusu Ḥayreddin Beyin yedinden intizâʻ eyledikde Ḫayreddin Beyin sâye-i devlet-i ʻAliyye-i Süleymâniyeye ilticâ ile kâm-revâ olmaġı aʻdâdan aḫẕ-i şân vesîle mülâḥaẓa etmeġin on sekiz pâre ḳadırġa ile İstanbul'a gelüp ʻatebe-i ʻaliyye-i şehriyârîye rûy-i mâl eyledikleri gibi pâdişâh-ı âlem-penâh ḥażretleri ṭarafından naẓar-ı iltifâta maẓḥar ve deryâ ḳapudânlıġı rütbesiyle muʻazzez ve muvaḳḳar buyuruldu. Bu vaḳte gelince ḳapudânlık, paşalıḳ unvânına maḳrûn olmayup gâh re'îs gâh ḳapudân derler idi. İbtidâ Ḥayreddin Paşa'ya Ḳapudânpaşa unvânı ıṭlâk olunup ḳapudânlıġa Cezâyir Beylerbeyiliği pâyesi virildi. Baʻdehü Piyâle Paşa daḥi Cezâyir pâyesiyle ḳapudân oldu. Esfâr-ı aẓîme olduḳca vüzerâdan biri donanma üzerine serdâr olup deryâ ḳapudânları anın emriyle me'mûr olmaḳ ḳānûn idi. Ḳapudânlık vezâretle tevcîh olunmaḳ sonralarda ẓuhûr itmişdür. Ve Ḳapudânpaşa vezâret pâyesinde iken tekrâr bir âḫer vezîri donanmaya serdâr itmek sû'-i tedbîrdir. Defʻâtle żarar-ı aẓîmi müşâhede olunmuşdur. Ve bu devlet-i ʻaliyye evâ'ilinde donanma gemileri ekṯeriya firḳate ve ḳalîte ve çekdirme maḳūlesi hafifü'l-ma'ûne sefîneler idi. Ve sevâḥil u adaların ekṯerî mebâdi'-i aḥvâlde bu maḳūle sefîneler ile feth **[6b]** olunmuşdur. Ve borton ve ḳalyon ve ma'una maḳūlesi aẓîmü'l-cüsse ve vâsiʻ gemiler küffâra maḫṣûṣ idi. Ehlini peydâ ve iʻmâle taḳayyüd olunmamaġla ḳalyonculuk devlet-i ʻaliyye tersânesinde çendân şöhret bulmamış idi.

Sulṭân Murâd Ḫân-ı Râbi‘ aṣrından sonra ceste ceste borton ve ḳalyon yapılup donanma ile Aḳdeniz’e çıḳarır oldular.

Sulṭân İbrâhim Ḫân ḥażretleri aṣrında ḫafî ḳalyonlar yapıldı lâkin aḥvâline henüz ıṭṭılâ‘-ı tâm taḥṣîl olunmamış ma‘nâ olmaġın niẓâm-ı aḥvâline ve levendâtı intiẓâmına kemâ yenbagî ṣûret virilmediğinden geregi gibi bir ḫizmete yaramaḳ vücûda gelmedi. Ve devlet-i ‘aliyye tersanesinde an asl isti‘mâl olunan sefînelere muġâyir ve tertîbleri başḳa ocaḳ olmaġa muḥtâc olduġundan ḳapudân paşalar ve ümerâ-yı deryâ ve sâ’ir tersâne ricâli ber muḳteżâ-yı ḥased ḳalyoncuları istiṣḳāl idüp bunlar ḥâdis tâ’ifedir eger tertîbleri muntaẓam ve aḥvâlleri kemâ yenbaġî müretteb ve mülte’em olursa rûy-i deryâda işe yarayup nâmdâr olmaġla ümerâ ve tersâne ricâline tefevvuk ederler. Ve kâr güzârlıġa manẓur-i şehriyârî olup taḳaddüm ve imtiyâza ruḫṣat bularaḳ Cezâyir ocaḳları gibi başḳa gürûh müstaḳil olurlar deyü ḳalyon ümûrunda tehâvün ve tekâsülden ḫâlî olmadıḳları cihetiyle işe yarayacaḳ bir siyâk-ı muntaẓama muvaffaḳ olmuşlar idi.

Sonra merḥûm ve maġfûr Sulṭân Meḥmed Ḫân bin İbrâhim Ḫân aṣrının evâsıṭında ḳalyonlar inşâsına ihtimâm-ı tâm olunup ol fenne mahâretleri olan üstâdlar peydâ ḳılındı. Ve levendât ümûruna daḫi niẓâm virilüp ḳapudânlar yine alâ ḥasebi'l-istidâd merâtib ve sâlyâneler ve levendlerine keẕâlik mevâcib u zahîreleri mu‘ayyen olmaġla cezâyir-i ġarb ocaḳlarından ve eṭrâfdan kâr-güzar şehbâz levendât gelüp ḳalyonlar aḥvâli gereġi gibi niẓâm bulup rûy-i deryâda nîce **[7a]** ġazâlara muvaffaḳ oldular.

Sulṭân Muṣṭafa Ḫân-ı Ṯânî ṭâbe ṯerâhü ḥażretleri aṣrından Mezemorta el-Ḥâc Ḥüseyin Paşa Cezâyirden gelüp ḳalyon ḳapudânı olmuşdu. Saḳız Cezîresi Venedik küffârı yedine giriftâr oldukda Amuca-ẕâde Ḥüseyin Paşa merḳūm ḳapudâna naṣb olunup ṭaraf-ı şehriyârîden Saḳız istiḫlâsına me’mûr olmuş idi.

Ol seferde bi avni'llâhi te‘âlâ kemâ yenbaġî iş görülüb Saḳız Cezîre-i istiḫlâṣ ve Venedik donanmâsından gereġi gibi aḥẕ-i ṯâr olundu. Ve bu ḫuṣûṣların fevḳa'l-melhûẕ ḫizmeti vücûda gelmeye sebeb ḳalyonlar ve ḳalyon levendâtı olduġuna iştibâh yokdur. Ba‘dehü yevmen fe-yevmen ḳalyonlar ümûrunda mümâreset ve

ḥükkâm ve levendât ve ṣanâʿata ehliyet ẕiyâde olup tersâne ümûrunun ibtidâ niẓâmına sebeb merḥûm Kara Muṣṭafâ Paşadır. Ḳalyonlar inşâsına evvelen mübâderet eyleyen Mışırlı-ẕâde merḥûm İbrâhim Paşadır.

Sulṭân Aḥmed Ḫân-ı Sâlis bin Sulṭân Meḥmed Ḫân-ı Râbiʿ aṣrında yapılan ḳalyonlar ale'l-ḫuṣûṣ üç anbarlı aẓîmü'l-cüsse seksen doḳsan pâre ṭop çeker sefîneler ile Baḥr-i Siyâh ve Baḥr-i Sefîd'de ẓuhûra gelen fütûḥât-ı celîleye nihâyet yokdur. Ḥattâ bin yüz yirmi yedi (1127/1715-1716) târiḫinde Venedik keferesi âyini-i ṣulḥ ve bî-cây şikest itmekle dest-i istîlâlarına bundan aḳdem giriftâr olan Mora Cezîresi maʿattevâbiʿıha istiḥlâṣ ve istirdâda berren Ṣadr-ı aʿẓam Dâmad ʿAli Paşa ve baḥren Ḳapudân Canım Ḫoca Meḥmed Paşa taʿyîn olunup ne rütbe ġazavât-ı celîle ve fütûḥât-ı cemîle ẓuhûra geldiġi zîb baḫş-ı kütüb-i tevârîḫdir. Mora adasından mâʿadâ Ṣuda ve İspirlonga ve Cuḳa ve İstendil misillü nice ada ve cezâyir ve ḳılâʿ daḫi żamîme-i memâlik-i İslâmiye ḳılınmışdır. Siyyemâ bundan aḳdem Varhâna fetḥinde ẓuhûra gelen nuṣret-i cezîle daḫi maʿlûm-i enâmdır.

Şevketlü kerâmetlü pâdişâhımız şehinşâh-ı dâr-ı ispâh-ı ḫalledallahü ḫilâfetehü ḥażretlerinin **[7b]** eyyâm-ı hümâyûn-ı nuṣret-maḳrûnlarında daḫi deryâda birkaç defʿa donanmâ-yı küffar bed-efkâr şikest olunmuşdur. Siyyemâ bin yüz ḳırḳ doḳuz (1149/1736-1737) târiḫinde Masḳo nâ-fercâm cârî Baḥr-i Siyâh cânibine mükemmel donanma ile istîlâ ḳaṣdında olduġu dergâh-ı Abdullah Mirṣad ḥażret-i Şehen-şâh-ı âlem-penâhîye arż olundukda derḥâl edevât-ı sefâyini ẓafer-maḳrûn ve mühimmât-ı donanmâ-yı hümâyûn iʿdâd ü iḥẓâr olunmaḳ bâbında vâlid-i mâcid-i keṯîrü'l-mehâmid ḳıbel-i ḫâḳāni Sitanî'den nâẓır taʿyîn ve mevâcibleri ber-vech-i müsâraʿa itmâm ve icmâl u ikmâl ve Ḳapudân-ı Deryâ Vezîr-i mükerrem saʿâdetlü Süleymân Paşa yüz otuz ḳıṭʿa firḳate ve yalnız otuz ḳıṭʿa işḳanbun ve yalnız doḳsan iki ḳıṭʿa ḳanca başı ve altı aded akṭarma ḳayıġı ve otuz iki tüccâr sefâyini derûnlarında yirmi binden mütecâviz asker ve on beş çekdirme sefînesi mâḥaṣıl otuz ḳırḳ bin den ziyâde leşker ile Baḥr-i Siyâh canibine tesyîr ve irsâl olunup bi-avnihi teʿâlâ ne güne ġazavât-ı keṯîre ve nuṣret-i vefîre vücûd-pezîr olduġu maʿlûm-ı cümhûrdur.

Ol sene-i mübârekede merḫûm vâlid-i mâcid-i keṯîrü'l-meḥâmid maʿrifetiyle tesyîr u irsâl olunan sefâyini ve levendâtın tafṣîlen icmâli ḳapudânı merḳūm

tercemesi ẕeyline bi-aynihâ terḳîm olunmuşdur. Ve'l-ḥâṣıl el-yevm ḳalyonlar ḫuṣûṣuna himmet ve nev-be-nev nîce ḳalyonlar sûy-i deryâya endâḫte ḳılınmaḳda ale'l-ḫuṣûṣ birkaç seneden berü be her biri ikisi yapılmaḳdadır. Ve eṭrâf u eknâfa ta‘yîn ve irsâl olunan ḳalyonhâdan mâ‘adâ pîşgâh-ı Tersâne-i Âmire âlât dobdolu olduġu manẓûr-i a‘dâ ve ṣıddîkdır. Cümle bu fütûḥâta bâ’is ve bâdî ḳalyonlar olduġu kirâran keşîde-i silk-i süṭûr ḳılınmışdır. Haḳ te‘âlâ şevket-i selâṭîn-i Oṣmâniyeyi günden güne müzâd ve a‘dâ-i bed lü‘âmeti ḳahr u destân ṣadâḳat-simâtına dâ’im ve dil-şâd eyleye âmîn.**[8a]**

Bu daḫi ma‘lûm ola ki yine Kâtib Çelebi merḥûm *Tuḥfetü'l-Kibâr Fî Esfâri'l-Biḥâr* nâm târiḫ-i mu‘teberinde der ki: Evvelâ ḳapudân lafẓı baş ve re’îs-i ḳavm ma‘nâsına ḳaptân lafẓından muḫaffef İtalyan luġātıdır. Ehl-i İslâm diyâr-ı Rûm’u alup deryâ seferlerine ta‘yînlerde mübâşeret etmegiyle ekṣer keşti ve deryâ aḥvâline müte‘alliḳ iṣṭılâh ve esmânın kimi İstanbul ve kimi İtalyan ve kimi Rûmîdir. İstedikleri minvâl üzre isti‘mâl eylerler. Alarġa Alabanda Funda Orsa Boça ? gibi elfâẓ, cümle ol ḳabîldendir. Bundan sonra ḳapudânlar evâ’il-i devlet-i ‘aliyyede Gelibolu Sancaġı’na mutaṣarrıf olup feṭḥ-i Ḳosṭanṭıniyye’den sonra iktiżâ ḥasebiyle ba‘żı vüzerâya ber-vechi arpalıḳ livâ-i mezbûr ile manṣıb-ı ḳapudânî tevcîh olunup nicesi daḫi sancak beyi pâyesinde ḫizmet idüp ḫizmeti muḳābelesinde Cezâ’ir Eyâleti pâyesi bâdehü vezâret inâyet olunurdu.

Şimdiki gibi vezâret dellâl elinde firâde virilüp ṣatılmaz idi. Ve olur olmaz ḫizmet muḳābili bir ast tuġ iḥsân olunmazdı. Ḥattâ tercemesi âtî Piyâle Paşa Sinan Paşa’dan sonra Gelibolu sancaġıyla deryâ ḳapudânı olup beşden ẕiyâde rûy-i deryâda nice fütûḥât-ı cemîle ẓuhûra getürmüşken gücüyle Cezâyir Eyâleti virilüp dört mürûrunda cezîreyi feṭḥ idüp Anabolu ḳapudânını hayyen devlet-i ‘aliyyeye getirdikde ol vaḳtin ṣadr-ı a‘ẓamı ḫizmeti muḳābili vezâret iḥsân olunmaḳ bâbında Sulṭan Süleymân Gâzî merḥûm telḫîṣ etdikde cevâbında daḫi Cezâyir Eyâleti pâyesiyle ikrâm olunalı beş oldu. Şimdi vezâret versek ḳadr-i vezârete kesr ṭârî olur deyü Şehẕâde Sulṭan Selimin kerîmesini bu ḫizmete muḳābil tecvîz etmiş idi.

Ol sebebden ol vaḳitde olan vüzerânın ṭavâyif-i mülûk denlü kadar şöhreti var idi. Şimdi herkese bilâ müzâḥeme vezâret iḥsân olunalı ve ḳal‘a feṭḥi deġil, a‘dâya ḳal‘a teslîm eden kimselere üç tuġ verilmeli. Ol zamânın bir tuġlu beyi miḳdârı arż

ve raġbeti ḳalmışdır. Tafṣîli mecmû‘amızda mesṭûrdur. Daḫi cümlesi bu tertîb üzredür.

3.1. SÜLEYMÂN BEY

Balta oġlu demekle ma‘rûf ve kemâl-i şecâ‘at ve firâsetle mevṣufdur. Bu devlet-ebed pevyend-i ‘aliyye-i Oṣmâniyyede ibtidâ ḳapudân naṣb olunan budur. Ma‘lûm ola ki bu devlet-i ‘aliyye evâ’ilinde merḥûm ve maġfûrun-leh Ebü'l-fetḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân ḥażretlerinin zamân-ı nuṣret iḳtirânlarına gelince ekṣer vaḳāyi‘-i ḥurûb u ḳıtâl cânib birle olan küffar-ı dûzaḫ-ḳarâr ḥisârlarını ḳal‘ u ḳam‘ ve istîṣâle müte‘alliḳ olup deryâ seferlerine ve fireng tâ’ifesi cengine henüz âheng olunmamış idi. Gerçi Sulṭân Murâd-ı Ṯânî zamânında ba‘ż-ı kenârlara ve ta‘yîn-i cezîrelere ta‘arruż olundu deyü ba‘ż-ı müverriḫîn naḳl itmişdür. Vel-y-i mü‘teddün-bih deġildir. Fetḥ-i Ḳosṭanṭiniyyeden sonra iktiżâ idüp berreyn ve baḥreyni ḳabża-i taṣarrufa alup Rûmeli ve Anadolu sevâḥilinde ve Aḳdeniz cezîrelerinde olan **[8b]** ḥuṣûn u ḳılâ‘ı tesḫîr için tertîb-i sefâyin ve donanma mühimmâtını fi'l-haḳîḳa tedbîr lâzım geldi. Evvelâ İstanbul hiṣârını yalnız ḳara cânibinden muḥâṣara ve tesḫîr bâbında tedbîr çendân te’sîr etmeyüp deryâ ṭarafından daḫi hücûm için sefâyin tertîbi mühim oldukda bu mühimmi temşiyet için merḳūm Süleymân Bey ser-kâr naṣb u ta‘yîn olunup bir rivayetde Südlüce ardında müceddeden gemiler binâ eyledi. Fe amma mu‘teddün bih olan *Târîḫ-i Târîḫ* rivâyeti üzre Rûmeli Ḥiṣârı żahrında tertîb-i sefâyin eyledi. Bu devlet-ebed peyvend-i ‘aliyyede evvel ḳapudân naṣb olunan mezbûr Süleymân Bey olduġu bundan ẓâhirdir. Zîrâ İstanbul fetḥinden muḳaddem Gelibolu Tersânesinin aḥvâli ve ḳapudânı kütüb-i tevârîḫe tasṭîr olunmamışdır. Ḥâlâ ḥiṣân-ı ḳarîb limân-ı mezbûre nisbetle zebân-güẕârâna müdrikîn ana li-ecli'l-ḫiffe Balta limânı dediler. Ḥâlâ âṯâr-ı binâ bâḳîdir. Tevârîḫ-i mu‘teberede muṣarraḥdır ki ol İstanbul ile Ġalaṭa meyânını ḳat‘ eden ḫalîc üzre zencîrler çekilüb memerr-i süfün mesdüd olmaġın ol cânibe gemi geçürmek hayyiz-i imkân-ı âdîden devir olmaġıyla Yeniḥisâr cânibinden gemiler sürüb Ġalaṭa ardından naḳlı fermân olundukda ilm-i cerri'l-eṯḳāl mâhirlerinin ḫayret efzâ tedbîrleri ile baḥrden berre keşîde ḳılınub edhân ile terbiye olunmuş ḳızaḳlar üzre ḳuru yerde gemileri yürüdüp deryâya ilḳā ve derûnlarına metersler ḳurup ebṭâl-i ricâl ile mâl-â-mâl oldukda ḥışâna hücûm idüp dîlîrâne ceng ü cidâl ile küffârı vâle vü ḫayrân idüp bilâḫare bu tedbîr dil-pezîr bâ‘iṯ-

i tesḫîr-i şehr-i mezbûr oldu. Mîr-i mezbûrun vaż‘-ı dîrâne ve harekât-ı merdâne ve aḥvâl-i sâ’iresi saḥâ’if-i tevârîḫde ale't-tafṣîl mesṭûr olmaġın bu maḥalde bu miḳdâr ile iktifâ olundu. Tayyebellâhü s̱erâhü**.[9a]**

3.2. HAS YUNUS

Tuḥfetü'l-kibâr’da nakş-i ṣaḥâyif ve âs̱âr ḳılındığı minvâl üzre Şehen-şâh-ı mebrûr ve sâmî mekân pâdişâh-ı maġfûr ebü'l-fetḥ ve'z-ẓafer Sulṭan Meḥmed Ḫân ṭâbe serâhü ḫizmetleri şehr-i nâ-şinevde mu‘âdil merci‘-i enâm Maḥmiye-i Ḳosṭanṭiniyye-i cennet mümâsili “Beldetün ṭayyibetün” (857) fıḳra-i kerîmesi ḥasebince sekiz yüz elli yedi (857/1453) tariḫinde bi luṭfihî te‘âlâ fetḥ u tesḫîr buyurduḳdan sonra şehbâz-ı himmetleri Enez fetḥi bâbında pervâne aġâz itmekle ḳal‘a-i merḳūmenin fetḥi için lâzım olan donanma-yı hümâyûn-ı ẓafer-maḳrûnun tekmîl-i edâda ve tetmîm-i mühimmâtı ümûruna mîr-i merḳūm mezbûr me’mûr ve cânib-i baḥrden ṣavber-i merâma mânend cû revâne ve tesyîr olundu. Mezbûr daḫi ḥisâr-ı merḳūmu hîn-i muḥâṣarada ṭarafı birden ol ana a‘lâm-ı ẓafer-i encâm-ı sulṭân nümâyân olmaġla küffâra kemâl-ı mertebe dehşet müstevlî olup emân ile ḥisâr-ı mezbûru ve nice ḳılâ‘ı teslim eyledi. Mîr-i merḳūm zâmân-ı Fâtiḥde hayli fütûḥâta muvaffaḳ olmuş berd ü şücâ‘la nihad oldu. Raḥmetüllâhi ‘aleyh.

3.3. MAḪMÛD PAŞA

Ḫırvâdiyyü'l-aṣıl meşhûr-i cihân Vezîr Maḥmûd Paşa ma‘rifet-i unvândır ki tercemeleri *Tezkiretü'ş-şu‘arâ*’larda adeti muḫlis ile taḥrîr olunduġundan mâ‘adâ tafṣîl-i aḥvâli nikâşte-i ṣaḥâyif-i Ḥadîḳatü'l-vüzerâ olmaġın tafṣîlden icmâle udûl olundu.

Ḫalil Paşa azlinden nâ’il-i mühr-i ṣadâret olup Ṣadr-ı a‘ẓam iken sekiz yüz yetmiş ikide (872/1469) Gelibolu Sancaġı virilüp Eġriboz fetḥi için sefâyin iḫẓârı ile me’mûr olur. Nice fütûḥât-ı celîleye muvaffaḳ olup yetmiş yedide (877/1472) tekrâren pertev-endâz ṣadr-ı vezâret-i uẓmâ oldu. Ḳapudânlıġı ahd-i Fâtiḥde beş miḳdârıdır. Ba‘dezâ Yediḳule maḥbesinde ḳatl olundu. İstanbulda ḥamâm ve

medrese ve câmi‘i vardır. Ṣâḥib-i ḥüsn-i tedbîr-i madrab-ı şimşîr ile âlem-gîr bir vezîr-i bî-nazîr idi. Ṣubbet ‘aleyhi seḥâbü'r-raḥmeh.[367]**[9b].**

3.4. AḤMED PAŞA

Gedik Aḥmed Paşa demekle ma‘rûfdur ki zümre-i abdâl-i bektâşiyândandır. Zamân-ı Ebü'l-fetḥde sekiz yüz yetmiş sekiz (878/1474) târiḫinde vaḳ‘a-i s̱âniyede Maḥmûd Paşa azil ve iclâ olundukda teşrîf-i ṣadâret-i uẓmâ ile muḳżi'l-merâm ve sekiz yüz seksen (880/1475) târiḫinde Donanmâ-yı hümâyûn ile Kefe ve Azaḳ fetḥine me’mûr ve nâ’il-i fetḥ u ẓafer olup avdetde Pulya’yı daḫi fetḥ eyledi. Sekiz yüz seksen yedide (887/1482) aṣr-ı Bâhiru'n-naṣr Bâyezîd Ḫânın maẓhar-ı ḳahr u ġadab-i sulṭânî olup ḳatl olundu. Müddet-i ṣadâreti dörtdür ve beş miḳdârı rûy-i deryâda a‘dâsı nâ fercâm ile dilîrâne ceng-i işdâr itmişdür. Ba‘ż-ı âs̱âr-ı ḫayr encâmı ve İstanbul’da nâmına intimâ ile bir ḥamâmı vardır. Tafṣîl-i aḥvâli nikâşte-i ṣaḥâyif-i sıddîḳa olmaġın bu miḳdâr ile iktifâ olundu. Ġayretkeş bir ṣadr-ı ġaz-bînîş idi. Ṭayyebellâhü s̱erâhü.

3.5. MESÎḤ PAŞA

Nâmı Aḥmed’dir. Ḳudemâ-yı erkân-ı devletden olup Beylerbeyiliġi rütbe-i âliye-i vezâretle kâm-kâr ve sekiz yüz seksen dörtde (884/1480) donanmâ-yı hümâyûna serdâr olup Rodos fetḥine irsâl olunmuşdu. İhtimâm-ı mücâhidîn-i dîn ile emr-i tesḫîri ḳarîn-i ḥuṣûl olmuşken sû’-i tedbîri mâni‘ cüḫme-i duḫûl olup ba‘dehü Morṭum Ḳal‘ası muḥâṣarasına mübâderet anda daḫi münhezimen avdet itmekle Gelibolu Sancagı virildi. Doḳuz yüz beş târiḫinde (905/1499) Ṣadr-ı a‘ẓam İbrâhim Paşa’ya ḫalef ve iki mürûrunda Ġalaṭa barutḫâne maḫzenine ateş işâbet idüp inṭıfâsına sa‘y ederken vücûdu telef oldu. Ṣadâret ve ḳapudânlık aṣr-ı Bayezîd Hân'ındadır. Tafṣîl-i aḥvâli merḥûm ‘Os̱mânẕâde *Ḥadîḳa*’sında mesṭûrdur.‘Aleyhi'r-raḥmetü.

3.6. SİNÂN PAŞA

Güveġi Sinân Paşa demekle ma‘rûfdur. Tercemesi ânifen naḳıl bi-l musaṭṭar olunan vezîr Mesîḥ Aḥmed Paşa’dan sonra ḳapudân-ı deryâ **[10a]** naṣb u ta‘yîn olunmaġın beyne'l-ehâlî kesb-i iḫtiṣâṣ ve ḥużûr-i ḥażret-i dâver-i âlem-penâhîde

[367] Rahmet bulutları üzerine dökülsün.

sevb-i vezâret ilbâs olundu. Ḳapudân-ı Baḥr-i Sefîd iken sekiz yüz doḳsan yedi (897/1492) târîḫ-i hicretinde üç yüz pâre gemi ile Avlonya'ya varup ol havâlîyi fetḥ u tesḫîr ve nice memâlik u buḳā‘a daḫi ḥavâle-i pençe-i şimşîr eyledi. Rûz u şeb küffâr-ı ḫâk-i ârâ ile ceng ü cidâlle ma‘rûf olup sayf ü bahâr a‘dâ-ı dûzaḫ ḳarâr ile muḥârebe ve muḳāteleye serâpâ-yı evḳātı maṣrûf bir merd-i şecâ‘at-i nezzâd ve ṣadâḳat-endişe ve bir ẕât-ı kerem-i mu‘tâd va‘d etse sahib-i ḫürrem ve mehâbet vezîr-i ḳahraman-ı ḳuvvet idi. Gereġi gibi tafṣîl-i aḥvâli keşîde-i süṭûr âṯâr-i erbâb teḳā’îd-i aḫbâr ve naḳşi müsaṭṭar ṣaḥâyif ve süṭûr tevârîḫ-i eṣḥâb naḳle-i aḥvâl vüzerâ ve aḫyâr olmaġla bu mücmelde bu kadarla iktifâ olundu.

Li-münşi’ihi
Aṣrının ḳuṭbu şehinşâh-ı velâyet-intisâb
Bâyezîd ibn-i Meḥmed Ḫân Fârûk-ı iḥtisab

‘aleyhi'r-raḥmetü ve'l-ġufrân ḥażretlerinin zamân-ı adâlet-kırânlarında iki sene miḳdârı yâ izz u iḳbâl câh-ı vâlâ-yı ḳapudânîye şeref-baḫşâ-yı câh u iclâl olmuşdur. Eskenehüllâhü bi hubûhat-i cenânihi.

3.7. DAVUD PAŞA

Aṣr-ı bâhirü'n-naṣr Ḥażret-i Sulṭan Bâyezıd Ḫân-ı velî ile tercemesi ânifen naḳş u pürniyân-ı sahîfe-i beyân ḳılınan Sinan Paşa’dan sonra ḳapudân-ı Baḥr-i sefîd olan Davud Paşa-yı Ṯânî demekle be-nâm olan merd-i şecâ‘at ittisâmdır. Sekiz yüz doḳsan sekizde (898/1492-1493) Sulṭânü's-selâtîni'l-‘Oṯmâniyye, maẓhar-ı füyûżât-ı rabbâniye ve menba‘-ı esrâr-i lem yezeli, ibn-i Ebü'l-fetḥ Sulṭan Bâyezîd Ḫân-ı velî ṭâbe ṯerâhü ve ca‘ale'l-cennete mesvâhü ḫizmetleri cânib-i deryâdan Mora ve İnebaḫtı memâliklerine ẓafer ve ol ḥavâlîyi fetḥ u tesḫîr için mükemmel donanma tedârikine fermân ve ol âvânda paşâ-yı merḳūmu ser-asker âlî-şân eylediler**.[10b]**

Çelebi merḥûm *Tuḥfetü'l-kibâr*ı’nda naḳl bi'l-müseṭṭar itdiġi minvâl üzre ol eṯnâda iki göke binâ itdirmişler idi ki her birinin tûlu yetmiş zirâ‘ ve arżları otuz zirâ‘ idi. Ve serni eşcâr-ı müte‘addideden müte’ellif olup ḳutr dâ’iresi dört zirâ‘ idi. Ve gökenin devresinde ḳırḳ müsellaḥ mübâriz oturup ḫadenk ve tüfeng ile ceng itmek müyesser idi. Amele ve ṣâni‘leri huddâm-ı Sulṭâniye ve esbâb ve âlât-ı binâ

maḥṣûlât-ı memâlik-i maḥrûseden iken her birine yirmişer bin filori ṣarf olunmuşdu. Ba‘ż-ı ehl-i vüḳūf rivâyetinde mezbûr Gökelerin bânisi Yani nâm üstâd idi. Venedik'de bina olunduġun görüb öġrenmişdi. Ve mezbûr geminin iki ḳayalığı var idi. Biri ḳalyon ḳayalığı biri mavna ḳayalığı her birinin yanlarında âdet üzre ikişer göz ki her birine aẓîm ṭoplar konmuşdu. Üst gökelnesi şebeke urulup altında iki ṭarafa yirmişer kürek ki her birini doḳuzar adam çeküb getürmek için indi ve kıçında da iki zorġu var idi. Ḳalyon kıçı gibi ve bunların her birine ikişer bin âdem cenkci ve kürekci kondu. Birinin riyâseti Kemâl Re’îse ve birinin Buraḳ Re’îse inâyet olundu. Ve sâ’ir gemi envâ‘ından üç yüz kıt‘a sefâyin âmâde ḳılınup dilîrâne ceng ile İnebaḫtı cânibine gönderildi. Pes şâh-ı âlîcâh-ı Sulṭan Bâyezîd maġfiret-destgâh ḥażretleri daḫi doḳuz yüz dört Şevvali âhirinde (29 Şevval 904/9 Haziran 1499) Dârü's-salṭanati'l-‘aliyye Ḳosṭanṭiniyye-i maḥmiyeden ḥareket ve mahrûse-i Edirne’ye nühżat buyurdular. Bu vecihle cânib-i a‘dâya varılup bi-avnihi te‘âla nîce nuṣret-i cezîleye nâ’il ve doḳuz yüzyedi (907/1502) târîḫ-i hicretinde Midillü imdâdına gidüp anın daḫi ġazavât-ı keşîreye muvaffaḳ **[11a]** bir merd-i adüvv-i şikâr ve bir ẕât-ı şecâ‘at-medâr idi. Aṣr-ı Bâyezid Ḫân-ı velî’de on dört seneye ḳarîb ḳapudân olmuşdur. Tâbe şerâhü.

3.8. ẔİKR-İ KEYFİYYET-İ AḤMED PAŞA

Hersek-ẕâde demekle ma‘rûfdur. Hersek diyârında serḥad vücûd-i pây-endâz ve unfuvân-i civânîde şeref-i İslâm ile ser-firâz olmuşdur. Nice elviyeye vâlî ve berren nice fütûḥâta muvaffaḳ olarak günden güne eyyâm-i ḥâli ve şânı âlî odu.

Kâtib Çelebi merḥûm *Taḳvîmü't-tevârîḫ*’inde cedvel-i vüzzârı ‘ıẓâmet dört def‘a ṣâḥib-i mühr ve iki def‘a ḳapudân olduġun bu tertîb üzere ẕikr etmiştir ki Dâvud Paşa azlinden aṣr-ı Bâyezid Ḫânî’de ṣadr-ı ‘aẓam olup doḳuz yüz üç de (903/1498) ma‘zûl ikinci def‘a yine aṣr-ı Bâyezid'de Ḫadım ‘Ali Paşa azlinden evvel câh-ı vâlaya mevṣûl ve doḳuz yüz on iki de (912/1506) manṣıb-ı vâlâ-yı ḳapudânî ile yine Ḫadım ‘Ali Paşa'ya selef ve on yedide (917/1511) ṣadr-ı merḳûm azlinden ṣâliṣen ṣâḥib-i mühr olmaġla ḳarîn-i izz ü şeref oldu. Sene-i mezbûre evâḫirinden taḫt-ı âli-baḫt-ı ‘Oṣmânî üzere

Li-münşi’ihi:

Ḫâdim-i Baṭḥâ ü Yeṩrib şâh-ı ṣâḥib-i adl ü dâd
Ḫân-ı Selim bin Bâyezid bin Meḥmed bin Murâd [368]

ṭâbe ṩerâhü ḫizmetleri cülûs buyurduḳlarında ṣadr-ı aʿẓam olunub ol eṩnâda yeniçeri ṭa'ifesi evini basmaġla maʿzûl beş altı ay mürûrunda Muṣṭafâ Paşa azlinde râbiʿan mesned-i ṣadârete mevṣûl oldu.

Bu defʿa doḳuz yüz yirmi Ramażânında (Ramazan 920/Ekim 1514) askerî ṭa'ifesi żabṭ etmemek töhmetiyle azl ve maḳāmına Ḫadım Sinan Paşa naḳl olundu. Fe amma cedvel-i ḳapudânânda ve *Tuḥfetü'l-kibâr*'ında bir defʿa ḳapudân olmasın taṣṭîr itmişdir. *Ravżatü'l-ebrâr* taḥrîri daḫi buna muṭâbıḳ olmaġla bu bâbda *Tuḥfetü'l-kibâr* düstûru'l-amel ḳılındı. Paşâ-yı merḳûm ṣadr-ı aʿẓam iken baʿde'l-azl doḳuz yüz on iki de (912/1506) ḳapudân-ı derya naṣb u taʿyîn ve Mütûn **[11b]** ve Ḳurûn fetḥinde ale'l-ḫusûs Midillü Cezîresi żabṭ u tesḫîrinde ẓuhûra gelen ḥarekât-ı merdânegîsi taṣriḥ-gerde-i erbâb-ı ketâ'ibdir. Doḳuz yüz on yedi de (917/1511) gîr-i mesned-nişîn-i ṣadr-ı vezâret-i uẓmâ ve doḳuz yirmi ikide (922/1517) Bursa muḥafıẓı iken âzim-i dâr-i uḳbâ oldu. Beş ḳapudân-ı âlî-şân olmuş bir vezîr-i ḳahramân-ı zamân idi. Ve dil maʿberinde ki câmiʿ bunun âṩâr-i ḫayriyesinden olup ol ḳaṣabanın Hersek demekle maʿrûfiyyetine bâʿiṩ olmuşlardır. ʿAleyhi'r-raḥmetü ve'l-ġufrân.

3.9. ẔİKR-İ KEYFİYYET-İ CAFER PAŞA

Mîr-i mezbûr ânifen tercemeleri terḳim olunan Hersek-ẕâde Aḥmed Paşa azlinden Ḳapudân-ı Baḥr-i Sefîd oldu. Çûn Venedik gemileri rûy-i deryada cüyûş-i İslâm ile bir vecihle tâbaver muḳāvemet olamayup tafṣîli uhde-i tevârîḫe iḥâle olunan Midillü inhizâmından sonra żarûrî sükût birle ḳaṣd-ı intiḳāmdan teḳā'üd etmiş idi. Ṭaraf-ı devlet-i ʿaliyyede daḫi baʿżı avârıż ḥasebiyle mütâreke evlâ görülüp min baʿd donanma ile berr ve baḥrden bir diyâra hücûm olunmayup ancak memâlik-i maḥrûse muḥâfaẓa olunurdu. Diyâr-ı şarḳda Acem şâhları devleti ẓuhûr idüp Rafiżîler iḫtilali ve Sulṭan Bâyezîd Ḫân-ı velî ṭâbe ṩerâhü ḥażretlerinin pirligi ile inzivâsı vükelânın iḥmâline ve mizâc-ı devletin sû'-i ḥâline baʿiṩ olup Sulṭan Selîm Ḫân cülûsundan sonra taḳdim-i ehem mesleġine sâlik olup żarûrî kâfirden eşed olan sürḫser tedmîrine

[368] Baṭḥâ ve Yesribin ḫizmetkârı adâlet ve ihsân sâhibi, Murad oġlu Mehmed oġlu Bayezid oġlu Selim Hân.

ve diyâr-ı Mısır ve Şâm tesḫîrine muḳayyed olmaġla, küffâr cânibi mütâreke üzere ḳalmışdı. Li-ecl-i hâzihi mîr-i mezbûr vaktinde bir fetih ve ġazâ-perver-şiyâfte-i minaṣṣa-i ẓuhûr olmayup vâżı‘-ı ḳavânîn-i Sulṭân Süleyman-ı merḥamet-ayin doḳuz yüz yirmi altıda (926/1520) serîr-i cihân-banîye cülûs birle nâṣıb-ı re’iyyât-ı adl ü dâd oldukda mîr-i merḳûmun ẓulüm u ta‘addîsi s̱übût bulmaġla **[12a]** bilâ emân ṣalb eylediler. Sulṭan Selim Ḫân'ın ḳadîm ḳomutanlarındandır. Tecâvezallâhü anhü[369].

3.10. MUṢṬAFÂ PAŞA

Yalaḳ Muṣṭafâ Paşa demekle ma‘rûfdur. Sarây-ı İrem-naẓîr-i sulṭânîde perverde olup nice ḫidemât-ı padişahîde müstaḥdem oldu. Ba‘de'l-müdde Cafer Bey'den sonra ḫil‘at-ı vâlâ-ı ḳapudânî ilbâsıyla mükerrem oldu. Bî-çûn merḥûm târiḫinde Yalaḳ laḳabının sebeb-i tesmiyesi ve ma‘nâsı ma‘lûm olmuştu deyü z̤ikr itmişdir. Eyyâm-ı civânîde kâm endâm olmaġın ḫüddâm-ı enderûn meyânında Malaḳ Muṣṭafâ be-nâm idi. Eyyâm-ı avân-ı behcet-indifâ‘ından sonra mîmi yâ'ya tebdîl idüp Yalaḳ dediler. Müverriḫ-i mûmâ-ileyhin bu kadar şey’i fehm etmemesi mine'l-acâyibdir.

Çûn Rodos fetḥi ehemm-i mühimmâtdan idi. Vezîr-i s̱ânî Muṣṭafâ Paşa Ser‘asker ve ṣâḥibü't-terceme Gelibolu'da iḥżâr itdiġi sefâ’in birle Muṣṭafâ Paşa'nın serdâr olduġu yedi yüz kadar kişiye mülḥaḳ olup ordu-yı hümâyûn-ı ẓafer-makrûn ile

Li-münşi’ihi:
Pâdişâh-ı Cem-mehâbet-i şehriyâr-i kâm-kâr
Ḫân Süleyman ibn-i Sulṭân Selim-i nâm-dâr [370]

tâbe s̱erâhü ḥażretleri daḫî bi's-sa‘âde ve'l-iḳbâl berren ol sûye mânend-i cevî revâne ve azîmet ve'l-ḥâṣıl ḳurb-i ḳal‘aya ba‘de'l-vuṣûl muḥâṣaraya mübâderet olunup Arab Kullesi asker-i İslâma ziyâde keder vermekle ṣavâb dîd-i uḳalâ ile eṭrâfında toprak sürülüp bu vecihle kemâl-i metânetle kâmil beş ay cenk u cidâlden sonra havâle-i türâbı dîvâna mülâṣıḳ idüp bâlâsından tüfeng u ṭop almaġla derûn-i ḳal‘ada maḥṣûr olan a‘dâ-yı bed-li’âm ve nâ-fercâmda bir ḫaṭve bir cânibden cânib-i âḫere ḥarekete mecâli muḥâl olmaġla nâçâr küffâr-ı düzaḫ-ḳarâr istîmânen doḳuz yüz yirmi doḳuz

[369] Allah onu affetsin.
[370] Murâdına ermiş heybetli azametli pâdişâh, Ṣultan Selim oğlu Süleyman Ḫân.

Ṣaferinin beşinci (5 Safer 929/24 Aralık 1522) günü teslîm-i ḥiṣâr eyleyüp ve Rodos'a tâbi‘ Taḫtalu ve Lendos ve İstanköy ve Bodrum ḥiṣârları daḫi dâhil-i havza-i memâlik-i İslâm odu. Bu fetḥa Buṣayrî-i Baġdâdî'nin müveffiḳ olduġu muṣarra‘dır ki her fiḳrası târiḫdir.

Mıṣrâ‘:

Fütiḥat mimmâ fütiḥa etemmün fetḥün tâmmün [371]

Bu sefer-i ẓafer-ḳarînde ṣâḥibü't-terceme müşârun-ileyh Muṣṭafâ Paşa'dan cilve-perdâz minaṣṣa-i vuḳû‘ bulan ḥarekât-ı ḳahramâniye nikâşte-i ṣaḥâyif-ı erbâb-ı ketâ'ib olmaġla ol vâdide Tevsen-i ḫâmeye irḫâ-yı inân olunmadı. Ba‘de'l-avd ve'l-ḳufûl manṣıb-ı ḳapudânîden Ḫayri **[12b]** Bey'in yerine Mıṣır vâliliġi ile ma‘zûl oldu. Sulṭan Süleyman Ḫân zamânında olan ḳapudânlardandır. İki seneye ḳarîb ḳapudân olmuştur. Afallâhü anhü.

3.11.ẒİKR-İ KEYFİYYET-İ AḤMED BEY ÎN-EST [372]

Kemânkeş Aḥmed Bey demekle ma‘rûf ve ḳuvvet u şecâ‘atla mevṣûf olup ḥattâ ol kadar merd-i tuvâna idi ki iki engüştuna iki ḳoyunu aşup selḫ ederler idi. Aṣla fütûr-i ṭârî olmazdı ve tîr-endâzıda daḫi mânend-i Rüstem dastânı olup Oḳmeydânı'nda ġarbî menzili meşhur-i âfâḳdır. Muṣṭafâ Paşa yerine ḳapudân olup doḳuz yüz ḳırḳ târiḫinde (940/1533) seksen pare ḳadırġa ile Baḥr-i Sefîd'e sefer eyleyup ba‘z-ı sevâḥil-i küffârı ġâret itdikden sonra dâhil-i tersâne-i âmire oldu. Ḫayreddin Paşa Cezâyir'den geldiġi eṣnâlarda vefât eyledi. Tafṣîl-i aḥvâli nikâşte-i ḳalem-i müverriḫîn olmaġla tetebbü‘-i kütüb-i tevârîḫa iḥâle olundu.

3.12. ẒİKR-İ TERCEME-İ ḲAPUDÂN ḪAYREDDİN PAŞA

Mütettebi‘ât-ı saḥâyif u tevârîḫ u âṯâr ḫafî ve setîr deġildir ki paşâ-yı merḳûm mülk-i zamân-ı Sulṭân Selim Ḫân ‘aleyhi'r-raḥmetü ve'l-ġufrân ḳıbel-i hümâyunlarından me'mûren nâ'il olduġu ġazevâtını ve tercemesini ẕikr u tafṣîl itdiġi minvâl üzere mûmâ-ileyhin ismi ḫafîdir ki vâlid-i keṯîri'l-meḥâmidi Yaḳub nâm merd-i adîmi'l-uyûb meşhur-i cihan Açe Ovasından sipâhi-ẕâde ve Midillü fetḥinde gönüllü yazılmış bir merd-ẕâde olmaġla ba‘de'l-fetḥ cezîre-i mezbûrede ḳalmışdı.

[371] Tam ve kusursuz fetihlerden bir fetih gerçekleşmiş oldu.
[372] Ahmed Bey'in keyfiyetinin zikri budur.

İsḥaḳ ve Oruç ve Ḥıżır ve İlyas nâmunda çâr evlâdı âfâḳda iştihâr bulup her biri bir ise birer sefîne ile El-kâsibü ḥabîbüllâh miṣdâḳınca ticâret ederler idi. Vâlid-i ekberi İsḥak Midillü'de mütemekkin Oruc, Mışır ve Ṭrablus-Şâm seferlerine gidüp Ḥıżır Siroz ve Selânik ṭaraflarına işlerdi. Ba'de'l-müddet istîlâ-yı dest-i küffâra giriftâr ve taḫlîṣ-i girîbândan sonra Sulṭan **[13a]** Ḳorḳud Anṭalya'da iken istîzân idüp on sekiz oturak bir gemi ile ḳorṣanlıġa çıkdı. Bu vecihle güzârende-i eyyâm ve leyâlî ve ḫayli gazevât u fütûḥâta muvaffaḳ olup Tilimsan ve Cezâyir ülkelerinde ve sâ'ir sevâḥil-i baḥrde tevfîḳa nâṣır u ḳadîm birle nâ'il olduġu nuṣret u ẓafer nikâşte-i ṣaḥâyif-i kitâb-ı merḳūm olmaġla bu maḥalde Edhem ḫâmeye irḫâ-yı inân olunmadı.

Mâ-ḥaṣal fermân-ı hümâyûn cenâb-ı Süleymânîye imtiṣâlen doḳuz yüz ḳırḳ (940/1533) sâlinin evâsıṭında aẓîm şenlikler ile Ġalata pîşgâhında lenker-endâz ve ferdâsı hedâyâ-yı vâfire birle şeref-i dest-pûs-i pâdişâhîye nâ'il ve derhal ḳapudân-ı deryâ naṣb olunmaġla iltifât-ı lâ-yuḥṣâya vâṣıl oldu. Aṣrında cilve-perdâz minaṣṣa-i vuḳū' bulan fütûḥât-ı cemîle ve nuṣret-i vefîre ve gazevât-ı cezîle ve ẓafer-i keṣîre zîb-i süṭûr-ı ṣaḥâyif-i *Tuḥfetü'l-kibâr*'dır. Ancak paşâ-yı celîlü'ş-şân cennet-mekân müşârün-ileyhin tedbir-i rezîniyle ülke-i Cezâyir ne gûne dâḫil havza-i İslâm olduġu târîḫ-i meẕkûrdan bi-aynihâ bu maḥalle taḥrîr olundu ki bu muḫtaṣar ve ucâle ve bu cerîdeyi ve maḳāleyi ḳırâ'et eden erbâb-ı ma'ârif mûmâ-ileyhin Devlet-i 'aliyye-i ebed-peyvend-i Oṣmâniyeye bu güne bir ḫizmet-i aẓîmi sebḳat itdikde endişe idüp üç revânını ẕikr-i bi-ḫayr ile şâd ḳılmaġa vesîle ola.

Çûn Ḫayreddin Bey'in bezl-i tâb u tüvânı ve ṣarf-ı naḳdiye-i himmet-i bî-pâyân ile ülke-i Cezâyir'in gereġi gibi niẓâmını virdi. Bu ḫilâlde Cezâyir ḫalḳını da'vet idüp bu âna dek sizi ḥimâye itdim ve ḳal'anızı ma'mûr ḳılup dört yüz pâre ṭop ḳodum bundan sonra kimi isterseniz vâli naṣb edin ben gemi ile âher yere giderim dedikde cümlesi yekpâr tażarru' idüp aralarından gitmemek ricâ itdiler.

Ḫayreddin Bey, Tunus ve Tilimsan beyleri bana adüvdür. Nihâyet ḫuṭbe ve sikke Âl-i **[13b]** 'Oṣman nâmına olursa eğlenem dedi, ḳabûl itdiler. Ḫayreddin Bey dört gemi ṭonatup arż u maḥżar u envâ'-ı tuḥaf ve esîrlerden dört ḳapudân ve ḳırḳ nefer yarar oğlan ile Sulṭan Selim Ḫân'a gönderdi. Pâdişâh-ı kâm-kâr daḫi ḳabûl idüp muraṣṣa' şimşîr ve sancak ve ḫalvet ile dergâh-ı mu'allâ ḳullarından Ḥacı Ḥüseyin nâm kimesneyi Ḫayreddin Bey'e irsâl buyurdular. İntehâ.

Der-i devlet-i ‘aliyyeye geldikden sonra ikinci seferinde Venedik Şehrini istîlâ idüp avdetde pâdişâh-ı enâm ḥażretlerinin ‘atebe-i ‘aliyyelerine yüz sürdükde keşîde-i ḫâk-i pâ-yı Şehen-şâh-ı kâm-kâr ḳılındığı pîşkeşîdir ki bir ḳapudân bir aşırda bu ḫizmeti etmemiş idi.

Evvelâ iki yüz oğlana kırmızılar giydirip ellerinde altun gümüş ṭarḫîler ve ḳadehler ardlarınca otuz daḫi birer kîse altun omuzlarında daḫi ardında iki yüz âdem omuzlarında birer kîse akçe ve daḫi sonra boynu bağlı iki bin kafir her birini sırtında bir pastav çuka bu tarzda el öpüp fâḫir ḫil‘atler ilbâsıyla küllî iltifâta maẓhar oldu. Zîrâ bu seferde Ḫayreddin Paşa evvelâ Çuḳa Adasın vurdu. İğne nâm cezîreye varup metîn ḥiṣârı var idi. Ṭop çıkarup muḥâṣara etdi. Üç gün döğüb dördüncü güne fetiḥ müyesser olup dört bin sekiz yüz esîr aldı mallarını ġâret ve yağma etdiler. Ba‘dehü Mürted nâm cezîreye varup ḍarbe-i ṭop ile anı daḫi aldı. İki bin iki yüz esîr çıḳup ba‘dehü Bân Adasına varup çok cenk eyleyüp âḫer ḍarb-ı seyf ile fetḥ eyledi. Ve ġanâyim-i kesîre alup Nakşe üzerine vardıḳda küffârı ḳarşı gelüp ḫarâca râzı oldu. Paşâ-yı ġâzî bir cezîreye daḫi varup on dört günde üç ḳal‘asını fetḥ eyleyüp on bir bin esîr aldı. **[14a]**

Ba‘dehü altı cezîreyi beş bin altın ḫarâca kesip pastev çukalar ve Pencâbdan bin kız ve bin beş yüz oğlan ve dört kerre yüz bin altun cem‘ olundu ve sâ’ir emvâl-i ġanâyim bu ḳıyâs üzere idi. Bu kadar emvâlden pâdişâha virdiği öşrü olmayup bu kadar meblaġ u metâ‘ kendi de ḳaldığı ma‘lûm-i enâm iken yine mâ bâḳīye ta‘arruẓ olunmadı. Aşrımızda olan gerek ḳapudân paşalar ve gerek ḳapudânlar ve kâr-güzâr ve neberd-azmâ ol aşra ġâlib ve kendilerden fevḳal-merâm ḫizmet vücûda geleceği ittifâḳ-ârâ-yı erbâb-ı ḫıred ile s̱âbit iken adem-i vuḳū‘unun vechi bu taḥrîrâtdan ma‘lûm-ı uḳalâ olmağla tafṣîline ta‘arruż olunmadı. On üç seneye ḳarîb fermân-fermâ-yı ḳapudânî olup doḳuz yüz elli üç Cemâziye'l-evvelinin altıncı günü (6 Cemâziye'l-evvel 953/5 Temmuz 1546) keşti-i vucûdu tufâna adem birle lenker-endâz cûdi-i uḳbâ olup Beşiktaş nâm maḥalle iḥẓâr itdiği türbe-i mutahhereda taḳbîr olundu.

El-yevm saḥil-i meẕkûreye aşrımızda ba‘żı cinsliğini yapılma ẓarfen dînde olan alâmet-i ta‘rîfi def‘ idüp ve ḫa’-i mu‘ceme ve dâl-i mühmele-i Türkiyye ile Ḫayreddîn derler ve ba‘żıları yâ’yı dahi ref‘ ederler. Sinni sekseni mütecâviz

maẕanna-i kirâmdan vâṣıl-ı mertebe-i vilâyet-i deryâda ġazâları hâriḳ-ı âde bir pîr-i rûşen-żamîr idi. Her umûrunda istiḫâre idüp rü'yâ ile ve ekṣer rü'yâsında tenbîh ve işâret-i faḫri'l-enâm ṣallallâhü teʿâlâ ʿaleyhi ve sellem ile âmil olduġu *Tuḥfetü'l-kibâr*'da mesṭûr ve sâ'ir kütüb-i tevârîḫ-i muʿteberede ve mufaṣṣalada meẕkûrdür. Mâte re'îsü'l-baḥr cümlesi ṭârîh-i vefâtı vâḳıʿ olmuşdur. Ṭâbe ṣerâhü ve caʿale'l-cennete mesvâhü.

3.13. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ MEḤMED PAŞA

Ṭavîl unvânıyla muʿannevedir. Bosna diyârında Ṣoḳul nâm ḳaryeden neşv ü nemâ ve merciʿ-i her ümîdvâr-ı devlet ü ikbâl olan şehr-i vâlâ-yı bî-bedel ve be hemeḥâl Maḥmiye-i Ḳosṭanṭıniyye-i adîmü'l-misâle gelüp sarây-ı hümâyûna duḫûl ve baʿd aʿvâm-ı ser-bevvâbîn-i dergâh-ı âlî rütbe-i **[14b]** celîlesiyle ṭaşra çıḳup ânifen naḳş-ı pür-niyân ṣaḥâyif-i beyân olunduġu vech üzere Ḳapudân Ḫayreddin Paşa fevtinden câ-yı vâlâ-yı ḳapudânî ile zevraḳca ikbâli ġıbta fermâ-yı neyyir-i asmânî oldu. İki seneye ḳarîb muḥâfaẓa-i baḥr ile mukayyed baʿde murûri'l-ezmine Rûmeli Eyâleti tevcîh olunup doḳuz yüz yetmiş iki Zi'l-ḳaʿdesinde (Zi'lkaʿde 972/Haziran 1565) vezâret-ı ṯâniye ile ḳubbe-nişîn bulunmaġın ʿAli Paşa-yı Semîz yerine pîrâye baḫş-ı ṣadr temkîn oldu. Gerek Sulṭan Süleyman Ḫân maġâzî pîrâ ve celîlü'ş-şân ve gerekse

Li-münşi'ihi:
Cenâb-ı şeh âdil u bî-müdânî
Şehen-şâh-ı ġâzî Selîm Ḫân-ı Ṯânî [373]
Ve gerek pâdişâh-ı baḥr u berr şâhin-şeh-i sermî mekân
Ḫân Murâd bin Selim ibn-i Süleyman-ı zamân

Aṣr-ı bâhirü'n-naṣrlarında on beş sene müstemirren ṣadrü'l-vüzerâ oldu. Ṣadr-ı müşârün-ileyh raḥmetüllâhi ʿaleyh ḫizmetlerinin tafṣîl-i aḥvâli ve efʿâl-i ḫayr iştimâli *Ḫadîḳatü'l-Vüzerâ* siyyemâ *Ṣolaḳ-zâde Târiḫi*'nden mesṭûr olmaġla bu risâle-i perîşân edâda bu miḳdâr ile iktifâ olundu. Re'y-i hüsün ve vefret-i kerem ve ḫayrât-ı müstaḥsine birle şehîr bir vezîr-i dilîr idi. ʿAleyhi'r-raḥmetü ve'l-maġfire.

[373] Eşsiz ve âdil Hazret-i Pâdişâh, Pâdişahlar Pâdişâhı Gâzi İkinci Selim Hân.

3.14. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ SİNAN PAŞA ÎN

Ḫırvadiyyü'l-aṣl olan Ṣadr-ı a‘ẓam meşhur-i âfâḳ Rüstem Paşa'nın birâder-i ser-birâderidir. Devlet-i ‘aliyye-i ebed-peyvend-i Oṩmâniye’nin nice ezmân-ı mütekâṩire ḫizmetiyle şeref-yâb oldukdan sonra sâbiku'z-ẕikr Meḥmed Paşâ-yı Ṭavîl azlinden manṣıb-ı ḳapudânî birle kâm-bîn ve kâm-yâb oldu. Doḳuz yüz elli doḳuz da (959/1552) yüz pâre ḳadırġa ile deryâya çıkup nice zaman muḥâfaẓa ve ḫayli fütûḥâta muvaffaḳ oldu. Altmış bir de (961/1554) felek-i ḥayâtı vâsıl-ı ḳa‘rım-ı memât oldu Üsküdar’da medfûndur. Beşiktaş nâm **[15a]** mevżi‘de câmi‘ ve medresesi ve bir ḥamâm-ı mülûkânesi vardır. Vefâtına şâ‘ir-i fazîlet-intimâ Sihri-i ? sihr-ârânın tanzîm itdiġi târîḫ bî-bedeldir.

Târîḫ:
Virür âḫir fenâya fülk-i teni
Nûḥ daḫi olursa keştî-bân[374]
Her ḳaçan dem çeke neheng-i ecel
Ḳatrece gelmeye ana ummân[375]
Yûsuf-i ṩânî idi aḥbâba
Görünürdü adû gözüne Sinân[376]
Sihri’yâ gel du‘â’i ḫayr edelüm
Rûh-ı pâkını şâd ide Sübḥân
Hâtif-ı ġaybî didi târîḫin
Daldı raḥmet denizine ḳapudân

3.15. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ PİYÂLE PAŞA

Vezîr-i mûmâ-ileyh raḥmetüllâhi ‘aleyh daḫi Ḫırvadüyyü'l-aṣldır. Her ne ḥâl ne varsa bâ‘is olan Sarây-ı Hümâyûna çırâġ ve cûybâr-ı ḫadîḳa-i sulṭânîde nice müddet terbiyeden sonra doḳuz yüz elli dörtde (954/1547) Ḫarem-i Hümâyûnda ḳapucubaşılık rütbe-i âliyesiyle mükerrem olduġu ḥâlde ṭaşra çıkup altmış iki sâlinde (962/1555) tercemesi ânifen âvize-i Sinân ṣaḥâyif-i beyân ḳılınan merḥûm Sinan Paşa’ya sancak pâyesiyle ḫalef ve rûy-i deryâda ve gerek sevâḥil-i Baḥr-i Sefîd’de

[374] Verir son fenâya vucûd gemisini Nuh bile olsa kaptan.
[375] Ne zaman ecel balinası dem çekse, okyanus onun için bir damla kadar dahi olmaz.
[376] İkinci Yusuf idi dostlara, düşman gözüne görünürdü Sinan.

nice ġazevât ve fütûḥâtla muvaffaḳ olmaḳla altmış beş de (965/1558) ḳapudânlığına beylerbeyilik pâyesi inżımâmıyla ḳarîn-i izz ü şeref oldu.

Altmış yedi de (967/1560) cezîreyi feṯḥ idüp ve dört bin zinde kâfir ve üç fener ṣâḥibi Anabolu Ḳapudânını hayyen getirüp bu kadar ḫizmet-i aẓîme vucûda getirmişken beylerbeyilik pâyesiyle iḥsân olunalı iki yıldır bu def‘a vezâret pâyesi verilir ise rütbe-i vezâret tedennî **[15b]** bulur deyü sulṭânü'l-gâzî Süleymân Ḫân ṭâbe ṯerâhü ḫizmetleri tecvîz buyurmayup lâkin ri‘âyeti daḫi murâd-ı hümâyûn-ı ḫidivâneleri olmaġla vâfir iḥsân ve teraḳḳîler ile tevḳīrden şehẕâde-i âlî-câhları Sulṭân Selîm Ḫân’ın Gevher Ḫân nâm düḫterine tezvîc ile dâmad ve bu vecihle derece-i izz ü şânî müzdâd ḳılındı. Yetmiş üç de (973/1566) tafṣîli nikâşte-i ṣaḥâyif-i erbâb-ı ketâ’ib olduġu vech üzere cezîre-i Saḳızı feṯḥ ve esnâm-ı vücûd-ı a‘dâyı belde-i merḳûmeden kesr ü ḳat‘ ve ol ülke-i dil-ârâyı Memâlik-i Oṯmâniye’ye zam itdikde pâye-i vezâretle ikrâm olundu.

Mısrâ‘:
Fem-i İslâma nasîb oldu Saḳız
Diger:
Ehl-i küfrün Sakız'ın çekdi Piyâle Paşa

târîḫ vâkı‘ olmuşdur. Kâtib Çelebi merḥûm *Tuḥfetü'l-kibâr*'da der ki; Bu pâyelerin izzeti u i‘tibârı ol aṣırda bu minvâl üzere idi. Bu aṣırda pâyeler mebzûl olup i‘tibâr kalmamaġla bir vezîrin Sancak Bey'i kadar vak‘ı ve vakârı kalmadı. Her keṯretin muḳteżâsı zilletdir. İntehâ.

Biz bu mâddeyi gerek bâlâda ve gerek mecmû‘amızda tafṣîlen ẕikrettik. Yetmiş beş de (975/1568) ḫâṣlar ile vezîr-i ṯâliṯ olup doḳuz yüz seksen beş zi'l-ḳa‘desinin on ikinci günü (12 Zi'l-ka‘de 985/21 Ocak 1578) vefât ve terk geşti-i ḥayât eyledi. On dört sene miḳdârı ḳapudân olup Oḳmeydanı'nda binâ itdiġi câmi‘ ve medresesi meşhûr ve Üsküdâr’da olan baġçesi acâyib-i dünyâdan idüġi tevârîḫ-i mu‘teberede mesṭûrdur. Şecâ‘at ve mehâbetle şehîr bir vezîr-i bî-nazîr idi.

Musarra‘: ?
Çekmiş ecel dû leys tâ ki Piyâle Paşa

Târîḫ-i intikālidir raḥmetüllâhi teʿâlâ ʿaleyh **[16a]**

3.16. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ ʿALİ PAŞA ÎN-EST

Müʾezzin-zâde demekle maʿrûf ve kemâl-i şecâʿatle mevṣûfdur. Sigetvar fetḥinde yeniçeri aġası bulunup ol fetḥ-i aẓîmde ẕât-ı şecâʿat-şehâdetden vucûd-pezîr olan ḫizmet-i uẓmâ maʿlûm-ı hümâyûn-ı Şehen-şâh-ı bî-müdânî aʿni bihi Sulṭan Süleymân-ı Ṣânî olmaġla cülûs-ı hümâyûn-ı maʿdelet-meʾnûslarından sonra ḳapudân-ı deryâ merḥûm Piyâle Paşa vezâretle ḳubbe-nişîn oldukda ḫizmeti muḳābili ol câh-ı vâlâda temkîn olundu. Doḳuz yüz yetmiş beş de (975/1567-1568) Deryâ-yı Sefîdi muḥâfaẓa, yetmiş altı da (976/1568-1569) donanma-yı hümâyün ile Ajdahan seferine Kefeye ve Irak sevâḥiline gidüp Venedik küffârının fesḫ-i sulh birle Baḥr-i Sefîd'de Mısır cânibine âmed şüd eden baʿż-ı sefâyin-i İslâmiyeye ṭop endâz ḫasâret ve nicesin nehb ü ġâret itdiġi der-i devlet-i Selîm Ḫânî'ye arż u inhâ olundukda Cezîre-i Ḳıbrıs fetḥi için mühimmât-ı Donanmâ-yı Hümâyûn ve sâʾir edevât-ı rezmiyye ve asakir-i ceng-azmâ aʿdâd ve iḫżârına fermân-ı hümâyûn-ı sulṭân-ı ẓafer-maḳrûnı şeref-yâfte-i ṣudûr ve Lala Muṣṭafâ Paşa serdâr taʿyîn olunup tafṣîli zîb-ârâ-yı ṣaḥâyif-i beyân-ı müverriḫîn olduġu minvâl üzere cezîre-i merḳūmeyi ḍarb-ı şimşîr-i alem-gîr birle fetiḥ ve memâlik-i Osmâniyeye żam itmekle

Mısrâʿ:
Aldı Kıbrıs Adası Şâh Selîm

târîḫ vâkıʿ oldu. Bundan mâʿadâ ḫayli fütûḥata muvaffaḳ olmuşdur ki *Tuḥfetü'l-kibâr*'da meẕkûrlar ancak doḳuz yüz yetmiş doḳuz Cemâziye'l-ûlâsında (Cemâziye'l-evvel 979/Ocak 1571) sûʾ-i tedbîri sebebiyle Donanmâ-yı Hümâyûn bi'l-külliye münhezim ve kendisi şehîden dâr-ı baḳāya âzim oldu. Ḳapudân-ı mezbûr eger çi şecîʿ ve bahâdır işe yarar nefsinde muḳaddem ve rüstemâne neberde kāʾim kimesne idi lâkin kendi ḳuvvet ve tedbîrine maġrûr olduġundan **[16b]** maʿadâ deryâ cengleri görmeyüp ḳorṣanlık fennini bilmez mütehevvir ve şedîd kimesne olmaġla bu inhizâm-ı külliyeye bâdî ve bu kedere sebeb-i âdî oldu. Tecâvezallâhü teʿâlâ anhü.[377]

[377] Allah-u Teʿala onu affetsin.

3.17. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ ḲAPUDÂN ‘ALİ PAŞÂ-YI DİĠER

Uluç ‘Ali Paşa dedikleri merd-i şecâ‘at-uzmâ ve kahramân-ı neberddir ki terceme-i aḥvâli bâlâda naḳş-i saḥayif-i beyân ḳılınan Ḫayreddin Paşâ-yı maġfiret-penâh etbâ‘ından olup aḥvâl-i deryaya andan vuḳūf taḥṣîl etmişdi. Cezâyir ḳapudânı iken ânifen tercemesi terkīm olunan ‘Ali Paşa inhizâmında Der-i devlete gelüp ṣâḥib-i hüsn-i tedbîr vezîr-i bî-naẓîr olduġu ol seferde ḳapudân-ı sâbıḳ müşâfehesinde olan ârâ-yı ṣâ’ibesinden ma‘lûm olduġundan mâ‘adâ Ḫayreddin Paşa gibi bir ẕât-ı şeca‘at-simâtın perverdesi olup kendüden fevka'l-me’mûl ḫizmet ẓuhûru me’mûl olmaġın ol rütbe-i celîle tevcîhi ile ḳademe-i ḳaṣr-ı câh u celâli terfî‘ olunup Uluç lakabı Ḳılıça tebdîl ve min ba‘d elḳābında lafẓ-ı mezbûr yazılmak fermân olmaġla Ḳılıç ‘Ali Paşa demekle şöhret-şi‘âr olmuştur. Tunus ve Ḫalku'l-Vâd seferlerinde ẓuhûra gelen ḫidemât beyninde ve tedâbîr-i rezînesi nikâşte-i ṣaḥayif-i muverriḫîndir. On altı sene muttaṣıl ḳapudân olup doḳuz yüz doḳsan beş de (995/1587) vefât ve terk-i kâr u bâr-i ḥayât eyledi. Ṭopḫane'de sâḥil-i baḥrde meşhûr olan câmi‘-i şerifi ḥareminde medfûndur. Şöhreti tavṣîfden müstaġni olmaġla bu kadarla iktifâ olundu.

Li-münşi’ihi:
Ḫaḳ te‘âlâ ḳabrini nûr eylesün
Cennet ü kevṯerle mesrûr eylesün

3.18. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ İBRAHİM PAŞA

Bosneviyyü'l-asıldır. Ḫarem-sarây-ı cennet-fezâ-yı sulṭânî de silaḥdâr-ı şehriyarî iken **[17a]** doḳuz yüz seksen yedi senesi Ẕi'l-ka‘desinde (30 Zi'l-ka‘de 987/18 Ocak1580) Cerrâḥ Meḥmed Paşa azlinden aġâ-yı yeniçeriyân ve seksen doḳuz da (989/1581-1582) Rûmeli'ne mîr-i mîrân olup doḳsanda (990/1582-1583) rütbe-i âliye-i vezâretle bekâm doḳsan bir Rebî‘ü'lâhirinin yirmi üçüncü (23 Rebî‘ü'lâhir 991/16 Mayıs 1583) günü Ḫadım Hasan Paşa yerine vâli-i Mısr-ı Ḳāhire ve doḳsan üç de (993/1585) havâli-i Şam’da ẓuhûr eden zalâm-i eşḳıyayı tîġ-ı Dımışḳî nejâd ile Şâm-ı cennet-meşâm ahâlîsinin şebini ḳadir ve rûzunu îd idüp ol ülkede mânend-i ṣaḥiḥ ṣadıḳ yüz ağır tamġayla ‘atebe-i ulyâya da‘vet olunup e‘ızze-i meşâhîr-i müverriḫinden Kara Çelebi-ẕâde Mevlânâ Abdülaziz Efendi taḥrîri üzere doḳsan dört Rebî‘ül-âḫirinde (994 Rebî‘ül-âḫir/Nisan 1586) ḫilaf-i âde üç yüz bin

altın mehr ile Aişe Sulṭan Ḥażretleri tezvîc ve vezâret-i ṣâniye ile kâlâ-yı giran-ḳadr i‘tibârı tervic olundu.

Doḳsan beş de (995/1587) ânifen tercemesi sebt-i ṣaḥayif-i beyân ḳılınan Ḳılıç ‘Ali Paşa-yı ġâzî fevtinden ḳapudân-ı deryâ naṣb u ta‘yîn ve ol câh-ı vâlâda temkin olundu.

Ḥażret-i şeyhü'l-mülûk Sulṭan Murâd-ı Ṣâliṣ ṭâbe ṣerâhü ahdinde bir sene miḳdârı ḳapudân olup ḳapudânlıġında pîrâye-i ḥarîr taḥrîr olacak bir fetḥe muvaffaḳ olmamıştır. Ba‘de ẕâ *Ḥadîḳatü'l-vüzerâ* ve *Târîḫ-i Nâimâ* taḥrîri üzere bin üç de (1003/1595) kā’im-makām-ı âlî maḳām ve bin dört Ṣa‘banında (Ṣa‘bân 1004/Nisan 1596) Sinan Paşa yerine teşrif-i ṣadâret-i uẓmâ ile bekâm olduḳtan sonra Cıġala-ẕâde ḳırḳ gün miḳdârı ṣadr-ı a‘ẓam olup bunlar daḫi çille-i erba‘îni ba‘de't-tekmîl yine maḳāmına i‘âde olundular. Bin altı da (1006/1597) Tatar Ḫânı macerâsında yine pençe-i azle giriftâr ve bin yedi Cemâziye'l-ûlâsında (Cemâziye'l-evvel 1007/Aralık 1598) muraṣṣa‘ nişîn çâr bahş-i âsafî olan Cerraḥ Meḥmed Paşa illet-i niḳrîs sebebiyle mütekā‘iden pâ-keşîde-i dâmen-i uzlet oldukda ṣaliṣen çârüm-i saḍârete irtikā ve **[17b]** mühr-i hümâyuna dest-res vuṣûl ve bu def‘asında Ḳanije fetḥine ve nîce ġazevâta muvaffaḳ olup bin on Muharreminde (10 Muharrem 1010/11 Temmuz 1601) vefât ve Şehẕâde câmi‘i ḥareminde taḳbîr olundu. Mecmû‘-ı müddet-i vezâreti ahd-i ḫilâfet-i Meḥmed Ḫân-ı Ṣâliṣde beş sene miḳdârıdır. Tafṣîl-i aḥvâli zîb-i ṣaḥâyif-i müverriḫîn olmaġla bu miḳdâr ile iktifâ olundu. Raḥmetüllâhi ‘aleyh.

3.19. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ ḲAPUDÂN HASAN PAŞA ÎN-EST

Uluç laḳabıyla be-nâm bir merd-i şecâ‘at-ittisâm idi. Sertâc-ı Âl-i ‘Oṣman bâ‘isü'l-emn-i ve'l-emân Ḫâkān-ı âlîşân.

Âb-ı rûy-i Âl-i Oṣmân ve Şehen-şâh-ı kerîm
Ḥażret-i Sulṭân Murâd ibn-i Selîm Ḫân halîm[378]

Ṭâbe ṣerâhü aṣr-i bâhirü'n-naṣr hidivânelerinde doḳuz yüz doḳsan altı (996/1588) târiḫinde diyâr-i maġrib-zemînden gelüp ‘atebe-i ‘aliyye-i

[378] Âl-i Osmân’ın yüz suyu şeref ve haysiyyeti ve şehenşâhın cömerdi Selim Hân oğlu Sultan Murâd halîmdir.

ḫüsrevânelerine rûy-i mâlîde ḳıldıkda ânifen terceme-i aḥvâli terḳīm olunan İbrahim Paşa azlinden makām-ı ḳapudânîde temkîn ve ol câh-ı vâlâya neyl u vuṣûl birle şeref-yâb u kâm-bîn oldu. Sene-i mezbûre Ẕi'l-hiccesi evâhirinde (29 Zi'l-hicce 996/19 Kasım 1588) Trablusgarb'da Yaḥya bin Yaḥya nâm hâricî hâşâ halîfe mehdî olmaḳ da'vâ-yı kâzibesiyle ẓuhûr idüp kal'a-i merḳūmeye taṣallutu ma'rûz südde-i devlet-me'âb ḫâḳānî oldukda hârici-i meẕkûrun kam' ve bâ'is-i fetret-i âlem olan vucûdînin memâlik-i ḥayâtdan def'ine donanmâ-yı hümâyûn ile irsâl olundu. Ḫâricî-i mûmâ-ileyhi ḳatl ve ahâli-i memleket-i merḳūmeyi taṣallut-i a'dâdan ba'de inḫilâṣ-ı âsitâne-i 'aliyyeye gelüp doḳsan sekiz de (998/1590) vefât eyledi. Merd-dilîr bir vezîr ṣâ'ibü't-tedbîr idi. Subbet 'aleyhi sicâlü'r-raḥmeti ve'l-ġufran .

3.20. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ SİNAN PAŞA ÎN-EST

Firenk ḳapudânî Cıġalanın oġlu olmaġla Cıġala-ẕâde demekle ma'rûf ve şecâ'at **[18a]** ve mehâbetle mevṣûfdur. Vâlidesi Novobra Ḥiṣarı dizdârının ḳızı iken esîr olup mürtekibe-i tanaṣṣur olmuş idi. Sulṭân Selîm Ḫân-ı maġfiret-unvân aṣr-ı bâhirü'n-naṣrlarında babası ahz olunup mezbûr Sinan Paşa ḥarem-i sulṭân ḫizmetine erzâni görülmüşdü. Ba'de ḳat'i'l-merâtib silahdâr-ı şehriyârî ve câh-ı vâlâ-yı merḳūmeden doḳuz yüz seksen (980/1572-1573) ḥudûdunda Çerkes Muṣṭafâ Aġa yerine yeniçeri aġalığı ile ṭaşra çıkup ba'dehü Erżurum ve Baġdâd ve Van eyâletlerine vâli ve bu ḥâl ile güzârende-i eyyâm ü leyâlî iken rütbe-i 'aliyye-i vezâretle mükerrem ve şarḳ seferinde merd-i cihângîr Öztemür-ẕâde Oṩmân Paşa dilîr vefât edecek vasıyyeti üzere mu'asker-i İslâmda kā'im-makām olup Hasan Paşa'dan sonra ḫizmet-i ḳapudânîde müstaḥdem olup mükemmel donanmâ-yı hümâyun ile Baḥr-i Sefîde çıkup ol sene Sinpe Ḳal'asının eṭrâfını ġâret ve küffârın bir iki adet ḳalyonunu alup feṭḥ u ẓafer birle rikâb-ı hümâyûna avdet ve bu eṩnâda vezîr-i a'ẓam Sinan Paşa daḫi Yanıḳ Ḳal'asını feṭḥ itmekle ol aşır fuḍalâsının ercümendi faḫru'l-ulemâ merḥûm Azmi-ẕâde Ḥâletî Muṣṭafâ Efendi'nin ḥâce-i belâġat-ittisâm birle tanẓîm itdiġi kaṣîde-i nâşîsinde ve dürrü'n-nizâmındandır.

Nazm:

Cihanda kimseyi söyletmez oldu şimdi bî-gânın
Zebân-ı tîġ ser-tîzin cevâbın virdi a'dânın
Sinân-ı cânsitânları berr u baḥri çekdi tesḫîre

Ẓafer hem-râhî oldu devletinde iki başınız
Gele bir heftede iki tarafdan feṯḥ-i peyġâmi
Buda bir lüṭfudur inṣâf edince Ḥaḳ Teʻâlânın

Ol eṣnâda bin üç Cemâziye'l-evvelinin on sekizinde (18 Cemâziye'l-evvel 1003/29 Ocak 1595) maʻzûl olup baʻde ẕâlik vezâretle Egri seferine gidüp baʻde'l-muḥârebe mesned-i ṣadâret-i uẓmâya İbrahim Paşa **[18b]** azlinden mevṣûl oldu. Lâkin rûz-i târiḫ aʻîni kable't-tekmîl ve çille güzîni inzivâ u ḫumûl olup bin beş (1005/1597) de Şam-ı cennet-meşâme vâli ve bin altı Şevvâlinin doḳuzuncu günü (9 Şevval 1006/15 Mayıs 1598) Ḫalil Paşa azlinden sâniyen ḳapudân olmaġla pâye-i izz ü şânı âlî oldu. Ol eṣnâda bülbül-i ṭabʻı riyâża-i şirîn-i edâ bu târiḫ-i ġarrâ ile naġme-serâ olmuşdur.

Târîḫ: [379]
Bâ-i Bismillâh ile hâtif idi târiḫini
Ḳapudân olan Sinan Paşa-yı deryâdlarına

İnebaḫtı'ya ve sâ'ir maḥalle sefer eyleyüp ḳapudânlık üzerinde iken Acem seferlerine serdâr olup tafṣîli nikâşte-i ṣaḥâyif-i kütüb-i âṣâr olan inhizâm-i meşhûr ile münhezim ve bi-emrillâhi teʻâlâ sene-i lâḥıḳada daḫi inhizamen Van'a avdet itmekle bu taḳrîble terâküm-i emvâc-ı bihâr ve âlâm-ı küdûret ve telâṭum-i fikir ẓuhûr-i kahr u ġaḍab-ı nâgehân-ı sulṭân-ı enâm birle âzim-i ḳurb-i perverdegâr oldu. Şöhreti tavṣîfden müstaġnî bir vezîr-i ṣâḥib-i baḫt-ı ḳavî idi. Lâkin bir miḳdâr maġrûr idi. Tecâvezallâhü annâ ve anhü.[380] Ḥattâ Nâimâ der ki; *Kendüye pendârı bir mertebeye varmışdı ki makām-ı temeddüḥde ene mücâhidü'l-berri ve'l-baḥri demeyi muʻtâd etmişdi.*

[379] Merḥûm Nâimâ Efendi *Târiḫ-i Kebîri*'nde Kelek civârı nejâd birle terḳīm itdiġi üzere tekmîl-i mühimmât-ı seferiyyeden sonra -i mezbûre Şevvâl-i şerîfinin yirmi yedinci (27 Şevval 1006/2 Haziran 1598) gün azîm alaylar ile İstanbul'dan çıkup yeniçeri aġası Ṭırnaḳcı Hasan Aġa ve altı bölük ve sâ'ir ḳapu ḳulunu maʻiyyetine alup ol cânibe neṣr-i livâ-i feṯḥ iltivâ ve sevk-ı aʻlâm-ı ricâl-ı veġâ eyledi ve'l-ḥâṣıl

[380] Allah bizi ve onu affetsin.

3.21. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ ḪALİL PAŞA ÎN

Bosnaviyyü'l-aṣıldır. Avân-ı şıyâda her nihâl-i nevrese bâ‘is-i neşv ü nemâ olan Ḫadîḳa-i Ḥâssa-i Sulṭânîye çerâġ olup ba‘de'l-müdde Ḥarem-i Hümâyûn'dan çıkup kat‘-ı merâtip ederek vezîr-i dîvân ve dâmâd-ı âlîşân olmuşdu.

Bin üç Cemâziye'l-ûlâsının on sekizinde (18 Cemâziye'l-evvel 1003/29 Ocak 1595) ânifen terceme-i aḥvâli naḳl-ı bi'l-müsaṭṭar ḳılınan Cıġala-zâde Sinan Paşa'nın def‘a-i ûlâsı azlinden manṣıb-ı ḳapudânî birle ḥâl u şânını terfî‘ u a‘lâ ḳılındı.

Li-münşi'ihi:
Pâdişâh-ı pür inâyet şâh-ı ṣâḥib-i adl ü dâd
Ḥażret-i Sulṭan Meḥmed ibn-i Sulṭan Murâd

tâbe ş̲erâhü Egri seferine müteveccih oldukda yüz on pâre ḳadırġa ile Baḥr-i Sefîdi **[19a]** muḥâfaẓaya me'mûr oldu. Üç seneye ḳarîb ḳapudân olup bin altıda (1006/1598) İbrahim Paşa yerine kā'im-makāmlık ile şeref-yâb ve manṣıb-ı ḳapudânî ile ş̲âniyen Cıġala-zâde kâm-yâb oldu. Ba‘dehü vezîr-i ş̲ânî iken bin doḳuz Recebinin on doḳuzunda (19 Recep 1009/24 Ocak 1601) fevt olup İstanbul'da Dikilitaş ḳurbunda ‘Ali Paşa Câmi‘-i pîşgâhında vâḳi‘ mezaristana defn olundu. Sulṭan Meḥmed Ş̲âliş̲ ṭâbe ş̲erâhü aşrında olan ḳapudânlardandır. Zamânında şâyeste-i taḥrîr fütûḥât vücûd-pezîr olmamışdır. Raḥmetüllâhi ‘aleyh.

3.22. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ MUSTAFA PAŞA

Kaya Paşa-zâde'dir. *Tuḥfetü'l-kibâr*'da nikâşte-i ṣaḥâyif taḥrîr olduġu minvâl üzere Cıġala-zâde Sinân Paşa ḳapudân iken Acem seferine serdâr ta‘yîn olundukda Tersâne-i Âmire'de bir vezîr aġa nâm aġasın kā'im-makām etmişdi. Mezbûr kā'im-makām olup donanma ile sefere gittiġi ba‘z-ı tevârîḫde mesṭûr ve Nâimâ'da daḫi ba‘z ile işâreten meẕkûrdur. Mu‘teddün bih olmamaġla bu kadar ile iktifâ olunmak münâsib görülüp tercemelerini ẕikre taṣaddî olunmadı. Afallâhü anhü.

3.23. ẔİKR-İ TERCEME-İ ḤÂL-İ DERVİŞ PAŞA

Ḫadîḳatü'l-vüzerâ'da terḳîm olunduġu vech üzere Ḫadîḳa-i Ḥâssa'da terbiye-i bâġıyân iḳbâl-i rûzgâr ile nihâl-i âmâli yâr-ı âver-kemâl olup bi-hasebi't-tarîk ser-bostâniyan ve bin on dört Ṣa‘bânının on beşinde (15 Ṣa‘bân 1014/26 Aralık 1605)

vezâret ile ḳapudân olmuşdu. Tafṣîli mecmû‘amızda terḳīm olunan minvâl üzere envâ‘-ı mekr u desîse ile on beş muḥarreminde Lala Meḥmed Paşa kā’im-makāmına mevṣûl ve yedi ay mürûrunda şimşîr-i ḳahr-ı Aḥmed Ḫânî birle maḳtûl oldu. Mervîdir ki huzûr-i **[19b]** hümâyûnlarında ṭınâb-ı otâġ ile boġdurup bir zamândan sonra ayaġını taḥrîk itmekle kendileri ḫançer ile boġazını kestiler.

Mısrâ‘

Ḳıydı dervîşine Ṣâh

târîḫ-i ḳatlidir. Merḥûm Azmi-żâde Hâletî Efendi’nin *Ḥadd-i Mestân* ile müsemmâ seksen beyt kasîde-i ġarâyip-nümâsı merḳūmun kâşif-i ḥâlîdir. Mûmâ-ileyhin sebeb-i ḳatlinde Nâimâ merḥûm târiḫinde bir ġarîb ḳıṣṣa naḳl eder. Bâdi-i îḳāż-ı nûri'l-ebṣâr olmaġla bi-aynihâ keşîde silk-i süṭûr ḳılındı.

3.24. SEBEB-İ ḲATL-İ DERVİŞ PAŞA

Merḳūmun sebeb-i ḳatli böyle naḳl olunur ki, kendisi gâyet ẓâlim ve mezmûm ve tamâ‘-ı bed-rüsûm olup ve ekâbire ḫizmet eden Yahûdilerden biri mezbûre ḫizmet ve arż-ı istiḳāmet idüp ziyâde taḳarrub kesb etmişdi. Meġer Yahûdîlerin mu‘tâdı bu imiş ki kibârdan birine ḫizmet etseler ol kimsenin îrâd ü maṣraf ve aḫz ü i‘ṭâya müte‘alliḳ aḥvâlinden her neye muṭṭali‘ olur ise defter ederler. Yahûdi-i merḳûm daḫi bu vecihle defter eder imiş vezîr-i merḳūm Yehûde ziyâde i‘timâd idüp anın kifâyetine ferîḳıyye olup külliyât u cüz’iyyât umûrun aña sipâriş itmişdi. Ol daḫi ekṣer maṣârıfı kendiden ḫarc idüp bir maḥallinde paşadan istîfâ itmek üzere defter ederdi. Ḳaçan ki Demürḳapu ḫizâsında sarây binâsına şürû‘ eyledi. Cehûda ısmarladı ki mu‘temed olup tamâm olunca ne kadar mâl ṣarf olunur ise defter idüp ba‘dehü kendüden istîfâ eyleye. Cehûd daḫi mâl-ı firâvân ṣarf eyleyüp ṭarh u resm ve binâ cemî‘an Cehûdün re’yine mufavviż oldu. İtmâma ḳarîb oldukda bir gün Cehûdu getirüp ḫarc-ı defter ṭaleb eyledi. Cehûd **[20a]** daḫi eline virüp paşa muṭâla‘a itdikde gördü ziyâde mâl ṣarf olunmuş keṣretinden müstemiz olup ne aceb çok gitmiş deyü sûret-i inkâr ile çîn-i cebîn gösterdi. Çûn vezîr-i merḳūm ṭammâ‘ u bî pâk ve ġaddâr idi. Cehûd bildi ki ol malı hak üzere îfâ kendüye güç gelüp bir bahâne ile kendüyi telef ve malı bel‘ itmek iḫtimâli muḳarrerdir. Cân başına ṣıçrayup fi'l-ḥâl fikr-i şeyṭanet ile çâre-sâzlıḳ tedârik eyleyüp paşadan defteri aldı ve gözü

ḳarşısında pâre pâre eyleyüp ateşe yaḳdı ben bu malı sulṭânımdan almak için defter etmedim.

El-abdü ve mâ yemlikühü kâne li mevlâhü[381]

mefhûmunca malım efendimindir ben kendi ḳulunum. Devletinde nîce bu kadar malı ḳazandım yine ḳazanup sulṭânımdan bir ḥabbe ṭaleb itmeyeceġim ma‘lûmunuz değilmidir. Ancak ne ḫarc olundu deyü su’âl buyurursanız cevâb mümkin olsun deyü defter itdim deyüp paşâyı iġrâ ve iġfâl eyledi. Aḥmaḳ ṭâmi‘ Yehûdînin sözünü gerçek ẓannıyla mahẓûẓ oldu. Yehûdi intikām için ḥîleye aġâz idüp sarayda işleyen ameleye ta‘lîm eyleyüp sarayın ser-dabbesinden Sarây-ı Âmirenin divârı altına varınca bir ḫafî dehlîz ḳazdırdı şöyle ki bir ḳaç ırġad gece ile ḳazup bir ferd âgâh olmadan ikdâm-ı tâm etdiler. Aġzını ṭaş ile ḳapayup ketm eylediler. Yehûdî bu câh-ı düşmen-i rabbâyı müheyyâ itdikden sonra paşanın adüvvü cânı olan ḳapu aġasına intisâb idüp vâfir hediyye virüp maḥremiyyet ḥâṣıl itdikden sonra pâdişâha vezîrin sû’-i ḳaṣdı vardır deyü hafî olunan matmûre kışṣasın maḫfîce taḳrîr eyledi. Ol daḫi pâdişâha **[20b]** bildirip inde'l-istikşâf ḥîlekârlar olup ṭab‘-ı padişâhî kendüden müteneffir ve mükedder bulunmaġla terâküm-i esbâb vezir-i mezbûrun arża-i tîġ-i âteş-tâb olmasına sebeb oldu. Vezir-i mezbûr sâ’ir ta‘addîsinden ma‘adâ ol eṣnâda muḳarrer etmiş idi ki İstanbul ḫalḳından her şehnişîn başına biner aḳçe cem‘ ide, hele ḳatl olunmaġla ḫalḳ ol teklîfden ḳurtulup ḥaḳḳa şükür eylediler. Tecâvezallâhü te‘âlâ an seyyi’âtihi.[382]

Yine Nâimâ der ki: Derviş Paşa ibtidâ devlet-i ṣadârete câlis oldukda Çavuş Paşa’ya tenbîh itdi ki ehl-i dîvân beni sa’ir vezire ḳıyâs etmesünler kim ki fuḳaranın bu günkü işini erteye koya başını keserim deyicek hitâb işidüp bu fâl-ı bed kendüye ḥasb-i ḥâl olacaḳtır dediler. Ve evvel emirden ne söz ṣudûr ederse âḳıbet ol ma‘nâ ẓuhûr edeceġi mücerrebdir deyü tasṭîr itdiler ve ol gün ikindi dîvânında Beylerbeġilikden mütekā‘id bir pîrin oġlu cürmüyle boynun vurdurup malını müṣâdere itmekle cümle görenler “*Beşşiri'l-ḳātile bi'l-ḳatli*”[383] mażmûnunu söylediler. Âḳıbet-i encâm kârı böyle oldu ve mühr-i hümâyunu almak sevdâsıyla

[381] Kul ve kulun sahip olduğu şeyler efendisine âittir.
[382] Allah günahlarını affetsin.
[383] Katili katledilmekle müjdeleyin.

ḳapudân iken selefi vezir Lala Meḥmed Paşa gibi bir merd-i şecâ‘at-nihâd müftî-i aṣr Ṣun‘ullah Efendi’nin rivâyeti üzere Meḥmed Paşa’ya tedbir-i emr-i mizâc eden Portaḳal Ḥakîm-i merḳūmun ameliyle muhâlif huḳne ile ilâc yüzünden tesmîm itdiġi daḫi Nâimâ’da meẕkûrdur.

3.25. ẔİKR-İ TERCEME-İ AḤVÂL-İ CAFER PAŞA

Frengiyyü'l-asıldır. Sâbıḳâ tercemesi ṣebt-i ṣaḥâyif-i beyân ḳılınan Ḳapudân-ı deryâ Ḳılıç ‘Ali Paşa ḳullarındandır. Efendisi himmetiyle pençe-i merâtip ḳat‘ ederek üç def‘a Ḳıbrıs Beylerbeyisi olmuşdur. Ânifen tasṭîr olunan Derviş Paşa Lala Meḥmed Paşa fevtinden pây-endâz-ı ṣadâret-i uẓmâ oldukda fenn-i deryada maharetine binâ’en ḳapudânlık câ-yı vâlası tevcih ve bu vecihle ḥâl ü şanı terfih olundu. İki def‘a Donanmâ-yı Hümâyun ile Baḥr-i Sefîd'e çıkup bin on beş (1015/1606) de Celâlîler tuġyânı sebebiyle Mıṣır Ḫazinesinin cânib-i berden Âsitâne-i ‘aliyyeye vuṣûlü mümkün olmamaġla Donanmâ-yı Hümâyûn ile İskenderiye’ye varup ol vaḳitde beher sene cânib-i Mıṣır’dan taraf-ı devlet-i ebed-peyvend-i Oṣmaniye’ye irsâli mu‘tâd olan altı kere yüz bin altun hazîne-i sefâyine vaż‘ idüp sâlimen Asitâne-i devlet-âşiyâna getirdi. On altı da (1016/1607) yine Baḥr-i Sefîde çıkup Âvârını muḥâfaẓa idüp Tersâne-i âmireye ba‘de'l-vuṣûl ma‘zûl olup ba‘dehü Geşti-i vücûdu ġarkāb-ı tûfân-ı beḳā oldu. Umur-ı deryada mâhir idi. Raḥmetüllahi ‘aleyh.

3.26. ZİKR-İ AḤVÂL-İ ḤAFIZ AḤMED PAŞA

Ḥâfıẓ mahlasıyla şehir olan paşâ-yı ma‘ârif **[21a]** semîrdir. *Ḫadîḳatü'l-vüzerâ* mü’ellifi taḥrîri üzere medîne-i Filibe’de bir mü’ezzinin ferzend-i firûz-i duḫteridir. Ḫânende-i ḫoş-avâz şi‘ir ve müḥâżarâtda mâhir ṣa’ir sahne-perdân olmaġın müṣâḥib-i şehriyarî olmaġla mükerrem ve giderek Doġancıbaşı ve bin on altı Şevvâlinin yirmi ikinci (22 Şevvâl 1016/9 Şubat 1608) günü Enderûn-ı hümâyûndan rütbe-i âliye-i vezâretle çıkup ânifen terceme-i aḥvâli ṭab‘-ı ḥarîr-i taḥrîr ḳılınan Frenk Cafer Paşa yerine ḳapudân-ı deryâ ḫil‘at-ı vâlâsı ilbâsıyla muḫterem oldu. On yedide Donanma-yı Hümâyun ile İskenderiye’ye varup Mıṣır ḫazinesini getirdi. Donanma İskenderiye’de iken ḥarbî ḳorṣan gemileri Mıṣır’a giden alay gemileri üzerine düşüp Rodos’a yaḳın yerde Ḫüdavirdi Ḳapudân ve Küçük Ṣa‘bân ve Büyük Yusuf ḳalyonları ve yedi sekiz daḫi Karamürsel düḳa bortanları dest-i a‘dâ-yı bed-li’âma

giriftâr olup bu ḥâl ile Der-i Devlet-i ʻaliyyeye geldikde bu sebebden müttehim olmaġla maʻzûl ve makāmına Ḫalil Paşa mevṣûl oldu. Âm-ı mezbûr beyne'l-ḫalâyik ḳalyonlar yılı demekle meşhûr oldu.

Kâtib Çelebi merḥûm *Tuḥfetü'l-kibâr* fî *esfâri'l-biḥâr* nâm târiḫinde der ki: Paşâ-yı mezbûrun leṭâ'ife ma'il ve şiʻir ile meşhûr olup ol zamân İstanbul Kādısı Ġani-zâde Meḥmed Nâdirî Efendi ile görüştükde monlâ-yı merḳūm bâde-nûş iken *Tefsir-i Ḳādī'ye* ḥâşiye yazmaġla muḳayyed idi. Esnâ-yı kelâmda paşa taḥrîriniz ne maḥalle geldi deyü istikşâf eyleyüp monlâ-yı ẓarîf paşaya taʻrîż-ı ḳaṣd ile "*ẓahare'l-fesâdü fi'l-berri ve'-baḥri"*[384] âyeti tefsîrini taḥrîr ederiz deyicek paşa intiḳāl u tedârik idüp mesmûʻ oldu ki "*inneme'l-ḫamru ve'l-meysiru"*[385] tefsîrine iştiġâl olunurmuş demekle muʻaraża bi'l-misl vâḳıʻ olup iki ṭarafa infiʻâli mütażammin laṭîfe düşdü.

Baʻdehü yedi sene miḳdârı eyâlet-i vilâyet-i Şâm-ı şeref-i encâm ve cennet-meşâm bekâm. Ve baʻde'l-müdde otuz iki evâḫirinde (1032/1623) Baġdâd üzere serasker olup ol esnada

Li-münşi'ihi:
Şehr-i yar-i baḥr u ber Ḫâkān-ı Keyḫüsrev-nisâb
Fâtih-i Baġdad Sulṭan Murâd Cem-cenâb

tâbe serâhü ḥażretleri taht-ı Osmanî üzere sâye-endâz-ı ḥükûmet oldukda unvân-ı menşûri-i serdârî yine nâmına terkīm olunmaġla

Mısrâʻ:
Taḥt-ı saʻâdetde ṣafâ Sulṭân Murâdındır

azlini tanẓîm etmişdi. Baʻdehü pey-ender-pey Van ve Erzurum ve Baġdâd vâlisi olup **[21b]** bin otuz dört Rebîʻü'l-âḫirinde (Rebîʻü'l-âhir 1034/Ocak 1625) fermân-fermâ-yı Diyârbekir iken Mevlanâ Aziz Efendi taḥrîri üzere Çerkes Meḥmed Paşa yerine hafıẓ-ı mühr-i vezâret-i uẓmâ olup istîlâ-yı şâh-ı bed-nihâda giriftâr olan

[384] "*İnsanların kendi işledikleri (kötülükler) sebebiyle karada ve denizde bozulma ortaya çıkmıştır. Dönmeleri için Allah, yaptıklarının bazı (kötü) sonuçlarını (dünyada) onlara tattıracaktır*.**"** Rûm, 30/41.
[385] "*Ancak içki ve kumar*." Maide, 5/90.

Dârü'l-cihâd Baġdâd-ı Behîşt-âbâd fetḥine serdâr ta‘yîn olundu. Tafṣîli nikâşte-i ṣaḥayif-i müverriḫin olduġu üzere doḳuz ay ḥışn-ı Baġdâd fetḥine şedd-i niṭâḳ-ı ihtimâm idüp fetḥi müyesser olmamaġla naçâr meşte-yı Ḥalebde karâr etmiş idi. Bin otuz altı Rebî‘ü'l-evvelinde (Rebî‘ü'l-evvel 1036/29 Kasım 1626) maḳām-ı ṣadâretden ma‘zûl ve maḳāmına Ḫalil Paşa mevṣûl oldu. Ḫâk-i der ikbâle rû mâl itdikde vezîr-i ṣânî ve maḥrez-i şeref-i müşâheret-i sulṭânî olup bin ḳırḳ bir Rebî‘ü'l-evvelinde (Rebî‘ü'l-evvel 1041/6 Ekim 1631) Ḫüsrev Paşa yerine ḫil‘at-i fâḫire-i ḥüsrevânî ile ṭırâzende-i ṣadr-ı kâm-rânî oldu. Def‘a-i ṣânîyesinde yüz on gün mürûrunda tafṣîli âtî Recep Paşa desîsesiyle ḳatl olundu. Şâ’ir pesendîde maḳāli saḫi ve kerîm bir âṣaf-i sütûde-ḫiṣâl idi.

Nâimâ merḥûm târiḫinde bir ġarîb kıṣṣa ibretini naḳl itmekle bi-aynihâ terḳīm olundu. Maḥall-i ibretdir ki Ḥâfız Aḥmed Paşa Baġdâd’ı muḥâṣara ve kızılbaş ile muḳātele emrinde bezl-i maḳdûr idüp ḫazînenin ḳılleti ve zeḫâ’irin inḳıṭâ‘ı sebebinden leşkerin żarûretinden kat‘-ı naẓar asker beyninde olan serkeş zorbaların da‘vetleri ve ḫâric ez-edeb feżâhatleri var iken yine âḳılâne hareket ile bu kadar müddet kal‘ayı muḥâṣara ve a‘dâya muḳāvemet idüp âr-i lâḥık olmaḳsızın avdetine ri‘âyeten ḳazâ ile bî-fetḥ rucû‘ için müsteḥaḳ-ı levm u itâb degil iken ba‘ż-ı ḥassâd şevketlü kerâmetlü pâdişâh-ı âlem-penâh ḥażretlerine zem idüp **[22a]** rûşen ze‘âmetleri kendi âdemlerine virdi birer bahâne ile askerî dagıttı. Tesḫîr-i Baġdâd'da taḳṣîri muḥaḳḳaḳdır deyü ḫilâf-i inhâ ile ṭab‘-ı Şehen-şâhîyi müteġayyir itdiler. Hattâ Ḥâfıẓ Paşa Baġdâd altından asker cebeḫâne ve zehâ’ir ṭalebi ile der-i devlete telḫîṣ gönderdikde isti‘ânet ve imdâdı müş‘ir cenâb-ı pâdişâhîye bir ḳaç beyt irsâl etmişdi. Vuṣûlünde Sulṭân Murâd Ḫân tarafından yine naẓm ile tehdîd-i gûne cevâb irsâl buyuruldu. Mefhûmlarından ḳażıyye ma‘lûm olur.

Naẓm:
Ḥâfıẓ Aḥmed Paşa su’âl-i gûne
Aldı eṭrâfı adüv imdâda asker yoḳmudur
Din yolunda bâş verir bir merd-sever yoḳ mudur
Ḫaṣmı bed bir kişi oyunda ruḫ be ruḫ şeh mât eder
Cenkde at oynadır ferzâna bir er yoḳmudur
Bir aceb girdâba düşdük çâresiz ḳaldıḳ meded

Âşinâlar zümresinde bir ş̲enâver yoḳmudur
Cenkde hem-pâmız olup baş virüp baş almaġa
Arṣa-i âlemde bir merd-i hünerver yoḳmudur
Def‘-i bî-dâda tekâsülden ġaraż ne bilmezüz
Derd-i maẓlûmdan su’âl olmazmı maḥşer yoḳmudur
Âteş-i sûzân-ı a‘dâya bizimle girmeġe
Dehr içinde imtiḥân olmuş semender yoḳmudur
Dergeh-i Sulṭân Murâd'a nâmemiz îṣâline
Bâd-ı ṣarṣar gibi bir çâbük-kebûter yoḳmudur

Cevâb-ı Haẕret-i Sulṭân Murâd Ḫân:
Ḥâfıẓâ Baġdâd'a imdâd etmeġe er yoḳ mudur
Bizden istimdâd edersin sende asker yoḳ mudur
Düşmeni mât etmeġe ferzâneyim ben der idin
Ḫasma ḳarşı şimdi at oynatmaġa yer yoḳ mudur
Gerçi lâf urmaḳda yokdur sana hem-pâ bilürüz
Lîk senden dâd alur bir dâd-güster yoḳ mudur
Merdlik da’vâ edersin bu muḫanne̲slik neden
Ḫavf edersin bâri yânında dilâver yoḳ mudur
Râfiżîler aldı Baġdâd’ı tekâsül eyledin **[22b]**
Sana ḫasm olmaz mı Ḥażret rûz-ı maḥşer yoḳ mudur
Bu Hanîfe şehrin ihmâlinle vîrân etdiler
Sende âyâ ġayret-i dîn ü Peygamber yoḳ mudur
Bî-ḫaberken salṭanat iḥsân eden Perverd-gâr
Yine Baġdâd'ı eder iḥsân muḳadder yoḳ mudur
Rüşvet ile cünd-i İslâm’ı perîşân eyledin
İşidilmez mi ṣanursun bu haberler yoḳ mudur
Avn-i Ḫaḳ’la intiḳām almaġa a’dâdan meġer
Bende-i dîrîn vezîr-i dîn-perver yoḳ mudur
Bir âlî-sîret vezîri şimdi serdâr eylerim
Ḥażret-i Peyġamber mu’în olmaz mı rehber yoḳ mudur
Şimdi ḥâlî mi ḳıyâs eylersin âyâ âlemi
Ey Murâdî pâdişâh-ı heft-kişver yoḳ mudur

Bu Murâdî gibi heft-kişver yoḳmudur (nüsha)

Ṣadr-ı mûmâ-ileyhin ḳatli kıssasını Naîma merḥûm tafṣîl eyleyüp derki cûn Ḥâfıẓ Paşa ṣadr-ı aʿẓam oldu. Recep Paşa ḥased idüp Ḥâfıẓ Paşayı kaldırup kendisi vezîr-i aʿẓam olmaḳ için amele başladı eṭrâfdan daḫi zorbalar ve bölük ḫalḳının aʿẓamı gelüp İstanbul'un içi dolmuş idi. Saka Meḥmed ve Cin ʿAli ve Maḥmud Aġa oġlu ve Ṣâliḥ Efendi ve Emîr Halîfe ve Cadu ʿOs̱man ve Bıçaḳcı oġlu ve Kütahyalı Ḳalem Bey ve Nazlı Muslu ve Rûm Aḥmed ve daḫi bunların ems̱âli zorbalar ki her biri bir mâddetü'l-fesâd idi. Bunlar müttefeḳu'r-reʾy İstanbul içinde etbâʿları ile oturup îkāz-ı fitneye bahâne ararlar idi.

Rûmeli'nden Boşnaḳ ve Arnavud zorbaları Ṣâliḥ Efendi ve Saḳa Meḥmed daḫi bunun gibi nîceler Receb Paşa ṭarafında idiler. Ḫüsrev Paşa daḫi ḳulun gönlüne girmiş ve mefâsidlerine müsâʿade ile ḳalb-i fâsidlerini teshîr eylemiş idi. Anın için azlinden ekṣerî dil-gîr olup azline sebeb olanların istîṣâline vech-i meẕkûr üzere taşmîm etmişler idi. Ol sebebden **[23a]** tamâm-ı fitneye zamânın mizâcı müsteʿâr olmuş idi. Recep Paşa daḫi ġarażını temşiyet için zorbaları ve sâʾir neferâtı taḥrîk etmeye başladı. Yer yerden âteş-i fitne ve fesâda âb u tâb virmeye başladılar. Bin ḳırḳ bir Recebü'l-müreccebinde (Recep 1041/Şubat 1632) zorbalar ve sâʾir ḳul ayaġa ḳalḳup İstanbul'da Atmeydanı'nda cemʿiyyet idüp Ḫüsrev Paşa gibi vezîri ki ṣîyt-i ṣavleti aceme velvele ṣalmış idi. 'Azl itdirmeye sebeb olanlar pâdişâhın ve devletin dostu deġildir deyü bu bâbda Şeyḫü'l-İslâm Yaḫya Efendi Ḥażretleri Vezîr-i aʿẓam Ḥâfıẓ Paşa'yı ve Defterdâr Muṣṭafâ Paşa'yı ve muṣâḥib-i Ḥasan Ḫalîfeyi ki yeniçeri aġası idi. Şimdi ḫalḳın boġazda sâhil-i baḥrde Hasan Ḳalfa dedikleri yalı ṣâḥibidir ve muṣâḥib-i meşhûr Musa Çelebî'yi ve bi'l-cümle pâdişâh-ı âlem-penâh ḥażretlerinin muḳarreblerinden on yedi nâmdâr kimseyi ki defter idüp Ḫüsrev Paşayı azl itdirmeye sebeb bunlardır ve işyân eden İlyas Paşa kim tafṣîl-i aḥvâli mecmûʿamızda meẕkûrdur. Anın hevâdarları bunlardır deyü pâdişâha haber gönderüp bunları ver paralayalım dediler. Yeniçeri daḫi bu bâbda hümez-bânlık idüp üç gün sarây-ı hümâyûna hücûm eylediler ol üç günde esvâḳ-ı dekâkîn-i İstanbul açılmayup eşḳıyâ defʿine kādir tedbîr-i sâʾib eder kimesne bulunmayup ehl-i arż olanlar ḫavf u ḫaşyetinden hâneleri ḳapusu sedd idüp endişesi olanlar tebdîl-i mekân eyleyüp lâ ḥavle gûyân-ı ḥayrân olmuşlar idi. Bir defʿa hücûm idüp bâb-ı hümâyûna

vardıḳlarında pâdişâh ḥażretlerinden bu gün sabr edin yarın **[23b]** cevâb virilür deyü cevâb ṣudûr itmeġin anlar dönüb lâkin gece ile Atmeydânın terk etmeyüp dağılmadılar. Seḥerde yine Bâb-ı hümâyûna hücûm idüp ḳavl-i evveli i‘âde eylediler. Âḫır üçüncü gün ulemâyı iḥẓâr idüp ve güft ü gû çoġalup âḫer zorbalar hücüm idüp orta ḳapuya varınca asker memlû olup ol gün vüzerânın re’yden Bayrampaşa vezîr-i a‘ẓama ḫaber gönderüp meded zinhâr devletlü Sulṭânım olmaya ki bu gün meşveretdir deyü dîvâna gelesin. Hemân iḫtifa eyleyesin. İnşâallâh bu cem‘iyyete tefriḳa gelür ve illâ ḫavf muḳarrerdir. Bir żarar tertîb itmekden ḥazer olunur dedi. Resânende-i peyġâm Arslanḫâne önünde rast geldiki vezîr-i a‘ẓam mevkib-i ṣadâret ile süvâr olup bâb-ı hümâyûna gidiyor ol maḥal yanaşub îṣâl-i peyġâm-ı naṣîḥat encâm eyledi.

Ḥâfız Paşa ḫande eyleyüp var bizden selâm ile ẓuhûr edecek ḳażâ-i mübremi rü’yâmda müşâhede eyledim ölmekden ġam çekmem deyü cevâb virdi.

Nâimâ der ki: Faḳîr derim ki ol ünvân ile nâẓım-ı menâẓımi'l-ümem olan devletlü sarây-ı âmire ḳurbuna gelmiş iken ve bu maḳūle ümûr-i hâ’ile ḥudûsünda çâre-sâzlıḳ ol maḳām ṣâḥibinden me’mûl ve maṭlûb iken hatem-i vekâleti ṣâḥibine teslîm etmedien ol ḫavf ile yine geriye dönüb âr lâḥık olmaḳdan mevt daḫi eshel ma‘nâdır. Çûn vezîr-i a‘ẓam yeni saray ḳapusundan içeriye dâḫil oldu. Ḫalk iki şak olup vezîr ẓan eyledi ki anlar kendüye selâma durmuşlardır. Selâm virdi meger ol fitnecilerin her biri koynun ve cebin ṭaşla doldurmuşlar. **[24a]** imiş vezîr geçince bir sipâhi seçilüp arḳasına bir ṭaş urub bre urun deyü na‘ra urıçak ḥalḳ çaġrışub ṭaş yaġdırup Ḥâfız Paşayı atından yıkdılar. Şâṭırları ḳoltuġuna girüp sür‘atle ḥastalar odasına andan içerüye derûn-ı saraya ḳaçırdılar. Sipâhîler şâṭırlara hücûm idüp birini ḫançer ile göġsünden urub ḳatl ve birini mecrûḥ eylediler bâḳîleri sâ’ir paşalar ile muḥteliṭ saraya ilticâ idüp ḳapandılar. Ḥafız Paşanın üst ḳaftanı ve mücevvezesi talân olmuşdu. Ve içeride Bostancıbaşı’ndan üst ve mücevveze alup ḥużûr-i hümâyûna varup mühr-i şerîfi öpüp teslîm idüp vâḳı’-i ḥâli beyân ve girîze istîzân eyledikde Pâdişâh-ı ġayûr ġamnâk olup yürü var git deyü destûr virdi. Ḥafız Paşa Yalı köşküne inüp tebdîl-i ṣûretbir ḳayıġa girüp Üsküdara firâr eyledi. Berü cânibde Ḥâfız Paşa ḥastalar odasından içerü ḳaçdıḳda leşker ġırîv koparup orta ḳapudân içerü yürüyüp

dîvânḫâne-i hümâyûn asker ile dolup ol nâmdâr zorbalar ileri durup padişaha sözümüz vardır dîvâna çıḳsın deyü çağırup bağırmaya başladılar.

Sulṭan ‘Oṣman vaḳ‘asına mânend bir ḳażiyye ola ve şâyed saray nehb ü ġâret oluna deyü cümle iç ḥalḳı müsellaḥ ve muḥteriz-i ḥayrân olup “ve belaġatü'l-ḳulûbe'l-ḫanâcire” mażmûn-i mâ ṣadakı olmuşlar idi ki Padişâh ḥażretleri daḫi ṭaşra çıḳup şi‘âr-i salṭanat ile ayaḳ dîvânı idüp taḫt-ı ḫilâfet üzre ḳarâr eyledi. Ve nedir ḳullarım murâdınız deyü ṣaded-i **[24b]** su’âlde olıcak ol bî-edebler ifrâṭ ü ḳāḥat idüp bir mertebe edebsizlik etdiler ki ta‘bîre gelmez ve Ḥafıẓ Paşayı ve defter etdikleri on yedi mu‘teber erkân-ı devleti bize ver pâdişâha dost değillerdir eger devletine ḫayırḫâh olsalar biz Muṣul’da düşman aġzında oturur iken parekende itdirüp bunca mühimmât ve levâzım-ı sefer telef olmasna sebeb olmazlar idi deyü iġlâż-ı kelâm etdiler. Pâdişâh ḥażretleri cevâb-ı maḳūle taṣaddî etdikce anlar dinlemeyüp ġaraż-ı fâsidlerin tekrâr ẕikr idüp çağrışub elbette verirsiz paralarız yoḫsa iş ġayri olur deyü yaḳîn hücûm idüp el-iyâẕü billâh vücûd-i pâdişâha dest-i dirâz olmaḳ mertebeleri yaḳîn geldiler ve ġarażlarından ġayrı bir cevâb söylemeyüp eslemediler.

Padişâh-ı âlem-i penâh daḫi ol nâdânların cevâbın eslemeyüp ḫabâṯet ve ġavġa etdiklerinden maḳsûdları mahż-ı fitne-i salṭanat idügi bilüp çünki cevâba ḳulak tutmazsız ve ḳābil-i ḫiṭâb degilsiz niçin beni ṭaşra dîvâna da’vet eylediniz deyü ol nâdânların ṣalâḥ u işlâḥından ḳat‘-ı ümîd ile taḥtından ḳalḳıb içerüye teveccüh idüp enderûn aġavâtı pâdişâhı ortaya alup içeru götürdüler. Ol eşḳıyâ pâdişâhın aḳabince sel gibi aḳup dilediler ki Ḥarem ḳapusundan içeru hücûm ile duḫûl edeler. Ol maḥal ġılmân-ı ḥarem-i ḫâṣṣa dervâze-i bab-ı sa‘âdeti anların yüzüne sedd idüp ḳapu ḳapandığından eşḳıyâ nın ġayẓları ẕiyâde olup daḫi çağrışub pâdişâhım mâdem ki bu on yedi kişiyi vermezsin biz işimizi bilirüz deyü ḫal‘den kinâye ve ta‘rîż idüp raf‘-ı eṣvât **[25a]** ile zemîne zelzele ve âsümâne velvele ṣaldılar. Ol maḥal içerüde Recep Paşa ki Ḫüsrev Paşa’ya hevâdar ve Ḥâfıẓ Paşa’ya adâveti var idi. Bu fitneyi taḥrîk eden kendi idi. Ṣûret-i ṣalâhda giryân u nâlân olup pâdişâhın ayaġına düşüp pâdişâhım bu müfsidleri teskîn lâzımdır ve illâ bir vechile cevâbları mümkin değildir. Eger ben ḳulunu daḫi isterlerse ver ki ḳul efendisi yoluna ḳurbân ola gelmişdür. Ḳul istediklerini alagelmişlerdür pâdişâhân-ı selefden daḫi alagelmişlerdür. Bir ḳaç bendeniz gitmekle nesne lâzım gelmez. İllâ Ḥak saḳlasun

eger bu bed ḫuylu teskîn olunmazsa aḥvâl müşkil olur ve niẓâm-ı devlet mużmaḥil olur deyü vâfir niyâz eyleyüp pâdişâh ḥażretleri daḫi mülâḥaẓa idüp gördiki bunlar cümle yigidin haḳlarından gelinmek bu ḥâlde müşkil ma'a'l-kerâhe ehven-i şerreyn ile bi ḥasebi'l-iḳtiżâ amel idüp Bostancıbaşı Cafer Aġayı gönderdi. Ḳayık ile henüz Ḥâfıẓ Paşa Üsküdara yanaşmış idi. Ṣandal ile ardından erişüb sizi pâdişâh ister deyü kendü ṣandalına alup ḫużûr-ı pâdişaha getürdi. Ol maḥal pâdişâh buyurdu: Bâbü's-saâde'yi açdılar tekrâr çıḳup taḫt üzre ḳarâr eyledi. Ve asker daḫi geri çekilüb durdular. Ol maḥal pâdişâh ḥażretleri parmaġıyla işâret ve ta'yîn idüp dört nefer kimesneyi mücâvebe için ḫużûruna ṭaleb eyledi. İkisi sipâhî ve ikisi Ocaḳdan çorbacı imiş yine anlara nuṣḥ u pend idüp bu evża'-ı dîn u devlete münâsib degil idügüni ve nâmûs-ı ḫilâfetin hetki revâ degil idügin ẕikr idüp vâfir söyledi. Anlarda cümle askerin cevâbı pâdişâhım devletine bed-ḫâh olanları elbette vermek **[25b]** gereksiz ki teşeffî oluna. Ve illâ bunca deryâ-yı bî-pâyâna ġayri bir vechile indifâ' müteṣavver deġildir deyü ġaraż-ı aṣlîlerin tekrâr itdiklerinde Ḥafıẓ Paşa daḫi abdest alup Babüssa'âde'de durdu gördü pâdişâhın sözü geçmiyor hemân Bâbü's-sa'âdeden çıḳup ḫużûr-ı hümâyüna gelüp pâdişâhım hezâr Ḥâfıẓ gibi ḳulun yoluna fedâdır ancak ricâm budur ki:

Beni sen ḳatl etmeyüp ḳū bu ẓâlimler ḫûn-ı nâ ḥaḳḳımı rîzân ve beni şehîd etsünler ve lüṭf idüp meyyitimi Üsküdarda defn etdiresin. Ve eytâm fuḳarâsına naẓar-ı inâyetin ricâ ederim deyüp yer öpüb bir kerre "*Bismillâhirraḥmânirraḥîm ve lâ ḥavle ve lâ ḳuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-aẓîm. İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râci'ûn*" [386] deyüp arża-i kerbelâya mânend olan meydân-ı belâya merdâne yürüdü. Pâdişâh maḳramesinin yüzüne ṭutup aġladı. Cümle enderûn aġaları ve erbâb-ı dîvânın dîdeleri giryân ve ciġerleri püryân oldu.

Ḥafıẓ Paşa meydâna girdikde câ becâ sipâhîler meydâna seçilüp hücûm etdiler. İbtidâ gelen sipâhi Ḥafıẓ Paşa'ya ḥamle edelim deyü yanaşdıḳda Ḥafıẓ Paşa mütedeyyin ve ṣâḥib-i ilim ve ma'rifet olmaġla rûḥ-ı emânetullâh olup viḳāyesi bâbında ḥasbe'l-ḳader sa'y itmek insâna vâcib olduġunu bilirdi. Anın için ibtidâ gelen sipahînin aġzına Bermeşe ḳahramânı şöyle urdu ki ḥerif yere pây-mâl olup

[386] Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla.. Bütün güç ve kuvvet, yalnızca en Yüce ve en Büyük olan Allah'ın (C.C.) yardımıyla elde edilir. Şüphesiz biz Allah'tan geldik ve o'na döneceğiz. (Bakara 156)

başından destârı yuvarlandı. Bir sipâhi daḫi sıçrayup ḫançer ile başından urup ḳulaġına dek kellesin şak eyledi. Biri daḫi göġsünden bir ḫançer urup yıkdılar. Ġayrı hücûm edib ol vezîr ẕî şânı ki "*âşe sa'îden ve mate şehîden"* [387]kâşif-i ḥâlidir. Pîşgâh-ı pâdişâhîde **[26a]** on yedi zaḫm ile ḫûn-i sürḫa âġuşte etdiler. Çûn henüz ramaḳ bâḳî idi. Bir yeniçeri göġsüne çıḳup bıçaġıyla boġazı altına çalup zebḥ eyledi. Bu vechile ol bî-günâh şehîd oldukda ḫüddâm-ı saray üzerine bir yeşil ḥarîr örtdüler. Pâdişâh-ı ġayûrun nigâhe tâḳatı ḳalmayup derûnundan ḫoş imdi. Ḥak te'âlâ iḳdâr ederse sizden aḫz-i s̱âr nice olur göresiz deyüp ẓâhiren bre Ḥaḳdan ḳorḳmaz Peygamberden utanmaz ẓâlimler deyüp ḳalḳıb yine içerüye gitdi. Ol gün bu mürettebe ile dîvân bozulup ḥalḳ saraydan çıḳup erâzil yine Atmeydanına rücû' etdiler. Ḥafıẓ Paşa merḥûmu vasıyyeti üzere Üsküdâr'da defn etdiler. Padişâh ḥażretleri mühr-i ṣadâreti Receb Paşa'ya virdi. Ḥâfıẓ Paşayı i'dâm ile ke'enne Receb Paşa nâ'il-i merâm oldu. Lâkin gerek anın ve gerek Ḫüsrev Paşanın yaptığı yanına ḳalmayup anın daḫi başına bu uḳūbet geldi. Nitekim ḳarîben z̤ikr olunur.

Ḥâfıẓ Paşa aḳıl ve tecrübe ṣâḥibi ṣâlih ve mütedeyyin tevâriḫe vâkıf bir vezîr-i ârif olup Naṣuh Paşa muḫallefesi ḫâher-i Pâdişâh-ı Cihân Âişe Sulṭanı tezevvüc etmişdi. Nitekim bâlâda tafṣîl olundu.

Li münşi'ihi:
Pâdişâhın uġruna canın vere
Böyle ister merd-i ṣâdıḳ bî-merâ
Şübhesiz ḳaṣr-ı cinândır menzili
Kim şehîden eyledi azm-i beḳā

3.27. Z̤İKR-İ AḤVÂL-İ ḪALİL PAŞA-YI DİGER

Ḥadîḳatü'l-vüzerâ'da nikâşte-i ṣaḥayif-i beyân ḳılındığı minvâl üzre diraḥt-i vücûdî Ḳayṣeriye a'mâlinden Zeytün nâm ḳaryede yâd-ı âver-i şühûd olan mîr-mîrân-ı maḳtûlün birâder-i gühteridir. Sarây-ı bî-miṣâl-i sulṭânîye dâḫil **[26b]** ve ba'de'l-ezmine çakırcıbaşılıḳ ile ṭaşra çıḳup bin on altıda (1016/1607) ibtidâ ocaḳdan agâ olan Maryol Ḥüseyin Aġa azlinden yeniçeri aġası olup on yedide maḳāmına Derrâḳî Meḥmed Aġa mevṣûl oldu. Ale't-tafṣîl tercemesi ânifen tasṭîr olunan Ḥâfıẓ

[387] Saîd (mutlu mesud) yaşadı ve şehid olarak öldü.

Paşa azlinden bin on sekizde (1018/1609) ḳapudân olup donanmây-ı hümâyûn ile Baḥr-i Sefîde girüb *Nâimâ* merḥûm târiḫinde ve Kâtib Çelebi *Tuḥfetü'l-kibâr*'ında taḥrîr etdigi minvâl üzre ḳapudânpaşa-yı müşârunileyh Silivri pîşgâhına vardıḳda dârü's-salṭanadan ikinci menzildir.

Cezâyir-i Arab ḳapudânlarından Ceneviz Ca'fer ḳalitesiyle gelüp meger İspanya Ḳralı'nın akrabâsından vezîri şeklinde bir kâfir haçlıye ḥâkimi imiş bir tâze sulbî oġlunu Ḳral Malaḳatana irsâl için beş yüz kadar ceng-âver ḳafir ile bir ḳalyona koyup envâ'-ı tuḥaf ve hedâyâ ile göndermiş giderken Cezâ'ir gemilerine rast gelüp ḥarb-ı aẕîmden sonra ḳalyonu alup içinde bulunan küffârı esîr ve tuḥaf ve hedâyâya müte'allıḳ olanı iġtinâm ve âdetleri üzre beyne'l-ġuzât iktisâm etdiler. Ve ġulâm-ı mezbûru Pâdişâh-ı İslâm Ḥażretlerine peşkeş getürdüler. Maḥall-i merḳūmda ġulâmı ḳapudân Ḫalil Paşa'ya teslîm etdiklerinde getürenlere ḫil'atler giydirilüp nîk-ḳāl ile ḫoşḥâl oldu. Esîr-i mezbûr ḥużûr-ı pâdişâha geldikde İslâm teklîf olunup fi'l-ḥâl ḳabûl itmekle ḫazîneye, andan ḫâs odaya alındı.

Ḳapudânpaşa donanma ile Sakıza vardıḳda altı pâre kûh miṣâl kâfir ḳalyona nice müddetdir sedd-i râh-ı süfn-i Mışır idüp umûmen ḥâlâ Ḳıbrıs önünde olduḳları ḫaberi **[27a]** alındıḳda mütevekkilen 'alellâh teveccüh idüp giderken Anlıḳara nâm maḥalde iki kıt'a levend fırḳatası aḫẕ olunup içinde olan Etrâk harem-ẕâdelerinin ba'żısına siyâset idüp ba'żısını küreġe ḳodular. Andan Baf Limanı önüne vardıḳlarında ḳalyonların ḫaberini aldılar ki cânib-i Ummâna çıḳup ba'ż-ı maḥalleri ḫasâret etmişler. Tamâm-ı sür'atle ol leylden donanmâ-yı hümâyûn deryâya çıḳup ta'kîb künân ale'ṣ-ṣabâh otuz mil miḳdârı yerden göricek yelken kürek üzerlerine aẕîmet ve vaḳt-i aṣırda erişüb aḫşama dek dolaşup gece içre daḫi ardlarından kesilmeyüp gidüp küffâr daḫi bî-pervâ fenerler yaḳup önlerince gidirlerdi.

Ale'ṣ-ṣabâh yine ṭarafeynden ṭop ve tüfeng ve cenge âġâz olunup ġuzât-ı İslâm ḳadırġalarıyla hücûm ṣadedinde iken ḳorṣân-ı atîḳ Murad Re'is ki Sulṭan Aḥmed Ḫân Cezâyir'den getirüp ri'âyet ve iltifât idüp Mora Sancaġını vermiş idi. Ḳapudân gemisi ile yanyana durup gemilerin hücumdan men' eyledi. Iraḳdan baş ṭoplarıyla döġe döġe direk ve siren ḳırub zebûn etdikden sonra yanaşmaġa icâzet virdi. Vaḳt-i aṣrda fetiḥ müyesser oldu. İçlerinde beş yüz kadar ḥarbî ḳafir ve yüz altmış kadar ṭop ve iki bin kadar tüfeng maḳbûż-i ḳabża-i iġtinâm oldu.

Pes dört pâre kûh peyker ḳalyonlarıdır ki alınub sâlimen ve gânimen dönüb Maġosa Limanına lenker-endâz oldular. Ẕikr olunan ḳalyonların biri Kara Cehennem demekle meşhûrdur. Derecât-ı heftkânesi ma‘den şer u şûr ḳal‘a mânend bir aẓîm gemi idi. Ḳapudân Paşa Darü'ṣ-Ṣalṭanaya fetiḥ nâme gönderüb kendüsü Ṣayda **[27b]** ve Beyrut ve İskenderun ve Ṭrablus Şâm ṭaraflarına gidüp devr eyleyüp sefâ’in-i ḥarbiyeden eṣer bulunmamaġla Girid ve Maġosa limanına dönüb andan aktarmaları yedekleyüp İstanbul’a geldiler. Ṭaraf-ı padişâhîden tehniyet-i ġazâyı müteżammın ḫaṭṭ-ı şerîf ve ḫil‘at-i semmûr ḳapudân Paşayı istiḳbâl idüp Sarayburnu nâm maḥalle yanaşub el öpdükde vezâret pâyesi iḥsân buyurulduḳda Tersâne-Âmire'ye dâḫil oldukdan sonra divân günü hedâyâ vü üsârâ peşkeş çekilüb mevḳı‘-i ḳabûlde vâḳi‘ olan bundan ma‘adâ nice fütûḥâta muvaffaḳ ve üç miḳdârı ḳapudân olup sagîr u kebîr elliden ẓiyâde gemiler aldı. Lâkin ṣâbıḳā Mıṣırdan gelen Meḥmed Paşa’dan daḫi ḫidemât-ı celîle ẓuhûr idüp sa‘y-i meşkûr ve izzet müṣâheret-i pâdişahîye muḳārenet ile maẓhar-ı lüṭf-i mevfûr olmaġın hâtem-i vezâret kendüye verilmesi müstaḥaḳ iken muḳteżâ-yı ḥâl ile Naṣuh Paşa'ya verilmeġin Meḥmed Paşa’nın daḫi ḫaṭırı tatyîb olunmaḳ için ḳapudânlık manṣıbı kendüye virildi. Yirmi iki Şevvâlinde (Şevval 1022/Aralık 1613) ṣâniyen ḳapudânlık ile nâ’il-i izzet u şeref oldu. Bu def‘a daḫi Maltepeye sefer ve nice fütûḥâta maẓhar olup nâm-ı nîkû taḥṣîl itmekle yirmi beş Muḥarreminde (Muharrem 1025/Şubat 1616) Meḥmed Paşa azlinden teşrîf-sâz-ı maḳām-ı ṣadâret-i uẓmâ olup Erdebil üzere serdâr oldu.

Ba‘del-azl üçüncü def‘a ‘Ali Paşa yerine ḳapudân ve Baḥr-i Siyâha çıḳup Ḥotin seferinde cisri muḥafaza eyledi. Bu def‘a daḫi ma‘zûl ve mürşidi Üsküdarî Maḥmûd Efendi ḳuddise sirruhu ḥażretlerinin âsitânesinde şümârende-i seyha-i inzivâ u ḫumûl olup bin ḳırḳ ikide (1042/1632-1633) râbi‘an câh-ı vâlâ-yi ḳapudânîye mevṣûl oldu. Bin otuz birde (1031/1622) **[28a]** Baḥr-i Sefîde çıḳup geldikde Receb Paşa'ya selef ve otuz altı (1036/1626) eva’ilinde Ḥâfiẓ Paşa azlinden ṣâniyen mühr-i ṣadârete na’il-i izz u şeref oldu. Tafṣîli bu ki sene-i mezbûre mâh-ı Rebî‘ü'l-evvelinde on ikinci günü (12 Rebî‘ü'l-evvel 1031/25 Ocak 1622) Ḳa’im-maḳam Receb Paşa sarayında müşâvere fermân olunup Şeyḫü'l-İslâm Yaḥya Efendi ve Ṣadr-ı Rûm Kara Çelebi-ẕâde Meḥmed Efendi ve Ṣadr-ı Anadolu Ḥasan Efendi ve ulema’-i bâḳiye ve vüzerâ ve sâ’ir erkân ve da‘iyân cem‘iyyet idüp re’y-i ve istiḥsân-ı cumhûr ile mühür ve vezâret Ḫalil Paşa'ya ve yeniçeri aġalıġı hilaf-ı adet Çavuşbaşı

‘Ali Aġa’ya virildi. Ertesi vezîr-i a‘ẓam Dîvân-ı hümâyûna varup ḫil‘at-i serdârı ba‘de'l-ilbâs şiddet-i şitâda alay ile Üsküdara geçdi.

Nâimâ der ki ol avânda şiddet-i sermâ ve ḥiddet-i şitâdan âlem pür-berf ve yah gûyâ kürre-i zemherîr vech-i arża nüzûl etmişdi. Ḥattâ alaylar dizilüb vezîr Ḫalil Paşa Üsküdara geçdikde yeniçerilerin vesâ’ir kisver-pîş olan erbâb-ı alayın ṣaḳalları ḳar ile memzûc donup gûyâ ki buz pâresi olmuşdu. Çehreleri ve ḳulaḳları bürûdetden riḳḳat ve kümûdet beyninde mülevven olup çok kimse dondu. Ḫalil Paşa vezîr olup serdârlıḳ ile Üsküdar’a geçdikde şeyḫi ḳuṭbü'r-rabbânî ġavsü'ṣ-ṣamedânî Üsküdârî Maḥmud Efendi ḥażretlerine varup bu def‘a serdârlıḳ ḫizmetiyle me’mûr olduġu ifâde etdikde eyu ve kim bir def‘a daḫi serdâr olmuş idin deyüp bir ġayri nuṭḳ etmediler. Paşa münfa‘il çıḳup gitti. Ḥażret-i Şeyḫin ḥayvân-bende olanlar Ḫalil Paşanın bu def‘a daḫi bir maṣlaḥata muvaffaḳ olmayacaġın bundan istidlâl etdiler. Nefsü'l-emir nuṭḳ-ı azîz bi-aynihâ ẓuhûr itmişdir ki tevâriḫde meẕkûrdur. Ba’dehü Dîvân-ı hümâyûnda vezîr-i râbi‘ iken bin ḳırḳda (1040/1630) **[28b]** fevt olup Üsküdarda Maḥmud Efendinin Âsitânesi ḳurbuna i‘dâd itdiġi türbesinde defn olundu. Derviş-nihad bir pîr-i rûşen-żamîr idi. Raḥmetüllahi ‘aleyh.

3.28. ẔİKR İ AḤVÂL-İ MEḤMED PAŞA

Şehr-i cennet-adîl ve bî-miṡâl maḥmiye-i Ḳosṭanṭiniyye’de Karagümrük semtinde bir öküz na‘lbandının oġlu olmaġın Öküz laḳabıyla şöhret bulmuşdur. Ḥarem sarây-ı hümâyûnda perveriş ve silaḥdarlıḳdan bin on altıda (1016/1607-1608) Mıṣır’a vâli ve tafṣîli uhde-i tevârîḫe iḥâle olunan Mıṣırda vuḳū‘ bulan ḫizmeti muḳābili âsitâneye geldi. İzz-i muṣâheret-i padişâhîye nâ’il ve bin on doḳuzda (1019/1610-1611) Ḫalil Paşa azlinden rütbe-i câh-ı vâlâ-yı ḳapudânîye vâṣıl oldu. İki sene miḳdârı deryâyı muḥafaẓa idüp yirmi ikide (1022/1613-1614) mükemmel donanmâ-yı hümâyûn ile Rodosa varup *Tuḥfetü'l-kibâr*’da nikâşte-i ṣaḥâyif-i beyân ḳılındığı minvâl-i mufaṣṣal üzre doḳuz pâre sefâyin-i İslâmiyeyi küffâr almağıyla geldikde töhmet-i taḳṣîr ile ma‘zûl ve yirmi üç Ramazanında (1023 Ramazan/Kasım1614) Naṣûḥ Paşa yerine ṣadâret-i uẓmâ maḳāmına mevṣûl oldu. Yirmi altı Muḥarreminde (1026 Muḥarrem/Şubat 1617) azl ve yirmi sekiz Ṣaferinde (1028 Ṣafer /Ocak 1619) ṯâniyen selefi Ḫalil Paşa yerine mühr-i hümâyûn ile bekâm oldu. Ḥîlel nefy ü iclâ olundukda ânda vefât eyledi.

Tafṣîli Nâimâ ḳavli üzre bu ki; Bir nice müddet ḳapudân olan İstanköylü Güzelce ʻAli Paşa geçen sene baʻż-ı gemiler alup vâfir ġanâyim ile gelüp pâdişâha mübâlaga pîşkeş çekdikde Vezîr-i aʻẓam Meḥmed Paşa ḥased belâsıyla elem çeküb donanma ile ġanâyim-i ḳadîmden muʻâhede ve müsâleḥa üzre ḳā'im olan Venedikli ve França ṭavayifinden ve ilk olan küffârdan alınmışdır deyü iġvâ ve taḥrîk ile balyosları daʻvâcı çıḳarub ve alınan mâl mübâlaġadır. **[29a]** ʻAtebe-i ʻaliyyeye öşr-i âşiri verilmemişdir deyü şikâyet etdirdi. Ḳapudân ʻAli Paşa daḫi ḥayli tedbîrde mâhir olmaġın amele mübâşeret idüp Paşa'ya beş kese aḳçe ve birkaç esir vermekle gözünü boyayup iġfâl etdikden sonra maḫfîce pâdişâha bî-ḥad ve bî-pâyân tuḥaf-ı girân-ḳıymet ve emvâl-i firâvâne bezli ile ṭabʻ-ı hümâyûn kendüye iḳbâl eyledikde cenâb-ı pâdişâhîye vücûh-i adîdeden beytü'l-mâle â'it menâfiʻ u avâyid gösterüb ümûr-i mühimmede ḥuṣûṣan cemʻ-i ḥâlde ḫidemât-ı aẓîme vücûda getürmeġi müteʻahhid olmaġla mühr-i hümâyûn Meḥmed Paşa'dan alınup Muḥarremin on altıncı günü kendüye virilüp ṣadr-ı aʻẓam oldu. Hemân ertesi selefine celbi tevcîh ve üzerine mübâşirler koyup otuz bin altun kadar mâl taḥṣîl eyledi. Menḳūldür ki bir günde beş defʻa ḳapucular ketḫüdâsını gönderüb taḥvîf u tehdîd ile cümle mâ melekin aḫẕ eyledi. Bir şey'i ḳalmadıḳdan sonra eyâlet-i Ḥaleb ile diyâr-ı ʻArab'a yolladı. Bî-çâre Öküz Meḥmed Paşa uryân u nâlân Ḥalebe vardıḳda ġayretinden ḳahr u ẕillete taḥammül edemeyüp ḥastalandı çok geçmeyüp vefât eyledi. Ḥalebde ḫâric-i sûrda vâḳiʻ bir kûh-i bâşkûh üzerinde merḥûm Şeyḫ Ebû Bekr tekyesi dedikleri Âsitâne-i cennet-nişânede müheyyâ eyledügi merḳadinde defn olundu. Edîb ve vaḳūr bir vezîr ṣâḥib-i şuʻûr idi. ʻAleyhi'r-raḥmetü ve'l-maġfira.

Ḥattâ Mıṣır vâlisi oldukda Mıṣırı taṣḥîḥ ve ḳavânîn-i nâfiʻayı tensîḳ idüp diyâr-ı Mıṣrı tesalluṭ-ı ẓalemeden ḥalâṣ itmekle sebeb-i emn-i mehdîd ? ve illet-i feṭḥ-i cedîd olup ile'l-ân ḳavl-i ḳur'ân laḳabı ile ṣâḥib-i unvân idügi ṣaḥâyif-i tevârîḫde mesṭûr ve mecmûʻamızda ale't-tafṣîl meẕkûrdur. Ve bi'l-cümle sâ'ir umûr-ı Mıṣrıyyede **[29b]** daḫi muvaffaḳ olup gerek ḫazîne irsâlinde gerek sa'ir aḥvâlinde maẕhar-ı re'y-i ṣavâb olmaġla baʻż-ı aʻmâl-i ḥasenesi vardır ki ṣalâḥ-ı ḥâle illet ve istiḳāmet-i emre bâʻiṯ bir ḥikmetdir. Biri oldur ki Mıṣırda aḥvâl-i sikke muḫtell olmaġla emr-i beyʻ u şirâ müşevveş iken saʻy idüp ḫâliṣ ve maġşûş mâ beynini temyîz ve tenḳīḥ ve ayâr-ı kâmil üzre sikkeyi taṣḥîḥ eyledi. Biri daḫi anbar-ı mîrîden ibâret olan şu ne aḥvâlidir ki muḳaddemâ vülât-ı Mıṣır taḥammül-i evzâr idüp ġılâl

ḫizmetinde olan ümenâ ile muʿâmele ve teʿâṭî itmekle müsâmaḥa ḳılup teferruḳ-ı ġılâl ve naḳż-ı hubûbâta sebeb olmuşlar idi. Kendüleri aṣlâ ol ṭarîḳa-i reddiyyeye sülûk semtine iltifât etmeyüp ḳatʿ-ı ṭamaʿ ve anbâr-ı ḫâṣṣayı bir emîn-i metîne ışmarlayup aḥvâl-i ġılâli bi'z-zât tefeḳḳud ve tefeḫḫuṣ itmekle bir ḥabbe iżâʿat olunmadı. Biri daḫi yeniçeri ve azeb-i âmme mücerred olmaġla meskenleri olmayup bir maḥall-i muʿayyen ḳarârgâhları yoġ iken ol iki sınıf için derûn-i ḳalʿada maḫṣûṣ odalar binâ ve iskân eyledi. Dâʾimâ ḳalʿada bu kadar asker hâżır bulunup ḥalḳ daḫi taʿaddîlerinden sâlim olup ḳurtuldu. Biri daḫi Kaʿbe-i Mükerreme şerrefehellâhü teʿâlânın müteḫalḫal olan erkânına aḥkâm için zer u sîmden masnûʿ ḳuşaḳları ve zeheb-i ḫâlişden tecdîd olunan mîzâb raḥmeti ki Dârü's-salṭanadan Mışıra gönderilmiş idi. Kendüler ol eşyâ-i nefîsenin mühimmâtın görüb üstâd-ı mâhir serkârlarıyla maḥalline îṣâl ve ol ḫizmet-i müteberrekeyi alâ vechi'l-etemm tetmîm ve ikmâl itdüginden mâʿadâ baʿż-ı tetimmât-ı ḫayr daḫi etdiler.

Cümleden Maḳām-ı Hanîfde olan maḥfel-i nevʿan ḍayyık olmaġla tevsîʿ-i vechi üzre tecdîd u mîzâb cânibinde beyt-i şerîfin birkaç üstuvâneleri tecdîd **[30a]** olunacak Cevf-i Beytüllâhʾda olan Aʿmide-i Şerîfeyi daḫi astâr-ı cedîde ile tezyîn etdiler. Ve Meṭâf-ı Şerîfʾi tesviye idüp Haṭîm-i Şerîfʾin ferşini taʿmîr ve Harem-i Muḥterem eṭrâfına büyût-i ehl-i Mekke mülâḥaḳa olmaġın nîcesinin baʿż-ı kinâsat müctemiʿ olmuş idi. Cümlesin ḳaldırub taṭhîr ve Mekke vü Arafât su yollarının muḥtâc-ı termîm olanları taʿmîr etdirdi. Biri daḫi Mekke-i Mükerreme ile Mışır beyninde Ezlem nâm menzilinde nısf-ı ṭarîḳdır. Her istiḳbâl-i ḥüccâc için Mışırdan maṭʿûmât ve melbûsât-ı firâvân ile giden kâfile-i aẓîme ki leşker-i Mışırdan ḥurs nâmına bir asker koşulup ḥüccâc ile ol maḥmilde mülâḳāt ederler anda İbrâhim Paşa kuyuları demekle mevḳūf olan âbârı uṣât-ı urbânı taʿṭîl etmeġin bin dört senesi (1004/1595-1596) târiḫinde vâliʾ-i Mışır Şerîf Paşa ol câhları açub ve Arab şerrinden ḥıfẓ için civârında bir ḳalʿa yapub müstaḥfiẓlar komaġla ḥüccâc ve müstaḳbilîn ol mevziʿde refâhiye üzre seyrâb olurlardı. Baʿdehü aẓîm yaġmurlar yaġmaḳla seyl firâvân gelüp ol ḳalʿayı ḫarâb itmekle ıssız ḳalup urbân ol ḳuyuları yine ibṭâl idüp su bulunmamaġla ḥüccâc zaḥmet çekerler idi. Bu defʿa vezîr-i müşârün-ileyh ol ḳalʿayı taʿmîr ve müstaḥfiẓların taʿyîn idüp câhları açub tamâm maʿmûr eyledi.

Biri daḫi Mışır ile Aḳabe beyninde vâḳi‘ Âcrud nâm maḥalde bir berke olup suyun ana inḥişârı ve Şerîf Paşa zamanında binâ olunmuş bir ḥisâr var idi. Ba‘dehü ḫarâb olmuş idi. Anı daḫi ta‘mîr idüp ve ol yollarda her menzile ṣarf -ı emvâl idüp ḥüccâca sebeb-i râhat olur eşerler kodu. Biri daḫi dâḫil-i Mışırda vâki‘ mevlevîḫâne civârında ba‘ż-ı deḳâḳîn **[30b]** binâ vaḳf idüp ol ḫânḳāha vaḳf itdiler. Biri daḫi Bâbü'z-zevîle ḥavâlîsinde Şeyḫ Ebu'n-nûr ḳuddise sirruh merḳadin müceddeden binâ ve üzerine bir ḫânḳāh daḫi inşâ ve şeyḫ ve dervîşâna veẓâyif u ta‘âmiye vaż‘ ve her sene mevlid-i şerîf oḳunmaḳ için vâfir mâl vaḳf eyledi. Bir daḫi Mışır ḳal‘asında yeniçeriyân ve azebân için binâ itdüġi odalar ṭarafında arżan ḳırḳ tûlen altmış zirâ‘ miḳdârı cidâr yıḳılup ḳalmışdı. Esâsından bâlâsı ḥisâra dek ol kadar yeri müceddeden binâ ve iḥyâ eyledi.

Ve biri daḫi Mışır ile Şâm beyninde vâḳi‘ Ureyş Ḳal‘ası ki bir ḥisâr üstüvâr ve melce’-i ebnâ’-i sebîl iken yıḳılup suları soġulmuş ve melce’-i lüṣûṣ-ı Arab olmuş idi. Alâ mâ yenbaġî termîm u imâret ve içinde müte‘addid sâḳıyeler iḥdâṯ eyledi.

Biri daḫi Yunus ḳal‘ası ki ḫarâb ve me’vâsı serrâḳ olmuşdu. Müceddeden ta‘mîr ve içine muvaẓẓaf asker vaż‘ ve bir câmi‘ ve hammâm yapub âbâdân eyledi. Keẕâlik belde-i Halîlü'r-rahmân ile Ġazze beyninde vâḳi‘ Beyn Ḫayreyn Ḳal‘ası ḫarâb iken ma‘mûr idüp içinde bir mescid ve bir ḫân ve ba‘ż-ı sâḳıyeler yapdı.

Biri daḫi Ravża-i Ḫalîl ‘aleyhi's-selâmı ve câmi‘ ve imârâtını mużâfâtı olan büyût ile ta‘mîr ve termîm etdiler. Keẕâlik ṣaḫratüllâh üzerine merḥûm Sulṭan Süleymân Ḫân binâ etdikleri ḳubbe-i âliyenin ekṯeri kâşîleri ṣâḳıt olmuş idi kâşîlerin tecdîd etdiler. Dört beş ay tamâmen Mışırda ḥükûmet idüp ba‘dehü Âsitâne-i sa‘âdete da‘vet olundukda eger Mışırda ve eger yollarda olan emâkin ve mezârân-ı mübareke ziyâret ve pâdişâha du‘âlar etdirmekle celb-i menâfi‘-i dünyâ u âḫıret ederek ṭarîḳ-ı Şâmdan gelüp dârü's-salṭanaya vüṣûl buldu ve pâdişâhın Gevher Ḫân Sulṭân nâm duḫterlerine sezâvâr görülmekle **[31a]** ol cenâb-ı salṭanat-me’âba dâmâd oldu. Ve'l-ḥâṣıl düstûr-i merḳūmun każâsı vasfında eger Edhem Câpın reftân-ı irḫâ-yı ınân olsa henüz nıṣf merhalesine vüṣûl bulmadı. Müstaġrak-ı ġurfe nâ tuvânı oldu. Alâ vechi't-tafṣîl tercemeleri ketb olunsa nice bunun gibi maḳāle olacak bî-iştibâh olmaġla bu miḳdâr ile iktifâ olundu. ‘Aleyhi'r-raḥmetu ve'l-ġufrân.

3.29. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ ‘ALİ PAŞA ÎN-EST

Çelebi ‘Ali Paşadır. Güzelce ‘Ali Paşa daḫi derler ki doḳuz yüz doḳsan altıda (996/1587-1588) Tunus Beylerbeyisi iken Celâlî Yaḥya şehid itdiġi İstanköylü Aḥmed Paşanın ferzendidir. Pederleri şehîd olduġu evânda sinn-i dûni'l-bülûġda yetîm ḳalup ba‘de'l-müdde ḳātilini ale'l-ġafle başup helâk itmekle Dimyaṭ beyi oldu. On beş sene Dimyâṭ beyi ve bin on birde (1011/1602-1603) Yemen Beylerbeyisi ve iki sene Tunus Vâlisi olup Mora ve Ḳıbrıs elviyelerine mutaṣarrıf oldukdan sonra ḳubbe vezîri iken Ḫalil Paşanın def‘-i s̱âniye azlinden ḳapudân-ı deryâ olup Sulṭan Muṣṭafâ cülûsünda ma‘zûl ve ḳırḳ gün mürûrunda Davud Paşa azlinden yine maḳamına vüṣûl oldu. Bin yirmi yedi (1027/1617-1618) ve bin yirmi sekizde (1028/1618-1619) donanmâ-yı hümâyûn ile Baḥr-i Sefîde çıḳup muhâfaẓa etdi. Bu def‘a kâfirin altı pâre ḳalyonun bend-i zincîr tesḫîr idüp sâḥil-i İstanbul’a lenger-endâz-ı ḳarâr oldukda iki yüz esîri düşlerinde birer kîse ġuruş ile ḫâk-pâ-yı hümâyûna peşkeş çekmeġin ḫal‘-ı fâḫire ilbâs ve altun zincîr in‘âmı żamîmesiyle mükerrem ve yirmi doḳuz Muḥarreminde (1029 Muḥarrem/Ocak 1620) ânifen ẕikr olunan desîse sebebiyle Meḥmed Paşa azlinden Ṣadr-ı a‘ẓam oldu. Çûn bundan aḳdem keşîde-i silk-i süṭûr ḳılındığı minvâl üzre cenâb-ı pâdişâhîye vücûh-i adîdeden beytü'l-mâla naḳ‘-ı ? aẓîm gösterdi. Ṣadr-ı a‘ẓam oldukda evvel **[31b]** selefi Dâmâd Meḥmed Paşayı müṣâdereden sonra taḥṣîl-i mâl ve cem‘-i ḫazînede yed-i ṭûlâ gösterüb her hafta başında serîr-i sidre mi̱sâli savbına mübâlaġa hedâyâ ve emvâl gönderüb mevâcib ve maṣârif tedârikinde ma‘dûriyyeti ? ṣârif oldu. Giderek cem‘ ve taḥṣîlde ifrâṭ idüp müte‘ayyen mâldârların birer ṭarîḳ ile mallarını alup aġniyâ-yı devlet ve mütemevvelân-i memlekete ulaşub malı ve emlâklarına dolaşur oldu. Az zamanda çok meblaġ peydâ idüp mevâcibi virdikden sonra lâ yenḳatı‘ ṭaraf-ı pâdişâhîye dînâr-ı bisyâr göndermekle taḳarrub-i istiḳlâli bir dereceye vardı ki Dârü's-sa‘âde Aġası Muṣṭafâ Aġa bu denlüden berü mü’temin ve müsteşâr-ı devlet ve atabeġ-i a‘yân ḫademe-i salṭanat olduġundan ġayri kendinin velî-ni‘meti ve ḥużûr-i pâdişâhîde ḥâmîsi ve sebeb-i rif‘ati iken ana daḫi ġalebe ve ihânet idüp emvâlini müṣâdere ittirüb Mışıra sürdü. Ve mu‘allim-i Sulṭanî ‘Ömer Ḫoca istiḳlâl-i tâm ile mer‘î iken ana daḫi ġalebe idüp min ba‘d ümûr-ı cumhûra ve silsile-i ulemâya müdâḫale eylemeye ve Mekke’ye gide deyü fermân etdirdi. Ve Bâḳî Paşayı daḫi müṣâdere idüp Yedikuleye kodu. Ba‘dehü Yedikuleden çıḳarub Cezâyir’e nefy

eyledi. Bunlara müşâbih nîce bî-ma‘nâ harekâtı lâ yuhsâdır. On dört aya ḳarîb ṣadr-a‘ẓam olup pâdişâhı sefere taḥrîk ve mühimmât-ı seferiyyeyi ikmâl üzre iken âhiret seferi görünüb ârıża-i ḳadîmesi maraż-ı ḥuṣâtü'l-meṣâne müşted olmaġla bin otuz Rebî‘ü'l-âhirinin on beşinde (15 Rebî‘ü'l-âhir 1030/9 Mart 1621) vefât eyleyüp Beşiktaşda Yaḥya Efendi ḳabri civârında i‘dâd itdiġi türbede defn olundu.

Kâtib Çelebi taḥrîri üzre iki def‘a ḳapudân olmuşdur. Ḥadîḳa taḥrîri buna muḫâlifdir. Eṭvâr ve aḥvâli bu taḥrîrâtdan eẕhardır. Afallâhü te‘âlâ anhü. **[32a]**

3.30. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ DÂVUD PAŞA ÎN-EST

Bosneviyyü'l-asldır. Ḥarem-i hümâyûnda çuḳadâr-ı şehr-i yârî iken ahd-i ḫilâfet-i Meḥmed Hanîde ḳapucubaşılıḳ ile ṭaşra çıḳup bin on üçde (1013/1604-1605) rütbe-i âliye-i vezâretle Rûmeline vâli ve Sulṭan Muṣṭafâ Ḫân ḥażretlerinin cülûs-i hümâyûnlarında Çelebi ‘Ali Paşa yerine ḳırḳ gün miḳdârı ḳapudân oldu. Cülûs-i merḳūmede Âsitâne-i ‘aliyyede bulunmaġın Dilâver Paşa azlinden ḳaht-ı ricâl sebebiyle ṣadr-ı a‘ẓam olup yirmi altı gün mürûrunda dest-i eşḳıyâ da maḳtûl oldu żulüm ve bî-dâdı ile ma‘rûf bir şaḫṣ-ı ẓâlim ve meẕmûm idi. Tecâvezallâhü anhü.[388]

3.31. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ MUṢṬAFÂ PAŞA

Niġde nâm maḥalde pây-endâz-ı vücûd olmuşdur. Sulṭânü's-selâtîn merḥûm

Li-münşi’ihi
Maẓhar-ı lüṭf-i ḫüdâvend-i Laṭîf ü Mennân
Şâh-ı maẓlûm ve şehîd Ḥażret-i Sulṭan ‘Oṣman

tâbe ṣerâhü ḥażretlerinin ahd-i hümâyûnlarında vâḳi‘ olan Ḥotin Seferinde yeniçeri aġası idi. Avdetde köprüye gelindikde Ḫalil Paşa yerine ḳapudân olup selefi baştardeden çıḳup giderken gerü muḳarrer olmaġıyla mezbûr karaya atıldı. Ba‘de'l-müddet defterdâr olup azl olundukdan sonra bir ay mürûrunda ḳırḳ iki târîḫinde (1042/1632-1633) selefi Ḥüseyin yerine ṣâniyen vezâretle

Li-münşi’ihi:
Pâdişâh-ı Cem-cenâb ve şâh-ı ṣâḥib-i adl u dâd

[388] Allah onu affetsin.

Fâtiḥ-i Baġdâdî ibn-i ḫân Aḥmed Ḫân

tâbe ş̱erâhü ḫizmetlerinin irâde-i ‘aliyyeleriyle defterdâr olmuşdu. Teng meşreb ve sû’-i ḫulk ṣâḥibi olmaġın mahsûṣan pâdişâh-ı âlem-penâh ḥażretlerinin çerâġ-ı efrûḫtesiyim deyü ġarrâlanub ibâdüllâhâ ḥüsn-i mu‘âmele etmeyüp ve bir ferdi gözüne aldırmayup ḥaddinden tecâvüz eyledi. Bu maḳūle ḥarekâtı ve ba‘ẕ̇-ı ẕ̇ellâtı ṭab‘-ı ebniye-i İskender-nümâ-yı pâdişâhîye mün‘akis oldukda sene-i mezbûr evâḫirinde **[32b]** ḳatl olundu. Ṣâḥib-i ṭavr-ı bed bir kimse olup ef‘âli nâ bercâ idi. Afallâhü anhü.

3.32. Ẕ̇İKR-İ RECEB PAŞÂ-YI BED-HASLET

Bosnevîdir. *Ḥadîḳatü'l-Vüzerâ’da* nikâşte-i ṣaḥâyif-i beyân ḳılındığı minvâl üzre bostancıbaşı iken illet-i nikrîża mübtelâ olmaġın pâ nihâde-i püster-i teḳā‘üd olmuşdu. Ba‘dehü otuz bir târiḫinde (1031/1621-1622) rütbe-i celîle-i vezâretle Baḥr-i Siyâh cânibine ḳapudân-ı ḳā‘im-maḳām oldu. Ramazan âḫırine varınca Ḳazak Ak tâ’ifesiyle dört def‘a ġazâ idüp bi avnihi te‘âlâ düşmana ġâlib gelmekle otuz iki de (1032/1622-1623) Ḫalil Paşanın def‘a-i râbi‘a azlinden ḫizmeti muḳābili ḳapudân vârisi oldu.

Bu def‘a Baḥr-i Sefîdi muḥâfaẓa idüp sefer-i ş̱âniyesinde Baḥr-i Siyâha ḫâne iclâsına gidüp def‘a-i sâlisesinde iki yüz ḳırḳ kadar şâyiḳa ile bî-meḥâyâ ? ceng idüp bu def‘a daḫi bi luṭfillâhi'l-meliki'l-vehhâb a‘dâ-yı bed li’âma ġâlib oldu. Bin otuz beşde (1035/1625-1626) ḳā’im-mâḳam-ı fitne-ḫurûş ve bin ḳırḳ bir Recebinde (Recep 1041/ Şubat 1632) bundan aḳdem tafṣîli mürûr eden Ḥafıẓ Aḥmed Paşa şehâdetinden şâhid mühr-i vezareti der-aġuş eyledi. Sû’-i tedbîri sebebiyle zamânında vuḳū‘ bulan vaḳ‘a-i pür-sevr-i meşhûr mecmû‘amızda nikâşte-i ṣaḥâyif-i beyândır.

İcmâli bu ki mezbûr Receb Paşa raf-ı-şürekâ ile istiḳlâl-i tâm celb itmek sevdasına düşüp ḫâ’in-i bed-nihâd olmaġıyla bu mâddenin sühûletle ṣûret-pezîr olmasını ḳable't-ta‘akḳul Ḥasan Ḫalîfe ve Defterdâr Muṣṭafâ Paşa ve Musa Çelebi izâlesi için her birinde ehl-i fesâd-ı zorbahâ-yı bed-nejâdları taḥrîk itmekle gûne gûn fetrete sebeb olmuş ki ẕ̇ikri bu maḳāle-i muḫtaṣar-ı gencâyiş-pezîr deġildi.

Mıṣrâʿ

Pâdişâh-ı Cihân Ḫân Murâd

tâbe ş̱erâhü ḥażretleri bu nice sipâh ġavġasında ve meşhûr İlyas Paşa fitnelerinde Receb Paşanın **[33a]** ittifâḳ olup Ḥâfıẓ Paşayı paralanmaḳ ḫuṣûṣunda ve Ḥasan Ḫalîfe ve Musâ Çelebinin[389] ḳatlinde medḫali olup ḫafiyyeten zorba başıyla kîse kîse mallar gönderüp belki daḫi ẕiyâde tasalluṭ ḥavasıyla ḫalʿu ġadr ḳaṣdında olan eşḳıyâ yı imdâd-ı emvâl ve ruḫsat-ı mevâʿîd ile takviye eden kendü idügine żamîren gâhî şehâdet idüp Ḥafıẓ Aḥmed Paşa vaḳʿası günü beni daḫi isterlersede ver pâdişâhım demesi ve daḫi nice kelâm-ı aḫmaḳânesi maḫż daġl idügi mütebeyyen olup ancileyin fitnelerde zorbalar pâdişâha muḫâlefet ve andan ḫoşnûd olmaları ḫûd kefâhü cürmen bâbından olup ḫuṣûṣan şehẕâdelere kefîl olması derûn-i pâdişâhîde câygîr olup ḳatline taṣmîm buyurmuşlar idi. Baʿż-ı ḫayır ḫâhân devlet-i ʿaliyyenin bu ḫuṣûṣda şehâdetleri inżımâmıyla Receb Paşa'nın bed-ḫâh olmasında ḳalb-i pâdişâhînin şekki olmamış idi. Binâ'en ʿaleyh sene-i mezbûre mâh-ı Şevvâlinin yirmi sekizinci (21 Şevval 1041/11 Mayıs 1632) günü Pâdişâh-ı âlem-penâh ḥażreteleri Recep Paşayı enderûn-i hümâyûna daʿvet idüp nikrîż olduġundan gel berü ṭopal zorba başı deyü ḫiṭâb buyurduḳlarında Receb Paşa'nın bu ḫiṭâbdan canı başına sıçrayup hâşâ pâdişâhım vallâhi ve billâhi pâdişâhın rıżâsından ṭaşra zerre kadar vażʿ-ı ḥareketim yokdur deyüp yemîn ile ibrâ'-i zimmete başladı. Lâkin deryâ-yı ġaḍab-ı şehriyârî bir mertebe mütelâṭım olmuşdu ki bir vechile teskîn-i maḥâl idi. Bre kâfir abdest al buyurdu. Meger Ḥafıẓ Paşa vaḳʿasında ayak dîvânı olmaḳ için pâdişâhı ṭaşra daʿvet etdikde pâdişâhım abdest alın öyle ṭaşra çıkın deyü taḫvîf etmişdi. Pâdişâh ana taʿrîz idüp ateş-i ḫaşm-i Sulṭânî uluvv-i ḫayyiz olmaġla şu ḫâyinin tîz başını kesin deyü fermân etdikde derhal ḳatl olunup Ḥâfıẓ Paşa'ya **[33b]** itdiġi uḳūbet ve cezânın mükâfâtını bu ş̱ûretde gördü.

Nâimâ merḥûm târîḫinde bu fitne-i aẓîme nitekim inde'l-uḳalâ indifâʿı ḥayyiz-i imkândan devr mertebesi iken bi avnihî teʿâlâ Receb Paşa ḳatlinden sonra ṣadr-ı aʿẓam naṣb olunan Tabanı Yaṣṣı Arnavud Meḥmed Paşa re'y-i rezîniyle indifâʿını ẕikr u tafṣîl aḳabinde der ki âdetüllâh böyle cârî ola gelmiş ki her hangi

[389] Siyyemâ: Musâ Çelebi Sultân-ı ġayûr Murâd Ḫân-ı cihângîr virmeyüp nîce ḳīl ü ḳālden sonra katl etdirmezüz ancaḳ zorbalar bir kere görsünler. Baʿdehü yine ṭaraf-ı ṣâhânelerine irsâl olunur deyü Canpolad-ẕâde Muṣṭafâ Paşa ile ikisi kefîl olduḳdan sonra Musa Çelebî'yi niye ḳatl itdirdi.

tâ’ife ḥaddinden tecâvüz idüp nâmûs-i şer‘ ve ṭavr-ı aḳıldan ḫâric ḥareket ederse elbette ġayret-i İlâhiye ẓuhûr idüp bir ḥâkim-i câsirin şimşîr-i ḳahr u te’dîbiyle ẕelîl ve maḳhûr olurlar. Bu bir ḳaç Arabî beyt ki mażmûn-ı ibret-nümûnu mahż-ı ḥikmetdir. Buhtınnaṣrın ḫâteminde mahḳūk idi derler bu maḥalle gâyet münâsib olmaġıyla taḥrîr eyledik ḥaddini tecâvüz edenlere nuṣh kâfîdir.

Arabiye:
Lillâhi fî âlemihi ḫâtemün
Tecürrü'l-maḳādîru alâ naḳşihi
(Allah için onun âleminde mühürlü yüzük vardır
Ölçüler onun mührü ile olur)
Lâ tünebbişü'ş-şerre fe tüblâ bihi
Vahzer alâ nefsike min nebşihi
(Şerri yayma onunla imtihân olunursun
Şerri yaymaktan kendini koru)
Müsâri‘u'l-baġyi lehâ savletün
Tünekkisü's-Sulṭâne min arşihi
(Azgın güreşcinin hamleleri
Sultânı tahtından eder)
Lemmâ ṭaġa'l-kebşü bi-şahmi'l-küllî
Edric re’se'l-kebşi fî kerişihi
(Ne zaman koç tam yağlanmış olarak azdı
Koçun başını yavaş yavaş karnına doğru çek)
Ve nahnü in lem neḥır ev netteḳī
Ke'l-meyyiti maḥmûlün alâ na‘şihi.
(Ve eğer biz boğazlamazsak veya korkarsak
Tabuta konmuş ölü gibi oluruz.)

Taṣdîḳ-i nefsü'l-emir, evvel-i âferenîş-i âlemden bu deme gelince âdetü'llâh böyle cârî ola gelmişdür. Zamân-ı enbiyâüllâh ṣalavâtüllâhi alâ nebiyyinâ ve ‘aleyhim ecma‘în ve gerek evâni-i ḫulefâ’-i râşidîn rıḍvânüllâhi ‘aleyhim ecma‘în ve gerek selâtîn-i sâlife vaḳitlerinde her ḳavim ki ḥaddinden tecâvüze cesâret eden elbette ve elbette bir ḥâkim-i naṣr u câsir yedinden cezâsını bulmuşdur.

Ve bir kes ki el-iyâẕü billâh maraż ḥaḳdır ve ḥasede mübtelâ ve âḫere olan zerre lüṭfu çok kerre lâ büd kendi gittikce idbâra dûş olup maḥsûdînin mühr-i iḳbâli günden güne pertev ṣâlihası emr-i muhaḳḳaḳdır. Ehl-i ḥased mebġûż-ı bârîdir gûyâ **[34a]** ni‘am-ı Bârînin mebzûl olmasına râżı olmayıb âḫerine şöyle dursun kendine olan lüṭfu daḫi çok görür. Aṣrımızda ḳatî vâfir bulunur. E‘âẕenallâhü te‘âlâ minhüm.

Ve bir kimesne ki evân-ı devletim mümted olsun deyü zuḫruf-i dünyaya raġbeten dîn u devlete mużır harekât-ı şenî‘aya mübâderet ve def‘-i şürekâ için nüfûs-ı keşîrenin bi ġayr-i ḥaḳḳın iżâ‘atine cesâret eyleye. Li-ebed dünyâ ve âḫiretde cemî‘-i ḫalḳa rüsvâ olarak itdiġi feżâḥatın cezâsını görür nitekim ba‘żı mertebe terḳîm olunur. Bu mâddeyi “*Me’ḫazü'l-‘iberü fî A‘ẓami'l-ḫaber*” nâm muḫtaṣarımızda ve gerek *İbretü'l-enâm* ismiyle be-nâm maḳālemizde ve eger mecmû‘amızda tafṣîli üzre taḥrîr etdik. Kütüb-i meẕkûreyi ve tevârîḫ-i sâ’ireyi tetebbü‘ edenle me’âl-i ḥâl gereġi gibi vâżıh ve ẓâhir olur. Bunda bu miḳdâr yesîre kâfîdir. Ve'l-ḥâṣıl Receb Paşa dört seneye ḳarîb ḳapudân ve üç ay miḳdârı ṣadr-ı a‘ẓam oldu.

3.33. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ ÇELEB-İ HASAN PAŞA

Erbâb-ı keremin ser-tâcı meşhûr dârü's-sa‘âde aġası Koca el-Hâc Muṣṭafâ Aġa’nın etbâ‘ındandır. Çatalca nâm maḥalde pây-endâz-ı mehd-i vücûd[390] olmuşdur. Mûmâileyh Muṣṭafâ Aġanın saraclıġından neş’et idüp Maṭbaḫ Emîni ba‘dehü çavuşbaşı olup giderken veliyyü'n-ni‘ami himmet-i ‘aliyyesiyle mîraḫûr-i kebîr oldu. Bin otuz beş Ẕi'l-ḳa‘desinde (Ẕi'l-ḳa‘de 1035/Agustos 1626) Ḳā’im-maḳām Gürcü Meḥmed Paşa ḳatlinden Ḳapudân Receb Paşa ḳā’im-maḳām oldukda ḳapudânlık manṣıbıyla cemîleye tercîḥ ve merḥûm ve maġfûrun-leh Sulṭan Aḥmed Ḫân ṭâbe şerâhü ḥażretlerinin düḫteri sad-aḫteri Âişe Sulṭan Ḥażretleri daḫi tezvîc olundu. Tersâne-i Âmire ümûruna bezl-i dikḳat idüp re’y u dîvân ṣâḥibi vezîr olmaġla tersâne gözlerini ve maḫzenlerini binâ idüp donanmâ **[34b]** mühimmâtına ẕiyâde revnaḳ virdi. Evvel seferinde Baḥr-i Sefîde çıḳup körfeze vardı. İkinci seferinde fermân-fermâ-yı ḳarîm câbînîn ? kirâ-yı iclâsına Baḥr-i Siyâha gidüp bi lüṭfihi te‘âlâ nuṣrete muvaffaḳ oldu. Otuz sekizde (1038/1628) Baḥr-i Siyah’a donanmanın tesyîri muktežâ iken Özi Boġazında muhâfıẓlar çokdur deryâya çıḳar çokluk kızak yokdur

[390] Beşiğe ayak atıp vucûd bulmak. Doğmak, dünyâya gelmek.

deyü Baḥr-i Sefîd'e çıkdı lâkin kızak vesîḳaları Özi suyundan Baḥr-i Siyâh'a çıḳup tafṣîli nikâşte-i ṣaḥâyif-i tevârîḫ olduġu üzere nîce ḫasâret-i aẓîm itdiġinden mâ'adâ ḳapudânpaşa Aḳdenizde bulunmaġla tevcîh-i ḫaṭar etmeyüp fireng-i pür-nîrnin daḫi memer-i Mışırda nice sefâyini alup ḥalḳını ġâret ve giriftâr-ı zencîr-i esr idüp meṣâ'ib-i baḥrı istimâ'ından ḳulûbe vahşet ve ḫalḳa ḫaşyet müstevlî oldu.

Nâimâ der ki bu ümûr gûş-zed-i hümâyûn oldukda ḳapudâna ġaḍab idüp ḳatl olunmadığı taḳdîrde ḳayd u te'dîb muḳarrer görünüyorken aṣlâ itâb ẓuhûr etmeyüp geldikde ilbâs-ı ḫil'at mûriṣü'l-behce ile maẓhar-ı nevâziş bî-ḥesâb olduġu ol aşrın şeyḫ u şâbı ḳatında mûcibü'l-istiġrâb olup elsine-i uḳalâ-yı vaḳti faḳra ḫân sene "*inne hâzâ le şey'ün ucâb*" [391]oldu.

Lâkin Kâtib çelebi, Fezlekede der ki naẓar-ı inṣaf ile baḳılsa Ḳapudân Ḥasan Paşa bir memdûh vezîr ve yarar ḳapudân olup nîce def'a ḫidemât-ı celîle ve ġazevât-ı cemîlesi ẓuhûra gelüp elsine-i ḫulḳ-ı senâḫânı iken bir Aḳdeniz'e gitmekle Karadeniz'de olan feżâhat için ve ḳażâ ile Aḳdenizde düşmana sayd olan bir iki sefîne için ṣâbıḳ yararlığı ferâmuş olunup niçin pâdişâh ḳatl veyâ azl etmedi deyü beyne'l-ḥalḳ güft u gû ẓuhûr **[35a]** itdügi maḥall-i ibretdir. İşte ḥalḳ böyledir cüz'î kuṣûr için mehâsin-i sâbiḳa cümle ferâmûş olunur. İntehâ.

Ba'dehü Baḥr-i Siyâha çıḳup nice ḫizmete muvaffaḳ olup geldikde dâmâd-ı sulṭan olduġundan mâ'adâ elsine-i nâsda re'y-i rezîni meşhûr ve rüşd-i vekâletle meẕkûr olmaġla ol vaḳit de ḳā'im-maḳām bulunup sâbıḳan tercemesi naḳl-ı bi'l-müsaṭṭar ḳılınan Receb Paşa-ı bed-haslet ḳā'im-maḳām olur. Vehmine düşüp manṣıbın muḥâfaẓa için Ḥasan Paşayı azle teşmîr idüp pâdişâh-ı âlem-penâh ḥażretlerine anın haḳḳında si'âyet etmişdi. Ve bin ḳırḳ Rebî'ü'l-evvelinde on ikinci günü (12 Rebî'ü'l-evvel 1040/8 Ekim 1630) bilâḫare Receb Paşanın temhîdâtı kârgîr olmaġla manṣıb-ı ḳapudânîden Bidun eyâletiyle azl etdirdi. Bir iki gün mürûrundan Biduni âḫere verüb Rûmeli'nde tesyîr-i askere me'mûr etdiler. Ol daḫi sevḳ-ı sipâh ve tenfîr-i asâkir ederek Yenişehire varup Yenişehirden ḳalkup Tırhalaya giderken Doġan Köprüsü nâm menzile nüzûl etdikde alâ rivâyetin Receb Paşa ṭarafından tesmîm olundu. Ol maḥalde meyyitin gasl idüp na'şını şaḳ ve mâni'-i ufûnetde sabır

[391] "*Bu ancak şaşırtıcı şeydir*." Sad, 38/5.

ve zift gibi aṭlıpe ile ṭılâ idüp tabutun İstanbul'a getirüp Gedikpaşa maḥallesinde kendi binâ itdiġi mekteb civârına defn etdiler. Hidemât-ı celîlede bulunmuş bir vezîr ṣâḥib-i re'y dil-pezîr idi. Raḥmetüllahi 'aleyh.

3.34. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ MUṢṬAFÂ PAŞA

Devr-i Sulṭan Aḥmed Ḫân-ı evvelde bin on altı (1016/1607-1608) târîḫinde bundan esbaḳ tercemesi keşîde-i silk-i süṭûr ḳılınan Caġal-zâde Sinân Pâşa Acem serḥaddinde ḳatl itdiġi Ḥüseyin Paşanın oġlu dur ki Canbolad-zâde demekle ma'lûm her bende vâẕâdedir. Pederi ḳatl **[35b]** olundukda ṭıfl-ı sagîr olmaġıyla ḫarem-i ḫümâyûn ḫüddâmına ilḫâk buyurulmuşdu. Ḥarem-saray-ı hümâyûnda perveriş bulup silaḥdar iken mîraḫûr-ı kebîr olup ânifen mersûm ḳalem-şikeste raḳam olduġu üzre Ḥasan Paşa azlinden ḳapudân oldu. Bin ḳırḳ bir târiḫinde (1041/1631-1632) donanmâ-yı hümâyûn ile Baḥr-i Sefîd bâd-bân-güşâ-yı aẓîmet ve Manid üzerinde iki İspanya sefînesine rast gelüp ceng-i aẓîmden sonra ikisini daḫi zabṭ ve gelüp Tersâne-i Âmireye rabṭ eyledikde Rûmeli Beylerbeyisi olmuşdu. Revana imdâdına asker sürmeye ta'yîn olunup tafṣîli Târîḫ-i Nâimâ'da keşîde-i silk-i taḥrîr olduġu üzre bin ḳırḳ altı (1046/1636-1637) târiḫinden Erżûmda seyf-i ḳahr-ı Murâd Ḫân birle ḳatl olundu. Nâimâ der ki zorbalar aṣrında Musa Çelebiye tekeffül idüp ḥużûr-ı pâdişâhîden alup Receb Paşa-yı ġaddâra getürdüġü hâtır-ı hümâyûnda uḳde ḳaşmışdı. İzâlesi için bir vaḳit gözedirlerdi. Bu esnada kısâs icrâ olundu.

Anın daḫi icmâli Nâîmâ taḥrîri üzre bu vechiledir ki; Mesfûr Receb Paşa pâdişaha varup şevketlü pâdişâhım Musa Çelebîyi bu ḳulların sarayına gönderin ḳullarınıza naṣîḥat idüp işte pâdişâhımızın sizlerden dirîġi yokdur maḳbûl ve merġûbu olan Musa Çelebîyi gönderdiler. Bunda der sizede lâyıḳ olan budur ki pâdişâhımızın ḫâṭırına ri'âyet idüp Musa Çelebîden ferâġat edesiz diyelüm inşâallâh ümiddir. Musa Çelebîyi ellerinden ḫalâṣ ederiz deyü ibrâm eyledi. Pâdişâh rıżâ vermeyüp vâfir imtinâ' eyledi. Bilâḫare Receb Paşa Canpolad-zâdeyi daḫi kendüye uydurub Musâ Çelebiyi almaḳ **[36a]** ḫuṣûṣunda taslîṭ eyledi. Canbolad-zâde daḫi pâdişâh-ı âlem-penâh ḥażretlerine niyâz idüp pâdişâhım Receb Paşa lalanın bu sözü müveccehdir. Mûsa Çelebîyi ḳul anın sarayında görüb bu vechile ḳavl-i leyyin ile yalvarıldıḳda bir żarar etmeyecekleri muḳarrerdir. Ve hem vezîrinin sarayından zor ile almaġa ḳādir deġil erdir. Ḥâṣılı bir żarar olmayacaġına bende kefîlim dedi.

Pâdişâh-ı ġayûru ne işlesün. Bunların ittifâḳ ile ibrâmına ne cevâb versün ḫoş imdi Mûsa size Allah emâneti olsun. Eger bir ḳılına ḫaṭâ gelürse sizden bilirim deyüp giryân olarak Mûsa Çelebîyi daḫi Receb Paşa sarayına gönderdiler. Ertesi yine erâzil ve ecillân Atmeydânından Receb Paşa sarayına yürüyüp Mûsa Çelebi gelmiş. Elbette isteriz deyü hücûm etdiler. Mûsa Çelebi Recep Paşa yanına girüb yâ Sulṭânım şefâ‘at etmegi ta‘ahhüd etmişdiniz bana ḳıymaḳ revâmıdır dedikde Receb Paşa yâ oġul ne işleyelim pâdişâh-ı âlem-penâhın vücûdunu muḥâfaẓa için senin ve benim gibi hezâr ḫüddâm fedâ olsun hele görelüm belki def‘-i mümkin olur deyü kendüsü içerüye girdi. Mûsa Çelebîyi nedirbân başına çagırdılar. Receb Paşa iç aġalarına ta‘lîm eylemiş bî-çâreye bir omuz urub nedirbandan aşagı düşdükde ḥavâli-i sarayda olan rü’esâ-yı eşḳıyâ ḫancer üşürüb ḳatle mübâşeret etdikde Receb Paşa sâde ḥis ile segirdüp bize elinizi çekin ṭaraf-ı pâdişâhîden benim kefâletim ile gelmişdür. Bu ne olmaz işdir deyü ca‘lî bir iki feryâd eyledi. Lâkin Mûsâ Çelebi'nin işi bitmiş idi. Vücûdu ḫancer zaḥminden sûrâḫ sûrâḫ olmuşdu. Ol maḥalde çünki ḥâl böyle oldu bâri meyyitin ṭaşra bıraḳalum ki cem‘iyyet dağılsun deyüp henüz ramaḳ bâḳî iken **[36b]** Mûsa Çelebîyi vezîr sarâyı dîvârından Atmeydânı cânibine doġru pertâb itdiler. Erâzil daḫi ḫançer üşürüb şehîd eylediler. Pâdişâh-ı cihân ḳahramân-ı zamân Sulṭan Murad Ḫân, Mûsanın ḳatlini işittikde bir âh-ı şeref-şân çeküb yâ rabbi bu maẓlûma kıyan ẓâlimlerin haḳlarından gelmeye sen iḳtidâr eyle deyüp zâri zâri aġladı. Ve bu vaż‘-ı ciger-gâh-ı âteş ile yanub yaḳılup cigerini daġladı. Âḳıbet intiḳāmı cümleden alup mecmû‘unu ḳatl eyledi.

Yine Nâimâ müverriḫden naḳl eder ki: Mezbûr Canbolad-ẕâdeye pâdişâh ḥażretlerinin vâfir iltifâtı olup Ḥasan Paşa muḫallefesi Âyişe Sulṭanı tezvîc etmişler idi. Lâkin Musa Çelebi vaḳ‘asından berü derûnlarında uḳde ḳalup ḳatline bahâne ararlar idi. Paşâ-yı müşârün-ileyh ise ni‘am-i ḥaḳḳa şükürden zâhil ve derûn-i pâdişâhîde olan uḳde-i sâbıḳadan gâfil rûz-gân-ı ḥüsn-i zan üzre olmaḳ muḳteżâ-yı tabî‘atı ve eslâfından mevrûṯe haṣleti olan ẓulm u cevre küllî meyl idüp leşker sürmeye Karaman diyârına gönderildikde ümmet-i Muḥammedi ẕiyâde tażyîḳ idüp ba‘ż-ı bî-günâhları ṣelb u ḳatl eyledi. Şikâyet olundukda künye-i ḳadîmeye binâ’en haḳḳında ḫaṭṭ-ı hümâyûna ġaḍab-ı maḳrûn-ı hüsrevânı çıḳup bin ḳırḳ altı Muḥarremi evâhirinde (30 Muharrem 1046/4 Temmuz 1636) Erżurûmda ḳatl olundu. Merḳūm Muṣṭafâ Paşa ulûm ve sanâyi‘-i daḳîḳadan ḳati çok ma‘ârife mâlik ve ekṯerinde

mâhir ḫuṣûṣ-ı ḥüsn-i hat yazmaḳ ve sür‘at yapmaḳ ve şi‘ir inşâya müte‘alliḳ deyik ? ve haḳāyiḳden ḫabîr ve şecî‘ bir vezîr idi. Afallâhü anhü.

3.35. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ CAFER PAŞÂ-YI SÂLİS

Sarây-ı Hümâyûnda bostancı olup giderek bi-ḥasebi't-ṭarîḳ bostancıbaşı oldu. Bin ḳırḳ Ẕi'l-ḥiccesinin on üçünde (13 Zi'l-hicce 1040/13 Temmuz 1631) tercemesi ânifen **[37a]** nakş-i pür-nebân-i ṣaḥâyif-i beyân ḳılınan Canbolad-zâde Muṣṭafâ Paşa azlinden ḳapudân-ı deryâ manṣıb-ı celîlesiyle kâm-kâr oldu. Evvel seferinde donanmâ-yı hümâyûnu ile Baḥr-i Sefîde çıḳup Kisendire pîşgâhında üç ḫarbî ḳalyonu görüb üzerine varup fetḥi ḳarîb olmuşken küffâr me’yûs olmaġla derḥâl gemilere ateş verüb başterdenin ḳayalıḳ ṭop deliğine girmiş bulunup infikâkı mümkin olmaġla Kâtib Çelebi taḥrîri üzre bile yanub paşa bir ḳayıġa binüb kendi gücüyle ḫalâṣ olup bu ḥâl ile Tersâne-i Âmireye geldi.

Nâimâ taḥrîri üzre ḳapudânpaşa ḳırḳ üç Ẕi'l-ḥiccesinde (1043 Ẕi'l-ḥicce/Temmuz 1634) donanmâ-yı hümâyûn ile Selânik önüne vüṣûl bulup vâfir şenlik ṭopları atub ba‘dehü ḳalkup Selânik muzâfâtından ḳasaba-i Kisendire ki sâḥil deryâdır vâṣıl olduḳlarında meger iki pâre aẓîm fireng ḳalyonları ki çoḳ zamân idi deryâda meşgûl-i fessâd idiler. Ol esnâda Kisendire sâḥiline yanaşub buġdây iştirâ etmeġe meşgûller iken deyn-i bâtları donanmâ-yı hümâyûna geldikde görüb ḫaber virdüġi gibi donanmâda daḫi anlar görülüb ḳapudânpaşaya ḫaber olundukda aya bu kâfir gemileri bu yalılara ne maṣlaḥata geldi ola deyü üzerlerine doġrulduḳda anı gördüler ki ḳalyonlar lenkerlerini kesüb deryâya açıldılar. Ve ḫarbî bayraġı dikdiler ḳapudânpaşa donanma ile üzerlerine yürüyüp erişüb ṭoylaşdılar. Ḳalyonlar aẓîm olup derûni ḫarbî soltaṭlar ile mâl-â-mâl ve ceng gemileri olmaġın yaġmûr miṣâli ṭop atub ceng u muḳātelede aẓîm cür’et gösterdiler. Ḳapudânpaşa iḳdâm itmekle tersâne keṯḫüdâsı uzun Piyade kim **[37b]** tercemesi ḳarîben zikr olunsa gerekdir ve nâmdâr olan ümerâdan Memi Paşa ve bir bey daḫi üçer bile dümenlerini doġruldup başa baş çatub sarıldılar. Bi-ḳażâ’illâhi te‘âlâ ol maḥalde paşanın başına ṭop dânesi iṣâbet idüp şehîd oldu. Ol bir emîr daḫi şehîd olup Piyâde keṯḫüdâ merdâne ceng idüp nâçâr gerü açıldı. Bu ḥâlî göricek ḳapudânı Cafer Paşa ki şecâ‘atden bî-hemtâ merd-i tuvâna idi. Ḥamiyyet-i İslâmiye muḳteżâsınca başterdesin ilerü sürüb cümle donanma gemilerini ḳafadar idüp ġayret-i tâm ile bir ḥamle eyledi ki cânib-i küffârdan ṭop ve tüfeng

yagdığınca aynına almayup sürüb kâfir ḳalyonuna çatdı başterdesinin ḳayalığı kâfir ḳalyonunun bir ṭop deliğine girib saplandı. Ol maḥal ḳalaylar ve zincirler ile muḥkem ol ḳalyona sarılup ġuzât-ı İslâm içerü ḳoyulup küffâra ḳılıç koydular. Freng-i bed reng bu ḥâli gördükde ḥıyânet-i ẕâtiyye ve ḫabâṯet-i celîyyeleri muḳteżâsınca "en-nâru ve lâ el-âru" [392]mefhûmuyla azm-i ḳāṣırlarına üstüvâr idüp kendü ḳalyonlarına ateş urub ṭutuşdurdular. Ḳaçanda barut ḫazînesinden tutuşub yanmaġa başladılar. Kaçanda ateş başında ceng ü keşâkeş ol ḳalyonun küffârı nâr-ı bevâr-kâr ve şimşîr-i ebdâli beyninde ḳaldılar. Ol bir ḳalyonu daḫi kendüsi tutuşdurub ikisine bile tâb-ı ateş sebebiyle yanaşılmaḳdan ḳalur.

Donanma-yı hümâyûn ḳadırġaları ol belâsın bulmuş melâ'înden geri çekilüb temâşâya durdular. Amma çûn ḳapudânpaşanın başterdesinin ḳayalığı ṭop sûrâḫına saplanub ve ḳalaylar ile muhkem ṣarılmışdır. Âsânlıġla münfek olmaḳ mümkin olmayup başterdenin ḳayalığı bile yanub güçle **[38a]** ayrılup alarġa oldular ve deryâdan su çekmekde ve ḳayalıġa dökmekle iṭfâ idüp bir iki ḳadırġa kıçından yedeġe alup meşaḳḳat ve güşeş bisyâr ile başterdeyi ḫalâṣ etdiler. Başterde münfek oldukda ol iki ḫarbî ḳalyona bi'l-külliye âteş-i sûzân iḥâṭa idüp derûn-i saḳar meşḥûnlarında olan cehennemiyyun ile ma'an yanub ikisinin derûnlarında taḥmînen iki bin miḳdârı küffârı yanub rûy-i deryâda mażmûr oldular. Ümmet-i Muḥammed'ten altı yüz kadar ġuzât ol ma'rekede seyrâb-ı şehâdet olan iki yüz miḳdâr müslümân zahm-nâk oldular. Andan dönüb tekrâr Selânike yanaşdılar. Ve zahm-nâk olan müslimîne tımâre meşgûl oldular. Ḳapudân Cafer Paşa kendi ḫalḳından ol ḫarbî küffâra zahîre ve ṭa'âm bey' edenle siyâset buyuracaḳ müttehimler muḫtefî olup ba'żıları ḳatl olundu. Cemî'-i zamânda aḥvâl böyledir. Müttehim ḫalâṣ olup sâdıḳ nâ-ḥaḳ yere maḳtûl olur. Bunun daḫi tafṣîli mecmû'amızda mesṭûrdur. Ṣâḥibü't-terceme Cafer Paşa ikinci seferinden Baḥr-i Siyâha gidup geldikde Budin Eyâleti virilüp bin ḳırḳ dörtde (1044/1634-1635) Belġradda Naṣûh Paşa-ẕâde Ḥüseyin Paşa yediyle ḳatl olundu. Raḥmetüllâhi 'aleyh.

3.36. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ DELİ ḤÜSEYİN PAŞA ÎN-EST

Nâimâ *taḥrîri* üzre Anadolu'da Yenişehir nâm ḳasabada ẓuhûr idüp Eskisaray baltacılarından pehlivanlığı ve bahadırlığı ḥasebiyle merḥûm Sulṭan Murâd

[392] Ateş ve âr yok

Ḫân Gâzî Ḥażretlerinin maẓhar-ı iltifâtı olup mîr-aḫurluk ba‘dehü vezâret rütbesine nâ’il olmuşdur. Ve ṭarîḳ-ı intisâbını yine Nâimâ taḥrîri üzre böyle naḳl ederler ki; Aṣr-ı Murâd Ḫânda, Acemden elçi gelüp iẓhâr-ı hüner için bir ḳurulmuş kemân getürür. Bu kemanın kirişini **[38b]** çıḳarub yine ḳurmaġadir bir pehlüvân Memâlik-i Oṯmâniyye'de bulunurmu deyü arż eylemiş vâḳi‘ ḥâlde şehr-i İstanbul’un nâmdâr ve zor âver pehlüvanlarına arż olunmuş kemân-ı mezbûru bozub ḳurmaḳ deġil kirişini bile taḥrîk edememişler. Ol keman Dârü's-sa‘âde aġasını odasında durub ḫafiyyeten anı çeker pehlivân tecessüs olunurmuş. Deli Ḥüseyin Paşa ol vaḳit acemi baltacı imiş, aġa odasının ocaġına eyyâm-ı şitâda odun ṭaşırmış. Bir gün aġa odasını tenhâ bulur. Nöbetciden ġayri kimse yoḳ kemanı görür. Ḳabżaya alur asl-ı hikâyeden ḫaberi yoḳ birkaç kere kepâde-vârî çeküb dururken ol eṯnâda Dârü's-sa‘âde aġası geliyor dediklerinde telâşıyla kemanı bıraġub gider. Aġa gelüp kemanı mevzi‘inde ḥâlet-i ûlâsı üzre görmeyüp bu kemana kim yapışdı deyü su’âl eder.

Nöbetci Yaḥya Aġa korkusundan Baltacı Deli Ḥüseyin Ocaġı odun getürdi. Kemanı alup birkaç kere çekdi sizin geleceġinizi işdüb bırakup ḳaçdı dediklerinde aġa mesrûr olup tez Deli Ḥüseyini çagırın dedi baltacı żâbiṭeri ve eskileri olan eṣḥâbı ḥased bî-çâreyi âzâr idüp aṣılacak aġa odasına girersin dek ? turmazsın. Ana buna yapuşursun senin tırnaḳlarını dökelim deyü inciderek getürdüler. Aġa kemanı eline verüb çek imdi göreyim dedikde yine eline alup kepâze miṯâli beş on kere kemanı çekdi. Dârü's-sa‘ade Aġası ta‘accüb ve istiḥsân idüp tez şimdi yoldaşa pâk tulum ve kisve ile giydirin adam şekline kon ḥużûr-i hümâyûna getürsem gerek ketḫüdâya tenbîh olundu. Bî-çâre Deli Ḥüseyin ẕelîl u nâ murâd iken ân-ı vâhidde ebnâ-yı cinsi beyninde mu‘azzez ve mükerrem dârü's-sa‘ade aġası sevḳıyle **[39a]** ḥużûr-ı hümâyûna varup kemân-ı mezbûru çeküb iẓhâr-ı hüner idüp maẓhar-ı taḥsîn oldukdan sonra ḥużûr-ı pâdişâhîde acem elçiye müvâcehesinde kemân-ı mezbûru kepâde-vârî çekerken zor-ı bazu ile şikest idüp parçalarını acem elçisi önüne vaż‘ etdikde pâdişâh-ı cihânın ve seniyyâtın ibtihâc u meserretlerine ve elçinin kemâl-i infi‘âl ve ḥacâletine sebeb olmuşdur.

Sulṭan Murâd Ḫân-ı Gâzîye ibtidâ intisâbı bu ṭarîḳ ile olup sonra mîraḫûr-i kebîr iken bin ḳırḳ dört Muḥarreminin dördüncü günü (4 Muharrem 1044/30 Haziran 1634) Cafer Paşa azlinden vezâret ile ḳapudân oldu.

Mısrâ‘:

Maẕhar-ı lüṭf ü naṣr-ı Rabb-i ibâd

Şehriyâr-i cihân Hân Murad

hażretlerinin rikâb-i hümâyûnlarına mülâzim ve Revân seferine gidüp Piyâle ketḫüdâ ḳā’im-maḳām ḳılmışdı. Bin ḳırḳ beşde (1045/1635-1636) Mıṣr-ı Ḳāhireye vâli ve tafṣîli târiḫ-i Nâimâda meẕkûr olduġu vech üzre ve ḳırḳ doḳuz evâ’ilinde (1049/1639) Silaḥdar Muṣṭafâ Paşa azlinden ṣâniyen ḳapudân olmaġla eyyâm-ı izz u şânî âlî oldu. Bin elli (1050/1640) târiḫinde ḳahraman-ı cihân Murad Ḫân vefât idüp

Li-münşi’ihi:

Fâtiḥ-i Ḥanya şehinşâh-ı adâlet-intisâb

Yemm-i atâ Sulṭan İbrahim Ḫân

Cem-i cenâb ḥażretleri ṣahn-ı âlîsince ‘Oṣmanî üzre pertâv-endâz oldukda Karadenizde bulunup Rus-menḥûs şayḳalarından otuz pâre şayḳame alup ḫayli yüz aḳlığı idüp ṭutulan kızaḳları demirleyüp âsitâne-i devlet-âşiyâna gönderdi. Henüz kendüsi Baḥr-i Siyâh cânibinde iken ṭaraf-ı hümâyûndan ḳapudânlık Silaḥdar Siyavuş Paşa’ya tevcîh olunup Ḥüseyin Paşa Özi muḥâfaẓasına ta‘yîn olundu. Bu Bagdâd eyâletlerine daḫi mutaṣarrıf olup ba‘de'l-müdde

Li-münşi’ihi:

Pâdişâh-ı kâm-baḫşâ şehriyâr-i kâm-rân

Yemm-i aṭâ ḥâtem-i seḫâ Sulṭan İbrâhim Ḫân [393]

tâbe ṣerâhü ḫizmetlerinin ahd-i hümâyûnlarında **[39b]** ẓuhûr eden Girid seferine serdâr-ı güzîn naṣb u ta‘yîn olunup on beş sene Girid serdârı olup küffâr ile muḥârebede erlikleri destân olmaġla aẓîm iştihâr taḥṣîl etmişdi. Ḥattâ devr-i Sulṭan Meḥmedîde bin altmış altı Cemâziye'l-evvelinin ikinci (2 Cemâziye'l-evvel 1066/27 Şubat 1656) günü mühr-i ṣadâret Süleymân Paşadan alınup ḳapucular ketḫüdâsı yediyle Girid’de mezbûre irsâl olunmuşdu. Lâkin ḳā’im-maḳām olan Surnâzen Muṣṭafâ Paşa mühr-i hümâyûn sevdâsıyla taḥrîk-i fitne idüp kendisi ol maḳām-ı

[393] Mutluluk bahş eden Bahtiyar hükümdâr, deniz gibi ihsânı bol Hatem gibi cömert Sultan İbrahim Hân.

uẕmâda ḳarâr eyledi. Lâkin ana daḫi ḳalmayup dördüncü sâʿatde maʿzûl oldu. Ve maḳām-ı ṣadârete Siyavuş Paşa mevṣûl oldu. Nitekim ẕikrolunsa gerekdir.

Biz yine ṣadede gelelüm. Gerçi Ḥüseyin Paşa fetḥ-i Girid için merdâne saʿy eyledi. Lâkin ber-muḳteżâ-yı taḳdîr Ḳandiye fetḥi nâm-ı Aḥmede ketb olmaġla kendüye müyesser olmadığından aʿdâsı tamaʿ ve tekâsülüne ḥaml idüp iş görmedi nâmıyla azl olunup rikâb-ı hümâyûna daʿvet olunmuşdu. Ḳatʿ-ı menâzil ederek üzerine vâṣıl olup bin altmış yedi şevvâlinin on ikinci (12 Şevval 1067/ 24 Temmuz 1657) cumʿa günü rikâb-ı hümâyûna rûy-mâl etdikde Ṣadr-ı aʿẓam bulunan Köprülü Meḥmed Paşa sevḳıyle öyle bir merd-i zûr-âverin ḳatline ḳarâr verilmişken ber muḳteżâ-yı taḳdîr-i Bârî maẓhar-ı iltifât-ı şehriyârî olup iki gün mürûrunda ḳapudânlık manṣıb-i celîlesi Çavuş-ẕâde Meḥmed Paşa'nın vaḳʿa-i ṯâniye azlinden ṯâlisen müşârün-ileyhe iḥsân olundu.

Nâimâ merḥûm der ki: Baʿż-ı eṣḥâb-ı vüḳūf naḳlî üzre Ṣadr-ı azam Deli Ḥüseyin Paşanın sû'-i ḥâlini ve ẓulm ve taʿaddiye müteʿallik aḥvâlini pâdişâha bildirip bu kadarda bu kadar bin kese aḳçe ve mühimmât gönderildi. Ḫazîne iddiḫârına meşgûl olup bir iş görmedi **[40a]** ve daḫi buna benzer ʿaleyhine nice kelimât söyleyüp geldiği gibi ḳatl olunmaḳ müṣammem idi. Lâkin mezbûr teberdârlıḳdan çıkma olmaġıyla Dârü's-saʿâde Aġası gizlice ṣâḥib çıḳup Dârü's-saʿâde Aġası Solak Meḥmed Aġa Ṣadr-ı aʿẓamın oġulluk olmaġla taḫlîṣi için ricâ etmişler idi. Re'îsü'l-küttâb Şâmî-ẕâde ve Gürcü Ketḫüdâsı Solak Meḥmed Aġa ile sâdıḳāne mütteḥid olmaġın paşâ-yı mezbûru ṣadr-ı aʿẓamın pençesinden taḫlîṣ ḫuṣûṣunu Dârü's-saʿâde Aġası anlara tenbîh etdikden sonra saʿâdetlü vâlide Sulṭan ḥażretlerine ricâ etmiş idi. Ḫülâsa-i kelâm bu kadar zamandır Girid gibi bir cezîrede ḫizmeti sebk eden bir vezir-i nâmdârın töhmetle ḳatl olunup mûcib-i ḳatli bir töhmeti bulunup istiftâ olunmaġa muḥtâcdır dediler.

Ṣadr-ı aʿẓam ayak basup ẓâlimdir dedikde ḥâlâ şikâyetçiler yoḳ bu esbâb-ı ḫafiyye ile ḳatl etsen ḥalḳ icrâ-yı ġaraża ḥaml ederler. Bu taʿdâd itdiğiniz töhmetler ṯübût bulmaġa muḥtâcdır. Ṯübût bulduğu taḳdîrce istiftâ olunmalıdır deyü cevâb virildi. Ṣadr-ı ʿazam Şâmî-ẕâdeyi gönderüb müfti'-i vaḳt bulup Muṣṭafâ Efendiden fetvâ-yı ḳatl ṭaleb eyledi. Müfti Efendi Ḥüseyin Paşanın zîr-i ḥimâyede olduğunu biliyordu. Ve ṯûret-i şerʿiyyeye ifrâġ olunacak bir töhmeti yoḳ ıżṭırâba düşüp ḥüsn-i

ḥâlle def‘ olunmasını Re’îs Efendiye ricâ idüp ṣâḥib-i devletin bize ḥâṭırı ḳalmamaḳ üzre bu kâr-i mekrûhu ber-ḥâl etmegi sizden bilirim deyüp ibrâm ve ilḥâḥ eyledi. Re’îs efendi dârü's-sa‘âde ṭarafını irżâ için dâmen-i der-miyân idüp Ṣadr-ı a‘ẓama gelüp Sulṭânım Şeyḫü'l-İslâm Efendi ḫayır-ḫâhınız du’âlar etdi. Muṭlaḳ ẓulme binâ’en tecvîz-i ḳatl için fütûr verilür lâkin üzerine bir şey s̱übût bulmamaġın böyle nâmdâr adamı ḳatl itmekde mahzûrât vardır. Âḫiretlerini sakındığımız **[40b]** gibi dünyâların daḫi ṣıyânet üzerimize lâzımdır dediler deyü i‘tizârdan sonra bu re’y ve tedbîrleri der-miyân itdiġi Ḥüseyin Paşa’ya bir manṣıb verile. Ḫarc u şiddet-i batş muḳteżasıyla li-ebed ẓulüm eylese gerekdir. Ṣâkîleri taḥrîk olunup ol bahâne ile haḳḳından geline. Ṣadr-ı a‘ẓam daḫi tefekkür idüp bu tedbîri münâsib görüb ḳatli için ibrâmdan fâriġ oldu. Ve ḳapudânlık mezhebini tevcîh itdirdi ki derya beğlerinden ve adalardan celb-i mâl etdikde ser-żamîr icrâ oluna. Lâkin Dârü's-sa‘âde ṭarafından ve sâ’ir ocaḳdaşlardan deli Ḥüseyin Paşanın ṭarafdarları ve akranları kendüye nihânı ḫaber verüb olmaya ki deryâ beylerinden ve tersâneden ve adalardan celb-i mâl sevdasına düşmekle şikâyetci getüresin bin canın olsa birini ḫalâṣ edemezsin deyü tenbîh-i aẓîm ve ta‘lîm etdiler.

Paşâ-yı mezbûrun ḳapusu mükemmel etbâ‘ı keṣîr maṣrafı z̤iyâde idi. Lâkin eskiden Girid’den peydâ etmiş müddeḫir vâfir altunu olmaġın ḳapudânlıkda celb-i mâle muḥtâc olmayup ḫavfından iffet üzre ḥareket idüp şikâyet etdirmedi. Ḥattâ ümerâ-yı deryâ âdetâ veregeldikeri sâ‘at u ġulâm ve çuḳa u ḳumaş ve iḥrâm maḳūlesi hedâyâyı o ḳabûl eylemedi. Bu tedbîr-i hüner-ṭarlıḳ ? sebebiyle ẓafer bulmadıḳları çün bin altmış doḳuz mâh-ı Rebî‘ü'l-evvelin yedinci (7 Rebî‘ü'l-evvel 1069/3 Aralık 1658) günü ḳapudânlıkdan azl ve Rûmeli eyâleti virilüp ḳapudânlık vâlide sulṭân ḫażretlerinin ketḫüdâlığından çıkma Vezîr ‘Ali Paşa'ya virildi.

Deli Ḥüseyin Paşa'ya surî iltifât olunup Rûmeli eyâleti ile Edirne ve Ṣofya Herḳatde dilersen meks ü ârâm eyle deyü ruḫṣat virilüp gönderildi. Vezîr-i müşârün-ileyh Filibe ve Ṣofya’ya varup ḫazînesinde nüḳūd ḳalmamaġla levend ülufesini ve ba‘ż-ı **[41a]** maṣârifine imdâd zü‘müyla ol eṭrâfdan bir miḳdâr zahîre bahâ cem‘ idüp aġniyâdan birkaç kimseyi ġarâmet-i mâliye için tecrîm eyledi. Lâkin ẓulmü selef vâlîlerinden z̤iyâde ve mu’tâd-ı ḳadîm kıyâsından ifrâṭıyla ḥâric deġil idi. Ammâ

çünki *"vücûdüke zenbün lâ yuḳāsu 'aleyhi zenbün"*[394] ma'nâ-yı şerîfi üzre vükelâ-yı devlet yanında müsteġıl ve ṣadr-ı a'ẓam temessük olacak bir bahâne Allah'dan isterdi. Rûmeli'ye irsâl eyledi. El uzatdıġını işitdiġi gibi Âsitâne-i sa'âdete s̱ûret-i iltifât ile da'vet için emr-i şerîf ve mektûb-i tevḳîr-i üslûb irsâl eyledi. Ve meşhûr cihanı Abaza Ḥasan Paşa ġâ'ilesini ber ṭaraf eylediġi gibi anın mezâhim ve taġallübünden ḳurtulmaġa aẓîmet eyledi. El-uhdetü ale'r-râvî.

Filibe Ḳāḍısı Süleyman Efendiye ḫafiyyeten adam varup Rûmeli'nde Deli Ḥüseyin Paşanın ne kadar ẓulüm ve ta'addîsi olmuş arż u maḥżar ile şâkîler irsâlini ta'lîm ve tenbîh itmişdirler. Vâki' ġayr-i vâḳi' vezîr-i müşârün-ileyhin ifrâṭ üzre ẓulüm ve ta'addîsi ve ol memâlik fuḳarasına itdiġi cevr ü sitemi ḳāḍı'-i merḳūm ḳalem getirüp dil-ḫûn-ı ḫasm üzre mufaṣṣal ve meşrû' arż ü maḥżar yazup şekkâle yediyle Âsitâneye uçurdular. Ḥüseyin Paşa daḫi ḥâmîsine maġrûren kemâl-i iḥtişâm ile İstanbul'a geldi. Vüṣûl bulduġu günün ertesi ṣadr-ı a'ẓam vardıḳda kıyâm u tevḳîr ve ikrâm ile mülâḳātdan sonra semmûr kürk giydirib envâ'-ı altun ile ḫânesine avdet itdirildi. Meġer ṣadr-ı a'ẓam Filibe ḳaḍısından gelen arż u maḥżarı ve şikâyetin mevâdd-ı müte'addide-i müştemil nâmelerini pâdişâha arż idüp her ne ilḳā etmiş ise Deli Ḥüseyin Paşanın ḳatli ḫuṣûṣunda deryâ-yı ġaḍab-ı şehriyârîyi taḥrîk **[41b]** etmişler. Egerçi müfti bulup efendi bu def'a ḳatline fetvâ vermeyüp ṣadr-ı a'ẓam ṭarafından ibrâm ve ilḥâḥ olunduḳca ol maḳūle nâmdâr adamın cüz'î cürmü sebebiyle ḳatli meşrû' deġildir. Bir yere nefy etsünler sonra dîn u devletin bir maṣlaḥatına yarar demekden ġayri cevâb vermemişdi. Lâkin ṣadr-ı a'ẓam müsteḳıl olmaġın kelâmını tenfîz idüp Müfti Efendinin adem-i müsâ'adesi müfîd olmuşdu. Belki doġru söylemesi bu ḫuṣûṣda kendüye töhmet add olunmaġla azl ve maḳāmına Bursevî Meḥmed Efendi naḳl olundu. İmdi Köprülü Meḥmed Paşa bin altmış altı (1066/1655-1656) evâḫirinde boynu pâreli Meḥmed Paşa azlinden pîrâye-baḫş mesned-i ṣadâret oldukda ḫużûr-i hümâyûnda mührü birkaç şürûṭuyla almışdır.

Ol ḫużûr-i hümâyûna her ne telḫîṣ edersem tenfîz olunup ḫilâf buyurulmaya.

S̱âniyen ednâdan a'lâya varınca menâṣıb u merâtib ve sâ'ir tevcîhât ḫuṣûṣunda ḳat'â bir ṭarafdan sevḳ u şefâ'atle bu ḳullarına ibrâm buyurulmaya ki

[394] Senin varlığın, benliğin senin için öyle bir günahtır ki, bir başka günahla kıyas edilemez.

devlet-i pâdişâhîye enfa‘ olan ricâli istiḫdâm ḳābil ola. Zîrâ “*El-âfâtü tetevelledü mine'ş-şefâ‘âti*” [395]mefhûmunca cümle iḫtilâlin sebebi şefâ‘at-i nâ ma‘ḳūledir.

Ṣâlisen vüzerâdan ü vükelâdan birini ya malına raġbeten yâ ḥüsn-i i‘tiḳādına binâ’en aẓîm ve şerîk maḳāmına vaż‘ idüp bu ḳullarının istiḳlâline ḫalel verilmeye.

Râbi‘an bu ḳulları ḥaḳḳında eṣḥâb-ı aġrâz olan münâfikîne ruḫṣat-ı kelâm verilmeye. Zîrâ cümle âlem devletden hisse-mend olmaḳ ister âlemi irżâ ḳābil deġildir. Ol cihetden bu maḳām ṣâḥibine ḥassâd u ḫusemâ ḳatî çokdur. Hücûm-i nâsı ḳat‘ ve fesâdı ref‘etmeġe zem ve müsâvî ḳapusuna sedd itmekden ġayri çâre yokdur. Ve li ẕâlik ḫuṣûṣ-ı sâ’irede ve gerek bu ḫuṣûṣda ṣadr-ı **[42a]** a‘ẓamın kelâmı nüfûz bulmaġla ertesi fermân ile ḥużûr-i hümâyûna vardıḳda pâdişâh ḳahramanı heybet dâme mehâbühü.

Li-münşi’ihi:
Şehen-şâh-ı mükerrem câlis-i evrenin hâḳānı
Cenâb-ı Ḥażret-i Sulṭân Meḥmed Ḫân-ı Oṣmânî

ḫiṭâbı itâb-ı âlûd ile on beş sene miḳdârı askerime serdâr olup beher Ḫızâne-i Âmire'den mevâcib ve mühimmât nâmıyla aldıġın bu kadar bin kesenin aşr-ı âşırın maḥalline ṣarf etmeyüp iddiḫâr itmekle ta‘ṭîle bâ‘iṣ olduġundan ḳaṭ‘-ı naẓar-muḥâṣara olan ḳal‘anın tesḫîri ḥuṣûle aḳreb olmuşken huẓûẓ-ı nefṣâniyeye teba‘iyyetin ile ihmâli ve müsâmaḥa etdiklerin ḥużûr-ı hümâyûnda bi'l-külliye ẓâhir ve nümâyân olup beytü'l-mâlı müslimînden bu ṭarîḳle aḫẕ etdikleri emvâlin teftîş ve taḥṣîli mevḳūf-ı fermân iken iḫtiyârlıḳ ve emekdârlıġa merḥameten taḳayyüd olunmayup yine nevâle-i iḥsânımda hişşe-mend ve Rûmeli manşıbıyla behremend etmişken celb-i emvâl için fuḳarâya itdiġin eziyet husûsunda ḥükkâm-ı vilâyetden vârid olan arż ve maḥżar ve cerâyim-i sâbıḳanıza sûd-mend olup haḳḳından gelinmek lâzım geldi. Ugûr-i hümâyûnumda ḫizmet ve żabṭ u rabṭ-ı eyâletde ḥareket böylemi olur deyü itâb-ı ġaḍab-âlûd buyurulduḳça idare-i kelâm ve tedârik-i cevâb ve tenvîr-i merâmın âciz ümmî âdem olmaġın âteş-i keniyye-i hüsrevânîyi teskîn edecek bir cevâba ḳādir olamayup pâdişâhım bana edenleri Allâhıma ḥavâle eyledim. Beni çokdan öldürtmek isterler ve sâbıḳan arż u maḥżarı ısmarlayup getürdüler demekden

[395] Afetler şefâatlerden doğar.

ġayri bir söz söyleyemedi. Aḫz ü ḥabsi fermân buyurulmaġın Yediḳuleye vaż‘ olunup şüfe‘â ricâsı müfîd olmayup iki günden sonra ol bir gâzî vezir-i dilîri ḳatl eylediler. Yediḳule ḥâricinde medfûndur. Köprülü merḥûmun bu evżâ‘ı **[42b]** ve gerek ẕikr-i âtî Seydî-żâde gibi bir nâmdâr ḳatlinde olan eṭvâr-ı nâ bercâsı mûcib la‘n-i enâm oldu. Vezîr-i mezbûr Ḥüseyin Paşa küşâde meşreb-i şefî‘-i tabî‘at olup inâyât-ı Luṭfiyelere ve Naṣreddin vârî hikâye ve emṯâl-i muḍḥike söylediġinden Sulṭan Murad Ḫân ṭâbe ṯerâhü ḥażretleri mahfûz ve münşerih olmaġın ekṯer evḳātde yanlarından münfek olmazdı.

Ḫattâ yine Nâimâ *merḥûm naḳl eder ki* bir def‘a sefer aẓîmetiyle İstanbuldan alây-ı aẓîme ile çıḳarken cümle ḥalḳ Ḫattâ nisvân-ı şehr bile fevc fevc temâşâsına çıḳmışlar zere ve ser-penâh ile levendân süvâr olup reh-güzârına saf çekme ḫalḳa âvâz-ı bülend ile selâm verüb ricâ-yı ḫayr ve dü‘â ile tevdî‘ ederdi. Nisvân gürûhuna uġradıḳda selâmün aleyküm ḳadınlar cennet reyhânları ve melekleri ulemâ ve sulehâ ve yarar koçak yigitler sizden doġar Allâhü Te‘âla sürünüze bereket versün bizi du‘âdan unutman deyü çaġırub söylediler. Ricâl-i nisvân gırîv ve feryâd ederek Allâh seni pâdişâha bağışlasun. Ḳahraman vezîr olunca böyle gerek deyü cân u gönülden ḫayır du‘âlar ederlerdi. Lâkin levend meşreb ve bî-pervâ icrâ olmaḳ ḥasebiyle lisânı çendân mażbûṭa olmayup geride dergâh-ı âlî askerleriyle imtizâc u ittiḥâd idemedi. Beşeriyet muḳteżâsınca tama‘-ı ḫâmdan daḫi ḫâlî olmamaġla ba‘ż-ı evżâ‘-ı nâ-hemvârı a‘dâsına ḫüccet olup ḳatl etdirdiler.

Amma bu maḳūle ḳabâyih-i mestûresine ḥalḳ-ı âlem muṭṭali‘ olmayup şöhret ve şecâ‘atına müte‘allıḳ avâm-ı nâsda cümlesi meddâḥ u ṭarafdârı bulunmaġla ḥayf ṣad ḥayfki böyle vezir-i nâmdârı ġaraża binâ’en ḳatl itdirdiler deyü âmme-i ḥalḳ tehazzün ve te’essüf-i iẓhâr etdiler. Meclislerde belki esvâḳda ve bilâd-ı sâ’irede anın rûhuna senâ ü raḥmet **[43a]** u bâ‘iṯ olanlara ta‘n u dahl ve ġıybetine nîce müddet ḫâlḳ-ı âlem iştiġâl eylediler.

3.37. KELÂM-I SÂDIḲĀNE

Ḫafî olmaya ki bu cerîde’-i muḫtaṣarada meẕkûr olan vüzerâ-yı ‘ıẓâmdan ve ümerâ-yı kirâmdan cümleye ġâlib birkaç merd-i kâr-azmâdır misillü Ḫayreddin Paşa ve Piyâle Paşa gibi lâkin merdâne eṭvâr ve ḳahramâna evżâ‘da ṣâḥibü't-terceme

Ḥüseyin Paşa ve ẕikirleri âtî Silaḥdâr Yusuf Paşa ve Seydî-ẕâde ve Kara Muṣṭafâ Paşa'ya mu‘âdil bir vezîr-i âlîşân bu devlet-i ‘aliyyede deġil düvel-i sâlifede gelmemişdir. Ḥayf ṣad ḥayfki cümlesi ġaraża binâ’en ḳatl olunmuşdur. Nitekim bâḳîlerin tafṣîl-i terceme-i ḥâlleri ẕikr olunsa gerekdir cemî‘ zamân şöhret-ârâ merd-kâr-azmâ ẓâlimin giriftâr-ı pençe-i ẓulmü olmuşdur. Suhufat-ı kütüb-i tevârîḫ ve âṯârı tetebbü‘ edenlerin ma‘lûmudur. Zamânımızda daḫi A‘rec ‘Oṯman Paşa-yı dîlîr ve Aydın Vâlisi Abdullah Paşa-yı adîmü'n-naẓîr ve Tuz Meḥmed Paşa gibi vezîru’ş-şöhret-ı afetün maġzâsınca şöhretlerine binâ’en ṣâḥib-i mühr-i ṣadâret olanlar ḫavfe düşüp eyyâm-ı devletleri mümted olmaḳ zü‘muyla her birini arża-i şimşîr-i telef etmişlerdir. Mâ haṣal Ḥüseyin Paşa üç def‘a ḳapudân olup def‘a-i ûlâsında ahd-i Murâd Ḫân-ı Ġâzîye birden berü ẕiyâdece def‘a-i ṯâniyesinde yine ahd-i Murad Ḫânın on beş ay ve ahd-i İbrâhim Ḫânın üç ay ve def‘a-i sâlisesinde ahd-i ḫilâfet-i Meḥmed Ḫân-ı râbi‘de beş ay miḳdârı ol câ-yı vâlâda mukım olmuş işgüzâr bir merd-i şecâ‘at-nihâd ve bir zât-ı şecî‘ u bahâdır ve ḳahraman-ı nejâd ve muḫlis-i pâk-i idi.

Li-münşi’ihi:
Ḥaḳ te‘âlâ ḳabrini nûr eylesün
Cennet ve köşkle mesrûr eylesün.

3.38. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ MUṢṬAFÂ PAŞA [43B]

Vezîr-i müşârun-ileyh Nâimâ taḥrîri üzre Arnavûdiyyi'l-asldır. Bâliġ-i sinn-i temyîz oldukda ma‘a her tâlib-i iḳbâl maḥmiye-i Ḳosṭanṭiniyye-i cennet-miṯâle dolup ocaḳ aġalarından Ḳarto Aġaya ḫizmet idüp yeniçeri ve solaḳ olup tîr-endâzlıġa heves idüp mâhir kemânkeş olmuşdu. Giderek çorbacı ve bi-ḥasebi't-ṭarîḳ ḳul ketḫüdâsı oldu.

Li-münşi’ihi:
Şehr-i yâr-i baḥr u ber hân-ı keyḫüsrev nihâd
Fâtiḥ-i Baġdâd şehinşâh-ı alem Ḫân Murâd

tâbe ṯerâhü hazretleri Edirneye gittikde sekbânbaşı oldu. Erżurûm muḥâfaẓasına gönderilmekle Abaza Meḥmed Paşa mezbûrun revş u ḥareketini beġenüb Sulṭan Murad Ḫân ṭâbe ṯerâhü ḥażretlerine taḳarrub ḥâlinde terbiye

eylemişdi. Pâdişâh-ı Cem-nihâd ḥażretleri ḥattâ iltifât idüp Revân seferinde yeniçeri aġası eyledi. Neferâtı dil-ḫâh-i pâdişâh üzre taḳlîl u ḳahr eyleyüp serkeşlerini diyâr-ı ademe göndermekle pâdişâh yanında taḳarrub kesb eyleyüp Revân seferinde harekât-ı ḳahramânesi manẓûr-i pâdişâhîde adâlet-ittisâm olmaġla İstanbul'a teşrîflerinde Ḥüseyin Paşa azlinden manṣıb-ı ḳapûdânı ile talṭîf olundular. Ḳapudân oldukda Tersâne ocaġında olan isrâfat ve iḫtilâli daḫi ḳaldırub be her ḳırḳ ḳadırġa ocaḳlıḳ eyledi. Ba'dehü ḳā'im-maḳām ba'dehü eṣnâ-yı muḥâṣara-i Baġdâd-ı Behişt-âbâdda Ṭayyâr Meḥmed Paşa şehid oldukda ṣadr-ı a'ẓam olup bi-avnihi te'âlâ Baġdâd dârü'l-velâye ve'l-cihâdın feṭḥi.

Li-fehîm:
Malını yaġma idüp fettâḥ-ı ḫân oldu girift
Zor ile Baġdadı aldı leşkerden Murâd

mâṣadakınca zamânına tesâdüfet ile bir ḳat daha teḳarrub ve ta'ayyün kesb itdiġinden mâ'adâ on iki bin nefer sipâhi ve on yedi bin yeniçeri alıḳoyup bâḳîsini defterden iḫrâc ve bu vecihlede maṣârif-ı devlet-i Oṣmaniyyeyi taḳlîl itmekle böyle vaḳitde ḫizmet-i **[44a]** aẓîmede bulundu. Pâdişâh-ı ġazâ i'tiyâd Sulṭan Mücâhid Ḫân Murad ḥażretleri ba'de'l-feṭḥ Âsitâneye aẓîmet eyleyüp Baġdad ve Behişt âbâdın kuṣûr-i nižâmını tetmîm u tekmîl için paşâ-yı müşârün-ileyh burc-ı ûlâda ḳalup ba'de itmâmi'l-merâm bi'l-izzi ve's-sa'âde şehr-i nâ-şinevde mu'âdil-i Ḳosṭanṭıniyye-i cennet mümâṣile geldikde bir ḳaçı Ḥasan Efendi ile nezḫ-ı ümûrunu görüb is'ârı ḫuṣûṣunda daḫi bezl-i himmet etdikden sonra ol eṣnâda pâdişâh-ı gâzî Sulṭan Murâd-ı mekremet-nişân ḥażretleri ḥulûl-i ecl-i müsemmâ ile dârü'l-cinâna intikal etdikde geri ve mesned-i ṣadâretde takrîr u himmet-i 'aliyyesiyle sikke-i hümâyûn tecdîd olunup cedîd u ceyyid Aḳçeşehir ve bâzârı mâl-â-mâl eyledi. Ve vilâyetleri daḫi müceddeden taḥrîr itdirdi ve tezâkiri ḳaldırub ḫazîne irâd ve maṣârifini naḳd eyleyüp îrâdı artırdı. Ve her üç ay tamâmına sipâh ve yeniçeri ve sâ'ir ulûfe-ḫavrânın mevâciblerini seksen aḳçeye maḥsûb olmaḳ üzre saf riyâle ḫâs virilüp te'hîr etmezdi. Bu eṣer ile'l-ân ṣadr-ı mûmâ-ileyhden yâdigar ḳaldı. Ve sarây-ı cedîdin iç oġlanlar ülûfesini dîvâna rabṭ idüp ve beher ḫazîneden ḳaftan bahası verilmek daḫi paşâ-yı mezbûrun eṣeridir. Zamân-ı vezâretinde ki beşten ẕiyâdecedir. Cümle maṣârif u mevâcibi tekmîlen virdikden sonra altı bin kese aḳçe arturub ḫazîne-i âmireye teslîm

itmişdir. Her ḫuṣûṣda istiḳāmet ü ihtimâm üzre sa‘y-i mâlâ kelâm idüp ve her emre intiẓâm verüb devlet-i ‘aliyyeye çok sa‘y u ḫizmet eyledi. Lâkin ekṣeri ḥalḳın murâdı onda olmamaġla güçlerine gelüp bu żabṭ u rabṭdan sıḳıldılar. Sulṭân İbrâhim Ḫân ise ḫayrûş **[44b]** u devlete nef‘u żararı mülâḥaẓa itmeksizin müfsidler ifsâdı ve şeyâtîn-ı ins iġvâsıyla istiḳāmetinden nâşî eyledi ki dellâl ve ġılẓatdan mükedder olup nâ-ḥaḳ yere ẓulmen ḳatl eyledi. Müşârün-ileyh paşâ-yı celîlü'ş-şânın sebeb-i ḳatlini Naîma merḥûm böyle taḥrîr etdikde ber-muḳteżâ-yı iradet-i Hayy bî-çûn ve iḳtiżâ-yı ḳażâ-yı “*kün fe yekûn*”[396] mûcebi üzre ki âlem âlem-i küfür u fesâd ve her gün için fesâd ve her fesâd aḳabinde gûn-i gerdûn gerdûnda ḥavâdiṣinden olmaḳ ber mûceb-i fermân-ı müsebbibü'l-esbâb mu‘tâd idügi ma‘lûm-i ḳalb-i üli'l-elbâbdır. “*Ve len tecide li sünnetillâhi tebdîlâ*.”[397]

Târiḫi hicretin bin elli iki Ẕi'l-ḥiccesi ḫilâlinda (1 Zi'l-hicce 1052/20 Şubat 1643) burc-ı hût'un yirmi sekizinci derecesinde olan ḳırân-ı ulviyyîn aḥkâmının tetimmâtından ṣûret-pezîr olan ḳażâ cümlesinden ki işbu selâse ve hamsîn ve elf Muḥarremü'l-harâmın gurresinde ki (1 Muharrem 1053/22 Mart 1643) yevm-i sebt idi, Nevrûz-i fîrûzi Sulṭânî olup tâli‘-i sâde âlem-i burc-i akreb sehmü's-sa‘âde ve sehmü'l-ġayb ikisi daḫi akrebde ḫüdâvend-i tâli‘-i behrâm-ı intiḳām müsellese-i nâriyeden burc-i cevzâda ki ṣâmin-i tâli‘ ve beytü'n-nikbedir, vâki‘ olup zühal hûtda ki burciyyet i‘tibârıyla terbî‘-i merîhde bulunup neyyireyn-i utârid u müşterî burc-i hamelde zenb ile meḥâsid ve yine bin elli üç Ẕi'l-ḳa‘desinin on altıncı (16 Ẕi'l-ḳa‘de 1053/26 Ocak 1644) yevm-i ṣüleṣâda terbî‘-i naḥseyn vâki‘ olup burciyyet ile ki merîh beytü'ş-şerefde ya‘ni cedyde ve zühal hamelde ve müşterî daḫi hamelde olmaġla burciyyet i‘tibârınca ol daḫi terbî‘-i merîhden ḥiṣṣe-mend olmuş ve şems-i delvde? vü ḳamer esedde iken terbî‘-i naḥseynden üç gün muḳaddemdir. Ve zühre derece-i şerefe akreb burc-i hûtda bulunup bi'l-cümle bu terbî‘in delâlâtı bu gûne ṣûret-pezîr oldu ki Kādir-i bî-çûn celle celâlühü irâdetiyle Fâyik Paşa ḳatlinden sonra dördüncü **[45a]** gün ki yevmü'l-eḥaddir, sadr-ı a‘ẓam müdebbir-i ümûr-i ümem Kara Muṣṭafâ Paşa maẓhar-ı ġaḍab pâdişâhî olmaġla rehrev-i âlem-i beḳā oldu.

[396] “*Ol der hemen oluverir*.” Yasin, 36/82.
[397] “*Ve Allah’ın sünnetinde asla bir değişiklik bulamazsın*.” Ahzab, 33/62.

Yine Nâimâ, tafṣîlini müverriḫden böyle naḳl eder ki; Vezîr-i müşârün-ileyh şecâ‘at ü şehâmet ve aḳl ü kiyâset ile mevṣûf u cûd u sehâ ve terbiyet-i örf ile ma‘rûf idi. Lâkin cülûs-i hümâyûn-i İbrahim Ḫân'dan berü kemâl-i istiḳlâl ile mülk-i Oṯmanî'de ḥükmü cârî olup devlet-i ‘aliyyenin îrâdını teksîr ve maṣârifini taḳlîl itmek ḫuṣûṣunda taḳayyüd-i tâm ve ifrâṭ üzre ihtimâmından nâşî kendüden ba‘żı ḥâlât ẓuhûr etmiş idi ki ḥalḳın ḳulûbü kendüden müteneffir olmuş idi. Hemân *"izâ erâdellâhü infâze ḳażâ'ihî ezhebe an zevi'l-uḳūli uḳūlehüm"* [398] hadîs-i şerîfin sırr-ı mektûbu ẓuhûr idüp andan bu nevi‘ ḥâlât zuhura gelmiş idi. Cümleden müşâhereden gümrükden ve mîrîden ve sâ'ir ulûfe ve vaẓâyife mutaṣarrıf olanları cihet-i ma‘âşları evvelki ulûfelerinden bir miḳdâr tenzîl idüp ve ba‘żısı nâ müsteḥaḳdır deyü mahrûm idüp ḳat‘-ı erzâḳa müte‘allıḳ cevr eyledi. Ve yoḳlama nâmıyla nice esâmiler çalup askerî tâ'ifesini tekdîr etdi. Ve Rûmeli bilâdına avârıż taḥrîri için Dilâver Efendiyi gönderüb ḳadîme muġâyir ẕiyâde ḫâneler bağlayup ra‘iyyet u askerî mücâvir ve mukîm u seferî belki sâdât u ḳuḍât yeksân avârıza bağlanub âh fuḳarâ "*rabbenâ ve lâ tühammilna mâ lâ tâḳate lena bih*"[399] gûyun âsumâne ermişdi. Ve Başmuhâsebeci İstanbûlî Hacı ‘Ali Efendîyi cizye taḥrîrine ta'yîn idüp esâmi'-i ehl-i cizyeyi teksîr-i fermân itmekle eṭfâl-i sağîrayı bile deftere ḳayd itmekle ehl-i zimmete ta‘addî eyledi.

Bunlardan mâ‘adâ Fâyık gibi ḳırḳ yıldan berü geçmiş bir ẓâlim-i meşhura **[45b]** ṣâḥib çıḳup Rûmeli ve Mora taḥrîrine ḥavâle idüp nice ibâdüllâhı ḥuṣûṣan nice ḳuḍât u a‘yân-ı bilâdı der-zencîr itmekle izdirâ' u tezlîl ve fuḳarâ vü żu‘afâyı ḳatl u habs ve tenkîl eylemiş iken meşkûrü'l-mesâ‘î oldu deyü Rûmeli emîrü'l-ümerâsı itdiği ḥayret-efzâ-yı cihânyân olmuşıydı. Ve Silaḥdar Paşayı müşâdere ve bir cezîreye nefy itmekle ta‘zîr kifâyet ederken ġaraż-ı sâbıḳına binâ'en ḳatl etmesi daḫi bî-vech idi. Nitekim ḳarîben ẕikr olunsa gerekdir daḫi nice bunun gibi esbâb-ı bâṭına ki ekṣeri âlemiyâna ḫafî ve haḳḳa ẓâhirdir; vuḳū' bulan esbâb-ı ẓâhireninde eşheri bu oldu ki silaḥdâr paşa-yı cedîd maẓhar-ı iltifât-ı pâdişâh saîd olup hancı Ḥüseyin Efendi ile ittifâḳ ve ittiḥâd eyleyüp ümûr-i devlete ḳarışub vezîr-i a‘ẓam mu‘âraża ṣadedinde olmaġa başladılar. Vezîr-i a‘ẓam ise silaḥdârın ibtidâ ẓuhûr edeceği eṣnâda pâdişâhı men‘a çalışub pâdişâhım ümûr-ı devlet müşâreket ḳabûl etmez. Vüzerâ,

[398] "*Hz Allah kazâsını infâz etmeyi murad ettiği zaman akıl sâhiplerinden akıllarını giderir, alır*." **Hadis-i Şerif**, Ramuzu'l-Ehadis, s. 344.
[399] "*Ey Rabbimiz, takatimizin, gücümüzün yetmeyeceğini bize yükleme*." Bakara, 2/286.

çukadar, ṣilaḥdar paşa'ya verilecek manṣıb ve ḥavâs ve levâzım-ı ihtişâma îrâd-ı devletin taḥammülü yokdur. Ḫazîneyi geregi gibi mâl-â-mâl edelim ba‘dehü murâd-ı şerîfiniz olduġu kadar çıraġlar alın şimdi vaḳti deġildir diye gördü. Fâ’it etmeyüp Silaḥdar Paşa ta‘ayyün buldu. Ve Cinci Ḫoca ile i‘tiżâd idüp vezîre ġalebe çalmaġa başladı. Vezîr her ne işlerse kimden ne alursa ne tevcîh ederse bunlar ḫaber alup ḫafiyyeten pâdişâha akbaḥ vech üzre bildirüb rakîblik eder oldular. Gittikce bunların evżâ‘ından vezîri dil-gîr olup kendüye mâni‘-i istiḳlâl olduḳları için izâlelerine çâre endîş oldu. Ve ḥüsn-i tedbîr ile pâdişâha söylemekle def‘i nâ mümkin idiġüni bildiği ecilden çırâġ-ı ḫâsı ḳul ketḫüdâsı Ḥüseyin Aġa ile bu sırrı der-miyân etdikdedir**.** **[46a]**

Ḥüseyin Aġa ma‘ḳūl gördi ki taḥrîk-i fitne-i râciliyye ile ḳul dîvânda çorba yemeyüp mezbûrun ib‘âd ḳılması telḳîn-i lâzımdır. Şâyed ġılv u ġâ’ilesi vehminden mezbûrlar ib‘âd olunup sonra tedrîcle haḳlarından gelinür. Bu ṭarîḳle kişver-i istiḳlâl size ṣarf olmaḳ müteṣavverdir dedikde paşâ-yı sâde dil ketḫüdâ beyin re’yine vücûd verüb imdi sana yüz kese aḳçe vereyim odalara ve söz ṣâḥiblerine tevzî‘ idüp şorba yemekden imtinâ‘ı ḫuṣûṣunda ittifâḳa sa‘y eylediydi. Ketḫüdâ beyin daḫi bu maṣlaḥata müte‘ahhid olduġu ḫânesine vardı. Ve odabaşılardan ve iḫtiyârlardan sözünü dinler zannettiği kimseleri çağırub aḳçe verüb mâ cerâyı birer ta‘lîm ve tenbîh eyledi. Ammâ çünki Ocaḳ ḥalḳının ekṣeri ve nâfizü'l-kelâm iḫtiyârları taḳlîl-i ulûfe ve ḳaṣr-ı menâfi‘ ve ḳat‘-ı fevâ’id itdiği için vezîrden çendân maḫẓûẓ deġiller idi. Ma‘ḳūl-şinâs olanları biribiriyle meşveret idüp pâdişâhımızdan biz ne cevr u eziyet gördük ki çorba yemeyüp bî-ma‘nâ taṣdî‘ ideyüz. Vezîrin murâdı bizim bahânemizle Silaḥdâr Paşa ile Ḥüseyin Efendiyi aradan ḳaldırmaḳdır ki kendüsi müstaḳil ola. Bu kadar zamân müstaḳil idi. Biz ne fâ’idesini gördük. Ocaġımızdan bu kadar bin esâme ḳaldırıb nîcelerimizin dirliklerin çalup bizim ve ġayri için bir cihet-i intifâ‘ komadı. Böyle kimse için bu maḳūle emr-i vahîmi'l-âḳıbeye şürû‘un fâ’idesi yokdur dediler. Bu vechile istişâre ederek Muṣliḥiddîn Aġa’ya varup bu ḳażiyyeyi anınla der-meyan etdiklerinde Muṣliḥıddîn Aġa ki mi‘mâr dâmâdı Ocaḳ ḥalḳının mu‘teber ṣâḥib-i reşâdıdır. Feryâd idüp, el-ḥazer sümme'l-ḥazer Sulṭan Murad merḥûmun nîce bin nüfûs ḳatli ile iṭfâ eylediği ateş-i fitneyi yeniden iş‘âl itmekmi istersiz. Ayaġa söz düşdükden sonra iş ḳatî müşkil olur bu ne asl-ı re’y-i **[46b]** fâsiddir deyüp rıżâ vermedi ve atına binüp vezîre varup Sulṭânım bu ne asl bî-ma‘nâ

işdir dedikde vezîr ḳażiyyenin şüyû‘undan münfa‘il olup ḫaberim yokdur deyü yemîn eyledi. Andan Muṣliḥıddîn Aġa Yeniçeri Aġasına varup bu ne bî-ma‘nâ işdir. Sizin bundan ḫaberiniz varmıdır dedikde aġa ḥayır âgâh degilim deyüp ve ḫavfından pâdişâha varup hikâyeyi i‘lâm eyledi.

Pâdişâh-ı âlem-penâh Ḥażretleri Muṣliḥıddîn Aġayı çaġırup, baḳa iḫtiyâr ḳullarım şorba yememek isterler imiş aṣlı varmıdır deyü su’âl buyurduḳlarında hâşâ pâdişâhım cümlesinin boynu ḳıldan incedir. Ve cümlesi emrine muṭî‘lerdir. Bu sözden aslâ ḫaberleri yokdur. Egerçi lalan keṯḫüdâ bey eliyle ba‘ż-ı odalara birkaç kese göndermiş lâkin anlar anın iġvâsıyla böyle iş itmek muḥâldir dedikde pâdişâh-ı cihân Sulṭan İbrâhim Ḫân Ḥażretleri yâ ben şimdi lalamı ḳatl etsem ḳullarım bana incinürlermi dedikde hâşâ pâdişâhım belki cümlesi haẕ ederler ve pâdişâhıma ḫayır du‘â ederler deyüp gelüp gitti. Ertesi eḥad günü vezîr Dîvân-ı hümâyûna varup da‘vâcılardan birine ta‘nîf ve azâr itdüġini pâdişâh ḥażretleri ḳafesden görüb iki kere ḳafesi ḳaḳub dîvân bozulmaġa işâret etdiler. Dîvân bozulup arża girmeye izin olmadı. Vezîr mütefekkiren saraya vardıḳda enderûn ḫüddâmından Bayram Aġa nâm kimesne Muṣliḥıddin Aġanın pâdişahı ḫabîr itdiġini duyup vezîr-i a‘ẓama bir tezkere gönderir. Ve keseler ḳażiyyesi duyuldu başına bir çâre gör deyü ḫaber uçurur. Vezîr-i a‘ẓam koynuna bir muṣḥaf-ı şerîf koyup süvâr olup demir ḳapudân içerü varır. Pâdişâhı ayak seyri eder bulup zemîni pûs eder bî-da‘vet geldüginden pâdişah ḫaşme gelüp lala ne aceb baban evi gibi da‘vetsiz gelürsin deyü ta‘zîr etdikde koynundan muṣḥafı piyâle **[47a]** çıḳarub kadem-i pâdişâhîye yüz sürüb devletlü pâdişâhım bu ḳuluna iftirâ idüp pâdişâhıma şöyle demişler ḫaberim yokdur, kiẕb-i sarîhdir deyüp ibrâ’-i zimmet için eymân-ı ġılâẓa başladı. Pâdişâh ḥażretleri itâb gûne yâ sen ta‘lîm eylemedin ise ḳullarım şorba yemekden niçin imtinâ‘ ederler ve beynlerinde bu maḳūle kelâmı nice söyleşebilirler dedikde pâdişâhım anların tuġyânı şimdi olmuş deġildir nice def‘a etmişlerdir. Bu âna dek bin dürlü tedbîr ile ben żabṭ ederdim lâkin şimdi istiḳlâlim olmadıġını duydular. Bana mutî‘ olmayup sözümü dinlemez oldular. Ba‘de'l-yevm żabṭlarına ḳādir degilim deyü cevâb virdi pâdişâh ḥażretleri heb yalan söylersin bu sözlerin kiẕbdir anlar benden râżîler, fitneyi sen ḳaldırmaḳ istersin deyü buyurduḳlarında muṣḥaf üzerine el koyup eger kiẕbim var ise bu kelâmı ḳadîm bana ġarîm olsun ve bana pâdişâhımın ni‘meti harâm olsun żabṭlarına ḳādir deġilim deyü nice eymân-ı ġılâẓ eyledi.

Sübhânellâhi'l-aẓîm bu ne keyfiyyetdir ki ânifen tafṣîl olunduġu üzre def‘-i şürekâ için muḥarrik-i fitne kendüsi iken devlet-i dünyânın birkaç gün imtidâdı için ḫilâf yere bu kadar eymân-ı ġılâẓ eyleyüp âḫiretine mużır ḥareket eyleye, maḥall-i ibretdir. Ḥaḳ Te‘âlâ celle şânühü ḥażretleri ibâdını gafletden îḳāz eyleye âmîn.

Ve'l-ḥâṣıl vezîr-i a‘ẓamın bu kelâmından pâdişâh-ı âlem-penâh ḥażretleri ġaḍaba gelüp hep sözlerin kiẕbdir ver mührümü ben żabṭ eder adam bulurum deyü buyurup daḫi bostancıbaşıya al şunu deyü işâret eyleyüp kendüler ḥareme doġru gitdiler . Bostancıbaşı köşk yanında muḥâvereyi istimâ‘ ederdi. Pâdişâhın al şunu dedikde mührü al demek fehm idüp paşaya mührü virin dedi. Paşa mührü teslim idüp kendüsi ṭaşraya doġru teveccüh etdikde bostancıbaşı mâni‘ olmadıġından pâdişâhın kelâmını fehm **[47b]** idemeyüp ġalaṭ itdiġini bildi ve fermân-ı pâdişâhî kendinin ḥabsi idiġini idrâk idüp bostancıbaşının ġalaṭını ġanîmet add idüp atına süvâr olup kemâl-i ḥayret ve ıżṭırâbla sarayına can atub ḳapuları ḳapadup etbâ‘ına silaḥlanın deyü emr etdi. Etbâ‘ ve ḥavâşî cem‘ olup bu ne asl-ı sû’-i tedbîrdir bu İstanbul şehridir cümlemizi ḳılıçtan geçürürler bir ġayri çâren var ise anı gör dediler. Nâçâr hevl-i cân ile ḥareme girüb bir siyah ḳapama bir yeşil muḳaddem bir çuḳa serḥaddi ile tebdîl-i câme bir kevrde ḥamâyil idüp ḥarem damından Nallı mescid ṭarafına indi. Berü cânibde ise pâdişâh çıḳup bostancıbaşıya nice etdin dedikde mühri teslîm idüp paşânın gittiġini söyledi. Pâdişâh ġaḍaba gelüp tîz kâfir yâ başı yâ başınız dedikde bostancıbaşı ġalaṭ idügini ol vaḳit bilüb dört beş yüz bostancı ile sinirlenüb vezîrin sarayına geldi. Ḳapuları ḳapanmış eṭrâfını iḥâṭa etdiler vezîr ise tebdîl-i kıyâfet Nallı Mescid cânibine egerçi indi. Amma uzaḳdan bostancıların hücûm ve iḥâṭasını görüb ḳurtulmaḳ müte‘assir idügini bilüb bâri aḫşama dek bir mevżi‘de eğlenüb gece firâr edeyim deyü Na‘llı Mescid ḳurbunda bir yıġın otluk var imiş anın altına gizlenür. Bostancılar ise sarayı açdırub girüb firârını duyduḳlarında mescid semtinde olan açık dîvarı ararlar iken bâlâ-yı dîvârdan biri otluġun ḥareketini görüb ḫaber verir altından cıḳarub ṭutduḳlarında sell-i seyf idüp bir bostancı parmaḳlarını doġrar bir bostancı bıçak ile ḳafasından urub ḳanını revân idüp bende çekdiler. Aḫẕ olunduġu sâ‘at pâdişâha ḫaber gitmişdi. Ḳatl idüp meyyitini getürsünler deyü **[48a]** tenbîh-i hümâyûn ṣudûr idüp bostancıbaşı Paşayı maġlûlen getirüp sebîlḫâne önüne geldikde ḳatl-i fermânı ḳarşu gelmeġin ḳatline müteşemmir oldular. Paşa her çend yalvarup beni ḥużûr-i hümâyûna zinde götürün pâdişâha söyleyecek sözüm vardır diye gördü

müfîd olmayup Ḫoca paşa çarsusunda Tırnakcı Sarayı ḳapusu ve Sebilḫâne önünde alâ mele'i'n-nâs Kara ʻAli dedikleri Ehremî rû siyâh kemend atub boġub bir kilim ile ḥabeşesini ḥużûr-i hümâyûna getürdüler. Baʻdehü götürüp müheyyâ itdiġi türbesinde defn etdiler.

Nâimâ merḥûm der ki işbu elli üç senesinde vuḳūʻ bulacak ḫusûf münâsebeti ile vezîrin ṭaraf-ı ḫilâfında olan Azîz Efendi-żâde Bahâyi Efendi bu beyti demişdir.

Beyt:
Mühr-i iḳbâl-i vezîr oldu giriftâr-i küsûf
Yüzü aġ ola ẓuhûr etdi hele ḥükm-i ḫusûf

Vezîrin cümle emvâli ṭaşınub mîrîye ḳabż olundu. Bir eġer hekyesinde otuz bin filori bulunup ġayri çokluk nüḳūd çıkmadı. Bir muḳaffel hücrede bir ḥasır döşenmiş üzerinde bir kürsi-i zî ḳıymet anın üzerinde beş kıṭʻa taṣvîr ki biri kendü taṣvîri bâḳîsi aʻyân-ı devletin ve bir taḫta üzerinde maʻâdinden mıḫlar gebgebler ḳaḳılmış bulundu. Eḥıbbâsı ḥavâṣṣ-ı maḳūlesi baʻż-ı âfât defʻi içindür dediler. Aʻdâsı sihir u aḳd-i lisâna müteʻallıḳ aʻmâl-i neyyir-i necâtdır dediler. El-uhdetü ale'r-râvî ḥattâ paşa'ya müteʻalliḳ ve müterediddir bir maġribî var idi. Paşa için sihir ve aḳd-i lisân ederdi deyü töhmet olunup yaġma etdiler. Paşâ-yı müşârun-ileyhin yine Nâimâ taḥrîri üzre ḳatline bir sebeb daḫi cesûr ve bahâdır olmaġla ekşeri aḥvâlde rifk u mülâyemet bilmeyüp tehevvür u şiddet üzre ḥareket itmekle ḥalḳ ḥuṣûṣan ḫizmet-i bâb-ı âlî ve erbâb-ı dîvân uḳūbet u azarından ifrat üzre hâ'if ve lerzân idiler ve lüṭf-u **[48b]** keremi ancak bir iki şaḫṣa maḫṣûṣ olup ḥalḳın mâl-ı mîrîden olan taʻayyüşünü bi'l-külliye ḳatʻ itmekle lüṭfundan ḳāniṭ olmuşlar idi. Ḫalḳı żabṭ itmek taḫvîf u tehdîde muḥtâc olduġu gibi tergîb u istimâlete daḫi muḥtâcdır.

Eflâtun-ı İlâhi der ki ḥalḳ üç kısımdır. Evvelkisi tabaḳa-i ʻaliyyedir ḥüccet ve ilzâm ile żabṭ olunur. İkincisi evsâṭ-ı nâsdır ekşer umûr da tergîb u istimâletle istiḫdâm olunur. Tabaḳa-i şâlişe sifledir terhîb u tehdîd ile żabṭ olunur. Bu tabaḳāt-ı şelâşeye unf-i mücerred ile ḥükûmet müşkḳıldir. İnḳıṭâʻı raġbet adem-i muḥabbete sebebdir. "*Men lem ye'men şerreke lem yürid ḫayrake"*[400] mażmûnu maʻlûmdur. Paşâ-yı müşârün-ileyh ise ḫavâṣṣa rifḳ u müdârâ itmek deġil nice umûr da pâdişaha

[400] Şerrinden emin olunmayan kimseden hayır murâd edilmez.

ḥiddet ve ru‘ûnet ile cevâb verüb devlet-i ‘aliyye'nin niẓâmında sa‘yim meşkûrdur deyü ḫayır-ḫâhlıḳ yüzünden mücâdele ve muḥâvere ederdi ve ḫaṭır-ḫâh-ı pâdişâhî olan umûrlarda kendi murâdına muvâfıḳ olmayana müsâ‘ade etmezdi. Marżîsi olmayan meṣâliḥden pâdişâhı ḥüsn-i mülâṭafe ile taḥvîl için ḫavâṣṣ-ı maḳbûlünden bir aḳl-ı râcih ṣâḥibini ḳavle alup ol maḳūle müşkilâtda anınla isti‘ânet etmeyüp mücerred istiḳlâl da‘vâsıyla cerḥ u ta‘dîl-i umûrda müstaḳıl bi'r-re’y olup pâdişâha naẓlanur idi ve isrâfât maḳūlesidir deyü sarây-ı âmire'nin ekṣeri maṣârifini tenḳîṣ itmekle ḫademe-i Enderûn-i hümâyûn kendüden i‘râza başlamışlar idi.

Yine Nâimâ der ki ḳapucular kâtibi Ḥüseyin Efendi ki sulṭan ketḫüdâsıdır naḳl eder ki Muṣṭafâ Paşa merḥûm cüz’iyyât için pâdişâh kendüyi da‘vet etdigüne dâ’imâ müteġayyir olup pâdişâh ne fermân etse men‘u mu‘âraża mu‘âmelesin ederdi. Ḥattâ ḳabîl-i vâḳi‘de pâdişâh ḥażretleri silâḥdarlıḳdan Davud Paşayı Anadolu eyâletiyle çıḳardıḳda vezâret ile kâm-yâb itmek murâd eyledikde Muṣṭafâ Paşa rıżâ vermeyüp pâdişahım vüzerâ çokdur ne lâzım deyü men‘ idüp bir gün vezîre bir haṭṭ-ı hümâyûn vürûd eyledikde mażmûnunda **[49a]** sebebi nedir senin virdiklerin tutulur benim virdiklerim tutulmaz ben Dilâver'e vezâret virdim deyü nice ciġer-gâh sözler yazmışlar idi. Bu mertebe ta‘annüdü pâdişâha ḫoş gelmez idi. Bir def‘a nigehbân-ı perde-kiyân-ı ḥarem-i ḫâṣ Ketḫüdâ Hâtun için beş yüz çeki odun fermân olunup mu‘aẓẓamât-ı umûra iştigâl sebebi ile te’hîr olunmuş.

Bir gün vezîr dîvânda umûr-ı mühimme görürken âdetden iki sâ‘at muḳaddem vezîre ḫaber verüb dîvânı bozdurub içerü da‘vet etdiler. Vardıḳda Ketḫüdâ Hâtuna fermân itdiġim odun bu vaḳte dek niçin virilmedi deyü itâb buyurduḳlarında pâdişâhım tenbîh edelüm verilsün deyü cevâb virdikden sonra küstâḫâne idüp pâdişâhım ben senin vezîrinim dîvânı bozdurub bu maḳūle cüz’î maṣlaḥat için beni çaġırdırsın. Beş yüz çeki odun otuz aḳçeden onbeş bin aḳçe eder. Bu kadar şey-i ḥasîs için beni getürdüb umûr-ı mühimmeyi ta‘vîḳ etdirirsiz. Bana ra‘iyyet-i ḫazîne ve ser-hadler aḥvâlini sormazsız deyü perde-bîrûn kelimât ile pâdişâhı muġber eyledi. Nâḳıl-i hikâye Ḥüseyin Efendi ki ṣadr-ı müşârün-ileyhin maḥrem esrârı idi, bu hikâyeyi işitdikde aḳlı başından gidüp varup Şeyḫü'l-İslâm Yaḥya Efendiye şikâyet ve arż-ı mâ cerâ etdikde Yaḥya Efendi hemen gözlerini açub ellerini ḳaldırûb bre zinhâr sakınsun pâdişâhlara böyle söz söylenmez. Ol umûr-ı

aẕîme dedüġi maṣlaḥatlar heb görülür olur biter. Hemân anlara lâzım olan pâdişâh-ı âlem-penâh ḥażretlerinin nutk-ı şerîflerine imtisâldir. İşte umûr-ı mu‘aẕẓama pâdişâhın tenbîh buyurduġu ma‘nâdır bu ne bî-mâ‘nâ işdir. Bizden oġlu muza selâm eyle zinhâr bu gûne ḫuşûnet u dellâl etmesünler ve pâdişâh ile bu mu‘âmeleden ḥazer etsünler dedi. Ḥüseyin Efendi bir taḳrîb ile gelüp Müftü Efendinin selâmını teblîġ idüp dediği naṣîḥati söyledi cevâbin da :**[49b]**

Be hey âdem! Bir manṣıb için kiẕb u müdârâyı irtikâb itmek bana güc gelür. Benim sa‘yim kendi devleti içindir. Ḥerkes bir ṭarafdan söz söyleyüp taḥrîk-i ġaḍab edecek nifâḳa başladılar. Hangi birinin murâdı üzre müdârâ edeyim. Böyle hayâtdan mevt daḫi yeġdir deyüp muḳteżâ-yı meşrebinden rucû‘ etmedi.“ *Men lem ye’men şerreke lem yürid ḫayrake.*”

Yine Nâimâ der ki şaḳāvetden mesmû‘dur ki Kara Muṣṭafâ Paşa'ya maḥremleri ḫayır-ḫâhlıḳ yüzünden Sulṭânım Silaḥdâr Yuşuf Paşa’ya müdârâ etseniz ma‘ḳūldür dediklerinde Sulṭân Murad gibi ḳahramân-ı zamânın maḳbûlü ve merġûbu silaḥdârına müdârâ etmeyüp ẕüll u tevâżu‘u ḳabûl etmedim deyü beynlerinde sebḳat eden mâcerâyı naḳl eylemiş tafṣîl-i mâcerâ budur ki merḥûm Sulṭan Murad Ḫân aşrında Bayram Paşa vezîr iken rind vü ṣâḥib-i aḳıl olmaġın kemâl-i ihtirâzından Silaḥdar Paşa’ya ẕiyâde müdârâ idüp pâdişâh ḥażretlerine her ne telḫîṣ ederse bi-aynihi Silaḥdâr Paşa’ya da bir tezkire yazup ma‘an gönderüb i‘lâm ederdi. Silaḥdar Paşa da Bayram Paşa'ya ṭarafdarlıḳ idüp her kelâmını tenfîze sa‘y ederdi. Çûn Bayram Paşa vefât idüp mühür Ṭayyâr Meḥmed Paşa'ya gidüp Kara Muṣṭafâ Paşa ḳā’im-maḳām oldu. Tab‘ında feżâḥat vü dimâġında nüḫûset ḥadd-i i‘tidâlden mütecâviz olmaġın Silâḥdara iltifât etmeyüp her mâddeyi ancak Pâdişâha yazardı. Silaḥdâr Paşa pâdişâha şekvâ idüp Kara Muṣṭafâ Paşa bu ḳulunuzu âdem yerine komaz. Muḳaddemâ ve ḥâlâ arż eylediği umûru nâ maḥrem add eder. Bilmem yanında cürmüm nedir dedikde Padişâh-ı âlem-penâh ḥażretleri daḫi Kara Muṣṭafâ Paşa’ya itâb idüp niçin silaḥdarım cânibini iṭrâḥ idüp umûru ana da yazmazsın dediklerinde düstûr-i veḳūr cevâb-ı bâ-ṣavâb verûb, şevketlü Pâdişâhım evvelâ bu ḳuluna bildir: **[50a]**

Silaḥdar ḳulunun senin salṭanatında ortaḳlığı varmıdır, yoḳmudur? Eġer var ise emr-i pâdişâhımın her umûru ana da yazmaḳ lâzım gelür. Yoġise pâdişâhım ben

yalnız seni pâdişâhım bilirüm ancak sana yazarım ve lâyıḳ olan budur ki benimle pâdişâhımın miyânında vuḳū‘bulan mükâtebât ve mu‘âmelât maḳūlesi esrâra ḳat‘a silaḥdâr ve ġayrisi muṭṭali‘ olmaya. Ve illâ ben ḥükûmet u vezâret edemem deyü ḫatm-i kelâm etdikde bu cür’et-i sâdıḳāne tab‘-ı hümâyûna ḫoş gelüp silaḥdâra daḫi yazmaḳdan kendüyi mu‘âf buyurmuşlar idi. Bu vech üzre Silaḥdâr Paşa ile beynleri ḫoş olmayüp beynehümâda adâvet muḳarrer idi.

Paşâ-yı merḳūmun mühürdârı Vecîhî Ḥasan Efendi merḥûm târiḫinde der ki: Ḥażret-i pâdişâh-ı rûy-i zemîn “*ḫalledallâhü ḫilâfetehü ilâ yevmi'd-dîn*”[401] ḥażretlerinin mübtelâ olduġu renc-i hafeḳāna ilâc-ı etibbâ te’sîr etmeyüp ṣâḥib-i nefes u azâyim-ḫânlara mürâca‘at üzereler iken Memâlik-i Anadolu ḳuḍâtından Za‘feranbolu nâm mevżi‘de medfûn olan meşâyiḫ-i iẓâmdan bir kimsenin evlâdından olmaḳ üzre şöhret-i kâẕibesi olan Ḥüseyin nâm bir sûhte-i mechûl taḥṣîl-i ma‘ârife adem-i ḳudretinden medâr-ı ma‘îşet olmaḳ için azâyim-ḫânlıḳ ile cerr-i emvâle meşgûl idi. Ba‘dehü Cinci laḳabıyla meşhûr ve âsitâne-i devlet melce-i cumhûr olmuşdu. Vâlide-i Sulṭân ilḳāsıyla ḥużûr-ı hümâyûn-i şehriyârîye sevḳ olunup da‘vet olundukda nefesinden bir miḳdâr ihsâs-ı râhat eylemeleri ile maẓhar-ı inâyet ve iltifâtları olup dâḫil-i ḳayd-ı defter mülâzemet deġil iken def‘aten ḫâric müderrisi olmaḳ için işdâr-ı fermân buyurduḳlarında çâr-bâliş pîrâ-yı mesned-i ṣadâret Yaḥya Efendi sâz-kâr-i ḳānûn-i salṭanat deġildir deyü istikṣâr ṣadedinde iken

Beyt:
Verse nâdâna felek dil-ḫâhı üzre devleti **[50b]**
Düşdüġünde pek şikest olmaḳdır anın ḥikmeti

fehvâsı üzre birkaç günden sonra cedd-i büzürg-vârları cennet mekân merḥûm Sulṭan Süleyman Ḫân medresesi virilüp ba‘dehü Ġalaṭa ḳażâsı inâyet olundu. Ve rikâbdâr-ı ḫâṣṣa Yusuf Aġaya vezâretle silâḥdârlıḳ virilüp Silâḥdar Paşalıḳ unvânıyla kesb-i iştihâr eyledi. İltifât-ı şehriyârî ile meẕkûrlar melce’-i ḫavâs vü avâm olup murâd eyledikleri mevâddı bî-tekellüf pâdişâh-ı enâma arż u i‘lâm ederler idi. Her manṣıb ehline tevcîh olunup azl u naṣb ġâ’ilesi ber ṭaraf olmaġla fuḳarâ istirâhat etmişler iken manṣıb-ı rüşvetle ṣatmaġa cenâb-ı pâdişâhîyi sevḳ idüp bu kâr-ı

[401] Hz. Allah hilâfetini dîn gününe kadar devâm ettirsin.

feżâḥat-encâma mübâşeret ve bu efʿâl-i mekrûheye mübâderet etdiklerinde Vezîr-i ʿazam Kara Muṣṭafâ Paşa ṭaraf-ı ḫilâfda bulunup her çend menʿa sâʿî olduḳca mümkin olmayup meẕkûrlar ile ḥüsn-i zend-gânı olmayacaġın bilüb ve iki defʿa mühr-i vezâreti teslîm idüp ricâ-yı azl etdikde ol daḫi ḥuṣûle gelmemek ile bi'l-külliye ḫizmet-i devletden rû-gerdân u intiẓâr-ı şehâdet ile evḳātı güzerân üzre iken mekr u tezvîr-i aʿdâ ile maẓhar-ı ḳahr-ı ḳahramânî ve âzim-i behişt-i câvidânî oldu. Vezîr-i müşârün-ileyh ḥall u aḳdi umûrda reʾy-i ṣâʾib ile âlem-ârâ ve ḥüsn-i ahlâk ve eṭvâr-i pesendîde ile maḳbûl-ı ṭıbâʿ-ı uḳalâ olup felek-i hezârân dîde-i mirʾât ẓuhûra naẓîrini müşâhede itmek muḥâl u binây-ı câh ve celâli teneddübân ḥavâdiṯ dehr bî-diriġ ile ḫalâṣ-pezîr olmaḳ münâsibü'l-iḥtimâl iken bir iki mechûlün ẓuhûru ile kevkeb-i baḫt-ı devleti üfûl eyledi. Ḫamsîne ḳarîb idi. Beş dört ay pîraye-baḫş ṣadr-ı saʿâdet oldular. Ve iki seneye ḳarîb ḳapudân olmuşdu. Beyne'l-vüzerâ memdûḥ olan vezîr-i zîşânın biridir ki mesleġi sonra gelenlere dîvânda düstûr-i amel oldu. Yine Naʿîmâ der ki:**[51a]**

Vezîr-i mezbûr âḳıl u müdebbir olup ancak nokṣanı oḳur ve yazar deġil idi. Kendi daḫi iʿtirâf idüp ben bu maḳāma lâyıḳ deġilim. Nihâyet ḳaht-ı ricâl olmaġla beni naṣb etdiler. Zîrâ manṣıb-ı ṣadâretin şartı okuyup yazmaḳdır. Pâdişâh ile vezîr arasında esrâra müteʿallıḳ nice umûr vârdır bir kâtib-i vâḳıf olmaḳ lâzım gelür der idi. Maʿa żâlik vüzerâ-yı iẓâmın ser-efrâzı idi.

Yine Vecîhî merḥûm târîḫinde der ki Paşâ-yı müşârün-ileyh âḳıbet-i kârdan gâfil olmayup bezl-i dînâr u direm ile vücûh-i ḫayrâta mâʾil idi. Ez cümle Ḳaʿbe-i Mükerreme'ye Arafâtdan gelen ṣuyun mecrâsına bir aẓîm seng-i siyâh sedd-i râh olmaġla muḳaddemâ sâʿî-i ḫayr olanlar meşakḳat-i tâm ve ihtimâm mâlâ-kelâm ile dört usbuʿ miḳdârı ancak ḳatʿ etdirüb ḳalîlü'l-intifâʿ idüġi mesmûʿu oldukda vâfir mâl gönderüb ol seng-i siyâhı bir ol kadar daḫi ḳatʿ etdürüb âb-ı firâvân aḥâli-i ḥarem-i muḥtereme kifâyet miḳdârı cereyân itmekle dünyâda düʿâ-yı ḫayra nâʾil ve uḳbâda aʿlâ-yı derecâta vâṣıl oldular. Ve ṭarîḳ-ı Mekke-i Mükerremeʾde Ayn-ı Zerḳā üzerine bir ḳalʿa binâ etdirüb Ḥaremeyn fuḳarâsına ve ḳalʿa-i mezbûre müstaḥfiẓlarına mevâcib u ḫayrât-ı sâʾiresi levâzımıyla evḳāından beher sene iki bin beş yüz sikke-i ḥa ? irsâl olunur. Ḥattâ bin yüz elli doḳuz (1159/1746-1747) târiḫinde bu ḥaḳîr Şehri-ẕâde-i şikeste żamîr ḥacc-i şerîfe giderken defteriyle meblaġ-ı

merḳūmu müderrisi olan Meḥmed Efendi demekle şehîr fâẕıl-ı bî-naẓîre getürmüşdür ki *Tuḥfetü'l-Ḥaremeyn* nâm nüsḫamızda meẕkûr İstanbul'da Parmaḳḳapu ḳurbunda bir medresesi vardı ki bir maḥalde kendi ve pîşgâhında Ḳapudân Paşa medfûndur. Ve Ġalaṭada ḳurşunlu mahzene muṭṭaṣıla yazma olan kenîse bundan aḳdem şekvâ-yı müslimîn ile mühürlenmişdi. Vezîr-i müşârün-ileyh bin elli iki târiḫinde (1052/1642-1643) ol maḥalde mahż-ı ḫayrından

Mıṣra‘**:[51b]**
Ma‘bed-i taḳavvuy-i zemîn ve ḳıblegâh-ı müslimîn

bir câmi‘-i pâkize ṭarḥ ve dil-nîşîn iḥdâṯ etdiler. Ve Toḳat ve Sivas beyninde Artuḳabad menzilinde vâḳi‘ Meḥmed Paşa Ḫânı ki mürûr-ı ezmân ile virân olmuşdu. Tecdîd idüp câmi‘ ve ḥamâm yapdırub etrafdan dört beşyüz öktürdüb ma‘mûr etdi ve Sivas Yenişehri demekle meşhûr bir ḳażâ oldu. Ve Edirne'de Mihal Bey köprüsünün ekṯerisi ḫarâbe idi, yirmi bin ġuruşdan ẕiyâde aḳçe ṣarf idüp müceddeden yapdırdı. Edirne yolu üzre ḳasaba-i Çorlin ve daḫi Ḳuruçay demekle ma‘rûf olan mevzi‘de cisirler binâ ve ḳantaralar inşâ idüp

Mıṣra‘:
O yoldan etdi ebnâ-yı sebîlin miḫnetin zâ'il

Egre nâm ḳal‘a ki ol vaḳitde ser-ḥadd-i İslâm idi pâdişâh-ı âlem-penâh adâlet-destgâh

Li-münşi'ihi:
Maẓhar-ı vücûd u' nuṣret bâ‘iṯ
Ya‘nî Sulṭan Meḥmed Sâlis

tâbe ṯerâhü ḥażretleri feṭḥ edileden berü ülke-i merḳūmede bir ḥamâm yapılmayup bu cihetden aḥâlisi ẕiyâde zaḥmet çekerler idi. Bu ḳażiyye vezîr-i merḳūmun mesmû‘ ve ma‘lûmu oldukda ol maḥalde bir âlî ḥamâm ve mekteb ve barutḫâne yaptırdı. Ve maḥmiye-i İstanbul'da ve daḫi Üsküdar'da Pendik nâm sâḥilde ve sâ'ir muḥtâc olan mevâżi‘de çeşmeler binâ etdirüb

Mıṣrâ‘:

İtdi ayn-ı lüṭufla leb-i teşne-gâne iltifât

ve daḫi Anadolu cânibinde ve Rûmeli'nde sa‘bü'l-mürûr olan yollarda ḳaldırımlar ve su bulunmaz yerlerde çeşmeler ve selsebîller binâ idüp bî-nihâye âs̱âr-i ḫayrı bâḳî ḳaldı. Ve bi'l-cümle vüzerâ’-i aṣrın eşbehi idi.

Yine Nâimâ merḥûm der ki: Eyyâm-ı ṣadâretinde ta‘ayyün-i tâm ve nüfûz-i kelâmını naḳl edenlerden mesmû‘dur: Kendi vaḳtinde Ḳazak melâ‘îni gelüp Midye ḳaryesini urub ġâret idüp bir Âl-i Muḥammedî nice müslümanlar ile esîr etmişler. Vezîr-i merḳūmun mesmû‘u **[52a]** oldukda ol eşyâ esîrler ile gelür ve illâ kendüleri bilir deyü ḫaber gönderdikde cümlesi geldüġi şâyi‘ olmuşdur. Nüfûz kelimesi bir rütbede idi ki aṣlâ bir kelâmı iki etmeyüp her ne derse te’sîr ederdi.

Kelâm-ı mu‘tebere

Ḫafî olmaya ki kütüb-i tevârīḫde merḥûm Kara Muṣṭafâ Paşa haḳḳında muḫtelif rivâyetler yazmışlardır. Kimi perverde-i ni‘ami olduġu cihetden medḥ u şitâyişinde ifrâṭ ve kimi âzürde-i cevr u sitemi olmaġla ḳadḥ ve zemmi ṭarafını ṭutub her biri bir vâdi’-i nâ-becâya taṣaddî etmişlerdir. Ez-cümle Mevlâna Kara Çelebi-z̲âde Abdülazîz Efendi ve Şeyḫü'l-İslâm Bahâyî Meḥmed Efendi ṭarîḳ-ı ḳadḥa sülûk ve mühürdârı Vecîhî Ḥasan Efendi veliyy-i ni‘meti olduġundan medḥinde ifrâṭ itmişdir. Ve Müsevvid-i Târiḫ-i Nâimâ Ṣârīḫü'l-Menâr-z̲âde daḫi müzzemen eder. Lâkin Kâtib Çelebi merḥûm “*ḫayrü'l-umûri evsaṭuhâ*” [402]meslekine sâlik olmaġla râh-ı ṣavâba gitmişdir. Cümlenin aḳvâli ale't-tafṣîl ânifen keşîde-i silk-i süṭûr ḳılındı.

Netice Muṣṭafâ Paşa merḥûm nâdirü'l-mis̱âl adîmü't-temâsîl bir vücûd-i bî-hemâl olup aybı ancak fart-ı ḥiddet ve mevâdd-ı ḫâki muḳteżâsınca umûruna ġâyet ḫuşûnet üzre idi. Nefsinde sâdıḳ kimse olmaġla devlete ḫayr-ḫâhlıḳ eyledi. Lâkin müdârâ daḫi şarttır. Zîrâ muḳteżâ-yı zamâne oldu ne güzel Mısrâ‘‘dır

Gördün zamâna uymadı, sen uy zamâna

[402] “*İşlerin hayırlısı orta yol (dengede) olanıdır*.” **Hadis-i Şerif**, Keşfü'l Hafa, C.1, s. 391.

Mesned-i ṣadâretde olan kimesneye lâzım ve lâzibdir ki mülûkünün meşrebince ḥareket eyleyüp meşreb-i mülk ne vâdîde ise ol ṭarafa sâlik olup lisân-ı mülkden ṣudûr eden kelâm eġer muġâyir-i ḳānûn ise rifḳ ile müdâfa‘asına sa‘y ede. Ḫuşûnet ve ḥiddet ile ḥareket vüzerâ ve vükelâya şâyeste deġildir. Ve'l-ḥâṣıl lisân-ı aṣr dedikleri herkesle oluru mertebe geçinmek olduġunu bilmek cümleye lâbüddür ve selâtînin lisân-ı hümâyûnlarından ṣudûr eden mâdde her ne kadar cüz’î ve lâ şey maḳūlesi ise daḫi mâdâmki lisân-ı hümâyûndan sâdır ola ehemm-i umûr olduġu **[52b]** meczûmdur. Mülûke daḫi lâzımdır ki müstaḳîmü'l-eṭvâr ḫayr-ḫâh ve dindâr vüzerâya istiḳlâl-i tâm vere. Zîrâ rütbe-i vezâret ümm-i menâṣıb-ı devlet ve üss-i merâsim-i salṭanatdır. Bu vekîl-i muṭlaḳ ḳarîb u ba‘îd cümle ḥalḳ ile pâdişâh beynine tavassuṭ eder lâkin vezîr-i a‘ẓam ile pâdişah beynine kimse tavassuṭ edemez. Ve âḫer kimse maḥrem esrârları olmaḳ câ’iz deġildir.

Rütbe-i vekâlet bir vechile şirket ḳabûl etmez. Zâtî fi'l-cümle envâ‘-ı maḳāsıddan ârî müstaḳîm vüzerâya istiḳlâl-i tâm vermek inde'l-aḳıl mertebe-i vücûbedir zîrâ müstaḳil olmayan vezîr kendüyi muḥâfaẓa ḳaydına düşmekden ġayri bir iş göremez.

Devr-i Sulṭan Meḥmed-i Râbi‘de Köprülü Meḥmed Paşa'ya gelince vüzerâda istiḳlâl olmamaġla ẓuhûra gelen iḫtilâl ve Köprülü Meḥmed Paşa emrinde müstaḳıl olmaġla vaḳtinde vuḳū‘bulan niẓâm-ı devlet ve intiẓâm-ı ḳavânîn-i salṭanat kütüb-i tevârîḫi tetebbü‘ edenlerin ma‘lûmlarıdır. Vüzerâya olur olmaz söz için ġaḍab u itâb ve şeyâtîn-i ins iġvâsıyla zehr-nâk ḫiṭâb etmeniz mülûke ayıbdır. Zîrâ manṣıb-ı vezâretden müşkil-ter maṣlaḥat ve gûna-gûn mihneti müştemil su‘ûbetli ḫizmet yokdur. Rıżâ-yı Ḥaḳ te‘âlâ celle şânühü ve rıżâ-yı ḥażret-i pâdişâhî ve rıżâ-yı ḥalḳ ve kendü nefsini irżâ bu dört rıżâ-yı müteḫâlifetü't-tekâżüd her bâr tevâfuḳ üzre bulunmaḳ müte‘assirdir. Bunların beyninde hazm-i âḳılâne ile ḥareket idüp dîn ü dünyâya żarar gelmeyecek harekât ne kadar müşkile-i umûrdan idüġini yine ol maḳām-ı âlî asḥâbları bilir kitâblarda ve ḥikâyâtda okuyup işidenler bilmez bizim gibi bir ḳuru sözünü naḳl eder. Ḥaḳ te‘âlâ veliyyü'n-ni‘am efendimize tevfîḳ verüb cümle müşkillerini âsân eyleye âmîn. Ṭutalım kemâl-i iḫtiyâṭ ile harekât-ı mu‘tedilleye imkân olmuş ḥavâdiṯ gerdûn ve ẓuhûrât-ı **[53a]** dehr-i bukelemûndan tevellüd eyleyen devâhi’-i ġayr-i melḥûẓaya ne çâre olur hemân sebîl-i selâmet

dâ’imâ ḫayır-ḫâhlıġla ṭarîḳ-i istiḳāmetde olup her ḥalde ḥażret-i Rabbi'l-âlemînden isti‘ânetle müyesser olur. Her ḥâlde emrinde müstaḳıl olmayan vüzerânın Cenâb-ı Ḥażret-i Bârî celle şânühü mu‘în ve ẓahîri ola âmîn.

Zîrâ rıżâ-yı ḥalḳ üzre olan umûra mübâderet etse rıżâ’üllâh ber-ṭaraf olur. Bu cihetden binây-ı âḫireti berbâd olacaġı bî-işṭibâhdır. Eger rıżâ-yı pâdişâhî mütâba‘at etmese ḳatl-i ḫavfi muḳarrer ḳaldı ki müṣâḥibât-ı pâdişâhîye muḫâlefet ve rıżâlarına ġayr-i muṭâbıḳ işde bulunsa mâdâm ki vezîr ġayr-i müstaḳıldir. Anlarda vezâretde şerîk mesâbesindedirler. Pâdişâh anların vezîr haḳḳında tefevvüh etdikleri kelimâta naẓar ederse yine vezîrin yâ azline veyâ ḳatline sebeb olur. Zîrâ selefde ola gelmişdür ve ekṣer vüzerâ ḥussâd nifâḳıyla ḳatl olunmuşdur. Nitekim ba‘żısı bu maḳālede meẕkûrun bu vechile emrinde ġayr-i müstaḳıl olan vüzerâ baḥr-i ḥayretde ṣenâverlik idüp iki câmi‘ arasında ḳalmış bî-namâza döner daḫi emr-i vezâretde şirket bâ‘iṣ-i cezâ’î-i ḳānûn-ı devlet ve bâdi’-i inhidâmi-i ḳaṣr-ı niẓâm-ı salṭanatdır. Mülûke lâyıḳ ve mesâbe-i farżda olan emir ki -li-külli amelin ricâlün- muḳteżâsınca amel idüp her işde ve her rütbede ṣâḥibini bulup istiḫdâm idüp ol kesin me’mûr olduġu ḫizmete bir âḫeri şerîk ittihâz etmemekdir. Tâki herkes bulunduġu ḫizmetde dîn u devlete nâfi‘ ef‘âli vücûda getüre. Fezleke-i kelâm Kara Muṣṭafâ Paşa’nın eger ḥiddet-i tab‘ı ve ḫuşûneti olmasa âleme miṣli bir gelenlerden idi. Bâ îyne ? cümle bin târiḫinden (1000/1591-1592) sonra gelen vüzerânın eşbehi olduġu inde'l-uḳalâ ḳażâyâ-yı müsellemeden olduġu müsbetdir. Zamânında mu‘tâd olan hedâyâdan ġayri bir âḥadden bir habbe şey alındığına rızâsı yoġidi. Raḥmetüllâhi ‘aleyh.**[53b]**

3.39. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ MUṢṬAFÂ PAŞA

Bâzirgân-ẕâde demekle ma‘rûfdur. Kemâl-i ḥüsn u behcet ve nihâyet leṭâfetle elsine-i nâsda meẕkûr olup nûr-i ruḫsâr-ı tâbdârı yanında cehr-i münîr meksûf ve ḥüsn-i Yusuf-i mânend ile mevṣûf olduġu

Li-münşi’ihi:
Şâh-ı âlem-penâh ü ṣâḥib-i dâd
Ḳahramân-ı cihân ḫân Murâd

tâbe ş̲erâhü ḥażretlerinin mesmû‘ları oldukda ḥarem-sarây-ı behişt-ârâya alup min külli'l-vücûh [403] maḳbûl-i sulṭânî olmuş idi. Enderûn-i hümâyûnda ḫidemât-ı keş̲îrede müstaḫdem ve ba‘de'l-ezmine silaḥdâr-ı şehriyârî olmaġla mükrem oldu. Bin ḳırḳ dört Ẕi'l-ḥiccesinde (Ẕi'l-ḥicce 1044/Haziran 1635) vâki‘ Revân seferinde Sivas ṣaḥrâsına nüzûl olunduġu gün vezîr-i ş̲ânî nâmıyla Ḥarem-i hümâyûndan ṭaşra çıḳup ve bu vechile mu‘azzez u mükerrem oldu.

Nâimâ taḥrîri üzre Revân avdetinde mezbûre Atmeydanında vâki‘ Receb Paşa Sarayı ki aṣlında İbrahim Paşa Sarayı derler konaḳ ta‘yîn olunup fermân-ı hümâyûn ile Ḳā’im-maḳām Bayram Paşa ol sarayı emti‘a-i ṭılâ-dûz ile mefrûş idüp ġuref u ḳusûrun zer u zîver ile teznîb u ḫüddâm ve etbâ‘ odalarına varınca bisât-ı lâyiḳa ve mühimmât-ı lâzıme birle tenzîl eyleyüp dil-ḫâh-ı pâdişâhî üzre her kuṣûrun tekmîl etmişdi. Pâdişâh-ı âlem-penâh ḥażretlerine tertîb olunan vech üzre cümle vüzerâ vü vükelâ ve erkân u erbâb-ı dîvân ve ricâl u a‘yânı ol âlâ-yı celâdet-nişân ile hasbe'l-emir Silaḥdâr Paşa'nın önüne düşüp mülûkâne tertîb u tavẓîh ile tehiyye olan sarayına getürdüler. Rûz-ı mezbûrda Silaḥdâr Paşa cıġâl giyüp üzerine ḳabası al ve başlarına zerân-dûd miġfer ve üzerine ibrişimden bir al şalı sarınub kemâl-i übbehet u unvân ile arż-ı celâdet-şân etmişler idi. **[54a]** Ve kendünün bin miḳdârı maḫṣûṣ sekbânı var idi ki cümlesi tüfeng-endâz-bir muḥteri‘ gürûh-ı nâ-sâz idiler. Aẓîm tüfeng şenlikleri eylediler. Zamân-ı yesîrde ol şâb-ı muḳbile yüz tutan iḳbâle sagîr u kebîr ḥayrân ḳaldılar. Amma nefsinde Silaḥtar Paşa ḥüsn-i cemâl ve pesendîde-ḫiṣâl ṣâḥibi bir merd-i dilîr ve devlete ḳurbe lâyıḳ reşîd u kâmil bir vezîr idi. Beş seneye ḳarîb vezîr-i ş̲ânî oldukdan sonra

Li-münşi’ihi:
Rüstem ve sâm mehâbet-i şâh ṣâḥib-i adl u dâd
Hüsrev-i aṣr ve mu‘izzü'd-devle ya‘nî Ḫân Murad

tâbe ş̲erâhü ḫizmetleri bin ḳırḳ sekiz (1048/1638-1639) târiḫinde dest-i ser-hüsrân rafż-bîşe ya‘nî Şah Abbâs bir endişenin bi-ḳażâ’illâhi te‘âlâ dest-i istîlâsına giriftâr olan dârü'l-cihâd ḥışnı u alâ-yı Bagdâd-ı Behişt-âbâdı istirdâd için bâ-mezheb-i Numân ictihâda niyyet birle âzim-i sefer-i ẓafer-eş̲er oldukda ma‘iyyet-i

[403] Her cihetten.

Ḥüsrevânî birle ser firâz ve eşnâ-yı muḥârebede Ṣadr-ı aʿẓam Ṭayyar Meḥmed Paşa dest-i sâkîʾ-i ezelden şerbet-i şehâdeti nûş idüp ḳapudân sâlifü'z-ẕikr merḥûm ṣadr-ı maʿreke-ârâ Kara Muṣṭafâ Paşa teşrîf-sâz-ı maḳām-ı ṣadâret-i uẓmâ oldukda ḳapudânlık tevcîhiyle ser-efrâz olmuş idi. Baʿde itmâmi'l-merâm sâlimen ve manṣûren mevkib-i Sulṭânî cânib-i âsitâne-i saʿâdet-âşiyâna vuṣûl bulup ḳırḳ doḳuz evâsıṭında (1049/1639-1640) Karadenize sefer iḳtiżâ idüp ṣâḥibü't-terceme Baḥr-i Siyâh cânibine aẓîmetden bi'l-külliye imtinâʿ ve ol hemûya mânend cû ceryânından istiġnâ itmekle ḳapudânlık Siyavuş Paşa'ya ve mûmâileyhe Rûmeli eyâleti tevcîh olundu. Baʿde'l-müdde Timeşvara naḳl olunup

Li-münşiʾihi:**[54b]**
Maẓhar-ı lüṭf-i lâ Yezâl u Rahîm
Ḥażret-i Gâzî Ḫân İbrâhim

tâbe ş̱erâhü ḥażretlerinin ahd-i hümâyûnlarında ḳatl olundu.

3.40. TAFṢÎL-İ ḲATL-İ SİLAḤDAR PAŞA

Vecîhî merḥûm taḥrîri üzre Temeşvar Beylerbeyisi olan ol Silaḥdar Paşa ki muḳaddemâ Ḥarem-i hümâyûnda iken maḳbûl-i pâdişâh-ı cihân olmaġla ṭanṭana-i şöhreti mele-i aʿlâya erişmişdi. Merḥûmun ise kemâl-i muḥabbetlerinden her sözüne muḫâlefeti olmamaġla murâd eylediġi menâṣıbı istediġi âdemlere alıverüb diledügini kendü ṭarafından żabṭ ve âdemlerine tevcih-i emvâl-i aẓîme taḥṣîl etmişler idi. Bu rütbe ile ḳanâʿat lâzım iken Beytü'l-mâl-i müslimîne âʾid olan Ḳıbrıs ḫazînesi ki senede seksen bin (80000) ġuruş eder dâḫil-i ḫizâne-i âmire olmayup ḳul mevâcibine verilürdi. Üç dört sene miḳdârı mâl-ı meẕkûru bi'l-külliye aḫẕ idüp andan mâʿadâ ḫizâne-i pâdişâhîde olan mülûke maḫṣûṣ tuḥaf-ı bî-naẓar ve tefârîḳ-i bî-adîli bî-tekellüf alup ḥıfẓ idüp daḫi nice inʿâmât-ı mülûkâne ile maḥsûd-i âlem olmuşdu. Sulṭan Murad Ḫân Ġâzî vefâtından sonra ibtidâ manṣıba çıkdıḳlarında bir miḳdâr ẕî-ḳıymet eşyâ ṭaraf-ı mîrîye alınmışdı. Tekrâr sâʾir eşyânın müṭâlebe ve taḥṣîli içün Edirne bostancıbaşısı olan cellâd-ı meşhûr Merrîh ile teveʾümân Sinan Aġa yediyle fermân-ı hümâyûn gönderilüb ber-mûceb-i emr-i şerîf ḳalʿaya ḥabs olunup teftîş etdiklerinde nüḳūd-i emvâl maḳūlesinden elli bin (50000) ġuruşluk miḳdârı eşyânın defterin lede'l-irsâl bundan ẕiyâde ḳudretim yokdur deyü taʿallül itmekle ḳatline ḫaṭṭ-

ı hümâyûn ṣudûr idüp ba‘de'l-ḳatl dâḫil-i ḫizâne-i pâdişâhî olan nüḳūd ve âlât-ı mücevher-i zerrîn vü simmîn ve tuḥaf-ı nâ-ma‘dûde beş bin kîseden ẕiyâde idi.**[55a]** Nâimâ merḥûm der ki:

Müverriḫ ḳatlinin ẓuhûruna sebeb olan ma‘nâyı tafṣîl idüp der ki: Sulṭan Murad Han-ı merḥûm ḥâl-i ḥayâtında sulbiye kızı Ḳaya Sulṭanı Silaḥdar Paşa'ya nâmzed etmesi beyne'l-a‘yân ḥuṣûṣan Sarây-ı âmire ḫüddâmı beyninde şâyi‘ idi. Ḳaya Sulṭan Keṯüdâsı Mevḳūfâtcı Meḥmed Efendi ki bir müte‘ayyen âdem idi. Vezîr-i a‘ẓam Kara Muṣṭafâ Paşanın istiḳlâl u şevketi altında maḳhûr olmaġın Sulṭân Silaḥdâr Paşa'ya tezvîc oluna. Ol taḳrîbiyle Âsitâneye gelüp ḳā’im-maḳām veyâ âḫer manṣıb ile ḳurb-i devletde şâd-kâm olmaḳ vesîlesiyle ke'l-evvel ta‘ayyün kesb itmek mümkindir mülâḥaẓası idüp bu tedbîr s̱ûret-pezîr olursa kendüsi ve sâ’ir tevâbi‘ ke'l-evvel menâfi‘-i devlete müḳāsim ve müşârik olmaḳ tama‘ına düşüp bu re’y-i nâ-ma‘ḳūlün temşiyetine mübâşeret etdiler. Merḳūm Meḥmed Efendi Silaḥdâr Paşa’ya hevâ-dâr geçinen kimseler ile her-bâr meşveret ederek bu ḫuṣûṣu ḳuvvetden fi‘le getürmeye şürû‘ idüp bu ḫayâl-i ḫâm ve maṣlaḥat-ı bed-fercâm iffetli ismetli vâlide Sulṭân ḥażretlerine bir ṭarîḳle teblîġ etdiler. Anlar daḫi hem-zeban oldukda tedârik-i meṣâliḥ-i sûr için Silaḥdâr Paşanın Âsitâneye gelmesi ḳasdıyla cenâb-ı pâdişâhîye arż-ı mâ-fi'l-bâl ile istid‘â-yı inâyet etdiler. Çûn vezîr-i a‘ẓam umûr-ı devlete istiḳlâl üzre mutaṣarrıf ve pâdişâh ḥażretleri her ḫuṣûṣda kendüleriyle istişâreye mütevaḳḳıf idiler. Bu ma‘nâyı kendüler ile müẓâkere buyurduḳlarında vezîr-i a‘ẓam söze gelüp pâdişâhım benim maḳsûdum uġûr-i dîn u devletlerin istiḳāmetle ḫizmet idüp aḥvâl-i mülk vü re‘âyâya niẓâm vermekdir. Bu ma‘nâ ise ittifâḳ-ı kelime ve ittiḥâd-ı ḳulûbe muḥtâcdır. Silaḥdar Paşa geldikde anlar pâdişâh-ı merḥûm zamânında umûra müdâhale ve aḫẕ-i **[55b]** rüşvet ile meṣâliḥ-i mühimmeye mu‘âraża etmeġe mu‘tâd olmuşlardır. Umûr-ı devletde te‘âruż-ı eżdâd ise fitne vü feṣada mü’eddâ olacaġında şek yokdur deyüp cenâb-ı padişâh-ı âlem-penâhîyi iġḍâb edecek ba‘ż-ı güzeşte ẕellâtın tezkîr idüp ol hayâtda olduḳça küteh beyinler fitne mulâḥaẓasından ḫâlî olmazlar ve kendüde müddeḫir olan ḫazâyini daḫi taḥṣîl mümkün deġildir deyüp her ne söylediyse söyleyüp ḳatli için haṭṭ-ı hümâyûn alup kârını tamâm etdiler.

Yine Naîma der ki, faḳîr derim ki muḳarreb-i pâdişâh olanlar ḥuṣûṣan vezâret ünvânıyla rif‘at ü şân bulanlar Devlet-i ‘aliyyede nâfiẕü'l-kelâm olup cenâb-ı

pâdişâhîden tuḥaf u aṭâyâ ile mükrem olmaḳ ve ba‘ż-ı umûra ḳarışub ba‘ż-ı müste‘addîne menâṣıb alıvermek ve âdemlerini çerâġ itmek ve menafi‘-i devlet-i ‘aliyyeden vücûh ile müntefi‘ olmaḳ maḥmûdü'l-âḳıbe değil ise de ola gelmiş ma‘nâlardır. Mâl-i mîrîden şey almaḳ mekrûh ise de anın mücâzâtı müṣâdere ve istirdâddır. Vüzera’-i ‘iẓâm ve vükela’-i kirâmın etba‘ ve hevâdârları efendilerini devlete taḳrîb için sa‘y etmeleri ḫayır-câh ve sevdâ-yı ta‘ayyüne mebnî bir emr-i zemîm-i cibillîdir. Bunun daḫi cezâsı nefy u ta‘zîr veya müṣâdere ile te’dîbdir. Bu cümle müşârün-ileyhin ḳılletine illet-i müstaḳılle olamaz lâkin Silaḥdar Paşa izz-i devlet naḥvet-i hadâṯet ile iltifât-ı pâdişâhiye maġrûr olup âḳıbet-endîşlik etmeyüp nâ ḫaḳ yere Tabanı Büyük Meḥmed Paşa ve bir ḳaç kimsenin ḳatline sebeb olduḳlarıdır. Çûn tabî‘ât vücûd-i mükâfât üzre mebnîdir. “*Fe lâ cerame sü’-i amel’’*[404] mücâzatına giriftâr olup intiḳām-ı ilahî **[56a]** ẓuhûr eyledi.

Beyt:
Cebîn-i benû seydâin bî-vefa
Ki âḫer nezd-i seyli’-i ez ḳażâ

mefhûmunca Silaḥdar Paşayı müşârün-ileyh bir zaman izz ü iḳbâlle atub ṭutub âḳıbet-i eyyâm-ı civânîsi ve a‘vâm-ı izz ü kâmürânîsi münḳażî olup râh-ı iżmiḥlâle gitdi. Paşâ-yı mezbûrun fevtinden sonra ḳatî çoḳ emvâl ve tuḥafı çıḳdı. Afallâhü anhü. [405]

3.41. ẒİKR İ AḤVÂL-İ SİYAVUŞ PAŞA

Ḥadîḳatü'l-Vüzerâ'da nikâşte-i ṣaḥayif-i beyân ḳılındığı vech üzre Abaza cinsidir meşhûr Celalî Abaza Paşanın abd-i direm-i ḫazînesi olmaġın Saray-ı hümâyûna alınmışdı. Kilerli ve seferli odalarında evḳāt-güzâr ve şümârende-i derd-i bahâr oldukdan sonra ḫâne-i ḫâṣṣaya düḫûl ve rikâbdârlık vü çuḳadâr aġalıḳ rütbelerine ba‘de'l-vuṣûl silaḥdârlıḳ rütbe-i celîlesiyle na’il-i gâye-i me’mûl oldu. Bin elli senesi Cemâziye'l-evvelinde (Cemâziye'l-evvel 1050/17 Agustos 1640) bundan sabıḳ tercemesi ale't-tafṣîl keşîde-i silk-i taḥrîr ḳılınan Deli Ḥüseyin Paşa merḥûmun def‘a-i ṯâniye azlinden silaḥdar iken harem-sarây-ı hümâyûn-i pâdişâh rub‘-

[404] Kötü ameller gizli kalmaz.
[405] Allah onu affetsin.

meskûndan çıḳup vezâretle nişîn-câh-ı vâlâ-yı ḳapudânî olmaġla çerâg u mesrûr ve dest-i istîlâ-yı a‘dâ-yı bed-li’âma giriftâr olan Azaḳ ḥısnı istiḥlâşına me’mûr olmuşdu. Elli birde donanmâ-yı hümâyûn ile Azaḳ ḳal‘asına varup dest-mâye-i ẓafer avdet etmeġin töhmet-i takṣîr ile ma‘zûl oldu. Elli üç de Erżurum eyâletiyle kâm-bîn elli beşde vezir-i kıyye-nişân olmuşken haftasında Silistre eyâleti'yle ṭard u ib‘âd ve altmış birde mesned-i ṣadâret-i uẓmaya iṣ‘âd olundu; yetmiş gün miḳdârı ṣadr-ı a‘ẓam olup ba‘de'l-azl nefy ve müṣâdere olundukdan sonra Bosna ve Rûmeli vâlisi olup altmış altı Cemâziyelâḫiresinde (Cemâziyelâḫir 1066/Nisan 1656) Silitre vâlisi iken s̱âniyen ṣadr-ı a‘ẓam ve yirmi **[56b]** gün mürûrunda fevt oldu. Merḥûm Sulṭan İbrahim Ḫân Ġāzi ṭâbe s̱erâhü ḥażretlerinin zamân-ı salṭanatlarında bir seneden ẕiyâdece ḳapudân olmuşdur. Ümmî bir zât idi. Raḥmetüllâhi ‘aleyh.[406]

3.42. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ PİYÂLE PAŞA

Tersâne-i Âmire Ketḫüdâsı meşhûr Uzun Piyâle Paşa dedikleri merd-i dilîrdir. Baġdâd seferinde Azaḳ üzerine ta‘yîn olunmuşdu. Ol sene-i ẓafer-ḳarînde Baḥr-i siyah cânibinde nâ’il olduġu fetḥ u nuṣret nikâşte-i ṣaḥâyif-i *Tuḥfetü'l-kibâr’*dır. Bin elli ikide (1052/1642) ânifen tercemesi sebḳat eden Siyavuş Paşa azlinden Cezayir eyâleti pâyesiyle ḳapudân olup Baḥr-i Sefîde gitmişdi. Kâfir yaḳasına geçüb es̱nâ-yı seyr u güzârda bir kereste ḳalyonuna rast gelüp derhal żabṭ eyledi. Bu vechile der-i devlet-i adâlet-maṣîra geldikde kendinin çıragı tercemesi âtî Ḥımâr oġlu Tosun’dan emvâl-i kes̱îre almışdır deyü ḫilâf-i inhâ ile bin elli üç Muḥarremininin beşinci günü (5 Muḥarrem 1053/26 Mart 1643) ḳatl olunmasına sebeb oldu.

Nâimâ taḥrîri üzre tafṣîli bu ki; Ḳapudân-ı mezbûr Aḳdenize gitdikde Maġrib Ṭrablusuna ḳaṣd idüp anda Re’îsü'l-ḳuḍât Meḥmed Dâyı ki şevket ü bâlle bî-akrân kimse idi. Ḳapudândan ḫavf idüp sâbıḳan Ḳoca Ḫalil Paşa Maġrib Ṭrablusunda Sefer Dayıya itdiġini ide deyü müsteş‘ir oldu. Ḥımâr oġlu Meḥmed ḳapudân ki yine Piyâle Paşa çiraġlarından idi. Ḳapudân paşa ṭarafından risâlet ile Muḥammmed Dayıya varup mülâḳāta da‘vet eyledi. Meḥmed Dayı ḫavfından mülâḳātdan i‘râż idüp ḳapudân paşa bizi mülâḳātdan afv buyursunlar.

[406] Allah’ın rahmeti üzerine olsun.

Mıṣra‘:

El-abdü ve mâ fî yedihi kâne li-mevlâhü[407]

deyü iki süfrelik altun mesbûk ṣaḥınlar ve iki süfrelik daḫi sîm-i ḫâmdan ma‘mûl ṣaḥınlar **[57a]** ḳapaḳlarıyla cümle pâdişâha olmaḳ üzre ihdâ idüp vekîlü's-salṭanaya daḫi vâfir hedâyâ ki deġme mülûkda bulunmaz gönderüb bunlardan mâ‘adâ ḳapudân paşanın kendüsüne hedâyâ-yı aẕîm irsâl etdi. Naḳl eder ki ṭop dânesi vaż‘ında mesbûk yirmi altı ḳantar zer-i ḫâliṣ göndermiş el-uhdetü ale'r-râvî Ḳapudân Piyâle Paşa ẕikr olunan tuḥaf ve emvâli ḳabẕ idüp daḫi Meḥmed Dayıya mülâḳat için ibrâm etmeyüp dönüb İstanbul’a geldikde bir süfre altun ṣaḥan bir süfrelik gümüş ṣaḥanı padişâha verüb ve bir süfre gümüş ṣaḥan vezîre verüb bir süfre altun ṣaḥan ile altun kelleleri ketm eyledi. Meger seferden muḳaddemce Ḥimâr oġluna bir cürm için birkaç deġnek urub ta‘zîr etmiş idi. Ḥimâroġlu eşeklik idüp kendi çirâġ ve bir keşîdesi olduġuna binâ’en ol kadar şey’i haẕm itmek lâzım iken taḥammül edemeyüp ol künyeyi istifâya furṣat arar imiş. Bu def‘a Ġalaṭa Ḳaḍısı dâ‘î Ḥüseyin Efendi ki Cinci Ḫoca demekle ma‘rûfdur. Ana intisâb idüp tersâne ketḫüdâlıġına tâlib olur. Ricâ etdirdikde ḳapudân cevâz göstermeyüp maḫdûmu Kara Ḫoca azl olunmaġı revâ görmeyüp İbnü'l-ḥimârı lâyıḳ deġildir deyü zem eyledi. İbnü'l-ḥimâr daḫi:

Arabiye:

Sevfe terâ izâ incelâ el-ġubâru

Efrese taḥteke Ümmü'l-ḥimâr [408]

deyüp bâlâda ẕikr olunan ma‘nâyı Cinci Ḫoca vâsıṭasıyla pâye-i serîr-i salṭanat arż-ı maṣîr ḳıldıḳda Ḥimâr oġlunu ḥużûr-i hümâyûna getirüp söyletdiler. Ol daḫi vuḳū‘u üzre söyledikde tevḳîf olunup Piyâle Paşa Yalı Köşkü'ne da‘vet ḳılındı. Bin elli dört Muḥarreminin dördüncü (4 Muharrem 1054/13 Mart 1644) aḥad günü idi ki ḥużûr-ı hümâyûnda Piyâle **[57b]** Paşa telakkum etmeġin menzili başılup ol eşyâ ẕuhûr itmekle maẕhar-ı ġaḍab-ı ḫüsrevâni olup Piyâle ‘Ömrü şikest oldu. Ḳapudân-ı merḳūmenin:

[407] Köle ve elinde olanlar efendisine aittir.
[408] Yakında görürsün toz kalktığı zaman altında Ümmü'l-Himâr olduğunu anlarsın.

Beyt:

Le-ḳad rabbeyte cerven tûle Ömrî

Fe lemmâ ṣâra külliyyen ażża riclî

mâṣadakı ḥasb-i ḥâl olup ibnü'l-ḥimâr dedikleri Ḥimâroġlu, Ḥimâr'ın nifâḳıyla muḳteżâ-yı ser-nüviştine uġradı.

Kâtib Çelebi merḥûm *Tuḥfetü'l-kibâr'da* der ki; Ḳapudân-ı mezbûr tersâne ocaġında bir nâmdâr ve kâr-güzâr miṯli bir gelenlerden şikâr-i adüv merd kimse idi. Mefte ṣatıldı gitdi sonra sebeb olan ḫar-ı lâ yüfhem ibnü'l-ḥimâr daḫi

Mıṣrâ':

Her kişi itdiġini bulsa gerek elbette

mâṣadakınca ḳatl olundu, nitekim ẕikr olunsa gerekdir.

3.43. ẔİKR-İ ḤÂL-İ EBÛ BEKİR PAŞA

Ümerâ-yı deryâdandır. Rodos beyi iken ma'zûlen der-i devlete gelmişdi. Piyâle Paşa ḳatl olundukda ḳapudân-ı deryâ naṣb olundu. Donanmâ-yı hümâyûn ile Baḥr-i Sefîde çıḳup Ḳılaverî Sevâḥiline dek varup ol sene Aḳdenizi gereġi gibi muḥâfaẓa eyledi. Ba'de'l-avd elli dört Rebi'ü'l-âḫirinde (Rebi'ü'l-âḫir 1054/20 Haziran 1644) güşte-i hayâtı ġarḳa-i girdâb-ı memât oldu. Devr-i İbrahim Ḫânîde bir sene miḳdârı ḳapudân-ı vâlâ-şân olmuş bir merd-i yegâne idi. Ufiye anhü.

3.44. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ SİLAḤDAR YUSUF PAŞA ÎYN

Şecâ'at u mehâbetle aṣrının rüstem u ḳahramanı meşhûr-ı cihan Silaḥdâr Ġâzî Yusuf Paşa-yı cennet-mekândır. *Fezleke*'de mersûm-i ṣaḥâyif-i beyân ḳılındıġı üzre paşâ-yı müşârün-ileyh esbaġallâhü ni'me'l-viṣâlü 'aleyhi. Bosneviyyü'l-aṣl olup Avrat-pazarında sâkin bölük aġası Ermeni Muṣṭafâ Aġanın ḫüddâmından idi. Agâ-yı merḳūmun irtiḥâlinden sonra ḥarem-i hümâyûna girüb bi-ḥasebi't-ṭarîḳ silaḥdâr-ı şehriyârî olmuşdu. Sulṭân Murâd-ı merḥûmun nedîmi ve silaḥdâr iken taḳarrub idüp maẓhar-ı iltifât-ı bî-pâyân olduġu ḳarînesiyle mezbûru **[58a]** daḫi Sulṭan İbrâhim Han-ı evvel pâyede müṣâḥib ve nedîm edinmişdi. Tafṣîli Nâimâ taḥrîri üzre budur ki;

Bir gün Sulṭan İbrahim Ḫânın ḫaṭırlarına ḫuṭûr eder ki, birâderim Sulṭân Murâd-ı merḥûmun bir maḳbûl silaḥdârı var imiş niçin benim bir maḳbûl muḳarreb silaḥdârım olmaya deyü bu ḫuṣûṣu lisâna getirüp ba‘ż-ı müṣâḥibleriyle istişâre ederler. Enderûn-ı hümâyûnda ol maḳūle kimseler ẓuhûr itmekde ḫavâs vü muḳarrebînin fevâ’id-i melḥûẓası olduġuna binâ’en pâdişâhı bu ma‘nâya terġîb idüp vâḳı‘a pâdişâhımızın naẓar-ı iḫtiṣâṣı ile bir müste‘id ḳulları maḳām-ı ḳurbiyyete iḫtiyâr olunmaḳ şân-ı şerîflerine bâ‘iṯ-i iftiḫârdır derler. Pes ṣâḥibü't-terceme vezâret-i ṯâniye ile ḥall u aḳd-i umûra medâr olmaḳ vechi üzre müṣâḥib-i nâmdâr oldular. Maḫṣûṣ ṣaray-ı âlî düşünüb cümle esbâb-ı iḥtişâm ve levâzım-ı mâlâ-kelamı mîrîden görülüb mültecâ-yı ḫâṣṣ u âm oldular. Ve Sulṭan Murâd Ḫân-ı merḥûmun silaḥdârbaşısına müte‘ayyen olan şeyler ber-mûceb-i defter bunlara da i‘tâ olundu. Ve silaḥdârlıḳdan ḳubbe-nişîn iken ânifen tercemesi terḳîm olunan Bekir Paşa azlinden bin elli dört Rebî‘ü'l-âḫirinin onuncu günü (Rebî‘ü'l-âhir 1054/16 Haziran 1644) ḳapudânlık manṣıb-ı celîlesiyle mübeccel ḳılınub elli beşde Girid seferi'ne bâ‘iṯ oldu. Mükemmel donanmâ-yı hümâyûn ile fetḥa me’mûr olmuşdu. Sene-i mezbûrede Ḫanya ḥisârını bi-inâyetillâhi te‘âla fetḥ u tesḫîra muvaffaḳ oldu.

Mıṣra‘:

Harb ile bin elli beşde (1055/1645-1646) ḳal‘a alındı hemân

târiḫ vâḳi‘ olmuşdu. Sâlimen ve manṣûran Âsitâne-i ‘aliyyeye geldikde iki? yaşında kerîme-i muḥteremeleri İṣmetli Sulṭan ḥażretlerini tezvîc ile şânını âlî ḳılmışlar idi. Sene-i mezbûre Ẕi'l-ḥiccesinin beşinci günü (5 Zi'l-hicce 1055/22 Ocak 1646) laṭîfe ? ḳatl olunup maḳāmına Musa Paşa naḳl olundu. Üsküdarda Ḳavaḳ Sarayı pişgâhında ṣaffe-i ? meşhûrede medfûndur.

Paşâ-yı merḳūmun **[58b]** ser-encâmını tafṣîl idüp Nâimâ der ki: Vezîr-i müşârün-ileyh maẓhar-ı inẓâr-ı pâdişah-ı cihân ve namzed-i sulṭan ve ser-asker vü ḳapudân olup Girid seferinde ġazâ-i mühimmin temşiyet ve Ḫanya Ḳal‘asın fetḥ eyledikde kefereyi mâl u cânları ile emân ile Venedik'e gönderüb ḳal‘ayı żabṭ etmişdi. Ve tuḥaf-ı rûzgârdan olmaḳ üzre iki kırmızı sümâḳî amûd pâdişâha getürmüşdi. Lâkin civân ḳapucubaşı demekle ma‘rûf olan Semîn Meḥmed Paşa Kara Muṣṭafâ Paşa’dan sonra vezîr-i a‘ẓam olup her ḫuṣûṣda murâd-ı pâdişâhîye mümâşât ile mîzâc-gîrlik vâdîsine sülûk idüp her hafta pâdişâh-ı âlem-penâh ḥażretlerine

nüḳūd u eşyâ ve nice tuḥaf-ı girân-bahâ hedâyâ verüb ṭab‘-ı hümâyûnu aḫẕ-i hedâyâya meyl etdirüb kendiler daḫi erbâb-ı menâṣıb ve ummâlden bî-şümâr alup ḥükkâmı zamân-ı ḳalîlde azl u tedbîr itmek iḳtiżâ etmiş idi. Ve evâ’il-i ḥâlde ḳapudân, Müṣâḥib Yusuf Paşa ile müttefiḳ u mütteḥid olup ṣûret-i ẓâhirede muḥabbet ve müvâlât üzre mu‘âmele ederlerdi. Lâkin

Arabiye:

Yeṣnâ aleyye eṣnâ ‘aleyhi ve fi'l-ḳulûbi ḍaġâ’in [409]

mefhûmu üzre manṣıb-ı celîle ve rüteb-i ‘aliyye erbâbı beyninde umûr-ı żarûriyyeden olan teḥâsüd u tenâfüs âlem-i derûnunda dergâr ve birbirinin fırṣatın gözidüp ġamîza u nakîṣa ẓuhûruna intiẓar üzre idiler. Taki Ḳapudân Yusuf Paşa Ḫanyayı fetḥ idüp gelüp ḥużûr-i pâdişâhîde evvelkiden mu‘teber ve mültefit oldu. Vezîr-i a‘ẓam Meḥmed Paşa zevâl-i ṣadâret ḫavfından dâmen-i dermiyân idüp naḥvden bî-ḫaber olmaġla Yusuf munṣarif olduġun bilmeyüp anı ḳurb-i pâdişâhîden ṣarf u teb‘îde bezl-i ihtimâm eyledi. Ḫattâ henüz ḳapudânpaşa der-i devlete gelmezden aḳdem kendüye Mışır manṣıbı tevcîh olunmaḳ üzre ḫaṭṭ-ı hümâyûn iṣdâr idüp Ḫanyadan Mışıra gitmek için fermân göndermek ṣadedinde iken ḳapudân **[59a]** paşa şevket-i tâmme ile gelüp ḳadem-i pâdişâha yüz sürüb Mışır ili müdâfa‘a tedbîri âṭıl olmuşdu. Vezîr-i a‘ẓam mekîdet-i âḫeri tedârikine düşüp Yusuf Paşa haḳḳında pâdişâha dedi ki:

Şevketlü pâdişâhım bu kadar ḫazîne ve emvâl-i aẓîme ṣarf idüp her ne arż eyledi ise müsâ‘ade olunup dirîġ olunmamışken bir ḳuru ḳal‘ayı ṣulḥen alup içinde olan küffârı bu kadar kerre yüz bin altun u cevâhir ve nevâdir ile ṣaġ ve sâlim gemilere koyup dârü'l-küfre yollamaḳ uḳalâ işimidir. Meger ki kendüsü küffârı muḫfî haḳlayup mebâliġ-ı aẓîme almış ola ve illâ bu kadar ġanîmet-i aẓîmeyi müft yere elden çıḳarmaḳ revâmıdır. Ḫizâne-i Âmireden bu kadar bin kise ṣarf olunup ve bu kadar bin abṭâl ricâl düşüp muḳābelesinde bir boş ḳal‘a ki beher sene müstaḥfiẓlarına bu kadar bin ġuruş âsitâneden gitmeġe muḥtâc ola fetḥ etdim deyü pâdişâhımâ iki mermer direk getürmek bir işmidir. Maṣârife müvâzî ve muḳābil ḫazîne iġtinâm olunmayan iş iftiḫâra şâyeste ḫizmetmidir. Ẓannım budur ki kâfiristana yolladığı küffârdan vâfir mâl u tuḥaf ve cevâhir alınmışdır. Su’âl u

[409] Onlar beni över bende onları överim halbûki kalplerde kin vardır.

tefeḫḫuṣda ibrâm buyurulur ise ẓuhûra çıḳardı deyü bu ki müteʻallıḳ vâfir söz söyledi. Vâḳıʻâ Yusuf Paşa, Ḥanyada ġanâyimden pâdişâha birkaç esir ile direklerden mâʻadâ iʻtibâr sezâ bir şey getürmemişdi.

"*Kelimetü'ş-şeyḫ müṭâʻatün"*[410] fehvâsı üzre bu kelimât ḳalb-i pâdişâhîyi taġyîr idüp mâl-i fütûḥât mutâlebesi içün Yusuf Paşa'ya s̱ûret-i ġaḍab gösterüb bostancıbaşıya al şunu deyü ḥabs içün fermân etdüler. Ammâ Ḫocaefendi vâlide Sulṭân ḥażretleri ile müttefeḳan taḫlîṣa saʻy etdiler. Pâdişâhım Ḥanya gibi bir ḳalʻa fetḥi ḫizmetinde bulunan ḳulunuzu mutâlebe-i mâl nâmıyla ḥabs itmek şân-ı mülûkâneye düşer maʻnâ deġildir. Sâʼir vüzerâ ve askeri **[59b]** ḳullarınızın ḳalbini tenfîrden ġayrı aʻdâ-yı dîn maḥẓûẓ olacaḳlarında şübhe yokdur deyüp fi'l-ḥâl afv etdürüb yine muʻâmele-i elṭâf-i pâdişâhîye maẓhar olup yed-i iltifâtla serverûyin ? süvde-i kef-i nüvâziş eylediler ve es̱nâ-yı müsâḫabetde suʻûbet-i fetḥ-i Ḥanya ve teʼhîr-i emr-i taḫbîr ve askerin taʻb ve ḥastalıġı ẕikri ṣadedinde mühimmât ve asker göndermede vezîrin amden taḳṣîrin beyân idüp ruḫṣat-ı kelâm bulunmaġla vezîrden fırṣat-ı intiḳāmdır deyü pâdişâhım bu sefere ibtidâ vezîr-i aʻẓamın rıżâsı yoġidi. Ġalaṭada olan Balyos kendüye altmış bin flori vaʻd idüp bu aẓîmeti feṣḥa mürâcaʻat etmişdi. Ana binâʼen bu seferi istiṣvâb etmeyüp menʻa mecd oldu. Vakʻı mümkin olmayınca mühimmât ü asker ve sâʼir levâzım ile imdâda taʻammüden taḳṣîr ile bâʻiṣ̱-i taʻvîḳ u teʼhîr olunduġundan ġayri şimdi ḳulunuza iẓhâr-ı adâvet ve iʻdâmım için teşmîr-i sân-ı himmet itmişdir deyü ḳādir olduġu mertebe söyledi. Pâdişâh vezîr-i aʻẓamı çaġırub ikisi maʻan ḥużûr-i hümâyûna hażır olduḳlarında pâdişah ḥażretleri yine ol ṣadedden söz açub Ḳapudân Paşayı teḥâşî kelâm evveli iʻâde idüp müvâcehe-i vezîrde celiyyetü'l-ḥâlîde ke'l-evvel taḳrîr eyledi.

Vezîr-i Aʻẓam Meḥmed Paşa kemâl-i teʻayyün ve istiḳlâline ġarrâlanub kendü ṣadâretine zevâl iḫtimâlini virmeyüp ḳapudân paşa'ya taʻannüf ile cevâb verüb niçin böyle söylersin ne maḳūle maṣlaḥatda taḳṣîr olundu. Arż eylediğin ḫuṣûṣların hangisine müsâʻade olunmadı. Celbliği ḳaviyye lafẓı ile müşemmezen ḫiṭâb-ı bâ-itâb eyledi. Ertesi günü Dîvân-ı Hümâyûnda mühr-i vezâret Meḥmed Paşadan alınıb ḳapudân paşaya mükerreren teklîf olundukda ebâ vü istiġnâda mübâlaġa itmekliğin Sâlih Paşaʼya virildi. Lâkin Yusuf Paşa **[60a]** haḳḳında vezîr-i

[410] Şeyhin sözlerine itâʻat olunmak vardır.

sâbıḳın muḳaddemâ söylediġi sözler ḳalb-i pâdişâhîde uḳde ḳalup mala müteʻalliḳ kelimât olmaġla ḫaṭırdan gitmemiş idi. Yusuf Paşa ise nefsinde ṣâlih ve mütedeyyin ve afîfü'n-nefs olmaġla ne kimseden nâ ḥaḳ yere celb-i mâl ederdi ve ne âḫere ḫavfen ve keremen şey verirdi. Nehhâb u vehhâb olan küremâ-yı aṣrın inʻâm u iḥsânına meʼlûf olmuş ḫavâṣṣ-ı muḳarrabîn-i pâdişâhî ise Yusuf Paşaʼdan şeyʼ-i keṣîr ümîd idüp bir ḳalʻa-i aẓîme feṯḥ eyledi. Ve yedinden bu kadar kise ṣarf olundu. Mâl-i firâvâne mâlik olduġunda şübhe yokdur. Hiç olmazsa birkaç esîr hediyyesin aluruz ümîdiyle cümlesi ümîd-vâr-ı lüṭf idiler. Ammâ Yusuf Paşa ṣalâbet-i ṣalâḥ ve istiḳāmetle pâdişâhın lüṭfuna maġrûr olup bezl-i mekârim ḳapusun kimseye feṯḥ etmediġinden ḥalḳ daḫi ol babda muḥabbet ve ḫayır-ḫâhı yi sedd idüp ṭaraf-ı ḫilâfın tutdular.

“*Lâ vefâʼe liʼl-mülûk*”[411] maġzâsınca her belâ kim vüzerâ ve vükelâya ârıż ola nevâziş-i Sulṭâniye ġurra olmadıḳdan ẓuhûr ede gelmişdür. Muṣâḥibân vü muḳarribân dâʼimâ pâdişâha Yusuf Paşaʼnın eṭvârını taḳbîḥ idüp cümle hünerlerini ayb-i naḳîse olmaḳ üzre zemm u ḳadḥa başladılar ve aʻdâ-yı dîni Ḥanyadan zend ḳapu verüb cümle mâl ü menâlleriyle çıḳarak pâdişâhıma iki ṭaş direk getürdü ẓâhir bu iki ṭaş direk ġazâya ṣarf olunan bu kadar bin kise ḳıymetlü cevâhir olmaḳ gerekdir deyü gâh ced gâh hezl yüzünden mezâm u muġḍıbe ile ḳalb-i pâdişâhîyi taḥvîli ve muḥabbetini buġż u kerâhete tebdîl etdiler bir iki defʻa bu maʻnâ için serzeniş u itâb-ı pâdişâhîye maẓhar olup yine afv olunmuşdu. Ammâ bed-ḫâhlar yine nifâḳdan ḫalî ve ḳalb-i pâdişâhîyi küdûretden tehî deġil idi. **[60b]**

Ammâ ẕi'l-ḥicce'nin yevm-i râbiʻi ki rûz-ı düşenbe idi. Ḳavaḳ Sarayına daʻvet olunup vardıḳda elbette İç ilinde olan beylerbeġiler ile heman git var Giridi bütün al deyü buyurdular. Yusuf Paşa yer öpüb pâdişâhım reʻâyâya kereste ṣalınub ḥâlâ gemiler yapılmaḳ üzredir ve vaḳtimiz erbâʻîn eṣnâsıdır. Mevsim sefer-i baḥr olmadığından ḳatʻ-ı naẓar ol kadar mîr-i mîrânlara ol cezîrede güncâyiş yokdur. Şimdi gidemem dedikde pâdişâh ġaḍaba gelüp derûnlarında cây-gîr olan uḳde-i sâbıḳı lisâna getirüp sen kendüni bir ḫizmetmi etdim sanursın bu kadar ḫazînemi ṣarf eyleyüp âḳıbet bir alây-ı melʻûnü ḳatl-i âm etmeyüp mâl ü menâlleri ile diyârlarına gönderdin deyü itâb buyurulduḳda Yusuf Paşa cevâbında egerçi ḫazîne ṣarf eyledim

[411] Meliklere vefâ yoktur.

amma kelimetüllâhı i‘lâ idüp a‘dâyı seyf-i ḳahr-ı pâdişâhî ile tezlîl ve bir ḳal‘a-i aẕîmeyi Memâlik-i Mahrûsaya zam eyledim. Emân ṭaleb eden küffârı ḳatl-i âm ve mâllarını iġtinâm bir şey deġil idi. Lâkin âḳıbet i vaḫîm olan naḳṣ-ı emândan ṣaḳındım ve ben ḳādir olduġum mertebe ugûr-ı hümâyûnlarında ḫizmet etdim bir ḳulunuz daḫi varup ben kadar ḫizmet etsün deyü bî-yâgâne söyledikde ġaḍab-ı mülûkâne müşted olup ne yâbâna söyler sana var gid dedim durma gid yoḫsa seni ḳatl ederim deyü tehdîd buyurduḳda ḳadîmden iltifât ve nevâzişe me’lûf olmuş devletlü ḥassâd nifâḳından ḳalbi münkesir ve veliyyü'ni‘am âzârından ẕiyâde müte’essir olmaġla bî-iḫtiyâr ḥâlde ye’sle dürüşt-gûylük idüp şimdi vaḳti deġildir gidilmez dedikde bostancıbaşı Ḥasan Aġa’ya ḳāldır şunu dediler. Yusuf Paşa daḫi dilîrâne hemân öldür ne durursun deyü bostancıbaşı ile çekilüb gitdi. Ol sâ‘at ḳatlini fermân etdikde Ṣadr-ı a‘ẓam Sâlih Paşa ayaġına **[61a]** düşüp ricâ eyledi. Mecâl olup birkaç def‘a âdemler gelüp her birine te’kîd-i fermân etdiler bir sâ‘atden ẕiyâde te’hîr olunup Vezîr-i a‘ẓam Salih Paşa ve Defterdâr Musa Paşa ḥâric-i ḳaṣrda giryân olup hiç biri taḫlîṣa ḳadir olmayup bilâḫere Ḫaseki Aġa gelüp ḳapucular ketḫüdâsı ile bostancılar ḫunḳa mübâşeret idüp, ma‘lûmât ve mürâca‘at müfîd olmayup ol ġâzî vezîr-i bî-naẕîri lâ‘in-i şey’-i ḥassâd ve bed-endîş nifâḳıyla dehr u dârü'l-ḳarâr idüp eylediġi ḫizmeti muḳābelesinde maẕhar-ı cezâ-yı sitem-kâr olup *-lâ-vefâ’e li'l-mülûk-* [412] kelâmının ma‘nâsı ẓuhûr etdi.

Yine Na‘îmâ der ki, Müverriḫ Şâriḥü'l-Menâr-ẕâde naḳl eder ki ḳabîl-i vaḳ‘a gecesi Bostancıbaşı Ḥasan Aġa rü’yâda görmüş ki mezbûr Yusuf Paşa iki elinde iki tabak ḳaġıddan maṣnû‘ levḥ-ı mezâr ṭutub üzerinde kiṭâbet olunan ebyâtı ḳırâ’et eder bîdâr oldukda ḥâṭırında bu ḳalmış ki Yusuf bin Abdullah cennetliksin inşâallah dermiş. Ol sabaḥ vaḳ‘a-i hâ’ile ẓuhûr idüp herkes maġmûm u maḥzûn oldu.

Pâdişâh merḥûm vezîr-i merḳūmu bu ġadr vaḳtinden sonra nâdim olup ma‘iyyetini huẕura getürdüb nigâh-ı merhamet ile naẕar buyurduḳlarında ne güzel ḳırmızı elma yanaḳları var imiş yazık oldu ki ḳıydım deyü girye-i hây hây ile vâfir bükâ ve sebeb olanlara bed-dü‘â eyledikleri tevâtür mertebesine şâyi‘ olmuşdu. Paşâ-yı mezbûr ḥadd-i zâtında mütedeyyin vü ṣâliḥ u cûd olup ḥadâṣet-i sinni ile meşîḫate lâyıḳ ve umûr-ı cümhûr tedbîrinde sâ’ir aḳrân ve emṣâlinden fâyik kimse idi.

[412] Melikler için (hükümdarlar) vefâ yoktur

Ḳapudân ve serdâr oldukda donanma ile varup Girid fetḥi muḳaddimesi bâʿiṯ ve durâ-dûr seferlerine ẓuhûruna mezbûr ile Cinci Ḫoca sebeb-i hâdis **[61b]** olmuşdu. Sulṭan İbrahim Ḫân Ġâzî ḥażretlerinin iltifât ve ġaḍabı müteʿâḳib ve meşreb-i hümâyûnlarına televvün gâlib idi. Seferden geldikde ânifen tafṣîl olunduġu üzre ednâ sebeb ile izâle olundu eger muʿammer olupdu nice ḫizmetler itmek şânından ve kâr-güzârlıġı sahîfe-i ḥiṣâl-i hamîdesi unvânında idi.

Yine Naʿîmâ der ki; Faḳîr derim ki Silaḥdar Yusuf Paşa'nın ḳatline ṣûretâ bir sebeb-i müstaḳıl yoġidi. Ancak Kara Muṣṭafâ Paşa'nın ḳatli ḫuṣûṣunda Ḫoca Ḥüseyin Efendi ile müttefiḳ olup öyle bir kâr-güzâr vezîrin iʿdâmına iḳdâm eylediġi cürmün mücâzâtıdır ki emr-i ḥaḳ ile buṣûret mürûr eyledi.

Nazm:
Münteḳımdir bir adı Mevlânın
Âmmdır lüṭfu Ḥaḳ teʿâlânın

Ufiye anhü

3.45. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ ḲAPUDÂN KOCA MUSA PAŞA

Ḳudemâ-yı vüzerâdan Koca Musa Paşa'dır. Ânifen tercemesi tafṣîl olunan vezîr-i şecâʿat-semîr Yusuf Paşâ-yı dilîr ḳatl olundukda bin elli beş Ẕi'l-ḥiccesinde (Ẕi'l-ḥicce 1055/Ocak 1646) ḳapudân naṣb olunup bu eṯnâda Meḥmed Paşa-ẕâde daḫi mühr-i ṣadâret nezʿ ve Donanma-yı hümâyûn serdârlıġı ile Girid Cezîresine varmaḳ üzre ḳapudân-ı mezbûrun maʿiyyetine taʿyîn olunup bin elli altı (1056/1647) bahârında mükemmel Donanmâ-yı hümâyûn ile Tersâne-i Âmireden çıḳup boġaza vardıḳlarında muḳaddemâ Ṣaferü'l-ḫayr'ın yirmi yedinci günü yirmi kıtʿa ḳalyonla küffâr gelüp Bozcaada Hiṣârını muḥâṣara eylemişler idi. Anları defʿ etdikden sonra bir nîce nuṣret-i cezîleye daḫi muvaffaḳ olduġunun tafṣîli *Tuḥfetü'l-kibâr*'da ve fezlekede muṣarraḥ olmaġla bu maḥalde tafṣîlden icmâle udûl olundu.

Bu eṯnâda zemherîr içinde donanma gemileri Girid'e zahîre getirüp Ḫanya'dan zeḫâyir iḫrâc ederken bir aẓîm furtuna-i nâgehânî ẓuhûr ve rû-yi deryâ ṭufân-ı Nûḥ'dan nişân verüb leb-i limânda lenger-endâz atmakda olan gemiler ve beş on pâre **[62a]** sefîne zeḫâyir ve ḥalḳ ile ġark olup bâḳîler daḫi ḫalel-pezîr olmaġla

Ḥanya Limânında sefâyin-i donanma-yı hümâyûn mekṯ u ârâm mümkin olmayup Ẕi'l-ḥiccenin on yedinci günü Ḳapudânpaşa Donanma-yı hümâyûn ile Girid ve Mora semtine âzim olup Eġriboz pîşgâhında bir ḫarbî ḳalyon gördükde birkaç ḳadırġa ile bi'z-zât ṣarılup sevindiricek maḥalde ḳapudânbaşının zaḫm-i can-güzâr ile tüfeng-endâzımızın vücûdüna ḫalel verüb ya‘ni şehîden ḳurb-i gerd-gân-i aẕîmet ve bu vecihle Donanma-yı hümâyûna hezîmet vâḳi‘ oldu. Aṣr-ı İbrahim Ḫânî’de bir seneye ḳarîb ḳapudân olmuş bir vezîr-i şecî‘ idi. Raḥmetüllâhi ‘aleyh.

3.46. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ DİĠER MUSA PAŞA

Devlet-i ‘aliyye-i ebed peyvend-i Oṯmâniyede ḳapucular kâtibi ve şehremîni ve bölük aġası oldukdan sonra sipâhîler aġalığından Rikâbdâr Şaban Aġa yerine bin elli beş Rebi‘ü'l-evvelinde (Rebi‘ü'l-evvel 1055/Mayıs 1645) yeniçeri aġası oldu. Sene-i mezbûre Şevvâlinin on yedinci günü (17 Şevval 1055/6 Aralık 1645) şıḳḳ-ı evvel defterdârı oldu. Bin elli altı Ẕi'l-ḥiccesinin on beşinci (15 Ẕi'l-ḥicce 1056/22 Ocak 1647) günü ânifen tercemesi tasṭîr olunan Ḳoca Musa Paşa şehîd oldukda vezâreti târiḫ-i merḳūmede ḳapudân-ı deryâ olup Baḥr-i Sefîd’de Sakız’a varup Çeşme yaḳasından olan askeri almaḳ ṣadedinde iken eṭrâfda küffâr-ı bed-efkâr hücûm itmekle tâb-âver olamayup Eġriboza geldi. Anda daḫi münhezim olup sıfırü'l-yed Girid Cezîresi serdârı Ġāzi Ḥüseyin Paşa’ya vardıḳda mezbûre itâb-âmiz kehle idüp Anabolu’ya ta‘yîn eyledi. Mezbûr daḫi Anabolu Limanında iken a‘dâ-yı bed-fercâm mükemmel donanma ile boġazı alup bir vechile ḳapudânpaşa ṭaşra çıkmaġa ḳādir olamayup vâḳi‘-i ḥâli der-i devlet-i ‘aliyyeye arż u inhâ etdikde töhmet-i taḳṣîr ile ma‘zûl oldu. Aṣr-ı İbrahim Ḫânîde yedi sekiz ay **[62b]** miḳdârı ḳapudân olmuşdur. Raḥmetüllâhi ‘aleyh.

3.47. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ FAŻLI PAŞA ÎYN

Bosnevîdir. Sarây-ı ferah-fezâ-yı hümâyûn-i hâkânîde nice zamân ḫidemât-ı sulṭânîde evḳāt-güzâr olup ba‘dehü silaḥdâr ve dâmad-ı pâdişâh-ı kâm-kâr olmuşdu. Silaḥdar Yusuf Paşa ḳatlinden sonra İstanbul’da Atmeydanında vâḳi‘ İbrahim Paşa sarayı kendiye temlîk olunmaġla El-yevm Faẕlı Paşa Sarayı demekle elsine-i enâmda şöhret-yâbdır. *Tuḥfetü'l-kibâr* ve *Fezleke* saḥîfelerinde taḥrîr olunduġu üzre Rûmeli Beylerbeyiliğinden ma‘zûlen gelüp Âsitâne-i ‘aliyyede ḳubbe-nişîn olmuşdu. Ṣadr-ı

a‘ẓam Aḥmed Paşa ile olan münâḳaşa sebebiyle Karadenize birkaç sefîne ile muḥâfıẓ ta‘yîn olunmuşdu.

Tafṣîl-i münâḳaşa Nâimâ taḥrîri üzre budur ki aynıyla terḳîm olundu. Dâmâd-ı Pâdişâhî Muṣâḥib Fażlı Paşa bundan aḳdem Rûmeli muḥâfaẓasına asker tesyîrine me’mûr olup gitmişdi. Âsitâneye gelüp ḳubbe-nişîn oldu. Pâdişâha buluşdukda Rûmeli'nin aḥvâli diġer-gûn ve re‘âyâ perîşân veża‘îf olduġunu ve küffâr Bosna ser-ḥaddine müstevlî olduġunu söyledi. Pâdişâh-ı âlem-penâh ḥażretleri yâ bana vezîrim dediġi Bosna ḥudûdunda bir iki palanḳa ile bir kilise aldılar yine evvelden kâfirin imiş. Bu senin söylediğin söz ne gûne sözdür. Bu kelâmı lalamın önünde söyleyebilirmisin deyü buyurduḳlarında gâfil Fażlı paşa “*lâ yenfe‘uke'l-emîru izâ âdeke'l-vezîr*”[413] kelâmından ġâfil olmaġla istiḳāmetine maġrûren ḳavvâl bi'l-ḥaḳ olmaḳ dâ‘iyesiyle pâdişâhım lalanın müvâcehesinde söylerim dedi. Pâdişâh-ı âlem-penâh vezîr sarayına geldi żiyâfet tertîb olunup ol meclisde vezîr-i a‘ẓamla Fażlı Paşayı buluşdurdu. Fażlı Paşa siyâḳ-ı sibâḳ **[63a]** üzre Rûmeli'nin ḫarâblıġını ve küffârın Bosna’ya istîlâsını tafṣîlen müvâcehe-i vezîrde söyledikde vezîr-i a‘ẓam, mezbûrun ḳavlini naḳż u tekzîb idüp pâdişâhım bunlar göz büyüklüġü idüp cüz’î umûru ḳabardup ortalıġa vehim ilḳā etmeġe kendülere ḫayır-ḫâh dedirtmek isterler. Ser-ḥadd-i İslâmiyyede küffâr ile muḥârebe şimdi olmuş deġildir. Gâh ġâlib gâh maġlûb olmaḳ olagelmişdür. Bosnada olan vezîrlerimiz bir iki ḳal‘a kâfirden aldılar. Küffâr cem‘iyyet ile gelüp hâ bir miḳdâr tecâvüz eylemiş dedikde vâfir asker ve yarar ümerâ ve serasker gönderilüb cümlesini istirdâddan sonra daḫi memâlikini pâdişâhımın ḫayr dü‘âsı ve himmeti berekâtıyla berbâd ederiz. Ve Rûmeli'ne selefden ẕiyâde zamânımızda teklîf olunmadı ki ḫarâblıḳlarına biz sebeb olalum deyü cevâb virdikde Fażlı Paşa birde beyhûde söyleyüp be hey şevketlü pâdişâhım

Beyt:
Şâh vâḳıf gerekdir aḥvâle
Vükelâya ḳalsa vây ḥâle

fehvâsınca âlemin aḥvâline bi'z-zât taḳayyüd idüp taḥṣîl-i vüḳūf buyurun. Lalan irtişâ ile âlemi ḫarâbe virdi ḫazîne yoḳ re‘âyâ ve askerinin ḥâli Allaha

[413] Vezir sana düşman olduğu zaman Emirin sana faydası olmaz.

ḳalmışdır. Bu ḥareketin âḳıbeti neye müncez olacaġını mülâḥaẓa buyurun. Bu maḳūle müdâheneye çendân iltifât buyurman dedikde Ṣadr-ı aʿẓam Defterdâr Aḥmed Paşa muḥâce ? ve mücâdelede hażır cevâb idi. Pâdişâhım bu maḳūle münâzaʿât ve iʿtirâżât nihânî maṣlaḥata mebnî ve ḥasedden nâşîdir. Mühr-i hümâyûn ṭalebkârı olanlar maḳām-ı vekâletinizde olan ḳulunuza ḥased idüp maʿnâ pâdişâhımın fermân-ı şerîfleriyle olmuş ḥall u aḳd tedbîrâtı bekitmeyüp gâh düşmen aḥvâlini gâh asker ve reʿâyâ iḥtilâlini mevzûʿ-ı bahs̱ itmekden ġarażları biz vezîr olsak daḫi yekrek tedbîr ederdik **[63b]** demek isterler.

Amma ricâl-i devlete dehşet ve ibâdüllâha ḫaşyet verecek böyle bed-ḫaberin birine on ḳatub âleme şâyiʿ etmenin ḳubḥ u żararını bilmeyen umûr-ı âmmeyi nice tedbîr etse gerekdir ḳulun vüsʿum mertebe dîn u devlete ḫizmetine bezl-i maḳdûr eyledim iʿtirâż-ı mücerrede ne iʿtibâr-ı pâdişâhımın emrinden ḥâric bir işmi işledim beyân eylesün â pâdişâhım bu maḳūle ṣûret-i ḥaḳdan görünenler kendülere ḫayır-ḫâh dedirmek için umûr-ı salṭanatın cümlesine iʿtirâż idüp muʿâyib u neḳāyis bulurlar ḥaḳîḳaten pâdişâhımın tedbîrini tezyîf etmiş olurlar. Bunların ġaraż-âmiz sözlerine vücûd verilmesün ki ḳulûb-i ḫalḳa nefret ve beyne'l-âme fetret vuḳūʿuna bâʾisdir deyüp mugâlaṭa-i ḥaḳîmâne ile Fażlı Paşadan taḥvîl-i nigâh-ı raġbet ile sükûn etdiklerinde Fażlı Paşa daḫi söyleyem derken vezîr-i aʿẓam ferce bulup paşa ḳarındaş hemân her işidilen cüzʾiyyâtı kerâmetlü efendimize söyleyüp tekdîr-i ḫaṭır itmek maʿḳūl deġildir. Devlet-i ʿaliyyelerine ittifâḳ u ittiḥâd ile çâresin görüb pâdişâhımızın rıżâ-yı hümâyûnlarına lâyıḳ ḫizmete saʿy edelüm eş gidelüm deyüp ṭaşra çıḳarlar. Ol ân Fażlı paşa ḳulları emr-i ḳażâda vükūf-i tâm ṣâḥibidir. Girid seferine taʿyîn buyurula deyü telḫîṣ idüp ḫaṭṭ-ı şerîf iṣdâr etdi.

Fażlı Paşa imtinâʿ itmekle padişâhım işte umûra iʿtirâż ederler ḫizmet teklîf olunsa ebâ ve ictinâb ederler deyü telḫîṣ etdikde ḥabsi fermân buyurulmaġın Fażlı Paşayı ḳapu arasında maḥbûs etdiler. Beş gün hapisden sonra Karadeniz'e gitmeye râzî olup dört pâre ḳadırġa ile erzâk muḥâfaẓasına gönderilüb geldikde elli yedi Cemâziye'l-âḫirinde (Cemâziye'l-âhir 1057/ Temmuz 1647) diġer Musa Paşa yerine ḳapudân-ı deryâ oldu. Mükemmel donanma ile Baḥr-i Sefîd'e çıḳup **[64a]** küffâr ile ceng-i aẓîmden sonra sâlimen ve ġânimen sene-i mezbûre Ramażanının sekizinci (Ramazan 1057/Ekim 1647) günü Donanma-yı hümâyûn ile Tersâne-i Âmireye vâṣıl

olup Ẕi'l-ḳa‘desinin yirmi sekizinci günü ma‘zûl oldu. Nâimâ taḥrîri buna muḫâlifdir. Aṣr-ı İbrahim Ḫânîde altı ay miḳdârı ḳapudân olmuş ṣâḥib-i re’y dil-pezîr bir vezîr-i şecî‘ ve bî-naẓîr idi. ‘Aleyhi'r-raḥme.

3.48. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ MEHMET PAŞA

Ammâr-ẕâde demekle meşhûrdur. Sâbiḳü'ẕ-ẕikr Piyâle Ketḫüdânın çıraġ-ı hâṣṣı iken veliyyü'n-ni‘meti efendisi mûmâileyh Piyâle Paşanın ḳatline bâ‘iṣ olduġu muḳaddemâ ẕikr olunmuşdu. Tersâne ketḫüdâsı iken meşhûr-i cihân Cinci Ḫoca’ya intisâb-ı küllîsi olmaġın bezl-i nüḳūd-i mevfûre ile Fażlı Paşa azlinden ḳapudân oldu. Elli sekiz Rebî‘ü'l-âḫirinde (Rebî‘ü'l-âhir1058/Nisan 1648) mükemmel donanma ile Baḥr-i Sefîde çıḳup gitmişdi. Lâkin donanma-yı a‘dâ-ı bed-li‘âm güzer-gâhı sed itmekle bir vechile ṭaşra çıḳamayup vâḳı‘-i ḥâli der-i devlet-i ‘aliyye-i ebed-peyvend Ḫimâroġlu arż u i‘lâm etdikde sene-i mezbûre Cemâziye'l-evveli evâḫirinen (30 Cemâziye'l-evvel 1058/22 Haziran 1648) ḳapudân-ı mezbûr ḳatli için ṭaraf-ı devlet-i ‘aliyyeden mübâşir ta‘yîn olunup ber-mûceb-i fermân-i hümâyûn boġazda ḳapanmaḳ töhmetiyle ḳatl u i‘dâm olundu. Bundan aḳdem efendisine itdiġi iḫânetin cezâsını gördü.

Amma Vecîhî merḥûm der ki: Girid’de Ṣerdar Ġâzî Ḥüseyin Paşadan feryâd-nâme gelüp askerin tâb u tâḳati ḳalmadı. Zahîre vü mevâcib ve imdâd ile bir gün evvel donanmanın gelmesi ehem ve elzemdir deyü i‘lâm ederdi. Donanmâ gemileri ise bu boġazda küffâr gemileri sed-râh itmekle mahṣûr olup ṭaşra çıḳamayup müddet-i medîde ḳaldılar. Âsitâne ṭarafından mü’ekked evâmir-i ‘aliyye gönderilib ḳapudâna ṭaşra çıkmaḳ ve a‘dâ ile muḳābil olmak teklîf olunduḳca taḥvîfi müş‘ir cevâb ile iġfâl ve Girid’e imdâd erişdirmekde tafṣîli ve emr-i ḳażâda ihmâl eyledi. Ṣadr-ı a‘ẓam Hezâr-pâre Aḥmed Paşa gördü ki sefâyin-i küffâr **[64b]** ḫavfıyla bu kadar eyyâm Donanmâ-yı hümâyûn mahṣûr ḳalup bir işe yaramadı ḳapudânın ḳatlini telḫîṣ idüp ḳapucular ketḫüdâsı gönderilüb ḳatl olundu. Devr-i İbrahim Ḫânîde yedi ay miḳdârı ḳapudân olundu. Tecâvezallâhü anhü.[414]

[414] Allah onu affetsin.

3.49. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ AḤMED PAŞA İN-EST

Hezârġrâdî Aḥmed Paşadır ki ve Voynuk laḳabıyla şöhret-ârâdır. Ḫidemât-ı vefîre-i Devlet-i ‘Aliyye-i Oṯmâniyede müstaḫdem ve ba‘de'l-ezmine vezâretle mükerrem olup dürretü't-tâc-ı salṭanat ġurretü cebîni'l-iffe Âişe Sulṭan Ḥażretlerinin şeref-i izdivâcıyla muḥterem oldukdan sonra Boġazḫiṣar muḥâfıẓı iken ânifen terceme-i aḥvâl üşkânesi? pâ-yı bend-taḥrîre çekilen Ḥimâroġlu yerine târîḫ-i mezbûrda ḳapudân-ı deryâ olmaġla mükerrem oldu. Bin elli sekiz Recebinde (Receb 1058-Temmuz 1648) bi-ḥasebi'l-iḳtiżâ Sulṭan İbrahim bin Aḥmed Ḫân Gâzî ittifâḳ-ı a‘yân vü asker ve erkân-ı devlet ile ḫal‘ olunup

Li-münşi’ihi
Şehen-şâh-ı cihân Sulṭân-ı devrân Ḫâtem-i ṯânî
Cenâb-ı Ḥażret-i Sulṭan Meḥmed Ḫân-ı Oṯmânî

tâbe ṯerâhü ḫizmetleri taḫt-ı âlî-baḫt-ı Oṯmânî üzre sâye endâz-ı iclâl olup mûmâ-ileyh yine manṣıb-ı ḳapudânîde taḳrîr olundu. Elli doḳuz Rebî‘ü'l-âḫirinde (Rebî‘ü'l-âhir 1059/Nisan 1649) donanma-yı hümâyûn ile Baḥr-i Sefîde çıḳup hûd-re’y olmaġıyla Foça limanında vâki‘ olan inhizâm-ı küllîye sebeb-i müstaḳıl olduġu *Tuḥfetü'l-kibâr*’da muṣarraḥdır. Ba‘dehü Cezîre-i Giridde Ṣuda Adasını eṯnâ-yı muḥâṣarada kendiye dâne-i ṭop iṣâbet itmekle sene-i mezbûre Recebin on sekizinci (18 Receb 1059/28 Temmuz 1649) günü şehîd oldu.

Nâimâ der ki bundan aḳdem müşârün-ileyh Aḥmed Paşa donanma ile Foça Limânında küffâr ile cengden sonra Cezâyir ve Tunus ve Ṭrablus sefîneleri ve Mışırda nevl ile tutulan bortonlar ile bir yere gelüp mecmû‘u Ḳandiye altına vardıḳlarında ḳapudânpaşa gemileri kenara yanaşdırmayup deryâ ṭarafından ve sâ’ir asakir ḳaradan ittifâḳ ile Ḳandiye Ḳal‘asına **[65a]** kuşlukluk ve sâ’ir yola ḳarîb olan Balyokasro nâm Ḳal‘a fetḥine teveccüh idüp vardıḳda Recebin beşinci günü bi-avnillâhi te‘âlâ fetḥi müyesser olup Ḥüseyin Paşa gerü mekânına avdet etdikden sonra ḳapudândan ṭop ve imdâd ṭaleb olundukda biz deryâya me’mûruz bizim mühimmâtımız ancak bize vefâ eder deyü müsâ‘ade etmediġinden serdâr-ı gâzî muġber olup zîrâ muḳaddemâ Serdâr Ḥüseyin Paşa arż u maḥżar ile der-i devlete âdemler göndermiş idi. Ol âdemler Girid’e varup vezîr-i sâbıḳ Meḥmed Paşanın

mektûbuna yazılan teselîyeṭlere muġâyir ağızdan ḫaber verüb donanma ne şekil çıkdıġun söylemekle a‘yân-ı asakir serdâr yanına cem‘ olup sefere ta‘yîn olunan ümerâ vü beylerbeyiler tekrâr birer ṭarîḳ ile ocaḳ ağalarına mürâca‘at idüp ḳalkdıḳlarını ve laġımcı irsâl olunmayup beş bin yeniçeri defteri gönderilüb mevcûdları ancak iki bin olup Ḳandiye Muḥâṣarasına yeniçeri ağası ve altı bölük ḫalḳ ve cümle asker gelüp bizimle müttefiḳan metrise girilür ise biz daḫi bezl-i maḳdûr ideriz deyü arż olunmuşdu. Şimdi ise bir miḳdâr ḫizmetkâr ve cebelûlarımız ancak geldi. Bu ḫizmet bunlar ile ḥâṣıl olmaz deyü aẓîm feryâd etdikde serdâr-ı bâ-vekâr tekrâr istimâlet virüb mâbeyninizde de olan güftü-gûnun aṣlı yokdur. Vezîr-i a‘ẓam müstevfâ asker ve laġımcı gönderüb donanma askeri gemilerden çıḳup bizimle metrise giderler. Ṣabr edin deyü def‘-i meclis etmişdi. Bu eṣnâda ḳapudânpaşa muḫâlefet idüp ve metrise girmek degil ṭop ve imdâd bile virmeyüp biz deryâya me’mûruz dediġinde serdâr dilgîr olup umûmen asakir-i İslâma taġayyür-i ḫaṭır u vehm târî olmuş idi. Bu eṣnâda rû-yi deryâda da küffâr gemileri görünmekle ḳapudân paşa donanma ile üzerine varup biraz ṭoplaşdıḳdan sonra ayrılup **[65b]** Resmo’ya gitdi. Anda daḫi ḳapudân paşadan imdâd ṭaleb olundukda yine muḳayyed olmayup bunda da asker ve mühimmât lâzımdır deyüp bu ise kendi bir iş görmek ve nâm kendinin olmaḳ sevdâsıyla cezirede olanlara imdâd virmeyüp ru‘ûnet eyledi. Tekrâr ḳalḳub Ḥanyaya varup ba‘żı gemiler su itmekle ḳalafata mübâşeret olunup ol maḥalde ḳırḳ elli kadar ḳayıklara levend yazıb kendü ḳaradan Amasya Beyi Aḥmed Paşanın yanına gelüp Ṣuda Ḳal‘asını ḳayıḳlar ile tesḫîr taṣavvurunda olup kara cânibinden nedirbânlar tedârik ve ḳal‘aya çıkmaḳ üzre mütehevvirâne hücûm etdi. Ḳażâ ile ḳal‘adan bir ṭop gelüp ḳapudânpaşayı şehîd etdi ve kâne zâlike fî sâmin ve aşere min Recebi'l-müreccb sene minhu (18 Receb 1059/28 Temmuz 1649) gitdi. Aḳıl ve re’yine maġrûr bir zât idi. Devr-i İbrahim Ḫânîde ve ahd-i Sulṭan-ı Meḥmedîde on dört ay miḳdârı ḳapudân olmuşdur. Ufiye anhü.

3.50. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ MUṢṬAFÂ PAŞA

Bıyıḳlı Muṣṭafâ Paşa demekle şöhret-şi‘ârdır. Devlet-i ‘aliyye-i ebed-peyvend-i Oṣmâniyede ḫidemât-ı keṣîrede müstaḫdem ba‘de'l-müdde vezâretle nîce elviyeye vâlî ve bu vecihle ḳadr u şânı günden güne refî‘-i âlî olarak Rûmeli

Beylerbeyisi iken Girid seferinde Serdâr-ı Âlî- Vakâr Deli Ḥüseyin Paşâ-yı Gâzînin ma‘iyyetine me’mûl olmuşdu. Ḳapudân-ı deryâ sâlifü'ẕ-ẕikr ve Voynuk Aḥmed Paşa bi-ḳażâ’illâhi te‘âlâ bu vechile dâr-ı beḳāya âzim ve Donanma-yı hümâyûnda münhezim olduġu ḫaber-i vahşet-eṣeri müşârün-ileyh Ḥüseyin Paşa'ya elsine-i aḥâlî-i donanmâ-yı hümayundan arż u maḥżar birle i‘lâm olundukda donanmâ-yı hümâyûna ḳapudân, mühim ve lâzım olmaġıyla müşârün-ileyh Bıyıḳlı Muṣṭafâ Paşa'ya cânib-i serdârîden emir virilüp gemilere irsâl olundu. Ve ḳapudânlık mûmâ-ileyhe tevcîh olunmaḳ bâbında der-i devlet-i adâlet-maṣîre arż göndermekle mûcebince tevcîh olundu. Üç aya ḳarîb **[66a]** devr-i Sulṭan Meḥmed Ḫânîde ḳapudân olup ba‘de zâ der-i devletden Meḥmed Paşa irsâl olunmaġla mûmâ-ileyhe yine Rûmeli Eyâleti tevcîh olundu. Altmış târiḫinde (1060/1650) Girid’de fevt oldu. Aṣrında işe yarar bir vezîr idi. ‘Aleyhi'r-raḥmetü.

3.51. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ ḲAPUDÂN MEḤMED PAŞA

Ḥaydar Aġa-ẕâde demekle ma‘lûm bir şeyḫ ve şâbdır. Pederi Ḥasan Aġa dûd-mân-ı Bektâşiyândan olup kendi daḫi yeniçeri ocaġında Ketḫüdâ Bey ba‘dehü mîraḫûr-i kebîr olup vezâret ile Mıṣır ve Baġdad ḥükûmetlerine vâṣıl oldu. Merḥûm ve maġfûrun-leh Sulṭan Murad Ḫân-ı gâzînin kerîmeleri Ḳaya Sulṭan tezvîc olunup ba‘dehü Eyüb Paşa azlinden sonra bin elli altı Ṣaferinin yirmi sekizinci günü (28 Ṣafer 1056/15 Nisan 1646) vâli-i Mıṣr-ı Ḳāhire olup elli yedi Ẕi'l-ḳa‘desinin beşinci günü (5 Zi'l-ka‘de 1057/2 Aralık 1647) maġrûren Âsitâne-i devlet-i âṣiyâne raḫsûde oldu. Elli doḳuz Şevvâlinin üçüncü günü (3 Şevval 1059/10 Ekim 1649) Bıyıḳlı Muṣṭafâ Paşa yerine ḳapudân olup ocaḳda sekbân bâşı Kör Ḥüseyin Aġa ile Girid'e me’mûr oldular. Mâh-ı mezbûrun sekizinci günü iki ḳadırġa ile çekdirüb ol suya mânend-cûy-i revâne olup aḳıtdılar. Ẕi'l-ḳa‘denin yirmi sekizinde ṣavb-ı merâma vâṣıl ve bir ḳaç müddet mürûrunda Donanmâ-yı hümâyûn ile gerü Tersâne-i Âmireye dâḫil oldular.

Kâtib Çelebî taḥrîri üzre bin altmış Rebî‘ü'l-âḫirinde (Rebî‘ü'l-âḫir 1060/Nisan 1650) boġazı küffâr iḥâṭa itmekle Donanmâ-yı hümâyûn ile üzerine varup boġazı ṭaşra çıkmaḳ mümkin olmadı. Her çend ki aḳdâm-ı tâm birle Âsitâneden gerü birkaç aded sefâyin ve nice cüyûş-i müvaḥḥıdîn irsâl u tesyîr olundu. Bir vechile bir iş görüldü. Bundan mâ‘adâ küffâr sevâḥilde nice ḳılâ‘ ve bi‘

dest-i-res buldu. Peyâm-ı vahşet irtisâmı daḫi birbirini pey ender pey teʻâkub etmeyin sene-i mezbûre Şevvâlinin on birinde (11 Şevval 1060/7 Ekim 1650) maʻzûl **[66b]** olup baʻdehü Rûmeli Beylerbeyisi olmuşlar idi. Niḳrîs marażıyla alîl ve İstanbul'da münzevî iken Ḫoca-ẕâde fetvâsında bir ḳaçına ḳā'im-maḳām oldu. İclâs töhmetinde Ḫoca-ẕâde ile müşterek olmaġın Silistre nâmı ile şehirden iḫrâc olunup bostancıbaşı mübâşeretiyle çiftliġinde ḳatl olundu. Ḫoca-ẕâde vaḳʻası egerçi tûl u dirâz bir kıṣṣadır. Ancak nice fevâ'idi müştemil maḥall-i ibret bir ḳażiyye olmaġla Nâimâ târiḫinde bi-aynihâ naḳl olundu. Nâimâ der ki:

Ḫoca-ẕâde Mesʻûd Efendi mütekellim ve cesûr olmaġla ḳaḍıaskerlikleri vaḳtinde vüzerânın nâ-maʻḳūl ḥareketlerine iʻtirâż idüp şöyle olmaḳ maʻḳūldür deyü dîvânlarda ve meşveret meclislerinde sözünü dirîg etmeyüp bî-pervâ ḥaḳ söyler deyü şöhret bulduġu için devletlü Vâlide Sulṭan Ḥażretlerinin ve şevketlü pâdişâh-ı âlem-penâh ḫizmetlerinin naẓar-ı iltifâtlarına maẓhar olmuş idi. Ṣadr-ı aʻẓam Gürcü Meḥmed Paşa muḥâvereleri ve ḥadden mütecâviz mücâdeleleri vâkiʻ olmuş idi. Bir miḳdârını ẕikr-i ḳā'imeden ḫâlî olmamaġla yine târiḫ-i mezbûrdan naḳl olundu.

Bir gün ḥużûr-ı hümâyûnda Müfti Ḥanef Efendi ve Vezîr-i aʻẓam Gürcü Meḥmed Paşa ve Ḫoca-ẕâde Mesʻûd Efendi bir ḫuṣûṣ için mevcûd bulunup ol ḫilâlde şehir aḥvâli müzâkere olunup pâdişâh ḥażretleri laḥm sekizde ṣatılup niye bulunmadıġının aṣlı nedir deyü su'âl buyurduklarında vezîr vü molla ve sâ'ir hâżırîn pâdişâhım et ve itmek ve her şey devletinde firâvândır mużâyaḳa yokdur dediklerinde Ḫoca-ẕâde meydana atılup muʻâraża idüp niçin böyle müdâhene edersiz deyüp pâdişâh ḥażretlerine şevketlü ḫünkârım ḥâla narḫ umûruna taḳayyüd yokdur. Şehirde laḥmin vücûdu bulunmaz bahâsı sekizer aḳçedir. Lâkin semüz etler gizlüce onar on ikişer aḳçeye ṣatılur. **[67a]** Fuḳarâ bu bâbda mużṭaribdir dedi. Vezîr ve molla Ḫoca-ẕâde nin bu maḳūle cür'et ve muʻârażasından ẕiyâde dilgîr olup meclis dağıldı. Böyle nice kelimâta cür'et simâtı vârid bir selefi daḫi Yalı Köşkünde cümle aʻyân-ı devlet ve erkân-ı salṭanat mevcûd iken Gürcü Meḥmed Paşa'dan mühür alındıḳda feṭḥ-i kelâm idüp bunca yıllıḳ ḳulluġum cemîʻ seferlerde ve serḥadlerde ömür geçürdüm bu ak ṣaḳalımı dîn ü devlet ḫizmetinde agartdım benden mührü almaḳ pâdişâha lâyıḳmıdır. Gördünüzmü ḫizmet nîce bilinirmiş dedikde herkes sükût idüp hemân Mesʻûd Efendi ḳaş çatub erkân-ı meclise ḫiṭâb idüp, efendiler paşalar

söylesenize ne durursuz meger pâdişâhımız mührünü bu ma‘tûhdan almaġla ẓulümmü etmiş oldu. Bre ma‘tûh sen tedbîrden maṣâliḥ-i devlete âciz u sır olduġundan ġayri ḥıyânetin daḫi ẓâhirdir. Geçen günlerde Anadolu ḳaḍıaskeri var iken bana vezâret gerekmez mührü alsunlar her kime verirlerse versünler anın zamânında vezâret itmek ḳābil deġildir demedinmi. İşte bu mühür ol alsunlar deyü istiġnâ itdiġin mühürdür. Niçin teẓallüm edersin, etbâ‘ vü levâḥıḳınla devlete azmı ḫiyânet etdin dedikde cümlesi mebhûn oldular. Raca‘nâ mâ künnâ fîh. Ebû Said Efendi vesâṭatıyla Beşir Paşa vezîr oldukda Mes‘ûd Efendiye çendân raġbet olunmamaġla mükedder olup Murad Paşa ile ve Ocaḳ ḥalḳı ile gizlüce iḫtilât ederdi.

Murad Paşa vezîr oldukda bi ḥasebi'z̲-ẓâhir istihkākā nümâyân ve enderûn aġalarının muḥabbet ve incizâbı iḳtiżâsıyla Ḥarem-z̲âde müfti olup Mes‘ûd Efendi yine mensî olmaġla daḫi z̲iyâde muġberu'l-ḫaṭr olmuşdu. Çınar vaḳ‘asında ba‘ż-ı söz ṣâḥibleriyle gizlüce mu‘âmelesi olmaġın asker ṭalebi ile müfti olmuş idi. Ve lâkin ḫaṭır-mândeliğini unutdurub asker ṭalebiyle naṣb **[67b]** olunmuşdu. Ol töhmetden taṭhîr-i z̲eyl itmek için ṭaraf-ı salṭanata ṣadâḳatle temaḥḥuż idüp meydân zorbalarının izâlesine gerçekden sa‘y ü himmet etmişdi. Bu ḫuṣûṣda ẓuhûra gelen ḫizmeti muvâfıḳ-ı tab‘-ı hümâyûn-ı şehriyârî olup şehîd-i sa‘îd Sulṭan ‘Oṣman Ḥażretlerinin Ḫoca ‘Ömer Efendi sâbıḳan nâ’il olduġu Sivas aḳlâmından on bin ġuruşluk ḫâṣ kendüye iḥsân buyurulmaġla sâ’ir meşâyih kelâmından z̲iyâde maẓhar-ı ikrâm olup evżâ‘-ı güzeştesinden aġmâz-ı ayn şeklinde müsâmaḥa olunmuşdu. Mes‘ûd Efendinin ṣûret-i ẓâhirede da‘vâsı umûr-ı devleti taṣḥîḥ ve aḥvâl-i âlemin niẓâmına ihtimâm idi. Lâkin derûni ġarażından ḫâlî olmayup devlet-i dünyâya ve ta‘ayyün taḥṣîline hırṣı z̲iyâde olmaġla her hususda söz benim olsun ve ṭaraf-ı salṭanata kimse taḳarrub etmesün ḥall ü aḳd ve azl u naṣb benim re’yimle olsun deyüp zerre kadar murâdına muḫâlif his itdiġi âdemi cürûb u şütûm ile ırzını yıkup mümkin ise ḳatline dek sa‘y ederdi. Cümle erkân-ı devlet lisânından ḫavf idüp żarûrî müdârâ ederlerdi. Siyavuş Paşa fevtinde mühri Boynu Yaralı Meḥmed Paşa'ya gönderilmeġe kendüsi ma‘ḳūl görüb bir sâde dil Türkmen âdemidir. Aṣlında der-i devlete ḫizmetkârlıġla gelmekle izzet-i nefs da‘vâsından ḫâlî bir pîr-i ża‘îfü'l-ḥâldir. İstediğim gibi zîr-i taḥakküme alup fetk ü retk-i umûrda dil-ḫâh üzre müstaḳıl olmaḳ mülâḥaẓasına zâhib oldu. Amma vezîr-i a‘ẓam geldikde efendi ḥażretlerinin matmaḥ-ı naẓar-ı olan mu‘âmeleyi etmeyüp taḥṣîl u istiḳlâl iddi‘âsında olduġundan mâ‘adâ efendiyi istiṣgâl

idüp umûrunda maḥremâne istişâre etmeyüp ḥużûr-i hümâyûna yalnız gidüp geldiġinden efendi bî-ḥużûr olup bu âdemi yanlış sevḳ **[68a]** etmişiz. Bu merkezin racülü deġildir ġayri âdem tedârik iḳtiżâ etdi deyü erkân-ı devletden olan hem-râzları ile söyleşüb nihânı vâlide sulṭân ḥażretlerine ḫaber gönderdi. Eskiden olan mâcerâsı ise henüz ferâmuş olmamaġla kelâmına vücûd virilmeyüp bu âdemi kendüler ta‘rîf etdi. Ve mûcib-i azl ne cürmü vâr küffâr aḥvâli böyle devletin żarûret u iḥtilâli ma‘lûm böyle vaḳit de bilâ cürm iki günde bir vezîr tebdîl olunmaḳ żararını mülâḥaẓa etmedi. Niçin böyle ḫam fikre zâhib olurlar deyü ḳat‘î cevâb virilüp kelâmına raġbet olunmadı.

El-uhdetü ale'r-râvî Vecîhînin ve Aziz Efendiden mâ‘adâ żabṭ u veḳāyi‘ edenlerin taḳrîri üzre Mes‘ûd Efendi bu maġlûbiyete sabr idemeyüp cesâret-i cibilliyet muḳteżâsınca fikr-i fâside zâhib olup ḳā’im-maḳāmlıḳdan ma‘zûl ṣâḥibü't-terceme Ḥaydar Aġa-zâde ile kerem-i ülfet olmaġla anınla meşveret idüp bu ma‘tûhü bi-ḥasebi'ż-żarûre sevḳ eyledik şimdi ayaġımız almaġa sa‘y ediyor cânib-i salṭanata naṣîḥat ḫaberi gönderdik dinlenmedi. Küffâr Bozcaadayı aldı şimdiden sonra bu vaż‘ımıza göre İstanbul'a gelür maṣlaḥat-ı vaḳt budur ki ocaġı taḥrîk ile Sulṭan Süleymânı iclâs eyleyelüm sen vezîr ol âlemin niẓâmına ma‘an sa‘y edelim demiş. Ol ahmaḳ daḫi vezâret arżusuyla bu tama‘-ı ḫâma vücûd verüb zorbalar izâlesi maddesinde ḫizmet eden ketḫüdâ beyin keçeci oġluna ve Ocaḳdan ba‘ż-ı müte‘ayyen ahmaḳlara keşf-i râz idüp Ocaḳ ve ḥalḳını taḥrîk-i murâd etmiş ola. Bu aralıḳda Sulṭan Süleymân vâlidesinin ketḫüdâsı olan Kara ‘Ali Aġa ve Kara Çelebi-zâde Ebü'l-Fâḍıl Maḥmud Efendi merḥûmun ketḫüdâsı ebnâ’-i sipâhiyândan diger ‘Ali Aġa ki Müfti Efendi hevâdârlarından idiler. Bu fâsıḳ tedbîrde müttefiḳ olmuş olalar eger vâḳi‘ eger ġayr-i vâḳi‘ bu ḫaberi Vezîr-i a‘ẓam **[68b]** Meḥmed Paşa gizlüce pâdişâh-ı âlem-penâh ḥażretlerine ve Vâlide Sulṭân’a i‘lâm etdikde Mes‘ûd Efendinin mâ cerâ-yı sâbıḳası ve Ḥaydar Aġa-zâde ve ol zikr olunan eşḫâṣ ile ittiḥâdı ve vezîrin azlini murâd idüp sözü nâfiz olmadıġından müte’ellim olması vezîrin kelâmını taṣdîḳ idüp ol sâ‘at Diyarbekir Ḳażâsı nâmıyla nefyine ḫaṭṭ-ı hümâyûn taḥrîr buyuruldu. Mâh-ı Ramażânın yirmi beşinci günü Sinan Paşa köşkünde meşveret vardı deyü müfti da‘vet olunup geldiġi sâ‘at bostancıbaşı ṣandalıyla Bursaya irsâl olunup anda ḳatl olundu. Bu bâbda Mes‘ûd Efendi ile ma‘iyyet töhmetiyle ṣâḥibü't-terceme daḫi ḳatl olunmuşdur. Vezîr-i mezbûr Ocaḳdan ḥâṣıl

olmaġla baṭṭâl ḳıyâfet ve mâryol-ʔṭabîʿat ve bed-zebân u ḥark endâz idi. Lâkin yine nefsinde celebîlikden ḫâlî olmayup meḥâmid-i celîle neşrine nevʿan mâʾil ve erbâb-ı maʿrifet ve kemâle baʿż-ı mertebe iltifât-ı laʿnet idi. Ḫaṭṭâ Mışır vâlisi iken ol vaḳit de erbâb-ı maʿârif-i meşâhirînden rûz-nâmçe-i Mışır Sührâb-zâde bir târiḫ-i ḳażâ nüsḫasını kendüye ihdâ etdikde muḳābelesinde otuz kise diger bir ḳarye-i maḥlûlden kendüye vermiş mücevveze ile mezarı Silivri ṭaşrasındadır. Devr-i Sulṭan Meḥmed Han-ı Râbiʿde bir sene miḳdârı ḳapudân oldu.

3.52. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ ʻALİ PAŞA ÎN-EST

Ḥüsâm Peyker-zâde demekle ṣamṣam-ı iştihârî mânend-i Rüstem-i Dâstân olmuşdur. Pederi mûmâ-ileyh Ḥüsâm Beyin ümerâ-i deryâdan olup felek-i vücûdu lenker-endâzı ḥall-i adem oldukda maḳāmına müşârün-ileyh geçüb Rodos beyi olmuşdu. Bu esnâda tercemesi ânifen tafṣîl olunan Ḥaydar Aġa-zâde Meḥmed Paşa azlinden baʿde'l-istişâre ḳapudânlık, mezbûre tevcîh olunup Donanmâ-yı hümâyûn ile Tersâne-i Âmireye dâḫil oldu. Bin altmış bir Cemâziye'l-âhiresinde (Cemâziye'l-âhir 1060/Haziran 1650) mükemmel donanmâ-yı **[69a]** hümâyûn ile Baḥr-i Sefîde çıḳup yüz elli pâre sefîne ile Girid'e aẓîmet ve muvâfıḳ-ı rüzgâr ile sefâyin-i İslâm bâd-bân-güşâda giderken Girid'e ḳarîb Ṣantorin nâm cezîre yanına vardıḳlarında küffâr-ı ḫâk-sâr gemileri ẓâhir olup ceng-i aẓîmden sonra Lefkoşe ṭarafına gelinüb anda daḫi aẓîm muḥârebe olunup bilâḥare donanmâ-yı hümâyûn münhezimen Tersâne-i Âmireye avdet eyledi. Üçüncü defʿa bin altmış iki Cemâziye'l-âḫiresi evâʾilinde (Cemâziye'l-âhir 1062/ Mayıs 1652) donanmâ-yı hümâyûnla yine Baḥr-i Sefîde çıḳup bu defʿa daḫi bir iki sefâyin-i İslâm dest-i küffâra bi-ḳażâʾillâhi teʿâlâ giriftâr olmaġla sene-i mezbûre Şevvâlinin evâḫirinde (29 Şevvâl 1062/3 Ekim 1652) ḳapudânlıkdan Mora Eyâletiyle ṭard u tebʿîd olundu. Baʿde'l-müdde bin yetmiş Şabânının beşinci günü (5 Şaʿbân 1070/16 Nisan 1660) Vâlide Sulṭan keṭḫüdâsı ʻAli Paşa azlinden ṯâniyen ḳapudân olup bu defʿa Karadeniz cânibini muḥâṣara idüp geldikde yetmiş iki Cemâziye'l-âḫiresinin yirmi ikinci günü (22 Cemâziye'i-âhir 1072/12 Şubat 1662) vefât eyledi. Defʿa-i evvelinde iki seneden mütecâviz defʿa-i

şâniye de yirmi üç aya ḳarîb ḳapudân olmuşdur. Sulṭan Meḥmed devrinde olan ḳapudânlardandır. ‘Aleyhi'r-raḥmetü ve'l-maġfiret.[415]

3.53. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ MEḤMED PAŞA

Dervîş Meḥmed Paşa’dır ki Çerkesü'l-aṣıldır. Ḥadîḳa’da mersûm yarâ‘a-i bâhirü'l-berâ‘a olduġu üzre Ṭabanı Yaṣṣı Meḥmed Paşanın ḥâl-i ṣadâretinde ketḫüdâlıḳ maḳāmında pâ-bercâsı merkez-i ta‘ayyün ve i‘tibâr olup ḳırḳ yedi târiḫinde (1047/1638) eyâlet-i Şâm ve daha nice elviyeye vâlî ve Baġdâd ve Mışırda eyyâm-ı izz ü şân-ı âlî olaraḳ rütbe-i vezâretle vâli-i Baġdâd-ı Behiş-tâbâd olmuşdu. Ba‘de-ezân Ḥaleb ve Silistre’de sâye-endâz-ı emâret oldukdan sonra altmış birde (1061/1651) Anadolu eyâletiyle Boġazḥisârı muḥâfaẓasına me’mûr altmış iki Cemâziye'l-âḫirinde (Cemâziye'l-âḫir 1062/Mayıs 1652) Ḥüsâm-ẕâde ‘Ali Paşa vefât itmekle çâker-i vâlâ-yı ḳapudânî ile **[69b]** mesrûr olmuşdu. Mühimmât-ı donanmâ-yı hümâyûnu tedârik u tekmîl üzre iken altmış üç Rabî‘ü'l-âḫirinde Ṭarḥuncu Aḥmed Paşa yerine ṣadrı'ṣ-ṣudûr olmaġla tebcîl olundu. Müddet-i vezâreti yirmi bir aya bâliġ oldukda ma‘zûl ve maḳāmına İpşir Paşa mevṣûl oldu. Altmış beş Rebî‘ü'l-evvelinde (Rebî‘ü'l-evvel 1065/Ocak 1655) fevt olup Dikiliṭaş ḳurbunda defn olundu.

Tafṣîl

Nâimâ der ki müşârün-ileyh Derviş Meḥmed Paşa felc ârıżıyesiyle ḥasta ve amel-mânde olmaġla mühür alınub İpşîr Paşa'ya gönderildikde elem-i azil şiddet-i maraża sebeb olup târîḫ-i merḳūmda vefât eyledi. Nüḳūd ve eşyâ ḳatî çok cümleden doḳsan beş bin filori ve sekiz yüz kise esedî ġuruş ve sâ’ir nüḳūd ve cevâhir vü âlât-ı zer ü sîm ve tuḥaf u nevâdır ki müddet-i ömründe cem‘ etmişdi. Bundan mâ‘âdâ ketḫüdâsı ‘Ali Aġa Pâdişâha buluşub defter-i emvâlini teslîm etdikde ḫâric ez-defter habâyâdan olmaḳ la‘net-i cevâhire müte‘alliḳ tuḥaf-ı nâdire ile mâl-â-mâl iki ṣanduḳa bundan mâ‘adâ iki müraṣṣa‘ ḫancer ki mübâlaġa ṭarîḳıyla biner kise aḳçe ḳıymet taḳdîr olundu derler. Pâdişâha teslîm idüp ṣadâḳati iẓhâr eyledi.

Bunlardan mâ‘adâ sâ’ir ecnâs-i emvâl ve eşyâ ve kürekler ve ḳumaşlar ḫuṣûṣan cebeḫânesinde zer-nişân tüfengler ve süyûf günâ-gûn değme ḫazînede naẓîri

[415] Allah’ın rahmeti ve mağfireti üzerine olsun.

bulunmaz nevâdir idi. Cümlesi Ḥaṣṣa-i hümâyûn için ḳabẕ olundu. Vezîr-i mûmâ-ileyh tâ aġalıġı zamânından berü mâl-dâr ve zî-ḳuvvet olmaġın milletimize ve pâdişâhlara ve sâ'ir aṣḥâb-ı ḫidemâta aḳçe verüb i'mâl ederdi. Dâ'imâ artırmaḳda idi ve ṭaraf-ı devlet-i 'aliyyede ta'ayyünü olmaġla aḳçesine cefâ olunmayup vaḳti ile edâ olunup ribḥ-i aẕîm ḥusûla gelürdi. Bu ṭarîḳ ile iki bin kiseden ziyâde nüḳūda nâ'il olmuşdu. Şâm vâlisi iken ḳapusu mükemmel olduġuna **[70a]** binâ'en Baġdâd feṭḥ olundukda eyâleti Ḥasan Paşadan sonra buna virilüp diyâr-ı Irâkın ammâri kendüye sipâriş olunmuşdu. Birkaç sene mütevâliyeten Baġdâd'ta olup gereġi gibi şen ve âbâdan etmişdi. Baṣra semtinden Hind ve Aceme nüḳūd gönderüb tuḥfe vu emti'a ve lü'lü' getürdüb münâsib maḥallere gönderüb maḥṣûl-i eyâletden mâ'adâ vî ? bin kise kadar ticâretden ḥâṣıl ederdi. Bundan mâ'adâ Baġdad'da Zaġferâniye ve Ebû Ġureyb ve Rıḍvâniye ṣurlarınki arâżı'-i ṣûrândan ziyâde metîndir.

Ḳuvvet ve ġayret ṣâḥibi ba'ż-ı şüyûḫ-i urbân ile ber-vech-i müşâreket ekdirüb biçdirüb anbarlara ṣıġmaz maḥṣûlât peydâ ederdi. Ve Acem memleketinden yaylak için Şehr-i Zor ṣaḥrâlarına çıḳan ulus ṭâ'ifesi ki ḳatî vâfir ḳoyun terbiye ederler kârları odur anlardan ḳoyun iştirâsına bir aġasını ta'yîn idüp vâfir aḳçe ile irsâl ederdi. Ucuz bahâ ile birkaç bin ḳoyun alup Baġdad'a gelinceye dek laṭîf mer'âlara tevzî' ve ra'y etdirdi. Ve nefs-i Baġdad'da birkaç yerde kasab dükkânı yabdırub kendü ġanemleri zebḥ olunup ta'yînâta virüldükden sonra narḫından bir aḳçe âşaġı ḫalḳa daḫi fürûht ederlerdi. Kezâlik birkaç yerde furûn yapdırub levendât ve iç oġlanı ve aġavât on bin âdeme ekmek virüldükden sonra ḫalḳa da fürûht ederlerdi. Bir kaç sene bu siyâḳ üzre Baġdad'da eġlenüb kendü maṭbaṭına ve etbâ' vü levendâtı ta'yînâtına ve dâbbelerin alef u alîfine ḫalḳdan aḳçe ile şey almayup kendü şey'ini verüb ve ziyâdesini fürûḫt idüp emvâl-i aẕîme peydâ ederdi. Baġdad'dan azil olundukda yüz bin ġuruşluk ġılâli der-anbar bulunmuşdu. Gelen mütesellime verüb ve vilâyet a'yânının kârına **[70b]** tevzî' idüp cümle ġılâli naḳd etdikden sonra Baġdad'dan çıkmışdı. Kezâlik etbâ'ına virdiġi yıllık mülebbesât daḫi böyle tedârik olunup çuḳayı Ḥaleb'den ve sâ'ir metâ'ı Hind'den getürmek için beher sene ticâret ve emti'a aḥvâli bilir aġalarından birini Ḥalebe ve birini Baṣra'ya ve birini Ḥind benderine gönderüb -felâ efele- ? her birine yüz kise sermâye verüb gönderirdi. Meselâ Ḥaleb'den peşin aḳçe ile sâye çuḳanın zirâ'ını üç buçuk ġuruşa alup paşa ? sının fermânı ve ulüvv-i câhi ḳuvvetiyle yüklidüp Diyarbekir'e getirüp andan

gelenler ile Baġdâd'a gelürdi. Gümrük ve sâ'ir ḫarc-ı râh ve tekâlîfe iḥtiyâc yoḳ Baġdad'da ol çuḳanın zirâ'ını yedi esediye verirlerdi. Kendüye ve etbâ'ına iḳtiżâ eden îdiyye ḳat' olundukdan sonra kuṣûru tüccara virilüp ve maṣrûfun bahâsı bey' itdiġinin fâ'idesinden ḥuṣûle gelecek mertebe fâ'ideleri etmişler gerek ḳumaş ve ḳuṭn gerek destâr ve sâ'ir Ḥind metâ'ı daḫi bu siyâḳ üzre gelürdi.

Ḫulâṣa-i kelâm bu kadar bin asker ile bu kadar sene mülebbis u şeb'ân ve müreffeh u pür-unvân vech-i âsân üzre geçinüb vilâyetden gelen fevâ'id u avâ'id ḫazînesinde ḳalırdı ve hemi zamânında vilâyet ma'mûr ve âbâdan ve re'âyâ âsûde ve şâd u mân olurdu. Keṯüdâsından menḳūldür selefimiz Ḥasan Paşa Baġdad'da vâli iken eyyâm-ı ṣayfde lâzım olan kavun ve karpuz vekîl-ḫarc yediyle alınub beher kavun üç ve beher karpuz dört paraya üzüm vesâ'ir meyve ki paşa için alınmış böyle defter olunup ḫâh vü nâ ḫâh beş kise meyve aḳçesi alınub vekîl-ḫarc ile aṣḥâba müḳāseme etmişler. Baġdâd'da ise şaṭ ṭaşub sonra ḥâlet-i ûlâsına gelüp şaṭ kenarında ne miḳdâr yerleri basar ise üzerlerinde kavun ve karpuz ve sebze **[71a]** bostanları ederler bostanlara izin verüb öşür nâmına ve rüsûm almak ḫizmetine Şat Muḳāta'ası derler. Ḥasan Paşa'dan yeniçeriler muḳāta'ayı alup beş kiseye alup ve verdikleri meyve bahâsı nâmıyla yine beş kiseyi Ḥasan Paşa'dan almışlar. Amma Derviş Paşa muḳāta'a-i meẕkûreyi bir adamına virdi ve ḳurb-i Baġdâd'da olan yerleri maḫṣûṣ âdem koyup kendüsi ekdirdi. Kendüye ve enderûna lâzım olandan efzûn meyve ḥusûlünden sonra ṭaşra a'vânına varınca sâ'ir ta'yînât gibi kavun karpuz ta'yînini verdikden sonra şehr içinde fürûḫt eylediği meyveden ol âdeme beş kiseden mütecâviz fâ'ide ḥuṣûla gelüp mutaḳā'a rüsûmundan daḫi mîrîye on beş bin ġuruş ḥâṣıl oldu. Ve bir ḥâli daḫi ticâret ḫizmetinde olan aġasına verilen re'sü'l-mâlin her yirmi ġuruşdan bir ġuruş fâ'ideden verilmek üzre ücret ta'yîn etmişdi.

Mezbûr aġa daḫi paşasının nâm u şânı ile ve ḳuvvet u câhi ile kendü malını ve ġayrîde muḍârebe ile aldığı aḳçeyi daḫi başḳaca eşyaya bozub sâye-i veliyyü'n-ni'amîde vâfir ticâret u intifâ' edermiş bu naḳl edeceġimiz kelâm ḳudemâ-yı ḥükemâdan menḳūldür. Ba'ż-ı uḳalâ-yı ulûm Derviş Paşa'dan naḳletmişler. Demişki: İktisâb-ı mâlın vücûh-i tabî'îsi zirâ'at u ticâret ve imâret bu üç şey'e münḥaṣırdır. Egerçi ṣanâ'ât-ı mütenevvi'a daḫi ber-vech add olunmuşdur. Ana göre dört kısım olmaḳ iḳtiżâ eder ammâ aṣḥâb-ı ṣan'atın ekṯeri tedârik ma'âşlarından âciz olmaġla

ṣan‘atlarının fâ’idesinden kendüye ancak seddi-ramaḳ mertebesi ḳalup fâ’idelerinin fazlası ol ṣan‘atın tüccâr-ı ẕevi'l-yesârına â’id olagelmekle ṭarîḳa-i kisbi vücûh-i selâseye haṣr-ı ṣaḥîḥ olur ve ḳuvvet-i câh ve uluvv-i nâm ne mertebe ise ticâret ve zirâ‘atde ol miḳdâr intifâ‘ ola gelmişdür. Zîrâ câh u nâm ṣâḥibine ḥalḳ taḳarrub için **[71b]** ve ba‘de zamân ḥuṣûle gelecek menâfi‘ mülâḥaẓasıyla ḫizmet idüp mâlen ve bedenen mer‘î intifâ‘ında bulunurlar ücret-i âcile istemezler. Ḥalḳın bir kısmı daḫi şerrinden ve tasalluṭundan ḫavf idüp menâfi‘den hisse-i me’mûlesin isḳāt eder ve belki intifâ için ol daḫi sa‘îd olur. Pes bu iki vech ile ḥalḳın ücret-i ḫizmetleriyle rub‘-i mesâ‘îleri ṣâḥib-i câha â’id olup zamân-ı ḳalîlde ṣervet-i aẓîmeye nâ’il olsa gerekdir. Her ḳaçan ki bir vâli ve ḥâkim-i ticâret ve zirâ‘at ile işlâḥ-ı mâl ve tevfîr-i îrâd ve tedârik-i mühimmât-ı lâzımeye ḳādir olmaya iki nev‘ beliyye-i aẓîmeye mübtelâ olup dünyâ vü âḫiret ḫasâretine uġrar. Biri bu ki ḥalḳın elinde olan nüḳūd ve emvâline müstevlî olup ẓulmen ibâdüllâhın emvâl u eşyâsını ġasb etmeġe muḥtâc olup zümre-i ẓalemeden olur. İkincisi bu ki ẓulmen ve ḳahren ḥalḳdan aldığı malı iddiḫâr edemeyüp żarûriyyâtdan olan me’kûlât ve melbûsât ve sâ’ir bu maḳūle levâzım için ṣarf idüp taḥṣîli yine aṣḥâb-ı iḫtikâr ve merrâbî tüccâr ġaddârlarına â’id olup kendüsi sevâd-ı vech üzre ḳalsa gerekdir. Mu‘ayyende muḥtekirler ve merrâbî tâcirler için ḳazanmış oldu kendüye sû’-i a‘mâlin ve zer ü bâlî ḳalur bu ṣûretlerde ḥâkim taḫrîb-i memleketden ve teferruk-ı ra‘iyyetden ġayri işe yaramaz der imiş ve ba‘ż-ı ahlâk kitâblarında mülûk u vüzerâya ve ḥükkâm u ümerâya ticâret ve zirâ‘ati lâyıḳ görmemişler.

Ve bu ṣan‘atlarda te‘âṭî ve iştiġâl edenler daḫi alçaḳ ve rezîlü't-tab‘ oldu deyü ta‘n etdiklerinin aṣlı budur ki vüzerâ ü ḥükkâm yalnız cem‘ u iddiḫâr-i emvâl için bu ṣan‘atları dâ’imâ kendü işleyüp ġayri kimseleri zor-ı bazu ile men‘ eyleyüp ibâdüllâhın kâr u ma‘îşetlerini tażyîḳ edecek mertebe iştiġâl eylemek adâlete muḫâlif ve belki-cevr-i **[72a]** ṣarfdır. Ve maḳsûdu kendü żarûriyyâtını tedârik ve muḥtekirlerin ġabn u ḥîlesinden ḳurtulacak mertebe sa‘y olmayup muṭlaḳa iddiḫâr-i mâl için çalışmaḳ ise ol ṣûretde mürüvvet u semâḥate vâcib olan mekârimi terk idüp sûḳîlar gibi şerâyif-i insâniyetden münseliḥ olmuş olur meẕmûm olan budur. Ve illâ ümerâ vü ḥükkâm maṣârif-i lâzimelerini tedârik edecek mertebe sermâyelerini i‘mâl idüp ẓulm ile cem‘-i emvâl irtikâbına muḥtâc olmayacak kadar zirâ‘at u ticâret ile meşgûl olmaları ḫırfe-i mahża ve ṣanâ‘at-i meẕmûme deġildir.

Ale'l-ḫuṣûṣ levâzım-ı etbâʻ ve ıyâlini gördükden sonra inşâ-yı ḫayırda ve bezl-i iḥsân-ı müberrât ile kerem-kârlıḳ eyleyen kibâra ne kadar enseb ve aḥsen ve imâret-i bilâd ve refâh-ı ibâda bâʻiṯ ne güzel kâr müstaḥsendir. Selefde enbiyâ'-i iẓâm ʻaleyhimü's-selâm ve ḫavâṣṣ-ı evliyâ vü ṣulehâ ve e'imme-i müctehidîn ve sâ'ir ekâbir-i dîn bu ṣanâʻata ne ṭarîḳ ile sülûk idüp ve nice taʻayyüş etmişlerdir. Siyer ve aḫbâr kitâblarında mesṭûrdur biz yine ṣadede rücûʻ edelim.

Mezbûr Derviş Paşa Baġdad'dan sonra Anadolu ve Bosna ve Silistre eyâletlerine mutaṣarrıf oldukdan sonra ḳapudân olmuş idi. Mal-dâr olmaġla tersâne ve ḳapudânlık mühimmâtını kendüye çekdirmek için Ṭarḥûncu Aḥmed Paşa vezîr iken çok nezâket etmiş idi. Amma mümkin olmayup ḳuvvet-i mâl ve câh ile Ṭarḥuncu Aḥmed Paşayı izâle ve kendüsi vezîr olmuşîdi.

Baʻde's-ṣadâre kendüsi adem-i iḥtiyâc sebebiyle bî-niyâzlıḳ vâdisinde müsterîḫ olup her işi müstaḳıllen ṣâḥibine sipâriş idüp ve vezîrlere â'id olan avâ'id u rüşvet ve hedâyâ her ne ise cümlesini mîrîye îrâd ḳayd idüp aʻdâ ve ḥassâd iftirâsından emîn oldu ve evḳātını zevk u ṣafâya ṣarf eyledi. Fâlic oldukda rûh-i iẓâfısi olan mühür daḫi **[72b]** alınub İpşir paşa'ya gönderildikde mertebe-i ṣadâretden müfâraḳat iştidâd-ı illete sebeb olup emânet-i hayât-ı müsteʻârını ṣâḥib-i ḥaḳîḳîsine teslîm idüp müteveccih-i dârü'n-naʻîm oldu. Sinni yetmişe ḳarîb bir pîr idi. Vezîr-i müşârün-ileyh sefer u hażarda pâk-i meclise ve leṭâfet-i libâsa mâ'il muḥteşem vü müvaḳḳır kimse idi. Taʻâma ve nefis u lezîz me'kûlât ve meşrûbâta ihtimâmı ziyâde ve tevâbiʻ-perver idi. Ṣaḳalı kûsec miṣâli ġayet az olup bıyıḳları taki ? yanaġından aşaġı imiş her bıyıġı iki ṣaḳal kadar var idi. Ḥattâ baʻż-ı ḳurenâsı kemâl-i ḥâlini beyân żımnında kûsec olduġunu telmîḥ idüp ḫalḳa ṣaḳal ṣaydırdınız dedikde bunu ṣayamazlar ya deyü bıyıḳlarını gösterüb ḫande etmiş zâtı levendân-meşreb, rindâne laṭîfeye mâ'il muḥteşem mütereffih bir vezîr idi. Destârı bir uʻcûbe şekil idi. Ṭarżı sipâhiyâne ḫirtâvî ḳıyâfetinde amma Mışır beylerbeyinin destârına müşâbih ḳafa miṣâli u kevrlerinde niẓâm u müsâvât yoḳ böyle bozuk-düzen ṭarṭaġın ṣâdırdı. Ḥaḳ-gû ve müstaḳîm-i devlet idi. Ḥattâ ḳapudân iken vezîr-i aʻẓam Ṭarḥuncu Aḥmed Paşa ile münâzaʻa ve muḥâvereleri geçüb ḳapudân başı tersâne mühimmâtı ve donanma levâzımı için aḳçe virilmedi deyü pâdişâha iʻlâm ve pâdişâh daḫi vezîre itâb etdikde vezîr pâdişâhım ocaḳlıḳlardan mâʻadâ şu miḳdârı ḥavâlât ve şu miḳdârı

naḳid virdim lâkin kifâyet miḳdârıyla ḳanâʿat etmez meġer mâl-i mîrîyi umûmen ana teslîm edelim dedikde ḥużûr-i hümâyûnda mürâfaʿa oldular. Ṣadr-ı aʿẕam ḳavl-i evveli taḳrîr etdikde ḳapudân paşa bi'l-müvâcehe şevketlü ḫünkârım ḥużûrunuzda yalan söyleniyor bana şu miḳdârdan ziyâde aḳçe vermedi deyicek vezîr ġaḍaba gelüp âzar siyâḳında ḳapudâna şiddetle cevab vericek ḳapudânpaşa kükreyüp vezîre sen kimsin ve ḳaçan vezîr oldun ben feṯḥ-i Baġdâd'dan **[73a]** bir vezâretle uġûr-ı hümâyûnda ḫizmetteyim sen bana böyle diyecek vezîr deġilsin deyü mütehevvirâne cevâb vermişdi. Rahimehüllâh.

3.54. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ MEḤMED PAŞA

Çavuş-zâde demekle ma'rûfdur. Sivas Eyâletinden maʿzûl iken Derviş Meḥmed Paşa câh-ı ḳapudânîden mesned-i ṣadârete teşrîf etdikde manṣıb-ı ḳapudâniyle talṭîf olundu. Altmış üç bahârında (1063/1652-1653) donanmâ-yı hümâyûn ile Baḥr-i Sefîde çıḳup boġazı ḫâlî bulmaġla Girid'e varup Ḥanya'da dört gün âramdan sonra on iki pâre bey gemisine ṭop ve cebeḫâne koyup cezîrenin cenûb ṭarafında sâḥilde Selune nâm ḥişara varup ahâlî itâʿat ṣûretinde sekeş-i ? küffâr olmaġla dört pâre ṭop ile muḥâṣaradan sonra şabânın yirmi dördüncü günü feṯḥ eyledi. Serdâr Ḥüseyin Paşa ṭarafından ḳalʿa-i mezbûre ahâlîsi mutîʿ-ı ḫarâc güzâr idi deyü iʿtirâż olunup ḳapudânpaşa dönüb Rodos'a vardıḳda küffâr donanması gelüp bir zamân limanda muḥâṣara eyledi. Âsitâneye geldikde altmış dört Muḥarreminde (Muharrem 1064/Kasım 1654) maʿzûl ve maḳāmına Murad Paşa mevṣûl oldu.

Baʿde ez an altmış sekiz Rebiʿü'l-evvelinin on dördüncü (14 Rebiʿü'l-evvel 1068/20 Aralık 1658) günü ṯâniyen ḳapudân olup yedi ay mürûrunda bi-ḥasebi'l-iḳtiżâ rütbe-i ḳapudânîye üçüncü defʿa Deli Ḥüseyin Paşa mevṣûl olmaġla bunlar maʿzûl oldular. Defʿa-i ûlâda on altı ay miḳdârı ḳapudân olmuş vezîr-i âlîşân idi. Raḥmetüllâhi teʿâlâ ʿaleyh.[416]

3.55. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ MURAD PAŞA ÎNEST

Ḥadîḳa ṣâḥibi taḥrîri üzre Arnabud diyârından gelüp sakṣoncu ocaġında nefer olmuşdu. Giderek çorbacı ve Baġdâd seferinde ḳul keṯḫüdâsı baʿdehü sekbânbaşı oldu. Girid seferinde ḫidemât-ı pesendîde vücûda getürmekle Âsitâne-i saʿâdete

[416] Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

geldikde eşnâ-yı cülûs-i Meḥmed Ḫân'îde, Muṣṭafâ **[73b]** Paşa ketḫüdâ Meḥmed Aġa yerine yeniçeri aġası olup elli doḳuz Cemâziye'l-âḫiresinde (Cemâziye'l-âḫir 1059/ Haziran 1649) büyük vâlide Sulṭan irâdesiyle Sofu Meḥmed Paşa yerine ṣadr-ı aʿẓam oldu. Lâkin eşnâ-yı fetret olup mühr-i hümâyûna baʿż-ı muʿârıż ẓuhûr idüp kendinin adem-i muḳāvemetini iddiʿâsın idüp

Mıṣraʿ:
İlâc-ı vâḳıʿa pîş ez vuḳūʿ bâyed-kerd [417]

fehvâsınca arża-i telef olmazdan muḳaddem bin altmış senesi Şabânında (Şaʿbân 1060/Aġustos 1650) sadâretden istiʿfâ birle Budin eyâletin ricâ itmekle merâmına müsâʿade ve maḳāmına Melek Aḥmed Paşa pâ recâ oldu.

Bu mühimmâtın tafṣîli Nâimâ taḥrîri üzre budur ki çün ocaḳ aġaları umûr-ı devlete bi'l-külliye müstevlî olup retḳ ü feṭḳ ve meṣâliḥ-i cümle anların yed-i istiḳlâlinde idi. Ḫuṣûṣan ketḫüdâ beğin cümleden ziyâde nâm u şân ṣâḥibi olup ḳapusuna cümle ulemâ vü vüzerâ mülâzemet idüp ekşer menâṣıb anın reʾyi ile virilüp rıżâsı olmadığı ṣûretde verilmek mümkin olmayup ve küçük vâlide ḥâmîsi olduġundan gezend erişdirmek müteʿassir ve giderek devlet ve ihtişâmı ḥadden tecâvüz idüp kevkebe u vâridâtı vezîr-i aʿẓam berâber gelmekle haẓm olunmaḳ rütbesinden ifrâṭ ile geçmişdi ve murâd etdikleri mevâdda vezîr-i aʿẓamın adem-i müsâʿadesine müṣâḥibi ve nedimleri olan müneccimbaşı Ḫüseyin Efendi ve Budaḳ-zâde Meḥmed Aġadan mülâḥaẓa etmeleriyle bunlar nefy-i beled olunsun yâhud yanından tebʿîd etsünler deyü muṣliḥûn lisânından vezîre ḫaber gönderdiklerinde kelâmları ḳabûl olunmamaġla beynlerine bi'l-külliye bürûdet düşmüş idi. Vezîr-i aʿẓamın ketḫüdâ beyin haḳḳında tedbîr eylediği mevâyid kâr-ger olmayup ketḫüdâ beyin tertîb itdiği fitne ve daḫi vezîrin maʿlûmu olup dîvâna varmayup ṭarafeyn kîne ile müteraḳḳıb-ı fırṣat dururlardı. Ol yevm-i süleşâda ketḫüdâ beyin Ṭopḳapusunda olan baġçesinde cemʿiyyet tertîb idüp yeniçeri aġası ve binbaşı aġa ve Muṣliḥiddin **[74a]** Aġa ve Yeniçeri Kâtibi Deli Ḳāsım-zâde varup ḥużûr-i żiyâfetde cemʿiyet tertîb etdiler. Vezîr-i aʿẓamın daḫi aṣlı ocaḳdan olmaġla beyinlerine tavassuṭ eden muṣliḥûn yediyle aralarında âmed-şüd mürâselât mükerrer olup bilâḫere Bekṭaş Aġa

[417] Bir olayın çâresi olay meydana gelmeden önce yapılmalıdır.

vezîrin cânibdârı ve sâ’ir Ocaḳ aġalarının daḫi esenn ü iḫtiyârı olmaġın işlâḥ-ı hâzihi'l-beyn sa‘y idüp sözünde karar eyledi ki Ketḫüdâ Bey yine manṣıbında karar eyleye. Amma Ṭophâneli Muṣṭafâ Aġa için Baġdâd’da yetmişden ẕiyâde yeniçeri yoldaşlarını boġub suya atdı. Ḳatli çokdan geçmiş ẓâlimdir deyü ittifâḳ idüp bilâḫere anı ḳaçırub dağdaġasından emîn ve âsûde oldular. Amma bu ma‘nâ vezîre gâyet girân gelüp vezâretden bîzâr oldu. Ve ḳul ketḫüdâsı ṣadârete arżû-mend olup ve elinden ḳuvvetle mührü alup kendüyi ṣaġ komayacaġını daḫi bilirdi.

Naḳl olunur ki yeniçeri aġası ve ketḫüdâ bey ve Muṣliḥüddin Aġa elbette Murad Paşa ḳatl olunsun deyü ol meclisde ittifâḳ itdiklerinde hemân Bekṭaş Aġa ricâ gûne söze gelüp behey âdemler şu âdem benim ḫasmımdır. Cümlenizin rıżâsıyla vezîr oldu. İstemezsiniz ḥüsn-i rıżâsıyla mührü ṣâḥibine teslîm eylesün ḳatil itmek ne içindir anın kuşca cânını elbette bana bağışlarsınız ma‘ḳūl gördünüz vezîr oldu. İstemediniz eger vezâreti bırakmazsa ol vaḳit bildiğiniz elinizdedir dedikde bu söze acele râżı olup sükûn buldular. Ana binâ’en Bekṭaş Aġa Murad Paşa’ya ḫaber gönderüb ba‘de'l-yevm senin vezâretinde revnaḳ ḳalmadı hemân maṣlaḥat-i vaḳt oldu ki mührü götürüp ṭâyi‘an pâdişâha teslîm ve taḫlîṣ-i girîbân ve def‘-i yemm ? eyleyesin dedi. Altmış bir senesi Şabânının yedinci cuma (7 Şa‘ban 1061/26 Temmuz 1651) günü Murad Paşa içerü Pâdişâha varup şevketlü pâdişâhım bir memleketde dört vezîr-i a‘ẓam olmaz işte mührün bir ḳuluna daḫi ver ben ḳuluna daḫi bir nanı-ı pâre iḥsân ile **[74b]** ḫayır du‘âna meşgûl olayım. Amma zinhâr mührü Yeniçeri Ocaġından kimseye verme zevâl-i devletine sebeb olur. Deyü taḫzîr idüp mührü teslîm eyledi. Derhal Melek Aḥmed Paşa'ya virilüp Murad Paşa'ya mes’ûli üzre Budin Eyâleti iḥsân olundu.

Altmış üç tariḫinde (1063/1653) Budin’de ba‘de'l-azil Annân ? teveccühü me’mûren Âsitâne-i Ṣa‘âdete taḥvîl ve altmış dört Muḥarreminde (1064 Muharrem/Aralık 1654) Çavuş-ẕâde Meḥmed Paşanın azlinden câ-yi vâlâ-yı ḳapudâniyle tebcîl olundu. Tevâriḫde tafṣîl olunduġu üzre Baḥr-i Sefîdde min ḳıbeli'llâh nâ’il olduġu nuṣret ve ẓafer ber-vefḳ-ı dil-ḫâh-ı pâdişâh-ı dâd-güster olmağla altmış beş Recebinde (1065 Recep/Haziran 1655) ṣâniyen İpşir Paşa yerine ṣadr-ı a‘ẓam oldu.

Nâimâ merḥûm Murad Paşa'nın İpşir Paşa'dan sonra bu def'a vezîr olması kendi fitneyi taḥrîk itmekle vücûd bulduġunu tafṣîl idüp ulu'n-nühâye fevâ'id-i lâ yuḥsâyı müştemil olmaġla bi-tamâmiha İpşir Paşa vaḳ'ası taṣṭîr olundu. Murad Paşa ba'ż-ı mülâḥaẓaya mebnî İpşir Paşa'ya gâ'ibâne ṭarafdarlıḳ idüp Âsitâneye gelmesi için nice tedbîr idüp nâ'il-i ṣadâret olmasına sebeb olmuşdu. İpşir Paşa daḫi geldikde hırṣ ve tama' muḳteżâsıyla kibr u ġurûr-ı vezaret-i dâ'iyesiyle Murad Paşanın ḥâṭırını gözetmeyüp birkaç mâddeden daḫi şefâ'atini red idüp bârid mu'âmele idüp derûnunda gayzı olduġu daḫi mu'âmelesinden âşikâre olmaġın Murad Paşa daḫi İpşir Paşa'dan bu vücûhla bi'l-külliye i'râẓ u iġrâẓ idüp muġberu'l-ḫâtır olmuş idi. Murad Paşa ise tâ Sulṭân İbrahim Ḫan-ı şehîdin vaḳ'asından berü ta'ayyün ṣâḥibi ve li-ümmihâ vâlide-i mu'aẓẓamaya müntesib ve anların zîr-i naẓar-ı himâyelerinde olup ulüvv-i himmeti muḳteżâsıyla vezîr-i a'ẓam olmuşdu. Dâ'imâ ehdâ-yı mâliye ve müṭâbe'at evâmir **[75a]** ile ol cânibe ḫizmet ile gelmişdi. Ve taḥṣîlini dâ'imâ bezl u infâḳdan ḫâlî olmamaġla enderûn u bîrûnda ḳati çok iḥsân-dîdesi var idi ki cümle ana ṭarafdar ve câsus-i ḫaber-güzâr idiler. İpşir Paşa'nın ise enderûn u bîrûnda bir mangır iḥsânına maẓhar olmuş yoḳ. Belki ġarâmet-i mâliye ile ṭarafından maġdûr olmuş düşmen ḳati çok idi. Murad Paşa bu vechile nâmını almış meşhûr bellü vezîr olup ale'l-ḫuṣûṣ bu sâlden muḳaddemce rû-yi deryâda ḫayli ḫizmet vücûda getürmekle memdûh-i âlem u pâdişâh yanında müvaḳḳır ve muḥretem olmuşdu. Bu eṣnâda enderûn-ı hümâyûnda olan ṭarafdarları taḳrîbiyle pâdişâh ḥażretleri kendüyi ḥużûr-i hümâyûnlarına da'vet buyurup İpşir Paşa'nın ḫaberi yoġ iken şeref-i pây-bûse maẓhar etdiler. Ve bir biri üzerine iki ḫil'at-i semmûr giydirüb lala göreyim seni donanma-yı hümâyûn umûruna taḳayyüd ile sene-i sâbıḳada vücûda getürdüġün ḫizmetinden ẕiyâde senden ḫizmet me'mûl-i hümâyûnumdur deyü istimâlet buyurmalarıyla Murad Paşa'nın şân u unvânı eżâ'af-i efzûn oldu.

Vezîr-i a'ẓam İpşir Paşa evvelden daḫi Murad Paşayı istiṣgâl idüp vücûdunu ḳaldırmaġa sa'y ederdi kendinin ḫaberi yoġiken bu iltifât-ı şâhâne ṣudûrundan hezâr mertebe müte'ellim olup ḥased-i cibillî ve ġayret-i maḳām deryâsına dalup ve deḳāyik tedbîrâtdan gâfil olmaġın hevâm-ı avâm gibi adâvetini iẓhâra başlayup isnâd-ı taḳṣîrât ile zevâline ṭarîḳ bulmaḳ ḫayâline düşüp tersâne mühimmâtına aḳçe vermemek ve havâlât taḥṣîli ihtimâmında kuṣûr itmek ve müsâ'adesi mühim olan umûruna ta'vîḳ u tesvîḳ ile mu'ârıż olmaḳ misillü mekr ü ḥîle idüp donanmayı tez

ḳaldır deyü ibrâm u isti‘câl ile ḫaberler daḫi göndermeye başladı. Ṣaġîr u kebîr kendüye düşmen-i cân iken ve zevâline fırṣat ararlar iken Murad Paşa gibi tevâbi‘ ve levâḥıḳı çok âlem lüṭfunu görmüş ve el-ân lüṭf u kereminden ümîdvâr olduḳları yed-i gâlib ṣâḥibi bir vezîr ile **[75b]** ḫusûmet u âşikâre adâvet göstermek ne kadar bî-ma‘nâ işdir mülâḥaẓa edemedi.

Beyt:
Ve mâ min yedin illâ yedüllâhi fevḳahü
Ve mâ ẓâlimin illâ se yüblâ bi ẓâlimin [418]

mefhûmu üzre ḳudret-i ilâhiye İpşir Paşa'dan aḫẕ ü intiḳām için Murad Paşa'yı üzerine taslîṭ idüp mücâzât bu ṣûretle ẓuhûra geldi.

Bu eṣnâda donanma çıkmasının vaḳti ḳarîb olmaġla vezîr ḳapudân Murad Paşa'ya her gün mübâşirler ile âdem gönderirdi ki elbette donanmâ tedârikini âcilen görüb çıkmaġa taḳayyüd eylesünler ve illâ mu‘âteb olurlar deyü te’kîd ile tenbîhler etdikce Murad Paşa mübattan ? ve muḥayyil olmaġla niyâz-gûne ḫaberler ile cevâb verüb baş üzerine fermân efendimizindir, leyl ü nehâr sa‘y u ḫizmetindeyüz, ser-mû taḳṣîrimiz yokdur. Lâkin defterdâr paşa ḥażretleri donanma mühimmâtına iḳtiżâ eden aḳçeyi vermekde te’hîr u ta‘allül ediyor beher ḥâl aḳçeye muḥtâcdır. İḥsân ü kerem idüp bu ḳullarına tenbîh buyurduḳları tenbîh-i ekîdi defterdâra buyursunlar ki anlar aḳçe yetişdire ve illâ bu ḳullarının ḫizmet u tedârike kuṣûru yokdur deyü cevâb gönderdi. Bu ḫaber vezîre vardıḳda vezîr derûnunda olan ḥasedi ketme ḳādir olmayup pâdişâhdan varup iki kürk giyen aḳçeyi daḫi bulmaḳ gerekdir deyü âşikâr söyledi.

Vezîr meclisinde ve ḫizmetinde olanlardan Murad Paşanın câsusları vâfir idi. Ol sâ‘at Murad Paşa'ya yetişürdiler ġayri adâvet âşikâreye çıḳup Murad Paşa kem ġayreti miyânına nidâ idüp bir gün vezîri tersâneye varup eṣnâ-i meclisde Murad Paşa'ya ḫiṭâb idüp paşa bi eyyi ḥâlin bu haftanın içinde donanmanın iḫrâcına pâdişâhımız muḥkem tenbîh itmişdir. Elbette tedâriklerini görüb çıkmaḳ gereksiz sonra cevâba dir olamazsız dedikde hemân Murad Paşa tenaḫnaḥ-ı vezîrân ile boġaz

[418] Hiçbir el (kudret) yoktur ki ol gücün üstünde Allahın kudreti olmasın. Hiçbir zalim yokdur ki zalimle cezâlandırılmasın.

ırtlayup iki dizi üzerine gelüp dilîrâne Sulṭânım el-yevm tekmîl-i mühimmât donanma için dört yüz kise maṣrafa iḥtiyâc vardır ḥâla **[76a]** imdâd olunmadıḳca donanma çıkmaġa imkân yokdur deyüp ḳat‘î cevâb virdi. Vezîr dedi ki ṣadâretiniz eyyâmında sa‘âdetlü pâdişâhımızdan dört yüz kise istiḳrâż idüp deyn temessükü vermişsiz ḥâlâ memhûr temessükünüz pîş-i taḥtalarındadır birkaç def‘a taḥṣîlini bize fermân buyurdular. Ḥâṭırınıza ri‘âyet itdiġimiz için istihmâl ṣûretinde ta‘vîḳ idüp şimdi donanma mühhimmâtına meşgûldür. Tażyîḳ etmeyelim bir miḳdârını mühimmâta mahsûb edersin kuṣûrunu daḫi vaḳtiyle edâ ederler acele buyurulmasun deyü cevâb vermişdin ḥâl böyle iken tekrâr donanma tedâriki için ben pâdişâhımızdan aḳçe istemeye ḳādir deġilim ve sana bir kise aḳçe vermem deyninizi elbette edâ etmelisiz ol aḳçeyi bu mühimmâta ṣarf eylen dedikde Murad Paşa be hey Sulṭanım ben ol aḳçeyi ma‘a ẕiyâdetin edâ etmişdim. Lâkin temessükü ṭalebe cür’et edemedim dedi. Vezîr isġâ etmeyüp mühimmâta ol aḳçeyi havâle sözünden ġayri söz söylemedi. Murad Paşa żamîr-şinâs idi gördü ki vezîrin murâdı iẓhâr-ı adâvetdir. Ṭaraf-ı salṭanata daḫi kürk ilbâsıyla tekrîm idüp mühimmâta lâzım olan aḳçeyi vermemek ve adını eski temessükü bahâne ile ṣaġalanmaḳ taṣvîrine karar vermişlerdir. Rıżâ’-i teslîm ṣûretini gösterüb Sulṭanım bu bâbda sizden bir miḳdâr olsun naḳde himmet ümîdinde idik ki pek mużâyaḳa çekmeyelüm. Çünki siz böyle fermân buyurdunuz. Ġayri lâzım olan mühimmâtı biz tedârik edelim devlet-i pâdişâhîde mâ-melekemizi edâ’-i ḫizmete bezl ederiz deyüp def‘-i meclis eyledi ve tedârik gördü ki donanmadan ol İpşir Paşa’yı Baḥr-i Adene yollayup yerine vezîr oldu. Muḳaddemâ İpşir Paşa Anadolu’dan geldikde müte‘alliḳatından Abaza Ḥasan ve Kürd Meḥmed ve emṣâli İpşir Paşa’dan ḫavfe düşüp Üsküdar’dan berü geçmez olmuşlar idi.

Tersânede vezîr ile bu münâża‘a meclisi olduġu günün aḫşamında Murad paşa geceyle bir âdem gönderüb Kürd Meḥmedi çaġırdı. **[76b]** Tersânede bir tenha odada mülâḳat etdiler. Kürd Meḥmed içerü geldiği gibi Murad Paşa ḳıyâmda bulunmuşdu. Dâmen-pûse seyretdikde Murad Paşa Kürd’ü kucaḳlayup alnından öpdü ve yanına alup ḥadden efzûn ikrâm etdikden sonra bir kîse içine beş yüz filori çıḳarub bunu şimdilik ḳaḥve bahâ eylen deyü ḳoynuna soḳdu. Ba‘dehü basṭ-ı i‘tizâr ve taḳdîm-i merâm-agâz idüp Meḥmed Aġacıġım oġlum sen bir yarar bahâdır u yigitsin biz senin ḳadrin ġayrılar gibi bilmeziz. A‘lâ biliriz şimdilik bin

perîşânlığımız vardır bu kadar şey'i ma'zûr ṭut ve bizimle gönül birliğinde olmaḳ gereksin gönül ḫoşluġu müyesser olursa her murâdınız dil-ḫâh üzre müsâ'ade olunmaḳ muḳarrerdir. Vezîrimiz aḥvâl bilmez dostluḳ anlamaz âdemdir. Gâ'ibâne bizim ana eylediġimiz âdemiyyet u ṭarafdârlıḳ âlemin ma'lûmudur. Belki sen daḫi işitdin Moralı defterdâr mührü alup buna nefîr-i âm olmaḳ ḳuvvet-i ḳarîbeye gelmiş iken biz mâni' olduġumuz ma'lûmdur. Gelileden berü bu kadar aṣḥâb-ı arżın mallarını alup ırżlarını yıkup kimini daḫi nâ-ḫaḳ yere ḳatl eyledi. Bir mâddede bile kendüye ricâmız nâfiz olmuşdu. Şimdiyse bizi istiṣḳāl idüp günden güne cevr u cefâyı ẕiyâde etmeġe başladı sizleri ve sipâhîleri hezâr va'd-i lüṭufla bu ṭarafa ma'an getürmesi pâdişahdan ḫavf-nâk olduġu için idi.

Âmme-i âlemi müṣâderet ile pâdişâha ḫoş olup ḫavfden emniyet geldi. Şimden sonra ricâllerine müsâ'ade degil birer bahâne ile vücûdlarınızı i'dâm edeceġi indimizde muḥakḳaḳdır. Bizi donanma ile yolladıḳdan sonra kellenizin haḳḳından gelmek tedbîrinde olduġu belki size daḫi ma'lûm olmuşdur dedi. Kürd Meḥmed derûnunda câygîr olan vesveseyi mü'eyyed bu sözleri işitdikde böyle fırṣatı Allahdan isterdi. Sulṭânım bu sözünüz gerçekdir bu cümlemizi saġ ḳomaz ve bunu **[77a]** cümlemiz bilirüz hemân siz bir iş görün ben cân u bâşla ḫizmet ederim ve cümle sipâhî uydurmaġa ta'ahhüd ederim. Siz ġayri ḫuṣûṣları görün deyüp ahd ü mîs̱aḳa istiḥkâm verdiler. Nıṣfü'l-leylde Kürd Meḥmed'i yine Üsküdara yolladı. Ertesi gece mîrin mâlları zâyi' olan magdûrlar ki Deli Birâder ve Aḳ 'Ali ve Mi'mâr Muṣṭafâ ve Gümrük Emîni ve Ṣalih Efendiyi ve emṣâli kibâr-ı a'yândır hafiyyeten da'vet etdi. Kimi yalnız kimi bir ḫizmetkâr ile birer semtden gelüp tersâne odasında anlara daḫi keşf-i râz ve emvâlinizi taṣḥîḥe biz mütekeffil u müte'ahhid oluruz dedikde anlar daḫi müştâḳ u müntaẓır olduḳları ḫaberi işitdikleri gibi kemâl-i muṭâva'at ile ale'r-re'si ve'l-ayn ṭarafdarlıḳ ve ḫizmetkârlıḳ ne gün içindir mâlımız taṣḥîḥ olmaz ise de geçdik hemân şu ġaddârdan intiḳām alınduġın dünya gözüyle görsek deyüp cümlesi müttefiḳ ve mütteḥid olmaġla îmân-ı mü'ekked ile ḳavl ü ḳarâr etdiler. Bundan sonra yeniçeri aġalığından müte'ḳāid Kara Ḥasan oġlu Ḥüseyin Aġa ki ocaḳ ḥalḳından aḳıl u tedbîr cihetinden naẓîri gelmemiş naḥîfü'l-cisim ḳaviyyü'l-ḳalb bir dâhiye idi. Anın daḫi bu aralıḳda iki yüz kisesi maḥv olmaġla İpşir Paşa'ya ġayẓ-nâmı var idi. Lâkin Murad Paşa ile beynlerinde müṣâfât olmayup çok biliyor ḳurnaz bir tilkidir deyü sevmezdi. El-ḥâletü hâzihi ocaġın çil Bektâşi fetḳ ü retḳa ḳādir âdem olmaġla

anı daḫi da‘vet idüp aġa ḳarındaş size olan bürûdet ve adâveti derûnumuzdan çıḳardıḳ ba‘de'l-yevm ittâfâḳ ve ittiḥâd üzre olalum hayli aḳçen karaya çaldı biliyoruz bize i‘âne ve muvâfaḳatde bulunursan cümle aḳçenizi taṣḥîḥa ta‘ahhüd ederiz dedikde emir Sulṭanımındır hemân ḫizmet buyurun deyüp dâmen-pûs eyledi.

Ol mürşid-i kârdan bu cem‘iyyete muntaẓam olmaġla Murad Paşa’nın bazû-yi tedbîrine ḳuvvet geldi bundan sonra mecrûḥ u maġdûrlar **[77b]** bu mu‘ahedeye dâḫil umûmen yekdil oldular. Murad Paşa bu tedârikden sonra Şaban Ḫalifeyi cevfi'l-leyde yalısından çaġırtdı. Tek ve tenhâ geldi ana dediki baḳa âdem ben devletlü Vâlide Sulṭan efendimizin çırâġ-ı ḫâṣıyım. İpşir Paşa beni ṭaşra yolladıḳdan sonra Moralı deftardâra itdiġini size edeceġini bilurmisiz ol ise cümleden ẕiyâde mecrûḥ idi. Derd ile giryân olup yâ efendim bizim de ḫavfimiz bu degilmidir. Moralı’nın sende emânet malı vardır deyü mâ-melekemizi aldı şimdi ḫavfımızdan ḥalḳ ile görüşemedik ḫânemizden ṭaşra çıḳamaz olduḳ şerrinden Allah’a sıġındıḳ dedi. Murâd Paşa mezbûre rû-yi dil gösterüb imdi var ḳadın ḥażretlerine selâm eyle. Vâlide Sulṭan efendimiz varsun ve beni ḳadîmi bendesi olduġum ve ṣadâḳatim ma‘lûm-ı devletleridir. Ḥâlâ vezîr ‘aleyhimize sa‘y üzredir. İfk u iftirâ ile bize bir töhmet u mekir fikrindedir. Tedârikimizi görüb donanma çıḳıncaya deġin üzerimize ḥüsn-i naẓar-ı ḥimâyeleri olsun çıḳmazda bir ḫilâf ve iftirâ telḫîṣ ederse i‘timâd buyurulmasun. Biz deryaya gittikden sonra ne ḥâli vâr ise görsün zîrâ cümle ḥalḳ bundan rû-gerdân dürlü dürlü erâcîf işâbet eder oldular. Böyle ki bir gün evvel çıḳup revâne olduḳ ve sû’-i ef‘âlinden ḥalḳın adâvetini görüb istisġâl etdikleri bî-günâhlara töhmet u iftirâ fikrindedir. Siz daḫi iftirâsından ḥazer üzre olmaḳ gereksiz eserr-i emâneti mehd-i ulyâ ḥażretlerine teblîġ etsünler deyü nâzikâne ol ṭarafı yapdı. Şabân halîfe baş üzre deyüp varup zevcesi Melekî hâtunu bu ḫaber ile vâlideye gönderdi. Ba‘dehü Murad Paşa ḳul ketḫüdâsına ve Ocaḳda olan etbâ‘ına ve çirâglarına ta‘lîmi lâzım olan umûru tenbîh u tefhîm eyledi. Murad Paşa bu muḳaddemâtı tertîb etdikden sonra selh-i cemâziye'l-âḫirede yine fermân-ı vezîr üzre işinde sa‘y ve ihtimâm gösterüb başterdeye fenerleri naṣb ve üç günden sonra donanma gemilerine levend yazısıdır. Bir haftadan sonra Fillandiye **[78a]** açılmaḳ üzre tenbîh ve meydana aḳçe döküb leyl ü nehâr işinde ihtimâm gösterdi. Gûyâ birkaç güne degin işin görüb gitmek üzreyim şeklinde vezîr fermân birliġini iẓhâr eyledi.

Receb gurresinde ḥalḳ arasında bir avaz çıkdı ki vezîr-i aʿẓam levendî ve sipâhîleri İstanbul'a geçürüb yeniçeri odalarını basdırub zümre-i Bektâşiyyeyi ḳırdıracaḳdır. Bu ṣadâyı ḥalḳın lisânına düşürdüler. Ketḫüdâ beyin tenbîhi üzre odaların ṭaşra ḳapularına kârbân sarayı miṣâli atlar duhûlünü menʿ edecek zencîrler işleyüp ḳufüller aṣdılar ki hiç maʿhûd-i maʿnâ degil idi. Der-aḳab İpşir Paşa Üsküdara geçüb firâr edecekdir deyü bir avâza daḫi çıḳardılar. Bu ḫaberler bir vechile şüyûʿ buldu ki âmme-i ḥalḳ esvâḳda ve ekâbir odalarında ḥattâ eṭfâl vü nisvâna varınca bunu söylerlerdi. Âlem biribirine girüb vaḥşet-i aẓîmeye mübtelâ oldular bu ahbâr-ı kâzibe cümle Murad Paşa ṭarafından olanların düzmesidir ki vezîr şaşırub ocaḳ ile vezîr beynine bir bürûdet ilḳāsı için iḥdâṯ ederlerdi. Bin altmış beş Recebi gurresinde (1 Recep 1065/7 Mayıs 1655) Kürd Meḥmed Üsküdar'da vezîr İpşir Paşa'dan mecrûḥ ve me'yûs olan zümre-i sipâhi kendüye uydurub Murad Paşa ile ahd ü mîṯaḳını söyleyüp İpşîr Paşa'yı vezâretden ḳaldırsaḳ Murad Paşa cümle ricâlarımıza müsâʿade etmeġe müteʿahhid oldu dedi. Anlar daḫi mecrûḥü'l-ḳalb olmaġın fırṣatı ġanîmet bilüb bu yolda ḳatl olunuruz ya bu işi başa çıḳaruruz deyü ittifâḳ idüp Kürd'e mütâbaʿat etdiler. Yeniçeri ocaġı ise żâbiṭlere baġludur. Żâbiṭler cümle bu işe karar vermişler ḥudûṯ-i fesâda muntaẓır oldular. Recebin ikinci sebt günü ki Kürd Meḥmed sipâh-i ketḫüdâ yerleri ve zorbalarından beş yüz kadar âdem ile Atmeydanına vardılar. Niẓâm-ı devlete ve refʿ-i meẓâlime müteʿalliḳ söyleşecek sözlerimiz vardır. Yeniçerileri yoldaşları gelsünler deyü odalara **[78b]** ḫaber gönderdiler. Odabaşılar neferleri odalara ḳapayup ṣûret-i muʿâmele menʿ idüp yoldaşlar ayıbdır bir alay levendler arasına varmaḳ sizlere lâyıḳ deġildir erkânsızlıḳ etmen deyü tehdîd u muṣannaʿ tenbîhler eylediler. Amma cumhûr ṭarafından mükerrer âdemler geldikde nefer odabaşıları dinlemeyüp gürûh ile ṭaşra oldular ve gerçekden menʿ ṣadedinde olan mübtedî odabaşıları omuzlayup ḳalfalarını yuvarladılar. Ve her oda yoldaşları oda başlarını zor ile önlerine ḳatub meydana geldiler. Kürd Meḥmed fesâdiyete başlayup yoldaşlar biz ḳadîmü'l-eyyâmdan berü yoldaşlar ve ḳarındaşlar iken mâ beyne münâfıḳ girüb aramızda lâyıḳ olmayan fesâdlar ẓuhûr etdi. Meżâ mâ meẓâ biz cümlemiz din ḳardeşleriyüz ve pâdişah ḳullarıyız ḥâlâ âlem ẓulümle şöyle oldu öte yaḳa elden gitdi şöyle oldu böyle oldu deyü yuḳarıdan berü söylenen sözleri söyledi.

Halbuki bu maḳūle meẓâlimi def‘ itmek dîn ü devlet umûruna niẓâm verilmeġe müte‘allıḳ tedbîri meşverete geldik söyleşecek ḫuṣûṣlar vardır. Aġalarınız ve żâbiṭleriniz bunda yokdur. Ma‘ḳūli budur ki biz varup sizin aġalarınızı ve żâbiṭerinizi evlerinden çıḳarub getürelim ve siz varup bizim żâbiṭerimizi meydana getürmek gereksiz deyü nice muḳaddem basṭ eyledikden sonra cümlesi pek ma‘ḳūl dediler. Sipâh zümresi varup bin cân ile meydana gelmeye tâlib olan yeniçeri żâbiṭerini ṣûretâ cebr ü ḳahr ile ḳaldırup yeniçeri tâ’ifesi daḫi sipâh aġalarını ve żâbiṭân vü müte‘ayyinleri meydana getürdüler. İki ocaġın żâbiṭleri ve aġaları temennü‘ gösterüb yoldaşlar ayıbdır ve cem‘iyyetde memnû‘dur efendilerimize arż idüp bir ḥâl ederiz müsâ’adesine mütekeffiliz deyü alâ mele’i'n-nâs ḫaykırub müdâfa‘a ve mümâne‘at gösterirlerdi. Yoldaşlar ise ḫayır elbette varırsız ve sizleri zor ile götürürüz deyü hücûm ve keşâkeşler **[79a]** ve ṭoparlamalar ile bu ḳıyâfetle cümlesin cem‘ eylediler. Ḥattâ bu vaḳte gelince ḥudûs̱ eden fitnelerin ekṣerine cebeci dâḫil olmuş deġil iken anlar daḫi işitdikleri gibi âdem varmazdan evvel umûmen cân atub geldiler.

Umûm asker żâbiṭeriyle ḥażır olduḳlarında sipâh-i keṯḫüdâ yerlerinden bir aġzı celikli ḥerif ayaġı üzre durub yeniçeri ve sipâh beyninde mürûr eden bürûdeti def‘ ve bu iki ḳul birbiriyle müttefiḳ oldukda terettüb eden ḳuvvet ve menfe‘ati tafṣîlden taḳarrür idüp ṭarafeynin derûnunda olan künye-i ḳadîmeyi bil-külliye ferâmûş etdirdi ve yoldaşlar yırtıḳ dikiş pek olur ba‘del-yevm birbirimiz ile ke'l-evvel yine ṣıdḳ ḳarındaşlar olalım ve ṣıdḳ ile ittifâḳ u ittiḥâd edelim dedikde cümle sipâh beli beli yeniçeri ocaġıyla ḳarındaşlarız olan oldu giden gitdi ba‘de'l-yevm ittifâḳımızda sâbit-ḳademiz deyüp gülbank ḳopardılar. Yeniçeri ocaġında daḫi müşkil ḳıyafetlü pîl endâm bir ocaḳ ihtiyarı ilerü gelüp sipahileri muḥaṭab ṭutub iki ocaġın barışmasına ve ittifâḳına müte‘alliḳ tûl u dirâz bir aḳsâna basṭ eyledi ki yeniçeri zümresinden daḫi belî belî öyledir sipahîler bizim ḳarındaşlarımızdır sâdıḳ yoldaşlarımızdır. Meżâ mâ meżâ mürûr eden vaḳ‘alar ḫaṭırdan cümle iḫrâc olunup barışımızdır deyü gırîv u gülbank kopardılar. Ba‘dehü bu iki pîr el ḳaldırup ocaḳlarımız yarlıġına gönüller birliġine Fâtiḥe deyüp Fâtiḥa okunduḳdan sonra ol iki ḳoca ḳucaḳlaşub öpüşdüler ve iki ṭarafdan gülbank cekilüb iki ocaḳ birbirleri ile sîne-ṣarf olup barışdılar ba‘dehü la übâli şeklinde bir yere gelüp meşverete başladılar.

Sipâhiler derûnlarında olan aḥvâli meydana gelüp Anadolu'da olan meẓâlimi ve levend eşḳıyâsını ellerinde iyalleri esîr gibi olup arẓ u mâl ġarâmetine müte'allıḳ olan ḳażiyyeleri vezîrin ṭaşrada ve Âsitânede **[79b]** olan meẓâlimini alâ ḥiddetin beyân etdiler. Ol bir zümre daḫi taṣdîḳ idüp beli ṭaşrada olan meẓâlime bizde muṭṭali' olduḳ ve bunda olanları gördük dediler. Ba'dehü dediler böyle ẓulüm u ta'addî ve cevr ile ẓalemeyi memâlik-i İslâmiyeye taslîṭ ve bilâd ve iyâdi taḫrîbe sebeb olan vezîre şer'an ne lazım olur idüġine etraf ulemâsından fetvâlar aldık ve mûcebi icrâ olunmaḳ lâzımdır deyüp vâfir fetvâlar bir yeşil ḳumaşa yapıştırılmış çıḳarub oḳudular. Yeniçeriler mu'teber gösterüb bizde sizinleyüz bu fetvâların mażmûnları icrâ olunmaḳ bâbında cümlemiz sa'y ederiz deyü icrâ-yı murâdları olan nîce nîce aġrâż-ı fâsidelerini îrâd u ta'dâd idüp cümle ṣarf -ı maḳdûr ederiz deyü ḳavl ü ḳarâr etdiler ve cümlenin ittifâḳıyla Kürd Meḥmed ṣâḥib-i kelâm ta'yîn olunup her ne ḫuṣûṣa müte'allıḳ söz olursa cümlenin ṭarafından sen söyle dîvanı ṣadr-ı meclise getürdüler. Kürd Meḥmed varın müftüyü buraya getürün deyü bir gürûh âdem gönderdi. Müfti Efendinin ḥaḳiḳat-i ḥâlden bir ḫoş ḫaberi yoḳ acebâ cem'iyyet nice oldu derken nâ-gâh ol gürûh gelüp hanesine doldu. Bir ḳaç ihtiyarlar efendiye gidüp Sulṭânım yeniçeri ve sipâh ocaḳları ale'l-umûm Atmeydanına cem' oldular. Cenâbınıza selâm etdiler. Şer'an ba'ż-ı ḥayırlu maṣlaḥata müte'allıḳ sözleri vardır. Teşrîfinizi ricâ ederler. Muḥalefet müte'assir bi'z-zarûre Müfti Efendi süvâr olup meydana vardı. Ḳıyâm u ikrâmdan sonra bunlar tafṣîlî aḥvâllerini müftiye söyleyüp elbette varup ṣadr-ı a'ẓamı buraya getür şer'an da'vâmız vardır dediler. Müfti Efendi bu teklîf-i anîfi taḫlîṣ-i cân için ġanîmet bilüb oġullar sözleriniz gerçekdir icrâ-yı ḥaḳḳa taḳayyüd cümlemize vâcibdir ben varup vezîri getüreyim deyüp mühlikeden sıyrıldı. Doġru vezîr sarayına varup keyfiyyet-i aḥvâli bildirdikde ol vaḳit gâfil devletlünün gözleri ḫûb-i ġarûr **[80a]** u gafletden bîdâr olup hay efendi bu ne aṣıl sözdür beni yanar ateş içine mi götürsen gerekdir pârelitmekmi istersin deyüp müftiyi sarayında alıḳoyup Kürd Meḥmed sebt günü geçüb bu fitneyi ḳaynadup Pazar günü şeyḫü'l-islâmı getirüp vezîr gönderdiklerinde vezîr ḳażiyyeyi pâdişâha telḫîṣ idüp def'ini ricâ eyledi.

Pâdişâh-ı âlem-penâh ḥażretleri tersâne baġçesinde idi. Ṭaraf-ı pâdişâhîden ḳapucular keṭḫüdâsı cem'iyyete varup murâdları nedir ḫużûruma i'lâm idüp kendüleri dağılsunlar fermânını teblîġ itdikde Kürd Meḥmed yerinden ḳalḳub emir

pâdişâhımızındır ḥużûr-i hümâyûna yüz sürmek ricâ ederiz arżuḥâlimiz vardır müsâ‘ade buyurulsun dedi bir ḳaç def‘a âdem vardı geldi me’mûlları vezîrin izâlesi idi müsâ‘ade olunmadı. Ol gün aḫşam erişmeġin ebü'l-feṯḥ ve merci‘ü'd-dehân Murad Paşa ṭarafından tenbih ile yeniçeriler sipâh-i żâbiṭerini ve aġalarını ve eşbehlerini odalara tevzî‘ idüp gulüġe aldılar it‘âm u ikrâm ile merâsim-i ziyafete ri‘âyet etdiler ol gice sipâh yeniçeri odalarında cebeci ve ṭopcu ve sa’ir neferât meydanda gecelediler cem‘iyyet iki gün mütemâdî olup ḫaberler varup inḥilâline sa‘y olunduḳca müfîd olmayup gittikce çoġalup iki gece yeniçeri odalarında müsafir ḳaldılar. Murad Paşa isi tersanede aslâ berü cânibe ḳulak ḳabartmayup donanma mühimmâtına ve ümmeti dâmen-i dermiyân idüp ḫizmetinde idi.

Cem‘iyyetin ikinci günü padişâha ḫaber gönderüb sarây-ı hümâyûna teşrîfiniz ma‘ḳūldür denmekle vaḳt-i asırda ḳayıḳlar ile sarây-ı âmireye naḳl buyurdular. Ḳapudân Murad Paşa aẓîm ṭop şenliġi etdirdi. Ḳul keṯḫüdâsı Muṣṭafâ Aġa İpşir'in ṭarafına vâde deynesi olmaġla câsus gelüp ḫaber getürdiġi sana sû’-i ḳasd vardır. İpşir Paşa’nın mu‘înidir dediklerini söyledi. Ol daḫi tebdîl-i cân ile iḫtifâ idüp cem‘iyyete varmamış idi. Ana binâ’en Ṣamṣuncubaşı **[80b]** Keçeci oġlu Meḥmed Aġa ḳul keṯḫüdâsı olup ṭornacılıḳdan ma‘zûl aşcı ‘Ali Tûsî Sabuncu oldu. Maḥżar-ı Süleymân Aġada muḫtefî oldu. Üçüncü gün ale's-sehar âmme-i asker baḥr-i mevâc gibi çalḳanub âlet u levendân ẓulmünden İstanbul’a dökülüb gelen re‘âyâ vu fuḳarâ ve şikâyetciler başlarına ḥaşır yakıb askerin önüne düşüp dâd ü feryâd ederek Atmeydanından ḳalkup Atmeydanı’na yürüyüp ḳubbe-i âsumânî velvele ile pür ṣadâ eylediler. Ve ṣalât-i subhdan sonra şehir ḳapuları ḳapanub duhûl u hurûc men‘ olundu. Atmeydanına vardıḳlarında bir ruḳ‘a yazup İpşir Paşayı ve keṯḫüdâ beyi isteriz deyü bir iḫtiyar ile ḥużûr-ı hümâyûna gönderdiler ruk‘aları vüṣûlünde pâdişâh nusḥ u pend için yeniçeri Aġası Ken‘an Paşayı gönderüb meydana gelüp sa‘âdetlü pâdişâhım buyurdular. İbşir Paşa lalama ġayri yerde manṣıb verüb diyâr-ı âḫere gönderirim mührü ġayriye veririm ocaḳlarına müte‘allıḳ ve sâ’ir ricâllerine müsâ‘ade olunur daġılsunlar buyurdular deyü tebliġ-i risâlet etdikde cümlesi kıyâm idüp pâdişâha ḫayır dü‘â etdiler. Fermân pâdişâhımındır amma siz beher mâh ḳırḳ esâmî maḥlûl isteyüp odabaşılar nâçâr ḳalmaġla saġ yoldaşların esâmîlerini maḥlûle żabṭ vermeleriyle bu kadar yigitleri çalık ve nâ-murâd eden ẓâlim degilmisin bre urun

deyüp hücûm etdiler. Ken‘ân Paşa at boynuna düşüp ṭolu dizgin gücle saray-ı hümâyûna can atdı.

Ol vaḳit fettânlar lisânından bir ḫaber şâyi‘ oldu ki Müfti Efendi İpşir Paşa ile müttefiḳdir. Sipâh u yeniçeriden bâġî olanların ḳatli lâzımdır demiş ola bu ḫaber asker arasına düşdüġü gibi bre ẓâlimin büyüġü müftidir. İpşîre bu kadar ẓulmü ta‘lîm eden odur biz anı vezîri getürmeġe gönderdik ol varup vezîr sarayında ḳapandı haḳḳımızda fetvâ vermek tedbîrindedir. Müftiyi **[81a]** daḫi isteriz demeġe başladılar ve tekrâr ḥużûr-i hümâyûna âdem gönderüb vezîri ve müftiyi ve ḳul ketḫüdâsını isteriz dediler. Bu aralıḳda Murad Paşa ayyarlarında nice fitnekârlar ḳavga ḳarışdırmaḳ için breh bunda ne durursuz vezîr Üsküdarda olan levendlerini berü saraya geçirüb sedd-i seyf idüp cumhûru ḳıracaḳdır ṣadâsını ḥalḳ arasına koyuverdiler. Asker bu ṣadâyı işitdikleri gibi cûşa gelüp o bizim üzerimize gelmezden evvel biz anın üzerine varalum deyüp vezîr sarayına doġru yürüdüler. Cem‘iyyetin âḫeri henüz meydânda iken ilerüsi vezîr sarayına varup içerü hücûm etdiler. Meġer vezîrin etbâ‘ u ġılmanı tîr ü tüfenġ ile ḫâṣ dururlar imiş ok sürüb ve tüfeng boşadup hücûm edenlerin bir ḳaçını mecrûḥ etdikleri gibi sâ’irleri geri dönüb taḥḳîḳ bunun murâdı bizimle muḥârebedir deyüp ekṣeri silaḥsız bulunmaġla cümlesi âlât-ı ḥarb ile silaḥlanmaḳ için döndüler. Silaḥı olmayanlara tîġ verilmesine tüfenġ ve balta ve bıçaḳ ve nacaḳ tedârik idüp tevzî‘ etdiler.

Ez-in cânib vezîr deryâ-yı ḥayrete müstaġrak ne işleyeceġin bilmez idi. Müfti kendüye ḫiṭâb idüp devletlü biz bunda ne dururuz etbâ‘a varınca ḥalḳ sizden rû-gerdân oldu. Ṭarafdâr olsalar bile asker-i sulṭan ile muḥârebe muḥâldir. Asker silaḥlanub şimdi gelürse ḥâl müşkil olur dedikde efendi ne işleyelüm dedi. Buyurun pâdişâhın yanında bulunalım selâmet andadır dedi. İpşir paşa ketḫüdâsına nigâh-ı acz ile baḳub acebâ ḳarşuya geçmek ve bir ṭarîḳ ile Üsküdarda bulunmaḳ mümkinmidir dedikde ketḫüdâsı Sulṭanım ol tedbîrlerin vaḳti geçdi şehir ḳapuları baġludur. Hemân Şeyḫü'l-İslâm Efendinin dediği gibi saraya varmaḳ gereksiz dedi. Türkçe bilmez bir bahadır ve silaḥdar var idi. Eski emekdârı idi. Hemân ḫuşûnet ile ortaya atılup Üsküdara geçmek fikrini evvel tedârik itmek **[81b]** gerek idi. Ḳılıç başı üzerine gelmeden bu ṭarayı ṭutmayan âdemin ḥâli budur saraya varsanda pâdişah ve sarayda olanlar senin saglıġın isteyecek deġildir. Vezîr için askere ḳarşu durulup âḫiret

yerağını gör deyüp fırlayup çıḳmış vezîr oğlanın sözünden müte’essir olup efendi ḳalk saraya gidelim şu oğlan kadar rüşd u aḳlımız yoġimiş ḫizmet edelim mülâḥaẓasıyla cümle ḥalḳ kendümüze düşman etmişiz. Emir Allâh'ındır deyüp te’essüf-künân sarây-ı hümâyûna gitdiler. Vezîr çıḳdıġı gibi askerin gelecek ḫaberi daḫi vürûd itmekle etbâ‘-ı vezîr parekende ve perîşân oldular. Yarım sâ‘at geçmeden yaġma-girân-ı asker cerâd-ı münteşir gibi sarây-ı vezîr dolup yaġmaya başladılar. Bu kadar seneden berü İpşîr Paşanın cem‘ ve iddiḫâr itdiġi ve mühre nâ’il olandan berü peydâ ḳıldıġı bî-ḫad filori ve sâ’ir nüḳūd u cevâhir ve tefârîḳ u emti‘a vü faġfur ve semmûr nevâdirdir ki ḥad u ḥasırdan efzûn idi. Umûmen yaġma ve talan etdiler her şaḫıṣ götürebildiġi kadar şey aldıḳdan sonra ḥamal-vârî arḳalarına taḥmîl idüp öyle götürdiler.

İpşîr Paşanın ḫazîne kâtibi Meḥmed Çelebîden menḳūldür ki ḳable'l-vâḳ‘a vezir filori defterin istid‘â dört yüz bin ġuruşluk filorisi der-ḫazîne olduġu arż olundukda yüz kiselik filori ayırup ḥareme götürdü. Cenâb-ı sulṭan ḥażretlerine hibe etmiş sulṭan uḳalâdan olmaġla ol filoriyi kendü nüḳūd u cevâhir ile defn ve yâhud bir âḫerine naḳl etdi derler ve yüz bin ġuruşluk filoriyi daḫi dört muḫtaṣar ṣandûḳaya yerleşdirüb rabṭ idüp dehlîzde bir naḳli âsân yere vaż‘ etdirmişdi. Ertesi gâ’ib oldu kim götürdi ve kime virildi ma‘lûm olmadı bâḳî ḳalan bu kadar tuḥaf u nevâdir ve nüḳūd yaġmacılar elinde talân oldu deyü naḳl eyledi

Ḥülâṣa-i kelâm vaḳt-i aṣra dek kâr-i yaġma tamâm olup vezîr sarayında **[82a]** ḳuru ḥaṣır bile ḳalmadı. Andan çıḳup müftinin ḫânesine varmaḳ istediler lâkin şikârını alanlar ketm ü iḫfâ için parekende olup aḫşâm daḫi ḳarîb olmaġla ol işe erteye alıḳodular. Ol gece ale'l-‘âde sipâhîler yeniçerileri ṣınıf u sâ’ir asker meydanda yatub ayrı bir gürûh müftinin ḫânesini yaġmaya varup yüz elliden berü ḫânedân cennet-cânişîn müddeḫir olan nefâyis u emti‘a ve basṭ u kütüb-i nefîse ve tuḥaf u nevâdir-i nâdîde ân-ı vâhidde târac-kerde-i dest-i bî-edyân oldu.

Menḳūldür ki raf‘u naḳle kâbil olan eşyâdan eṣer ḳalmadıḳda minderleri paralayup yol ortasında bıraḳub maḫzenlerin temür ḳapılarını ve pencerelerini ve su yollarını ve ba‘ż-ı suḳūfün ḳurşunlarını ḥattâ müftinin kütübḫânesi ve maḫṣûṣ odası olan mekânın sedefkârı ve ḥalkârı dolab ḳapaḳlarını koparub götürdüler. Ḥaremde olan nisvân mühimmâtı ve bisât vu âvânîye varınca ġâret etdiler serḫoş erâzil ġâret

etdikleri eşyâyı yolda rast geldiklerine cüz'î bahâ ile fürûhte âdem ararlardı. Asker bu fesâda cür'et etdikden sonra gitdikce cem'iyyetleri keşret bulup merâmlarına müsâ'ade olunmaḳsızın def'leri retîne-i muḥâle vardı ez in cânib İpşir Paşa ve Müfti saray-ı âmireye vardıḳlarında ḥużûr-i hümâyûna daḫil oldular. Sâ'ir vüzerâ vü ulemâ cümle da'vet olunup aḳd-i meclis meşveret olunmuşdu. Def'atıyla def'ler için âdemler varup ısrârlarını ḥużûra i'lâm ederlerdi lâkin maḳsûdları şudur vezîr vü müftiden hicâb ve pâdişâhdan ḫavf idüp taṣrîh edemezlerdi. İpşir Paşa sade delilik idüp pâdişâhım anlar fesâda müte'âl oldular murâdları pâdişâhıma su'-i ḳasddır fermân buyurun, Alem-i rasûlüllah 'aleyhi's-selâm çıksun ve cümle şehir ḥalḳ ı cem' olsun bostancılar ve sâ'ir sarayda **[82b]** olanlar kuşatsunlar. Üsküdarda olan levendân ḳayıklar ile saray iskelesine gelüp çıksunlar ve cümlesinin haḳḳından gelinsün dedi. Sâbıḳda olan câmi'-i Sulṭan Aḥmed vaḳ'ası gibi belki bir iş görülür ẓan etdi ḫaberi yoḳ ki bu cem'iyyete yalnız kendü için tertîb olunmuş idi. Askerîde ve şehirlide ve saray ḥalḳında vezîre yazıkdır lafẓını söyler bir âdem yoġidi. Pâdişâh ümmî olmaġla żarar-ı âmdan żarar-ı ḫâṣ ehven idüġini bilmeyüp ve livâ-i rasûlüllâh sallâllhü te'âlâ 'aleyhi ve sellem çıḳup ümmet-i Muḥammed olan sancak altına gelsün demek ol vaḳit olurdu ki bir ḳavim ḫilâf-i şer' tecemmü' ve taḥsîr itmekle hurûc ale's-sulṭân idüp ḫavâs u avâmın ekşerî ṭaraf-ı salṭanata mutî' ve muḥabbet ile münkâd bulunmuş olalar ki mutî' olanlar müctemi' olup muḫâlifînden mütemeyyiz olalar. Cem' olan mutî'ler ile muḫâlifînin istîṣâline iḳtidâr ḥâṣıl ola amma ne'ûzü billâhi te'âlâ ḥalḳın ekşeri belki cümlesi ṭaraf-ı ḫilâfda bulunup kibâr u ḫavâṣṣın re'y ü tedbîrleri daḫi anları te'yîde mün'aṭıf olduġu ṣûretde alem-i Rasûlüllâh 'aleyhi's-selâm çıḳarılsa da cümlesi taḥtına cem' olup ibâdüllâha nâfi' maṣlaḥat budur deyü yine istediklerini ederler. Ḫalḳı cem' için alem iḫrâcı icrâ-yı ḥaḳ ve ibṭâl-i meẓâlim ve ebâtıl için gelmişdür. İcrâ-yı bâtıl için iḫrâc-ı alem olmaz.

Ḫulâṣa-i kelâm cumhûr-i âmmeye cevâb verilmez cemî' devletlerde ehl-i seyf müttefiḳ oldukda istedikleri umûru icrâ ede gelmişlerdir. Çûn fitne-i mütemâdî olup vezîr ve müftinin saraylarını yaġma etdikleri sem'-i hümâyûna ilḳā olundu. Pâdişâh ḥażretleri mużṭar olup bu cem'iyyet ve fesâddan murâdları nedir deyü su'âl buyurdular. Murad Paşa göz ucuyla ḳul ketḫüdâsı Keçeci oġlu Meḥmed Aġaya işâret etdi iş bitecek maḥalle geldin söyle şeklinde ġamz-ı ayn ile destûr virdi pâdişâhın su'âline hâżırînden kimse cevâb virmeyüp vüzerâ vü ulemâ **[83a]** ve a'yân-ı seref-rû

idüp yere baḳdılar ḳul ketḫüdâsı ḥalḳın en aşağısında idi el bağlayup durdu. Murad Paşanın işâretiyle cür'et idüp ilerü muḳabele-i hümâyûna gelüp du'â ve senâdan sonra devletlü Padişâhım ḳullarınız cümle pâdişâhımızdan ḫoşnûd ve râżılardır. Ancak vezîr lalanı istemezler deyüp İpşir Paşayı gösterdi. Paşa ḥażretleri daḫi ne istemezler dedikde Müfti Efendiyide istemezler dedi bundan muḳaddemce ise ṭaraf-ı pâdişahîden fermân ile vâ'iz Veli Efendi cem'iyyete gönderilmişdi. Mezbûr Veli Efendi ol vaḳit meşâyiḫın meşhûru oldu ekâbir ile muḥteliṭ basṭ-ı kelâma ḳādir bir müteḥarrik-i âlem idi. Ḥatta ehl-i dünya ve ekâbir-i avâm ve mütevellât-i tüccâr ve ser-kârde olan ocaḳlar żâbiṭeri ve neferâtıyla umûmen iḫtilâṭı cihetinden ilmen daḫl idüp Veli Aġa deyüp tezyîf ederlerdi. Yeniçerilerin lisânını bilir ve anlar ile muḥteliṭ olmaġın cem'iyyeti def'a belki nuṣḥ u pend ile söz geçüre deyü cümlenin re'yi ile me'mûren gitmişdi. Atmeydanına gelüp cümleye padişâhdan selâm getirüp dağılmaġa müte'allıḳ ḳudreti mertebe ḥarb-zebânlıḳ idüp söyledi. Kürd Meḥmed ve sâ'ir iḫtiyârlar vâ'iz efendi tâ vezîr ile müfti ḳatl olunmadıḳca biz dağılmazız deyü ṭarafın ḥâli böyle Anadolunun ḥâli şöyle deyüp yuḳarudan berü ẕikr olunan meẓâlim efsânelerini ale't-tafṣîl beyân eylediler.

Ol daḫi gördü ki naṣîḥat ile tepecek ve def' olunacak iş deġil hemân reşîḫine başlayup Kürd Meḥmed'e taḥsîn yüzünden başını taḥrîk ederek vallahi aġa bir kitâbî söz söyledin bu genc yaşında aḥvâl-i âleme bu kadar muṭṭali' olmaġa hezâr âferîn aḳıl yaşta deġil baştadır dedikleri gerçektir. Nakîh Aġa işte dâ'îniz bu sözleri her birine kerrâtıyla **[83b]** söyledim. Allah işlâḥ edecekleri hiç birisi dinlemedi. Ḥattâ kürsîlerimizde ümmet-i Muḥammede eṣnâ-'i va'zda bile söylerdim ve âlemin ḥâline ağlaşub işlâḥı için ḫayır dü'â ederdik ancak du'âcı bölüğünden olmaġla elimizden ġayri hiç iş gelmez ḥâlâ vâdeyim bu ma'ḳūl sözlerinizi pâdişâhımıza i'lâm edeyim dedi. Kürd Meḥmed ve sâ'iri bu müdâheneden maḫẓûẓ olup birbirlerine ehl-i ḥaḳ ulemâ-yı gördünüzmü. Hey babam efendi Allah-ü aẓîmü'ş-şân ilmin artırsun diyerek ta'ẓîm ile yolladılar. Şeyḫ daḫi ḳalkup saraya ol vaḳit geldiği Keçeci oġlu ḥużûr-ı hümâyûna durub vezîr vü şeyḫü'l-islâmı istemezler deyüp taṣrîḥan söylenmiş idi. Veli Efendi gördüġü ḳażiyye taḥḳîḳ üzre pâdişaha ma'lûm olup ġayri ketm u setre mecâli yoḳ ol daḫi vâḳi'i beyan idüp pâdişâhım cümlesinin sözleri budur ve ikisi daḫi ḳatl olunmadıḳca dağılmaḳ iḫtimâlimiz yokdur deyüp gerü çekildi padişâh tekrâr su'âl idüp ya Müfti efendiyi niçin istemezler dedikde yine Keçecioğlu

padişâhım vezîrin na meşrû‘ umûruna temşiyet verüb rüşvetli çok meşâliḥ gördü. Bu meẓâlim u mefâsid cümlesi anın aġmâz-ı aybı sebebiyle olmuşdur dedi ve ma‘zûlde ḳabâyiḥ-i a‘mâle müte‘alliḳ ikisinin daḫi cerâyimden vâfir mevâd îrâd eylediği huẓẓâr-ı meclis ḫayrân oldular. Nâ murâd İpşir Paşa gördü ki ortalıḳ cümle kendü izâlesi için yek-zebân ve kendüden ġayri bu ḳażiyyede müttefiḳ vü hemrâsından olmuşdur mühr-i sulṭânîden belki ḫayât-ı müste‘âr-ı fânîden me’yûs olup taḫt-ı hümâyûn pîşgâhına varup zemîm-pûsdan sonra pâdişâh ḥażretlerine tażarru‘ u niyâz eyledi.

Beyt :
Adüvv-i nevâzeş dest-i keremle şâd olsun
Hemân yanında şikest dilim murâd olsun **[84a]**

mefhûmunu lisân-ı ḥâl ile beyân idüp mührü teslîm eyledi. Bostancılar odasına gönderilüb anda ḳatl olundu. Kara Muṣṭafâ Paşa türbesinde reh-güzârda defn olundu. Pâdişâh mührü Murad Paşa’ya doġru ṭutub gel lala al mührü seni vezîr eyledim deyü buyurduḳlarında Murad Paşa yer öpüb basṭ-ı i‘tizâr idüp aġlayarak pâdişâhım uhdesinden gelemem donanma ḫizmetinde olayım vüzerâ ḳullarınızdan bir ġayrisine iḥsân buyurun deyü muṣanna‘ ebâ ve istiġnâ eyledi tekrâr ibrâm olunup ceng-i zergeri vâdisine teklîf ve istiġnâ tekrâr oldukdan sonra alup ḳabẓ eyledi. Çûn mezbûr Murad Paşa merḥûm İpşir Paşayı ḳahr u tenḳîl ve mührü taḥṣîl için dîk-i fitneyi ḳaynadup âlemi birbirine ḳatdı ve zü‘munca murâdına nâ’il olup kendüyi bir çâresiz derde uġratdı. Bi'ż-żarûre mu‘ahede itdiği eşḫâṣın su‘ûbetli meṭâlibine müsâ‘ade iḳtiżâ idüp bâlâda meẕkûr olan aġaların ve erbâb-ı ḫizmetin mîrîye mużammen olan aḳçelerini ḥimâye ile maḥsûb etdirüb saġa çıḳardı ve iltizâm-ı sâbıḳları üzre aldıḳları ḫidemât ve muḳātâ‘ât yine anlara żabṭ etdirüb İpşir Paşanın tevcîh itdiği âdemler maġdûr ḳaldı ve virdikleri peşînleri maḥv oldu. Muḳāta‘ât ve cizyeler ibtida Moralı vaḳtinde bunlara virilüp sonra İpşir Paşa âḫer kimesnelere verüb şimdi tekrâr bunlara verilmekle üç def‘a ṭarafeynden voyvadalar ve taḥṣîldârlar gönderilüb her biri bir miḳdâr meblaġa vaż‘ idüp kimi tamâmen cem‘-i mâl idüp bu tebdîlât u taḥvîlât arasına ḥesâbları muḫtel ve müşevveş oldu. Kimi aldığı virdüği peşîne durur kimi inkâr idüp buna müte‘alliḳ pîç-â-pîç da‘vâları nice zamân mümted olup ḳuḍât u ḥükkâma mü’ekkel **[84b]** olduġundan mâ‘adâ Âsitânede Dîvân-ı hümâyûnda ve

defterdâr ṣarayında ḫayli müddet sürüṅdüler. Bilâḫere taḥṣîl olunup mîrîye vüṣûl bulmayan aḳçeler tekrâr re‘âya fuḳarâsından tażmîn u tekmîl olunup evḳāt-ı iḥtilâlde tâḳıye ḳapanlar aldıḳlarını süpürdüler. Ġadr fuḳarâya oldu. Ve bundan mâ‘adâ sipâhın veledeşlerini vermeye ve Revân ve Baġdâd seferlerinden berü çalınan esâmeleri taṣḥîḥ etmeġe ḫaṭṭ-ı şerîf alup va‘dine vefâ dâ‘iyesiyle dil-ḫâh-ı sipâh üzre veledeşlerini virdi ve bu kadardan berü mensî olan çâlıḳları taṣḥîḥden mâ‘adâ ayaġı çarıklı nice Etrâk ve mâdde-i fesâd ve nice eşḳıyâyı esâme ṣâḥibi etdi.

Ṭarḥuncu Aḥmed Paşa merḥûm vezîr oldukda maṣârifi taḳlîl ve îrâdı teksîrde bezl-i maḳdûr edinceye dek çalışub anın gibi müstaḳîm ve şedîdü'l-ye’s vezîrin sa‘y-i firâvânıyla sipâh yirmi beş bin beşyüz doḳsan ve yeniçeri elli beşbin esâmeye tenzîl olunmuşken Murad Paşa bu def‘ada sipâhî elli binden ve yeniçeriyi seksen bin den żiyâde eyledi sâ’ir ocaḳları daḫi taṭyîb için bu vechile żiyâde eyledi. Ṭarḥuncu Aḥmed Paşa zamânında bile îrâd u maṣrafı iḥâṭa etmeyüp su‘ûbet muḳarrer iken el-ḥâletü hâzihi hebâya münḳalib olan bu kadar bin kise aḳçe taṣḥîḥ-i żarûrî ve bu kadar neferât żiyâdeliġi sebebiyle maṣârif ḥaddi tecâvüz ve îrâdın za‘fı mertebesine bâliġ oldu. Murad Paşa bu maṣârife aḳçe yetişdirmekden âciz ḳalup ne çâre edecegini bilmeyüp taḫayyür baḥrına daldı aḥvâl-i aṣrı sâbıḳan geçen ṣadâreti vaḳtine kıyâs ederdi ve bu hengâm-ı żarûreti Karûn-i vaḳit zorba aġaların zamanında gördüġü vüs‘ate muvâfıḳ zan eyledi. Amma mülâḥaẓası gibi çıkmadı. Dârü's-sa‘âde aġası Bayram Aġa ve sâ’ir müṣâḥibân u muḳarrebîn **[85a]** ṭarafından vüzerâ-yı mâżıyeye edegeldikleri ricâ-tengârları ve nice meṣâliḥ için ḥusûlünü istid‘âya müte‘allıḳ ḫaberleri gelüp muḫâlefet itdiġi mâdde vâlide-i muḥtereme ṭarafından tenbîh ve ṭaraf-ı pâdişâhîden ḫaṭṭ-ı hümâyûn gelmekle zü‘amâ temşiyet olunurdu. İżhâr-ı şikâyet idüp maṣraf çokdur îrâd azdır deyü umûrları ricâ ederler ben nereden getireyin benim işime niçin ḳarışırlar deyü ḫaberler gönderdikce sen fitne ḳaldırub bir alay eşḳıyâya veledeş vermemek ve çâlıḳ nâmına olan zorba erâzili taṣḥîḥ itmek lâzımmı idi. Kendü kisb-i yedindir deyü ḳahr u nekâl yüzünden cevâblar gelürdi. Bu güne ateş ḳahrıyla kebâb olduġundan mâ‘adâ Anadoluda Abaza Ḥasan Aġanın ẓuhûr ve cem‘iyyeti daḫi başına bir ḳayd-ı aẓîm olup İstanbul’a îḳāẓ itdiġi nâr-ı fitne henüz sükûn bulmadı. Anadolu’da daḫi bu yüzden fetret ve iḥtilâl ẓuhûr itmekle paşâ-yı merḳūmun zamân-ı ḥükûmeti evżâ‘-ı garîbe ve ḥâlât-ı acîbe ile ḥayret-fezâ-yı cumhûr olmuşdu.

Beyt:

Heb sa‘y u ṭaleb gider yabana

Âḫer dediġin ider zamâna

mażmûn-i üzre bu müşkilât-i aẓîmeye çâre-sâzlıḳdan me’yûs ve âciz olup bu belâ-yı nâgihânı ẓuhûr etmezden aḳdem ve ṭûfân-ı mihnet başdan aşub zimâm-ı tedbîr elden gitmezden muḳaddem bu varta-i hevl-nâkden ḳurtulmaḳ gerekdir deyü çâre-endîş olup yerine me’mûnü'l-gâ’ile bir vezîri vaż‘ idüp kendüsi ḥacc-ı şerîfe gitmeye karar virdi ve der-în-minvâl bin altmış beş senesi mâh-ı Şevvâlin on altıncı günü (16 Şevval 1065/19 Agustos 1655) vezâretden ḳaṣr-ı yed idüp mührü pâdişâha teslîm etdi ve kendü iltimâsıyla Şam eyâleti kendüye tevcîh olunup ḥacc-ı şerîfe izin virildi. Ve Süleyman Paşa ki ba‘de zamân Üsküdarda sâkin olup nîce zamân ömür süren pîrdir ki ḥâlâ Üsküdâr’da Doġancılar meydânında câmi‘i ve sarayı ma‘rûfdur ve kendüsi câmi‘-i meẕkûrun ḥareminde medfûn olup

Ṭârîh **[85b]**

Cennet-i adne varup anda Süleymân oldu.

mısrâ‘-ı târiḫ intiḳālîdir, mühr-i hümâyûn Murad Paşa istiṣvâbıyla ana virilüp vezîr-i a‘ẓam oldu. Ve Murad Paşa deryâdan üç ḳadırġa ile gidüp Peyas iskelesine çıkdı. Adanada ve Misis ve ol nevâḥîden mekkârî bârgîrleri getirdip Şâm-ı Şerîfe encâma müteveccihen Ḥama’ya varup Ḥama’da alâḳa-i külliyesi olan Arnavud Meḥmed Paşanın sarayına kondu. İstanbul’da keşret-i hümûmdan mizâcı cüz’îce münḥarif olup Payasda iki gün oturmaġla ol sâḥil-i pür helâhilin semmiyyet-i mâ ve rehâmet-i havası sebîlî ba‘ż-ı aḫlâṭ peydâ idüp Ḥama’ya vardığı gibi ḥummâya mübtelâ oldu ve ḥummâ-yı muḥriḳaya mübeddel olup mihmân olduġu sarayda vefât etdi. Ṣâḥib-i saray Meḥmed Paşanın türbesinde medfûndur.

Ulemâ-yı Rûmun ercümendi merḥûm ‘Oṣman-ẕâde Aḥmed Tâib Efendi te’lîfâtından *Ḥadîḳatü'l-Vüzerâ'*sında der ki ḥâl-i ṣadâretinde mezbûr Arnavud Meḥmed Paşa’nın Ḥama’da türbe binâ itdiġin istimâ‘ etdikde ḫınzîr defn edeyim deyü yemîn idüp sâ’ik-i taḳdîr ile türbe-i mezbûreye kendi defn olunduġu ġarâ’ib-i umurdandır. Maḥall-i ibretdir ki Murad Paşa muḳaddemâ mühr-i ṣadâret sevdâsıyla taḥrîk-i fitne idüp bu kadar nüfûs-i keṣîrenin żiyâ‘ vü telefine bâdî ve bu rütbe âteş-i

fitenin işti‘âline sebeb-i ḳavî olup bilâḫare İpşir Paşa’yı ḳatl etdirüb ol ṣadra nâ’il olmuşken kendüden ḫilâf-ı rıżâ-i ilâhî ṣudûr eden aḳvâli ḥasebiyle ol ṣadrda behre-yâb oldu ve ne ömürden lezzet-yâb olup bir daḳîḳa ṣafâ sürdü. Bu bâbda taṭvîlden maḳṣûd selefe ibret bâyin olmaḳ içindir. Mülâḥaẓa olunsa nice fevâ’id-i sâ’ire daḫi vücûde gelür. Nâimâ merḥûm der ki râvî eder egerçi târiḫlerde Murad Paşa mührü ḥüsn-i iḫtiyârıyla

Mısrâ‘:
‘İlâc-ı vâḳi‘a pîş ez vuḳū‘ bâyed-kerd [419]

mıṣrâ‘ıyla amel idüp pâdişâha teslîm etdi deyü mesṭûrdur.**[86a]**

Lâkin aḥvâle vâḳıflardan menḳūldür ki îrâdın ḳılleti ve maṣrafın ifrâṭ üzre keṣreti sebebiyle âciz olup ṭavaşî aġaları ve Enderûn-i hümâyûn cânibinden ricâ ve tekliflerinden bîzâr olmaġın İpşir Paşayı mekriyle def‘ etdüġi gibi aġaların daḫi istîṣâli için bir cem‘iyyete daḫi derûnu taṣḥîḥ eylemiş amma bu bâbda Müfti Efendi maḥrem olmuş aḳçe iş görmez deyü bir tenhâ meclisde derd-i derûnunu Şeyḫü'l-İslâm Ḥüsâm-ẕâde Abdurraḥman Efendiye keşf idüp efendi benim taḳatim ḳalmadı ḫazînenin yolu żarûreti ve cânib-i ḥaremin keṣret-i şefâ‘ati çekilmez bir belâdan bu ki ne vecihle tedârik edelüm dedikde ne ma‘nâya telmîh itdiġini Ḥüsâm-ẕâde Efendi fehm idüp tecâhüli'l-ârif muḳteżâsınca cevâb verüb bunda çâre teḥammül ve mümkin mertebe müdârâdır. Ekṣeriyâ cem‘iyyet u fessâdlar aḳabince bu maḳūle muḳteżıyât ẓuhûr ede gelmişdür. Ortalıġa bir ḫoş âsûde olsun inşâallâhü te‘âlâ yüsr ḥâṣıl olur demiş her ne kadar ol vâdîden söz açmış ise aġzına tıkmış Ḥüsâm-ẕâde Efendiden me’yûs oldukda azline müteşemmir olduġunu efendi duyup ḳażiyyeyi pâdişâha ve vâlide Sulṭâna söylemişdi. Amma Murâd Paşa bir mühîb âdem ve sâbıḳan ve ḥâlen fitne ḳoparmış ḳorḳunc ḥerîf olmaġla birden azline cür’et olunmayup Müfti Efendi ile istişâre olunmuş Murad Paşa duyduḳda ḥużûr-i hümâyûnda ve vüzerâ vü ulemâ ile bir gün żarûret-i ḫazîne için aḳd etdikleri meclis-i meşveretde şikâyet u ıżṭırâb yüzünden pâdişâhım ben tedârikde âciz ḳaldım îrâd yoḳ maṣrafı göremez olduḳ ṣûretinden vâfir söz söylemiş murâdı bu imiş ki cân-sâzlıḳ re’yine ḥavâle olunup Dârü's-sa‘âde aġasının ve ba‘żıların teb‘îdi için ayaṣ basa.

[419] Bir olayın çâresi olay meydana gelmeden önce yapılmalıdır.

Amma pâdişâh ve vâlide mühri almaḳ için müfti ile söyleşmişler lâkin birden ṭalebde cesâret yoḳ hemân müfti ol meclisde ayaġa ḳalḳub **[86b]** paşa ḥażretleri çünki bu ḫizmetinden iẓhâr-ı acz ediyorsun pâdişâhımız emâneti istiyor virin bir ġayri ḳullarına teslim etsünler dedikde Murad Paşa bozulup ḫoş efendi ne güzel emaneti bir ġayre verdikleri ṣûretde bu müşkilâta tedârik ve tedbîr lâzım degilmidir. Ol tedbîr mükâlem olunmaḳ mühimdir dedi. Müfti Efendi ol tedbîrâta tevcîh buyurduḳları ḳullar ile söyleşşünler. Cenâbınızda olan mehâbetden ve her bâr böyle mużṭaryâne eylediġiniz şikâyetden tab‘-i hümâyûn maḥẓûẓ deġildir. Mühr-i şerîfi virin deyü ibrâm etdikde Murad Paşa zemîn pûş idüp pâdişâhım benim daḫi melḥûzum ḥacc-ı şerîfe varup pâdşâhıma ḥayır dü‘â itmekdir. Ecdâd-ı kirâmınız rûhi için olsun Şam eyâletini bu ḳulunuza iḥsân buyurun deyü mührü teslîm eyledi. Şâm manṣıbı ḫaṭṭını ve deryâdan üç fırḳate götürmek ḫaṭṭını alup çıḳdı. Mühür Süleyman Paşa'ya virildi.

Maan oġlu Ḥüseyin Bey merḥûm mecmû‘asında demiş ki Murad Paşa’nın bu bâbda olan sû’-i tedbîri ve devlet-i ‘aliyyeye żarar-ı aẓîmi bir cürm-i kebîr idiġi ḳābil-i avf deġildir. Askerin ẕiyâdeliġine ve maṣrafın tekṣîrine ve îrâdın taḳlîline ibtidâ Gürcü Meḥmed Paşa ṣâniyen Murad Paşa sebebdir amma Gürcünün żararı bunun aşr-ı âşiri kadar yokdur. Gürcü Paşanın ḳusûru adem-i şu‘ûru ve maġlûbiyyetinden bunun ḳażâsında nâ-maḥṣûru ḳasde muḳārin ta‘assub u ḫuşûnetinden nâşî idi. Kendüsi baş ḳurtarub ẓuhûr-i mücâzâtdan aḳdem Ḥamada mütevâri’-i te‘âli-i Hâk oldu. Amma sû’-i amelinin vehâmeti az zamanda ẓuhûr idüp nîk ü bed ḳati çok kimseler bu yolda helâk oldu. Devr-i Meḥmed Ḫân-i Râbi‘de on beş ay miḳdârı ḳapudân ve iki def‘a beş altı ay miḳdârı ṣadr-ı vâlâ-yı şân olmuşdu sû’-i tedbîr ṣâḥibi hod-bîn bir vezîr-i bed-ḫaslet idi. Tecâvezallâhü anhü.[420]**[87a]**

3.56. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ MUṢṬAFÂ PAŞA

Dellâk Muṣṭafâ Paşa demekle Ṭâḳ-ı kirmâye-i ? iştihârî resîde-nümâ-i ḳubâb-ı felek olmuşdur. Elviye-i müte‘addideye vâlî ve bu vechile eyyâm izz ü şânı âlî olarak ânifen tafṣîli Murad Paşa tercemesinde keşîde-i silk-i taḥrîr ḳılınan İpşir Paşa ṣadâretinde vezâretle nişîn-i ḳubbe-i dîvân-ı pâdişâhi kâm-bîn oldu. Çûn ḳapudân-ı deryâ sâlifü'ẕ-ẕikr Murad Paşa bâlâda terḳîm-i ṣaḥâyif-i beyân ḳılındıġı vech üzre

[420] Allah onu affetsin.

ṣadr-ı ṣadâret-i uẓmâya i‘tilâ eyledi. Târîḫ-i mezbûrda câh-ı vâlâ-yı ḳapudânî ṣâḥibü't-terceme Muṣṭafâ Paşa’ya erzânı görüldü.

Merḥûm Hacı Halîfe laḳabı Ḳatib Çelebi *Fezleketü't-Tevârîḫ* ile *Tuḥfetü'l-Kibâr*'ında ve Nâimâ merḥûm Tarîḫinde ve Vecîhî Mecmû‘asında tasṭîr etdikleri üzre pâşâ-yı mezbûre câh-ı ḳapûdânî tevcîh olundukda ḳabûl etmemekle altmış beş Recebü'l-müreccebinin on beşinci (15 Receb 1065-21 Mayıs 1655) günü ma‘zûl oldu.

Amma müverriḫ-i be-nâm Azîz Efendi Târiḫi’nin ẕeylinde der ki; Muṣṭafâ Paşa ḳapudân olup Tersâne-i Âmireye vaż‘-ı ḳadem etdikde erbâb-ı ḥuḳūḳ her ṭarafdan hücûm idüp sedd-i sülme-i? dehânlarına imkân olmadıġından mâ‘adâ i‘dâd-ı mühimmâtda her vechile kuṣûr ve askere hûd-kemâl mertebe kesel ve fütûr ṭârî olup ḫazîne-i enderûnîden imdâd muḥâl ve mevcûd-i sefâyin-i mîriyye ile ẓahiran boġazdan güzâr ba‘îdü'l-iḥtimâl idüġi vâṣıl sene-i rütbe-i ayne'l-yaḳîn olmaġın ḳapudânlık gibi nâzenîn manṣıbdan bi'ṭ-ṭav‘ ve'r-rıżâ arż-ı ferâġ ile tefrîġ-ı dimâġ **[87b]** idüp ol derd-ser Midillü muḥâfaẓasında olan Surnâzen Muṣṭafâ Paşa’ya ḥavâle olundu. İntehâ. Midillü muḥafıẓlıġı mezbûre tevcîh olunup bin yetmiş üç (1073/1662-1663) târiḫinde ẓulm u ta‘addîsi sebebiyle cezîre-i merḳūmede ḳatl olundu. Ufiye anhü.

3.57.ẔİKR-İ AḤVÂL-İ MUṢṬAFÂ PAŞA

Surnâzen demekle avâze-i ṭabl-ı iştihârî velvele-ârâ olmuşdur. Ḥadîḳatü'l-Vüzerâ mü’ellifi taḥrîri üzre evâ’il-i ẓuhûrunda ḳapucubaşılıḳ ile dâḫil-i idâd-i kibâr ba‘de ez-ân Karaman eyâletiyle bülend i‘tibâr olup altmış bir (1061/1651) ve altmış iki (1062/1652) târiḫlerinde iki def‘a defterdâr ve altmış üçde (1063/1652) vâli’-i vilâyet-i Temeşvar ve iḥrâz-ı maḳām-ı vezâret ile zemzeme-sâz ser-nâ-yı iştihâr ve altmış beşde (1065/1655) ânifen terceme-i aḥvâli ketb-i ṣaḥâyif-i beyân ḳılınan Dellâk Muṣṭafâ Paşa ferâġından cây-ı valâ-yı ḳapudânî ile dâḫil kiramâye-i ? izz ü kâmrânî oldu. Donanmâ-yı hümâyûn ile Baḥr-i Sefîde çıḳup tevârîḫ-i mu‘teberede taḥrîr olunduġu vech üzre Boġazḥiṣara vardıḳda sefâ’yin-i küffâr ṭaşrada lenker-endâz olmaġla muḥârebe iḳtiżâ idüp vaḳte'ẕ-ẓuhurda eyyâm-ı muvâfıḳ isti‘ânetiyle yürüdüler. Mu‘tâd üzre ḳalyonlar önce alay bağlayup sekiz pâre mauna ve birer

çekdirme sefîneleri ḳalyonlara ḳafadâr olup müretteb sufûf ile küffar-ı nâ fercâmın ṭopları altına varıldıḳda ḳalyonları akıntı Rûmeli ṭarafına sürüb sefâyin-i a‘dâ-yı bed-li’âm yelken üzerine gelüp ḳapudânpaşâ-yı müşârün-ileyh ve sâ’ir maunalar ve gemiler ensesinden ṭopa ṭutub küffârı ṭopa tutulmuşa döndürüb gurûb vaḳtine dek **[88a]** ceng-i aẕîm olup rûy-i deryâ ḫûn ile îḫte oldu siren u direk ve sâ’ir âlât parçalarıyla gûyâ deryâda hibâb ? oldu. Seksen üç cemâ‘atinden Bekṭaş Aġa muḥkem ceng idüp darbe-i ṭopdan maunası zaḥmdâr oldu. Ḳatırcı-ẕâde ḳalyonuna yedi pâre kâfir gemisi Zenyor bi-lâ mânend üşüb işâ vaḳtine dek ceng-i aẕîm idüp süvâr olduġu geminin siren u dümen ve sâ’ir âlâtı gidüp dört yüz seksen kimseden otuz âdem ḳalup yedeġe alan çektiri âletlerini kesüb gitmekle küffâr sefîne-i mezbûreyi yedeġe alup getirmekden âciz ḳalmaġla ayrılup rûzgâr ḳalyonu sürüb Anadolu kenârına çıḳardıḳda içinde olanlar karaya dökülüb tekneyi yaḳdılar.

Küffâr-i ḫâk-sâr gemilerinde daḫi biri yanub biri ġark oldu. Cengden sonra Donanmâ-yı hümâyûn çekilüb bir ṭarafa çıḳtı. Sefâyini ümerâ-i deryâ Bozcaadaya gönderilüb kürekci ve cengci mecrûḥlarından ġayri yüz yirmi âdemin namazı ḳılındı. Küffâr-ı ḫâk-sârdan daḫi çok bî-dîn dûzaḫ-nişîn olup beş altı aded gemisi noksan-pezîr ve bâḳîsi zaḥm-dâr ve münkesir düşüp donanmâ-yı hümâyûn Ṣakıza doġru çekilüb gittiler. Ba‘dehü küffâr yine ol eṣnâda Menekşe Ḥiṣarına düşüp muḥâṣara birle ahâlisini tażyîḳ etdikleri ḳapudânpaşa-yı müşârün-ileyhin mesmû‘u oldukda dâmen-i der-miyân idüp berren ve baḥran hücûm-i tâm birle a‘dâ-yı bed-li’âmı şaşırub Anabolu’dan ṭop ḳal‘a küpler getirdib berren sefâyin-i küffâr-ı ḫâk-sâra havâle edecek, küffâr ḫiṣar almaġa ḳarîb olmuşken nâçâr ḳalkup firâr etdiler. Paşâ-yı **[88b]** mezbûrun bu ġazâ-ı nuṣret-fezâyide küllî ḫizmeti sebḳat idüp bi-faẓlillâhi te‘âlâ manṣûren ve muẓafferen der-i devlet-i ‘aliyyeye rûy-i mâlîde kıldıḳda ḫizmeti muḳābili maẓhar-ı ṣunûf-i ikrâm ve altmış altı senesi mâh-ı Cemâziye'l-ûlâsında (Cemâziye'l-evvel 1066/Mart 1656) Sadr-ı aʿẓam Üsküdârî Süleyman Paşa azil ve mühr-i hümâyûn vüzerânın bülend-i iştihârî Girid cezîresi serdârı olan ġuzâtın ser-efrâzı Deli Ḥüseyin Paşâ-yı gâzîye irsâl olundukda ḳā’im-maḳām olup bu eṣnâda mühr-i hümâyûnu Ḥüseyin Paşadan kendüye taḥvîl etmişken ṭavâyif-i askerî ṭaraf-ı ḫilâfında bulunmaġın devlet-sarayda henüz âvâze-i ṭabl-i beşâret resîde-i âhenk-i karar olmadın dört sâ‘at nücûmu mürûrunda belâ-yı azle dûçâr ve Erzurum eyâleti kendüye cây-ı karar olup

Mısrâ‘:

Gerçi ma‘zûl oldum amma pâye ḳat‘ etdim hele

diyerek altmış yedi ḥudûdunda belde-i mezbûrede vefât eyledi. Devr-i Sulṭan Meḥmedî’de olan kuyûd anlardandır. Sâ‘at-i evlâ-yı ṣadâretinde Karagöz demekle mülakḳab Aylaz Meḥmedi rütbe-i refî‘a-i defterdârîde temkîn etmeġin öyle tama‘kâr müfsid aylâsı ol mesned-i ulyâ ile kâm-rân itdiġi denâ’etine ḥaml olunup ol aṣrın ẓürefâsı

Mıṣrâ‘:

Çalıcak surnasını çıḳdı cebinden Karagöz

mıṣrâ‘ıyla naġme-perdâz-ı tezyîf olmuşlar idi.

Sebeb-i ṣadâret ve bâ’is-i azlinde Nâimâ merḥûm der ki Mes‘ûd-ẕâde naḳli üzre fitne-i Çınara sebeb merḳūm Muṣṭafâ Paşadır. Süleymân Paşa irâde-i eşḳıyâ ile ma‘zûl oldukda mühr-i şerîf ṣadâret ḳapucular ketḫüdâsıyla Giridde Ḥüseyin Paşa’ya irsâl buyurulup eger senin vücûdun Girid Cezîresinde lâzım **[89a]** deġil ise ḳaradan gelesin eger ḥareketinde dîn ü devlete żarar terettüb edecek maḥzûr iḥtimâli var ise ḫizmeti muḥâfaẓada olasın deyü ḫaṭṭ-ı hümâyûn iṣdâr olunup mühür ile ma‘an gönderildi. Ḳa’im-maḳāmlıḳ ḫizmeti ṣâḥibü't-terceme Muṣṭafâ Paşa’ya ilbâs olundu. Vaḳ‘a-i çınar fetretini îḳāẓ ve bu eṣnâda fırṣatı ġanîmet bilüb bezl-i emvâl-i iḥtiyâl ile ṣadr-ı a‘ẓam olup erkân-ı devlet vezîr-i a‘ẓam tehniyesine destbûs idüp ol daḫi ḳānûn-ı ḳadîm-i Oṣmânî üzre cümleye ḫil‘atler ilbâs eyledi. Amma mezbûrun ṣadârete asker ṭarafından ṣavâb görülmeyüp Muṣṭafâ Paşa kendü âleminde bir sâkin âdemdir ana ġayri manṣıb virilüp ṣadâret-i uẓmâya bir ġayri mestûr ḳulları naṣb olunmaḳ münâsibdir deyü Zorba Ḥasan Aġa rikâb-i hümâyûna haber getirdikde tevcîh-i vezâret vaḳtinde dördüncü sâ‘atde ma‘zûl olup mühr-i hümâyûn ṣadr-ı a‘ẓam-ı ṣâbıḳ Silistre vâlisi olan Siyavuş Paşa'ya lâyıḳ görülüb da‘vetine ḫaṭṭ-ı hümâyûn irsâl olundu.

Aḥvâl-i garîbedinder ki mühr-i şerîfi Girid serdârı Deli Ḥüseyin Paşa’ya götüren ketḫüdâ-yı bevvâbân Benefşe’den üç def‘a Girid’e ṣalup adem-i müsâ‘ade-i rûzgâr ile kenara yanaşmaḳ müyesser ve emâneti ṣâḥibine teslîm muḳadder olmayup üçüncü def‘ada yine Benefşe sâḥiline yanaşmış idi ki avdetine me’mûr olan erişüb

teblîġ-i fermân-ı celîli'ş-şân itmekle ikisi ma‘an der-i devlete geldiler. Mezbûr Muṣṭafâ Paşa kendi ḥâlinde umûr-ı ḥâriciyyeden gâfil idi. Ġufire leh.

3.58. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ MUṢṬAFÂ PAŞA

Maḳtûl Halıcı-zâde Meḥmed Paşa dâmâdı Firârî Kara Muṣṭafâ Paşadır. Ḥâlet-i ṣıġarında Ḥarem-sarây-ı biheşt-ârây-ı sulṭânîye dâḫil ve ba‘de'l-müdde nice rütbeye nâ’il oldukdan sonra rütbe-i silâḥdâriye vâṣıl oldu. Silaḥdarlıḳtan sonra **[89b]** vezâretle ṭaşra çıḳup aġalar vaḳ‘ası akîbinde sâlifü'z-zikir Surnâzen Muṣṭafâ Paşa yerine ḳapudân olmuşdu. İḫtilâl vaḳt-i sebîli ḳapudânlık ġâ’ilesinden taḫlîṣ-i girîbân için ba‘ż-ı a‘mâl isti‘fâ idüp bezl-i mâl ile dil-ḫûn ḥâṣıl idüp bin altmış altı senesi mâh-ı Recebü'l-müreccebinin doḳuzuncu (9 Receb 1066/3 Mayıs 1656) günü eyâlet-i Mısır’a nâ’il oldu. Ḳapudânlık Silistre Beylerbeyisi tafṣîl-i tercemesi âtî Sarı Kenan Paşa’ya virildi.

Merḥûm tevkî‘î Fâẕıl Abdurraḥman Paşa *Mir’âtü'l-veḳāyi*‘ nâm târiḫinde der ki Kara Muṣṭafâ Paşa'ya Mısır tevcîh olundukda şifâhen ba‘ż-ı umûr-ı mühimme sipârişi için bir gün da‘vet buyurulup Sinan Paşa köşkünde ḥużûr-ı hümâyûna dâḫil oldukda sipârişi lâzım gelen umûr bi'l-cümle tenbîh olundukdan sonra vezîr-i müşârün-ileyh zemîn-pûs-i cân olup kendi Mısıra vâṣıl olmazdan muḳaddem selefi Ḫaseki Meḥmed Paşanın Mısrîler muḥâsebesin görüb lâkin de’b-i dîrînleri üzre arż-ı vezârete naḳîża terettüb edecek evżâ‘-ı nâ-münâsib etmeyeler ki arż-ı vüzerâ mahzâ arż-ı vâcibü'ṣ-ṣıyâne-i pâdişâhîdir zimmetinde ṣudûr eden ḥâli tamâmen edâ mümkin isede fe bihâ imkân yoġise zimmetinde ḳalan malı tamâmen defter ve Âsitane-i sa‘âdetde bî-kuṣûr edâ itmek şarṭıyla ḥüccet etdirdiklerinde kendüsi Mısırda eġlendirmeyüp resm-i ḳadîmleri üzre alây ile çıḳarub teşyî‘ u tevḳîrinde kemâl-i ta‘ẓîm etmeleri lâzımdır deyü arż etmeġin ol ân bu mażmûn üzre ḫaṭṭ-ı hümâyûn-ı şevket-maḳrûn taḥrîr u iḥsân buyurulup paşâ-yı müşârün-ileyhin munṣifâne kelâmı ırż-ı vezâret ṣıyânet bâbında ḫayır-ḫâna re’y vü ihtimâmı istiḥsân olundu.

Evâ’il-i Ṣa‘bânda Ṣadr-ı a‘ẓam Köprülü Meḥmed Paşa i‘lâsıyla Mısır ḥükûmeti Sivas’da ma‘zûl olan Şehsüvâroġlu Ġāzi Paşa’ya iḥsân olunup **[90a]** selefi ṣâḥibü't-terceme Kara Muṣṭafâ Paşanın ḳatli için ḫaṭṭ-ı hümâyûn ṣudûr eyledi. Bâ‘iṣi bu ki muḳaddemâ Seydî Aḥmed Paşa Ḥalebi muḥâṣara etdikde mezbûr Kara Muṣṭafâ

Paşa Ḥaleb'de mahṣûr ve dest-i taḥaḳḳüm-i Ḥalebiyânda me'mûr olup Ṣadr-ı a'ẓam Köprülü Meḥmed Paşa ol târiḫde ma'zûlen Seydî ordusunda bulunmuşdu. Kara Muṣṭafâ Paşa ṭarafından ba'ż-ı mürettebe ḳavl ve fi'li âzürde-dil olmuşdu.

Ḥalebde mahṣûr olup Seydî Aḥmed Paşayı duhûlden men' eylediġi fermân-ı ḫalîfe-i rûy-i zemîne muḫâlefet maḥż-ı ısyândır deyü lüzûm-i ḳatline fetvâ etdirüb izâlesi için ḫaṭṭ-ı şerîf taḥṣîl eyledi ve Kara Muṣṭafâ Paşa Mışırdan gelürken Şama uġradıḳda ḳatl eyleyesin deyü ḥâkim-i Şâm Tayyâroġlu Aḥmed Paşa'ya ḥükm-i hümâyûn-ı ḳat'iyyü'l-mażmûn irsâl idüp aḥmâl u eşḳālini ve dolab u biġâlini żabṭ için Mîraḫur-i kebîr aġa mübâşir gönderilüb Âsitânede sarayında olan mevcûdu ṭaraf-ı mîrîden żabṭ olundu. Vezîr-i müşârün-ileyhin birâderi ve sâ'ir ḫayırḫâhları müsâra'atiyle kendüye ḫaber uçurub bu ḫaber-i müvaḥḥiş Muṣṭafâ Paşa'ya Cisr-i Yaḳub nâm menzilde vârid olmaġın ancak otuz kadar âdem ile Ṭrablus üstünden Şama güzâr idüp Ḥumusda etbâ'ına mülâḳî oldukdan sonra nâ ma'hûd yolda Ḥalebi daḫi geçüb pençe-i tablakârândan taḫlîṣ-i girîbân-ı cân itmek ricâsına ṣâlet u sebükbâr Âsitâne-i sa'âdete müteveccih olur meġer mîrâḫûrda bu ḫizmetde iḳtiżâ ederse imdâdda i'ânet eyleye deyü muḥâfıẓ -ı Ḥaleb Abaza Ḥasan Paşa'ya emr-i şerîf var imiş. Mîraḫur eşnâ-yı ṭarîḳde nâgehân-ı Muṣṭafâ Paşa'ya rast gelüp arż-ı müdde'âya iḳtidârı olmaduġından bir ġayri ḫizmete me'mûr idüġin iẓhâr idüp geçüb Ḥalebe can atar. Mîrâḫûr aġa da kendü ḳatli için fermanlar olduġu Muṣṭafâ Paşanın ma'lûmu idi. Ḥattâ muḳarreblerden ba'żıları yanaşub Sulṭanım mirahûri **[90b]** ṭutalım üzerinde olan evâmiri alalım dedikde âḳıl vezîr olmaġın rıżâ virmeyüp devlet ḫizmetkârını soyup ırżını yıkmaḳ nâmûs-ı devleti hetk ve bu ma'naya cesâret eylemek isyân töhmetini taṣdîḳdir. Mûcib-i ḳatli bizim cürmümüzde yokdur. Cenâb-ı Ḥaḳdan necât mes'ûldür mîraḫûra tecâvüz olunmaġı tecvîz etmemiş mîraḫûr mânend-i berḳ-ı ḥâtıf Ḥaleb'e varup ḥükm-i şerîfi Ḥasan Paşa'ya îṣâl etdikde Ḥasan Paşa'nın daḫi muḥâṣara vaḳ'asından Muṣṭafâ Paşa'ya ġayz-ı mużmeri olmaġın aḫẕ ü intiḳām için ol sâ'atde sipâh-ârâstı ile Ḥalebden çıḳup Muṣṭafâ Paşayı aḫẕ için sür'atle yola girdiġi aḫbâr-i müvaḥḥişe Muṣṭafâ Paşa-yı te'âküb idüp Ḥasan Paşa'nın pençe-i hücûmundan taḫlîṣ-i câna imkân olamamaġın Konya'ya vâṣıl olduġu gün tebdîl-i cân ve destâr ile bir ḳaç yarâr ḫizmetkârıyla birer raḫṣ-ı ṣâ'ıḳa gerdâna süvâr olup zer-i ḫâliṣü'l-ayâr ile memlû birer pirâhen ve fetrâklerinden birer heybe pürzer sebük-bâr firâr etdiler. Abaza Ḥasan Paşa erişdikde gördüki Muṣṭafâ Paşa ricâlü'l-

ġayb gürûhuna mülḥaḳ olmuş aḥmâl ve eṣḳāl ve cümle ḫazînesin żabṭ-u defter idüp Mîraḫûr ile ṭaraf-ı salṭanata irsâl eyledi.

Nâimâ merḥûm der ki; Ḥaleb a‘yânlarından ba‘żı kârvanlarından mesmû‘dur ki Abaza Ḥasan Paşa imtisâlü'l-emir Muṣṭafâ Paşa’yı aḫẕ için yola girdi lâkin kendü daḫi ṣadr-ı a‘ẓamdan emîn olmamaġla bir nâmdâr vezîrin ḳatli töhmetiyle telvîṣ-i ırż itmek ne aşḳa deyüp ḫafiyyeten firâr edesin deyü muḳaddemce ḫaber göndermiş. Muṣṭafâ Paşa’nın firârı öyle olsa ḫaberden neş’et eylemiş olur. Bu rivâyeti aḳla mülâyimdir böyle nâmdâr vezîri ḳatline me’mûr olan vüzerâ vü mübâşirîn yâ intiḳām-ı ilâhîden ḫavf ve yâ bu maḳūle kâr-ı mekrûhda bulunmaḳdan ebâ etdikleri için kendünin ilmi yoḳ şeklinde **[91a]** nâzikâne ḫaber uçurub firâr u necâta sebeb olduḳları ḳatî çoḳdur. Ḥattâ ba‘żısının maḥrem ḫizmetkârı efendisine ḥıyânet ve şaḫṣ-ı mebġûza dostluḳ şeklinde ḫaber uçurub ḫalâṣına sebeb olduġunu görmüşüzdür. Ma‘a hâzâ ol ḫizmetkârın ḫaber irsâl etmesi efendisinin gizlüce iẕniyle olduġuna şek yoġidi nefsinde bir memdûḥ işdir. Müşârün-ileyh Kara Muṣṭafâ Paşa İstanbul’a ḫafiyyeten vâṣıl olup Ṣadr-ı a‘ẓam Köprülü Meḥmed Paşanın tîġ-ı gadr-ı dest ḥayfından ḫavfen nice yıllar gûşe-i iḫtifâda menzûl olup oġlu Fâżıl Aḥmed Paşa ṣadâretinden maẓhar-ı afv olmuşdur.

Müverriḫ-i Baġdâd, muḥakkık fâżıl, şâ‘ir-i pâkîze-maḳāl u kâmil, Naẓmi-ẕâde Mürteżâ Efendi merḥûm te’lîfâtından *Gülşen-i Ḫülefâ* nâm tarîhinde Paşâ-yı müşârün-ileyh Muṣṭafâ Paşa’nın vaż‘ında der ki: Paşâ-yı müşârün-ileyh ḥarem-i muḥterem-i pâdişaha cemm-i çeşmde neşv ü nemâ bulup maḳām-ı silâḥdâri’-i şehriyârî ile kâmbîn ba‘dehü vezâret ile iḥsân-ı gîti-sitân-ı hüsrevânîden teşrîf-i câh-ı Dârü's-selâm ḳāmet-i bâlâlarına münâsib câme-i meymenet erḳām buyurulup bu diyâr-ı celîli'l-mennân mihr-i enver miṣâl żiyâ-güster oldukda mihter u gühter ile ḥüsn-i mu‘âmele ve lüṭf-i mücâmele gösterüb sabîḥü'l-vech faṣîḥü'l-kelâm ḥalîmü't-tab‘ ve nâfiẕü'l-aḥkâm kibr u ta‘aẓẓumdan bi'l-külliyye ârî ve herkese ḥâlince ta‘aẓẓum ve tevâżu‘-ı cibillî câbi olup ekṣer mizâc inbisâṭa şâmil ve kelimât-ı laṭîf-edâya mâ’il idi. İbtidâ Ḥüseyin Paşa azlinden bin altmış bir Ramazân-ı şerîfinin yirmi ikinci günü (22 Ramazan 1061/8 Eylül 1651) Dârü's-selâm Baġdâd Behişt-âbâda vârid olup iki sene yirmi iki gün mürûrunda ki altmış üç Şevvâlinin on üçüncü günüdür (13 Şevval 1063/6 Eylül 1653) maḳāmlarına silaḥdâr Murteżâ Paşa pâ-be-

rcâ olup ba‘dehü Diyarbekir ve Ḥalebü'ş-şehbâ ve Mıṣr-ı Ḳāhire manṣıblarına nâ’il ve köhne arûs-i müzzeveḳa ve müzevriye-i devlet-i dünyâya haseb-i merâmı üzre vâṣıl oldukdan sonra inḳılâb-ı rûzgâr ve si‘âye-i erbâb-ı ġamz-ı bed-tebâr ile maẕhar-ı ġaḍab-ı şehriyârî olunduġu ânifen **[91b]** keşîde-i silk-i süṭûr ḳılınmışdı. Yedi sekiz sene miḳdâr -ı müddet genç-i ḫafâda iḫtifâdan sonra cerîde-i cürümlerine ḳalem-i afv u ṣafḥ-ı şehriyârî câri olmaġla Van-ı cennet-nişân manṣıbıyla ser-efrâz ba‘de avârıż hüsrev dil-nüvâz bin yetmiş dört Ẕi'l-ḥiccesi evâḫirinde (29 Ẕi'l-ḥicce 1074/23 Temmuz 1664) Yenbûġ Murtaża Paşa azlinden s̱âniyen câh-ı Baġdâd ile mümtâz oldular. Müverriḫ-i merḳūm taḥrîri üzre ol ḫâk-i pâḳa sâye-endâz-ı muḥâfaẓa olduklarında basṭ-ı bisât-ı ḥükûmet ve neşr-i cenâh-ı îş ü işret idüp reviş-i dervîş üzre libâs-ı kirbâs iḫtiyâr ve ṭanṭana-i rûzgârdan bîzâr gösterüb

Beyt:
Ez libâs ẓâhir âẕâdem sebük-desti kocâst
Kez serem endîşe-i disâr âhem vâ üoned [421]

medlûlünce terk-i bâr-i girân raḫt-ı girûn-ḫûn idüp ahâli’-i vilâyet ile çûn ḫuveyş ḫîşâvend ülfet ve ḥüsn-i mu‘âmele ve rifḳ u şefḳat itmekle “*men tevâża‘a rafeahüllâh*”[422] ma‘nası hemûle matmaḥ-ı naẓar ve “*men azübe lisânühü keş̱üre iḫvânühü*”[423] lâmi‘ası hemîşe murâd ḫaṭırlarında cilvesi olup zamânlarında aḳdâh-i îş u nû-şânûş ve şevâhid-i emn u emân dûş ber dûş olup Baġdâdiyyâna eyyâm-ı güzeşteyi ferâmûş etdirdiler. Paşâ-yı mûmâ-ileyh şirîn-zebân ve ḥulüvvü'l-beyân olup ḳasd-ı ziyâretleri için varanları resm-i ḳıyâm ve tekrîm icrâsıyla iclâl ve tertîb-i ḳānûn terḥîb birle ḫoş ḥâl ederlerdi.

Beyt :
Ḫâksârı-yi bozorgan cihân zîbânde est
İn sofali est ki der meclis-i faġfûr-ı ḫoş est[424]

[421] El yapımı, serberst görünümlü elbisem nerede?
Geride kalan bol endişeli başım.
[422] “*Tevazu göstereni Allah yüceltir*.” **Hadis-i Şerif**, Camiü’s-Sağir, C. 3, s. 337.
[423] “*Dili tatlı olanın arkadaşı çok olur*.” (Hz. Ali)
[424] Büyüklerin şerefli makamından dünya güzeldir.
Bu seramik meclisinde güzel bir çömlektir. (Saib-i Tebrizî)

medlûlünce tevâżu‘la yegâne-i akrân ve taḥsîn-kerde-i âlemiyyân etdiler. Def‘a-i s̱âniyelerinde Baġdâd u Behişt-âbâdda sekiz ay yirmi altı gün ḥükûmet idüp bin yetmiş beş Ẕi'l-ḳa‘desinde (Ẕi'l-ḳa‘de 1075/Haziran 1665) Baġdâd eyâleti ser-bostaniyân-ı sâbıḳ Uzun İbrahim Paşa’ya virilüp iki sene mürûrunda İbrahim Paşa azlinden s̱âlisen vâli’-i Baġdâd olup bu def‘a ol memleketde ve Baṣra’da itdiġi ḫizmet-i ṣadâḳat u irtisâm mersûm-i ṣaḥâyif-i müteveḫḫirîndir. Bu def‘a dört sene **[92a]** ve yetmiş gün miḳdârı vâlî olup bin seksen bir Ẕi'l-ḥiccesi selḫinde (29 Ẕi'l-ḥicce 1081/ 9 Mayıs 1671) maḳāmlarıyla Silaḥdâr Ḥüseyin Paşa teşrîf buyuruldu. Bu ḥâl üzre evḳat-güzâr iken mürtehil-i dâr-i beḳā olmuştur. Vâlid-i merḥûm ḫizmetinde perveriş bulduġu veliyyü'n-ni‘amımız yigit Muṣṭafâ Efendi merḥûmun dayısı olmaḳ taḳrîbiyle bunlar daḫi efendimiz maḳāmına olmaġla cânibdârlıḳdan ihtirâzen bu miḳdâr ile terceme aḥvâllerinde iktifâ olundu yohsa

Li-münşi’ihi
Ṣad hezerân ṣatır ile taḥrîr ederdim vasfını
Olmasaydı iḫtirâzım girînem ḫassâddan
Ḥaḳ te‘âlâ ḳabrini nur eylesün
Cennet ü kevs̱erle mesrûr eylesün

3.59. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ ḲAPUDÂN ṢARI KEN‘AN PAŞA

Dâmad Ṣarı Ken‘an Paşa demekle ma‘rûfdur ki Gürciyyü'l-aṣıldır. Sâbıḳā Tutucu Ḥasan Paşa ḳatl olundukda Enderûn-i Hümâyûna alınan abd-i memlüküdür. Ḥarem-sarây-ı hümâyûn-i Sulṭânîde perveriş bulup gâh seferli ve gâh kilârîde evḳāt-güzâr olarak ḫâne-i ḫâṣṣaya duḫûl ve ba‘de'l-müdde rikâbdâr-ı ḫâṣṣa olup yine rikâbdârlıḳ ḫizmetiyle vezâretle muṣâḥib-i şehriyârî oldu. Ol ḫizmet-i celîlede müstaḫdem iken dârâ-yı zamân Sulṭan İbrahim Ḥażretlerinin maẓhar-ı naẓar-ı kerem-i perver-i hümayunları olmaġla bin elli iki Ẕi'l-ḥiccesi evâ’ilinde (10 Zi'l-hicce 1052/12 Mart 1642) Dâmad Cafer Paşa fevt oldukda halîle-i metrûkesi tezvîc ile metâ‘-ı ḥâl-i şâni tezvîc olundu. Ba‘dezâ bi-hasabi'ṭ-ṭarîḳ silaḥdârlıḳ rütbe-i celîlesine mevṣûl oldu. Silaḥdarlıḳdan Dülbend Aġası Gürcü Muṣṭafâ Aġa azlinden bin altmış dört Muḥarreminin yirmi altıncı (6 Muharrem 1064/27 Kasım 1653) günü yeniçeri aġası olup altmış beş Şevvâlinde (Şevval 1065/ Aġustos 1655) ḳubbe nişîn yeniçeri aġalıġıyla Mîrahûr Meḥmed Aġa kâmbîn oldu. Ve iki def‘a Budin Vâlisi oldukdan

sonra sâlifü'z-ẕikr Siyavuş Paşa def‘a-i ṯâniyede nişîn-i mesned-i ṣadâret oldukda dâmâdı olmaġla mutaṣarrıf olduġu Silistre eyâletini mezbûre tevcîh etmişdi. Silistrede mesned-i ḥükûmete ku‘ûd etmedin altmışaltı Şabânında (1066 Şaban/Haziran 1656) terceme-i aḥvâli ânifen keşîde-i silk-i mestûr ḳılınan Kara Muṣṭafâ Paşa ferâġından Ḳapudân-ı deryâ oldu. Sene-i mezbûrede Aḳdenizden çıḳup bi-emrillâhi te‘âlâ donanmâ-yı hümâyûn bi'l-külliye münhezim olmuşdu. Bu bâbda müverriḫînden Kâtib Çelebi ve merḥûm Abdi Paşa ve Nâimâ ve Vecîhî ve Meḥmed Ḫalîfe ve Müfti Azîz Efendinin taḥrîrâtlarının me’âlini ketbe iḥtiyâc mes itmekle terḳîm olunup Kâtib Çelebi merḥûmun taḥrîri cümleye taḳdîm olundu.**[92b]**

İmdi ma‘lûm-i uli’n-nühâ ola ki bu inhizâm-ı küllînin ẓâhiren sebebinde merḥûm Kâtib Çelebi *Tuḥfetü'l-kibâr fî-Esfâri'l-bihâr* nâm muḫtaṣarında der ki: Ḳapudân Kenan Paşa altmış altı Şabanında (Ṣa‘ban 1066/Mayıs 1656) ḳırḳ pâre ḳadırġa on mavna otuz ḳalyon yirmi bey gemileri İstanbul’dan çıḳup Beşikṭaşa vardıḳda nice levâzım tekmîl olunmamış iken acele ile hemen ol gün sâḥil-i Beşikṭaşda donanmâ-yı hümâyûn ḳaldırılup boġaza vardıḳlarında müşâvere olunup âdet üzre ḳalyonlar ilerü daḫi ardınca mavnalar daḫi ardınca çekdirmeler ṣaf bağlayup boġazdan ṭaşra teyen ? küffâr gemileri üzerine yürümeye ḳavl u ḳarâr olundukdan sonra ramazânın onuncu günü yevmü'l-iṯneynde ale'ṣ-ṣabâh çıḳılup ḳarşudan inbâṭ almaġla küffâr-ı ḫâk-sâr donanmasından bir ḳalyon yelken açub beri ṭarafa yürüyecek gemiler sol cânibe Anadolu kenârına meyl idüp mezbûr geminin ṭopundan ve rüzgarın şiddetinden gemiler biribiri yanına saḳlayup ol mülâḥaẓa olunan tertîb-i ṣafvet ber-tarâf olup kimi demür bırakup kimi karaya çatub min ba‘d ḥarekete ve müdâfa‘aya mecâl oldukda gemiler ḥalḳı deryâya ve karaya dökülüb sıġ yer olmaġla çoġu oturub bi-emrillâhi ber-hüdâdan küllî inhizâm vâki‘ oldukda forsalar fırṣat bulup yüzünü küffâr cânibine çekdirüb gitdiler. Oturanları küffâr-ı ḫâk-sâr iḥrâḳ bi'n-nâr eyledi.

Muḳaddemâ yelken açub gelen kâfir ḳalyon daḫi ṣıġda oturmuşdu. Ana daḫi ateş verüb yaḳdı. Bu kadar bin adamın kimi deryâda ġark ve kimi esîr olup dört bin kadar forsa küffâra döndü. Bir hasâret-i aẓîm vâḳi‘ oldu ki selefde miṯli sebḳat etmemişdi. Ḳapûdân Paşa mâ-bâḳî ile geri çekilüb küffâr-ı ḫâk-sâr bu denlü forsa **[93a]** ve gemi ve ṭop ve mühimmâta nâ’il olup bilâ-müdâfi‘ Bozcaadaya varup

ḥisârını muḥasara idüp vire ile aldı. Ba‘dehü Limni cezîresine varup ḫiṣarını döġe döġe alup żabṭ eyledi. İntehâ.

Abdi Paşa daḫi Tariḫi’nde der ki Ḳapudân Kenan Paşa donanma-yı hümâyûn ile boġaza varup Anadolu Ḥisârı kenarında lenker-endâz-ı ḳarâr olup ḳarşularında duran küffâr gemilerini keṣret üzre müretteb ve mükemmel müşâhede eylediklerinde ḳapudânpaşa ḳayık ile Rûmeli cânibine geçüb meşveret için mün‘aḳid olan meclisde lisâna getirdikleri kelimâtın mażmûnudur ki beyân olunur ḥâlâ küffâr gemilerinin cengçileri firâvân olduġundan ġayrı deryânın aḳıntısı daḫi anların cânibine muvafiḳ ceryân itmekdedir. Bizim gemilerimize kifâyeti kadar cengci ḳonulmadı. Bu miḳdâr asker-i ḳalîl ile cenge aẕîmet olunur ise netîce ma‘lûm olmaz. Vâḳi‘-i ḥâli Âsitâneye arż edelim ṭaraf-ı devletden mükemmel asker tedârik ve irsâl olunursa ba‘dehü küffârın üzerine varalum deyüp eṣḥâb-ı istişâreye ḫiṭâb etdikde ocaḳ ḥalḳının żâbiṭeri bizler mücerred fermânınıza teba‘iyyet ile me’mûruz. Arż u maḥżara müte‘alliḳ umûrdan mehcûruz deyü ḳat‘-ı cevâb ve def‘-ı meclis olunup Ḳapudânpaşa ulûfe ve baḫşîş ile müceddeden levend yazmaġa şürû‘ idüp lâkin evvel ceng etsünler ba‘dehü yazdıḳları vech üzre baḫşîş ve ulûfelerini verelim demekle levendât tâ’ifesi râżı olmayup yazılanlar daḫi ol sâ‘at perîşân oldular ba‘de'l-eyyâm ḳapudânpaşa boġazda küffâr ile ceng etmeġe aẕîmet eyledikde gemilerde cengci ḳıllet üzre olduġundan mâ‘adâ mecvcûd olanların daḫi ekṣerî vehme düşüp bu miḳdâr asker ile cenge mübâşeret münâsib deġildir deyü Ḳapudân **[93b]** Paşanın emrine itâ‘at etmeyüp ekṣerî ḳalyonlardan zor ile çıḳup karaya döküldüler. Ḳapudânpaşa nâçâr ḳalup ne ḥâl ise kendüye teba‘iyyet eden çekdirmeler ile küffâr üzerine hücûm eyledi. Amma deryânın akındısı ânifen ẕikr olunduġu üzre a‘dânın murâdınca cereyân idüp ve rûzgâr-ı ġaddâr daḫi ṭuruk-ı muḫâlifden esmeġe başlayup donanma gemileri biribirine çatub kürek küreġe siren sirene geçüb ehl-i İslâm müteḥayyir oldular.

Bu maḥalde küffâr fürce bulup ḥayli ṭop cengi etdi. Askerî başdan ḳara idüp ṭaşra dökülen sefîneleri taḫlîṣ için ḳapudânpaşa çekdirmeler ta‘yîn etmişdi. Lakin küffar gemilerinin tesalluṭundan yaḳlaşmaḳ mümkün olmayup ber-muḳteżâ-yı ḳażâ-yı bârî esbâb-ı inhizâm müte‘âḳıben ṭârî olup başterde ile yedi sekiz tersâne gemi ve maḥall-i ma‘rekede hażır olanlardan on iki ümerâ gemileri necât bulup sekiz pâre

ḳadırġa esîr-i küffâr ve mâ‘adâsı iḥrâḳ-ı bi'n-nâr olup küffar ṭarafından ancak beş pâre gemi iḥrâḳ olunmuşdu. *Zâlike taḳdîrü'l-Azîzi'l-Alîm.*[425]

Nâimâ merḥûm der ki; Abdi Paşanın bu taḥrîri ṭaraf-ı salṭanat-ı ‘aliyyeye telḫîṣ olunan mefhûmdur ki ḳapudânpaşayı taḫlîṣ için ḥüsn-i terbiyeden ḫâlî deġildir. Bu bâbda Müfti Azîz Efendi ve Vecîhî ve Hâṣodalı Meḥmed Halîfe bi'l-cümle târiḫlerinde vâḳi‘ı yazmışlardır. Ve Ma‘an-zâde merḥûmun takrîrine muvâfiḳdır. Anların Ḥülâṣa-i kelâmları bu ki ḳapudân-ı esbâḳ Surnâzen Muṣṭafâ Paşa deryâda tâm taḥṣîl eylemiş meydana ma‘lûm işe yarar ḳapudân olup tersânenin hâyinlerini żabṭ ve maṣârif-i lâzımesini taṣḥîḥ idüp vuḳūf-i tâm taḥṣîl itdiġinden ġayri lütf u ḳahra ḳādir żabṭ u rabṭ fenninde mâhir cerâ vü cesûr bir mühîb vezîr olmaġın ümerâ levendât hem **[94a]** kendüden korḳarlar ve hem iḥsân ü kereminden me’yûs deġiller idi. Müṣâḥib aġalar vaḳ‘asında ber muḳteżâ-yı ḳażâ u ḳader üç sa‘atlik ṣadâret sebebi ile îş u râhati mükedder olup Siyavuş Paşa ve kâr-dârân-ı devlet kendüyi istiṣġâl etmeġin Erzurum Eyâletine etdiler. Ba‘dehü Surnâzen Muṣṭafâ Paşa tamâm ḳapudânlık uhdesinden gelür âdem iken anı def‘ eylediniz. Yerine kim ḳapudân edelim deyü vâfir meşveret etdiler. Bilâḫere Siyavuş Paşa ve Müfti Ḫoca-zâde Mes‘ûd Efendi ittifâḳ idüp Ḥalepden gelen Kara Muṣṭafâ Paşa ki firârî demekle meşhûr bir mâldâr vezîrdir anı ḳapudân edelim egerçi yakında silâḥdarlıḳdan çıkdı öyle aḥvâle vuḳūfu yokdur; lâkin ḳuvvet-i mâliyesi vârdır mîrînin bu mużâyaḳası vaḳtinde tersâne mühimmâtı ve levendânına żarûrî olan kuṣûru kendü malından tekmîl idüp nâmusu ṣıyânet için malını fedâ u bezl eder bu vechile iş görülmek me’mûldür deyüp ḫâh nâ ḫâh ḳapudân etmişler idi.

Muṣṭafâ Paşa egerçi ḳarîben ḫâṣ ḥaremden çıkmış mübtedî idi lâkin aḳl ü rüşdü kemâlet nef‘ u żarrını bilir ṣâḥib-i ferâset olmaġla ḳapudânlık aḥvâlini tefeḫḫuṣ idüp gördiki Surnâzen Muṣṭafâ Paşa vaḳtinde görülen tedârikle aḳçeleri henüz eṣḥâbına virilmediġinden ġayri eḳall-i mâ yekûn ’üç yüz kese naḳd olmadıḳca murâd üzre mühimmat ve levendân tedâriki mütaṣavver deġildir. Vezîr u defterdârın nabżını tutdu. Netîce ḫazînede nakid aḳçe yoḳ maḳsûdları ḥavâlât emriyle başdan savmaḳ maldârlıġına tama‘an bu mesârifi kendüye gördürmek için ḳapudân etdiklerini fehm eyledi. Ve maḥremleri meşveretiyle bu mühimmatı görmeye bezl-i mâl idüp deryâya

[425] “*İşte bu, güçlü ve herşeyi bilen (Allah)ın takdiridir*.” Yasin, 36/38.

çıḳıldıġı s̱ûretde düşman-i dînin tedârik-i aẕîmesi şâyi‘ ve birkaç senedir asker deryâda hezîmete me’lûf olmuşlar iyâzen billâh bir feżâḥat **[94b]** ẓuhûr ederse telef-i mâldan ġayri bed-nâmlıḳ bile cândan çıkmaḳ görünüyor ma‘ḳūlü budur ki tama‘a düşdükleri müddeẖir malımızı ırżımız yerinde iken verüb Mışır manṣıbını taḥṣîl edelüm. Ol mal ile bunlar dilerse mühimmâtı görsünler ḳapudânlıġa daẖi bir müstahaḳḳıyyeti bulsunlar ben bu ẖizmet-i asîrenin bu vaḳit de ehli degilim deyüp bu vechile ṣadr-ı a‘azam ve enderûn-ı hümâyûn cânibine basṭ-ı özr ü isti‘fâ etdikden sonra dört yüz kese aḳçe teslîm idüp Mışır manṣıbını almışdı.

Ḥaḳ budur ki uhdesinden gelemeyecek ḥaml-i teḳayyülün taḥtına duẖûl etmediġi firâsetine ḥaml olunur. Çünki Kara Muṣṭafâ Paşa ḳapudânlık gâ’ilesinden taẖlîṣ-i girîbân eyledi. Silistre vâlisi Vezîr S̱arı Kenan Paşa’nın ḳapudân olmasını ma‘ḳūl gördüler ve bâ‘is̱ bu oldu ki bu ṣa‘b maṣlaḥatın uhdesinden gelür ẖizmet umulur âdeme tevcîh etsen tîz elden beş yüz altı yüz kese maṣrafı ne kadar ister ẖüsn-i müdâfa‘a ile yollarsak bir feżâḥat ẓuhûrunda anın ḳatli ile gâ’ile mündefi‘ olmayup bizler de mü‘âteb oluruz. Ve bir vechile terbiye ḳābil olmaz amma Kenan Paşa serv-i sâmana maġlûb u unvân ṣâḥibi vezîrdir ve hem tûl-i ḳāmet ve rîş-i derâ ẖükmünce ḥîlel u ṣan‘at bilmez ṣıdḳ-dil devletlüdür arżı u kelâmı ma‘mûlün-bihdir ve mehd-i ulyâ ḥażretlerinin dâmâdıdır ṭaraf-ı salṭanata isnâdı vardır ecnebîler gibi devletin mużâyaḳasını bilmez deġildir. Semâḥat idüp mümkin mertebe ile çıkmaġa cür’et ederler. İyâzen billâh bir ḳażiyye-i ġayr-i marżıyye ẓuhûr ederse arżı u kelâmı ma‘mûlün-bihdir. Sâ’irler gibi anın ḳılletine müsâra‘at olunmaz terbiye vü taṣdîḳ ederiz. Ol daẖi bu canın taḳṣîrâtını bi'l-külliye ifṣâ etmez deyü meşveret olunup Kenan Paşa’yı ḳapudân etdiler. Ol vezîr-i mübârek daẖi maṣlaḥat-güzâr-ı devlet olan feylesofların ḥîle vü efsûnuna aldanub ne ḳapudânlıkdan ferâġat ve ne lüzûmu kadar **[95a]** nakid bir şey ṭalebine cür’et edebildi. Âḳıbet mümkin mertebe tedârik ve asker ile nâçâr ḳalkup gitdi. Boġazḥisâr’ına vardıḳda me’mûr olan askerin ancak s̱ülüs̱ü mevcûd olup gemilerde olan levendân kifâyet mertebesinin rub‘u kadar ancak var idi ve mevcûd olanlar da fesâd-ı zamân ve herc ü merc iḳtiżâsıyla ḳuvvet-i ḳalîl ve aẕîmet-i sâdıḳa yoḳ idi. Bu ṣûretde küffâr gemileri ile

Seninle etmez hic ceng ü pürẖaş
Uzaḳdan merhabâ ey ayu ḳardâş

fehvâsınca ırakdan merhabâ itmek ve muḥâfaẓa ve müdâfa‘aya imkân-ı ḥâle göre ḥareket selâmete aḳreb iken mümkin olmayup ḳapudânpaşanın arżlarına vücûd virilmeyüp elbette küffâr üzerine varasın ve melâ‘înin gemilerin boġaz önünden raf‘ edesin deyü ḳaṭ‘i ḫaṭṭ-ı hümâyûn ḫüsravâne vârid olmaġın mübârek Kenan Paşa ol vaḳitde neye uġradığını bilüb boġaz içinde yalılardan asker yazmaġa şürû‘ etdi. Evvelden niẓâm-ı mażbût üzre müretteb ve müheyyâ-yı asker olmadıḳca öyle ḥâlet-i maḥmaṣada müctemi‘ olan asker ne işe yarar umûr-ı donanma nâ-mazbût herkes bir takye ḳapmaḳ sevdâsında olmaġla yine bey çekdirmelerinden ve donanma sefînelerinden tebdîl-i ḳıyâfet nîce erzâl baḫşîş aluruz deyü gelüp yazıldılar. Ol yalıların Ḥarem-ẕâdelerinden kezâlik niceler yazıldı. Lâkin ortalığın niẓâmı olmamaġla baḫşîşi yaşınca istediler. Baḫşîşleri virildiġi ṣûretde ne fâ’ide yine maḥallinde cenk etmeyecekleri uḳalânın ma‘lûmu olmaġın ḳapudân paşayı iżâ‘at-i mâlden men‘ idüp emrullâhın mevcûd olanlar ile küffara hücûm edelim dediler ve umûr-ı dîn ba’zıların re’yi ile âdet üzre ḳalyonlar ilerü varınca maunalar daḫi ardınca çekdirmeler ṣaf bağlayup muḳaddemâ taḥrîr olunduġu üzre bir muvâfiḳ rüzgâr **[95b]** ile ṭaşrada yatan küffâr donanması üzerlerine hücûm gösterdikleri gibi muḳaddemâ ‘Ali Paşa vaḳ‘asında dest-i küffara giriftâr olan ḳalyon ki devletli Vâlide Sulṭân Ḥażretleri yapdırmışdı ve ḥasûdler taḳṣîrât idüp bir nâ-mübârek sâ‘atde deryâya indirdiler. Ol maḥalde ġark olup sonra iḫrâc u ta‘mîr olunmuşdu. Ol gemi ile yelken açub ilerü gelüp ṭarafeynden ṭop dâneleri yaġmûr gibi yaġmaya başladı. Muntaẓam ve mażbût olmayan askerlerimiz sefîneleri re’îslerine teşrîf idüp tîz gemiyi kenara doġru çekdir deyü zor ile âdet-i müstemirreleri üzerine semt-i kenâra çekdirdiler. Ol eṣnâda bi-emrillâhi te‘âlâ inbâṭ dedikleri rûzgâr daḫi şiddet üzre esüb anın ṣadmesiyle gemiler bir birine izdiḥâmından nâşî muḳaddemâ mülâḥaẓa olunan tertîb bozulup cümle ḳalyonlar ve maunalar ve çekdiriler sol cânibe Anadolu sâḥiline yaḳîn sıġlar çekdiler sâḥil yaḳîn görünüb sıġ yerler olmaġla gemilerin kimi demiri bıraġub kimi karaya çatub mezbûr ḥarekete ve müdâfa‘aya mecâl ḳalmadıḳda gemilerde olan asker hevl-i cân ile deryâya atılup ṣenâverlik ṣan‘atında mâhir olanlar uryân kenâra çıḳup ol fenni bilmeyen nâdânlar birkaç bin âdem ġazâ u şehâdet şerefinden mahrûmen helâk oldular. Asker donanmaya bu inhizâm ki vâḳi‘ oldu. Bî-derd-i ser tîze ve bî-zaḥmet-i şimşîr cümle gemileri a‘dâya teslîm idüp firâr-ı ayni'z-zahf

töhmetiyle müttehim olduḳlarından mâʻadâ ġazâdan rû-gerdân olan cebbânların ekṣeri ġark-ı derîki adem oldular. *Zâlike taḳdîrü'l-Azîzi'l-Alîm.*[426]

Ḳapudân başterdesi dest-i giriftâr-ı küffâr olmaḳ musîbeti muḳarrer olmuş iken ḳapudân ʻAli Paşa-z̲âde Abdülḳādir Paşa ve Memi Paşa-z̲âdelerin en küçüġü ve Eġribozlu Muṣṭafâ Beyz̲âdeler ve Mühürdâr Paşa vekili Yusuf Paşa ve Mança Çarık-z̲âde ve Boynu eġri Murad Bey ve Ḥüsrev Beyz̲âde **[96a]** ve bir mauna ceng maḥalline gelmeye iḳtidârı olmayan amel-mânde ḳuru ḳalḳan sekiz tersâne gemisi sâḥil-i selamete erişüb Veli Beyz̲âde ve Keskin Paşaz̲âde ve Ayamur Beyi oġlu ve Eġribozlu Ruġmay oġlu ṭaşrada bulunmaġla varta-i helâke düşdüler. Başterde ve sâʼir ḳurtulan sefâyin-i mez̲kûr Anadolu Ḥisârı önüne dizilüb yatdılar. Ḳalʻa dîzdârı ḳapudânpaşa'ya gelüp devletlü vezîr küffâr gemileri üzerimize hücûm itmek iḥtimâli vardır. Siz ise donanma gemilerini ḥisâr altına dizüb ṭoplarımızın önünü sedd eylediniz. Fermân ile gemiler biraz gerüye çekilüb ṭoplarımız uġrunu içsünler melâʻîn hücûm etdirse bu âṣâr-i derbendden ṭoplar ile inşâallâhü teʻâlâ anları uġratmam diye gördü mukeyyed olmayup ḳalʻa önünden geri çekilmedi. Dizdâr ṭopcubaşı daḫi ibrâm etdikde ip deyüp ikisini daḫi cundaya ilhâkı murâd eyledi. Anlardan fâriġ oldular. Vâḳiʻâ ḳalʻa ṭoplarını iʻmâl mümkin olmayup Abdurraḥman Paşa ve tersane keṯḫüdâsı Hacer Bey ve Bayram Bey ve Himmet Beyʼin gemileri ve on kadar tersâne gemisi ve yedi ḳalyon pençe-i küffâra giriftâr oldu ve Abdi Paşa ve Mança Çarık İbrahim Bey ve on beş kadar tersâne gemisi ve iki mauna ve yirmi kadar borton bu defʻada iḥrâḳ-ı biʼn-nâr olup adedi na-maʻlûm aḥrâr-ı müslimîn esîr oldu ve biʼlcümle yetmişden z̲iyâde gemi ḳabz̲a-i temlîk-i küffâra dâḫil olup melaʻîn bin kadar ṭop ve bî-ḥad tüfenk u mühimmât ve cebeḫâne ve çekdiri derûnlarında olan yedi sekiz bin kadar Tuvanarus esirlerine mâlik olmaġla ḳuvvet bulup bezl-i mâl ile gemilerine ḫurûset ve âṣî Arnavuddan cengci tedârikinden bî-niyaz oldular. *İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciʻûn.* [427]

Sulṭan Selim-i Sânî ṭâbe s̲erâhü hażretlerinin aṣrında doḳuz yüz yetmiş doḳuz (979/1571-1572) senesinde vâkîʻ Sıngın donanması ünvânıyla meşhur **[96b]** olan şikest u hezîmetden berü ehl-i İslâm bu vechile maz̲har-ı inhizâm olmayup küffâr-ı

[426] "*İşte bu, güçlü ve herşeyi bilen (Allah)ın takdiridir*." Yasin, 36/38.
[427] "*Şüphesiz biz Allah'tan geldik ve o'na döneceğiz*." Bakara, 2/156.

ḫâk-sâr "*la'anehümüllâhü te'âlâ*"[428] bu mertebe şer-kâm ẓafer u iġtinâm olmamışlardır lâkin Ṣınġın donanmasının inhizâmına sebeb bu idiki cemî' zamanda bir maṣlaḥata iki vezir-i zî-şânı ta'yîn itmek iḫtilaf-ı askere ve ta'tîl-i umûra bâ'is iken ol vaḳit de sâbıḳu'ẕ-ẕikr 'Ali Paşa ḳapudân ve Pertev Paşa serdâr olmaġla iftiḫar-ı vezâret muḳteżâsınca nâm benim olsun da'vâsıyla ittifâḳ idemeyüp ḳapudânpaşa bî-vaḳt hücûm idüp şehîd olmaġla inhizâm vuḳū' bulmuşdu. Ve sâ'irleri nev'-i taḳṣîrâtdan ḫâlî olmamaġla isġâ olunmaz idi. Nitekim bâlada ẕikr olundu amma bu def'ada iki vezîr yok cümle Ken'ân Paşa'ya müfevvıż idi. Bunun sebebi devletin muntaẓam olmadıġı askerî zümresi itâ'atden ḫaric edebsizliġe mu'tâd olduġu ve Ken'ân Paşa'nın ḥüsn-i tedbîrinden ḫaberi olmadıġı ve öyle kimesne ḳapudânlıġa sezâvâr görüldüġünden bu kadar maḥzûrât cem' oldukda adem-i müsa'ade-i taḳdîr daḫi emr-i lâzımdır nitekim ẕikr-i âtî ḳavl-i Nâimâya i'tirâż olunduġu maḥalde ẕikr olunsa gerekdir. İnşâallâhü te'âlâ.

Şu'arâ-yı aşırdan ba'żıları muḥârebeden rû-gerdân olan askere ta'n u teşnî'a müte'alliḳ nice eş'âr söyleyüp

Verdiler küffâra donanmayı bî-ceng ü cidâl

mıṣrâ'ını târiḫ düşürdüler ve ol vaḳ'ada kenara çıḳup ḳurtarılan bîmârlar ḥalḳ arasında mat'ûn u meşnû' olup esvâḳda beyne'l-ḫalḳ başdan ḳara laḳabıyla meşhûr oldular. Müfti'-i be-nâm Aziz Efendi merḥûm târiḫinde bu maḥalde ḫayırḫâhlıḳ yüzünden şikâyeti müteżammen ḳatî çok şey yazup müdebbirân-ı devlete i'tirâż itmişdir. Ḫülaṣa-i kelâmları budur ki Sulṭan İbrâhim Ḫân aşrında Venedik küffârı âgâh etmezden muḳaddem Girid Cezîresini başup Girid gemilerinden ḫiyânet ẓuhûr **[97a]** etmemişken Budin Eyâleti'ne ḳatl-i nüfüs ve ġaret-i emvâl ile istîṣâl etdikleri ġadrın min indillâh cezâsı ola. Ṣâniyen Girid seferi bahânesiyle Anadolu ve Rûmeli memleketlerine envâ'-ı teklîf taḥmîl olunup enva'-ı bid'at u meẓâlim ile cem'-i mâl etdiler. Ḫalḳın gözü yaşı ve bed du'âsı ile tedârik olunan donanmanın netîcesi böyle olmaḳ iḳtiżâ eder deyüp cümle ḳabâhati sefer ehline ve ẓulm ile mâl cem' etmeġe aşrın müdebbirleri bulunan ḳa'im-maḳām Ḥaydar Aġa-ẕâde Meḥmed Paşa ve Müfti

[428] Allah C.c onlara lanet etsin.

Efendinin sû’-i tedbîrlerine taḥmîl eyleyüp ḥüsn-i tedbîre müte‘allıḳ icmâl üzre ba‘ż-ı ḳavâ‘id ẕikr itmişdir.

Nâimâ der ki: Egerçi kendüleri sâdıḳ ve kelâmları ḥaḳdır niẓâma bâ‘iṣ olan şeylerin mevâni‘i nice def‘ olunur ve perîşan ve muḫtelif olan umûruna aṣıl ser-rişte ile żabṭ olunur anı beyân etmemişdir. Ḥüsn-i tedbîrleri ma‘ḳūl işleri ekṣer-i halḳ bilir ol maḳūle işlerin bir maḥzûru ve zımnında belâ-yı aẓîmi vardır anı mülâḥaẓa idüp mu‘âlecesini fehm eder âdem yigit bir bulunmaz garîb ḥâldir. Uḳalânın ba‘żısı ḫalef vaḳtinde ve ba‘żısı selef-i pâdişâhları zamanlarından ba‘ż-ı ḫikâyeler ḥıfẓ idüp aşırlarında ḥüsn-i tedbîr ve müsâ‘ade- taḳdîr muḳteżâsıyla birer ṭarîḳ ile nâmdâr olan mülûk ve vüzerânın atvârlarından ba‘ż-ı şey’i medh idüp kendi aṣrını beğenmez gûyâ selefde olan âdemler gibi ḳaldı deyü zamânesi ricâline sû’-i zan ve haḳāret ile baḳarlar ol maḳūleleri söyletsen geçenleri medh ederler. Re’y u tedbîr ṭaleb eylesen ḫulefa’-i kelâmları rakîbleri def‘ ve kendüsi müstaḳıl olmaġla çıḳar sözler ile amel olunsa naẓarı böyle bir ḳaç maḥzûr ḳāsıru'n-naẓar-ı zamânesi ḥalḳ cümle ṭarḥ olunup yeniden yâ ġayri iklimden âdemler tedârikine muḥtâc olur böyle âdemin bildüğünde ḫayır yokdur.**[97b]**

Âdem oldur ki bulunduġu aṣır ricâlini selb etmeġe ve bu vaḳitde falan vaḳit gibi ḥareket olunmasun deyü mizâc-ı âleme muġayir vaż‘ı ma‘ḳūl görmeye belki murâd itdiġi eṭvâr-ı nafi‘ayı râm etmemek ne gûne ḥareket-i ḥaḳîmâne ile mümkindir anı tedârik itmek lâzımdır. Zîra ḥalḳın ḥâli her zaman bir ḳalıb üzre ḳarâr etmez ve ḥalḳın tabî‘atları bir ḥâl üzre durmaz her devirde celb-i nef‘ ve def‘-i żarar menâfi‘-i muḳaddemât aḳl ü şer‘le ḥârice çıḳarmaġa ḳādir olana âḳıl derler bu dakîḳaya mütefaṭṭın olmayanların i‘tirâżâtı çokluk iṣgâ olunmaz. Ma‘lûm ola ki re’îsü'l-müverriḫîn merḥûm Nâimâ-yı ḫoş-âyin ve ḥikmet-i beyyin ‘aleyhi'r-raḥmenin bu kelâmında nice fevâ’id-i dakîḳa ve hayli ibâret-i muḥakḳaḳa vardır lâkin ḥikmet ol kelimât-i ḥikmet-âmîzi idrâk eder ricâldedir.

Bunlar ma‘lûm oldukdan sonra mûmâileyh Karaçelebi-ẕâde müverriḫ be-nâm Şeyḫü'l-İslâm Azîz Efendi ḥażretlerinin *Ravżatü'l-Ebrâr* nâm Târîḫ-i mu‘teberine maḥall-i ẕeylde terḳîm buyurduḳları maḥalde mücellid-i celîleden bu inhizâma müte‘alliḳ olan kelimât-ı ṣadâḳat-simât nice fevâ’idi müştemil olup egerçi ânifen ḥülâṣası Târiḫ-i Nâimâdan naḳlen ẕikr olunmuşdu. Bu maḥalde müstedrek gibidir

lâkin ġayr-i müstedrek olduġu üli'l-elbâba min cihetin âḫer ġayr-i ḫafîdir. Ve'l-ḥâṣıl mecmû‘amız ol fevâ’idden daḫi ḫâlî olmamaḳ için bi-aynihâ ṣûreti bu maḥalde keşîde-i silk-i süṭûr ḳılındı. “*Ekremü'l-ekremîn ve erḥamü'r-râḥımîn*”[429] ḥażretlerinin ibâd-ı müslimîn haḳḳında kerem u merḥametleri mebzûl iken ḫilâf-ı me’mûl böyle eyyâm-ı müfâżala-i ṣıyâmda e‘izze-i müslimîn ezille-i müşrikînin zencîr-i teshîrinden zebûn ve ḫancer-i sitem ve azâr-ı küffâr ile sîne-rîş ü ciger ḫûn olmaḳ gâlibâ sâye-nîşîn-i emân ve asûde-i ḥâl-ı emn-i ḥaṭar u itmi‘nân **[98a]** olan Venedik ḥükkâmı zîr-i fermânında olan Girid Adası meliklerinden ḥıyânet ẓuhûr etmedin Budin Eyâleti alâ- ġafletin pâzde-i leşker-i manṣûren ve sükkânı dest-i yaġma-i girânda maḳhûr olup sebi ve iclâ ile ol kişver iḫlâ olunduġu ġadrın şe’âmetidir. Mażbûṭ yerâ‘a-i ta‘yîn müverriḫîn olduġu üzre sâl-i sülüs ve erba‘în ve selâse mi’e ḫilâlinde sâdis-i selâtîn-i güzîn-i Âl-i Osmânî merḥûm Sulṭan Murad-ı sânî zamân-ı sûr-i iḳtirânlarında sâye-nişîn-i zıll-i emân olan Ḥâkim Serf Vlen oġlu nun iki oġlu ve Eflâḳ ḥaḳimi Draḳula ve iki oġlu sefer-i Engürüs'e ḥużûrlarını müteżammin da‘vet nâme-i hümâyûna imtisâlen sipâh arâsta ile ordû-yı hümâyûn vâṣıl ve şeref-taḳbîl bisât-ı devlet-menâta nâ’il olduḳlarında ba‘ż-ı sâ’ik-ı şer ilḳāsıyla ḫilâf-ı şer‘ ve ḳānûn-ı huṣûn-ı ba‘îdede maḥbûs ve ümîd-i necâtdan me’yûs etdiklerinin nüḫûseti memâlik-i maṣrûsede birkaç sene mümted ve ebvâb-ı feṭḥ u ẓafer-i mesned olduġu ve düvel-i mâżıyede bunun emsâli aḥvâline buṭûn-i kütüb-i tevârîḫ ve siyer mâl-â-mâldır ve müdde‘âyı isbâta şâhid-i ḥâldir. Bâ-ḫuṣûṣ Girid seferi bahânesiyle Anadolu Rûmeli re‘âyâsı üzerine tekâlif-i taż‘îf olunup vükelâ-yı devlet nâmına olan bed-hâḫân-ı ḥażret ne kadar bid‘at peydâ ve ne denlü nâ-ma‘hûd meẓâlim îcâd ve küffâr donanmasına muḳābil olmaḳ mulâḥaẓası taḳrîbiyle pürtenler yapılmaḳ için fuḳarâyı gûnâ gûn müṣâdere ve remye ile berbâd etmişler. Der-ḫûn-i ciġer-i re‘âyâ ve eşk-i çeşm-i âh-ı derûn-i fuḳarâ ile yapılan gemilerden ne hüner gelür muḳarrardır ki yâ naṣîb-i a‘dâ veyâ ġavta-hûr-i lücce-i deryâ olup “*ve't-teḳū fitneten lâ tusîbenne'l-lezîne zalemû minküm ḫâṣṣaten*”[430] va‘îdi muḳteżâsıyla sitemkârâne nâme siyâh yanınca nice bin bî-günâh daḫi ẓâhiren tebâh ve amma ḥaḳîḳatden neyl-i rütbe-i şehâdete maẓhar-ı raḥmet elde olur.**[98b]**

[429] *Cömertlerin en cömerdi, merhametlilerin en merhametlisi*.
[430] “*Sadece içinizden zulmedenlere erişmekle kalmayacak olan bir azaptan sakının ve bilin ki Allah, azabı çetin olandır*.” Enfâl, 8/25.

Birkaç sahife muḳaddem nişâne-i ḳalem taḥrîr-i abd-i faḳîr olduġu üzre devlet-i ebed-peyvend-i Oṣmâniyede bir sefer tâ bu mertebe mümted u feṯḥ-i bab ve ẓafer-mend olmayup asker-i İslâm ḳalblerindan celâdet ve ḳalıblarından heybete meslûb ve donanmalarımız her bâr münhezim u maġlûb olduġundan acebdir ki serkârdan-ı devlete tenebbüh ve tayaḳḳuz gelüp bu derdin ilâcı ve donanmanın cünd-i dü'â ile iḫrâcı tedbîrine muvaffaḳ olmazlar mehmâ emken mâl-i helâl ile yirmi pâre gemi tedârik olunup mürâfaḳate du'â-yı fuḳarâ ile gönderilse ümîd ṣadıḳ oldur ki "*inne cündenâ lehümü'l-gâlibûn*"[431] va'd-i muḳarreri'l-incazî üzre küffâr-i ḫâk-sârın yüz pâre gemisini gâlib ve nisâb-ı ẓaferden nâ'il-i e'izz-i meṭâlib olup raḫte efken-i saff-ı sipâh-i müşrikîn ve feṯḥ-i mübîn ile kâmbîn olalar amma; ne fâ'ide, men kûş-i istimâ'-i nedârem limâ teḳūl- ḥâlâ yine mesmû' olan olduḳı ḫazîne-i enderûndan bî-nihâye mâl iḫrâc ve fuḳarâ-yı ke'l-evvel bel ezîd mübtelâ-yı ve ṣâha-i ḳahr u iz'âc idüp evvel bahâra dek ḳırḳ elli maune ve bortan ve yüz kadar çekdirme tedârik u itmâm ve bu tedbir-i nâ-savâb iki küffârdan aḫẕ ü intiḳām oluna. Heyhâte heyhât İstanbul feṯḥinden berü Girid sefer-i nâ mübâreki açılınca bortan vu maune olmayup ḳapudânlar ancak çekdirme ile terfî'-i rü'yet ġazâ eder ki bi faẓlihî te'âlâ fütûḥât-ı celîle müyesser olup mir'ât-i ḥâl ehl-i İslâm'da ṣûret-i inhizâm görülmemişdir. Bortan ile mauneye üçer dörder çekdirme ḫarcı gidüp rûzgâr müsâ'id olmadıḳca her birini çekmek için birkaç çekdirme baṭṭâl olduġundan mâ'adâ bir ma'rekede anlardan hüner rûnümâ olmayup küffâr peşkeş olmaḳ ile mehâzîli sebeb-i izdiyâd mevâdd-ı ḳuvvet u iḳtidâr olunur dem-i iltihâmet cünd-i İslâm isti'mâline me'lûf olduḳları kerr u ferre ḳādir sebükrû ḳadırġaları **[99a]** ibṭâl ve anlara pâyend olan baṭṭâl bortan ve mauneleri i'mâl maḥż-ı zarâr idüġi muḳarrar iken vükelâ-yı aḳlın "*men cerrebe'l-mücerrebe ḥallet bihi'n-nedâmete*"[432] tenbîhi avize-i benâgûş ḳabûl etmeyüp beyhûde iżâ'at-i mâl-i bî-ḥesâb ve re'âyâ fuḳarâsını it'âb ederler. Nîcesine der ki "*fes'elû ehle'z-ẕikri*"[433] işâret-i şerîfesi mülâḥaẓa ve fikr olunmayup tedârik-i mühimmât dîn ü devlet müşâveresine sûr-i İstanbul ḥâricinden gâfil ve tedbîr-i ḥaḳ ve ṣavâbdan zâhil nev ẓuhûr vüzerâ ve ṣudûr-i ulemâ ile idüp umûr-ı dîn ve kâr âzmûde iḫtiyârlar ile istişâreden âr etdikleri cihetden muḳaddime-i efkâr-i sakîmeleri

[431] "*Ve muhakkak ki gâlip gelecek olanlar, mutlaka bizim ordularımızdır*." Saffat, 37/173.
[432] "*Bir kimse tecrübe edilmiş bir şeyi yeniden tecrübe etmeye kalkarsa bu kendisine pişmanlık getirir*."(La edri)
[433] "*Eğer bilmiyorsanız zikir ehline (ilim sahiplerine) sorun*." Nahl, 16/43.

akîm olup tedbîr-i nâ müsteḳîmleri müntecc-i feṯḥ ü ẓafer olmaz. Pes bir aṣır ki telvis-i maḳām-ı vezâret-i uẓmâ eden Ḥaydar Aġa-zâde gibi bed-kîş ve bed-küniş ve ḳadem-nihâde-i dest-i iftâ olan ilm u aḳıl ve tecrübeden bî-gâne burnâz Mesʿûd gibi bir sefih-i dîvâne-rûş olup zenîn-i dîvâne keyvân-ı eyvân olan vüzerâ ḫâli maʿlûm sünbül ʿAli tâzesi Anḳara Türk-zâdesi Eṣad Efendi ḳaḍıasker-i Anadolu ve İbn-i Kemâl ġûl İbrâhim Sadr-ı Rûm bu cümlenin netîce-i efkârı böyle emr-i âḳıbet-i meẕmûm olur.

Hezâr gûne saḫn der-dehân u leb-i ḫâmûş pâdişâhım sellemallâhü melike's-selâm ḥażretleri verâʾ-i hicâbe olup deḳāyik-ı umûra ittılâʿları olmadığı cihetden vükelâ-yı salṭanatda rûz-efzûn rikâb-ı hümâyûnlarına arż u iʿlâm etdiklerin ṣıdḳ u ṣavâba maḳrûn iʿtiḳād buyururlar eġer suver-i haḳāyik aḥvâli mirʾât-ı tâbnâk-ı ḳalb-i pâklarında cilve-nümâ olsa terk-i müsâmaḥa ve ihmâl buyurup bâʿiṣ-i iḫtilâl niẓâm-ı mülk olacak bedʿ u rusûme ḍarb-ı ḳalem ibṭâl ve ecdâd-ı behişti maʿâdları meslûk-i ḳadem-i ihtimâm etdikleri ṭarîḳa-i müstaḳîm üzre ḥareketi dîbâce-i ḳānûnnâme iʿmâl etmeleri muḳarrardır. Pâdişâh-ı bî-enbâz

[99b] Kesik

[100a] Boş

[100b] Ḥażretine rafʿu ruḳʿa-i niyâz edelüm ki Sulṭan-ı ser-efrâz ḥażretlerin bir vekîl-i muṭlaḳa muvaffaḳ eyleyüp emr-i vezâretde istiḳlâl verilmekle âb-yâri-i ḫüsn-i tedbir-i işâbet-pezîri birle gülzâr-ı izzü iḳbâl-i ṭarâvet tâze bula. El-ḥâletü hâzihi nuḫbe-i efkâr-ı erbâb ṭabʿı selîm ve muḫtâr-ı eṣḥâb-ı reʾy-i müstaḳîm oldu ki beyhûde tedâriki bortan u mauna emrine terki sevdâ-yı ḫam u sâbın ve çâlâk ḳadırġalar iḫẓârına ihtimâm-ı tâm olunup eṣnâ-yı nevrûzda bir vaḳt-i firûzda Mütevekkilen alellâh el-Meliki'l-müteʿâl irsâl oluna ve bir serdâr-ı nâm-dâr sipâh âreste ile karadan terfîʿ-i rüʾyet-i ġazâ ü cihâd-ı veẕâret ve eṭrâfında olan ḳılâʿı tesḫîre bezl-i naḳdiye-i ictihâd ve süġûr-i İslâmiyyeden lâ yenḳatıʿ bilâd-ı küffâra envâʿ-ı zeḫâyir celb olunan meʿâbir u benâdiri bâ ḫuṣûṣ Doben Venedik iskelesini kemâ yenbaġı sedd ü îşe mehâzîl-i frenge cenkci olan ḫurûset-i eşḳıyâsına ber-vech-i sezâ tertîb-i cezâ olunmaġa saʿy bî-ḥad eyleye tâki ol melâʿînin bu ṭarîḳıyla cihet-i maʿîşetleri tażyîḳ ve anlara muʿayyen olan ḥarb-i ḫâsirînin usâbe-i asabiyetleri temzîḳ olunmaḳ ile bi'ż-żarûre cebîn-i fersâ-yı ḫâk dergâh-ı izzü câh ve dest ü dâmen-i pâdişâh-ı merâḥim-destgâh olup kerden-i nihâde-i ṭavḳ-ı ḳabûl-i zimmet ve

ḫarâc-güzârı ve sâbit-ḳadem-i maḳām-ı ubûdiyyet ve cânsipârı olalar ricâsı sâdıḳ oldu ki müsehhil-i külli asîr ḥażreti vükelâ-yı devleti bu tedbîr-i iṣâbet-peẕîr muvaffaḳ eyleyüp eṣer-i cemîlini müşâhede ile ḥażret-i sulṭân-ı bülend-mekânı ḫâṣṣaten ve ehl-i îmânı âmmeten ḳarîrü'l-ayn şâd-mânı ve a‘dâsı ve a‘dâ-yı bed re’yi mübtelâ-yı belâ-yı endûh u perîşân eyleye. *Vallâhü'l-müste‘ânü* [434] ve aleyhi’t-tekelân.

Selâṭîn-ı güzîn-i Oṣmâniyye “*eyyedehümüllâhü ve ebbedehüm*”[435] ulüvv-i cenâblarından ṭarîḳa-i eslâf-i kirâmlarına taḳlîden nice yüz bin ġuruş ḫarc idüp beyhûde isrâf-ı mahż idügi nümâyân iken terkine izzet-i nefisleri mâni‘ olduġu **[101a]** bir büyük mâdde tersâne maṣrafıdır.

Ehl-i vuḳūf-mücerrib rüzgâr iḫtiyârlar müttefiḳu'l-kelimedirler ki ṭaşrada olan otuz kadar beylere Rodos Paşası serdâr ta‘yîn olunup azl ü naṣbları belki iḳtiżâ ederse ḳatilleri ana taġvîz ve aldıḳları mâl-i ġanîmeti celîl ü ḥaḳîr ḳalîl u keṣîr alâ ṭarîḳı't-tafṣîl kendülerin olmaḳ üzre ġazâ vü cihâda taḥrîż buyurulsa bi-avnihi te‘âlâ rûy-i deryâyı sefâyin-i a‘dâdan pâk ve taṭhîr belki maḳarr-ı küffâr olan nice adaları teskîr idüp az zamânda Malta ve Duḳa gemilerini avn-ı Bârî ile der-i devlet-medâr-ı şehriyârîye keşan keşân getürmeleri emr-i muḳarrerdir. Tersâne ṭarafından ancak bez ve âlât u kürek ve cânibe iḫtiyâc olan ba‘ż-ı eşyâ irsâl ve Mışır’dan ḳadr-i kifâye barût-i siyâh îṣâl olunmaḳ ile tekmîl-i mühimmât olunup ḳapudân-ı ḫâṣları ve müft-hârlar veẕâyifi ve gemiler binâsı maṣârıfı ve ḥadden efzûn avârıż aḳçesi ve forsalara beksimet ve aba bahâsı ve sâ’ir ta‘dâd ve şümârdan bîrûn isrâfla ḫazîne mânde olup ṭaraf-ı salṭanat-ı ‘aliyyeye ne denlü nef‘ ḥâṣıl olduġu dâḫil erḳām muḥâsebât-i utârid-i raḳam olmaḳ mertebesinden ḫâricdir. Gemiler binâsı için kereste tedârikine fuḳarâ-yı re‘âyâ mâl u bedeni ile çekdikleri ẓulüm ve bî-dâddan azılu olup müdâme-i devlet-i şehriyârî dü‘âsına bi-safâ’i'l-bâl iştigâl ve kendü kârlarına mübâşeret taḥṣîl ile intiẓâm-i ḥâl etmelerinin ḥüsni hûd fazladır. Beylerden biri terk-i ser u cân idüp bir düşman gemisi alsa ḳapudânlık gemide bulunduġun almaḳ ile ḳāni‘ olmayup bî-çâreleri bir ḳaç esîrden daḫi çıḳarırlar. Merḥûm Piyâle Paşa ḳapudân iken bir ḫarbî kimse alup mevcûdu teslîmden sonra a‘dâ iftirâsıyla ol gemide bir altun sini var imiş

[434] Yardımına sığınılacak ancak Allahtır.
[435] Allah onları kuvvetlendirsin ve ebedi kılsın.

deyü pençe-i şikenceye giriftâr ve öyle bir vucûdu ġavṭa-ḫor-i dirîġ-i raḥmet pür derkâr etdiler. *İnne'z-zamâne bi-miṯlihî li-bahîl.*[436]

Ḥâl böyle olıcak düşmen gemisiyle kim ceng idüp esîrlerini niçin **[101b]** beyhûde telef eder şöyle ki naḳîr u ḳıṭmîr iġtinâm itdüġi cümle eşyâyı merâḥim ve maʻârıż kendünün olacaġı maʻlûm olsa bi-luṭfihî teʻâlâ gemilerine hünerler gösterüb maʻrekeleri dillere destân olan korṣanların gażâlarını insâ edecek mertebe ser-bâzlıḳlar ederler idi. Amma bu deḳāyiḳa aḳlı erişür ḫayırḫâhlar dergâhdan maṭrûd ve genc nisyân u ḫamûle bî-vucûd olup vükelâ-yı devlet ve muḳarrebân-ı ḥażret bu tedbîrlerden ḫabîr olmadıklarından hâkezâ vecednâ vâdîsine ṣâbit-ḳadem ve iżâʻat-i emvâl ve itʻâb-i ricâlden eslâfına iḳtifâda râsiḫ-i demdirler. Duʻâ edelim ki Ḥażret-i erḥamü'r-râḥımîn pâdişâh-ı rûy-i zemîn ḥażretlerine muʻîn u nâṣır-ı devlet ü dîn olup cenâb-ı şeref-i intisâb-i sulṭânîye ḫayr u şerri farḳ eder devleti ḳayırır levm-i lâʼimden ḫavf etmeziz ẕeyle tamaʻdan sâlim ḫaşyetüllâhdan nâşî buġz u ġaraż ve ḥıyânet-i veliyy-i niʻmetden teḫâşî eder müteʻalliḳāt ve havâşî sevḳ eyleye âmîn.

Azîz Efendi merḥûm bu maḳāmdan daḫi baʻż-ı kelimât yazmışdır. İctinâben ani'l-iṭnâb bu kadar ile iktifâ münâsib görüldü. Baʻde'l-inhizâm ḳapudân müşârün-ileyh Ṣarı Kenʻan Paşa yanında olan gemiler baʻż-ı ḫuṣûṣ için Ḳavalaya doġru gidüp mürûrunda Ḫoca-ẕâde Mesʻûd Efendi vaḳʻasında ḳapudânlık manṣıbı emri Boġazḥisârı muḥâfaẓasında olan Silistre vâlisi tercemesi âtî Silistre vâlisi Seydî Aḥmed Paşa'ya gönderilüb boġazda muḥterik olan küffâr bortonlarının ve bizim gemilerin ḳaʻr-i deryâda ki altı yüz kadar ejder miṣâli ṭoplarını iḫrâca bezl-i emvâl ve amel-mânde olanları rîhte-i ḳālıb-ı tecdîd itmek için İstanbul'a âdem irsâl idüp mevcûd gemiler ile ḫizmet-i muḥâfaẓayı itmâma sarf-ı himmet üzre tenbîh olundu. Nâimâ der ki; Ḳapudân-ı sâbıḳ Kenan Paşa haḳḳında ḥükm-i siyâset icrâ olunmayup **[102a]** bârî âmme-i ḥalḳ iskân ve elsine-i taʻn ve iʻtirâż-ı ḳatʻî için nefy ü habis ve müʼâheze lâzım iken aslâ zerre kadar iṭâbe daḫi maẓhar olmayup ḥâmîler ve mürebbîler iʻânetiyle ve ṣadr-ı aʻẓam Boynu Eğri Meḥmed Paşa ṭarafına elli kese kadar nüḳūd ser be-mühür teslîm itmekle cünḥa-i aẓîmesi nihân-ı meskûnün-anhâ ḳılındığından ġayri Eğriboz Muḥâfaẓası nâmıyla ol diyâr ehâlîsi üzerine taslîṭ olunduġu uḳalâ-yı aṣrı mebhûn ve müteḥayyir eylemişdir. "*Temme ḳavlü Nâimâ*

[436] Gerçekten zaman onun mislini getirmekte çok cimridir."

i‘tirâżü uli’n-nihâye ke'ş-şemsi fî vasaṭi'n-nehâri ẓâhirün”.[437] Âşikârdır ki gerek umûr-ı deryâda ve gerek esfâr-i berrîde ve gerek umûr-ı sâ’irede “*inellâhe ye’mürüküm en te’üddü'l emânâti ilâ ehlihâ”* [438] kelâm-ı şerîfi düstûrü'l-amel olup *“li külli amelin ricâlün*”[439] mâ ṣadaḳınca ḥareket selâṭîn-i iẓâmın mecmû‘una farż-ı ayn ve ayn-ı farż olmuşdur. Her şeyde ve her ṣanâ‘atde ẓıddını isti‘mâl ol şey’in ṣûret bulmamasını ve ol ḳażiyyenin maḳṣûdu ġayr-i müntec olmasına bâ‘iṯ u bâdîdir. Meṯelâ zerger ṣan‘atını ḥayme düze ve ḥayme düz ṣan‘atını zergere sipâriş gibi emr-i deryâ devlet-i ‘aliyye-i ebed peyvend-i Oṯmâniyyenin a‘ẓam umûrunda olup gerek neferât ve gerek ẕâbiṭân bi'l-cümle fenn-i deryâdan medḫali olmaḳ elzem-i levâzımdandır. Ve ol mevâdda eṣḥâbı taḥarrî daḫi vâcib mesabesindedir. Ḥattâ ki murâd üzre a‘dâ-yı bed-li’âmdan aḫz-i ṯâr mümkin ola. Siyyemâ cümleye re’îs ḳapudânpaşa nâmında olan kimseler nev‘immâ ? bu âlemden ḫabîr ve bu mâddede medḫali olmaḳ lâzımdır zîrâ “balıḳ başdan ḳoḳar” meṯeli ma‘lûmdur. Bundan sonra ânifen Azîz Efendi merḥûmdan naḳl olunan kelimât-i ḥaḳîḳate naṣb ile amel itmek gerekdir. Ken‘ân Paşayı ba‘de'l-meşvere re’y-i seḫîf erbâbı ne ḫuṣûṣ için ḳapudânpaşa etdikleri sâbıḳda beyân olunmuşdur. Bir emirde racülü olmayan şaḫṣı isti‘mâl etmenin **[102b]** me’âl u netîcesi budur ḥâl bu minvâl üzre olıcak bu ḫuṣûṣda Ken‘ân Paşa müttehim olamaz ibtidâ donanma ile ṣavb-ı merâma âzim oldukda asâkir-i sefâyin mażbûṭ ve mükemmel deġil idi. Andan mâ‘adâ a‘dâ-yı bed-li‘âm ile ḳable'l-muḥârebe bu mâddeyi der-i devlete arż ve bunun me’âli inhizâm olacaġı żımnen beyânı muḥtevî ḳaġıd gönderdiġi ve arżına i‘tibâr olunmayup düşmen üzerine varasın deyü tekrâr emr-i âlî gönderildiġi daḫi sâbıḳan işâret olundı. Bunları mülâḥaẓa eden kimse Ken‘ân Paşa niçin bu ḫuṣûṣda siyâseten ḳatl veyâ maḥbûs oldu deyü ta‘accüb ginân ser-kâr-ı devletde olanlara ḥıref-endâz olamaz bu maḳāmda kelâm çokdur bir miḳdârını te’lîfâtımızdan *Usûlü'l-Ḥikem fî Niẓâmi'l-Âlem* nüshamızda ẕikr etmişizdir. Bunda bu miḳdâr âḳıle kâfî ve vâfîdir.

3.60. SEYDÎ AḤMED PAŞA-YI ŞECÂ‘AT NİHÂDDIR.

Tafṣîl-i mebâdi’-i aḥvâli târîḫ-i Naîma’da ve Azîz Efendi târiḫlerinde meẕkûr ve daḫi tekmîl-i intihâ-yı ḥâli Târiḫ-i Râşid Efendi’de muṣarraḥ ve mesṭûr olmaġla

[437] *Nâimâ’nın sözü burada sona erdi. Nihâye sâhibinin i‘tirâzı gündüzün ortasında güneş gibi âşikârdır.*

[438] “*Allah, size emanetleri ehline vermenizi emr ediyor*.” Nisâ, 4/58.

[439] *Her işin bir adamı vardır.*

bu mecelle-i celîlede bir miḳdâr icmâl olunup bir iki muḥârebâtı ẕikr ile iktifâ olundu. Paşâ-yı mumâ-ileyh nice menâṣıb-ı ulyâda müstaḫdem olup Ḥalebü'ş-Şehbâda olan ma‘rekelerinin tafṣîli Naîma’da keşîde-i silk-i süṭûr-i ṣaḥâyif-i beyandır. Aṣlında zümre-i teberdârân-ı sarây-ı atîḳa olup ba‘de'l-müdde Silistre Eyâletiyle Boġazḥiṣar muḥâfaẓasına ta‘yîn olunmuşdu. Mükemmel ḳapusuyla Silistreye müteveccihen Vize ḳurbunda ânifen tafṣîl üzre terḳîm olunan donanmâ-yı hümayûnun inhizâmı ḫaberi kendüye vâṣıl olıcak fermân-ı hümâyûn ṣudûr itmeksizin müretteb asker ile Boġazḥisâr ṭarafına aṭf-ı inân mürâca‘at ve Kilidbaḥir Ḳal‘ası muḥâfaẓasına müsâra‘at idüp **[103a]** ol semtlerde yalılarda ġâret için gemilerden çıḳan küffârı birkaç def‘a başup kelle ve esîr aldığı ḫaberi pâdişâh-ı âlem-penâh ḥażretlerinin mesmû‘u oldukda bu dilîrâne ḥareketi manẓûr-ı ayn ve taḥsîn olup ḳapudânlık ḫil‘ati ile teşrîf ve semmûr kürk ve mücevher şimşîr-i düşmengîr ile talṭîf olundu. Ve kâne ẕâlike fî evâḫiri şehr-i Ramażânü'l-mübârek li sitte ve sittîne ve elf (10 Ramazan 1066/2 Temmuz 1656) Boġazda birkaç hafta ḫizmet-i muḥâfaẓaya ḳıyâm etdikden sonra tetmîm-i mehâmm-ı kuṣûr için mâ-bâḳî sefâyin-i İslâmiye ile ṭaraf-ı Âsitâne’ye bâd-bân-güşâ-yı aẓîmet ve ẕi'l-ḳa‘deti'ş-şerîfe ḫilâlinde Tersâne-i Âmirede ṭarḥ-ı lenger iḳāmet eyledi. Paşâ-yı müşârün-ileyh şöhret ü şân ṣâḥibi ḳapudân olmaġla küffâr-ı ḫâk-sâr beyninde Deli Türk demekle meşhûr ve elsine-i ḥalḳda şecâ‘at u ikdâm ile meẕkûr olup daḫi aṣlında teberdârlıḳdan geldiği cihetle ocaḳdaşlarıyla kerem-i ihtilâṭ olmaġın anlar vüsâṭatıyla ḥarem-i hümâyûn aġalarından ve müṣâḥiblerden ba‘żılarıyla maḫfîce tezkireleşüb taḥṣîl-i ṣadâret için nihânı sa‘y üzre idi. Esrâr-ı devletden gâfiller Köprülü Meḥmed Paşa’nın ẓâhir-i ḥâline ve adem-i ihtişâmına bakup istiḳlâlini bilmeyen ve Vâlide-i Sulṭân ve Pâdişâh-ı cihân ile olan uhûd u mevâsîḳden ḫaberi olmayan câhiller dâmen-i der-miyân idüp Seydî Ahmed Paşa’yı vezîr-i aʿẓam etdirmeye sezâdır. Ḥalḳın naẓarından mehâbet ve raġbeti olmayan âdem ne iş başarsa gerekdir. Vezârete lâyıḳ Seydî Aḥmed Paşadır ki nâm u şânı cümle kâfiristânı tutmuşdur deyü enderûn aġaları ve müṣâḥibleri terġîb u taḥrîḳ ederlerdi. Seydî Aḥmed Paşa’nın etbâ‘ı daḫi aḥvâl bilmez bir alây-ı sâde dil esîr-i dünyâ ḫerîfler **[103b]** paşamıza mühr-i ṣadâret va‘d olundu. Bugün yarın vezîr olsa gerekdir. Köprülü Meḥmed Paşa ol makāmın ṣâḥibi deġildir ġâriyet şeklindedir deyü ḥalṭıyyâtlar ile şehr-i İstanbul’a sû be sû velvele bıraḳdılar. Ve bu dürûġ bî-

fürûġ sâyesinde ehâli-i memâlik menâṣıba tâlib olanlarından mâldarların peşince hedâyâlarını alup her birine birer manṣıb va‘diyle gûyâ ferîfte etdiler.

3.61. FÂ’İDE-İ MÜHİMME

Hafî olmaya ki ekṣer erbâb-ı devlet ve erkân-ı salṭanat maḳāmında olanların raḫne-dâr olup kimi maḥbûs ve kimi tażyîḳ u iz‘âc ve kimi müṣâdere vü ḳatl ve yâhud bilâd-ı ba‘îd deġildir ve Kilidü'l-baḥr ve Maġosa ve İbrim gibi helâk-i ḫavfi muḳarrer olan maḥallere nefy olunup câm-i ṣafâ ve câme-i râḥatdan iḫlâ u iḫrâc olunmalarına ekṣeriya bu maḳūle umûr-ı mekrûheyeye

Sâridir efendisine ġavġâ-yı tevâbi‘

mâṣadakınca tevâbi‘ ve levâḥıḳ ola gelmişdür. Selefde ve gerek manẓûrumuz ve yetişdiġimiz sinîn ve a‘vâmda çoġu re’yü'l-ayn müşâhede olunmuşdur. Eger keşîde-i şîrâze-i ḥarîr u taḥrîr olunsa bunun gibi birkaç mücelled kitâb olacaġı bî-irtiyâbdır ve etbâ‘ u levâḥıḳın ḳahrı bî-derd-i bî-ilâcdır ki ḳālıb-ı tende rûh-ı azîzin ekṣeri evḳātda bâ‘iṣ-i ḫurûc olmuşdur. Meşhûrdur ki Anadoluda henüz sû-yi İstanbul’a gelüp Üsküdâr ḳażâsında vâḳi‘ mu‘teber-gâh-ı vesî‘a-i müslimîni görüb kendisi âteş-i ḳahr-ı etbâ‘dan mânend-i kebâb olmaġla mezâristana nigâh-ı ibretle nażar idüp ġarben mevtânın daḫi ḫizmetkâr ḳahrında âşiyânları zîr-i türâb olmuşdur” demiş. Bu ma‘lûm oldukdan sonra ba‘ż-ı kimesne aḥbâbından ba‘żısını ḫayırḫâhlıḳ yüzünden dostluḳ zannıyla nice düşmanlıḳ **[104a]** ile gelmişlerdir. Anı bilmezler ki dostluḳ ederim zannıyla derdmendi belâya dûş eder bir miṣâl getürelim bir kimse aḥbâbından birine kemâl-i muḥabbetden ve nihâyet dostluġundan nâṣî Mıṣr-ı Ḳāhire darbḫânesinin ṣâḥib-i ayârlıġın alıvermesi gibi ẓâhiren bu ḫuṣûṣ dostluḳdur hayli îrâd ḥâṣıl olur. Ancak fi'l-ḥaḳîḳa düşmenliġin zirve-i a‘lâsıdır. Zîrâ ahâli-i şehr-i Ḳāhirenin aḥvâli ma‘lûm tabî‘atlarınca ḥareket ekṣer-i evḳātda muḥâl olmaġla bir def‘a cüz‘î şeyde bahâne ile bilâ su’âl ve cevâb ve bilâ ihmâl derḥâl bî-çâreyi ḳatl ederler. Bunun gibi dostluḳ yönünden nice düşmanlıḳ ẓuhûr itmişdir. Mecmû‘unu taḥrîr mûcib-i iṭnâb-ı kelâmdır ẕikr i ṣadedinde olduġumuz Seydî Aḥmed Paşa daḫi aḥbâbı dostluḳ ederim zann-ı fâsidiyle ḳapûdanlıḳ gibi bir nâ-zenîn manṣıb-ı âlî ile kâmbîn olmuşken Bosna eyâletiyle der-i devlet-i ‘aliyyeden ṭard u teb‘îdine bâ‘iṣ olduḳlarından mâ‘adâ bu mâdde âḳıbet bâdi’-i ḳatl ve i‘dâmı olmuşdur. Nitekim kelle gerekdir aḳılsız dostdan aḳıllı düşman yeġdir miṣli böyle şeylerden neş’et idüp maḍrabı böyle maḥallerdir.

Biz yine ṣadedimize rucû‘ edelim ez in cânib bu güftü gû ṣadr-ı âlî-ḳadr ḥażretlerinin sem‘ine erişdikde iḫtilâl niẓâm-ı devlete bâ‘iṩ olduġu için ḥużûr-ı hümâyûna varup bin altmış yedisi mâh-ı Ṣaferü'l-ḫayrın yirmi dördüncü (24 Ṣafer 1067/12 Aralık 1656) gününde eyâlet-i Bosnayı seraskerlik unvânıyla Seydî Aḥmed Paşa'ya tevcîh etdirüb icâleten revâne olasın deyü ḫaṭṭ-ı hümâyûn iṣdâr eyledi ve ḳapudânlık Ṭemeşvâr’dan ma‘zûl gelen tercemesi âtî Ṭopal Meḥmed Paşa’ya ṭavṣıye buyuruldu ve Bosnadan Fażlı Paşa Rûmeli eyâletine naḳl olundu.

Seydî Aḥmed Paşa mühr-i hümâyûn koynunda bilüb ṭarafdarları ve sâ’ir ḥalḳ maḳām-ı ṣadârete **[104b]** taḳaddümüne muntaẓır iken zor-ı bazû-yi vezîr-i a‘ẓamla atıldığını gördükleri gibi me’mûllerinden me’yûs olduḳlarından mâ‘adâ eger bizim bu ḫuṣûṣda olan si‘âyemiz ṣadr-ı a‘ẓamın ma‘lûmu olursa ḥâlimiz nice olur deyü helâk ḫavfına düştüler. Nefsü'l-emir anlar daḫi birer bahâne ile kimi azl ve kimi ḳatl olundular. Ol mâdde-i aẓîm ḳarîben inşâallâh ẕikr olunsa gerekdir.

Müverriḫ be-nâm Şeyḫü'l-İslâm Azîz Efendi *Ẕeyl-i Târîḫ-i Ravzatü'l-Ebrâr'*ında der ki el-ḥâletü hâzihi küffâr-i ḫâk-sâr miyânında Deli Türk ünvânıyla meşhûr ve elsine-i halḳda şecâ‘at u celâdetle meẕkûr olup sinîn-i mâziyede Boġaz muḥâfaẓasında meḫâzîl-i fireng ile rüstemâne cengleri dost u düşmen lisânında dâstân olan âdemi mücerred temşiyet-aġrâz-ı nefsâniyye için der-i Murâddân tard-ı ib‘âd iḫtilâl-i aḥvâl-i mülk u millete mü’eddâ olduġu cihetden bâdî olan ḥadd-i nâ-şinâs min hayṩü lâ yaḥtesib maẓhar-ı ḳahr-ı Kahhâr ve tu‘me-i seyr-i şimşîr-i ġaḍab-i şehriyârî olmaḳ du‘âsına âmîn demek nîgâhân devlet ü dîne deyn-i vâcibü'l-edâdır dense revadır.

İ‘tirâż egerçi müverriḫ be-nâm Azîz Efendi merḥûm târiḫinde böyle ẕikr itmişdir. Lâkin deyn-i insâfla naẓar olunsa câdde-i ṭarîḳ-ı ṣavâb ve inṣâfdan budur. Zîrâ Seydî Aḥmed Paşa’nın ṭarafdârlarının si‘âyesi ve etbâ‘ının bu gûne gelmesinden nâşi yine muhill-i niẓâm olduġu bî-iştibâhdır. Bundan ḳat‘-ı naẓar nişîn-i mesned-i ṣadâret olanların daḫi istiḳlâline mâni‘dir.

Bu taḥrîrâtımızın ḥaḳîḳati güneşden eẓhar iken Aziz Efendi merḥûm bu maḥalle daḫl etmesi ḫulḳî olan tabî‘atlerinden nâşîdir. Ḫafî olmaya ki ḳapudânlık Seydî Aḥmed Paşa Bosna eyâletiyle ma‘zûl oldukda ol bahâne ile bu ḫilâlde Seydî

Paşanın ṭarafdârları fitne îḳāẕ idüp ol fitne-i aẓîmenin ne gûne mündefi‘ olduġu ḳażiyye-i ṭavîlesi **[105a]** niçe-i fevâ’id u ‘iber müştemil olmaġın Seydî Paşa ẕikri mülâbesesiyle bi-tamâmihâ naḳl olundu.

Ma‘lûm ola ki Azîz Efendi ẕeylinde ve Nâimâ merḥûm târiḫinden bu fitne-i aẓîmenin sebebini böyle naḳl eder ki: Muḳaddemâ İpşir Paşa vaḳ‘asında işâ’i'l-leyleye muḥtâc ser u-pâ berehne ve ac nice gedâ-yı bî-ser ü sâmânı ṣadr-ı âlîşân ve âl-i Sincân ? ḫazînelerin ġâret idüp bir gün bir gecede bî-mu‘ârıż ve bî-mezâhim ol ḫânelerden yaġmaya el urub ḥâcegân-ı bendergâh-ı ṣervet olmuşlar idi. Ba‘dehü Vaḳ‘a-i Vaḳvâḳıyyede müṣâḥibân ve a‘yânın ḳatli u ṣulbi mâddesinde denî u dûn ve müflis u medyûn nice erâzil u esâfil ḫâk-i nikbetden evc-i rif‘ate erişüb ser-sevdâzedeleri seyf-i intiḳām ile ġalṭân olunca kemâl-i şevket u ihtişâm ile kâm-râh olmuşlar idi ve herbir zü‘münce a‘yan u erkân ḳıyâfetine girüb der-nigîn- maḳarrâyı her ṭarafdan eṣḥâb-ı ḥâcete mültecâ olup her maṣlaḥata ḳarışmaġla ifsâd-ı umûrdan ḫâlî deġiller idi ve fitnecilik cümlesinin żamîrinde cây gîr olup acebâ necm-i gîsû-dâr bahtımız hangi sâ‘atde tulû‘ idüp başımıza gün doġar yaġma vü ġârete furṣat bulıcâḳ bir fitne-i aẓîm ne yüzden ẓuhûr eder deyüp sâ’ir settâra suḫte nikbetleri ile hemîşe şer ü fesâd ḥudûṣüne muntaẓır idiler. Tâ be hengâm Seydî Aḥmed Paşa ḳapudânlıktan azil ve Bosnaya atlamaḳ mâddesi ẓuhûr itdiġi gibi köşe-i inzivâda olan erâzil u eşḳıyâ fırṣat-ı ġanîmetdir deyü ṣu‘le-i âteş gibi ẓuhûr idüp Atmeydânında cem‘ oldular. Ve ṣûret-i ḥaḳdan bu maḳūle ġaraż-âmîz ḫalṭıyyâta âgâz etdiler ki a‘dâ-yı dîn ü devlet fetreti yevmen fe yevmen izdiyâdda bu ṭarafa ebvâb-ı fütûḥât-ı ġaybiyye insidâdda görünüyor iken vükelâ-yı salṭanatın basar-ı basîretleri ġışâve-i ġalfet ile mesdûd ve tedârik mehâmm-ı umûr-ı devlete taḳṣîrleri nâ maḥdûd olup muḫill-i nâmûsu **[105b]** şehriyârî eṭvârın hemîşe kâr u kisb-i salṭanata mü’eddâ olur evżâ‘ı nuḫbe-i iftikâr etmişlerdir. Düşmen-i dînden murâd üzre aḫẕ ü intiḳām ḳaradan sefere münḥaṣır olup devletlü Paşa âlem-penâh ḥażretleri bi'z-zât ḥareket ve sefer zaḥmetini irtikâbdan ictinâb buyurmazlar iken erkân-ı devlet nâmına olan bî-nâmus ve bî-ġayretler men‘i bâbında hem-zebân-ı ittifâḳ olduḳlarından mâ‘adâ umûr-ı mühimme-i sefer-i deryâyı itmâma kemâl mertebe ihtimâm üzre olan Seydî Aḥmed Paşa gibi şecî‘ vezîr-i mücerred ḥalḳ ana ṣadâret vezâret taḥmîn ederler deyü manṣıbını tebdîl ile mübâşir olduġu ḫizmet-i lâzımeyi ta‘tîl etmemek şart-ı İslâm mıdır.

İmdi Seydî Aḥmed Paşa’ya ḳapudânlık manşıbı ibḳā olunmaz ise bizden sefere giden yokdur deyü bu müzeḫraf kelimâtı rû-pûş-ı temşiyet-merâm ve bu muḳaddime ile ḳarîb ile avâmü'n-nâsı kendü şaḳāvet u fesâdlarına râm etdiler. Ṣadr-ı aʿẕam ise defterdârın sarayı ṭaşlandugından sipâhın derûnlarında fesâda meyl olunduġunu bilüb ve Seydî Aḥmed Paşa'yı Bosnaya atduġından enderûn u bîrûnda Seydî ṭarafdârları olanların mükedder olduḳlarını ve bu sebeb ile fitne îḳāẕ olunacaġını mülâḥaẓa etmişdi. İçerüde ve ṭaşrada her tâ’ifenin aḥvâlini tecessüs idüp ḫaber getürür câsusları var idi. Zümre-i sipâh bu fitneye şürûʿ edeceklerini ḫaber aldığı gibi ol gece Müfti Bâlî-zâde Efendi tenhâca varup baʿde kelâm efendi ḥażretleri biz vezîr olalı bizden ḫilâf-ı şerʿ bir vażʿ ve arż-ı devlete muḫill bir ḥareket ṣudûr etdi mi dedikde Müfti Efendi ḫayır cümle efʿal u eṭvârınız meşrûʿ ve müstaḥsendir dedikde imdi ḥüsn-i ḥâlimizi ṭaraf-ı salṭanata taḥrîr u iʿlâm eylen dedi Müfti Efendi daḫi siz nice bilirsiniz tesvîd eyleyin yazup mühürleyelüm dedi. Şâmî-zâde Efendi dil-ḫâh-ı vezîr üzre tesvîd idüp Müfti Efendi kendi ḳalemiyle ol mażmûnda bir **[106a]** vesîḳa idüp mühürleyüp vezîrin eline verüb ve Sulṭânım bu iʿlâma iḥtiyâc neden iḳtiżâ etdi dedikde vezîr dediki el-hâletü hâzihi iḳtiżâsı yokdur lâkin maḳsûdumuz vefâdârlıḳ maḳāmında sebâtınızı tecrübedir.

Ortalıḳ birkaç senedir nifâḳ ile birbirlerini fedâ etmeġe muʿtâd olmuşlar. Ṭaraf-ı ḫilâfımızda olanlar sizide ṭaraflarına imâle etmeyeler. Hîn-i ḥâcetde iḥtiyâc için iḥtiyâṭan ḥüsn-i ḥâlimize sizi işhâd eyledik deyüp müceddeden Müfti Efendi ile îmân-ı ġılâz ile uhûd u mîsaḳ etdiler. Baʿdehü Hacı Bekṭaşın post-nîşini Ḳara Ḥasan Aġa-zâde Koca Ḥüseyin Aġaya ol gece tebdîl-i ṣûret vardı maḥallini tenhâ idüp bu vechile basṭ-ı maḳāl itdiġi ki siz devlet-i ʿaliyye'nin ḫayırḫâhı ve ocaġın muʿtemedisiz bu âna gelince ḥudûs eden vaḳʿalar cümle maʿlûmunuzdur. Ḥâlâ küffâr-i ḫâk-sâr boġaza geldi asker żapt u rabṭdan ḳaldı benim maḳsûdum dîn ü devlet ḫizmeti emrine bu âḫir ömrümde bezl-i cân itmekdir. Küffâra galebe ile devlete niẓâm müyesser olur ise cümlemiz râhat oluruz ve illâ vehâmet-i âḳıbet muḳarrardır dedi. Seydî Aḥmed Paşanın şecâʿati maʿlûm lâkin ẓulm u udvânı ne mertebede ve ne keyfiyyetdedir bilirüzsüz ḳapudânlıġa ve serdâriyet-i serḥadde liyaḳati muḳarrardır. Lâkin naẓar-ı hâtem-i vekâletde ġaraża mebnî dek durmaz ṣadârete liyâḳati var ise yine ḥüsn-i rıżâm ile fâriġ olayım anı vezîr etsünler lâkin ifrâṭ-ı tehevvür ve adem-i tedbîr ile bu vaḳit de neler eylese ṭaraf-ı salṭanata

temaḥḥuż idüp yaranmaḳ için ibâdüllâha ne ḳanlar yuttursa gerekdir bilirsüz ve anı vezîr etmeġe sa‘y edenlerin murâdı dîn ü devlet maṣlaḥatı görülmek deġildir. Kendü aġrâz yaftalarına temşiyet verüb mâl ü câh taḥṣîli için niẓâm-ı devleti ḫarâb itmek isterler pes âḳıbet-i kârı İpşir Paşa'ya müşâbih olacaġında iştibâh yokdur bu ṣûretde ḳapudânlıkda ḳalsada murâdımız üzre istiḫdâm edemeziz anı anın için azil idüp Bosna ṭarafına mu‘azzez u mükerrem serdâr **[106b]** eyledim. Ḥâlâ fesâda mu‘tâd olan sipâh zorbaları Seydî Paşanın azlini bahâne idüp fitne îḳāẓına şürû‘ etdiler. Bu âḫir ömrümde ben şehîd olmaḳdan aslâ ḫavf etmem bu ḫuṣûṣda cenâbınız bize muvâfaḳat ve yeniçeri ocaġını nuṣḥ u pendâ ile żabṭ itmekle ırż-ı devleti ṣıyânet edersiniz ol maḳūle müfsidlerin cem‘iyyetini perîşân idüp kemâ hüve'l-me’mûl edâ-yı ḫizmete biz daḫi mütekeffil olalım. Yoḳ eger Ocaḳ ḥalḳını żabṭa müte‘ahhid olmazsanız ve bizden ḫoşnûd degil iseniz bizi âgâh eyleyin biz daḫi fużûllukdan el çeküb ferâġat edelüm dedi. Ḥüseyin Aġa bu maḳūle cevâblara ne desün cümlesin taṣdîḳ idüp Ḥüseyin Aġanın re’y ü tedbîrine ve rıżâ-yı hâtırına muḫâlif ḥareket etmemek üzre ahd ile i‘timâd etdirüb yemîn u uhûd ile ḳavl ü ḳarârdan sonra ocaḳ ḳoḳnuzların żabṭa Ḥüseyin Aġa müte‘ahhid olup yeniçeri aġası ve ḳol ketḫüdâsı nihân ol meclise da‘vet olunup ṣıdḳ-ı niyyet ile ittifâḳ ve ittiḥâda ta‘ahhüd etdiler.

Bin altmış yedisi mâh-ı Rebî‘ü'l-evvelin on sekizinci (18 Rebî‘ü'l-evvel 1067/4Ocak 1657) gecesi idi ki Ṣadr-ı a‘ẓam ḳażiyyeden ḫabîr olup bu tedârikleri gördü ertesi penҫşenbe günü idi ki sipâh Atmeydânında cem‘iyyet idüp aġalarının ḫânesin ṭaşlayup esvâk-ı şehri ḳapayup yolda rast geldikleri âdemi cebren ve ḳahren ḫâh-nâ-ḫâh kendülere ilḥâk ile tekṯîr-i sevâd ve îḳāẓ-ı fitne ü fesâda şürû‘ etdiler. Vâḳi‘-i ḥâl ṣadr-ı a‘ẓamın ṭarafından ḥużûr-ı hümâyûna telḫîṣ olundukda sa‘âdetlü pâdişâh-ı âlem-penâh ḥażretleri vezîr-i a‘ẓamın arż u i‘lâmı mûcebince ol ân yeniçeri aġasıyla ketḫüdâ beyi ḥużûr-i hümâyûna da‘vet idüp ocagınız ḫayır-ḫâh-ı devletdir. Ehl-i fesâdın izâlesi ve men‘i ḫuṣûṣunda sizden küllî ḫizmet me’mûl-i hümâyûnumdur deyü mü’ekked tenbîh-i mülûkâne buyurdular. Anlar daḫi sem‘an ve tâ‘aten deyüp tâ’ife-i Bektâşiyânı żabṭ u rabṭ ile muḳayyed oldular. Cem‘iyyet eden müfsidler yeniçeri gürûhunu **[107a]** daḫi ṭaraflarına imâle ḳasdıyla yeni odalara varup ẕikr olunan muġallaṭa ile ḳarîb anları daḫi hevâdarlıġa da‘vet ve vâdi’-i fesâda muvâfıḳ ittiḥâdları için iẓhâr-i niyâz u ḍırâ‘at eylediler. Lâkin tâ’ife-i Bektâşiyye żâbiṭerinin nuṣḥ u pendiyle kâr-bend olmaġın bî-îcâb mûcib-i ḥareket ile bâ‘iṯ-i fesâd

olacak vasfa mütâba‘at etmediler ol bevvâl hevesleri me’yûsen odalardan red itmekle maḳām-ı rıżâ-yı ḥażret-i pâdişâhîde sebât-ḳadem gösterdiler. Erbâb-ı tuġyân zümre-i Bektâşiyândan rûy-i iltifât görmeyüp ḫaybet ve ḫüsrânla meydândan perîşân ve her biri bir köşede muḫtefî ve nihân oldular. Ertesi gün vezîr-i a‘ẓam sarayında meclis-i meşveret aḳd olunmaḳ üzre fermân buyurulup vüzerâ vü ümerâ ve ehl-i dîvân ve cümle ḳul tâ’ifesinin aġaları ve żâbiṭeri ve sâ’ir a‘yân da‘vet olundu. Ol gece vezîr-i a‘ẓam ve yeniçeri aġası ḳola binib gece ile kimesne kimesneye varmamaḳ üzre sabaḥa dek şehr-i İstanbulu geşt ü güzâr etdiler. Ertesi cum‘a günü cümle ricâl-i devlet ve a‘yân-ı memleket vezîr sarayına cem‘ ve meclis-i aẕîm aḳd olundukda ṭaraf-ı pâdişâh-ı âlem-penâh ḥażretlerinden ḫaṭṭ-ı hümâyûn-ı şevket-maḳrûn vürûd eyledi. Mażmûn-ı şerîfi bu ki maḥall-i cülûsdan bu âna gelince sipâh-ı eşḳıyânın ta‘addîsi ḥadden tecâvüz idüp haḳḳ-ı ni‘meti ve ri‘âyet-i iḥtirâm-ı salṭanatı bi'l-külliye ferâmuş etmişlerdir. Bu maḳūle eşḳıyânın izaleleri hem meṣâliḥ-i dîn ü devletimden olmaġla tedârik-i aḥvâle vezîr-i a‘ẓam havâle olunmuşdur.

İmdi eben an ceddin ḫayır-ḫâh-ı devletimiz olanlar ehl-i fesâda mu‘în olmayup cezâları verilmek ḫuṣûṣunda vezîr-i a‘ẓamıma mu‘âvenet itmekle haḳḳ-ı ni‘meti kemâ yenbaġî icrâya müsâra‘at eyleyüp ḫayır dü‘â-i mülûkâneme maẓhar olalar temmet.**[107b]**

Re’îsü'l-küttâb Şâmî-żâde Meḥmed Efendi ḫaṭṭ-ı şerîfi bülend âvâz ile kırâ’et idüp cümlenin mesmû‘u oldukda yeniçeri ve sipâh żâbiṭeri ve cumhûrun ekṣeri cevâb verüb fesâd u fitneden biz daḫi bîzâr olduḳ muḥarrik-i fesâd olan şaḳîlerin tertîb-i cezâları bâbında iẕn-i hümâyûn ṣudûruna cümlemiz muntaẓır idik. Eşḳıyâya ruḫṣat verilmeġe aslâ rıżâmız yokdur. Fermân-ı Sulṭânîye bir vechile muḫâlefet olunmayup edâ-yı ḫizmete cân-ı azîzimize minnetdir. Emr u fermân şevketlü pâdişâhımızındır deyü müttefiḳu'l-kelâm olduḳları rikâb-ı hümâyûna arż u i‘lâm olundukda bu âna gelince ẓuhûr eden cem‘iyyetlerde dâḫil olup bâ‘iṣ-i fesâd olanlar teftîş u tefeḫḫuṣ olunup ḳatl olunalar deyü ḳat‘î fermân-ı ṣulṭânî sâdır olmaġın hemân ol gün sâbıḳan silaḥdâr aġalığından ma‘zûl Aḥmed Aġa iḥẓâr ve Alayköşkü önünde naẓar-gâh-ı pâdişâhîde tuġme-i tîġ u ḫûnbâr ḳılındı. Anın aḳabincece cebeciler ketḫüdâsı Ḫalil Aġa ḳatl olundu ve ketḫüdâ-yı bevvâbân Ḫaseki Muṣṭafâ Aġa ḳatl olunup Koca Derviş Meḥmed Paşa etbâ‘ından Nûri Aġa ḳapucular ketḫüdâsı oldu. İstanbulda ve

Üsküdarda ḫanlar başılup altmış nefer kadar meşhûr zorbalar aḫẕ olunup seyf-i siyâsetle kelleleri galtân ve mâ‘adâsı parekende ve perîşân oldukdan sonra ârâm-gâh-ı sipâh olan Yeni câmi‘ ḫanı ve elçi ḫanı taḫliye olunup gecelerde vezîr-i a‘ẓam bi nefsihi ḳol dolaşub yeniçeri ağası ve sâ’ir ḳol dolaşmaḳ ḫizmet-i lâzımesi olan żâbiṭerden mâ‘adâ bölük ağaları ve cebeci başı daḫi fermân ile ḳola binüb semt-i İstanbul şehrin gezerlerdi.

Yeniçeri ve cebeci ve ṭopcu ve sipâh ve arabacı ve mehter ve sâ’ir ṭavâ’ifden cem‘iyyetlerde bulunup şeḳāvetle meşhûr olanlar vâḥiden ba‘de vâḥid ele getirilüb ḳatilleri âleme ibret-nümâ ve lâşeleri nafaḳa-i ḥayvânla deryâ oldu. Bundan mâ‘adâ askeriyeden **[108a]** ḥâric şehirli zümresinden ba‘ż-ı kimesneler ki erbâb-ı fesâd ile iḫtilât üzre olup müfsidleri ḫânelerine getirüp fitne ve ḳatillerinde yaġma etdikleri esbâbı erâzilden ṣatun alup kâr itmekle sermâye ṣâḥibi olmuşlar idi. Ve ekṣer müfsidler ile mu‘âşeret ederlerdi. Ol maḳūlelerin meşhûrlarından yirmiden mütecâviz kimesnenin Atmeydânında alâ mele’i'n-nâs boyunları uruldu. Ġayrilere bu mâdde-i şecî‘âne mûcib-i naṣîḥat oldu ve Alâ göz ve beyne'n-nâs gâyet iştihârı Karagöz Meḥmed Efendi dedikleri Laz-ı nâ-sâz ki ḳatı çokdan ortalıġın fitnekârı ve ḥîlelbazı olup bu eṣnâda defter emîni bulunmuşdu. Bosna defterdârlıġı virilüp acele ile Seydî Paşadan sonra yollanmış idi. Ḳatli için Dârü'n-naṣr ve'l-meymene maḥmiye-i Edirne bostancıbaşına emr-i şerîf irsâl olunmuşdu. Edirneye vuṣûlüde ḳatl idüp ser-i maḳtû‘unu der-i devlete irsâl eyledi. Ve enderûn-i hümâyûnda olan ağalardan Seydî Aḥmed Paşa ḥâmîsi olanlar daḫi birer ṭarîḳla sarây-ı hümâyûndan iḫrâc olunup bu vechile bu fitne-i aẓîme daḫi lillâhi'l-ḥamd ve'l-minne kemâl-i yüsr ve sühûletle mündefi‘ oldu.

Ḫafî olmaya ki egerçi Seydî Aḥmed Paşanın meẓâlimi keṣîr idi lâkin ġazevâtı daḫi vefîr olup cümle Macâriyândan bin yetmiş (1070/1659-1660) târiḫinde leşker-i Macar ile vuḳū‘ bulan muḥârebesi bu mecelle celîleye terḳîm olunmaḳ münâsib görüldü. Merḥûm vezîr Fâżıl Abdurraḥman Paşa târiḫinde ve Vecîhî Ḥasan Çelebi mecmû‘sında ve Naîma Efendi merḥûm *Veḳāyi‘inde* ve *Zübdetü'l-vâḳi‘ât*’da bu vechile keşîde-i silk-i süṭûr ḳılınmışdır ki sâbıḳan Erdel ḫâkimi olan Rakucu oġlu muḳaddemâ ḥükûmet-i memâlik-i Erdel sevdâsıyla bin altmış yedi senesi (1067/1656-1657) evâ’ilinde maḳarr-ı ḥükûmetinde altmış bin miḳdârı leşker-i

şeyâtîn-i rehber ile aẕîmet etmişken berk-ı şimşîr-i müslimîn ve zor tîr u sihâm **[108b]** Tatar Ṣabâ reftâr ile ḫarmen cem‘iyyetleri berbâd u ḫâk-sâr olmuşdu. Ol vaḳ‘ayı Vecîhî bin (1000/1591-1592) târiḫinde bu vechile keşîde-i ṣaḥâyif-i beyân ḳılmışdır ki Leh krâlı Tatar ḫân-ı ṣâbıḳ İslâm kerrârı ile ḫusûmet üzre ḥareket etdüġünden on miḳdârı vaḳt-i zamân üzerlerine sefer olmaġla memâliki ḫarâb u virân ve re‘âyâsı esîr ve askerî perîşân olup ḥâlleri diġer-gûn ve cigerleri ḫûn olmuş idi. Ḥâlâ fermân-fermâ-yı memâlik-i Ḳırım ser-tâc-ı âl-i Cengiziyye celâdetlü şecâ‘atlü Meḥmed Kerrâr ile idâre-i aḳdâh-ı meṣâliḥa ve Avazkös muḥârebe resîde-i evc-i müsâleme olup birkaç zamân âsûde ḥâl olmuşken Erdel Ḥâkimi olan Rakucu nâm la‘în-i ḍalâlet- âyin memâlik-i meẕkûre muḫtel u müşevveş olup tesḫîri ednâ teveccüh ile mümkindir mülâḥaẓasıyla müsteḳıllen ḥükm-i fermâ olmaḳ için İsveç Ḳrâlından istimdâd ve Eflâk ve Boġdân voyvadaları ile ittifâḳ ve ittiḥâd idüp maḳarr-ı ḥükûmetinden altmış bin miḳdârı nâmdâr asker-ı küffâr dûzaḫ-medâr ile ḥareket ve memâlik-i Leh üzerine aẕîmet etdüġi ma‘rûż-ı südde-i salṭanat oldukda Tatar ḫân-ı âlîşân-ı meẕkûrun üzerine sefer idüp mümkin olduġu mertebe gûşmâl vermek için muḳaddemâ

Li-münşi’ihi:

Şehinşâh-ı cihân Sulṭan devrân-ı Rüstem-i ṣânî

Cenâb-ı Ḥażret-i Sulṭan Meḥmed Ḫân-i Oṣmânî

Ḥażretlerinin ṭaraf-ı bâhirü'ş-şeref-i hidivânelerinden ḫaṭṭ-ı hümâyûn-ı sa‘âdet-maḳrûn vârid olmuş idi. Ḫân-ı mekârim-nişân daḫi ber-mûceb-i fermân- ḳażâ ceryân-i sulṭânî yüz elli bin asker-i Tatar add ü şikâr ile aẕîmet idüp ser-ḥadd-i memâlik-i meẕkûreye vâṣıl olmuşlar idi. Tecessüsleri için ta‘yîn olunan nâmdârlar olduḳları mevżi‘den ḫaberdâr etdiklerinde bir laḥẓa tevaḳḳuf etmeyüp seyl-i bî-emân âsâ ol ṭarafa aḳdılar ḳarîb olduḳları maḥalde melâ‘în-i dûzaḫ ḳurbunu daḫi âgâh olup ceng ü cidâle âmâde **[109a]** olmuşlar idi. Muḳābil oduḳları gibi mütevekkilen ‘alellâh çeşm-i cihân-ı beynlerine âlemi dâr u teng itmek için irḫâ-yı inân-ı âheng ceng etdiler beyne'l-askereyn deryâ-yı heycâ heyecân idüp emvâc miṣâl-i şimşîr zehr-i şikâflar ẓâhir u nümâyân oldu.

Tîg-i sertîz önüne gelen bî-cân ve ḫadeng-i dil-dûz ḫûn-feşân yetişdükde beni nâm ü nişân idüp

Dem-i a‘dâ ile deşt-i cihânı lâlezâr etdi
Sipâh-ı berḳ reftâr-ı Tatârın tîr-i berrânı
Âḳıbet nesîḥ-i fetḥ u ẓafer-i vezân olup

Pâ-yı semend-tîz-i reftârları ile ol hevl-nâkde ceyş-i a‘dâ-yı pây-mâl ve dest-bürd-i ḳahramânî ile fâsiḫ dastân-ı rüstem ve zevâl oldular. Vegâ da Erdel’in üstüne nokta konmaz iken Miyân ma‘rekede erzel etdi zaḫm-i hadeng on beş bin miḳdârı ḳılınçdan geçüb yedi yüzden mütecâviz nâmdârlar ile yirmi bini giriftâr-ı Leşker-i Tatar oldu. Serdârları olan la‘în üç yüz miḳdârı kimesne ile ḫalâṣ olup mâ‘adâsı helâk ve perîşân oldular. Ḫaber-i fetḥ ü ẓafer vâṣıl -ı sem‘-i hümâyûn şehinşâh-ı dâredâr oldukda meserret-i baḫş-i âlemyân olmaḳ için aẓîm şenlikler etdirüb ḫân-ı mekârim-nişâna ḳapucular ketḫüdâsıyla muraṣṣa‘ tîġ u mücevher ḫancer ve nâme-i hümâyûn ile ḫil‘at-i fâḫire-i serâser irsâl olunup bu ġazâ-yı feraḥ-fezâ ma‘lûm oldukdan sonra yine ṣaded-i evvele rücû‘ edelim müdebbir-i devlet olan Gülyânuş nâm la‘în-i bed-fercâm Leşker-i Tatara giriftâr olup müddet-i medîd maḥbûs idi. Ba‘dehü yüz bin altun vermek üzre ḫalâṣın ricâ idüp aḥvâlin ḫân-ı zîşâna inhâ itdikden sonra ḳabûl idüp vilâyetine taḥṣîli için ṭarafından âdem göndermeye ruḫṣat verilmiş idi. Aḳrabâ vü ta‘alluḳātı meblaġ-ı meẕkûrun cem‘i için ihtimâm üzreler iken Eflâk Voyvadası olan Cevad Bey ḫaberdâr olup alâḳa-i ṣâbıḳası olmaġla ḫân-ı **[109b]** âlî-şâna âdem gönderib taḳdîr olunan yüz bin altun göndermeye ta‘ahhüd idüp meẕkûru ṭaleb eylemiş idi. Ḫân daḫi i‘timâd idüp birkaç nefer Tatar nâmdâr ile irsâl eyledi. La‘în-i bî-dîn meẕkûrun yanına geldikde ta‘lîm-i envâ‘-ı ḥîlel ile ṭaraf-ı şehriyârîden taḥrîf etdirüb muḳaddemâ daḫi nakş-i żamîr etdi ki tuġyân u ısyânı bi'l-külliye i‘lân eyledi.

Ṭaleb-i mâl için gelen tatarları ve andan mâ‘adâ ol memâlikde bulunan binden mütecâviz tüccârı şehîd itdikden sonra merḳûm mesfûr Gülyânuş Rakucu oġlu yanına irsâl idüp on bin miḳdârı küffâr ġîne-cû ile müheyyâ olup ittifâḳ u ittiḥâdını ṭaraf-ı devlet-i ‘aliyyeye adem-i inḳıyâdını inhâ eyledi. Merkûm daḫi veliyyü'n-ni‘am-i ḳadîmi yanına varup mülk-i mevrûsü ṭalebine terġîb idüp cem‘-i askere mübâşeret eylediler. Zamân-ı ḳalîlde yirmi bin miḳdârı müretteb ve müsellaḥ küffâr-ı bed-gerdâr ile voyvada-i cedîd olan Barça Yânuşun üzerine aẓîmet etmiş idi. Merḳūmun muḳāvemete iḳtidârı olmamaḳ ile Budin vâlisi olup ser-ḥadd-i manṣûre

askeriyle Yanova muḥâfaẓasında olan ṣâḥibü't-terceme vezîr-i kişver güşâ Aḥmed Paşa'ya aḥvâli i‘lâm idüp istimdâd eyledi. Ol daḫi yanında mevcûd olan dilîrân-ı serḥadden dört bin miḳdârı şecî‘ u nâmdâr ifrâz idüp Siyavuş Paşa ḳarındaşı Ḥüseyin Paşa ile muḳaddemce meẕkûrun imdâdına irsâl eyledi. Ve kendüsi daḫi mühimmât-ı lâzımesin görüb der-aḳab revâne oldu. Sâlâr-ı tuġyân olan bî-emân paşayı mûmâileyhin dört bin miḳdârı dilâverân ile cem‘iyyet-gâha ḳarîb olup serdâr-ı nâmdar daḫi asker-i bî-şümâr ile der-aḳab geleceginden ḫaberdâr oldukda yolları üzerine vâḳi‘ bir derbend sa‘bü'l-mürûr muḥâfaẓasının asker-i İslâmı ubûrdan men‘ için bir miḳdâr asker ta‘yîn ve irsâl eylemiş idi. Ḥüseyin Paşa **[110a]** ḫuṣûṣ-i meẕkûrden âgâh oldukda ber-vech-i isti‘câl serdâr-ı nâmdâra ḫaber irsâl eyledi. Eger leşker-i küffâr varmazdan muḳaddem mürûr eylemez ise kendü yanında olan ġuzât-ı İslâmdan bir ferd ḫalâṣ olmayup güşte-i tîġ a‘dâ-yı li’âm u bed-fercâm olacaḳların bildirüb serâd-ı muḥterem daḫi âgâh olduġu sâ‘at

Mıṣrâ‘:

İlâc-ı vâḳi‘a bîş ez vuḳū‘-ı bâyed kerd [440]

maġzâsınca süvâr olup bi-avnillâhi'l-meliki'l-ġaffâr asker-i küffâr yetişmeden derbend-i meẕkûrdan güzâr etdiler voyvada-i cedîd daḫi kendüye inḳıyâd eden dört beş bin miḳdârı âdem ile gelüp mu‘asker-i İslâma mülḥaḳ oldu ol eṣnâda

Mıṣrâ‘:
Su uyur ḥâṣılı düşmen uyumaz

me’âlince aḥvâl-i la‘în-i bî-dîn tecessüs olunur ki ġürûh-i enbûh ile Ḥüseyin Paşa üzerine hücûm idüp bâzâr-ı ḫarb u ḳıtâli kerem etdiklerinden âgâh olundukda mütevekkilen ‘ale'llâh te‘âlâ.

Beyt:
Allâh Allâh diyelüm sancak şâhı çekelüm
Cânib-i düşmen bed ḫâhâ sipâhî çekelüm

[440] Bir olayın çâresi olay meydana gelmeden önce yapılmalıdır.

diyerek mânend-cû-yi a‘dâ-yı bed-li‘âma revâne oldular. Paşâ-yı güzîn u nuṣret-ḳarîn daḫi dört bin miḳdârı asker-i müslimîn ẓafer-rehîn ile alây-ı küffar-ı bî-dîn ve ḍalâlet âyine bir yerden hücûm idüp muḳāteleye âheng ve her ḥamlede ṣufûf-i a‘dâ-yı bed-fercâmı birbirine ḳatub rüstemâne ceng ederler. Seydî Aḥmed Paşa-yı ḳahramânî ṣavlet daḫi asker-i ceng-azmâ ile yetişüb bilâ tevaḳḳuf cenge girdiler.

Li-münşi’ihi:
Ḳahramân vârî ġuzât-i İslâm
Ederek cism-i adüvvîyi i‘dâm

Her cânibden terûş-i serbâzlıḳ ve şimşîr âsâ ser-endâzlıḳ idüp darb u harb ile ḳulûb-i küffârı bed-girdârı şikest ve ol ser-mestân bâde-i gurûr ve naḥveti bî-can idüp ḫâk-i siyâha peyveste eylediler. Ḫasm-ı serkeşin âteş-i **[110b]** fitnesin âb-ı tîġ ile iṭfâ itmek için şimşîr-i ser-tîzlerine işâret etdiklerince ḫâk-i ma‘reke ẓâhir-i cereyân-ı ḫûn ile seyrâb ve sebze-zârîn ol bârân ile ṣâd-ı leb eyleyüp gerd-pâ-yı süṭûrlarından çeşm-i mihr ve çeşme-i sipehleri ḫayra vetîn eyledi

Beyt:
Cism-i adüvv ki olmuş idi menzil-i belâ
Ḳat‘ eyledi o menzili şimşîr- i tîz-kâm

Bârân-ı hezîmet ve belâ-yı seḥâb nuṣret-i rabbânî ru‘ûs-i menḥûse-i küffâra yaġdırup

Li-münşi’ihi:
Ḫûn-i a‘dâdan baḳam-i renk oldu nehâr-i zemîn
Ara yerde gülleler gûyâ ki deryâda ḥibâb
Ḳahramâna bir neberd oldu ki miṯli mün‘adim
Görse ger taḥsîn ederdi Rüstem vâfir âsiyâb
Lüṭf-i mevlâ ile bu eyyâm-ı fevz-i encâmda
Aḫz-i ṣâr etdi adüvden pâdişâhım cemm-i cenâb
Gökde reşk etdi bu âşûbî gözümü behrâm ile
Düşdü merîhin elinden ḫayretinden tîġ-ı tâb
Ḫaḳ budur serdâr-ı ekrem bir dilâverlik idüp

Ḫâk ile yeksân etdi düşmeni cûn bu türâb

Şu‘arâ-yı Rûm'un ser-bülendi füseḥânın ercümendi ṣâbit ‘Alâeddîn-i merḥûmun

Nazm:

Bir ṭarafdan zehir yaġdırdı tüfeng ef‘a miṣâli
Bir ṭarafdan ṭop saçdı ateş-i ejder gibi
Ḳana ḳana içdi ḫûn-i düşmeni ḫâk-i siyâh
Teşnelik ḥükmüyle kırmızı şerbet sükker gibi
Ḫaraca sürdü ṭoplayup küffârı tutanı ḥaḳ
Gülle sildi çerk-i şirk düşmeni sünger gibi
Falye virdi ṭop ve yırtıldı tüfeng ginehû
Kelleden çıkdı ahd ü galtân olan miġfer gibi

ebyât-ı belâġat simâtı mâ ṣadakınca na‘ra-i esbân-ı ġuzât-ı zemîn u asumâne velvele ve ṣadâsı ṭophâ-yı ra‘d aşub âlem zelzele virdi.

Mıṣra‘:

Aḳıbet-i avn-i cenâb-ı ḥażret-i perverdegâr ile

Mıṣra‘:

Çehre-i zîbâ-yı fevz ü nuṣret ve feṭḥ ü mübîn

verâ-yı perde-i ġayyâr-ı kâr-zârdan bedîdâr oldukda ceyş-ü meşyûm ḍalâlet gîş tengnâ gîr u dardan başlarına ḫalâṣ **[111a]** etmegi ġanîmet bilib rûy-ı firârı ṣaḥrây-ı hezîmete döndürdüler. Dilâverân-ı ẓafer-nişân esb-i cihân-peymâlarına der bî-devân ve seylâb ġâret ve ḫasâreti ol eṭrâfa revân itdiler. A‘dâsı nekbet-i me‘âlde iki kimse bir yerde ḳalmayup on bini mütecâviz güşte-i şimşîr üç bin miḳdârı dest-i ġāziyâne giriftâr ve esîr olup asâkir-i İslâm feṭḥ-i firûzi ile iyd u nevrûz idüp bu nuṣret-i cezîle-i ḥażret-i bârî ve bu fütûḥât-ı cemîle-i gerd-kârîden şâd-gâm olup cenâb-ı pâdişâh-ı âlem-penâh-ı ṭaraf-ı bâhirü'ş-şeref-i hıdivânelerine arż u i‘lâm eylediler.

Zîb-i alayları olan bayraḳ ma‘kûsleri ile dört binden mütecâviz ser bî-sâmân menḫûsları dâru'n-naṣr ve'l-meymene maḥmiye-i Edirneye vâṣıl ve bu sürûr u şâd-mânîden ḳılup ḫavâs u âmme inşirâh-ı küllî ḥâṣıl oldu. La‘in-i merḳūm ba‘del-

inhizâm bir yerde ârâm etmeyüp Nemçe serḥaddine dek firâr eyledi. Her çend tefeḥḥuz olunup eṣeri ẓâhir olmadıḳda a‘yân-ı Erdel Voyvoda-i cedîde bi'l-külliye inḳıyâd idüp meẕkrûr-ı mezbûr ita‘at etmemek için ahd ü peymân idüp âyin-i bâṭılları üzre yemîn eylediler. Ḥâkim-i cedîdin maḳarr-ı ḥükûmeti olan Spâyin Ḳal‘asında merḳūme i‘ânet için asâkir-i İslâmdan üç bin miḳdârı âdem alıḳoyup hengâm-ı şitâ ḳarîb olmaġla serdâr-ı bâ-veḳār asâkir-i ẓafer-şi‘âr ile avdet idüp Temeşvar sahrasına nüzûl eylediler. Ahâli-i vilâyeti taẓyîḳden ihtirâzen ol kış hanelere konmadan asâkir-i İslâmı men‘ idüp çadırlar ile olduġu mevzi‘de şiddet-dîden kendilerini ve merâkiblerini ḥıfẓ edecek mertebe menâzil iḥdâṯ idüp ol maḥallerde mektebleri tenbîh olundu. Kimisi ṭaşda ve kimi aġaçda süknâlar binâ idüp ve ekṣerî zîr-i zemînler ḥafr idüp ol tenhâ ve dar yerlerde şitâyı geçürdüler ve eyyâm-ı bahâra **[111b]** muntaẓır olup bu minvâl üzre re‘âya vü berâyâ ve ehâli-i şehr ve diyâr müteżarrır olmaḳsızın ta‘ayyüş eylediler. Bu ṭarafdan la‘în u ḍalâlet ile ve bed-fercâm asker-i İslam gittikden sonra ahd ü peymân eden melâ‘înleri hezâr ḥîlel-i şeytânî ile kendüye itâ‘at etdirüb andan mâ‘adâ Orta Macardan ve sâ’ireden ḳırḳ bin miḳdârı asker cem‘ idüp voyvada-i cedîd olduġu Sipâyin ḳal‘asının üzerine gelmiş idi. Bunlar daḫi mühimmât-ı ḳal‘ayı bi't-tamâm görüb cânibeynden cins ü cidâle iştiġâl eylemişler idi. Muḥafazada olan asâkir-i İslâm gâh bî-gâh ṭabûr-ı maḳhûrları üzerine çıḳup bî-bâl ve bî-pervâ hücûm idüp bi-avnillâhi te‘âlâ maġlûb-i a‘dâ olmadılar. Bu minvâl üzre beş ay miḳdârı eyyâm muḥâṣara mütemâdî olup başda celîlü'l-ḳadre imdâd için irsal etdikleri adamlar bi'd-def‘ât gelüp aḥvâllerin i‘lam eylemişler idi. Lâkin hengâm-i şitâda bir vechile ḥareket mümkün olmadığından faṣl-ı bahâra te’hîr olunmuş idi. Ol zamânki żarar-ı ṣavlet berd-i âḫer ve eṯer-i eyyâm devlet-i verd ẓâhir olup

Nazm:
Genc sîm berf-i ḳārun şitâ girdi yere
Virdi Mûsâ-yı bahârın pençe-i mührü ziyâ
Kısmet etdi leşker ezhâra genc tohumunu
Tîġ-ı hâr ile gül oldu ḳāsım-ı la‘lîn ḳabâ

Ve'l-ḥâsıl Nevrûz-i firûz-i Sulṭânî dâḫil ve ġonca-i gül-i zîbâ taḫtgâh-ı gülzâra yine nâ’il olup zebân-ı bülbül-i şeydâ hezâr derd-i firâḳ verd-i inây-i kürsiy-i şâḫ-ı

gül-i gülistanda naḳlu beyân ve cennet- mekân vâlid-i Meḥmed el-ḥişâl ḫizmetlerinin bu ebyâtı- bî-naẓîr ve dil-güşâsıyla gûya oldu

Nazm:
Bi ḥamdillâh yine geldi cemâl şâhid-i devrân
Gidüp gamm-ı şitâ tâbında oldu mihr-i tâbistân
İḳāb-ı sayf uçardı lânesinden mürh-i sermedî
Yerine eyledi nevrûz şâhı bülbülü iskân
Kumarı vasfı sayġı kürsî-i- peyd üzre naḳl eyler
Anın ta‘rîfini taṣdîḳ eder gûyâ ki haḳḳ-ı ḳur’ân **[112a]**

Pes paşâ-yı ma‘reke-i ârâ ve gişver-i güşâ-i Sipâhsâlâr-ı a‘ẓam Seydî Paşâ-yı mükerrem ol semiyy-i fahr-i âlem ceyş-i İslâmın nigehbânı ḫıyâm gerdûn ḳāmeti ṣaḥrâya çıḳarub memâlik-i küffâra aẓîmet için müheyyâ oldukdan sonra ehâlî-i ser-ḥadd-i manṣûre ile azm-i zürâm aḥvâli -ve şâvirhüm fi'l-emri- emrince istişâre olundukda ḳavm-i Erdel üç cins olup bir fırḳası ki cengḫû u künyeḫû olup tîg-zenlik ve ser-şikenlik ile mevṣûf ve ol gürûh-ı meşyûm miyânında Ḫayduḳ Şâh demekle ma‘rufdur. Evvel meẕkûrların memâliki yaġma u ḫasâret ve ḳılâ‘ vü biḳā‘ı ḫarâb ve emvâlın nehb u ġâret etdikden sonra bi-avnillâhi'l-meliki'l-allâm sâ’irlerine cevâb vermek âsândır deyü ḳat‘-ı kelâm etdiklerinde bu da dilbesend-i maḳbûl ve ol cânibe aẓîmet ma‘ḳūl görülüb serḥadd-i manṣûrede olan ġāziyân ve kendü ḫizmetinde ki dilâverân-ı Temeşvârdan ḳalḳub tayy-ı merâḥil ve ḳat‘-ı menâzil ederek Ḫayduḳ Şâh içine dâḫil oldular. Meẕkûrlar daḫi asker-i İslâmın geleceklerinden ḫaberdâr olduḳlarından ol memâlikde metânet u istiḫkâm ile ma‘rûf Varala nâm ḳal‘anın ḳapudânı ve rakucu oġlu akrabâsından bârgogcu dedikleri la‘în-i ehl-i İslâmı memleketlerine dühûlden men‘ için yirmi binden mütecâviz asker ile serḥadlerinde vâḳi‘ bir teng vâdînin geçidin almaḳ için ber-vech-i müsâre‘at aẓîmet etmişler idi. Bunlar mevżi‘-i meẕkûreden mürûr etdikleri maḥalde melâ‘îni ḍalâlet âyin daḫi gelüp derbend-i meẕkûrdan güzârın müşâhede etdiklerinde derûnlarına ḫavf u ḫaşyet düşüp muḳābele vü muḳāteleye adem-i ḳudretlerin fehm u iz‘ân etmeleriyle ḳarârı ferde tebdîli ve cedd u aḳdâmı inhizâma taḥvîl idüp bî-zaḥmet gîrûdâr bi-avnihi te‘âlâ eṭrâf cevânibe târ u mâr oldular. Asker şecâ‘at-şi‘ârdan aḳablarınca îlgâr idüp

[112b] Boş

[113a] Boş

[113b] yetişdiklerin tu‘me-i şimşîr ve tîr u pençelerine giriftâr u esîr idüp alây ṭopları ve cebeẖâneleri aẖẕ u ḳabẕ olundu. Oradan uġradıḳları ḳurâ vü ḳasabâtı ġâret ḳılâ‘ ve palangaların iḥrâḳ u ẖasâret ederek metânet ile meşhûr Bucas Ḳal‘âsı nâm üzerine nüzûl eylediler. Bi-avnillâhi'n-nâsırı'l-mu‘în sühûlet ile müseḥḥar ve meftûḥ olup emvâl u erzâkları nasîb-i ġuzât-ı müslimîn oldu. Ol havâlîde vâḳi‘ iki aded ḳal‘a daẖi ricâ-yı emân ile feṭḥ olunup binâ-yı metîn u üstüvârları iḥrâḳun bi'n-nâr oldukdan sonra Sad nûş nâm ḳal‘ası üzerine vardılar. Zamân-ı ḳalîlde ol daẖi ḳuvvet-i ḳāhire ile meftûh olup dest-i ġāziyâna giren tuḥaf u yâdigâri ḥâric hayta-i şümâr idi. Ḳal‘a-i meẕkûreden yirmi adet ṭop ḳal‘a küb ve yüz yetmiş kıt‘a pür-naḳardan mâ‘adâ bî-ḥad u bî-nihâye cebeẖâne vü barût-ı siyâh ve sâ’ir edevât-ı harb ü darb taksîm-i sipâh ḳılındı.

Ḥayduḳ Şâh içinde olan ḳal‘alarda bu gûn fütûḥât-ı aẕîm müyesser oldu ba‘de bi's-sıhhati ve's-selâme Erdel içine teveccühe aẕîmet eylediler. Tayy-i merâḥil ile evâni evâ’il-i şehr-i Ramazânü'l-mübârekde Ḳonuşvar nâm ḳal‘a ḥavâlîsine ḳarîb olduḳlarında Rakucu oġlu dedikleri bî-dîn-i la‘în-i ḍalâlet-âyin müddet-i medîd muḥâṣara itdiġi Spayın Ḳal‘ası üzerinden ḳalḳub asker-i İslâm ile muḳātele için ḳırḳ bin miḳdârı küffâr bed-girdâr ile ḳarşu gelüp muḳābelelerinde ṭabur ḳurub ḳarâr eyleyüp muḥârebeyi ṣabaḥa te’hîr idüp cânibeynden âmâde-i ceng u cidâl oldular. Bu maḥalde münâsebetle iki kelâm ẕikr edelüm ẖafî olmaya ki maḳlûb-i kibâr olan ebyażü'l-levn ẖâliṣ âli'l-âl sincâb-ı kürk ânifen ẕikr itdiġimiz Spayın ülkesinden peydâ olup ṭûmları anda terbiye olunup bâzirgân vü tüccârı maḥall-i merḳūmeden getirüp Âsitâne-i sa‘âdet-medârda vâki‘ **[114a]** zümre-i pûşt-i ferûşân pürdaẖt eyleyüp taẖta taẖta agır bahâ ile fürûẖt iderler. Âmme-i nâs taḥrîf eyleyüp âẖirine râ’-i mühmele ile siper derler. Bu kelimâtdan maḳsûd anı beyândır biz yine ṣadede gelelüm. Çûn cânibinden sabâha müntaẕır olup âmâde oldular. Bu eṣnâda serdâr-ı Rüstem şecâ‘at ve sipeh-sâlâr ḳahramânı mehâbet Seydî Aḥmed Paşâ-yı ġażanfer-ṣavlet-i ġuzât-ı İslâmı keṣret-i a‘dâdan mütevehhim olup ẖavf u ẖaşyetlerini müşâhede etdikde ol dem Şîrâne dedi ki:

Çeh endîşedârı ze şimşîr u tîr
Dûseh pâre nânı diġer ẖurde gîr

Ze neng ve ze nâmûs eger serbest
Ser-endaz-ı destâr mu‘ciz-i bî-est [441]

Merdâne kâr-zâra nâm u neng için terk-i cân itmek bâr-i ’ârî cekmekden âsândır. Ve zend-gâni-i derûniyeyi ḥayât-ı câvidânîye tercîḥ itmek kâr-i câhilân-ı dûn-i himmetândır. Bâ ḫuṣûṣ ser-ḥadd-i İslâmiyyede eben an ceddin ġazâ vü cihâda mu‘tâd olup nihâd polâd-ı bünyâd-ı a‘dâyı âteş-i şimşîr-i ser-tîz ile nerm edegelmiş iken ḍarb-ı ḥarb-i a‘dâ ile zaḫm-nâk olmadın mânend-i siper-rûyîn-i perçîn ve bî-eṣer-i zaḫm-i şimşîr ve tîġ âh u enîn itmek küfre yaḳîndır. Mücerred ṭaleb-i rıżâ-yı rabbi'l-âlemîn için cân u bâş ile çalışmaḳ ehemm-i mühimmât-ı dîniyyedendir deyü nuṣḥ-ı sûd-mend ü a‘dâ ile muḥârebe ve muḳāteleye tergîb u teşvîḳı müş‘ir kelimât ile pend eylediler.

Bâ‘iṣ-i cennet ü cemâl ġazâ
Olduġun eyledi ḫaber inhâ
Yoḳ ṣevâbına had ve haṣr u aded
Oldu me’mûr ġazâlıyla Aḥmed
Salli ya rabbi ‘aleyhi bit-tekrîm
Ve alâ âlihi ma‘a't-teslîm

Çünki serdâr-ı âlîşan bu vechile şerafet-i ġazâyı ẕikr u beyan eyledi. Asâkir-i ẓafer me’âṣir daḫi eṭrâf u cevânib-i memâlik-i İslâmiyeden ba‘îd ve bir ṭarîḳ ile imdâd yetişmekden nâ ümîd olduḳların müşâhede etdiklerinde cedd ü aḳdâm ve sa‘y ü ihtimâm ile ceng ü cidâl ve terk-i ser u cândan **[114b]** ġayriye mecâl muḥâl olduġın bilüp ṣıġâr-u kibâr birbiriyle helalleşüb dergâh-ı bî-niyâzdan ricâ-yı fetḥ ü ẓafer ile muntaẓır subḥ-ı fevz-i eṣer ve felâḥ-ı encâm oldular.

Der âmed be-kef-i tîg-i çûn kerd-i mâhir
Çû terkân sermest-i efrûht-i çehr
Çünki subḥ-ı ṣâdıḳ arż-ı dîdâr
Ve âsâr-ı rûz rûşen-i bedîdâr oldu [442]

[441] Ne endişe ediyorsun kılıç ve oklardan
İki üç parça ekmek yemek için
Ne âr ve ne nâmusun serbest bırakırsan
Fedâkar başını sokarsın sıkıntıya.

Ba‘de edâ’-i salâti'ṣ-ṣubḥ ser-asker müşârün-ileyh ṣufûf-i âlây-ı nuṣret-iltivâ-yı ẓafer-mevṣûfların olup innâ feteḥnâ ḫân levh-i muṣḥaf-ı rü’yet melâ’ik oldular. Ser ber güşâ-yı şükḳa-i nuṣret-nîşînsince tertîb u tensîḳ ve piyâde vü süvârî asâkir-i ẓafer-şi‘ârı pîşgâh-ı ṣalâbet-destgâhların ṣaf ṣaf tezyîn u tedḳîḳ eyleyüp cemî‘ asâkir-i manṣûre dört ḳat alay baġlayup a‘dâ-yı bed-ḫâha ḳarşu durdular.

Dilîrân-ı leşker becûş emhedend[443]

Bu şıḳḳ-ı âyin-i şecî‘ân ve bu nemt-ı güzîn-i nerîmân üzre
Ġuzâtı-ı müslimîn Allah Allah diyerek oldum
Hemân ḳasd etdiler a‘dâ-yı bed- fercâmı i‘dâma

mâṣadakınca na‘re-i cihângîr-i tevḥîd ve tekbîr-i ġuzât-ı ġulġule resân ne ḳubâb-ı semevât olarak

Cû ṣubḥ âyet feṭḥ ber ḫûd demîd
Ciger gâh şebi râ be ḫancer derîd
Be ḫûn-i şefk-ı tıġ râ âb dâd
Be tesḫîr kerd ne keşân dû nihâd
Dû leşker benâ verd berḫâstend
Dû saff-ı cûn ṣaff-ı maḥşer ârâstend
Ze dest-i dîlîrân-ı ḫârâ şükûh
Sinânhâ nümâyân cûr-i kehây-i kûh[444]

Ve'l-ḥâṣıl ol gün ki mâh-ı ramazânü'l-mübârekin on ikinci günü idi. Teḳābül-i saffeyn vâkî‘ olup ṭarafeynden çarhacılar âmed şod ederek âteş-i ma‘reke ve cidâl iştiġâl bulduḳda ġuzât-ı müslimîn ve gürûh-ı müvaḥḥidîn âvâze-i tekbîri resîde-i felek eṣîr idüp her yerden **[115a]** a‘dâ-yı dîn üzre hücûm eylediler. Gâh tîr-i cânistân ve gâh şimşîr-i ḫûn efşânla başlarına kıyâmetler koparub tamâm dilîrliği resmiyyet

[442] Yetenekli ve mâhir olarak kılcıyla geldi.
Çehresi parlayan kendinden geçmiş Türkler gibi
Çünki sâdık şafak yüzünü gösterdi
Güzel günün eserleri âşikâr oldu.

[443] Yiğit askerler çoşarak geldiler

[444] Çünki sabah fetih âyeti miğfer üzerine üflendi. Gecenin bağrını hançer ile parçaladı.Şafak kanı ile kılıncına su verdi. İki yol zabt ederek iki asker ayaklandı. Bezenmiş mahşer safı gibi iki saf. Azametli , taş gibi sağlam cesur yiğitlerin elinde mızrak ve dağın türlü mahcubiyeti meydana çıktı.

icrâ ve dilâverlik ḳānûnu kemâ hüve haḳḳühü edâ etdiler. Cism-i adüvden cereyan eden ḫûnla vâdîler deryâ olup neyze-i serbâz âşina ile ol ġarḳa gâhdan cân-ı a‘dâyı reha ederlerdi. Hem şimşîr mânend-i ḳaḳnûs âteş-feşân a‘dâ-yı bed-nihâd üzerine şirân-rîz ve dilâverân-ı heycâ taḥrîk-i emvâc-ı baḥr ma‘reke ve sitîz idüp

Zemîne zelzele virdi. Ṣadâ-yı tob u tüfeng
Sipehri eyledi. Serkeşte-i şiddet-i heycâ
Meger ki gerden bedḫâha ṭavḳ-ı la‘net idi
O ḫalḳa ḫalḳa tütünlerki etdi tob peydâ
Adüv helâkine meşk etdi daḫi ḳundaḳdan
Acebmi cenge atılsa tüfeng cân-fersâ
Ġuzât-ı müslimîn erzel ve cân-ı ecnâd-ı a‘dâ

ḍalâlet-i mu‘tâd ile muḥarebe vü müsâdemeye dergâr ve sehîl-i esbân-ı asâkir-i ẓafer-i me’â s̱ir u ġayret-medâr velvele-endâz çarh-ı devvâr olup

İzâ terenneme fî ḥarbin ṣavârimühiü
Fe-lir-rü’ûs fevîḳa'l-arżı terḳīḳün [445]

terânesiyle dilîrâne ceng ü cidâle âhenk etdiler. A‘dâ-yı bed-nihâd ża‘f-i erbâb-i cihâd olmaġla bâdi’-i emirde ġâlib olup çok kimesneyi zaḫmdâr şehîd eylediler. Def‘a-i s̱âniyede hücûm olundukda küffâr-ı bed-gerdârı taburlarına dek götürüp lâkin ṭop arabalarından ve câ be-câ ḥafr olunan ḫendeḳlerden üzerlerine varmaḳ mümkün olmamaḳ ile askerin eks̱erî cengden rû gerdân olup kâr gîrân es̱nasında şîr-i pîşe-i şecâ‘at ve ṣafderî ḳahramân ara-i rezm-gâh dilâveri sermest-i bâze-i heycâ serdâr-ı muḫterem Seydî Aḥmed Paşa ḫavf ile yemm-i gamda senâverlik olurmu. Bî-pâk gerek lücce-i ummâna girenler diyerek miyân-ı gürûh-ı a‘dâda mânend-şîr **[115b]** ġurrân u Rüstem dâstân-i bünyâd vucûd-i a‘dâyı yâd-i hamele-i ateş-i tîg-i bî-dirîġ ile ḫarâb ve virân eyleyüp ma‘reke gâhı kıyâmet-nişân etdükce ġuzât-ı İslâm müşâhede edince her birine ġayret u hamiyyet ġalebe idüp ḫasm-ı meşyûm üzerine bir mertebe hücûm etdiler ki cism-i düşmen gûh âhenk ve seng ḫârâ olsa mûm olurdu. Kârzâre bu mertebe bezl-i maḳdûr itdiklerinden küffâr-ı ḫâk-sâr u maḳhûrun kâr u bâr ḳarârları târ u mâr olup men beḫıye bi re’sihi fe ḳad rubiḥa mażmûnu âşikâr oldu. Sâlâr-i

[445] Harbte keskin kılınçlar şakırdadığı zaman arzın üstünde reislere rikkat ve incelik gerekir.

müşrikîn olan Rakucu oġlu dedikleri bî-dîn daḫi üç yerde zaḥmdâr olmaġla firâr idüp Varla nâm ḳal‘aya varınca bir yerde ârâm etmeyüp bîm-i cânla ḳal‘aya gücle düşdü. Bu kadar askerin ancak aşr-ı âşırı zaḥm-i hûrda ḫalâṣ olup mâ‘adâsı tu‘me-i mûr u mâr ve nîceleri esîr ve giriftâr oldular. Zaḥmnâk firâr idüp yollarda ve çengelistânlarda murâd olanlardan mâ‘adâ dört bin yediyüz kelle orduda cem‘ oldu. İkiyüz bayrak ma‘kûs ve tabl u nifân kendünin maḫṣûṣ bayrak zerrini nasîb dest-i ġuzât-ı müslimîn oldu. On iki bal yemez amma aġız otu ġıdâ-yı mâ ḥazar ṭop ve on sekiz pâre şâhi ve bu kadar barut ve cebeḫâne aḫẕ ü ḳabẕ olundu.

Ve elli bir aded ḳal‘a ḳapudânı daḫi ceng-i meẕkûrde esîr oldu. Paşâ-yı şîr iḳdâm ve sâ’ir asker-i İslâm feṯḥ ü nuṣret ve emvâl-i ġanîmet ile şâd-kâm olup şükür ve senâ-yı meliki'l-allâme müşteġıl oldular. Meserret-nâme taḥrîr olunup dergâh-ı gerdûn-i naẓîre irsâli lâzım gelen pey vü kelleleri gerdûne-i gerdûn miṣâllare taḥmîl idüp aġaları ile Temeşvar'a gönderdi. Ḳal‘a ḳapudânları ve memâlik-i meẕkûre nâmdârlarına la‘în-i mesfûr her ḥangınızın yanına varup ilticâ ederse bî-tereddüd aḫẕ ü irsâl edesiz ve illâ pençe-i tîġ ser tîzimde ḫalâṣ-ı cân etmenüz muḥâldir deyü **[116a]** tehdîdi müş‘ir ṭaraf-ı serdâr-ı muḫteremden îṣâl-i peyâm ḳılındı ve kendüler daḫi bu ḫuṣûṣda taḳayyüd u ihtimâm üzre iken cevâsîs-i aḫbâr la‘în-i mesfûr Varla Ḳal‘asında hezîmetden on dört gün sonra zaḥm-i meẕkûrda âzim dûzaḫ ve caḥîm olup lâşe-i murdârını medfenleri olan kıt‘a-i taḳıyye-i esfeli's-sâfilîn olan mevżi‘a defn için dört bin miḳdâr küffâr ile irsâl etdiklerinden ḫaberdâr etdiklerinde Siyavuş Paşa ḳarındaşı Ḥüseyin Paşayı beş bin miḳdârı dilâver ile ber-vech-i isti‘mâl ardlarınca revâne eyledi. Mâh-ı Şevvâlü'l-mükerremin yedinci günü yetişüb muḳābil olduḳlarında muḳāteleye iḳtidârı olmadığından mel‘ûnun lâşesin bırakup firâr etdiler. Asker-i İslâm daḫi bir miḳdâr ardlarınca revâne olup yetişdiklerin bî-nâm ve bî-nişân tu‘me-i şimşîr-i âteş feşân idüp ġanâyim-i bî-şümâr ile bu def‘a daḫi bi-avnihi'l-meliki'l-a‘lâ feṯḥu nuṣret dürr-i yemîn ve fevz ü ni‘met ber-yesâr mu‘asker-i İslâma avdet ve lâşe-i la‘în-i mesfûru ḥużûr-ı serdâr-ı bâ veḳāra getürüldükde ser-bî devleti ḳat‘ olunup der-i devlet-i ‘aliyyeye gönderildi.

Şâha isyân ile o bed gerdâr
Bir zamân gerçi kim verüb aldı
Âḳıbet çarh idüp mükâfâtın

Başına Seydî ḥalleri geldi
O bî-dîn ibn-i Raḳucu bed âyin ve bed fercâm mel‘ûn ibn-i mel‘ûn
Müslümâna işi żarr idi geçdi böyle evḳātı
Bi ḥamdillâh ẓuhûr-i mu‘cizât-ı Aḥmedî birle
Ser bî-devletine geldi bu dem seydî ḥâlâtı

Ancak paşâ-yı mûmâileyhin Macar askerleriyle etdikleri muḥârible ve ġazevât nâsiḫ dâstânkühen ve menşe’-i nâm Rüstem u behmen olup her ma‘rekede perîşâni’-i ecnâd ve a‘dâ-yı bed-nihâdİçün şimşîr-i berk-ı lem‘ânı iẓhâr-ı yed-i beyzâ ve şimşîr-i a‘dâ naḫcîr avize-i arş-ı a‘lâ oldu. Ḳat‘ etdiġı düşmen-i dînin lisânını ṣâḥib ḳaranlıġında ânın ḳalmadı kelâm**.[116b]**

Vecîhî merḥûm der ki: Paşâ-yı mûmû-ileyh Rakucu oġlu muḥârebeden muḳaddem Ḥayduḳ Şâh memâlikin yaġma vü ḫasâret eṣnâsında tâ’ife-i mesfûreden altı bin miḳdârı mela‘în-i ḍalâlet âyin Nemçe vilâyetine firâr idüp ol serḥadlerde taḥaṣṣun etmişlerdi. Çâsâra mesfûrları vilâyetinden iḫrâc için ḫaber göndermiş iken cevâbı gelince te’hîr etmeyüp Nemçe memletine asker çeküb meẕkûrları bi'lcümle tu‘me-i şimşîr-i ġazâ eṣîr etmişdi. Câsâr-ı bed-aḫter muġâyir-i ṣulḥ u ṣalâḥ memâliki pâymâl-i asker olduġundan dilgîr olup ṭaraf-ı devlet-i ‘aliyyeye şikâyeti müş‘ir ḫaber göndermekle meṣâliḥde vaḳte bina’en def‘a fitne ve istiḥkâm-ı ṣulḥ için paşâ-yı ġazâ refîk celîlü'ş-şân mûmâ-ileyh Budin Eyâleti'nden ma’zûl ve maḳāmına vezîr İsmail Paşa mevṣûl oldu. Mûmâ-ileyhin gerek Bosna serḥaddine ve gerek Yanova ve Limni fetiḥlerinde ẓuhûra gelen rüstemâne harekât-ı şecî‘ânesi ma‘lûm-i enâm iken sâbıḳan nakş-i ṣaḥayif-i beyân ḳılındıġı üzre ḳapudânlıkdan azline vuḳū‘ bulan madde ṣadr-ı a‘ẓam-ı vaḳt Köprülü Meḥmed Paşanın ricâsıyla żamîr olmaġla böyle bir vezîr-i ḳahramânî naẓîrî ẓulm ve udvânı ḥadden mütecâvizdir deyü Sulṭan Meḥmed Ḫân ibni's-Sulṭân İbrâhim Ḫâna istîṣâli bâbında telḫîṣ itmekle hicret-i nebeviyye alâ ṣâḥibihâ olundu et-tahiyyenin bin muḥafıẓı paşa'ya ḳatl ü i‘dâmı bâbında emr-i hümâyûn vürûd etmeġin ser maḳtû‘u Âsitâneye irsal olundu. Ahd-i Sulṭan Meḥmed Ḫânîde beş ay miḳdârı ḳapudân olmuşdur. Ḥaḳ bu kim gerek vezîr-i merḳūmu ve gerek sâbiḳu'ẕ-ẕikr Girid Serdârı Ḥüseyin Paşâ-yı Ġāzi gibi bir merd-i pür iḳtidârı ḳatl ü i‘dâ itdiġine âlem nefrîn u la‘n idüp şiyâmeti nice zamândan sonra ẓuhûr etdigi mütetebbi‘în-i tevâriḫ u âṯâra ġayr-i ḫafîdir. Ḥâṣılı vucûdu “*vâḥid ke'l-elf bel* **[117a]**

ke'l-ülûf’ [446] ḳabîlinden bir vezîr ṣâḥib-i vuḳūf idi. Ḥaḳ teʻâlâ ḳabrini nûr eylesün cennet ü kevs̱erle mesrûr eylesün.

3.62. TOPAL MEḤMED PAŞA

Ṭopal Meḥmed Paşa demekle maʻrûfdur. Ḫizmet-i vefîre-i devlet-i ʻaliyyede nice müddet ve ezmine leng ü lûk müstaḫdem oldukdan sonra vezâretle Ṭemeşvar beylerbeyiliġi gibi bir manṣıb-ı celîleye pâ-yı endâz olmuşdu. Sâbiḳu'ẕ-ẕikr râh-ı cihâdın serbâzı Seydî Aḥmed Paşa-yı Ġāziye Bosna Eyâleti iḥsân olundukda Temeşvardan maʻzûlen Âsitâne-i ṣaʻâdetde bulunmaġın bin altmış yedi Ṣaferü'l-ḫayrı evâḫirinde (29 Ṣafer 1067/17 Aralık 1656) ḳapudânpaşalıḳ manṣıb-ı celîli ile tebcîl olundular. Ol es̱nâda Ṣadr-ı aʻẓam Köprülü Meḥmed Paşa bir muḳaddem sâlifü'z-ẕikr S̱arı Kenʻân Paşa inhizâmında ânifen bi't-tafṣîl mersûm yerâʻa-i bâhirü'l-berâʻa ḳılındıġı üzre dest-i istîlâları aʻdâ-yı liʼâm u na fercâma giriftâr olan Bozcaadasını istirdâd için asker-i encüm-i şümâr ile berren cânib-i küffâra aẓîmet eyleyüp baḥren daḫi donanmâ-yı hümâyûn ile mûmâileyh irsâl olunmuşdu. Bi-avnihi teʻla ṣadr-ı aʻzâm müşârün-ileyhin himmet-i âliye berekâtıyla sene-i mezbûre Z̤i'l-ḳaʻdesinde ceng-i bî-şümâr ile feth olunup Limni cezîresi daḫi bâ lüṭf-i allâm dâḫil-i havza-i İslâm olmaġla Limni ve Bozcaada feth-i Meḥmed Paşa inşâallâhü teʻâlâ Limni cezîresi münâsebetiyle ṭıyn-i maḫtûm aḥvâli ḳarîben z̤ikr olunsa gerekdir. Ṣadr-ı aʻẓam müşârün-ileyh boġazda iken donanmâ-yı hümâyûnun sefayin-i küffâr-ı ḫasâret-maḳrûnuyla olan muḥârebe-i aẓîmesi egerçi tavîlü'z-z̤eyl bir kıssadır. Lâkin ḥıṣeṣ-i lâ yuḥṣâyı müştemil olmaġla kütüb-i tevârîhden bu mecelle-i celîleye naḳl olundu.

Fermân-ı ser-asker ile Rûmeli ṭarafında Soġanlı deresinde ve Anadolu cânibinde Küçük Kepez nâm maḥalde daḫi baʻż-ı münâsib olan yerlerde ḳalʻa şiken burc-i efken ṭop lar vażʻ olunup yevm-i **[117b]** ʻiyd-i saʻîdde Kepez muḳābelesinde ḳarâr üzre olan küffârı ve bortonlarını seng-sar etdiler. İki mavna ve bir ḳaç bortanlara dâne-i ṭop iṣabet idüp rahne-dâr etmegin ol gece bir ḳaç mil gerü çekilüb Ḳafir Bucaġı ve Büyük Kepez mabeyninde lenker-endâz ḳarâr oldular. Bir ḳaç gün mürûrunda mevcûd olan sefâyin ile küffâr-ı ḫâk-sâr üzerine aẓîmet muḳarrer olup ḳapudânpaşa ṭaşrada bulunmaġla Çerkes ʻOs̱man Paşa donanma askerine serdâr

[446] Elif gibi belki elifler gibi tek.

ta‘yîn olundu. Ḳalyon ḳalyona ve çekdirme çekdirmeye ḥavâle olunup mütevekkilen alellâhi te‘âlâ âzim-i ceng olduḳlarında ibtidâ küffârın bir nâmdâr mavnası yeniçeri serdengeçdileri ile memlû ‘Ömer Ḳapudân mavnası ve cebecilerle memlû Süleyman Ḳapudân mavnası ve Ḫalil Ḳapudân mavnası çatub bu üç mavna kâfirin mavnasını ṭop u tüfeng ve merdâne cengle göz açdırmayup ân-ı vâḥidde ḳabżа-i tasarrufa getürmüşler iken ol maḥalde bir ḳaç mavnaları imdâda erişüb beri cânibden imdâda varız bulunmamaġla şikâr-i zaḥm ḫurde olan kendü mavnalarını pençe İslâmiyyandan taḫlîṣ etdiklerinden mâ‘adâ küffâr cânibinde ḳuvvet u keṣretle ḳapudânın mavnasını alup ve içine vâfir melâ‘înn dökülüb sefâyin-i menḫûseleri ṭarafına çeküb götürdüler. ‘Ömer Ḳapudânın mavnası çatdıḳları ḳafir mavnasından ale'l-fevr müfâraḳat idüp küffâr gemileri arasında ḳalmaġla ceng ederek cânib-i selâmete çıkdı. Emma içinde olan üç yüz serdengeçdi yeniçeriden ḳırḳ elli âdem ancak ḳalup mâ‘adâsı şehîd olmuşlar idi. Ḫalil ḳapudânın mavnası eṣnâ-yı cengde deryâya ġarḳ olup içinde bulunanların ekṣeri ġarîḳ-i baḥr şehâdet oldu ba‘dehü serdâr-ı ekrem ol mavnayı çıḳarub kemâkân donattırdılar. Bu hücûm **[118a]** eṣnâsında yeniçeriler süvâr olduġu otuz pâre çekdirme ve başterde ol vehlede Rûmeli ṭarafında Kâfir Bucaġı nâm maḥalle varup ıraḳdan temâşâcı olmaġın mezbûrlardan ẓuhûr eden cübün ü bezdillik vesa’ir gemilerde olan eṣnâf-ı askere za‘f vü fütûr îrâṣ idüp üç mavne mezbûr bogaz aġzından Rûmeli sıġlarına ve üçer büyük Kepez sâḥiline ilḳā-yı lenker idüp içinde olanlar hevl-i cânla karaya dökülüb firâr ani'z-zaḥf ârını iḫtiyâr etdiler. Küffâr-i ḫâk-sâr-i bend-kemend teṣḫîr etdikleri Süleymân Ḳapudân mavnasını bakıyyetü's-süyûf ḥayfolan eşḫâṣ-ı ma‘dûde ile ḳafada arslan gibi keşân keşân götürürken Alâiye Sancaġı Beyi olan Küçük Meḥmed nâm mîr bahâdır beşer oturak ve bir iki ḳayıga elli altmış kadar âdemler ile süvâr olup erişdi ve mavnaya yanaşub cenk ederek üzerine çıḳup yedeklerin kesüb darb-ı şimşîr-i celâdetle küffâra giriftâr olan mavna içine konulan yüz elliden ẕiyâde kâfir ile yed-i âriyelerden döġüşe döġüşe ḳurtarub çeküb getürdi. Zehî bende-i nemek bî-celâl ki veliyy-i ni‘meti rıżâ-yı taḥṣîl “*ve câhidû fî sebîlillâhi ḥaḳḳa cihâdihi*”[447] fermânına imtisâl arżını tekmîl için otuz ḳırḳ adamıyla dört pâre kâfir mavnasına şîrâne hücûm idüp bu gûne iẓhârının nâmını ser defter-i erbâb-ı isti‘dâddır murâd eyledi. Böyle

[447] “*Allah yolunda, gerektiği gibi cihad edin*.” Hac, 22/78.

hünerle muṭṭasıf şecî‘ ve bahâdır kimselerdir. Murâddan maṭrûd u cebîn u vehm-i eṣḥâbı firârîler kâm dünyâ ile mes‘ûd olduḳları ekṣer

Yuhkemü'l-küllü bi'l-ekṣeri fi'l-ekṣeri[448]

fehvâ-yı ṣıdḳ ve ihtivâ-y "*kem min fi'etin ḳalîletin ġalebet fi'eten keṣîreten bi iẕnillâh"* [449] eṣer-i bâḳıye-i mu‘cize-i Muḥammediyye bu yüzden ẓuhûr itdiġi manẓûr olup yekdest ve hem-vâr zümre-i müşrikîne sillü seyf **[118b]** iḳtidâr olunduġu taḳdîrce bi-avnillâhi te‘âlâ feṭḥ u ẓafer müyesser olacaġı ẓâhir u âşikâr iken ma‘ce-pûş avretler gibi firâr u ihtifâ iḫtiyâr eden bî-‘ârlar lâf-zen meydân-ı şecâ‘at olduḳlarınca ẓâhiren ḳahḳaha-i istihzâ olunmamaḳ şâyeste u revâ değildir.

Halaḳallâhü li'l-ḥarbi ricâlen
Ve ricâlen li ḳaṣ‘atin ve ṣerîdin[450]

Ḳalyonlar ise maḥall-i muḥârebede küffâr gemilerine yan başdıdan birer yaylım ṭop atub bir yanlarında olan muvâfıḳ rüzgâr ile deryaya açılup Ṣakız ve Midilli semtlerine Ḳapudân Paşa ile olan donanma gemilerini özleyüp gitmekle varta-i muhâṭaradan ḳurtuldular. Bu umûr-ı manẓûr vezîr-i ġayûr olucak şiddet-i ġaḍabından bî-şu‘ûr olup fi'l-ḥâl bir ḳayıġa binib Rûmeli ṭarafına geçdi ve Kâfir Bucaġın tahaṣṣun eden bî-ârları ḳaldırmaġa ṣarf-ı iḳtidâr eyledi. Çünki ol ta'ife-i ḫâ'ifenin nihâdlarında şecâ‘at-i mâder ẕâdeden eṣer yoġidi. Vezîr-i a‘ẓam iḳdâmıyla nîym cânıyla ḥareketü'l-meẕbûḥ gösterüb pîş-gâh-ı sefâyin küffâr-i li‘âm u bed-fercâmdan isti‘âze gûyân acele vü ıżṭırâb ile geçüb Büyük Kepeze cân atub sâḥile vâṣıl olduḳları gibi Malta ve Duḳa çekdirileri boġazdan arż-ı dîdâr-ı murdâr eylediklerini gördükleri sa‘at tekrâr firâra aġâz idüp tahaṣṣun için ḳal‘a altına erişmeye isti‘câl eylediler. Eṣnâ-yı firârda yeniçeri ketḫüdâsının yedek gemisi ḳabża-i teshîr-i küffâra dâḫil olup başterde ile on yedi pâre ḳadırġa hezâr rûz-i zâr ile Küçük Kepez burnu semtlerine vâṣıl olup bundan mâ‘adâ on beş pâre ḳadırġanın ḳarada iḳtidârı olmamaġın bir miḳdâr gitmişler iken şiddet-i rûzgâr ve hücûm-i küffâr ile yine Büyük Kepeze dönüb ḫaṣm-ı cânları elinden taḫlîṣ-i **[119a]** girîbân itmek ricâsına sâḥile ḳarîb sıġlara başda ḳara idüp içinde olan cengci ve kürekci deryâya

[448] *Hüküm çoğunluğa göre verilir*.
[449] "*Allah'ın izniyle büyük bir topluluğa galip gelen nice küçük topluluklar vardır*." Bakara, 2/249.
[450] *Cenâb-ı Allah harp için ricâl (adamlar) yarattı. Çanak ve tirid için de adamlar yaratmıştır*.

döküldü. Vezîr-i aʿẓam gaḍaba gelüp tîz bu ġayretsizleri tuʿme-i seyf etsünler deyü yanında olan askeri muḳābelelerine havâle itmekle s̱enâverlik fennini bilmeyüp deryâya ġarḳ olandan mâʿadâ ṭaşra cân atanlardan sekiz yüz miḳdârı bî-ġayretin kelle-i murdârını ḫâk-i edebân ġaltân oldukdan sonra bir miḳdârı ḫavf-i seyfden gerü gemilerine dönüb ekṣerî sâḥa-i vâsiʿa-i arżulâha perîşân ve ḫalḳ-ı âlem içinde müzellil u mehân oldularsa asker-i meʾmûr Büyük Kepeze düşen üç pâre mavna ve on çekdirmenin başların deryâya döndürmek anları tesalluṭ-i aʿdâdan ḥıfẓ için câ-be-câ metersler ḳurdurub künân beden ṭoplar vażʿ etdirdi.

Tavâyif-i askerîde ol gün ẓuhûr eden zaʿf u ḥareketsizli müşâhedesinden aʿdâ-yı dîn dilîr olup kemâl-i sürûrundan Şamdan Bafa ve ṣabaḥdan akşama dek ṭop u tüfeng yaġdırup fişenk şenliġi idüp Âvazkös şâd-mânı deryâya zelzele ve sermest ḫayterirler gibi naʿrası sâḥa-i ḫalḳa velvele vermişdir. Anlar deryâdan ve ehl-i İslâm ḳaradan üç gün üç gece gülle ve fındıḳları birbirine ḳatrân bârânı gibi yaġdırup melâʿîni gemilerine uġratmadılar. Başterde ve yanınca olan on yedi pâre çekdirme adem-i müsâʿade-i rüzgâr ile "*tecri'r-riyâḥü bi-mâ lâ teştehi's-süfün*"[451] feḥvâsı üzre Küçük Kepez burnunu ḳapmaġa ḳādir olmayup Ḳumburnu nâm maḥalde lenger bırakmaġın anlar daḫi muḥâfaẓa için Ḳumburnu nâm maḥalde ṭoplar çekdirilüb metersler vażʿ olunmuşdu. Ol ḫilâlde küffâr donanması ol sefîneler üzerine hücûm idüp ol şeyâtîn üzerlerine ise ṭop dâneleri rücûmu müteselsilü'l-vürûd olmaġın **[119b]** ḫâʾiben maḳarlarına çekildiler. Rûz-ı diger sene-i sâbıḳada ḳapudân sâlifü'ẕ-ẕikr Kenʿân Paşa ile donanma inhizâmına ve adalar tesḫîrine sebeb olan kör ḳapudân dedikleri şeytân-ı laʿîn bir iki günde bi ḥükm-i ḳażâ ve ḳader asker-i İslâmın maẓhar olduḳları żaʿf ve televvüsüne iʿtirâżdan nâşi başterdeden çuḳa ve emtiʿa ile donadup üslûb-i garîb ve tarż-ı dil-ġarîb üzre bezm-i işret tertîb idüp kendüye hemser yedi ḳapudân ile oturub bir ġamm-ı rûzġâr-i sîm-per kebkeb-i reftâr-ı sâḳıyân-ı fireng elinden nûş bâde-i laʿal renk etmişdi. Surûr-i maġrûrâne ve ġurûr-ı kâfirâne ile keyfiyyet bade ser laʿnet-zedesine ṣuʿûd idüp aḫşama bir saʿat ḳalmışdı ki başterde ve sâʾir gemileri tesḫîre çekmek sevdâsıyla şuʿle-i ateş gibi yerinden kopub tablḫânesini döġerek başterde üzerine hücûm ve taḥrîk per u bâl istiʿcâl eyledi.

[451] Rüzgar gemilerin istemediği yerden eser.

Ol aḥvâl-i pür ehvâli müşâhede ile ḳarada olan ehl-i İslâmın nâle vü feryadı ḳubâb-ı seb‘-i şedâda peyveste olup gül-bank-i Allah Allah ile ümmet-i Muḥammedin ġırîv âteş zarı sükkân-ı heft-i âsümâne erişdi. Gemiler tamam ve asker fermâna râm degil ki sa‘y ü aḳdâm ile başterde ḫasm elinden taḫlîṣ-i imkân olsa serdâr-ı a‘ẓam bu ḥâli görüb meterslerde olan ṭopcuyla ṭop yaġdırmaġa işaret idüp kemâl-i huşû‘ ve inkisâra varup secde-i-i niyaza varup şeyḫden me’zûn olduġu hizbü'n-naṣr dü‘âsını ḥâlet-i secdede okuyup zârî zârî aġlayup inleyerek dergâh-ı ḳāḍıyü'l-hâcâta söz ü güzâr ile arż-ı niyâz eyledi. Mel‘ûnun gemisi erişüb zaḫm-i ḫurde-i şikâr gibi başterdeyi beste-i fitrâk-i iḳtidâr etmeġe az ḳalmışken nâgâh-ı feḥvâ-yı ṣıdḳ ihtivâ-yı -em-men yücîbü'l-mużṭarra izâ de‘ahü- serdâr-ı ekremin du‘âsıyla maḳbûl u ġayret-keşân-ı dîn olan muvaḥḥıdînin niyâzı maḳrûn-i **[120a]** icâbet olup Ḳumburnun’da olan meterslerden Kara Meḥmed nâm bir ṭopcu mübâşeretiyle atılan bir nâmdâr ṭopun dânesi pîş âheng ḳatâr-ı melâ‘în-i Freng olan la‘în-i bî-dîn başterdesinin barut maḥzenine rast gelüp ṭarfetü'l-ayn içinde ḳıçı ve serbe felek keşîde olan amûdları ve üst tabaḳası âlât-ı bezm ve edevât-ı rezm ile ol kelb-i a‘ver hem çeşmleri olan sükkân-saḳar ve bin kadar kürekci ve asker-i küffâr-i ḫâksâr ile ḳubbe-i evc-i havaya atılup şerâre-i caḫîm gibi sâ’ir gemileri üzerine dökülüb ḫasma ve ḫâşâki nâr-ı saḳar oldular.

Ṭaraf-ı İslâmiyyetden kemâl-iża‘f u fütûr nümâyân olmuş iken-fî eżyaḳı'l-vaḳti ye’tillâhü bi'l-fereci- ma ṣadaḳınca avn u inâyet-i ilâhî rûnmûn ve rü’yet–i şevket-i müşrikîn ser-nigûn olup şu‘be-i bâzda sitîze-kârân-ı ġayri'l-münḳasemde ibret-eṣer böyle bir hüner-i mu‘teber iẓhâr eyledi. Ta‘nezen cürm-i ciyâl-i râsiyât olan ol güşte-i gûh-ı şükûh hebâ‘en menṣûr gibi târ u mâr olıcak yanında olan yedeġi daḫi te’sîr-i nüḫûset-i civâr ile tu‘me-i ejdernâr oldu. Henüz şems-i âlem-tâb ġurûba varmamış idi ki başsız ve ḳıçsız tekneler daḫi ber feḥvâ-yı *-fe ġaşiyehüm mine'l-yemmi mâ ġaşiyehhüm-* emvâc-ı baḥr-i ḫunḫâr ile nâ-bedîd ve kem oldu. “*Fe lillâhi'l-ḥamdü ve'l-minnetü*”[452] ḥaḳḳā ki bu mevhibe-i ilâhiyyenin edâ-yı ḫizmet-i şükr ü sipâsı ḥadd-i imkânından olup bî-ceng ü kıtâl bu gün bir inâyet-i bedîhiyyü'ẕ-ẓuhûr ile ümmet-i merḥûme-i Aḥmediyye dil-şâd u mesrûr olduġu mahżâ mu‘cize-i bâhire-i bâkıye-i Muḥammediyye idüġi şekk ü şübheden dörder uḳalâ-yı rûşen re’y yanında

[452] Hamd ve minnet sadece Allah'a aittir.

bu feṯḥ-i mübîn melâ‘înin cümle donanması alınmaḳdan râciḥ olup serdâr-ı ẓafer şi‘âra mâ-bihi'l-iftiḫâr olacak bir ḫizmet idüġi vâzıḥ u âşikârdır. Zîrâ kör ḳapudân dedikleri la‘în fenn-i hîl u telbîsin Ebû İsa ṣûret-i beşerde bir iblîs olup hem milletleri **[120b]** beyninde ve fevr-i aḳl u kemâl-i tedbîr ile meşhûr ve pürdil-gâyet şecî‘ ve bahadır bir ḳafir idi. Umûmen donanmaları ise istîlâ-yı İslâmiyâne dâḫil olup şaḳî’-i mesfûr teng ü tenhâ meydân cenginden rehâ bulup baş ḳurtarmış olsa az zamânda yine mükemmel donanma tedârik idüp ehl-i İslâmı bî-ḥużûr ve bî-ârâm itmek muḳarrer idi.

Minnet-i cenâb-ı ḥażret-i ḥaḳḳa hezâr bâr ki ol la‘în-i maġrûr ve şaḳî-i pür-şer ü şûr ḳapudâni mesfûrun sefîne-i vücûdu girdâb-ı helâḳa ġarḳ ve nâ-bûd ve nâ-bedîd olup fitne ü fesâdından âmme-i bilâd u ibâd emîn oldu.

Cenîn-i bâdâ hemişe düşmen-i dîn ba‘de'l-feṯḥi ve'n-naṣr şece‘ân ve hüner verân-ı asker-ı maẓhar-ı lüṭf u iḥsân-ı bî-pâyân u bî-ġayret olan cebânlar giriftâr-i serzeniş ve cihân olmaḳ ḳā‘ide-i ḳadîme-i vâcibetü'l-icrâ olup böyle maḥallerde ġuzât-ı şece‘âna iḥsân-ı tîg şecâ‘tlarine âb-ı dâde ve nüvâziş u in‘âm hîn-i feṯḥ u ẓaferde ġayret u mehâbetlerini ẕiyâde idüp cebbânı daḫi bi'ż-żarûrî muhanneslikden ḫulâṣa ekseriyâ sebîl olagelmekle sipehsâlâr-ı ekrem Ṣadr-ı a‘ẓam Köprülü Meḥmed Paşâ-yı gâzî ḥażretleri daḫi bu ḳānûna ri‘âyeten ibtidâ ḳabża-i giriftâr olan mavnayı ḳayık ile varup taḫlîṣ idüp getüren Küçük Meḥmed dedikleri merd bahâdır ḥużûr-i serdâr-ı ẓafer şi‘âra gelüp âdâb ile destpûs-i merâsimini edâdan sonra serdâr-ı a‘ẓam iskemle üstünde oturur idi. Gel şahbazım şevketlü pâdişâh-ı âlem-penâh efendimiz ḥażretlerinin nân ü ni‘meti sana ḥalâl olsun senin gibi ġayretlü dilâveri Allahü Te‘âlâ ber ḫurdâr eylesün deyüp alnını ve dîde pûs idüp arḳasında olan semmûr kürkünü çıḳarub şecî‘-i mezbûrun eġnine ilbâs ve kendi eliyle iki aded gâzî çeliġini ser merdânesine avize idüp ve kendüye ikiyüzden mütecâviz **[121a]** altun ve ma‘an giden ġuzât-ı muvaḥḥidîne tevzî‘ itmek bir kese ġuruş iḥsân olunup bu isti‘dâdına ri‘âyet için seni aḳrânından mümtâz ve âlî rütbe ile serefrâz ederiz elem çekme şehbâzım deyü muṭayyibü'l-ḫâtır eyledi. Küçük Meḥmed bu iltifât u nevâziş ile izzet ü şân taḥṣîl idüp asker beyninde müşârün bi'l-benân oldu. Ve küffâr başterdesine ṭop yetiştiren Ṭopcu Meḥmedi ḥużûruna getürdüb ana daḫi ber-hurdâr ol kerâmetlü padişâhımızın ekmeġi sana şîr-i maderin gibi ḥelâl olsun deyüp yetmiş aḳçe sipâhîlik

ulûfesiyle çırâg idüp yüz altun harçlıḳ ve bir ḳat libâs-ı fâḫire verüb ḳalbin i mesrû eyledi ve ġazâ vü cihâddan rû-gerdân olmayup ṣadâḳatle ḫizmete bezl-i himmet ve vücûd edenleri alâ merâtibihim hila‘-ı fâḫire ve iḥsân-ı vâfire ile mahsûd akrân eyledi. Ferhâd Paşa nâm bî-‘âr henüz cenge şürû‘ etmezden muḳaddem bindiġi ḳalyonu Rûmeli ṭarafında başdan ḳara idüp firâr-ı ârını iḫtiyâr etmişdi. Ol gece bir filüḳa gelüp mezbûr ḳalyonu iḥrâḳ bi'n-nâr eyledi.

Dört geceden sonra boġaz aġzında Rûmeli ṣıġlarında başdan ḳara olan iki mavnayı daḫi küffâr filuḳası iḥrâḳ bi'n-nâr ve zu‘m-i fâsidlerince ehl-i İslâmdan aḫz-i s̱âr eyledi. Ferhâd Paşayı aḫz̲ için gönüllüler ta‘yîn olunmuşdu. Getirdikleri gibi sû’-i ameline görecû girüb ser bî-devletin tîg-i âteşyâr ileten bî-âr u murdârından cüdâ ḳılmaġla sâ’ir cebândan olan cem‘iyyet sizleri taḫvîf eylediler. Yeniçeri ketḫüdâsı Yusuf Aġa Bektaşiyân-ı dâverîlerini cenge taḥrîż etmeyüp ibtidâ kendi süvâr olduġu gemisiyle peşrev-i firâriyân olmaġla yedeġini küffâra verdiġi töhmet ile aḫz̲ olunup kendi ile firâr eden çorbacıların eşbehlerinden yedi nefer çorbacı ile ibreten li's-sâ’irîn otaġın ard ḳapusunda boġulu **[121b]** cüsseleri deryâya ilḳā olundu ve sâbıḳā ḳapudânpaşa li-maṣlaḥatin yedek gemisiyle azm-i sefer etmeġin başterdeye Sivas Beylerbeyisi Çerkes ‘Os̱man Paşa niyâbeten süvâr olmuşdu. Anın daḫi tafṣîlden sâbıḳası mûcib-i tertîb-i cezâ olmaġla ḳatl olundu. Küffâr iḥrâḳ itdiġi mavna ḳapudânlarından Ṭopḫâneli Sipâhi-z̲âde Meḥmed ḳapudân meydân-ı cenkde s̱âbit-ḳadem olmayup sâḥil-i selâmet özlediġi için ḳatl olundu. Ve yine mavna ḳapudânlarından Pusulacı-z̲âde Meḥmed nâm ḳapudân daḫi meydân-ı cengden rû gerdân olup ve ḳadırga ḳapudânlarından Arab Ḳāsım ve bunlar ems̱âli birkaç

Be deryâ ger menâfi‘-i bî-şomârest
Ve ger ḫâhı selâmet der-kenârest [453]

Vâdisine azm iḫtiyâr idüp süvâr olduḳları gemilerini âteş-i ġadre giriftâr eyledikleri için ibreten li'n-nâżırîn ṣalb olunup illetde iştirâki olanların cümlesini aḫz̲ ü siyâset ve âmme-i askerin mûcib-i ibret ḳılındılar. Yeniçeri Aġası Sührâb Meḥmed Paşa Ṣadr-ı a‘ẓamın ḳadîm dostu olup evâ’il-i ḥâlde ṭarafdârlıġa müte‘alliḳ nice ḫizmeti sebḳat itmişdir. Ol huḳūḳa ri‘âyeten ḳatl etmeyüp aġalıḳdan azl ile iktifâ ve

[453] Denizde sayısız menfaatler olsa da,
Eğer selamet istiyorsan kıyıda dur. (Sadi Şirazi)

maḳtûl Çerkes ‘Oṣman Paşa mahlûlünden Sivâs manṣıbını tevcîh ile yine kâm-revâ eyledi. Dergâh-ı âlî ḳapucubaşılarından ḫizmetle ordû-yı hümâyûnda bulunan ‘Ali Ḫocaya yeniçeri aġalıġı tevcîh olundu. Bi-avnillâhi teʻâlâ mehâzîl-i müşrikîn ṣaff-ı sipâh-ı müslimîn pîş-gâhına gelmeġe iḳtidârları olmaduġundan bakıyye-i sefîneleri Bozcaadaya taḥaṣṣun itmek fikrinde olup bi-ḥükm-i cinsiyyet imdâdlarına gelen on üç pâra Düḳa ve Malta gemileri daḫi diyâr-ı nüḫûset medârına doġru çekdirüb gitdiler. “*İlâ haysü elḳat riḥlehâ ümmü ḳaşʻam*”[454] başterdede vesâ’ir gemilerde olan kürekciler ve asker **[122a]** firâr idüp kürk u peksimet ve sâ’ir âlât u mühimmât târ u mâr olmaġla müceddeden tedârik-i levâzım-i emr-i mühim olmaġın serdâr-ı aʻẓam ol maṣlaḥat için Memâlik-i Mahrûsenin ṭarafına aḥkâm-ı şerîfe irsâl eyledi. Bu eṣnâda ḳapudân Ṭopal Meḥmed Paşanın baʻż-ı mertebe ḫizmetinde tekâṣîri ve bir ḳaç mâddede sû’-i tedbîri ẓuhûr itmekle vezîr-i aʻẓam mü’âhazesinden ḫavf üzre olmaġın bî-bâk u bî-pervâ imtiṣâl-i fermâna istiʻcâlden teḥâşî üzre olup bir müddet idi ki Midillide mekṣ ü ârâm idüp berü ṭarafa gelesin deyü daʻvet-i evâmiri vardıḳca baʻż-ı nâ-münâsib behmâneler peydâ idüp ḳatl ü siyâset ḫavfinden gelemeyüp aʻzâr-ı żaʻîfe izbâline teşebbüs etmişdi. Revâ ider vezîr-i aʻẓam cenbiden rû gerdân olan bu kadar âdemi ḳatil u celb eylediġi ḳapudânpaşanın ve yânında olan beylerin ve ḳapudânların mesmûʻu oldukda cân başlarına sıçrayup eger bizde sû’-i ḳaṣdı var ise hemân ocaḳ gemilerine binüb Cezâyir ve Tunusa firâr itmekden ġayri çâremiz yokdur deyü ḫâb u râhatı kendülere harâm etmişler idi.

Ṣadr-ı aʻẓam ḫavf ü hirâsların bilüb li maṣlaḥatin vahşetlerin defʻ itmek için mülâṭafe-i ḥaḳîmâne tedbîrin idüp Behrâm nâm mevżiʻa varup andan ḳapudâna ḫilʻat-i fâḫire ve bin altun harçlıḳ iḥsân gönderüb sizler maḥall-i maʻrekede bulunmamaġla özrünüz maḳbûl ve dâ’ire-i itâbdan ḥâricsiz hażır oldunuz nihâdınızda olan şecâʻat muḳteżâsınca dilîrâne ḫizmet idüp saʻy edeceġiniz yaḳînen melhûżumuzdur. İnşâallâh teʻâlâ baʻde'l-yevm uġûr-i pâdişâhîde taṣavvurumuzdan ziyâde merʻî-i cemîle vücûda getürmeniz me’mûldür deyü istimâlet nâme yazup bu muʻâmele-i âḳılâne ile ḳapudânı âsûde ḥâl zîr sâye-i sâye-i iṭmînân idüp cümle beylere ve Cezâyir ve Tunus **[122b]** ve Ṭrablus gemilerinin dâ’ilerine daḫi ḫilʻatler ve keseler bezl u infâḳ eyleyüp bu güne nevâziş u iltifâtla cümlesini istirḳāḳ etdikden

[454] Ümmü Kaşʻamın konakladığı yere kadar gittiler.

sonra umûmen gelesiz Bozcaada istirdâdına ihtimam edelüm deyü da‘vet emri göndermekle anlar daḫi imtisâlen li'l-emri'l-âlî ḫavf ve endişe ile gelüp berü ṭarafda ṣadr-ıa‘ẓam yanında mevcûd olan donanmaya mülḥaḳ olup ḳalyon ve çekdirme cümle seksen altı sefîne müctemi‘ oldular bu vecihle Bozcaada ve Limni cezîlerini feṭḥ idüp tafṣîli tevâriḫ-i mufaṣṣalât ṣaḥâyifinde nakş-i ḳalem ve veḳāyi‘ nüvisân olduġu üzre ol ḥavâlîleri dârü's-selâm eylediler. Lâkin Limni cezîresi feṭḥine ḳapudân vezîr Ṭopal Meḥmed Paşa irsâl olunmuşdu. Bi-avnillâhi te‘âlâ cezîre-i mezbûreyi ḳapudân müşârün-ileyh dest-i âriye-i küffâr-ı bed-efkârdan istirdâd idüp ba‘de edâ’-i ḫizmet-i dârü'n-naṣr ve'l-meymene maḥmiye-i Edirneye ric‘at etmişdi. Limni muḥâṣarasından çıḳan kâfir ḳapudânın esîr olan iki yüz nefer adamıyla peşkeş çeküb rikâb-ı hümâyûna rûy-ı mâl etdikde egerçi ḫizmeti muḳābelesinde ḫil‘at fâḫire ilbâs olundu amma ifrâṭ üzre mürtekib u ẓâlim oldugı için tab‘-ı hümâyûn-ı pâdişâhî kendüden müteneffir olduġundan mâ‘adâ ṣadr-ı a‘ẓam boġazda küffâr ile muḥârebe üzre iken ḳapudân-ı müşârün-ileyh Midilli ṭarafından gelmeyüp başı ḫavfından a‘zâr-ı ża‘îfeye teşebbüs idüp Serdâr-ı ekrem yanına gelmekde iḥmâl etmişdi. Ve daḫi bu vücûhla sû’-i tedbîri ve me’mûr olduġu ḫizmetden taḳṣîri derûn-i ṣadr-ı a‘ẓamîde bâ‘iṣ uḳde-i kîn olmuş idi. Li-ecl yine bin altmış sekiz mâh-ı Rebî‘ü'l-evvelinin on dördüncü (14 Rebî‘ü'l-evvel 1068/20 Aralık 1657) günü mesned-i ḳapudânîden tenzîl-i ḳapudânlık ile Çavuş-zâde Meḥmed Paşa tebcîl olundu. Mezbûr Ṭopal Meḥmed Paşa henüz Limni ḳal‘ası gibi bir cezîre-i **[123a]** aẓîme feṭḥi ḫizmetinde bulunmaġın bî-sebeb-i ẓâhir ḳatli cezâ’-i sinimmâr şeklinde beyne'l-âmme müstaḳbeḥ görünüyor deyü izâlesi nâ münâsib görülüb seyyi’ât-i aḥval ve ef‘âline tertîb-i cezâ vaḳt-i âḫere ta‘vîḳ olunup Ṣakız Cezîresi muḥâfaẓasıyla şimdilik der-mâderden tard ü teb‘îd ḳılındı. Bin altmış doḳuz senesi mâh-ı Cemâziye'l-âḫir evâḫirinde (30 Cemâziye'l-âhir 1069/27 Ocak 1659) Ḳapudân ‘Ali Paşa mübâşeretiyle Sakız’da ḳatl olundu. Devr-i Sulṭan Meḥmed Ḫân-ı râbi‘de hüve A‘rec Meḥmed ḥesâbınca üç yüz yetmiş yedi gün ḳapudân paşa olmuşdur. ‘Aleyhi'r-raḥmeh.

Ânifen nakş-i berârende-i ṣaḥâyif-i beyân ḳılındığı üzre tıyn-i mahtûm aḥvâli ḳapudân-ı merḳūm tercemesi ḥitâmında ẕikr olunsa gerek idi. Li-ecl-i hâzihî müverriḫ be-nâm Şeyḫü'l-İslâm Abdülaziz Efendi ve Nâimâ merḥûmun târiḫlerinden bu mecelle-i celîleye erbâb-ı mâ‘ârife teberrük ḳasdıyla naḳl ü tasṭîr olundu. Ḫafî vü

setîr olmaya ki evvelâ icmâl üzre cezîre-i merḳūmenin vasf-ı ẕeylinde dest-i küffâra ne vechile giriftâr olduġunu ẕikr eyleyüp ba‘de zâ tıyn-i mahtûm aḥvâli ẕikr olunur. İnşâallâhü te‘âlâ Aziz Efendi *Ẕeyl-i Târîḫ-i Ravzatü'l-Ebrâr*’da der ki kütüb-i müteḳaddimînde cezîre-i Melnûs ismiyle mersûm ve ḫâk-i pâki ma‘den-i tıyn-i maḫtûm olup dâ’iresi yüz yirmi mil ve uyûn-i câriyesi ġayret-i ṣayḥûn u neyl olan Limni Adası ki mezâri‘ u menâfi‘i ḥadden efzûn ve ḳurâ vü ṣınâ‘î pür intifâ‘ı ḥayṭa ta‘dâd ü şümârdan bîrûn olup muḳaddemâ nice yüz evvel cezîre-i mu‘aẓẓam âramgâh-ı müşrikîn ve maḥall-i vâridîn u ṣâdirîn olmuşken taḳrîben altı yüz senesi ḥudûdunda ba‘ż-ı esbâb ile meḥâzîl-i fireng ol cezîreden raḫt-ı iḳāmet ḳaldırmaġın iki yüz den ziyâde müddet yevm u ġarâbe âşiyân ve me’vâ-yı zehirnân olmuşken maẓhar-ı teşrîf-i ni‘me'l-emîr şehriyâr-i firdevs-i maṣîr-ı pâdişâh-ı gerdûn-i serîr.**[123b]**

Bü'l-feṭḥ Sulṭân Meḥmed Ḫân Ġâzî kim odur. İştihâr-i Al-i Oṣmân sebeb-i bî-iştibâh ṭâbe ṣerâhü ḥażretlerinin fermân-ı müteḥattimü'l-iẕ‘ân üzre zînet-yâfte-i âṣâr âbâdânî olub ṭop u tüfeng u merdân aşub ve ceng ile ma‘mûr ve memlû bir ḥışn-i ḥaṣîn îcâd u tekvîn olunmuşdı. Melâ‘în-i ḫâsirîn Bozcaadasını tesḫîr itdikden sonra Limni Adasına varub bî mehâyâ muḥaṣṣan eyledi. Donanmâ-yı hümâyûnun Ken‘an Paşa vaḳtinde taḥrîr olunduġu üzere bi ḳażâ’illâhi te‘âlâ inhizâmından nâṣî nîce eyyâm bî teḥâṣî ṭop dânelerini zîr u bâlâdan sükkân-ı ḥiṣâr üzre müteselsilü'l-vürûd ve ol bî çâreleri mübtelâ-yı belâ-yı âteş u dûd eyledi. Egerçi ḳapudân bir ḳaç def‘a Gelibolu ḳayıḳlarıyla asker irsâl ve bu ḥuṣûṣda bezl-i mâl edüb ḳaradan ḥiṣâra hücûm eden melâ‘îni iki üç kerre ḍarb-ı şimşîr ve ḳahr u kîn ile dâmen-i ḥiṣârdan ṭard u ib‘âd ve nîce yüz bin bî-dînin ḥırmen ṣıyâneti berbâd itdiler. Lâkin varoş ḥiṣâr meḫâẕîler fireng cengine giriftâr olub İçḥiṣâr Ṣahrıcında teskîn âteş-i aṭş edecek âb-ı nâb-ı nâyâb ve ḳal‘anın bir divârı tevâtür ṣademât-ı dâne-i ṭop ile harâb olmaġın eyyâm-ı muḥâṣaranın on doḳuzuncu günü emân ile İçḳal‘a daḫi dest-i istîlâ-yı a‘dâya dâḫil ve nefâyis emvâl-i bî-ḥesâbdan mâ‘adâ yüz elli bin kadar ḳoyun zehriyye-i temellüklerine vâṣıl olub yalnız anda serdâr-ı yeniçeriyân olan şaḥṣın altmış bin kadar riyâl ve ġuruşu yaġma ve târâc ve istîmân iden müslümanlar setr-i avret idecek mertebe libâsıyla ba‘ż-ı sevâḫile iḫrâc etdiler. Fî evâ’il-i şehr-i Ẕilka‘de li sitte ve sittîn ve elf (10 Zi'lka‘de 1066/30 Aġustos 1656). Yine müşârün-ileyh Aziz Efendi der ki :

Yek dâġ nîk-i nâşide dâġ-ı dîger nihâd[455]

Ṣad hezârânı ḥayf u efsûs ki iki yüz kadar müddet evvel ḥısn-i maḥrûs-i envâr-i âṣâr-i İslâm ile mânend beyti'l-arûs arasta ve câmi‘-i **[124a]** feyż-i mecâmi‘i züyûr zikr u tevḥîd ḥażret-i rabbi'l-enâm ile pîrâste iken maḳarr-ı kefere-i bî-nâmûs ve mevżı‘i ṣalîb u nâḳûs olup ḥalḳ-ı âlem mübtelâ-yı dûşâḥa-i şüyûn u mâtem ve ba‘ż-ı emrâża ilâc-ı bür’i's-sâ‘a olan ma‘den-i ṭîn maḥtûm mütevâri’-i ġayâbeti'l-cüb ‘adem oldu.

Arabiye:

El-ḥükmü lillâhi enne'l-emra leyse lenâ

Ve mâ yüfîdü sivâ't-teslîmü li'l-kader [456]

Dergâh-ı merâsim-i dest-gâh-ı pâdişâh-ı kibriyâ penâhîden hezâr gün söz-güdâz birle tażarru‘ u niyaz olunan budur ki an-ḳarîb Limni ve ṭaraf-ı bâhirü'ş-şeref-i sulṭânîye mensûp iken bi-hükm-i taḳdîr ecnâs-ı encâs-i şirk ve ercâs ile alûde olan ḥûṣûn münî‘ü'l-esâs burc u baruları üzre i‘lami İslâm menṣûb olup nâḳûsgâh olan minâreleri ezân-ı Muḥammedî ve temcîd-i aḥadî ile tekrâr şeref-pezîr ve bu müjde ile dîn-i İslâmiyyan ḳarîr ola âmîne ya mu‘în.

Li- münşi’ihi:

Ḫażret-i Ḥaḳḳa hezerân şükür u minnet ve ṣubḥ u şâm ki itdi İslâm-ı askerin feṭḥ u ẓaferle şâd-kâm

Ve ânifen ber-vech-i icmâl işâret olunduġu üzre

Arabiyye:

İẕâ teẓâyaḳa emrun fenteẓır fercen

Fe eżyaḳü'l-emru ednâhü ile'l-ferci [457]

tebşîrince bir ḳaç ay mürûrunda Limni ve Bozcaada'dan ma‘adâ nice ḳılâ‘ vü buḳā‘ı daḫi ol ḫılâlde cüyûş-i müslimînin mübtelâ olduḳları żarar-ı mâliyye vü bedeniye ve bu hezîmet-i külliye muḳābili dest-i mü’minîne dâḫil itmekle def‘-i aḥzân u âlâm

[455] Güzel bir yara sözlerin diğer yara ise huyların.
[456] Hüküm Allâhındır, emir bizim değildir. Kadere teslimden başka çâre yokdur.
[457] Bir iş zorlaştığı zaman ferahlığı bekle. En zor işin en alt düzeyi ferahlığa çıkar.

eyledi. Bu ḥuṣûṣda Venedik küffârı âyine-i ahd ü peymân ve ṣulh u ṣalâhı şikebt idüp naḳż-ı ahd ittiġi sebebten elli seneye ḳarîb pençe-i inhizâmdan ḳurtulmayup bi-ḥamdillâhi teʻâlâ Girit ve Mora adalarını maʻa müştemilâtihâ ġużât-ı müvaḥḥidîne teslîm ile ilâ yevmi'l-ḳıyâm ol laʻîn-i bî-dîn ve ḍalâlet-i âyin ve hezîmet-i ḳarîn

Sâbit:
Nâme-i ahd isteyüp Allah için aʻdâ-yı dîn
Dur erbâb itdi gezdi arżuḥâl-i cer gibi
Cübbe-i İsâ'ya çûş giymeye etdi yemîn
Bir sır itdi çâr-câr-ı merîmi muʻciz gibi

mışdâḳınca cübbe-i İsâ'ya yemîn eyledi fe lillâhi'l-ḥamdü ve'l-minnetü.**[124b]**

Baʻde ezîn ṭîn-i maḫtûm aḥvâline gelelim *Tezkire-i Davud'*da der ki ol Cezîrede Arṭamis nâmına bir ser râhib var idi. Cizye ḫalḳından birinin ayaġı şikest olup ol ṭînin menbaʻı yanına düşmüş râhip ol şaḫsın ayaġına ṭîn-i maʻhûddan ṭılâ etmegiyle bi-emrillahi teʻâlâ zamân-ı ḳalîlde ifâḳat bulmuş râhib-i mesfûr ol mevżiʻi mezbûrda bir savmaʻa ve bir heykel-i maḫṣûṣa binâ idüp bu ṭîn ile envaʻ-ı emrâża ṭılâ yapılmış âyende vü revende sefînelerle ḥastalar gelüp illetlerine muʻâlece için râhibe hedâyâ getürürler imiş ve her illete bu ṭîn ile olduġu râhibin sırrı u rûḥâniyeti ẓannederler imiş. Bu zaman râhib fevt olup aḳāribinden bir avret ol heykele müstevlî oldukda ol daḥi gelen merżâya ṭîn-i meẕkûr ile ilâc idüp hâṣṣa ṭînde olduġu şüyûʻ bulmaġla ṭîni ḳurṣalar idüp merd olan râhibin ṣûretiyle menḳûş mührüyle mühürleyüp Yunan pâdişahlarına ve mülûk-i Rûma hediyye gönderüp ve tüccâr daḥi aralıkda beyʻ etmeġe başlayup ol vaḳitde ṭîn râhib ismiyle şöhret bulmuş ḥattâ Calinus ve ḥükemâdan ġayriler ḫâṣṣasın müşâhede idüp kitâblarına yazmışlardır. Bu ṭîn şems esed burcuna taḥvîl itdikde tereşşuḥ ile ẓuhûra başlar ḥâlâ vaḳt-i maḫṣûṣada ḥâkim-i vilâyet ve üzerine meʼmûr olan âdemler varup ibtidâ ẓuḥûr eden ṭîn-i laṭîfi çıḳarup ceviz kadar ḳurṣalar idüp mühürleyüp ḥıfz ederler. Baʻdehü Âsitâne-i saʻâdete kifâyet mertebe getirüp kilâr-ı âmirede ḥıfẓ ederler mâʻadâsından ḥâkim-i

vilâyet bulunanlar ve a‘yân-ı cezîre alırlar. *El-ḥâletü hâzihi ṭîn-i maḫtûm*[458] ismiyle meşhûrdur.

Vaḳtiyle ibtidâ çıḳan ṭînin rengi ḥumrete mâ’il yaġlı şeklinde laṭîf ve râyiḥası ıṭr türâbiyeye ġâlibtir bundan sonra çıḳan ṣufret-i ḫafiyyeye mâ’il ṭînde bir miḳdâr ḥiddet vardır bundan ṣonra çıḳan vaḳitsiz aḫẕ olunan rengi beyâż **[125a]** ve ṭa‘mı ṭuzlu ve ıṭrıyyeti ḳatî az olur ve cümlesi nâfi‘dir lâkin ibtidâ çıḳan ṭînin ḥâssa-i aẕîmesi olmaġla ġâyetiyle laṭîfdir. Ve ıṭrıyyeti ḳati ziyâde olur bu ṭînin ṭabî‘ati ikinci derecede bârid u yâbisdir. Ḥummâ-yı vebâ’iye ve ṭâ‘ûna ġâyet nâfi‘dir demek fesâdını ve ḥummâ ḥarâretlerini def‘ ider ishâli ve ne mevżi‘den ḳan giderse ḳat‘ iderse ve sümûm-i ḳıtâleyi daḥi def‘ idüp zehirden tenâvül iden âdeme bâd-i zehr-i mârî kadar şâfîdir. Ve ḥarâret-i ateşi izâle eder ve ṭarîḳ isti‘mâli ṣuya ḳoyup bir sâ‘at durdukdan sonra ṣuyun içmektir. Ve cürmü tenzûh ḳursuna ve cevâhir ma‘âcînine dâḫil olur lâkin ṣu ile taṣfiye idüp ḳumdan tenẕîf itdikten ṣonra cürmü daḥi isti‘mâl olunur. Bedenlü ṭaşrasını ṭılâ itmekle mumya gibi a‘ẕâ-yı meksûreyi cebr ider ve ṣalâbetleri giderir. Kibâr u aġniyâ bu ṭînden bardaḳlar yaptırup isti‘mâl iderler. Ol bardaḳlardan ṣu içmek eyyâm-ı ṣayfde ḥarâreti ḳat‘ ider ve ṭâ‘ûn u vebâ vaḳitlerinde ṣuyu iṣlâh itmekde lâ naẕîrdir. Ḥâsılı ḳadr u ḳîmetî bilinecek mübârek ṭîndir lâkin maḥmiye-i İstanbul'un ehl-i sûk ayarları cenâb-ı Ḫâlid bin Zeyd Ebî Eyyûb Ensârî alemdâr-ı Rasûlüllâh ‘aleyhi raḥmetü'l-bârî ḥaẕretlerinin medfenleri olan maḥalde bardaḳ yaptıḳları bayaġı çamurdan ṭîn-i maḫtûme taḳlîd ḳurṣalar yapup mühürleyüp aḥmaḳlara ṭîn-i maḫtûmdur deyüverirler anın nef‘i yokdur bilki sedde getürür ẕararı vardır ẕiyâde ḥâlis olanı sarây-ı âmireye getürdükleridir. Ṭîn-i maḥtûmun bu maḥalde taḥrîr olunan aḥvâli nîce fevâ’id żammıyla Na‘îmâ merḥûmun *Tezkire-i Dâvudî’*den terceme idüp târîḫinde ẕikr itmişdir ki aynıyla terḳîm olundu. *Teẕkire-i Dâvud’*un ibârâtı nîce fevâ’idiyle *Keşkûl* nâm kitâba nażîre olmaḳ üzre tesvîd olunan *Zenbîl* nâm mecmû‘amızın eger avn-i ḫaḳḳıyla tebyîżına muvaffaḳ olursaḳ ẕikr olunsa gerekdir. “Allâhümme yessir merâmenâ”[459] Âmîn.**[125b]**

Ḫafî olmaya ki bu câmi‘ü'l-ḥurûf abd-i ḥaḳîr pür taḳṣîrin âlim-i mu‘allimi olan Pîr Ḳāḍı Yusuf Efendi işbu ṭîn-i maḫtûm-i mübârekin ol mâddeyi kütüb-i

[458] Mühürlü toprak.
[459] Allah amaca ulaşmayı kolaylaştırsın.

tevârîḫ ve siyerde böyle naḳil buyururlar idi ki; *Maḥmiye-i Ḳosṭanṭin mülûk-i Yunân himmetiyle itmâma erip nevbet-i binâ Ayaṣofya maḳāmına erdi dörd dîvâr cevânib-i erbaʻası tamâm olup kubbe-i gerdûn mümâsı daḫi ḫitâma erişti.* Ol eṣnâda ve ol vaḳt-i meymene- ḳırânda

Bâʻiṣ-i ḥilḳat-i zemîn ü zamân
Ol nebiyyü'l-kerîm ve faḫr-i cihan
Ne nebiyy-i şâh-ı enbiyâ ve rusül
Mürşid reh-nümâ-yı ḫayr sübül
Eşrefü'l-enbiyâ ḥabîb-i ḫüdâ
Pîşvâ-yı cihân nebiyy-i hüdâ
Sebeb-i evvel basîṭa-i ḥâk
İllet-i ḥâṣ rifʻat eflâk
Nesḳ-ı ârâ-yı kâr-gâh-ı cihân
Terbiyet-i sâz gülşen-i erkân
Emlaḥ-ı mehveşân siper-i vücûd
Efṣaḥ-ı nâṭıḳān mülk-i şühûd
Ḫuṭbe ḫân ḥalîl faṣl-ı ḫiṭâb
Zînet-efzâ-yı minber ve miḥrâb

Ḥażretlerinin muʻteber mihr u mâh maṭlaʻ-ı ḥurşîd-i risâlet ve burc-ı mâh tâbdâr-ı nübüvvet olan vücûd-i müfîżü'l-ḫayr ve'l-cûd bir raḥm-i mâder-i şefḳat meʼserinden mehd-i cihân-ı saʻâdet u iḳbâle pây-endâz ve gerdûne-i âlem-i izzet ve iclâle saye-bâz oldı. Ol ḥabîb-i ḫâṣṣ-ı ilâhî ve nâḳade baṣîrün erine'l-eşyâʼe kemâ hiye muḳtedâ-yı zümre-i "*yücâhidûne fî sebîlillâh*"[460] pişvâ-yı fırḳa-i "*fe't-tebiʻûnî yuḥbibkümüllâhü*"[461] şehsüvâr-i maʻreke-i "*ḫuzi'l-küffâra ve'l-münafiḳîn*" ṣaf-şiken-i meydân "*ve aʻriż ani'l-müşrikîn*[462] *serv-i cûybâr ḳum fe enzir*"[463] andelîb bostânı "*yâ eyyühe'l-müddeṯṯir*"[464] seyyid-i memâlik.**[126a]**

Ḥace-i mâlik mehter-i bihter cemîʻ âlem

[460] "*Allah yolunda cihad ederler*." Maide, 5/54.
[461] "*Bana tabi olun ki Allah sizi sevsin*." Ali İmran, 3/31.
[462] "*Müşriklerden yüz çevir*." Hicr, 15/94.
[463] "*Kalk ve uyar*." Müddessir,74/2.
[464] "*Ey örtüsüne bürünen*." Müddessir, 74/1.

Server-i sürûr-i benî âdem
Muṣliḫ-i her fesâd
Kilîd-i ebvâb-ı küllü murâd
Enbiyâ maṭlûbu maḥbûb-i ḫüdâ
Efḍal-i alem rasûl-i kibriyâ

‘Aleyhi efḍalü'ṣ-ṣalavât ve ekmelü't-teḥâyâ ḥażretlerinin tebâşîr-i ṣabâḥu'l-ḫayr velâdet- bâ-sa‘adetlerin âmme-i maḫlûḳāt ve kâffe-i mevcûdâta tebşîr ve i‘lân için nîce alâmât-ı uẓmâ u bî-had ve ġâye beşâret-i kübrâ ẓuhûr idüp ḫayli ṣavâmi‘ u debîr-i nâḳûs maḳarlar daḥi

Ol seyyid-i enbiyâ o faḫr-i dû serâ
Ol maẓhar-i ḥâs mu‘cizât-ı isrâ
Geldikde vücûda şevket-i şânından
Lerzende olup yıḳıldı ṭâḳ-ı kisrâ

mâṣadakınca ṭâḳ-ı kisrâ gibi nîce ḳaviyyü'l-esâs binâlar münhedim olmuşdu. Ol ḫilalde maḥmiye-i ḳoṣṭanṭıniyyede Ayaṣofya-i Kebîrin daḫi ḳubbe-i felek-i mümâsı zemîne lerzân u zîrinin ve ḳadr u ḥâline nîce ruhbânân u kefere-i fecere vâṣıl-ı ḳa‘r-i caḥîm ġaḍab u ḳahr-ı yezdân olup ḫülâṣa-i kelâm ve fezleke-i merâm yedi def‘a binâ olunup yine pây-dâr olmadı. Âzim-i dârü'l-caḥîm olan rühbânânindan küffâr tâḳat u ḥâric-i deyrde olmaġla varṭa-i helâkten ṭahlîṣ-ı girîbân eden râhiblerden bir ḥakîm-i âḳıl u ṣâḥib-i iẕ‘ân hezâr fikir ve endişeden ṣonra ol vaḳtin tekfûruna ve sa’ir erkân-ı devleti olan ṣanadîd u ricâle dedi ki bu alâme-ti uẓmâ Ḥazret-i Rûḥullâh İsâ Mesîh ‘aleyhi's-selâmın ye’tî min ba‘dî ismühü Aḥmed deyü ḥaber verdiġi âḫir zamân Peyġamberi Muḥammed-î ‘Arabînin raḥm-i mâderden âlem-i vücûda ḳadem baṣtıġına bî-şek u şâ’ibe-i beşârât-ı ġaybiyye bir işâretdir ki madâm ki ol sürûr-i âlîşân ḥażretlerinin ṣandıḳ-ı le‘âlî’-i esrâr-ı bârî olan dehân-ı hümâyûnları yârı ki reşk-i âver-i zemzem ve ġıbta fermâ-yı kevs̱erdir. Andan bir miḳdâr ḫamîr eczâ’-i ḳubbe vâlâ ile âmîḫte olmaya bu ṭâḳ-ı ekberin pâyidâr olmasına ṣad hezârân **[126b]** hezâr feylesûfân tedbîr-i ilâc idemez deyü ḳat‘î cevâb ḥaḳîḳat-i nişâb ḫitâmında ṭîn-i lisânına sükût urdi. Tekfûr-i mesfûr bu kelimatı râhib-i mezbûrdan istimâ‘ itdikde derhâl zümre-i ruhbânândan infihâm-ı kelama ḳādir bir ḳaç nefer râhib ile bu emr-i

aẕîmin ḥuṣûlünü temennî bâbında bir arżuhal yazup ḥużûr-ı hümâyûn-ı nübüvvet-maḳrûn-i Ḥażret-i Faḫr-i Âlem ṣallallâhü teʿâlâ ʿaleyhi ve selleme irsâl itdiler. Anlar daḫi ḳatʿ-ı mesâlik ve ṭayy-i menâzil u merâḥil iderek ol Ḫâtemü'l-enbiyâ ve'l-mürselîn, Seyyidü'l-evvelîn ve'l-âḫirîn, Rasûlü'ş- şaḳaleyn, İmâmü'l-ḥaremeyn, Hümâ-yı hevâ-yı siyerine beyżâ-yı hümâ-yı saʿadet, Delîl-i sebîl-i şehâdet, Refîḳ-i ṭarîḳ-ı vüṣûl bir, Ser-menzil-i necât u ḥayât, Ḥızır şefîḳ râh ümîd be-ser çeşme-i ḥayât u şebât, Müşteri'-i çarḫ-ı devlet kuṭb-i gerdûn izzet, Nebiyy-i efḍal u ekrem rasûl-i efḫam u aʿẓam beşîr u maṭlaʿ-ı şems, Risâlet- maʿden-i enʿâm, Noḳṭa-i dâ'ire-i vaḥdet, Şemere-i şecere-i ḥikmet, Ḫulâsa-i mevcûdât, Mefḫar-i maḫlûḳāt-ı dürr-i deryâ-yı bî-pâyân u bî-ḳıyâs-i âfitâb "*ceʿalnâ lehü nûran yemşî bihi'n-nâsü*"[465] ḥâzin-i firdevs ḥadâyiḳ-ı ḥaḳāyik kâşif-i rumûz-i esrâr-i deḳāyik ol Şâh-ı serîr-i efrenîş-i ümerâ müştehir biniş

Ṣâḥibü'l-ḳıbleteyn imâm-ı güzîn
Şemʿı pür-nûr-i ḳıblegâh-ı yakîn
Efḍalü'n-nâsi ve mefḫarü'ş-şaḳaleyn
Eşrefü'l-ḥalḳı ve seyyidü'l-kevneyn
Server-i firḳadân-i rikâb ve burâḳ
Şehsüvâr-ı yegâne-i âfât
Gişver-i maʿrifet-i şehinşâhî
Vâḳıf-ı sirrun lî maʿallâhî
Çâr bâliş nişîn sümme denâ
Maḥrem ḳurbgâh-ı ev ednâ

ʿAleyhi efḍalü'ṣ-ṣalavât Ḥażretlerinin meclis-i risâlet-medâr ve ḥużûr-i nübüvvet ḳarârlarına rûymâlin ḳılup arżuhâl-i tekfûru arż ve yek-zebân edâ-yı maṭlab u ġaraż eylediler. Ol ser-defter-i enbiyâ. **[127a]**

Ve serdâr ḳāfile-i aṣfiyâ nebiyy-i müctebâ
Faḫr-i âlem Muḥammed ve Aḥmed
Ol ḥabîb-i cenâb-ı rabb-i vâḥid
Server-i kâffe-i rasûl-i nebî

[465] "*İnsanlar arasında onunla yürüyeceği nur verdiğimiz kimse*." Enam, 6/122.

Şâh-ı ümmet-i Muḥammed-î arabî
Muṣṭafâ müctebâ odur Maḥmûd
Ve ʻaleyhi'ṣ-ṣalavâtü mine'l-maʻbûd
Rasûl-i ḳādir-i muṭlaḳ şefîʻ-i aḳdem ü esbaḳ
Ḥabîb-i ḥażret-i ḥaḳ maḥrem-i esrâr-i mâ evḥâ

Ḥażretleri ke'enne şefḳat ve maʻden-i merḥamet olduḳlarından "*ve emme's-sâ'ile fe lâ tenher*"[466] kelâm-ı şerîfi maġzâsınca ol maẓhar-ı kelâm pür tekrîm "*inneke le alâ ḫuluḳın aẓîm*" [467]ʻaleyhi'ṣ-ṣalâtü ve't-teslîm, meclis-i ḳudsi enîslerinden bir ḳabża ḫâk-i pâk alup ol enhâr u uyûn-i firdevs birinden şerifter ve bihterîn olan mübârek dehân-i muʻciz-i nişânları yârından bir ḳaç ḳatra-i laṭîfe vü naẓîfe ile taḫmîr u teslîm-i yed-i sefîr buyurdular. Anlar daḫi ol yâdigâr-ı aẓîmi ve ol sezâvâr tekrîmi ṣad-hezâr tebcîl u tevḳîr ile bir ḳaç ḳat maḥfaẓalarda ḥıfẓ iderek cennet-i maʻmûre iskelesinden bir sefîneye süvâr olup bâdbâ-güşânîde olaraḳ âzim-i dâr u diyâr oldular. Baʻde'l-eyyâm rûzgâr-ı muvâfiḳ ile ânifen ber-vech-i icmâl naḳş-i berâzine-i ṣaḥâyif-i beyân ḳılınan Limni Cezîresi pîşgâhına geldiklerinde mürûr-i eyyâm u evân ḥasebiyle sefînelerinde olan köze ve variller ḳaṭra-i mâden-i ḥâli olmaġla cezîre-i merḳūmeye yanaşup ol tuḥfe-i behiyyeyi ḥâmil olan râhib daḫi cezîre-i meẕkûreyi temâşâ ḳaṣdıyla cezîreye çıḳup sâḥilini geşt ü güzâr ederken bi-ḥikmetillâhi teʻâlâ ol cevher-i nâ-yâb hoḳḳasıyla râhib-i mesfûrun ḳoynundan deryaya indâḫte olup ol maḥalde deryâ ateş üstünde şorba mi sâli coşa gelüp ḳaynamaġa başlar. Râhib-i mesfûr bu ḥâli gördükde feryâd-günân gitti elden o cevher-i nâ-yâb diyerek sâ'ir rüfeḳāsını bu mâddeden ḥabîr etdikde anlar daḫi yeryerden zemzeme- sâz feryâd ve zârî olaraḳ derḥâl ġavvâṣlar tedârik eyleyüp ḳaʻr-deryâdan ol ṣadefce-i le'âli'-i tâbdâr-ı esrâr-ı **[127b]** ḫüdâ-yı çıḳardılar. Ol âṣâr-ı ol demden berü ol maḥalde eṣer idüp giderek ânifen naḳş-i pür-niyân-i ṣaḫâyif-i beyân ḳılındıġı üzre Arṭamis dedikleri râhib bu aḥvâli kütüb-i müteḳaddimînde müşâhede itmekle ol maḥalde ṣavmaʻa binâ idüp bu vechile baʻde zamân şöhret ârâ olmasına bâʻiṣ olmuşdı. Baʻde zamân telâṭum-i emvâc-i baḥr iʻânetiyle ve kendülere mesken ittihâz eden himmetiyle ol maḥall-i kebîr süknâlar ile doldurulup bir ḳubbe daḫi cezîrenin süsʻatine bâdî oldu.

[466]"*Öyle ise, sakın yetime kahretme (onu horlama)*." Duha, 93/10.
[467] "*Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin*." Kalem, 68/4.

Ez-in cânib ḥoḳḳa-i mezbûreyi râhibler Ḳosṭanṭıniyyeye getirüp ol aṭiyye-i nebevîyi tekfûra teslîm eylediler. Bir rivâyetde ol cevher-i laṭîfi Ayaṣofya ḳubbesinin eczâsına âmîḫte idüp kenar ḳubbe-i vâlâya anınla ṭılâ etdiklerinde bi-mu‘cize-i pâk-i Muḥammedî pây-dâr oldu. Rivâyet-i âḫerde ḳubbeyi binâ idüp ḥokka-i mezbûreyi vasaṭına vaż’ etdiklerinde ḳubbe yerinde karar eyledi. El-yevm câmi‘-i meẕkûrenin ḫüddâmı ol ḥokka vasaṭ-ı ḳubbede mevcûddur demek ḥattâ şevketlü kerâmetlü pâdişâh-ı âlem-penâh-i şehriyâr-i dar-i ispâh maẓhar-ı feṭḥ u nuṣret-i ma‘bûd pâdişâh-ı cihân Ḫân Maḥmûd ḫalledallâhü ḫilâfetehü ḥażretlerinin eyyâm-ı sa‘âdet-i encâmlarında bin yüz ḳırḳ beş (1145/1732-1733) târiḫinde ol câmi‘-i ḳudsiyân mecâmi‘i ta‘mîr u termîm olundukda[468] tafsîli bundan aḳdem te’lîfimizden tesvîd olunan *Heşt- bihişt* ismiyle müsemmâ *Ḳoṣṭanṭiniyye Târiḫi’*nde mesṭûrdur ol ta‘mîr ve termîm ḥaḳîrin dediġi târiḫ şikeste bestesidir ki li-ecli'l-münâsebe bu mecelle-i celîleye tasṭîr olundu.

Cihângîr-i zamâne ṣâḥiü'l-ḫayrât ve'ş-şân
Cenâb-ı ḥażret-i Sultân Maḥmûd Ḫân kisrâ dâd
Şeref-ârâ evvelden muḳaddemiyle taḫt-ı Oṣmâna
Cihânı eyledi ma‘mûr ve âbâd ol kerem-i mu‘tâd
Ḫuṣûsan bu maḳām-ı ḳudsiyyan ârâmı himmetle
Edüp ta‘mîr ḳıldı ḳalb-i erbâb-i ṣalâhı şâd
Ḫüdâ ḫayrını maḳbûl etsin olsun cümle ḥâlinde
Terfîḳı Ḫızır ve İlyas ve delîli ḳuṭb ile evtâd
Ṣa‘îden bir melek geldi dedi ta‘mîrine târiḫ
Ayaṣofyayı ḥaḳḳā Ḫân Maḥmûd eyledi âbâd.
Bu daḫi ṣaḥâyif-i kütüb-i siyerde mesṭûrdur ki
Çünki ol şefî‘-i rûz-i cezâ faḫr-i âlem.
[128a] Ḳā‘idü'l-ceyş enbiyâ-yı iẕâm
Ḫâtemü'l-ba‘ṣi mürselîn-i kirâm
Raḫş-i rân-ı mesâyiḥ-i melekût
Kârdân-i meṣâlih-i ceberût
Şah mesned-nişîn ṣâḥib-i tâc

[468] Ḳubbe iki ḳat olmaġla seyr ü temâşâsına râġıb ba‘ẕ-ı nâs vaṣaṭ-ı ḳubbede bir ṣaġîr ḳubbe emṣâli şey müşâhede etmişler taḳrîben inhâ derûnunda maḫzûn ola ba‘îd deġildir.

İlm-i efrâz manṣıb-i mi‘râc
Melce’-i bî-dilân âvâre
Çâre-i mücrimân bî-çâre
Bâ‘is-i ḫilḳat-i zamân ü zemîn
Ḥâdi’-i âzimden râh-i yaḳîn
Faḫr-i âlem Muḥammedî arabî
Şeref-i dûdmân muṭallebi

Sâlifü'ẕ-ẕikr mesfûrûn râhiblere murâdları üzre maḥż-ı lüṭf u keremlerinde ol tuḥfe-i behiyyeyi kerem buyurduḳlarında aṣḥâb-ı güzîn rıḍvânellâhi te’âlâ ‘aleyhim ecma‘în hazârâtı bu emri istiġrâb idüp ol şem‘-i ḫândân-ı nübüvvetin sâyesine mânend pervâne cem‘ olduḳlarında küffâr u müşrikînin zü‘m-i bâṭıl ve âyin-i fâsid ve küfr-i âmizlerini icrâ etdikleri kenîselerin ḳubbesi pâyidâr olmaḳ için bu güne bezl-i himmetlerinde su’âl etdiklerinde ol buḳ‘a-i ażîme ba‘de'l-müdde ümmet-i merḥûmuma ibâdet-gâh olacaġı taḳdîr-i ezel-i lem yezelîden muḳadder olmaġla li-ecl-i hâzihi murâdlarını is‘âf etdik buyurdular. Bu daḫi mu‘cize-i peyġamberîden olduġu bî-iştibâhdır.

Leyle-i mübâreke-i mi‘râcda derûn-i firdevs birine ol faḫr-i kâ’inât ve di'l-mevcûdât Muḥammed şah-i lâciverdî serîr ṣallallâhü ‘aleyhi ve sellem ḥażretleri duḫûl idüp *Heşt*-bihiş’ti eṣnâ-yı geşt ü güẕârda muṭâf firişte-gân bir ma‘bed-i cennet ẕî-şân müşâhede buyrulup şeref-i ḫizmet-i rikâb-ı Aḥmedîn ile şeref-yâb olan Cebrâ’il ‘aleyhi's-selâma su’âl buyurduḳlarında Ḳosṭanṭıniyye şehrinde Ayaṣofya nâm ma‘bedin mümâsil şeklidir. Kiba‘de zamân ümmetine mescid ola gerekdir be-herdem yetmiş bin melek bu maḳāmı ṭavâf ederler. Her kim ümmetinden ol mescidde iki rek‘at namâz ḳıla bu kadar melâ’ike ṣevâbına nâ’il olur buyurdular. Bu baḥṣi mevlâna Niṣârî târiḫinde ẕikr etmiştir ki terḳîm olunan emrin ṣıḥḥatine delîl olmaġla îrâd olundu.

Bî-ḥad be nihâyet ṣalavât ü teslîm
Ez-kâ-yı taḥiyyât ve dürûd ü tekrîm
Olsun o rasûli's- ṣaḳaleyne vâsıl
Âṣârı olup mezîd-i ḳurb-i ta‘ẓîm

Ṭîn-i maḫtûm aḥvâlinde aḳvâl-i keşîre ve nîce tafṣîlât vardır ki mufaṣṣalâtda muṣarraḥdır ve kütüb-i ṭıbda ḫavâṣṣına müteʻallıḳ taḥrîr olunan ḥükemânn iḥtiyârâtı tesvîd olunan mecmuʻa-i kebîrin eger itmâmına mütevaḳḳıf olursaḳ bi-tafṣîlihâ inşâallâhü teʻalâ nikâşte-i ḳalem-i beyân ḳılınsa gerekdir bu maḳāmda eṭıbbâ-i müteʼaḫḫirîn İbn-i Sînâ mânendi rûḥü'l-ḥükemâ mesîḥi'n-nefs merḥûm İsâ Efendinin müfredâtında olan **[128b]** bir ḳaç kelimâtı terḳîm ile Ṭîn-i maḫtûm aḥvâlini ḫitâma erdirelim tâ ki taḥrîrâtımız miski'l-ḫitâm ola netîcesi bu ki terkîbde Ṭîn-i maḫtûm ve kil-i maḫtûm derler baʻż-ı avâm cîyn- mâ-cîyn bardaġı dedikleri aġrebdir.

Fârisi Kil be-mühr-i süryâni çeşmen ve ġayşen
Rûmî Felâ ġâlimîn ve bî-zûlû monuz ve limno ḥumadır.
Foġlisun Yunânî ṭîn-i gâhî daḫî ġarbîdir.
Terre ṭînen lâ-tin-i tayârâ esliyâ ẕâ efrencîdir.
Ṭînü'l-maġâra ve ṭînü'l-heybet ve ṭînü'l-heykel daḫi arabîdir.

Bu üç aḫîr ki arabî ismin sebeb-i tesmiyesi Arṭamis râhib ol maḥalde maġara şekl-i ṣavmaʻa ve heykel yapdıġıdır.

Müfredâtta der ki Ṭîn-i maḫtûm Limni Cezîresinde olur ol vilâyet kâfir elinde iken żâbiti kendi taṣvîrin balçıġa mühürler imiş. Şimdi vilâyet beyi ve ḳāḍısı aġustosun on beşinde ol cezîrede bir maġara gibi olan yere varup bu ḫâk-i pâkı andan çıkarırlar. Ertesi ġayri çıḳmaz ḳāḍısı mühürleyüp vilâyet vilâyet gider ve bu maḳūle mühürlü balçıḳ ġayri yerden daḫi gelir derler. Bunun için daḫi nîce aḥvâl yazmışlar. Bu taḥrîrât bizim taḥrîrâtımıza nevʻan muḫâliftir. Bundan sonra ḫavâṣṣını yazar ṣadedimizden ḫâric olmaġla bu kadarla iktifâ olundu.

Tîrâ-yı esb-i ḫâme şıcradın meydân-ı maʻnâda
Biraz daḫi stabl maksadı ki kil yemek kesdir
Murâdın ḳapudân paşaların ahvâlini zikr iken
Nedir bu mûcib-i taṣdîʻ maḳālât dırâz pesdir
Cû buldu ṭîn-i maḫtûm ẕikri ġâyât
Şürûʻ itdim yine maḳṣûda bi'ẕ-ẕât

3.63. KILAVUZ ‘ALİ PAŞA

Paşâ-yı merḥûm daḫî Devlet-i ‘aliyye-i ebed-peyvend-i Oṣmâniyyede ve gerek enderûn-i hümâyûn-i sultânîde nîce ḫidemâtda müstaḫdem oldukdan sonra defterdâr-ı şıḳḳ-ı evvel rütbe-i celîlesiyle mükrem oldu. Ba‘de'l-azl işmetlü iffetli Vâlide Sultân ḥażretlerine kethüdâ ve bin altmış sekiz Şevvâlinde (Şevvâl 1068/Temmuz 1658) Ṣadr-ı a‘zam Köprülü Meḥmed Paşa, Erdel üzerine ser‘asker oldukda Dâmad Topal Ṣarı Ken‘an Paşa azlinden rikâb-ı hümâyûnda ḳā’im-maḳām-ı âlî-maḳām oldu. Feżân-i maġâzî şehbâzı sâbiḳu'ẕ-ẕikr merḥûm Deli Ḥüseyin Paşa Gâzînin def‘a-i ṣâliṣede azlinde vâlide sulṭân müşârün-ileyhâ irâdesiyle bin altmış doḳuz Rebî‘ül-evvelinin yedinci (7 Rebî‘ül-evvel 1069/3 Aralık 1658) günü ḳapudân-ı deryâ oldu. Baḥr-i Siyâh cânibine sefer idüp geldikde bin yetmiş Ṣa‘banının beşinci günü (5 Ṣa‘ban1070/16 Nisan 1660) dârü'l-cihâd Belġrad cânibine ser‘asker ta‘yîn olundu ol eṣnâda manṣıb-ı ḳapudânpaşa ṣâniyen Ḥüsâm Bey-ẕâde diger ‘Ali Paşa'ya tevcîh olundu. Vaḳtinde boġazda olan ḳal‘alar binâ olunmuşdu. Engerüs cânibine sedâr ta‘yîn olundukda bir mikdâr asker ẓafer şi‘âr ile varup cem‘iyyet-i a‘dâyı tefrîk ve Varda ḳal‘ası muḫâṣara ve tażyîḳ idüp ḫâh ve nâ ḫâh ol ḥışn-ı ḥaṣîni cemî‘ mühimmât ve tetimmâtıyla dâhil-i mülk-i yemîn sulṭân ḥarîme eylemişdir. Şecâ‘atla silahdâr bir vezîr-i ḳahramân-i naẓîr idi. Bunlar daḫi Ṣultân Meḥmeh Ḫân-ı Râbi‘ ḫiẕmetlerinin ahd-i hümâyûnlarında on yedi ay miḳdârı ḳapudân olmuştur.**[129a]**

Bundan esbaḳ terceme-i aḥvâli işbu maḳāle-i muḫtaṣarada ṣebt-i ṣaḥâyif-i beyân ḳılınan Hüsam Bey-ẕâde ‘Ali Paşa merhûmun ferzend-i fürûzende aḫteridir. Vâlidi ḳapudân-ı deryâ naṣb u ta‘yîn olundukda mezbûr daḫi vâlid-i âlîşânı himmetiyle ümerâ’-i deryâ zümresine mülḥaḳ olmuşdu. Nihâdında mużmeri şecâ‘at u merdâne ki muḳteżâsınca vuḳû‘ bulan esfâr-ı baḥriyyede harekât-ı dilâverânesi meşhûr ṣıġâr u kibâr olmaġla vâlid-i şefḳat-şi‘ârı müşârün-ileyh ‘Ali Paşa def‘a-i ṣâniye ḳapudânlıġında bin yetmiş iki senesi mâh-ı Cemâziyel-âḫirinin yirmi ikinci (22 Cemâziyel-âḫir 1072/12 Şubat 1662) günü müntaḳıl-i dâr-i bakā olup felek-i vucûdî vezân-ı bâd ecel-i mev‘ûde birle ṭûfanzede-i baḥr-i adem oldukda ṣâhibü't-terceme ferzend-i mes‘ûd âḳıbet Maḫmûd Çelebi Abdülḳādir Paşa cânşîn mesned-i pederi olmuşdu. Ḳırḳ gün miḳdârı manṣıb-ı ḳapudâniyle tebcîl ba‘de ẕâ ġamz-i

ġammâzın bed-nihâdan ile ol câh-ı vâlâdan azille tenkîl olundu deyü bin yüz ḳırḳ dört târîẖinde (1144/1731-1732) târîẖinde ġavṭa-hûr lücce-i ġufrân Emîr Buhârî Şeyẖi Meḥmed Şeyẖi Efendi merhûm maġfûrün-leh Kâtib Çelebînin *Taḳvîmü't-Tevârîẖ* demekle be-nâm muẖṭaṣar mu'teberine taḥrîr buyurdukları ẕeylinde mesṭûrdur. Amma ulemâ-yi Rûmun ercümendi Mevlânâ Râşid Meḥmed Efendi manṣıb-ı ḳapudânîye tevcîh olunmuşken der-aḳab ol rütbe-i âliyeden azille tenzîl olunup manṣıb-ı ḳapudâniyle birkaç gün muḳaddem Diyarbekir Eyâleti tevcîh olunan Kara Muṣṭafâ Paşa tebcîl olundu deyü târîẖinin cild-i evvelinde terḳîm etmiştir. Vallâhü a'lem.[469]

3.64. MERZİFONÎ ḲARA MUṢṬAFÂ PAŞADIR

Ulemâ'-i Rûmun **[129b]** ser-bülendi fuḍalânın ercümendi şu'arânın imrü'l-ḳaysi kendi mânendi merhûm ve maġfûrun-leh 'Oṩman-ẕâde Aḥmed Tâib Efendi ẖizmetleri te'lîflerinden *Ḥadîḳatü'l-vüzerâ* nâm bir sâle-i mu'teberesinde nikâşte-i ṣaḥâyif-i taḥḳîḳ ḳılındıġı minvâl üzere bin ḳırḳ dört târihinde (1044/1634-1635) âlem-i ẓulmet-âmîz raḥm-i mâderden mehd-i nûrânî-i cihâne pây-endâz-ı velâdet olmuştur.

Şu'arâ-i Rûmun
Süḥbân ve Ṣâib bedeli merhûm Cevri Çelebînin
Asker-i şâhî düşünce fetḥine târîẖ olur
Aldı Baġdadı adüvden ceng ike Sulṭan Murâd
İẖtirâ'ı ṭab'-ı ẖâṣṣı olan târîẖ-i ġarrâsı

ḥesâbınca bin ḳırḳ sekizde (1048/1638-1639) vâḳi' Baġdâd-ı Behiştâbâd seferi eṩnâsında ẖilâl-i ma'rekede şehîden âzim-i ravża-i dârü's-selâm olan Oruc Bey nâm merd-i şecâ'at- destgâhın

Ferzend ṣa'âdet-mendîdir ṣadr-ı a'zam-ı esbaḳ
Nâ'il-i fetḥ u ẓafer maẓhar-ı iltâf-i ẖüdâ
Bü'l-fütûḥ ya'nî Köprülü Meḥmed Paşa
Pederi ile alâḳa-bend-i müdâhale olmaḳ taḳrîbiyle

[469] En iyisini Allah bilir.

bâliġ meblaġ-ı rüşd u isti‘dâd oldukda istişḥâb idüp mânend-i eb-i müşfiḳ icrâ-yı merâsim-i müvâsât ve oġlu Aḥmed Bey ile sencîde-i mîzân-ı müsâvelet etmişdi. Vezîr-i müşârün-ileyh Köprülü Meḥmed Paşa raḥmetüllâhi ‘aleyh nâ’il-i ṣadâret-i uẓmâ ve ḥâyiz-i şeref-i mesned-i vekâlet-i kübrâ oldukda

Telḫîsi naṣb idüp Vecdi Efendinin
Mülk-i pâk-i Yanova feṯḥ-i Meḥmed Paşa

mıṣra‘ı târîḫi olan Yanova fethi müzdesiyle rikâb-i hümâyûn-i pâdişâhî rub‘-i meskûne irsâl etdikde hiẕmet-i merḳûme muḳābelesinde bin altmış sekiz Ẕi'l-hiccesi evâhirinde (30 Zi'l-hicce 1068/28 Eylül 1658) mîr-ahûr-i ṯânî bin yetmiş Cemâziye'l-âḫiresi evâḫirinde (29 Cemâziye'l-âḫir 1070/12 Mart 1660) Silistre Beylerbeyiliġi ile rü’yet-keş izz ü kâmürânı olup bin yetmiş iki Recebü'l-müreccebinde (Recep 1072/Mart 1662) Diyârbekir Eyâleti tevcîh olunmuşken üç dört gün murûrunda ânifen tercemesi nikâşte-i kelâm beyân ḳılınan Ḥüsam Bey-ẕâde merhûm ‘Ali Paşanın **[130a]** ferzend-i dil-pesendi Abdülḳādir Paşa yerine câh-ı vâlâ-yı ḳapûdânî ile maẕhar-ı ikrâm-ı pâdişâh-i dâr-i aġlâm ve bî-müdânî ve bin yetmiş üç mâh-ı Ramażânü'l-mübârekin beşinci (5 Ramazan 1073/13 Nisan 1663) günü rikâb-ı hümâyûn ḳāim-maḳāmlıġı merci‘-i erbâb-ı imâle ve emânı olmuştu. Yetmiş altı Ramażân-i şerîfinin yirmi birinci (21 Ramazan 1076 /27 Mart 1666) günü manṣıb-ı ḳapudânî tafṣîl-i terceme-i aḥvâli âtî şîr-pîşte-i zâr şecâ‘at ṣiârim miġvâr nistân cesâret-i ḳaplan diġer Muṣṭafa Paşa’ya tevcîh olunup rikâb-i hümâyûn ḳā’im-maḳāmlıġı ibḳā olundu. Ṣadr-ı a‘ẓam Köprülü-ẕâde Fâżıl Ahmed Paşa ile hem inân esb-i çûbîn olduġundan mâ‘adâ kendinin ṣadâḳat u istiḳāmet ve temşiyet-i ümûrda ḥüsn-i ictihâd u ḥirâmeti olmaḳ ḥasebiyle on dört kâr-fermâ-yı mesned-i devlet ve iḳbâl u ṣadr-ı a‘ẓam ekṣeriyâ sefer ile meşġûl olduġundan mesned-i ḳā’im-maḳāmîde vezîr-i a‘ẓamlar gibi ḥâ’iz-i şöhret-i şân-i istiḳlâl olmuşdu. Seksen yedi Ṣa‘bânında (Ṣa‘bân 1087/Ekim 1676) vezîr-i a‘ẓam müşârün-ileyh Aḥmed Paşa ḥulûl-i ecel birle dest-keş-i dâmen-i emel oldukda yerine bi'l-fi‘l rütbe-i â‘liye-i ṣadâreti iḥrâz ve mühim-sâzi’-i ümûr-i mülk u millete aġâz idüp ol demde şu’arâ-yı benâmdan Rüşdi merḥûm demiştir.

Târîḫ âleme tebşîr idüp Rüşdü yedi târiḫini
Aldı mührü eline Muṣṭafâ cihân oldu ṣa‘îd

Seksen doḳuz Rebî‘ül-evvelinde (Rebî‘ül-evvel 1089/7 Mayıs 1678) aḳṣâ-yı bilâd-i şimâliyede vâki‘ Çehrin Ḳal‘asını dest-i küffâr-ı ḫâk-sârdan nez‘ idüp çehre-i nâ-pâk-ı adüvvî bed-fercâmı sille-i tîġ-i ḳahr ile şikest etdikde yine mûmâ-ileyh Rüşdi merḥûmun dediği târîḫdir.

Fethini gûş eyleyüp Rüşdü dedi târiḫîni
Muṣṭafâ Paşa döküp seyfiyle aldı çehrini
Gûş edince fetḥini Rüşdü dedi târiḫini
Ceng ḳaḥrıyla bozuldu kâfirin çehrini heb
Ḳırdılar çehrin içinde müşrikîni nü’minûn
Hazret-i ḳur’an içinde düşdü târîh-i gâlibûn**[130b]**
Kezâlik ibtidâ-yı ṣadâretinden şu‘arâ-yı zamân
Vehbî; cem-i devre vekîl-i muṭlaḳ oldu Muṣṭafâ Paşa
Behçetî; dediler ṣadra geçti âṣıfâne Muṣṭafâ Paşa
Nâbî; yed-i yümniyle aldı mühr-i adlî Muṣṭafâ Paşa

Doḳsan dört Cemâziye'l-evvelinde (Cemâziye'l-evvel 1094/Mayıs 1683) iḳtiżâ-yi ḥükm-i ḳażâ ile Nemçe sefer-i şûmuna taḥrîk-i rikâb ve sene-i mezbûre Ramażânında bi-taḳdîri'llâhi'l-meliki'l-vehhâb münhezimen Mostar-ı Belġrada ṣarf-ı inân avdet u iyâb eyleyüp ḳuvve-i mâliye u miknet-i iḳbâliyesi ile tedârik-i mâ fâtesini ve şitâb üzre iken cünḥa-i taḳṣîr u töhmet-i sû’-i tedbîr ile ṭaraf-ı ḥilâf-gîrândan telefine iḳdâm ve doḳsan beş Muḥarreminde (Muharrem 1095/Aralık 1683) tîġ-i ser-tîz-i ġaḍab u ḳahr-i pâdişâhî ile i‘dâm olundu. Dört iki ay ḳapudân olup müddet-i vezâreti yedi buçuk ayı mütecâviz ve sinni aḳd-i ḫamîsine mütenâhir dânâ-yı deḳāyiḳ ümûr-i dîn u devlet şenâsâ-yı menâẓım-ı aḥvâl-i mülk u millet reşîd ve ġayûr-i kerîm ve vaḳûr-i düstûr saṭr-ı şu‘ûr idi.

Fuḍalâ-yı dehrin ercümendi Mevlâna Râşid Meḥmed Efendi târîḫinin cild-i evvelinde der ki düstur-i mezkûr ‘aleyhi raḥmetüllâhi'l-meliki'l-ġafûr icrâ-yı ḥükm-i vezâret ve iżhâr-ı şân-ı ṣadâretde ensâ-yı evṣâf-ı keremâ-yı esḫiyâ eslâfa idüp erbâb-ı ma‘ârif u kemâlata bezl-i avâṭıf ve salât itmekle medḥ u sitâyişinde iḫtirâ‘ olunan ḳaṣâyid u tevârîḫ ve ebyât ile devâvîn-i şu‘arâ vü büleġâ belliġ mâ beleġa memlû bir müşîr-i mün‘im ve aṭâ-ḫû olduġundan mâ‘adâ âṣâr-i ḫayriyyesinden şehr-i nâ-şinevde mu‘âdil-i maḥmiye-i Ḳosṭanṭıniyye-i cennet-mümâsilde ve reşk-i memâlik-i

Yunan u Ġırnata şehri İstanbul Pîşgâhınd‘a vâki‘ Ġalaṭada ve maḥrûse-i pür-meymene-i dârü'n-naṣr ve'ẕ-ẓafer Edirne’de kez̲âlik Cidde-i ma‘mûrede cevâmi‘ u mesâcid ve her biri menba‘-ı ‘aleyhi'l-ḥayât çeşmeler inşâ ve daḫi masḳat-ı re’si olan Merzifonu ḥubbü'l-vaṭan mine'l-îmân kelâm-ı şerîfine ri’âyeten cevâmi‘ bezzâzistân binâsı ve şîr ü şekerden lezîz mâ’-i laṭîf icrâsıyla ihyâ idüp kaṣaba-i mezbûrenin daḫi **[131a]** bir belde-i azîme olmasına bâdî u müsteclib-i teveccühât-ı râyic ve âdî olmuştur. Bilâd-i Ḥicâzîde olan ma‘mûre-i Ciddede ecras murâd itdikleri mânın menba‘ı ḳuvvet-i ḳāhire salṭanata muhtâc bir iken ṣarf-ı bâzûyu himmet ile birkaç şehre ḳarîb maḥalleden getirdip lâkin ḫulûl-i ecl-i ḫitâm-i merâma ruḫṣat u mühlet vermemekle fenâ-yı şehirde ḳalup ehâli-i Cidde ḥâlâ ol ṣudan intifâ‘ u irtivâ ve dâ’ima bir ṣâḥib-i himmetin mübâşeretiyle itmâm-ı maṣlaḥatı cânib-i ḥaḳdan ricâ etmede derler ve Ḳayṣariyeye ḳarîb İncesu demekle ma‘rûf maḥal ġâyet maḫûf ve ḫaṭar-nâk ve maḥall-i mezbûre müstevlâ olan türedi u eşkıyâ sebebiyle tüccâr ve ebnâ-yı sebîl mürûr u ubûrdan kalınmaġla maḥall-i mezbûru kendüye temlîk itdirip câmi‘ u ḥamâm ve medrese binâ ve ḳırḳ nefer müstaḥfiẓ ta‘yîn ve etrâfını muḥâfaża itdirmekle maḥall-i mezbûr hâlâ bir każâ-i mamûr ve merhûm müşârün-ileyhin cümle-i evḳāfından İncesu muḳāṭa‘ası demekle meşhûrdur. El-hâṣıl vezîr-i müşârün-ileyh Köprülü Meḥmed Paşa merḥûmun ṣadâretinden yevm-i şehadetine gelince ale'd-devam müsâ‘ade-i rûzgâr ile ṣâd-kâm olup vüs‘at dâ’ire-i izz ü iḥtişâm ve keṣret-i ittibâ‘ u ḫüddâm ile beyne'l-emṣâl ḥâ’iz-i ḳaṣîbi's-sâbıḳ kâm u nâm idi. Erbâb-ı re’y u tedbîr ma‘nâda hümezeyân-ı ittifâḳdır ki eger asker-i İslâma Beç muḥârebesinde teveccüh eden nikâbet u nekâl için vezîr-i müşârün-ileyhin katline isti‘câl olunmayup bu vâḳı‘anın tedâriki görmeġe imhâl olunsa telâḳî’-i fâ’ite-i kâre ṣûret vereceği câ-yı eşkâl degil idi. Hattâ Beç avdetinde katl olunan Bidun Vâlisi İbrâhim Paşa müşerref-i vefât olduġu nefs-i vâpesinde vaṣıyyet idüp egerçi bu âdem ḥâlâ **[131b]** benim helâkime müsâra‘at üzre olmaḳ ḥasebiyle ḫâsm-ı cânım ve adüvvi bî-emânım olduġu muḥtâc-ı beyân deġildir. Lâkin Devlet-i ‘aliyyenin bu âna dek müstaġraḳ-ı nân ni‘meti olduġum ecilden huḳûḳ-ı bendegîyi edâ için pâdişâhımızdan ricâ ederim ki töhmet-i inhizâm ile bir böyle ḳuvvet u miknet ṣâḥibi vezîrin ḳatl u i‘dâmına iḳdâm etmeyüp bu işin hüsn-i ṣûret bulmasını yine anın gerden iktidârına tahmîl eyleye ki külliyetli etbâ‘ vü kelâm-i âlem-i mutâ‘ ṣâḥibi bir vezîr ġayret-semîrdir. Yine bundan ġayrı vezîr bu ġâ’ileyi sed ve dâmen-i mülkden dest-i

ta‘addî’-i a‘râbî red edemez deyü ḫatm-i kelâm eylediġi mütevâtirdir. Merhûm vâlid-i mâcidim cennet-mekân firdevs-i âşiyân.

Âsumân feṣaḥatin mührü
Mâhî burc-i belâġatin şehri

Maḳāle-i inṣâf ve aḥkâm-ı ma‘delet ittiṣâfında der ki: Merzifonî Ḳara Muṣṭafâ Paşanın tama‘ u kibri sebebiyle ḫilâf-ı şer‘ u ḳānûn bin doḳsan dört târîhinde (1094/1683) Beç seferine gidüp şer‘an ve aḳlen nâ münâsib hareket olmaġla asker bî-hesâb ictimâ‘iyla varmışken muġâyir irâde-i rabbânî olduġu ecilden hezîmet-i fâḥişle münhezim olduġundan ġayri meyâne-i askere min indillâh mebṭûn illeti müstevlâ olup rub‘ı selâmetle Belġrad’a ancak gelebildi. Bu sefer nüḫûset iṣmi sebebiyle baḫt-ı devlet ser-nigûn olup ḳırḳ ale't-tevâlî kâfir ġâlib ve asker-i devlet-i ‘aliyye maglûb olup iki pâdişâhlık mülk-i azîm ve hatta-i cesîm naṣîb-i küffâr dûzeḫ-ı ḳarâr oldu. Kemâl-i vehn uża‘f sebebiyle Devlet-i ‘Aliyyede nâm-ı sîm münḳarıż olmaġla akçe bedeni nüḫâsdan manḳır kesüp ḳul mevâcibin ol maḳûle-i naḳra-i daġal ile verdiler. Hattâ yanıḳ altında rü’esâ-yı asker ile ḥîn-i istişârede Muṣṭafâ Paşa cümleye ḫiṭâb idüp mesmû‘ olan câsâr-ı tebeh-kâr budur ki bu ḳal‘aya muḥâfız-ı vâfire ve mühimmât-ı keṣîre ile istiḫdâm vermiştir. Eger bu kal‘anın muḥâṣarasına **[132a]** şürû‘ edersek dûr ü dirâz muhârebeye muḫtâcdır bu vechile askerimiz zedelenip maḳṣad-ı aḳṣâ olan Beç üzerine varılmaḳ dâ‘iyesi ber-ṭaraf olur. Bu bâbda re’y-i ḥasen ve emr-i müstaḥsen budur ki nehr-i Râbeye cisirler vaż‘ olunup ale'l-ġafle Beç Ḥisârını muḥâsara ederiz.

Fettâḥ vü mu‘în-i azze şânühü Beç Ḳal‘ası fetḥin müyesser ederse bu ḳal‘ayı daḫi nîce ḥuṣûn-i ḥaṣîneyi ceng ü cidâl ḳabża-i teṣḫîre getirmek ḳābildir dedi ki öteden beri serdâr-ı merḳûmun cây-gîr żamîri bu mâdde olmaġla kimseden ṣâdır olmayup cümlesi bu re’y-i ṣaḫîfi murâd-ı âsafî üzre pend itdiler ve serdâr-ı ekrem Muṣṭafa Paşa bu dâ’iyeye düşmüştür. Bizim mu‘ârażamız semend-i re’y-i serdârının ṭaraf-ı müstaḫye aṭf-ı inân ircâ‘ ve azmini taḥvîl edemez belki re’yine mu‘ârıż olanlara buġż u kin idüp ḳahr u tezlîl ve yâ katl-i iz‘âc ede deyü benzeyen zemzeme-sâz el-emrü leküm ve'l-emrü emrüküm cevâbıyla serfürûz-i perde-i tefekkür olup hużżâr-ı meclisden re’y-i âṣafîye muġâyir söz ṣâdır ve cünbüş-i carh u ta‘dîl zâhir olmadı. Hemân Bidun vâlisi olan vezîr-i müşîr düstûr-i pîr u âkıl ve ṣâḥib-i tedbîr ve

bezr-i cemher-i nazîr mekârim pîşe İbrâhim Paşa ki beyne's-ṣıġâr ve'l-kibâr Uzun İbrahim Paşa demekle iştihâr bulmuştur. Paşâ-yı mûmâ-ileyh fi'l-ḥaḳîka bir kâr-dân-ı âḳıbet-endîş olmaġla ġayret-i dîn ü devleti der-pîş idüp baḳ a efendim iẕn-i şerîfin olursa ben ḳulun bir hikâye basṭ edeyim. Egerçi dünyâda işidilmedik söz yokdur ancak bu maḥalde îrâdı münâsib olup fâ'ide-i azîmeden hâlî deġildir. Selef sırtını gûş etmede ḫalefe fevâ'id-i aẕîme vardır dediġinde vezîr-i a'zam ve serdâr-ı ekrem cenâb-ı Muṣṭafâ Paşâ-yı efḫam ḥazretleri cevâbında söyle paşaya ya müşâvereden murâd ve şâvirhüm fi'l-emri fermân-ı **[132b]** Ẕü'l-celâl vâcibi'l-imtiṯâlle me'mûr olmamızdan maḳṣûd bir maṣlaḥatın ḥüsn u ḳubḥu söyleşip cümlenin müstaḥsen gördükleri re'yi ne ise anınla amel eylemektir dedi. Ol vezîr ez-saṭv-ı tedbîr daḫi basṭ-ı maḳāl ḥikmet-pezîr ve fevâ'id-i istimâl idüp eslâf-ı mülûkden bir pâdişâh-ı derya nevvâl muḳarreblerinin akl u dirâyet ve fikr ü kiyâsetini temyîz için üç bin sikke-i ḫayi dîvânhânesinde mefrûş olan ḳaliçenin miyânına nihâde ve her kim bu zer-i mesbûk ve derâhim-i meskûku ḳaliçeye vaż'-ı taḳdîm etmeden olursa şîr-i mâderi âsâ kendüye ḥelâl olsun deyü ifâde etdikde her biri aya bunun tarîḳı nedir deyü mertebe-i idrâki üzere tefekkür ve ḫavṣala-i aḳl u şu'ûru kadar taṣavvur etdikden sonra bunun imkânı me'mûl olmayup bu da'vete taṣaddî ġalebe-i cünûn u sevdâya maḥmûldür deyü cevâb verdiler. Amma içlerinden biri cibilliyetinde merkûz olan vüfûr fikr ü firâset ile żamîr-i münîr-i pâdişâhîden güzerân eden ma'nâ ne olduġun iz'ân ve eger himmet-i pâdişâhî olursa fermânınız üzre aḫzine ḳulunuz mübâderet ederim deyü istîzân eyleyüp âyine-i merâmına rûy-i müsâ'ade gösterilmeġin ḳaliçenin bir köşesinden yapışup düşürerek altunu aḫẕ ve yine ḳaliçeyi bast u ferş ederek yerine geldikde şehr-i yâri güzîn fikri dûr-bîn u firâset işâbet ḳarînene taḥsîn u sâbâş birle aẕîm iḥsân ve ba'de zâlik mezbûru naẕar-ı iltifât-ı mülûkâne ile maḥsûd emṯâl u aḳrân eylediler. Benim devletlü semâḥatlüm sulṭânım ḥużûr-i şerîfinizde bu ḥikâye îrâdına cesâretten ġaraż ḳıṣṣadan ḥisse alınmaḳdır.

Li-münşi'ihi:
Nîce elifler idüp yazdılar aḫbâr u ḳıṣaṣ
Rahimehüllâhü lehüm ya'nî gürûh-i ulemâ
Ġarażını bunca meşaḳḳatden oladın ancak**[133a]**
Ḥiṣṣe-yâb olmaḳ içindir selefe er dânâ

Ve'l-ḥâṣıl benim inâyetlü efendim bu bâbda ḥâlâ münâsib olan bu yanıḳ ḳal‘asının ibtidâ fetḥ u tesḫîrine esbâb-ı sa‘y ve ihtimâmı tertîb ve Tâtâr adüvvü şikârı bir miḳdârı asâkir-i cerrâr ile aḳına ṣalup memâlik-i küffârı taḫrîb itmektir. İnşâallâhü te‘âlâ bu ḳal‘anın fetḥi müyesser olunca ṭarf-i ṭaraf-ı memleket a‘dâ-yı dîni ġâret u taḫrîb itdirmekle ḳılup kâsiyelerin kemâ yenbaġı terhîb idüp

Aḳın idüp memleket-i küffâra Tatar leşkeri
Gösterip a‘dâ-yı dîne dest-berd-i ḥaydarî
Feth idüp etrâf ve eknâfında olan kişveri
Beçe doġru ba‘d-ezîn cek heybetiyle askeri
Görünce kâfir diye ey rüstem-i aṣru'l-emân

Ba‘de'l-fetḥ ve't-terhîb siz daḫi ḳal‘a-i mezkûrenin muḥâfaẓasına kadar kifâye asâkir-i müslimîn ta‘yîn ve müstaḥfiẓîn taḳvîm ve kendiniz daḫi ba-izz u sa‘âdet u iclâl eyyâm-ı şitâyı dâru'n-naṣr Budin’da geçirmek üzere taşmîm buyurup birkaç kat daḫi tanẓîm-i askere mübâderet ve tetmîm-i mühimmât u edevât-ı ḥarbiyyeye mübâşeret buyurursuz. Bu vech üzre melâ‘în-i ḫâsirînden gereġi gibi aḫẕ-i intiḳām ve s̱âr alındıġından mâ‘adâ dil-ḥûn üzre ṣulḥ u ṣalâḥa daḫi tâlib u kemâl ḫavfından a‘dâ-yı bed-li’âm u nâ fercâm bu kâra râġıb olup bu cihetle dîn ü devlete büyük ḫiẕmet

Etmiş olursuz ve elsine-i ḫavâṣ ve âm
Bir ġazâ itdin ki hoşnûd eyledin Peygamberi
Bil ki Cibrîli daḫi vallâhü a‘lemü bi'r-reşâd
Deyü zebân-güzâr ve ilâ yevmi'l-ḳıyâm nâmınız
Dillerde mânend-i Rüstem-i dâstân olup
Rüstem-i aṣr ve kahraman-ı zamân
Behmen-i dehr Muṣṭafa Paşa
İtdigi ġazvi etmedi zâller
Çend eṣîr pîşe heycâ

misdâkı matla‘-ı dîbâce-i fetih nâmeniz **[133b]** olduġundan mâ‘adâ rikâb-ı ḫüsrevâneye rûy-mâlîde ḳılındıḳda lisân-ı hümâyûndan idüp a‘dâ-yı dîni pây-mâl îy asf-ı dânâ nişâṭ-ı şerbet fetḥ u zaferle şâd-mân geldin ḫiṭâbına maẓhar olursuz. Yoḫsa

bu kal‘a vesâ’ir Beç’e varınca ceb-i verâsette olan palanḳalar dest-i a‘dâ-yı bî-dînde dururken bunları geri bırakup Beç Kal‘asını muḥâṣara sevdâsıyla azîmet itmek bir vechile ma‘ḳûl ve münâsib değildir. Siz a‘lemsiz deyü bu cevâb siḥḥat-i nisḥâb ile ḫatm-i kelâm eyledikde cenâb-ı Ḫazret-i Serdâr Musṭafa Paşa, İbrâhim Paşa’nın kendü ḫâṭır ḫâhına muḫâlif ve maḳṣadına muġâyir bu güne kelâmını gûş edecek kemâl-i tehevvür birle bir âdemin sinni sekseni tecâvüz itdikde idrâkden ḳalup kendüye ateh ârız olur dedikleri gerçek imiş deyü ġaḍabın iẓhâr u dil-gîr lâkin iş‘âr eyledi. Ol vezîr-i sâ’ibü't-tedbîr ve bezr-i cemher-i nazîr daḫi gerçi ḳulunuz ma‘tûh olmuşum lâkin bu vech üzre ḥareket-i dîn ü devlete nâfi‘ bir maṣlaḥat olmak gerektir. Sizin daḫi bildiğiniz elinizdedir dedi. Ol maḥalde Şâm-ı Şerîf encâm vâlisi Ḥüseyin Paşa daḫi efendim paşa yâyâ bâkirin re’y-i ṣâ’ibe u mûcibiyle amel olunmak münâsibtir dedikde paşayı ben ma‘an getirmem bunla ḳalup bize asker ve zahîre irsâline takayyüd eylesin deyüp zımnen vezîr-i müşârün-ileyhe cebânlık iṩbât idüp ve kendi re’yi karâr râddesinde iẓhâr ü iṩbât eyledi. Vezîr-i mûmâileyh İbrâhim Paşa daḫi kendi tedbîr-i dil-pezîri bir vechile ḳalb-i aṣfâya kâr-gîr te’sîr olmadığın görüp gerek bunda alıḳoyun gerek getirin vekîl-i muṭlaksız fermânınızdan ḫâric işte bulunmazız cevâbıyla kürebend sükût oldu. Âḳıbet Koca İbrâhim Paşa’nın kelâmı râst gelüp münhezim oldu. Ba‘de'l-inhizâm Budine avdet itdikde vezîr-i merḳûmu bu ta‘rîzı için katl etmiştir.**[134a]**

Bu taḥrîrâttan münfehim olan budur ki vezîr-i müşârün-ileyh egerçi vaḳûr u raşîd ve kerîm u saḫî idi ancak kendi re‘yi u ḳuvvetine ve tedbîr u zihnin ḫiddetine maġrûr ve şecâ‘atine mu‘tenî bir zât-ı mütekebbirü'ṣ-ṣıfât ola. Zîrâ mecnûn lâ yu‘kal zümresinden olan daḫi mûmaileyh Uzun İbrâhim Paşa’nın bu bâbda re’y-i hüsn u tedbîr müstaḥsenine râzî olur.

Bezl-i cemherâne böyle bir bî-naẓîr tedbîri gûş-i isġâya vaz‘ etmeyen âdeme ḥaḳ budur ki âḳıl demek ḫaṭâdır bu emre mübâşeret olundukda tedbîre nîce ḳuṣûr olunmuşken ḳażâya daḫi nîce ḥaml olunur bir emirde ki tedbîrde ḳuṣûr olunmaya yine emir ber-aḳs ola ol zamân taḳdîre maḥmûldür lâkin Oṩman-żâde merhûmun taḥrîri üzre kibr u ṭama‘ vü tevfîr-i mâlla meşhûr olduġundan mâl-i dünyâya kemâl hırṣ u ṭama‘ından nâşî bi-lâ mûcib bu sefer-i şûm encâma naḳż-ı ahd edib bâ‘is olmuş idi. Nakz-ı ahdin encâmı hezîmet olduġu zikri ḫilâlinde bu mâddede

te’lîfâtımız ‘Usûlü'l-ḥikem fî niẓâmi'l-âlem’i tesmiye olunan maḳālemizde ẕikr u tastîr olunmuştur. Bin iki yüz otuz dört târiḫinde (1234/1818-1819) İrân cânibine sefer münasip mi değil mi deyü müşâvere olunup ol vakitte cebecibaşı Pîr Rûşen-żamîr Sebzî Efendi ba‘ẕı ahd bizden ṣudûr itmekle ve ber-vechile münâsib deġildir dedikde ṣadr-ı a‘zâm vaḳt-i İbrâhim Paşanın ḫilâf-ı ḥâtır-ḫâhı olmaġla bir âdem doḳsan yaşına vardıḳda aḳıldan behresi olmaz deyü tevbîḫ idüp âḳıbet birinin kelâmı zuhûr etmişdi müsinn olan kimseler umûr görmekle kelâmları isġâ olunmaḳ vâcibtir.

3.65. KAPLAN MUṢṬAFÂ PAŞA

Vezîr-i merḳûm Ḳaplan Paşa demekle şöhret-şi‘âr bir merd-i ġażanfer girdâr idi. Ba‘z-ı elviyeye sâye endâz-ı ḥükûmet oldukdan sonra Şâm-ı Şeref-i encâmda vâlî olmuş idi. Ba‘de'l-azl âsitâne-i sa‘âdet ṭarafına azîmet üzre iken bin yetmiş altı (1076/1665-1666) târîhinde muṣammem olan Venedik seferinde tertîb u tedâriki ehem-i ümûr-i sâ’ire olan donanmâ-yı hümâyûn sefâyini i‘mâline ḳādir ve nefsinde yarar u bahâdır vüzerâdan bir zât ḳapudân naṣb ve ta‘yîn olunmak **[134b]** lâzım ve ehem olup ümûr-i sâ’ire lâzım olduġu ṣûrette bu emrin elzem u farż nâfileden muḳaddem olmaġla ṣâḥibü't-terceme Ḳaplan Muṣṭafa Paşa ṣahrâya pelenk deryada neheng kadar nâmdâr şecâ‘at u celâdet olduġu ecilden derḥâl isti‘câlen da‘vet olunup târîḫ-i mezbûrede ânifen tafṣîl-i aḥvâli sebt evrâḳı beyân ḳılınan Merzifonî Vezîr Ḳara Muṣṭafâ Paşa azlinden müşârün-ileyhâ ḳapudânlık tevcîh ve a‘dâ-yı dînden ahz-i intiḳāma tehiyye-i esbâb ceng u ḥarb itmek üzere tenbîh olundu. Ol Baḥr-i Sefîdi muḥâfaẓa idüp nîce yüz aḳlıġına bi-inâyetillâh te‘âlâ mażhar olup yetmiş sekiz senesi evâhirinde (1078/1667-1668) nevrûz-i sulṭânî duḫûlünden sonra mükemmel donanma-yı hümâyûn ile Aḳdenize çıkup eṭrâf u eknâfın muḥâfażasına gemiler ta‘yîn etmişdi.

Bin yetmiş doḳuz Muḥarreminin beşinci (5 Muharrem 1079/15 Haziran 1668) günü Râşid Efendi taḥrîri üzre paşâ-yı müşârün-ileyhin der-i devlet-i ‘aliyyeye ḳā’ime ve mektûbu gelüp derûnunda Trablus ve Maġrib gemilerinde Kisendre ve Selânik semtlerine ta‘yîn olunan altı ḳıṭ‘a gemi Midilli önlerinde Corci (George) nâm mel‘ûn on yedi fırḳate ve üç pâre ḳalyon ile rast gelüp toplaşırken otuz beş ḳıt‘a sefâyini donanma-yı hümâyûn ile Saḳız Limânından sür‘atle maḥall-i cenge erişüp ve birden ol melâ‘în-i ḫâsirîne girişip miyânede bir azîm bâzîce-i ceng u ḥarb ü ḳıtâl

ḳurulduġun ve eṣnâ-yı cengde mesfûr Corcinin (George) top güllesiyle kelle-i bî-devleti urulduġun taḥrîr ve ḳalyonlardan daḫi ikisi giriftâr-ı zencîr-i teshîr ve yüz on sekiz nefer kefere-i ḫâk-sâr esîr olup derûn-i sefâyinde bulunan yüz dört nefer müslüman esîrleri iṭlâḳ olunduġu ḫaber-i meserret-eseriyle tebşîr idüp üserâ-yı keferenin belli başlılarından otuz nefer kefere ve zuḥûr eden ġanâyim ve nüḳûdu daḫi irsâl itmekle kendüye ḫayır dü‘â ve âdemlerine ḥal‘-ı fâḫire iksâ olundu ve bin seksen târiḫinde (1080/1669) vâki‘ Girit seferinde ve iş‘âr-ı sâ’irede **[135a]** vuḳû‘ bulan ḥarekât-ı pesendîdesi arayiş-i saḥâyif erbâb-ı kitâbdır. Bin seksen iki Ẕi'l-ḥiccesi evâ’ilinde (10 Ẕi'l-ḥicce 1082/8 Nisan 1672) Silahdarpaşa yerine ḳapudânlıkdan Haleb eyâletine naḳl u nakvîl ve biriyle ümerâ-yı deryâdan Muş Sancaġı Mutaṣarrıfı Köse ‘Ali Paşa tebcîl olundu.

Seksen yedi Ṣaferü'l-ḫayrının yirmi yedinci (27 Ṣafer 1087/11 Mayıs 1676) günü vâli’-i Baġdad Abdurrahman Paşa Mısr-ı Ḳāhire tevcîh olunmaġla eyalet-i Baġdâd-ı Behişt-abâd ile ṣâhibü'r-terceme terfîh olundu.

Baġdâdiyyü'l-asl Naẓmi-ẕâde demekle şehîr ve müte‘âref Murteżâ Efendi merhûm *Gülşen-i Ḫulefâ* nâm târiḫinde der ki: Vezîr-i müşârün-ileyh ṣavlet-i Rüstem menḳıbet-i şecâ‘at-güster Ḳaplan Muṣṭafâ paşa denilmekle müştehirdir. Avâṭıf-ı ‘aliyye-i ḫüsrevânîden zimâm-i ḥükûmet-i Baġdâd-ı Behiştâbâd teslîm-i dest-i şecâ‘at ittiḥadları olup bu ḫâk-i pâka ya‘ni dârü's-selâm miṣkin-i ḫake saye-endâz hükmet olduklarında basṭ-ı cenâḥ-ı ḥimâyet ve def‘-i mażarrat-ı ehl-i şakāvet itmek üzere iken ber-muḳteżâ-yı siyaset asesbaşı mübâşeretiyle bir rûz fitne bürûzde ser-cisirde ḥarâmîliġe nisbet ile bir şaḫs-ı nâ-müşahhas salb olunur iken zümre-i yeniçeriyân ve ṭâ’ife-i sekbânândan birer câhilin muḫâṣamasıyla her birinin hem-pâları ile maḥall-i ma‘reke bî-ihtiyâr-i şitâb ve inâre-i nâ’ire da‘vâ vü inâd itdikleri resîde-i sem‘-i paşâ-yı ġayret-nihâd olmaġın bi'n-nefs süvâr-i raḫş-i ṣabâ-reftâr ve cem‘iyyet-i meẕkûreye imâle-i licâm heybet-aṣâr edince maḥall-i ma‘hde vuṣûlünden aḳdem ḥall-i şikâl-i ehl-i ḳīl ü ḳāl olup geri maḳarr-ı sa‘âdetlerine avdet–i iclâl buyurmuşlar iken aġalarının sû’-i tedbîri sebebiyle zümre-i yeniçeriyân bir miḳdâr cem‘iyyet ile paşâ vü ketḫüdâ kapularına şitâb u hücûm ve bir iki bî-ganesi küşte-i ḫancer zehrâb itdikleri ḫaberi teḫdîş-i sem‘-i paşâ-yı ġayret-intimâ etmeġin der-sa‘at tevâbi‘ u levâhiḳın cem‘ u vürûduna muḥarremâtı şevâri‘-i sarayda men‘ itdirüp

iẕhâr-ı ḳuvvet ve ḳudret ve merdâne ṣebât gösterüp red-kîn itmekle ṭavus rûz-i âşiyân-ı **[135b]** maḳar ve iḳāb-ı leyl basṭ-ı bâl veber edecek zümre-i meẕkûre ḥall-i ukde-i ḫusûmet ve herkes yerli yerine avdet etmişlerdir lâkin aġâ-yı merḳūm sû'-i tedbîr ile müttehim olup bu maddede mü'âheze olunur ve hemîle asesbaşı ve subaşı faḳîrlerin hedm-i nişane-i tehmîd idüp bî-günâh ol iki derd-mend-i mülk-i vücûdların tebâh etmeġe ba'is oldu. Bu güne gelince Baġdad ṭarîkında ḥacc-i beytü'l-harâm eden ḳāfile ḳāfile-i ḥüccâc hidâyet-i minhâc emîri minhâc olanlar mücerred celb-i mâl için birer bahâne ile fuḳarâ-yı şikestebâl ederler deyü ümerâ-yı kâr-dâni paşâ-yı müşârün-ileyh hiẕmet-i mezkûreden dûr ve kendi aġalarından bektaş nâm bir na fehmî imâret-i merkûm ile mesrûr etmeġin hikmet-i ilâhiye bu Baġdad ḥüccâcı vaḳfeye adem-i vüsûllerinde ġayri avdet ve Medîne-i Münevvereden üç dört merḥale riḥletlerinde emîr-i pür-taḳṣîrin sû'-i tedbîri ḳırede-i merde-i urbâna şeḳāvet-i bünyân ḳāfile-i ḥüccâca bî-tevaḳḳuf teheccüm ve cümle-i merdân ve zenânı kemâ veledtehüm ümmühüm idüp sâz ve selb ve davar ve merkeblerin dest-zedei nehb ü ġâret itdiler.

Meşye bî-tâb ve bî-tevşe ve âb olanların ba'żısı ṣahrâ-yı ademde nâ-yâ olup lillâhi'l-ḥamd ekṣerî birer nev'le sâḥil-i selâmete şitâb itdiler. Bundan aḳdem nikâşte-i ḥarîr taḥrîr olunduġu üzre ḳaṣaba-i a'ẓamiyyede binâ olunup ba'de dest-zede-i seyl ḫarâbı ġavṭa-hor bahr-i nâ-yâbı olan meṣtânin müceddeden imâreti lüzûmun paşâ-yı müşârün-ileyh rikâb-ı hümâyûna arż u i'lâm ve yetmiş ve seksen bin ġuruş ile ancak mümkinü'l-itmâm olduġu ma'raż-ı inhâya taḳdîm etmeyin iltimâsları ḳarîn-i ḳabûl-i İslâm nebâhî olup meblaġ-ı meẕkûr Baġdad ve Basra ḫazînelerinden tevcîh olunmaġın sedd-i meẕkûr imâret ve müceddeden te'sîs u istiḥkâmına teşmîr-i sâḳ u himmet eyle ḥaḳḳā ki seddi-i İskendere berâber pây-dâr ve üstüvâr olup fuḳarânın bir aḳçe müzd-i dest u ücret amelleri **[136a]** te'ḫîr olunmamaġla murâd üzre âbâd olup ancak henüz resîde-i ser-menzil tekmîl olmamış iken azilleri vâḳi' oldu. Ve daḫi ḥâlâ pîrâye-i bâzâr-i serrâcân bil ki revnaḳ-ı ma'mûre-i cihân olan eş-Şeyh Meḥmed el-Ḳudûrî 'aleyhi'r-raḥmetü'l-barînin merḳad-i enverîlerine ḥâvî câmi'-i şerîf ve ma'bed-i laṭîf anların ta'alluḳ-ı naḍar-ı himmetleri ile müceddeden binâ ve ta'yîn-i ḫutbe ve ḫüddâm ile iḥyâ oldu. Bu eyyâmda vâli-i sâbıḳ Çelebi Hasan Paşa geri Basra muḥâfaẓasına me'mûr ve Baġdaddan mürûr idüp der-akab vâli-i sâbık Hüseyin Paşa dahi Diyarbekir manṣıbıyla mesrûr olmuşdur. Vezîr-i müşârün-ileyh ṣâf-dil ve ziyâret-i evliyâya ḫayli ma'il olmaġın târîh-i sâl ṣemân ve ṣemanîne ve elf ile ferraḫ-

fâl olacaḳ eyyâm-ı zamân hilâl-i Ṣa‘bân ile iḳtirân itdikde ḥâdi-i şevḳ birle maṭıyyeden ziyâret-i sulṭân-ı kerbelâ ve çehre-sâ-yı ‘atebe-i ‘Aliyyü'l-murteżâ ‘aleyhime'r-rıḍvân mine'l-meliki'l-a‘lâ olup fuḳarâ-yı meşhediyye behre resân ve ba‘ż-ı adl ü dâd ile çend rûz seyr ü sülûk ederek geri maḳarr-ı sa‘adetlerine avdet idüp azilleri vâḳi‘ olmuşdur. İbtidâ-yı ḥükûmetleri seb‘a ve s̱emânîn ve elf Ṣaferü'l-ḫayrının yirmi yedinci (27 Ṣafer 1087/11 Mayıs 1676) gününden s̱emân ve s̱emânîn ve elf Ramażân-ı şerîfinin üçüncü gününe (3 Ramazan 1088/30 Ekim 1677) gelince olup müddet-i eyâletleri bir buçuḳ olmuştur. Târîḫ-i meẕkûrda Baġdâd-ı Behiştâbâd Erzurum vâlisi Silaḥdar ‘Ömer Paşa'ya virilüp müşârün-ileyh Ḳaplan Paşa'ya Defterdâr Aḥmed Paşa azlinden Diyarbekir eyâleti tevcîh olundu. Bin seksen doḳuz (1089/1678-1679) târîḫinde Çehrin üzerine muḳaddem ta‘yîn olunan Ḳırım Ḫânı Murâd kerrâr Ḫân ḫilâl-i ma‘rekede istimdâd itmekle merḳūm Ḳaplan Muṣṭafâ Paşa eyâleti askeri ve umûmen Kürdistân beyleri vü sipâh ve silaḥdâr serdengeçtileri ve Ṭemeşvar ve sa’ir elviye eyâleti askerlerine serdâr naṣb u ta‘yîn olunup ol sefer ẓafer-i eş̱erde daḫi **[136b]** kendüden vücûda gelen ḫidemât-i şecî‘ânesi zîb- ârâ-yı süṭûr-i ketâ’ib-i müverriḫîndir.

Bin doḳsan Rebî‘ü'l-evvelinin on ikinci günü (12 Rebî‘ü'l-evvel 1090/23 Nisan 1679) tercemesi atî Vezîr Ḳara İbrâhim Paşa yerine ni‘me'l-ḫalef ya‘ni ṣâniyen ḳapudân-ı deryâ ḫil‘atı iksâsıyla nâ’il-i izz ü şeref olup üzerinde olan Diyarbekir eyâletiyle Vezîr Maḥmûd paşa talṭîf olundu. Sene-i merkûmede Mosḳov-Çârî naḳż-ı ahde mübâderet ve Ḳaradeniz ṭarafında geşt ü güẕâra mübâşeret itdiġi mesmû‘ olup donanma-yı hümâyûnun bu vechile Ḳaradeniz ṭarafına azîmeti muḳteżî olmaġla levâzim-i mühimmesi görülüp mâh-ı Rebî‘ü'lâḫirin on sekizinci günü bi'l-fi‘l ḳapudân-ı deryâ müşârün-ileyh Ḳaplan Muṣṭafâ Paşa otuz yedi ḳıt‘a çekdiri sefînesiyle Baḥr-i Siyâh cânibine rû be-râh azîmet ve ümerâ’-i deryâdan Rodos Mutaṣarrıfı sâlifü'ẕ-ẕikr Hüsâm Bey-ẕâde ‘Ali Paşa merḥûmun ferzend-i âḳıbet-maḥmûdu Abdülḳādir Paşa on ḳıt‘a çekdiri sefînesiyle Aḳdeniz ṭarafına me’mûr olup her birerleri me’mûr olduḳları ḫizmeti muhâfazada ḳıyâm ve rûz-i ḳasım ḫulûlünde sefâyin-i vücûd âleme limân râḥde ve emân olan âsitâne-i sa‘adet-i âşiyâna ric‘at ve kemâl-i emn ü selâmetle Tersâne-i âmirede lenker-endâz iḳāmet oldular. Bin doḳsan bir (1091/1680-1681) senesi mevsim-i nevrûz fîrûz-i sulṭânî duḫûlde ḳapudânpaşa bi'n-nefs Aḳdeniz cânibine irsâl olunup bâ-fermân-ı âlî Baḥr-i Siyâh ṭarafına vekîl

îṣâl olunmuştu. Sene-i mezbûre Ẕi'l-ḳa‘desinin on üçüncü (13 Zi'l-ka‘de 1091/5 Aralık 1680) günü ḳapudân-ı müşârün-ileyh ḳapudânpaşa ma‘iyyet-i düstürânelerinde olan donanma-yı hümâyûn ile İzmire dâḫil oldukda bi-emrillâhi te‘âlâ küşte’-i vücûdu bâd-i muḫâlif ecel-i birle fetâde-i âdâb-ı riḥle ve ġavṭa-hor lücce-i rahmet oldu. Târîḫ-i meẕbûrde ḳapudânlık câh-i ulyâsıyla tercemesi âtî Bozoḳlu Muṣṭafâ Paşa talṭîf olundu, Ḳaplan Paşa fevtine şâ‘ir Rehaînin dediġi târîh-i bî-naẓîr ve ġarrâdır.

Tarîḫ:**[137a]**

Ah idüp dedi Rehâî fevtinin târiḫini

Ma ḥaṣal ḳaplanı yaḳdı pençe-i şîr-i ecel

Def‘a-i ûlâda altı yıl üç ay def‘a-i ṯâniyede yirmi aya ḳarîb vaḳt ü zamân-ı devr-i Sulṭân Meḥmed Ḫân-ı Râbi‘de ḳapuḍân olmuştur. Ṣubbet ‘aleyhi sicâlü'r-raḥmeti ve'l-ġufrân.

3.66. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ ḲAPUDÂN ‘ALİ PAŞA ÎNÎST

Ḳösec Ali Paşa demekle ma‘rûfdur. Müşârün-ileyh ümerâ-yı deryâdan olup Mora Sancaġı mutaṣarrıfı iken cezâyir pâyesiyle ânifen terceme-i aḥvâli nakl bi'l-müsaṭṭır ḳılınan Ḳaplan Muṣṭafâ’nın def‘a-i ûlâsı azlinde bin seksen iki Ẕi'l-ḥiccesi evâ’ilinde (10 Zi'l-hicce 1082/8 Nisan 1672) ḳapudân-ı deryâ olup beş miḳdârı Baḥr-i Sefîd muḥâfaza eyledi. Zamânında Venedik küffârı muṣâlaḥa üzre olmaġla sefâyin-i küffâr ile ceng u muḥârebe vuḳû‘ bulmamıştır. Bin seksen yedi Rebî‘ü'l-evvelinde (Rebî‘ü'l-evvel 1087/Mayıs 1676) vâḳi‘ sûr-i hümâyûn ḫilâlinde ma‘zûl oldu. Tafsîl-i aḥvâline dest-res vüṣûl mümkin olmamaġla bu miḳdâr ile iktifâ olundu.

3.67. ẔİKR-İ AHVÂL-İ MEḤMED PAŞA

Ṣâbıkan terceme-i aḥvâli ṯebt-i ṣaḥâyif-i beyân ḳılınan vezîr şecâ‘t-semîr Seydî Aḥmed Paşa’nın ferzend-i âlîḳadrıdır. Nice elviyede sâye-endâz ḥükûmet ve vezâretle Rûmeli beylerbeyilikle mutaṣarrıf-ı eyâlet olup Köprülü-ẕâde

Li-münşi’ihi:

Vezîr-i a‘zam ve ṣadr-ı mu‘aẓẓam ve fâḍıl

Semiyy-i faḫr-i cihân âsaf-ı hümâyûn fâl

Cenâb-ı Aḥmed Paşâ-yı Köprülü-z̲âde
Nesîb ve âlim ve âḳıl Meḥmedü'l-efʿâl

tâbe s̲erâhü ḥizmetlerinin maʿiyyetleriyle vukûʿ bulan fütûhât u ġazevâtta ale'l-ḥuṣûṣ Ammân Kalʿası fethinde kenüden zuhûra gelen ḥarekât-ı rüstemânesi nikâşte-i ṣaḥâyif ketâ'ib-i müverriḫîndir. Ümûr-i deryâ devlet-i ʿaliyye-i ebed-peyvend **[137b]** Oṣmâniyyenin muʿtenâ-bihâ ümûrundan olup ḳapudânlık manṣıb-ı celîlesi vüzerâdan ḥarb u ḍarbe ḳādir fenn-i deryâda mahir bir merd-i ḳaḥraman mânende tevcîh olunmaḳ mertebe-i vücûbda olup ṣâhibü't-terceme Meḥmed Paşa ise her ümûrda mişvâri maʿlum bir vezîr-i ḳahramân-i rüsûm olduġundan mâ adâ vâlid-i mâcid şecâʿat-nejâdı sâlifü'ż-z̲ikr vezîr-i mükerrem Seydî Aḥmed Paşa ʿaleyhi'r-raḥme ḥizmetleri ol câh-ı vâlâda bir ḳaç müddet pertev-ârâ olup bi'l-verâs̲e bunlar daḫi ol maḳām-ı âliyeye min külli'l-vücûh elyak ve şâyeste olmaġla bin seksen yedi senesi mâh-ı Rebîʿü'l-evvelin ġurresinde (1 Rebîʿü'l-evvel 1087/14 Mayıs 1676) vâḳiʿ sûr-i hümâyûnda ânifen terceme-i aḥvâli nikâşte-i evrâk beyân ḳılınan Kûsec ʿAli Paşa yerine ol mesnedi bî-mânend teşrîf ve muʿtâd üzre semmûr kürk ilbâsıyla talṭîf olundular. Ol sene-i meymenet-ḳarînde yirmi dört pâre ḳadırġa ile Baḥr-i Sefîde azîmet ve vekîli olan Hüseyin Paşa daḫi yirmi dört pâre ḳadırġa ile deniz cânibine teveccüh u nehżat eyledi. Baʿde itmâm-i ḫizmet meʾmûre rûz-i ḳasım ḥulûliyle tersâne-i âmireye avdet idüp bin seksen sekiz senesi (1088/1677) iḳtiżâ-yı vaḳt-i hâlden nâşî ḳapudânpaşa bi'l-fiʿl Baḥr-i Siyah ṭarafına ve ḳapudân vekîli Aḳdeniz ṭarafına revâne olmak münâsib ve maʿḳûl görülmekte ḳapudân-ı müşârün-ileyh Seydî Meḥmed Paşa yirmi dört aded çekdiri ile Ḳaradenize ḳapudân vekîli mûmâ-ileyh Ḥüseyin Paşa otuz çekdiri ile sene-i mezbûre Rebîʿü'l-evvlinin sekizinci (8 Rebîʿü'l-evvel 1087/21 Mayıs 1676) iṣneyn günü Tersâne-i âmireden muʿtâd üzre alay ile ḥareket ve her biri ṣavb-ı meʾmûrelerine azîmet eylediler. Bu defʿa daḫi Tersâne-i âmire limânında lenker-endâz olduḳlarında seksen sekiz Ramażânının on beşinci günü (15 Ramazan 1088/11 Kasım 1677) ḳapudânlık ḳubbe-nişîn evlâdan vüzerâdan Ḳara İbrâhim Paşaʾya tevcîh olunup mezbûre yine **[138a]** baʿde'l-azl Rûmeli Beylerbeyiliġi tevcîh olunup baʿdehü Ṭemeşvâr Beylerbeyisi iken sâbıḳan tafṣîl-i tercemesi nikâşte-i ḳalem-i müşkîn raḳam ḳılınan Ṣadr-ı aʿżam Merzifoni Ḳara Muṣṭafâ Paşaʾnın doḳsan üç târiḫinde (1093/1682) ṭamaʿından naşî naḳż-ı ahd birle Nemçe sefer-i şûmuna niyyet itdikde sâʾir vülât ile bunlar daḫi taʿyîn olunmuşdu.

Sene-i mezbûre Recebinde (Recep 1093/Temmuz 1682) Temeşvâr muhâfızlığı Ḳomaniçe muhâfızı defterdâr Vezîr-i aʿżam Aḥmed Paşa'ya tevcîh olunmaġla ṣâhibü't-terceme müşârün-ileyh Seydî-z̲âde Meḥmed Paşa'ya Ḳanije Muḥâfızlığı tevcîh olundu. Baʿde z̲âlik târîḫ-i sâl-i ḫams ve tisʿîn ve elf (1095/1684) unvânıyla ferrah-fâl oldukda sene-i mezbûre evâ'ilinde ʿOs̲man Paşa-z̲âde Aḥmed Paşa azlinden eyâlet-i Temeşvâr ile s̲âniyen tebcîl ve ol ḫavâlîde vâḳiʿ serḥadlerin âmme-i ümûru müşârün-ileyhin uhde-i kifâyetine taḫmîl olundu. Sene-i mezbûrede Esterġon altında kendüden ẓuhûra gelen merdâne harekât-ı ḳahramâniye nikâşte-i ṣaḥâyif-i müverrihîndir. Lâkin bi-emrillâhi teʿâlâ ol muhâribe-i aẓîmede sâḳı'i ecel yedinden şerbet-i şehâdeti nûş eylemişdir**.[138b]**

3.68. BAYBURDLU İBRAHİM PAŞA

Ḳara Keṯḫuda demekle meşhûr Bayburd'lu İbrahim Paşadır ki bin otuz (1030/1620-1621) târiḫinde bir şeb-i ẓulmânide mâderi ḥabbetü's-sevdâ gibi tevlîd etmiştir. *Ḥadiḳatü'l-Vüzerâda* niġâşte-i ḳalem taḥḳîḳ olduġu vech üzere 'en-nûru fis-sevâd' mefhûmun pîş-nihâd etmeġin bidâyet ḥâlinde firâri laḳabı sâbiḳü'z̲-z̲ikr Ḳara Muṣṭafâ Paşa'nın iç oġlanı olmaġın vâli-i Mıṣr-ı Ḳāhire olduḳta ḳapucular ketḫüdalığı ile çeraġ etmişti. Paşa-yı müşârün-ileyh bundan aḳdem tafṣîli çekîde-i ḳalem-meşkîn-i-raḳam olduġudur. În minvâl bunlar daḥi bâd-peymâ-yı bâdiye-i ḥırmân u ser defter zümre-i muḳallidciyan olup arżuḥalci gibi devr-i ebvâb emr ederek Kehleli Aḥmed Paşa'ya ketḫuda pürḳahrı âsâ-girîbân umûruna yapışup baʿdehu Burunsuz Muṣṭafâ Aġaya rabıṭa bend-i intimâ ve sevḳ u taʿrifiyle yetmiş tariḫinde(1075/1664-1665) Silistre mîr-i mîrânı ânifen tafṣîli terceme-i aḥvâli güzârende-i ḫame-i anberîn midâd ḳılınan Ḳara Muṣṭafâ Paşa'ya

Mıṣrâʿ:

Şeb-i baḫṭ-ı siyâha ṣubḥ-i devlet rû-nümâ olur.

feḥvâsı üzere ketḫudâ olup yaveri-i baht-ı sâzkâr eylemek yetmiş üçde (1073-1662-1663) efendisi mûmâ-ileyh Ḳara Muṣṭafâ Paşa mesned-i ḳāim-maḳāmı-i rikâb-ı hümâyûna ḳuʿûd itdiġi bu daḥi Ḳara Ketḫudâ nâmıyla beynes-sevâd ve'l-beyaż kesb-i imtiyâz etmişti. Seksen iki târîḫinden (1082/1671-1672) sonra mîr-aḫûr olmuşken himmet-i vâlâ-yı pâdişâh-ı alem-penâhîye ḳarîn olmaġla der-aḳab büyük mîr-aḫûrluḳ

ile tevḳīr olundu. Seksen yedi Ramażan-ı şerîfinde (Ramazan 1087/Kasım 1677) azlinden vezâretle rikâb-ı hümâyûn ḳāim-maḳāmı olup seksen sekiz Ramażânü'l-mübârekinin on beşinci günü (15 Ramazan 1088/11 Kasım 1677) terceme-i aḥvâli ânifen bi'l-muṣṭar ḳılınan Seydî-zâde Meḥmed Paşa azlinden.

Ḳıṭ‘a

.....*

mışdâḳınca ḳapudânlḳ inżimâmıyle manẓûme-i i‘tibârı müstezâd ḳılındı. Rikâb-ı hümâyûn ḳāim-maḳāmlıġı daḫi üzerinde olup kendüsi bir vecihle rikâb-ı hümâyûndan münfek olmamaġla bi-ḥasebi'l-iḳtiża bu esnâda rûy-ı deryâya vekîl gitmişdi. Lakin ḳapudânluḳ bir emr-i aẓîm ve temşiyet umûru vekîl ile olmayup elbette aṣîle muḥtaç olduġundan mâ‘adâ

Hevâ’î:
İki karpuz bâ-yek aġûş ne gonced hergiz
Yâ kitabet yâ mürekkebciliġe ol ḫorsıned.[470]

feḫvasınca ikisi daḫi devlet-i ‘aliyye-i Osmâniyyenin ḫidemat-ı mu‘aẓẓaması olup vekâletle umûr-ı devlet temşiyet-peẕîr olmaḳ ḥadd-i imkan-ı âdiden ṣad merḥale dûr olduġu ehl-i dûr-bîn u ḫurde vażıḥ olmaġla ḳapudânlık vezîr-i müşârün-ileyh üzerinden ḳāim-maḳāmlıḳ ibḳāsıyla doḳsan rebî‘ul evvelinin on ikinci (12 Rebî‘ü'l-evvel 1090/23Nisan 1679) refʿ ve ṯâniyen Ḳaplan Muṣṭafâ Paşa'ya tevcîh u iḥsan ve bi'l-aṣâle donanmây-ı hümâyûn ile gitmek üzere fermân olundu.

Doḳsan dört Zi'l-ḥiccesi evâ’ilinde (10 Zi'l-hicce 1094/30 Kasım 1683) Peç ṭarafında vuḳû‘ bulan hezimet ve inkisâra aya Mora gibi bir ḥısn-i ḥaṣînin giriftâr-ı yed-i küffâr olması ilâve-i ekdâr olup ve Mora ve Bosna ṭaraflarına Venedik keferesinin istîlâ fikr-i fâsidinde olması gibi meṣaib-i bi-emrillâh-i te‘âla müte‘âḳib olmaġla Ṣadr-ı a‘żam Ḳara Muṣṭafa Paşa'nın i‘dam-ı vucûdu ḥuṣûsuna ḳapucular ketḫudası Ġazzâz-zâde Aḥmed Aġa me’mûr olup mühr-i ṣadâret ile ṣaḥibüt-terceme Ḳara İbrahim Paşa mesrûr buyuruldu. Vaḳt-i ṣadâreti niẓam-ı âlemin **[139b]** herc-ü merc olduġu evâne teṣâdüf itdiġinden mâ‘adâ eṭrâf u eknâf-ı büldân-ı İslâmiyete

* Bir mısdak’tan bahsediliyor fakat yazılı bir mısdak bulunamadı.
[470] İki karpuz bir kucağa asla sığmaz
Yâ kâtip ol yâ mürekkebci.

a‘day-ı bed-liâmın hucûm u istîlâsı peygam-ı vahşet irtisâmı ḳulûb-i müslimîne ilḳā-yı ru‘b u hirâs etmeġiyle eġerçi mûmâ-ileyh Ḳara İbrahim Paşa’nın eġerçi bizzat kendisi sefer-i hümâyûna azîmetden teḥâşi üzere olup lakin serasker olan vezîr maḳtûl diġer İbrahim Paşa yanına asâkir-i mevfûre ve mühimmat tedârik ve irsâlinde taḳṣîrat etmemişti. Tarîḫ-i rûz-nâmçe-i âlem seb‘in ve tis‘în ve elf (1097/1685-1686) unvânıyla mürtesim oldukda sefer-i hümâyûna yine serdâr ta‘yin u taṣmîm ve levâzim-i mühimmesi kemâ yenbeġi tertîb u taḳvîm olunup ṭaraf-ı şehriyârîden ise vezîr-i a‘zam ḥażretlerinin bizzât kendisi sefere azîmet etmesi murâd buyruldukta Ṣadr-ı a‘ẓam Ḳara İbrahim Paşa daḫi âḳıbet kâri tefekkür ve adem-i nuṣret ṣûretinde selefi Ḳara Muṣṭafâ Paşa gibi maẓhar-ı ḳahr-ı ḳahramânî olacaġını taṣavvur ile bizim bi'n-nefs sefer-i hümâyûna azîmetimizden ise vüzerâ-yı kâr-azmâdan beri ser‘asker naṣp olunup bu ṭarafdan küllî umûrına temşiyet u pey-derpey âsker ve mühimmat ve ẕeḫâ’ir irsâliyle kendüye taḳviyet verilse münâsip idi. Zira kendimize teveccüh itdiġimiz ṣûretde ne‘ûẕü billâh-i te‘âla re’y u tedbîrimiz muḫalif-i muḳteża-yı taḳdîr olacaḳ olursa sa‘y ve kûşeşmez netice-pezîr olmadıġından mâ‘ada düşmana cevap vermeġe müceddeden asker ta‘yîn u tesyîr olunmaḳ asîr olur deyü i‘zâr-ı irâdıyle sefere gitmemek murâd itdikçe ṭaraf-ı pâdişâh-ı âlem-penâhîden olurdu. Bilâḫere kemâl-ı aḳl u rüşdünden kendüye taḫlîṣ içün püster temârużuna fütâde ve sâ’ire acz u nâtüvâniye ser-nihâde olup temşiyet-i umûrdan ḳaṣr-ı yed ve rûy-i erbâb-ı **[140a]** ḥâcâte bend-i müsâ‘ede-i sed etmeġiyle erbâb-ı meṣâliḥ bâb-ı sarâyda birbirlerine

Beyt
Ḫâṭıra beyhûde fikr-i gû-yi dilber gelmesün
Anda yer yoḳ sana âşık ḫatıra pür gelmesün

me’aliyle gûya olurlardı. Lakin gitdikçe illet-i temâruż iştidâd ve müddet-i istinkâf imtidâd bulub ḫizemâtı divâniyye mu‘aṭṭal olmaġın Babadaġı ṭarafında ser‘asker olan sâbıḳa mîr-aḫûr-i kebîr Bosnevî Süleyman Paşa darun-naṣr vel meymene maḥmiye-i Edirne’ye da‘vet olunup geldikte vekâlet ile her gün sarây-ı ṣadr-ı a‘żamîde mu‘tâd üzere dîvan u meṣâliḥ-i ibâdullâhı rü’yete beẕl-i tab u tüvan itmek üzere me’mûr oldu. Bu vecih üzere ḳāim-maḳāmlıḳ nâmıyla der-gâr-ı rü’yet mehâm iken doḳsan yedi senesi mah-ı Muḥarremü-l ḥâramın yirmi ikinci günü (22 Muharrem 1097/19 Aralık 1685) sarây-ı hümâyûnda ṭava’if-i askeriyyenin müsteḥaḳ olduḳları

mevâciblerini iḫrâc u tevzi‘ idüp yine sarây-ı âṣafîye geldikte devletli ḫâṣeki sulṭan damet işmetühâ ḥażretlerinin kahveci başısı el-Ḥac Meḥmed Aġa yedleriyle vârid olan ḫaṭṭ-ı hümâyûn-ı şevket-maḳrûn mûcebince mühr-i hümâyûn ṣaḥibüt-terceme İbrâhim Paşa’dan istirdâd ile sekte-i azle giriftâr ve ḫatem-i kâlib-i kübrâ ile mûmâ-ileyh Süleyman Paşa kâm-kâr olduḳta kelîm-i ṭavr-ı feṣâḫatla dediġi târiḫtir

Târiḫ

Veray-ı Ḳāfdan tâki bir cin çıḳub dedi târiḫ

Alup deyü sîhden virdiler mühr-ü Süleymanı

Muḳaddemâ Ḳara Musṭafa Paşa azlinden na’il mühr-i ṣadâret olduḳta denmişti.

Târiḫ:

Vezâret vaḳtimin tariḥi ġuṣṣa

Ola azlime târiḫ ḫatemim hâvî

Bi-emrillâhi te‘âlâ ẓuhûr eyleyüp vaḳt-i ṣadâretinde ġuṣṣa ḳāpılmıştı. Be‘de'l-‘azl teḳā‘ud ulûfesi iḥsân ve kendü iltimâsıyla ḥacc-ı şerîfe revâne **[140b]** olması fermân olunup Âsitaneye azîmet ve mevsim-i ḥareket-i ḫüccâca dek Üsküdar civarında vaḳi‘ yalısında meks ü iḳāmet itmek üzere ve müraḫḫaṣ u me’ẕûn olmuştu. Saḥil-i mezbûr ba‘de zaman ḳāḍîasker Arap-zâde merṣûm Abdurraḥman Efendi'nin olup ba‘de vefâtihi birkaç yılı olmuşdur. Vel-ḥâṣıl ṣadr-ı ma‘zûl yalısında mevsim-i ḥacca intiẓâren sırr-ı bihabîb inzivâ u ḫamûl olup lakin vezîr-i müşârün-ileyh beynlerinde ḫuṣûmet ve şiḳāḳ olanlar azliyle ḥużûr-ı hümâyûnda fırṣat-yâb nifâḳ olup vezîr-i a‘ẓam sâbıḳ İbrahim Paşa'ya eġerçi vaḳt-i ḥacca dek yalısında tevaḳḳuf ve iḳāmete iẕin u ruḥṣat erzâni buyruldu. Ancak Anaṭolu ṭaraflarından ḥafiyyeten asker taḥrîr u tedârikine mübâşeret u iḳdâm ve bir fitne taḥrikine sa‘y u ihtimâm üzere olup icâleten def‘iyle teḳayyüd olunmaḳ ise çare-i kâr ṣonra pek düşvâr olur deyü ḫaṭır-ı hümâyûna vesîle-i iġtirâr olacaḳ nâ-sezâ güftâr ile tekdîr ve bil-aḫare ṭab‘ı hümâyûn paşay-ı müşârün-ileyhden tenfîr etdiler. Der-aḳab bil-cümle mâlik olduġu nuḳûd u eşyâ ṭaraf-ı mîrîden żabṭ u taḥrîr ve kendisi Rodos Cezîresine nefy ü tesyîr olunmaḳ bâbında ḫaṭṭ-ı hümâyûn ṣudûr idüp mîr-aḫûr-ı evvel Receb Aġa bu ḫizmet itmâmına me’mûr oldu. İstanbul’a gelüp vezîri müşârün-ileyhin kendüsün bir çekdiri sefîneyle Rodos Cezîresine yolladıḳtan ṣonra emvâlini taḥrîr ve terḳīm ve ẕi-

ḳiymet eşyâsından ġayrı ẓuhûr eden üç bin kise nüḳûdunu getirüp enderûn- hümâyûn ḫazinesine teslîm eyledi. Doḳsan sekizde (1098/1686-1687) cezîre-i merḳûmede maḫnûḳan vefât eyledi. Devr-i Meḥmed ḫân râbi‘de yirmi iki ay miḳdarı ḳapûdan ve iki miḳdarı ṣadr-ı âlî-şân oldu. Sinni seb‘îne ḳarib ṣa‘bü'ş-şekîme bir şaḫṣ-ı meḥîb ’idi. Eġerçi ‘âḳil ve lebîb idi; ammâ ḥırṣ ve kibir ile mu‘âyyeb idi .**[141a]**

3.69. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ MUṢṬAFÂ PAŞA

Bozoḳlu Bıyıḳlı Muṣṭafâ Paşa’dır ki enderûn-ı hümâyunda küçük sipâhi demekle şöhret-edâ olmuştu. *Ḥadiḳatü'l-vüzerâda* naḳl bi'l-masṭar ḳılındığı üzere sarây-ı hümâyûn-ı pâdişâhide devr-i merâtip ile şeref-mend rütbe-i silaḥdâri ve menẓûr-ı naẓar-ı i‘tibar-ı şehriyârî olup doḳsan bir Zilka‘deti'ş-şerîfesinin on üçüncü (13 Zi'l-ka‘de 1091/5 Aralık 1680) günü terceme-i aḥvâli bundan esbaḳ sebk-i ḳālıb-ı beyân ḳılınan şîr-pîşe-i heycâ Ḳaplan Muṣṭafâ Paşa İzmir’de âzim-i dârü'l-beḳā olduḳta câh-ı vâlây-i ḳapudâni ile çeraġ-ı bâhrü'l-imtiyâz ve himmet-i sulṭân-ı âlem-penâhî ile vezâretle ol rütbe-i refi‘ayı iḥrâz etmişti. Devr-i Meḥmed Ḫân-ı Râbi‘de dört seneye ḳarîb ḳapudân olup doḳsan beş senesi mah-ı Rebî‘u'l-evvelinde (Rebî‘ü'l-evvel 1095/Mart 1684) Babadaġı'nda serdâr-ı asker-i İslâm ve ḳapudânlık ile tafṣîl-i tercemesi âtî Muṣâhib Muṣṭafâ Paşa oldu. Bin yüz bir senesi mâh-ı Cemâziyel evvelinde (Cemâziye'l-evvel 1101/Şubat 1690) Ḥâlet Aḥmed Paşa azlinden Şâm-ı şeref-encâm vâliliġi iḥsân ve Edirne şehrine uġramadan maḥmiye-i İstanbul’a ve andan maḥal-i me’mûresine azîmet itmek üzere fermân olundu. Yüz iki Rebî‘ul evvelinin (Rebî‘ü'l-evvel 1102/Aralık 1690) evâḫirinde Ṭrablusşam vâlisi Ḳılıç ‘Ali Paşa Ḳıbrıs eyâletine naḳl u taḥvîl olunmaġıyla eyâlet-i meẕbûre ile saḥib-i terceme Muṣṭafa Paşa tebcîl olundu. Yüz üç Şâbanında (Şaban 1103/Mayıs 1692) devr-i Aḥmed Ḫan-ı Ṯânîde Ṣadr-ı a‘żam Arabacı ‘Ali Paşa'ya Diyarbekir vâlisi diġer el-hâc ‘Ali Paşa ḫalife olduḳta ṣaḥib-i terceme Muṣṭafâ Paşa ile ḳapu yoldaşlarından olmaġla ḥuḳûḳ-ı sâbıḳaya ri‘âyet içün rikâb-ı hümâyûn ḳāim-maḳāmı olmaġla Ṭrablusdan da‘vetine ta‘cîl ve selefi Firâri Ḳara Muṣṭafâ Paşa birâderi ‘Ali Paşa naḳl u taḥvîl olundu. Yüz dört Recebinde (Recep 1104/Mart 1693) müşârün-ileyh Ḥacı ‘Ali Paşa mesned-i ṣadâretten ma‘zûl olduḳta ṣâḥib-i terceme **[141b]** Muṣṭafâ Paşa ḥużûr-ı hümâyûna getirilüp mühr-ı ṣadâret kendüye teklîf olunduḳta i‘tiẕâra teṣaddî idüp şevketlû inâyetlû efendim ben ḳulun umûr-ı ṣâdâret-i uẓma

uhdesinden gelmeġe ḳadir deġilim. Yine ‘Ali Paşa ḳulunuza redd u i‘ṭâ buyurun. Her-vecihle aḥvâl-ı âlemden ḫabîr.

Li-münşi’ihî:
Âkl u tedbîr ile re’y-i dîl-peẕirin görse ger
Bu ‘Ali yanında dem urmazdı aṣlâ bu ‘Ali

miṣdâḳınca umûr-ı devlete mâlik ḥüsn-ü tedbîr bir vezîrdir deyü ḳabulden ṣûret-nükûl gösterdikte

Li-münşi’ihî
Maẕhar-ı naṣr-ı vucûd-i Sübhânî
Ya‘ni sulṭân Aḥmed-i Ṯânî

Ḥażretleri bu sâ‘at ikinizi daḫi ḳatl idüp mühr-ü hümâyûnu yeniçeri aġası İsma‘il Paşa'ya ve yaḫud Eġriboz muḥâfızı İbrahim Paşa'dan birine veririm deyü iẓhâr-ı ṣûret-i ġaḍab buyurduḳlarında nâçâr terk-i mu‘âmele-i nükûl ve mühr-i hümâyûnu ḳabul eyledi. Muntesıf-ı şa‘banda alây-ı aẕîm ile ṭaşra çıḳup mâh-ı zilka‘denin ikinci günü Erdel ṭarafına tevcîh-i veche-i azîmet etmişken kâfir Belġradı muḥâṣara etmeġin żarûri ol semte ric‘at eyledi. Bin yüz beş Muḥarreminin on beşinci günü (15 Muharrem 1105/16 Eylül 1693) Belġrad’a ḳadem-nihâde-i vuṣûl bulub indirâs olan mevâżı‘ini müstaḥkemül esâs etdikten sonra sene-i mezbûra mâh-ı Rebî‘ü'l-aḫırin ikinci günü (2 Rebî‘ü'l-aḫır 1105/1 Aralık 1693) darun-naṣr vel meymene maḥmiye-i Edirneyi merkez-i rü’yet-i selamet eyledi. Recebü'l-müreccebin on altıncı günü (16 Recep 1105/14 Mart 1694) desîse-i mekr-i a‘dâ ile bî-icâb mûcib-i vâhiye-i azle mübtelâ olundu. Sebeb-i azlinde erbâb-ı feżâ’il-i Rûmun ercümendi ḳaṣbü's-sebḳ i‘câz feżâ-yı belâġat Mevlana Râşid Meḥmed Efendi târiḫinde cild-i evvelinde der ki :

Ṣadr-ı‘aẕam Muṣṭafa Paşa ile Darüs-sa‘âde aġâsı Neẕir Aġa birbirlerinden emin olmamaḳ ḥasebiyle eḥadühüma âḫerin azline ez dıl ü can sâ‘î olup fırṣat-ı güftâr bulduḳça tertîb-i muḳaddemâttan ḫâli **[142a]** deġil idiler. Lâkin Neẕir Aġa ḳurb-i salṭanatta bulunub ḥużûr-ı pâdişâhîde gece vü gündüz veẕîri ḳadeh ḥuṣûsunda fırṣat-yâb basṭ-ı küffâr ve ṣadr-ı a‘ẓamdan dil-gîr olan ba‘zı enderûn ḫalḳı daḫi aġay-

ı müşârün-ileyhe hevâdâr olduġundan mâ‘ada bin yüz beş senesi mâh-ı Receb-ül müreccebin on beşinci günü (15 Recep 1105/12 Mart 1694) vezîr-i müşârün-ileyhe Biniş ṭarikiyla maḥmiye-i Edirne ḥavâlisinde Timurṭâş’a gidüp iç aġaları eṣnây-ı râhda cirîd-endâzlıḳ ederlerken padişâh-ı âlem-penâh

Mıṣrâ‘:
İskender-ḫaṣlet ve dârâ-şîm Ḫân-ı Aḥmed-i Sânî

tâbe ṣerâhü ḥażretleri daḫi tebdîl ṭarikiyla Ṣolâḳ çeşmesinde bulunup bu cem‘iyyet kimindir deyü su’âl buyurduḳlarında yanlarında bulunan fırṣat-ḫâhlar vezîr-i a‘ẓamın olduġunu ve ġaḍab-ı hümâyûn-ı cihândâriye bâ‘iṣ olacaḳ ṣûret ile ta‘rif ve nice kelimât ḫaşm-engiz îrâdıyla ‘men yesma‘ yaḫul’ feḥvâsınca ḫâh u nâ-ḫâh tab‘ı pâdişâhîyi ṣadr-ı müşârün-ileyh ḥaḳḳında taḥrîf eylediler. Hemen rûz-ı ferdâ mîr-aḫûr-i evvel aġayı gönderüp vezîr-i mûma-ileyden mühr-i hümâyûn istirdâd ve Ṭrablusşam eyâletiyle maḳām-ı vâlâ-yı ṣadâret-i uẓmâdan ṭard u ib‘âd buyurdular ve rütbe-i vekâlet-i muṭlaḳalarına Ṭrablusşam vâlisi olan vezîr-i mükerrem defterdâr-ı sâbıḳ Sürmeli ‘Ali Paşa istiḫdâm ve Ṭrablus’dan gelinceye dek temşiyet-i meṣâliḥ-i ibadullâh için ‘Ali Paşâ-yı diġer ḳāim-maḳām oldu. Ṣadr-ı sâbıḳ müşârün-ileyh Muṣṭafâ Paşa iki gün içinde levâzımını görüp maḥmiye-i Edirneden ṣavb-ı me’mûre âzim olduḳtan sonra ḳurb-ı salṭanatta bulunan ba‘żı a‘dâsı vezîr-i müşârün-ileyh için rikâb-ı hümâyûna nevrûziyye pîşkeş ḥażır u âmâde etmişken teslîm etmediğinden mâ‘adâ rikâb-ı kâm-yâba lâyıḳ birkaç yüz yelkendez atları **[142b]** var iken bir miḳdârını arż u itḥâf eylemeyüp cümlesini ma'an götürdü gitti, inṣaf mıdır, şevketlû efendimizden dirîġ idüp

Mıṣrâ‘:
El-abdü vemâ yemlikühü kâne li-mevlâhü[471]

feḫvasıyla amel etmeye deyü ol “*fî ḳulûbihim merażun*”[472] mâṣadakı olan aṣḥâb-ı ġaraż ṭab-ı hümâyûnu tekdîr edecek nice kelimât-ı buġż-âmîz taḳrîr eyleyüp merḥûm ve meġfûrun leh.

Li-münşi’ihi

[471] *Kul ve ve kulun sâhip oldukları efendisine âittir.*
[472] “*Onların kalplerinde maraz (hastalık) vardır*.” Bakara, 2/10.

Şâh-ı âlem maẕhar-ı elṭâf Rabb-i Müsteʿân

Ḥażret-i sulṭân Aḥmed ibn-i İbrahim Ḫân

Ḥażretleri ise ḳırḳ bir seneye ḳarib vaḳt ü zaman birâder-i ekberi

Li-münşi'ihi

Şehin-şah-i cihândârây-ı dehr-i iskender-i s̱ânî

Cenâb-ı Ḥażret-i Sulṭân Meḥmed Ḫân Os̱mânî

Ṭabe s̱erâhü ḫiẕmetlerinin ahd-ı salṭanat ʿaliyyelerinde ve daḫî yine birâder-i kebîrleri

Li-münşi'ihi

Şehryar-i aẕamet güster u ḫayr endîşe

Yaʿni Sulṭân Süleyman adâlet pîşe

ʿAleyhi raḥmetü vel-ġufrân ḥażretlerinin aṣr-ı hümâyûnlarında dört mikdarı min hays̱ü'l-mecmûʿ ḳırḳ beş kadar müddet mütevâliyeten maḥbûs olduḳlarından fi'l-ḥaḳiḳa ḫayrı u şerri ve nefʿ u ḍarrı fehm etmeden ḳaldıḳlarından bu inhâ-yı erbâb-ı nifâḳı ġaraża ḥaml etmeyüp arż-ı vüzerâyı kesr fi nefs'il-emr arż-ı sulṭânîyi kes̱irden farḳı olmadıġın farḳ u mülaḥaẓa itmeksizin mülûkâneleri cûş u ḫurûşa gelûp bi'l-cümle nuḳûd ve eşyâyı ṭaraf-ı mîrîden ḳabż u müṣâdere için geri Edirne şehrine ircâʿı bâbında ḥatt-ı humâyun şevket-maḳrûn ṣudûr idüp vezîr-i müşârün-ileyh Burgüs merhalesinden yine Edirne cânibine iʿâde ve kendü ḳapu arasında ve ketḫudâsı ve ḫazinedârı başbâḳî ḳulu ḫânesinde ḥaps olundular. Mevcûd olan iki yüz on yedi kîse aḳçe nuḳûdu ve güzîde atları ve ḫazine ketḫudâsı maʿrifetiyle intiḫâb olunan eşyâsı ve etbaʿının daḫi mâ meleki aḫz **[143a]** u ḳabż itdiklerinden sonra yine manṣıbı olân Ṭrâblusa gitmek üzere ıṭlâḳ olundular. Baʿdehu baʿżı elviyeye vâlî olduḳtan ṣonra bin yüz doḳuz Ẕi'l-ḥiccesinde (Zi'l-hicce 1109/Haziran 1698) Ṣadr-ı aʿẓam Amuca-z̲âde Ḥüseyin Paşa ṭaraf-ı çâsâr-ı tebeh-kâre sipeh-salâr naṣb u taʿyîn olunduḳta rikâb-ı hümâyûn-ı sulṭânî ḳāim-maḳāmlıġı ile şeref-yâb oldu.

Bin yüz on senesi Cemaziyel evveli evâḫirinde (30 Cemâziye'l-evvel 1110 /4 Aralık 1698) maḥmiye-i Edirnede ḳāim-maḳām müşârün-ileyh Muṣṭafâ Paşa'nın inḥirâf-ı mizâcından nâşî arża-i taʿṭîl olan meṣâliḥ-i ibâd bi'l vekâla Damad Ḥasan Paşa'nın uhde-i temşiyetine taḥmîl olundu. Mâh-ı Cemâz̲iye'l-âḫirin evâḫirinde

(Cemâẕiye'l-âḫir 1110/20 Aralık 1698) esîr-i firâş olduġu maraż-ı cân-ḫırâş ile bi-taḳdîrillâhi te‘âlâ vefât ve dest-i ḫizâne-i ervâḥa teslîm-i naḳdîne-i ḥayat eyledi. Maḥmiye-i Edirne’de Üç Şerefelü Cami‘î ḫaẓîresinde medfûndur. Müddet-i ṣadâreti bir miḳdarıdır. Sinni sittîne baliġ idi . Farisü'l-ḥayl ṭahirü'ẕ-ẕeyl ṣayd u şiḳâra mâ’il vezîr-i nigû şemâil idi. Amma ġayet sâde ve umûr-ı ṣâdarette râcîl idi. ‘Aleyhi'r-raḥmeh.

3.70.ẔİKR-İ AḤVÂL-İ MUṢṬAFÂ PAŞA

Muṣâḥib Muṣṭafâ Paşa demekle şehîr vezîr-i ma‘arif semîrdir. Vezîr-i müşârün-ileyh Selaṭin-i Âl-i Oṣmânın ser-efrâzı şîr-i pîşe-i maġâzî ḳāmi‘u'-rafżı ve'l-ilḥâd fâtih-i Baġdâd-ı Behiştâbâd hüsrev-i adâlet i‘tiyâd

Tahmîs:
Şehr-i yâr-ı kerem âmûz u hümâyûn fıṭrat
Ḳahramân-ı sipeh-endûz u nerimân savlet
Nesḳ-ı ârâ-yı şeref-nâme-i mülk u millet
Destgîr-i aẓamet dâver-i dîn u devlet
Ravnaḳ-ı salṭanat-ı arayiş u tâc deyhim
Her zı-bazu-yi kaḍa padişah-ı âlemgîr
Pertev basıra-i saltanat-u tac-ı serir
Ġâyet mâ ḥaṣal nüsḫa-i
Ṣûret-i cevher âyine-i ṣun‘i taḳdîr**[143b]**
Ma‘na’-i raḥmet ve luṭf u kerem-i Rabb-i Raḥîm

Li-münşi’ihi
Maẓhar-ı feṭḥ u naṣr-ı Rabbü'l-ibâd
Ḫüsrev-i aṣr ya‘ni Ḫân Murâd

ṭâbe ṣerâhü ḥażretlerinin aṣr-ı bâhiru'n-naṣrlarında meydân şu‘arâsından meşhûr Şeyḫ Ḳuloġlu merḥûmun ferzend-i mes‘ûd ve âḳıbet-i Maḥmudî olmaġıyla bunlar daḫi Ḳuloġlu Muṣṭafâ Aġa deyü şöhret bulmuşlar idi. Fi'l-aṣl vilâyet-i Anaṭolu’da Za‘ferânborlusu nâm ḳaṣabada pây-endâz-ı mehd-i vucûd.olup ḥâlet-i ṣıġarında her nihâl sevinirse bâ‘iṣ-i neşv u nemâ olan sarây-ı cennet-miṣâl-i sulṭâniye duḫûl ve nice müddet ḫazîne odasında ḫiẓmet-i hümâyûn-ı pâdişâhî ile güẓârende-i evḳāt

olduḳtan ṣonra bin yetmiş üç Zilka‘desinin yirmi sekizinci (28 Zi'l-ka‘de 1073/4 Temmuz 1663) günü ḫâṣ oda aġalarından müṣâḥib nâmına ḥużûr-ı hümâyûnda müraḫḫas-ı sevḳ-ı kelâm olan Ḥasan Aġa ḳapucıbaşılıḳ ile ḥarem-i hümâyûndan iḫrâc olunduḳta yerine selefi gibi muṣâḥiblik ünvânıyla ṣâḥibüt-terceme idrâc olundu. Bin yetmiş altı Muḥârreminde (Muharrem 1076/Temmuz 1665) ber vech-i arpalıḳ Tîre ve Maġnisa sancakları żamîme-i ḫavâṣṣ-ı ḳadimeleri ḳılındıġından mâ‘adâ ḥaḳḳında câygîr-i zamîr-i münîr-i pâdişâhî olan kerem u iltifâta tûṭıye-i muḳaddemât için meşḳ-i ṭuġray-ı âlî-şân itmek üzere kendüye iẕin ve ruḫṣat iḥsân olundu.

Bin seksen yedi Muḥarremü'l-ḥarâmın yirmi seḳizinci (28 Muharrem 1087/12 Nisan 1676) günü rütbe-i âliye-i veẕâret ile ikrâm ve sâde semmûre kaplı dört ṣevb ḫil‘at-i fâḫire ilbâsıyla in‘am buyurdular. Mevlana Râşid Efendi taḥrîri üzre iki gün yine sarây-ı hümâyûnda meks̱ u arâm ve veẕâret da’iresine lâzım olan mühimmât u levâzımın itmâm idüp mâh-ı ṣaferin ġurresi ṣalı günü tertîb-i dîvan ve cemi‘i vükelâ-yı devlet vezîr-i müşârün-ileyhi alay ile kendüye **[144a]** ta‘yin u iḥsân buyrulan saraya götürmek fermân olundu. Bina’en-‘aleyh ḳāim-maḳām-ı rikâb-ı hümâyûn vezîr-i mükerrem Ḳara Muṣṭafâ Paşa ve Vezîr Tevḳī’î Ca‘fer Paşa ve Vezîr Maḥmud Paşa ve defterdar efendî ve ḳapucubâşı aġaları ve bostancıbaşı ve mîr-aḫûr aġalar ve şikâr-i hümâyûn aġaları ve ḳapucular ketḫudâsı ve çavuşbaşı Silmî ile Bâbü's-sa‘âdeti'ş-şerife önüne gelüp ḳarâr ve ḳudûm-i vezîr-i müşarün-ileyhe naṣb dide-i intiẓâr eylediler. Vezîr-i mûmâ-ileyh ṣaḥib-i terceme Muṣâḥib Muṣṭafâ Paşa ḥażretleri tekrâr destbûs-i cenâb-ı pâdişâhi ile şeref-yâb-ı‘izz ü‘itibâr olunup bu def‘a daḫi biri kürklü ve biri sâde iki ḫıl‘ât-i fâḫire ilbâs olunduḳtan sonra Bâbü's-sa‘âdeden ṭaşra teşrîf ve anda ṣaf-beste-i selâm olan vükelâyı talṭîf idüp cümlesini tertîb-i merâtibleri üzere önüne düşüp sarâyına götürdüler. Tertîb-i vezâret ḥaşmet itdikten ṣonra bir hafta murûrunda pâdişâh-ı âlem-penâh ḥażretlerini sarâyına da‘vet ve pây-ı hümâyuna zer-beft u dîbâ ve envâ‘ı zer u sim ile pay-endâz olup tenâvül-i ṭa‘âm ve ta‘rîfiye-i esbâb-ı ikrâmdan sonra pîşkeş nâmına i‘dâd itdiġi semmûre ḳaplu cevâhir çirasetlû bir kerrâke ve muraṣṣa‘ kemer-i zerrîn ve bir mücevher ḫançer ve bir sorġuç ve bir donanmış at ve on re’s esb bî-hemetâyı naẓar-gâh-ı pâdişâhiye arż u itḥaf ve rikâb-ı hümâyun aġâlarına semmûr kürkler ve sâ’ir mu‘tâd olan maḥallere ḫıl‘atler ilbâs olunup ṭaraf-ı pâdişâhiden kendüye bir ṣevb-i semmûr kürk ilbâsıyla

ikrâm olundular. Vezâretine ḫâṣ odalı Târiḫ-i meşhûr ṣaḥibi Abdi Paşa'nın dediġi târiḫtir.

Mıṣrâʿ
Dâver-i dîn etdi nedîmin vezîr lihyelerine

Nâbî
Zi hatifi ki be-târiḫi pîr seyyidim o
Be-güft-i ḫaṭṭ-ı hümâyun pâdişâh âmed

Diger:
Nâbi-i bende dedi târîḫin ḫaṭṭ-ı nevdir meh-i ḥusne hâle

târiḫleri reʾîsü'ş-şuʿara Nâbi Efendi merḥûmun nâdirelerindendir. Hüdevandigâr-ı **[144b]** zemîn u zemân sulṭân-u'l ġâzî muʿizzü'd-devle ve'd-dîn ḫüsrev-i cihân

Mıṣrâʿ
Şehen-şah Meḥmed Ebû'l feṯḥ-i s̱ânî
İbnü's-sulṭân-u'l-ġāzi Ebû'n-naṣr
Cenâb-ı Ḥażret-i Sulṭân İbrâhim-i Os̱mânî

Ḥażretlerinin paşâ-yı celilü'ş-şân müşârün-ileyh ḫiz̲metlerine kemâl-i mertebe taʿalluḳ u naẓarları olduġundan gerek sefer ve ḥażarda ve gerek şikâr u teferrüclerde ḳaṭʿâ rikâb-ı hümâyûn-ı ḫidivânelerinde cüdâ olmayup vâḳiʿ olân keş̲irü'n-nefʿ ve'l-îrâdın ḫiz̲metlerde istiḥdâm ve ṣâḥib-i mühr-i vezâret olanlara seyf u ḫilʿat irsâl ḫiz̲meti gibi ḫiz̲metlerle maḥsûdü'l-aḳrân ederlerdi. Hafta geçmez bir semmûr kürk ilbâs ve yaḫut birer tuḥaf nâdire iḥsâniyle sâʾirlerden rüçḥaniyetle ref-i iltibâs buyururlar idi. Ve vâlide sulṭân dâmet iş̲metühâ ve Ḫâṣeki sulṭân ḥażerâtına istinâden maḥmiye-i Edirneʾye ve Edirne'den Âsitaneye ve sâir ḥareket-i hümâyun olan maḥallere götürmeye maʿiyyetlerine ḥıfẓ u ḥırâṣeṭ içün ṣadâḳat u istiḳāmetleri kerrâtıyla meşhûd-ı naẓar-ı humayünları olmaḳ ḥasebiyle mûmâ-ileyhi taʿyin buyurmalarıyla bir ḳat daḫi şöhret u şânlarının vefretine bâdî olmuşlar idi. Bin yetmiş doḳuz (1079/1668-1669) senesinde biz̲z̲at ḥażret-i padişâh-ı İslâm Girid seferine azîmet buyurup Temürtâş nâm maḥalde ḳalup mevkib-i sulṭânî mâh-ı rebiü'l-

evvelinin on üçüncü günü Ṣâltıḳ merḥâlesine ḫaṭṭ-ı rihâl nüzûl buyurduḳta ṣâḥibü't terceme Maḥmud olmaġıyla pâdişâh-ı enâm ḥażretleri pür-sesi mizaçlarını müteżammin ḫaṭṭ-ı hümâyun-ı iltifât meşḥûn ile bir fâḫir semmûr kürk irsâliyle taltîf ve der-aḳab iyâdesine bizzat kendüleri daḫi teşrîf buyurdular. Birkaç gün Siroz merḥalesinde taşḥiḥ-i mizâç idüp Yenişehir'de rikâb-ı hümâyûna vâṣıl u semmûr kürk ilbâsına **[145a]** nâil oldu. Bin seksen üç (1083/1672-1673) târiḫinde ṣadr-ı a'ẓam ve müşîr-i efham âṣaf-i ekrem

Naẓm
Ḫidiv-i dâd pîr âṣaf ṣâḥib-i dil ü dânâ
Sezâ-yı câh-ı vâlâ derhûr-ı ṣadr-ı mu'allâdır
Livâ efrûz-ı nuṣret muḥteşem dustûr-u Cem-ḥaşmet
Niẓâm-ı mülk u millet intiẓam-ı dîn ü dünyadır
Vezîr-i a'ẓam ve ṣadr-ı mükerrem Muṣṭafâ Paşa ki
İskender dil ve Cem-i meşreb ve Cemşîd-sîmâdır

Ḫażretleri Kamaniçe nâm ḥışn-i ḥaṣini dest-i küffâr-ı Leh'den nez' için azîmet itdikde sefer-i merḳûmede ṣâḥibi't-terceme paşay-ı müşârün-ileyh ḥażretlerinden ẓuhûra gelen ḫarekât-ı nerîmâne niġâşte-i ṣaḥâyif-i müverriḫin müverriḫîn olmaġla bu maḥalde Edhem ḫâmeye irḫây-ı 'inân olundu. Ḳamânice fetḥine şu'arây-ı aṣrın dedikleri târiḫlerin zübdesinden bir miḳdârı erbâb-ı ma'ârife yâdigâr ve vesîle-i inşirâḥ tıbâ'-ı şu'aray-ı dıyâr olmaḳ için bu mecelle-i celîle-i nev-peydây u pâklik zer-terḳîm olundu.

Târiḫ-i ġarrâ en-Nâbî-i şîrîn-edâ :
Sulṭan-ı dîn şehin-şâh-ı dünya Ḫıdiv-i dehr
Sulṭân Meḥmed eb-i sürh-i baḫt-ı sermedî
Ol şâhbâz-ı bazûy-ı tevfiḳ azm idüp
Açdı Kamaniçe üzere cenâḥ-ı müeyyedi
Pîrâmenin muḥâṣara idüp o ḳalanın
Etdi ḥavâle üstüne ceyş-i seramedî
Fetḥî olup naṣîp doḳuz günde eyledi
Ol ḥısnıda żamime-i mülk-i muḫalledi
Târiḫini felekde melek yâzdı Nâbiya

Düştü Ḳamânice ḥışnına Nûr-ı Muḥammedî

3.71. TÂRİḪ-İ ḤAMDÎ AḤMED ḪALİFE-İ ŞÂLİŞE

Ḥażret-i sulṭân Meḥemmed Ḥânkîm mümkün deġil
Şerḥ ola metin cihâdı ḥarf kemm u keyfle
Fî sebilillâh ġażaya eyledi ṣarf-ı himem
Olmayup azerde âlâm-ı şitâ u ṣayfla
Ḍarp u ḳahr ile adüvden aldır ḥışn-ı ḥaṣîn
Sine küp ḥasret etdi seng-i ḥüzn-ü hayfle **[145b]**
Gûş idüp fetḥin anın Ḥamdi dedi târiḫini
Dest-i a‘dâdan Ḳamaniçe alındı seyfle
Hâtif-ı ġaybî beşâretle dedi târiḫin
Aldı Lehden Ḳamaniçeyi şehin-şah-ı cihân
Âlî
Ḥamd eyleyüp Haḳḳa dedi Âlî anın târiḫini
Aldı Ḳamaniçeyi Leh’den padişâh-ı baḥr-u ber
Selim-z̧âde
Gûş edince dediler fetḥine anın târiḫ
Oldu fetḥ-i Ḳamaniçe bize lutf Bârî
‘Amrî
Görünce cenkle fetḥin dediler ‘Amr yâ târîh
Ḳamaniçe Ḳal‘asın Sulṭân Meḥmed rezmle aldı
Rüşdî
Müjde idüp hâtif hemân oldum dedi târiḫinî
Aldı Ḳamaniçe ḳal‘asını cenḳ eyledi Şah-ı Cemm-i Cenâb

Bin seksen dört senesi mâh-ı Ṣa‘banü'l mu‘aẓẓamının evâ’ilinde (10 Ṣa‘bân 1084/20 Kasım 1673) vaḳi‘ sefer-i hümâyûnda ḳā’im rikâb ve nice iḥsân-ı ḫidivâneye maẓhariyetle kam-yâp oldu. Perverde-i ḥarim-i sulṭanî ve maḥrem-i meclis-i cihân-bâni olduġuna binâ’en kemal-i devlet ve iḳbâlinden ṣadr-ı a‘żam sâbıḳu'z̧-z̧ikr Ḳara İbrahim Paşa’nın derûnunda ḥased ẓuhûr ve rikâb-ı hümâyûnda nüfûz-ı kelâmı bi-ḥuzûr etmeġin ḥaḳḳında ḥużûr-i fâiżü'n-nûr-i pâdişâhiye nice kelimât irâd ve ṣaḥib-i terceme vezîr-i müşârün-ileyhi sâbiḳu't-terceme Bozoḳlu

diġer Muṣṭafâ Paşa azlinden ḳapudânlık manṣıbıyla meclis-i hümâyûndan ṭard ve ib‘âd eyledi. *“Lâ vefa’e li'l-mülûk*” kelâm-ı meşhûr ve daḫi “*iẕâ e‘âdeke'l-vezîr la yenfe‘uke'l-emîr* ”[473] meseli ol gün beyne'n-nâs dillerde destân oldu.

Mıṣrâ‘:

Ḳapudân oldu luṭf-i pişe muṣâḥib-i paşa

târiḫ vaḳi‘ olmuştur. Vezîr-i muşârün-ileyhden ḳapudânlıġında Baḥr-i sefid cânibinde ẓuhûr eden erliġi ve Ḳahraman ve Neriman-vârî mertliġi ulema-i Rûmun ercümendi fużalânın beyżavî manendi Ebû'l Meḥâmid vel merâşid Mevlânâ Meḥmed Raşid Efendi ‘aleyhir-raḥme ve'l-ġufrân ḫizmetlerinin târiḫ-i bî-naẓirlerinin cild-i evvelinden intiḫâb olunup ba‘ḍe fevâid żammıyle bu mecelle-i nev-peydâye ketp olundu.**[146a]**

Târiḫ-i rûznâmçe-i âlem sitte ve tis‘în ve elf-i âm-ı (1096/1684-1685) pür-şerefiyle ferḫunde dem oldukda sene-i mezbûre eva’ilinde donanmâ-yı hümâyûn-ı nuṣret-maḳrûn için bir ḳaç ḳādırġa daḫi inşâ ve istiḫdâs u bir miḳdar ümerâ-i deryâ naṣb u iḥdâs olunmaġla sâbıḳan şıḳḳ-ı evvel defterdarı Ḥasan Paşa’nın mektupçuluġu ḫizmetinde olan Süleyman Efendi-zâde Muṣṭafâ Efendi ve yalnız kürk damadı demekle zevrak-ı zâtî lenger-endâz farża-i şöhret olan Ḥüseyin Aġa ve Ḳoca Yusuf Efendi ḳarındaşı Ḥaşan Aġa ve sâbıḳan ṣadr-ı a‘żam sâlifüt-terceme maḳtûl Kara Muṣṭafâ Paşa’nın divan-ı hümâyûnda büyük tezkireci olan Nigahi Muṣṭafâ Efendi ve Keresteci Ṣolâḳ-zâde ve âdet-i devlet üzere sâir ḳuvvet-i mâliyyesi olan eṣḥab-ı miknet u yesâr kâ’inen men kâne müceddeden ümerâ-i deryâ zümresine ilḥâḳ olunup ḳadırġalarını ḳendüleri inşâ ve mühimmat-ı lâzımelerini mallarından tertîb u iḥżâr itmek üzere fermân-ı âlî iṣdâr olundu. Mezbûrların ekṣeri sefîne ḳullanmaḳta ve Odese Poça Alabanda gibi elfaẓın me‘ânisi anlamaḳda mehâretten ḫaberdâr olmayup aḥvâl-ı deryâdan bi-ḫaber iken maldâr ve her biri ṣaḥib-i servet ve malın tuḥaf ḳıymetdâr olduḳları kendülere âdet-i cariye-i devlet üzere ḳubh-i aẓîm ḳabîlinden olmaġla muṭlaḳ ġaraż-ı nefse binâ’en ḳıṭâr-ı ümerâ-i deryâya idḫal olunmalarıyla mezbûrlardan sefîne tedârikine ḳudreti olmayan derdmendler her ne ḥâl ise emlâk u eşyâlarını füruḫt ve irtikâb-ı düyûn ile mażmûn-i emr-i âliye imtiṣâl eylediler. Ve'l-

[473] Vezir sana düşman olduğu zaman emîr sana menfa‘at vermez.

ḥaṣıl bi'l-cümle atîḳ u cedîd donanmay-ı hümâyûn sefîneleri altmış pâre yelken olmaḳ üzere Tersâne-i âmireden bir gün evvel ḥareketi fermân ve donanmanın **[146b]** maṣârif lâzımesiçün Enderûn-ı hümâyûn ḫazinesinden bin dört yüz kîse aḳçe i‘ṭâ u iḥsân buyruldu. Ḳapudân-ı deryâ ṣaḥibü't-terceme vezîr-i kişver-güşâ

Mıṣrâ‘:
Müṣâḥib-i melikü'l-aṣr Muṣṭafâ Paşa

daḫî meblaġ-ı merḳûm ile donanmay-ı hümâyûnun levâzım ve mühimmâtını itmâm ve tekmîl eyledikten ṣonra düşman-ı din bed-âyînden bi‘avnillâhi'l-meliki'l ġaffâr aḫẕ-ı intiḳām ve ṣâr niyyetiyle ṣavb-ı maḳṣûde neşr-i bâd-bân-ı azîmet ve mânend-i cûy ol seviye revâne ve edâ-i ḫiẕmet-i din-i mübîn-i Muḥammedî ḳaṣdıyle dâmen-i bi-meyân-ı ġayret ve ḥamiyyet oldular.

Mıṣrâ‘
Ba‘de ḳaṭ‘ı's-sevâḥil ve'l-emyâl

İzmîr Körfezî aġzında vaḳi‘ Foça Ḳal‘ası pîşgâhında leb-i Yemen’de lenger endâz olup ol ḥavâlîde Orâḳ Adası nâm maḥalde bir ḳal‘a binâsı muḳteżi olduġunu re’yü'l-ayn müşâhede itdikde levâzımın i‘dâd ve mevḍi-‘i merḳûmda bir ḳal‘a bünyâd eyledi. Ba‘dehu Midilli Cezîresinde daḫî Boġaz aġzında bir burç ve Saḳız Cezîresinde Fenâr Ḳulesi ḳārşusunda burûç binâsına vâż‘-ı esâs-ı mübâşeret ve ḳalḳûb Rodos Cezîresine neşr-i bâdiyân azîmet eyledi. Bir müddetten berü ḳapudân olanlar Baḥr-i Sefid’de Susam Boġazından ileri güzâr edememişler iken ol düstûr-ı ġayûr-ı bî-pâk ve bî-pervâ donanmâ-yı hümâyûn ile Rodos Cezîresine teveccüh eyleyüp limânında Arab Ḳullesî nâm ḳal‘a muḳābilinde bir ḳaṣr-ı nişâṭ-abâd bünyâd eyledi. Mıṣır iskelelerinden İskenderiyye ve Reşîd ve Dimyaṭdan Âsitâne ṭarafına revâne olan tüccâr saykaları Venedik kâfirinin Varda Kosta ta‘bîr olunur. Ḳorṣân ḳālyonları ta‘ârruż sevdâsıyla der-kemîn olmaġla saykalar nâçâr Anadolu yâḳasına ḳarîb olan Susâm Adası ve Geyve limanlarında mekr u keyd-i **[147a]** düşmen-i bed-li’âmdan ḫavf u iḫtirâz ile yirmi otûz günden berû lenger-endâz olmuşlar idi. Ḳapudân Paşa ḥażretlerinin Rodos Cezîresinde olduġundan ḫaberdâr olup sefâyîn-i meẕkûre reisleri kendû aḥvâllerini müş‘ir bir maḥżar irsâl idüp ḳapudân-ı müşârün-ileyh bu ḥalden ḫabîr ve âgâh olduḳları gibi ol sâ‘at-ı sa‘d âs̱ârda donanmay-ı

hümâyûn nuṣret-ḳarîn ḳādırġalarıyla mütevekkilen alellâh-ı en-naṣîru'l-mübîn ḳālḳup tüccâr sefînelerin olduḳları maḥalden iḫrâç ve ḥıfẓ u ḥırâset ederek Susam Boġâzından geçirmekle sâḥil-i selâmete îṣâl eyledi. Ba‘dehu Venedik keferesi de ḳorṣânlıġla nâm-dâr-ı iştihâr olân Ḳapûdân Pavlo nâm la‘în-i ḍalâlet-rehîn ve mel‘anet-şi‘ârın ḳālyonuna Saḳız Cezîresi ardında râst gelüp derḥâl pâşay-ı celili'ş-şân müşârün-ileyh la‘în-i mesfûrun ḳālyon-u meẕbûrunun üzerine vârılmaġı fermân eyledi. Lakin rüzgar şiddet üzere olduġundan mâ‘adâ ümerâ-i deryânın ekṣerinde çendân cesâret olmamaġıyla ancak Macar Mama demekle meşhûr ‘Ali Paşa-zâde Abdulḳadir Pâşa eyle deyü Süleymân Paşa ta‘ḳîbe himmet eyleyüp Abdulḳādir Pâşa ḳayalıġın ḳalyona çatdı. Ve iki def‘a daḫî bi'd-def‘ât koġûş ṭopların atdı. Ḳapudân Paşa’nın deryâ’yı ġayreti cûşe ve baḥr-i zeḫâr-ı ḥamiyyeti ḫurûşa gelûp çekdiri beylerine elbette imdâd edin deyü te’kîd ve teşdîd etmişken ümerâ-i deryânın birinde iẓhâr cüret eder bulunmayup Irâḳdan merḥâba etmeleriyle ancak ol hevay-ı nâ-müsâ‘idede iki çekdiriy-i aẓîm muḥârebe eyledi. Lâkin ḳapudân-ı mesfûr Pavlo eski ḳorsan olup ve ḳalyon derûnunda vâfir cengci olduġundan sefîneyi kemend-i tesḫîre çekmeġe imkân olmayup böyle bir ḫâżır şikâr göz **[147b]** göre dâm-ı tesḫîrlerinden firâr eyledi. Ḳapudân Pâşa donanmâ-yı hümâyûn ile Saḳız Limanına geldiġinden hemân çekdirme beyleri henüz başderde limâna girmeden filkelerini bırâkup ḫavf-ı mü’âḫade ve bîm‘itâb ile Saḳıza doġru şitâb eylediklerin ḳapudân paşay-ı müşârün-ileyh ḫażretleri mu‘âyene eyledikte bâşterdeyi döndürüp cezire-i mezbûrede Terfîl Limanı ta‘bîr olunur âḫer lîmâna teveccüh u azîmet eylemeyen beyler daḫi gemilerini bi'ż-żarûre döndürüp lîmân-ı meẕkûreye lenger-endâz oldular.

Ḳapudân Pâşa der-aḳab ümerây-ı deryâyı da‘vet ile başterde tertîb-i divân-ı ‘itâb ve ibtidâ Abdülḳādir Paşa’ya tevcîh-i ḫiṭab idüp sen bu devlet-i ‘aliyye-i Oṣmâniyyede iki def‘a ḳapudânlık vekâletiyle ser-efrâz ve nice yerlerde yararlık ile beynel aḳrân nâmdâr iḫtiyâr olmuş bir âdem iken bu muḳûle cebbân u bi-ġayretlere teb‘iyyet eylemek ne demektir deyü elinde olan ḫızâren ile bir ḳaç kere döşüne urub sâ’ir ümerâya yüzden beşyüze varınca değnek urmaġla ta‘zîr eyledi. Mezbûrlar Ḳapudân Pâşa ṭarafından serzeniş ‘itâb u âzar ile dil-rîş olacaḳ cümlesi ẓuhûr eden cürm u taḳṣîrleri içlerinden Maryol Muṣṭafâ Paşa-zâde Ḥasan Beye isnâd ve ḥaḳḳında nice kelimât irâd eylediler. Vezîr-i müşârün-ileyh mezbûru başterdenin

cundasına bir dâr etmeye ḳarâr verdikte Abdulḳādir Paşa dâmenine ṣârılup niyâz-mend-i afv olmaġla bin deġnek urulmaḳ şarṭıyla gücüyle ḫalâṣ oldu. Ḳapudân-ı müşârün-ileyh gerçi âlem-i ṣabâvetten beru cenâh-ı iltifât-ı pâdişâhide muḳîm u perverde-i nâz-u naʿîm olup ṭaşra aḥvâlinde ġâfil ve umûr-ı ḫariciyede râcil olmaḳ üzere kendüden bu mertebe cigerdârlıḳ **[148a]** meʿmûl deġil iken ẓuhûra gelen ḥarekat-ı dilîrânası pesendîde-i enâm ve bâʿiṯ teveccüh-ü ḳulûb-i ḫâṣ u âm oldu.

Mora Adası üzere aʿdây-ı nâ-fercâmın hücûm ve istîlâsı mesmûʿ sulṭân-ı âlî-şân oldukda ṣaḥibü't-terceme Muṣṭafâ Paşa ṣavâ bedîd-i erkan-ı devlet üzere Mora Cezîresinde mevcûd olan asâkir-i İslâm ordusuna serʿasker ve serdâr ve manṣıb ḳapudânıyla ümerâ-i deryâdan Mışırlı-ẕâde İbrâhim Paşa kâm-kâr oldu. Lakin mütâʿab-i sefere Muṣâḥib Muṣṭâfa Paşa'nın taḥammülü olmayup illet-i mizâcı yevmen fe-yevmen müşted ve Mora derûnunda iḫtilâl ceng ü cidâl mümted olmaġla bî-ḳarâr ṣabr u ârâm olduġunu muḳaddemâ ṭaraf-ı devlet-iʿ'aliyyeye iʿlâm etmeġin menşûr serʿaskerî vezîr muḥterem İsmâʿil Paşa'nın nâmına terḳîm ve ḫizmet-i serʿaskerî umûr-ı mezbûre tebyîn ve ṣaḥibü't-terceme Seddü'l-bâḥri muḥâfaẓasına taʿyin olundu. Cezîre-i merḳûmede ḫiẕmet-i muḥâfaẓada ḳā'im iken sene-i mezbûre zi'l-kaʿdesinde dâr-ı baḳāya i âzim oldu. Devr-i Meḥmed Ḫânide bir seneden ziyadece ḳapudân olmuştur. Vezîr-i mûmâ-ileyh esbaġallâhü niʿme'l viṣâlʿaleyhi ehl-i maʿrifet fenn-i saḫnden ḥiṣṣe-yâb şiʿir o büleġây-ı mâ'il bir ẕât-ı âlim u kâmil olup Sehbân-ı Rûm Nâbi Efendi ve sırrı-i bî-hemetâ ve Fâiḳ ve Rüşdü gibi efṣaḥ-ı şuʿarâdan olan fuṣeḥa vü üdebâ eczâ' meclisinden olup fâżıl bî-aḳrân olduġuna ulema vü şuʿarâya olan muḥabbet ve raġbeti şahid-i âdildir.

Limünşi'ihi:
Muṣaḥib Muṣṭafâ Paşa ki[474] dehre gelmedi aṣla anın
Gibi bir ṣadr-ı dânâ ve müdebbir aṣaf-ı yektâ
Anın fenn-i seḫâda olamaz tilmîzi ḫatemler
Yeter şahid seḫâ u cûduna ol Nabi-i dânâ
O fażıl şaʿir bî-misl ve ṣa'ib-i Rûm yaʿni kim
Anı medḥ eyleyüp etdi nice ebyat ḫûb inşâ**[148b]**

[474] Muṣaḥib Muṣṭafâ Paşa ki dehre gelmedi aṣla
Anın gibi bir ṣadr-ı âḳıl aṣaf-ı yektâ

3.72. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ İBRAHİM PAŞA

Mışırlı-zâde dedikleri vezîr-i şecâ‘at-semîrdir. Ṭrablus dâyîlarından olup giderek Ṭrablus vâlisi oldu. Bin seksen yedi Cemaziye'l-âhirinin onuncu günü (10 Cemâziye'l-âhir 1087/20 Agustos 1676) Köprülü-zâde Fâżıl Aḥmed Paşa vefâtından bir iki ay muḳaddem Ṭrablus Beglerbegligi tevcîh olunmaḳ bâbında rikâb-ı hümâyun Sulṭan Meḥmed Ḫâni'ye telḫîṣ idüp mûcebince iḥsân olunmuşdu. Lâkin sene-i mezbûre Zilka‘desinin sekizinci günü (8 Zilka’de 1087/12 Ocak 1676) ahâlisi ṭarafından der-i devlet-i ‘aliyye'ye arż u maḥżar gelüp derûnunda Mışırlıoġlu muḳaddemâ memleketimizde vâli iken aẓîm ẓulm u ta‘addi itmeġiyle ber-vecihle kendüden emniyetimiz yokdur deyü terkîm olunmaġıyla egerçi ḫareketleri emr-i pâdişâhiye muḫâlif olduġundan ḫilâf-ı rıżâ-ı rıżâ-yı hümâyûn idi ancak memâlik-i ba‘îdeden olmaġın muḳteżâ-yı vaḳt ü ḥâlden żarûrî arżlarına i‘tibâren ma‘zûl olduġu mûmâ-ileyhin gûş-zedi oldukda min ba‘d ahâlisiyle ḥüsn-i ẓannda kâni ġayr-ı mütaṣavvar olmaġla bir taḳribiyle maḥall-i merḳûmeden firâr ve merci‘-i her ṭâlib-i iḳbâl maḥmiye-i Ḳosṭanṭıniyye-i cennet miṯâle gelüp taḳrîben doḳsan dört târîḫinde (1094/1682-1683) ‘atebe-i ‘aliyyeye yüz sürdükde meżâhir-i sunûf-i in‘âmât-ı pâdişâhî olub ümerâ’-i deryâ zümresine mülḥaḳ ḳılındı.

Bir muḳaddem Tersâne-i âmirede müceddeden inşâ ve ümerâ’-i deryâdan Mışırlı-zâde İbrahim Paşa ve Cezayirli Baba Ḥasan nâm aḥvâl-i şinâsân sefâyin-i uhde-i temşiyetlerine taḥmîl olunan on ḳıt‘a kebîr ḳalyonların ikisi ellişer zirâ‘a ve sekiz ḳıt‘ası ḳırḳ beşer zirâ‘ olmaḳ üzere itmâ tekmîl olunub inşâallâhü te‘âla evvel baharda rûy-i deryâya iḫrâc **[149a]** olmaları müṣammem olmaġın derûnlarına vaż‘ olunacaḳ neferâtın bir senelik mevâcib u in‘âmât vesâir levâzım ve mühimmâtları içün beş yüz otuz kîse aḳçe lâzım olduġuna bin’âen Rodos ve Ḳıbrıs sancâḳları maḥṣûlleri yüz yirmi kiye olmaḳ üzere ṣâḥib-i terceme Mışırlı-zâde İbrahim Paşa’ya İskenderiye sancaġı maḥṣûlu yirmi kiye olmaḳ üzere merḳûm Baba Ḥasan’a tevcîh ve her biri beşer ḳalyona baş ve buġ olmaḳ üzere tenbîh olunub meblaġ-ı muḳteżânın yüz ḳırḳ kîsesi evliye-i mezbûreden taḥṣîl ve bāḳî dört yüz doḳsan yedi kîsesi an-naḳdin ḫazine-i âmireden tekmîl olundu. Ba‘de zaman ḳapudâna olub doḳsan yedi (1097/1685-1686) evâsıṭında ḳapudân iken umûr-ı deryâda mâhir ve kendüde iktidâr-ı mesâ‘i-i meşkûre ẓâhir olmaġla Edirne'ye da‘vet olunub avâṭıf-ı ‘aliyye-i

pâdişâḫâneden rütbe-i vezâret ile dil-şâd ve terceme-i âḫvâli ânifen bi't-tafṣîl niġâşte-i ḳalem bedî‘-i raḳam ḳılınan Müsâḥib Muṣṭafâ Paşa azlinden ḳapudânlık manṣıb-ı vâlâsına is‘âd ḳılındı. Ṣaḥib-i zeyl taḳvîmü't-târîḫü eş-şeyḫ el-ârif Şeyḫ Meḥmed Efendi ibni'ş-şeyḫ Ḥasan el-Feyżi Şeyḫ zaviye-i Emîr Buḫârî ‘aleyhi rametü'l-bâri taḥrîri üzere Tersâne-i âmire umûruna kemâ yenbaġî niẓâm virdikden sonra doḳsan doḳuz Şevvâlinde (Şevval 1099/Aġustos 1688) Eġriboz muḥafażasına irsâl olundu. Lakin Mevlanâ el-alîmü'l-fâżıl Meḥmed Raşid Efendi merḥûm târîḫinde der ki, vezâretle ḳapudân olan Mışırlı-z̲âde İbrahim Paşa donanmâ-yı hümâyûn gemileriyle boġaza ḳarîb geldikde muḳaddemâ bi-fażlillâhi'l-aliyyi'l-a‘lâ muḥâsara-i a‘dâ’-i bed-li’âmdan rehâ bulan Eġriboz ḳal‘asına ṭop vesâ’ir mühimmat-ı lâzıme naḳil **[149b]** ve îsâli ve ḳal‘a-i mezbûrenin ve taṭhîrine müte‘allıḳ levâzımın tertîb u istikmâli içün tayîn olunub gönderilmişdi.

Evvel daḫi varub fermân olunduġu üzere dâmen-i teḳayyüd u ihtimâmı ve tesḫîr ve ḫidmât-ı me’mûre bezl-i memâlik-i sa‘y u tedbîr etdikden sonra avdete iḳdâm ve târîḫ-i sâl mi’e ve elf (1100/ 1688-1689) ile ferraḫ-fâl olub sene-i mezbûre şehr-i rebîü'l-evvelinin altıncı günü Seddü'l-baḥr ḳal‘âsına geldigini Devlet-i ‘aliyye ṭarafına i‘lam eyledikde Eġriboz ḳal‘ası muḥâfaẓasına me’mûr olan vezîr-i mükerrem diger İbrahim Paşa ile muḳteżâ-yı ḥırem ve iḥtiyâṭa i’tibâren ma‘an hidmet-i muḥâfaẓada olmaḳ üzere gerü Eġriboz ḳal‘âsına ircâ‘ olundu ve câh vâlâ-yı ḳapudânı Darü's-sa‘âde Aġası Muṣṭafâ Aġa şefâ‘atiyle eyâlet-i Van’dan ma‘zûl olub ol vakitde Edirne şehrinde olan z̲ikr-i âti Ḳalaylıḳoz demekle meşhûr el-Ḥâc Aḥmed Paşa'ya vezâret ile İhsân olundu. Yüz bir (1101/1689-1690) târîḫinde rütbe-i ṣadârete Tekfûrdaġlı Muṣṭafâ Paşa azlinden Köprülü-z̲âde Fâżıl Muṣṭafâ Paşa iṣ‘âd olundukda sene-i mezbûre Cemaziyyel evvelinde (Cemaziyell evvvel 1101/Mart 1690) Ḳalaylı Aḥmed Paşa ümerâ-i deryâ şikâyetleri ile azl ve Bozcaadasına muḥâfiż ta‘yîn ve tesyîr ve ḳapudânlık câh-ı vâlâsıyla s̲âniyen ṣâḥib-i terceme İbrahim Paşa tevḳīr olundu. Baḥri sefîdi muḥâfaẓa idüp bu defa donanmayı a‘dâya bi-faḍlillâhi teâlâ verdiġi inhizâm zîb-i baḫş-i ṣaḥâyif-i erbâb ketâ’ib olmaġın Edhem hâmeye irḫâ-yı ‘inân olunmadı. Baḥr-i sefîdden gelüp târîḫ-i rûz-nâme-i ‘âlem s̲âliṣ ve mi’ete ve elf ile (1103/1691-1692) mürtesim oldukda sene-i mezbûre şehr-i Rebî‘ü'l-evvelinde (Rebi‘ü'l-evvel 1103/Aralık 1691) Eġriboz muḥâfıżlıġı **[150a]** tevcîh ve maḳāmıyla

tercemesi âtî Yusuf Paşa terfîh olundu. Bin yüz altı (1106/1694-1695) târîḫinde taḫt-ı âlî-baḫt-ı Oṣmâni üzere dehri tebşîr ile ṣâbit senede bir târîḫ ile

Müjdeler afâḳa Sulṭan Muṣṭafâ ḳıldı cülûs.
Böyle târîḫ-i cülûs yazusun âṣım ehl-i naẓm.
Geçdi izz ü ferîle o renge Sulṭan Muṣṭafâ
Ṣad olub‘âlim-i żamîrî dediler târîḫ için
Ola dâ’im ma‘delet-gâhında Sulṭan Muṣṭafâ
Dîl-i gûnîde de naḳş oldu luṭfi böyle bir târîḫ
Vücûd-ı devlete Meḥmed Muṣṭafâ geldi.
Böyle resm itmiş ḳalem birle uṭârid-i adliyâ
Ḳıldı Sulṭan Muṣṭafâ dâveri- devrân-ı cülûs
Cülûsu oldu Sulṭan Muṣṭafâ'nın revnaḳ-ı âlem

târîḫleri mışdâḳınca şah âlem ḫażretleri cülûs buyurub bir muḳaddem bi-ḳażâ’illâhi te‘âlâ dehan-ı istîlâ-yı küffâra naṣîb olan belde-i Saḳız’ın istiḫlâṣına ḳapudân âtiyü't-terceme Amuca-zâde Ḥüseyin Paşa me’mûr oldukda ṣâḥib-i terceme daḫi ser askerlik nâmıyla ma‘iyyetine me’mûr oldu.

Târîḫleri mişdâḳınca ba‘de'l-fetḥ ve'ẕ-ẕafer Anaṭoli eyâleti tevcîh olunub bin yüz doḳuz (1109/1697-1698) târîḫinde vâḳi‘ senesine inhizâm-i küllîsinde Ṣadr-ı a‘ẓam Elmas Meḥmed Paşa ile şehîd ve âzim ḳurb-gâh-ı rabb-i mecîd oldu. Def‘a-i ûlasında ‘ahd **[150b]** Meḥmed Ḫân-ı Râbi‘de yirmi üç ay ve‘ahd-i Sulṭan Süleyman Ḫân-ı ṣânîde on ay ve def‘a-i ṣânîyesinde yine ahd-i Süleymani'de on altı ay ve ahd-i Aḥmed Ḫân-ı Ṣânîde yedi ay bi'l-cümle def‘ateynde dört büçuk dû mâh ḳapudân-ı vâlâ-yı şân olmuşdur. Zamanında Murâd Reîs ve Ḫayreddin Paşa’yı gümhâh itmiş bir merd-i be-nâm idi. Ṣubbet ‘aleyhi sicâlü'r-raḥme.

3.73.ẔİKR-İ AḤVÂL-I ḲALAYLI ḪACI AḤMED PAŞA

Ḳalaylıḳoz demekle ma‘rûf teberdâr el-Ḥâc Aḥmed Paşadır ki Kayṣariye ḳurâsından bir ḳaryede tevelüd idüp vaḳt-i şebâba vâṣıl ve neşv ü nemâ ḫâṣıl etdikten sonra Asitâne-i sa‘âdete âzim ve teberdârân-ı sarây-ı atîḳadan ammi Meḥmed Aġa vüsâṭatıyla zümre-i teberdârâna dâḫil oldu. Bu vecihle şeb ü rûz-ı‘uhde-i teberâdâne lâzım olan ḫidemâta müdâvim iken sarây-ı hümâyûn cennet fezâ-yı Sulṭanîde

müṣâḥib aġalarından Yusuf Aġa ḫizmetlerinin ḫizmetine mülâzım olmuşdi. Aġay-ı müşârün-ileyhin yanında emekdârlıḳ ḥasebiyle kesb-i ihtisâs idüp pâdişâh-ı mülk-i şiyem-i şehriyârî kerîmü's-sulṭan ibnü's-sulṭan e'l-ġazi Meḥmed Ḫân ibnü's-sulṭan el-ġazi İbrahim Ḫân ḫażretlerinin uhde-i salṭanat-ı ʻaliyyelerinde darü's-saʻâdeti'ş-şerîfe aġalıġı ile şeref-yâb-ı izz u ʻalâ oldukda kahvecibaşılıḳ ile beyne'l-aḳrân şöhret ü şân bulub ṭaraf-ı aġay-ı müşârün-ileyhden maẓhar-ı ṣunûf-i ekrem ve saḳabaşılıḳ ile şeref-mend-i ziyâret-i beytü'l-ḥarâm olmuşdu. Baʻde'l-müdde ibtidâ bir ṭûġ ile Cidde-i maʻmûreye vâli ve bu taḳrîbiyle Ḳoz merâmı kaşr-ı edbârdan ḫâli oldu, maḥall-i merḳûmede mâl-ı firâvân peydâ etmeġin, ber-fehvâ-yı

Beyt:**[151a]**
Bülend-i himmet ve ṣâḥib naẓar gerek adam
Ki himmetine göre olur adamın ḳaderi buradan

Rical-i devlet ile kerem-i iḫtilâṭ ve ṣâḥib-i kelâmları ile irtibâṭ ḥâṣıl idüp bezl-i ʻubûdiyet ile vezâret rütbe-i celîlesin taḥṣîl ve ber muḳteżâ-yı laḳab-ı Ḳalaylıḳoz levâzım haşmet u ziynetin tekmîl eyledi. Ânifen naḳş-ı berârende-i ṣaḥâyif-i beyân ḳılındıġı üzere Van Eyâletinden maʻzûl iken Mışırlı-zâde İbrahim Paşa azlinden bin yüz (1100/1688-1689) tariḫinde ḳapudân-ı deryâ olub bin yüz Cemâziye'l-evvelinin dördüncü günü (4 Cemâziye'l-evvel 1100/24 Şubat 1689) ümerâ'-i deryâ şikâyetleriyle azl ile taʻzîr ve Bozcaadasına nefy ü tesyîr olundu. Bin yüz iki senesi evâsıṭında (1102/1690-1691) Asitâne-i saʻâdette daʻvet ve Trabzon Eyâleti iḥsânıyla düş iptihâcına ilbâs ḫilʻat olundu.

Baʻde ẕâlike Sivas Eyâleti tevcih olunub devr-i dâver-i devrân Sulṭan Aḥmed Ḫân ṯânî ʻaleyhi'r-raḥme ve'l-ġufrân da bin yüz dört târîḫinde (1104/1692-1693) ṣadr-ı aʻẓam el-Ḥâc ʻAli Paşa ṣadâretinde vâḳiʻ sefer-i hümâyûna gelmek üzere me'mûr olmuşken müşârün-ileyh el-Ḥâc ʻAli Paşa maʻzûl ve câh-ı ṣadârete sâbıḳu'ẕ-ẕikr Bozoḳlu Bıyıklı Muṣṭafâ Paşa mevṣûl oldukda Eyâlet-i Sivas sene-i mezbûre mâh-ı Şaʻbânü'l-muʻaẓẓamının on beşinci (15 Şaban 1104/21 Nisan 1693) günü Maḥmud Paşa'ya iḥsân ve ṣâḥib-i terceme Aḥmed Paşa Cezîre-i Kıbrıs muḥâfaẓasında ḳıyâm eylemek üzere fermân olundu. Mersûm ṣafaḥât-ı kütüb-i esâtir ṯiḳāt-i rüvât ṣaḥiḥatü'l-kelimât olduġu üzere imtidâd-ı seferden nâṣi devlet-i Edirne-i maḥrûsede müdet-i medîd iḳāmet itmekle Ḥüseyin Paşa Asitâne ḳā'im-maḳāmı naṣb

ve ta‘yîn olunmuşdu lakin bi-emrillâhi te‘âlâ maḥmiye-i cennet-miṡâl şehr-i ma‘mûre-i İstanbul-ı bî-hemâlde müte‘âḳiben ḫânmân-sûz-i cihân **[151b]** olan ḥarîḳler vuḳû‘u kundâk biraḳılmaḳdan neş’et itmek üzere semî‘-i hümâyûna mevṣûl ve bu ḥâlet-i żâhir ḥâl ḥâlde kā’im-maḳāmı İstanbul müşârün-ileyh Ḥüseyin Paşa’nın żabṭ u rabṭ-ı eşkıya ḫuṣûṣunda tekâmül u tesâmüḫüne maḥmûl olmaġla bin yüz beş Ṣaferü'l-ḫayrınınn evâḫirinde (29 Safer 1105/30 Ekim 1693) mûmâ-ileyh Ḥüseyin Paşa Ḳıbrıs cezîresi muḫâfaẓasına naḳil u taḥvîl ve ṣâḥib-i terceme El-Ḥâc Aḥmed Paşa İstanbul kā’im-maḳāmlıġıyla tebcîl olundu. Merḥûm ve maġfûrun-leh ulemâ-yı Rûmun ercümendi Malaṭyalı Muṣṭafâ Efendi-ẕâde Mevlânâ Meḥmed Raşid Efendi târîḫinde diyordur ki;

Bundan aḳdem Âsitâne-i ‘aliyye kā’im-maḳāmı naṣb olunan vezîr-i mükerem Ḳalaylı Aḥmed Paşa Âsitâne-i sa‘âdetten vâṣıl ve muḳaddemâ Ḥüseyin Paşa kā’im-maḳāmlıġında vuḳû‘ bulan hâriḳlar sebebiyle erâzil u eşḳıyâ ahâli-i İstanbulu kişver-nehârı leşker-i encüm-i şümar-i leyl-i ẓalâm istîlâ ittikten sonra mânend-i sühlefât ḫânelerinden baş göstermeġe deġil rûzne-i yâmlarında naẓẓâreye ḥasret ve ol şeb-i rev ḫavfından cemâ‘atle ṣelâtîn maġrib vü ‘işâyı edâya cevâmi‘-i şerîfelerde adem-i ḳudretlerinden nâşî bi'ż-żarûrî bîm-i cân ve bedel-i rûh-i revân olan mal u mülkleri ḫavfından adem-i ḳudretlerinden beytûtet eyledikleri kemâ-hüve ḫaḳḳuhü kendüye iṭlâ‘ı ḥâṣıl oldukda leyl ü nehâr kendüye ḫûb u râhat ve asâyişi ḥarâm ve İstanbul ḫalḳını me'mûllarından ẕiyâde dil-âsûde-i ḥuzûr u ârâm eyledi ve kefere u Yehûd ṭâ’ifeleri min ba‘d evelki gibi elvân çuḳalar ve a‘lâ libâslar ve semmûr ḳalpaḳlar ve ṣarı mest u pabuşlar giymeyub ve derûn-ı şehirde at ile gezmeyub siyah câmeler ve kırmızı ve siyâh mest ve pabuşlar giymek ve ḥamâma girdiklerinde ayaḳlarına **[152a]** na‘lîn giymeyub ve ehl-i İslâmdan imtiyâz için ceres baġlamaḳ üzere tenbîh, te’kîd ve fermân itdigi umûr-ı temşiyetinde ġayet tehdid idüp gerek mevâd-ı meẕkûre ve gerek ḥarekât-ı‘avâm-pesend ile memdûḥ cumhûr ve ḳā’im-maḳām-ı müşârün-ileyhin mertebe-i şöhreti Ṣadr-ı a‘ẓam Bozoḳlu Muṣṭafâ Paşa ḫażretlerine bâ‘iṡ-i ḫalecân-ı hâṭır olub bu eṡnâda bazı maṣlaḥat-ı vaḳte binâ’en umûrunda müstaḳilsin azil u naṣb-i vükelâ-yı devlet u vülât-ı memleket yed-i isti‘dâdına müfevvażdır deyü terbiye-i muḳarrebân-ı salṭanat ile ṭaraf-ı âṣafânelerine ḫiṭâben ṣâdır olan ḫaṭṭ-ı hümâyûn şevket-maḳrûn dest-i intihâzına vuṣûl olduġu sâ‘at bi'l-cümle erkân-ı devlet muvâcehesinde ḳırâ’et ve cümleden evvel ḳā’im-maḳām-ı asitâne müşârün-ileyh el-

Ḥâc Aḥmed Paşa'nın azliyle kemâl-i istiḳlâlerini irâ'et eyleyüb tercemesi âtî Amuca-ẕâde vezîr-i mükerem Ḥüseyin Paşa-yı mesned-i ḳā'im-maḳām-ı Âsitâne-i sa'âdete iṣ'âd ve selefi Aḥmed Paşa-yı Diyarbekir eyâletiyle ḳurb u civâr-ı devletden ṭard u ib'âd eylediler ve kâne ẕâlike fî şehr-i Cemâziye'l-ûlâ li- ḫams ve mi'ete ve elf (Cemâziye'l-evvel 1105/Ocak 1694) sene-i mezbûre ṣa'bân-ı evâḫirinde firâri karındaşı 'Ali Paşa azlinden Baġdat eyâleti ile tebcîl ve Diyarbekir ile rikâb-ı hümâyûn kā'im-maḳāmı Silahdar Dâmad Oṣmân Paşa tezlîl olundu.

Devri Sulṭan Muṣṭafâ Ḫân-ı ṣânîde bin yüz yedi Rebî'ül-evvelinin evâ'ilinde (10 Rebî'ü'l-evvel 1107/19 Ekim 1695) Adana eyâleti virülüb Baġdad-ı Behiştabad muḥâfaẓası 'Ali Paşa'ya virdi. Müverrih-i Baġdad Naẓmi-ẕâde Gülşen-i Ḫulefâda derki mûma-ileyh Aḥmed Paşa bin yüz beş Şevvâlinin evâḫirinde (29 Şevvâl 1105/23 Haziran 1694) Baġdâd-ı Behiştabad'a maḫṣûṣ-ı alây-ı cihân-ârâ ile Darü'l-İslam'a dâḫil olub eyyâm ḥükûmetlerinde Dicle ifrâṭ ile ṭuġyân **[152b]** ve ṣaḥâyif-i ḳal'a-i Baġdâdı bir kâr-vâr ihâṭa itmekle elḥaḳ sedd ü bend müdâḫil u meḫâric-i cedâvil-i miyâhda mesâ'î-i meşkûreleri bedîd olmuşdur. Bu eyyâmda paşây-ı müşârün-ileyhin askeri ve serdârı eşḳıyayı urbânı ḳam' ve istîṣâl için üzerine varub bi-emrillâhi te'âla münhezimen avdet itmeleri ile Arçe ve Simvat ve Benî Mâlik ve Remâḥiye ve Cevâzir muḳāta'aları elden çıḳıb ẓâbitler gönderilmekten ḳaldı ve Benî Amîr Bey'i Abbâs daḫi Ṣalbend ve Seyb ve Ḳudüs ve Mehâzili ġaret itmekle bir âyetullâh olan re'âyâları eṭrâf u eknâf olan sâ'ir ḳurâ vü kende perişan u perakende olmuşdur. Keẕâlik Başra Paşası Ḫalil Paşa ile Mâni' beynlerinde cenk vâḳi' ve Mâni' ġâlib gelmekle ahâli-i vilayetin ṣavâbdîdleri ile paşây-ı müşârünileyh mâl u tevâbi'ıyla Başra'dan ḫurûc ve vilayeti merḳûmeyi şaki merḳûme teslîm eyledigi peyâm-ı vaḥşet irtisâmı ṭaraf-ı devlet 'aliyyeye vâṣıl ve derûn-i ehl-i İslama envâ'i keder ḥâṣıl oldu.

Mıṣrâ'
Mâ bâz be-ḳıṣṣa-i ḥûdâyem[475]

Ba'de zâlik ṣâḥib-i terceme-i müşârün-ileyh el-Ḥâc Aḥmed Paşa Azak Ḳal'asını kefere-i Maskov bin yüz sekiz (1108/1696-1697) târîḫinde muḥâṣara itdikte

[475] Biz kendi kıssamıza dönelim.

imdâda isti‘câl ve ḳal‘ay-ı dest-i taṣallüṭ-i a‘dây-ı bed fercâmdan taḫlîṣan bezl-i tâb u tuvân ḳudret ve îṣâr-ı naḳdîne-i ġayret ve hamiyyet itmek üzere me’mûr olub ‘azîmetde tevaḳḳuf u emr-i müsâra‘ate imtiṣâlden taḫallüf itmekin bi-ḳażâ’illâhi te‘âlâ ḥısn-ı ḥaṣîn-i meẕkûre yed-i istilay-ı dîn-i mübîne giriftâr olduġundan maẓḥar-ı ġaḍab-ı Pâdişâhî ve ḳatl ü tedmîri bâbında Ḫaṭṭ-ı hümâyûn şah-ı gerdûn-i penâhışâdır olmaġın bulunduġu maḥalden faḳaṭ mühürdârı Ḫalil Aġa ile firâr ve şehr-i **[153a]** Üsküdar'da yâr-ı ḳadîmi vâlide hamâmcısı Ḥüseyin Aġa’nın ḫânesinde iḫtifâ ṭârikiyle mekṣ ü ḳarâr eyledi. Teftîş u tefeḫḥuṣ olunub illa getürülmek üzere pey-der-pey mü’ekked evâmir-i ‘aliyye ṣâdır olmaġla kendüye müte‘alliḳ nice kimesnelerin menzilleri basılub kendüleri el-iyâzü-billâhi te‘âlâ zindânlara vâz‘ ve paşalarının nerede oldığın ḥabır virmek için eziyet u cefâ ve ol bî-ḫaber bî-çâreler zebânı-i dünyâ olan ḫâṣ-yegân yedlerine virilub bî-günâh envâ‘i ezâya mübtelâ oldular lâkin merḳûm Ḥamamcı Ḥüseyin Aġa mürâ‘î-i huḳûḳ u meveddet bir ẕât-ı ṣâḥib-i ḥaḳikat ve bir muḥib-i-i ehl-i ḥamiyyet olmaġla paşâ-yı merḳûm ḫânesinde bedeni içre rûh-ı revânî mânendi ḥıfẓ u ḥıraset idüb bi-kerîmillâhi te‘âlâ bâ‘iṣ-i ḥayâtı olmuşdi.

Ḥâlet-i ṣadâretinde bu âdemiyete göre merḳûm Ḥüseyin Aġa’ya eż‘âf u muzâ‘aaf kerem u ‘inâyet farż meṣâbesinde bir madde iken ber-vech-i dil-ḫâh-ı maẓhar-ı en‘âm u lüṭuf olmadığı mervîdir. Gûyâ bu ḳıṭ‘a-i ġarrâ Aḥmed Paşa ḥaḳḳında inşâ olunmuştur.

Mesnevî:
Ḳaçan âli-i maḳāma erse ednâ.
Ḳullaġı saġır olur gözü â‘ma
Unudur göz göre yâr-ı ḳadîmi
İder belki aña buġz-ı aẓîmi

Ve'l-ḥâṣıl iki seneden mütecâviz gûşe-i iḫtifâde evḳāt-güzâr oldukdan sonra devletli sa‘âdetli işmet-niṣâb ve‘iffet-me’âb vâlide-i muḫtereme-i Sulṭan Muṣṭafâ Ḫân dâmet ismetühâ ḫażretlerine nihânî arżuḥâl itmegiyle anlar daḫi nûr-i dîdeleri pâdişâh-ı cihân-penâh ḥażretlerine şefâ‘at idüp şehin-şâh-ı âlicâh ḫizmetleride

Ve'l-kâẓımîne'l-ġayẓa ve'l-âfîne ani'n-nâs[476]

fehvâ-yı şerîfince ṣaḥâyif-i **[153b]** cürm ü taḳṣîrine ḳalem-şevket raḳam-ı afv-ı ḫidiv-i cihân-bânî keşîde ḳılındı. Afvü cürmünü müteżammin ḫaṭṭ-ı hümâyûn merhamet-maḳrûn ṣâdır oldukda iḫtifâ itdiġi mezbûr Ḥüseyin Aġa'nın ḫânesinden ṭaşra çıḳup ber-vech-i tekâ'üd-i ṣâliṣ bilâdı ṣâliṣe olan taḫt-gâh-ı ḳadîme maḥrûse-i Burûsa'ya me'mûr olduġu vech üzere rıḥlet ve Çekirge nâm maḥalde iki seneden mütecâviz mekṣ ü iḳāmet eyledi.

Raḳam-zâde-i Gülün bedâyi'-i fikâr esâṭîr-i müveriḫin olduġu vech üzere

Fayık:
Râmî es-sehmi merâm oldu Meḥmed Paşa

târîḫ-i ġarrâsı miṣdâḳınca bin yüz on dört senesi şehr-i Ramażânü'l-mübarekinin yedinci günü (7 Ramazan 1114/ 25 Ocak 1703) Daltaban Muṣṭafâ Paşa azlinden ṣadr-ı vezârete Râmi Meḥmed Paşayı âṣaf-ı nejâd iṣ'âd olundukda ḥâline merḥameten sene-i mezbûre Ṣevvâlü'l-mükerreminde (Şevval 1114/Mart 1703) yine vezâreti ibḳā olunmaġıyla ten'îm u terfîh ve maḳtûl-zâde vezîr-i mükerrem 'Ali Paşa azlinden Ḳandiye eyâleti gibi maḥṣûd-ı vüzerâ olan bir eyâlet-i mu'tebere tevcîh olundu.

Târîḫ:
Oldu Sulṭan-ı dehr Aḥmed Ḫân

târîḫ-i matbû'i ḥesâbınca bin yüz on beş (1115/1703) târîḫinde taḫtı Oṣmâni üzere cülûs-i hümâyûn Sulṭan Aḥmedü'ṣ-ṣâliṣ vâḳi' olub Damat Ḥasan Paşa Nişancı Ḳavanos Aḥmed Paşa yerine ṣadr-ı a'ẓam olmuşdi. Mevlâna Râşid Efendi taḥrîri üzere Darü's-sa'âde aġası Süleyman Aġa ile müşârün-ileyh Damat Ḥasan Paşa'nın beyinlerine bir ḥusûsdan bürûdet düşüb Ḥasan Paşa'dan daḥi tab'-i hümâyûn-i pâdişâhi munḥarif olmaġla âyâ vüzerâdan Ḥasan Paşa'nın yerine istiḥdâm olunmaġa şâyân kim vardır deyü żamîr-i Sulṭanî ḫalecân üzere iken aġa-yı müşârün-ileyh Ḳandiye **[154a]** Vâlisi Ḳalaylı Aḥmed Paşa kadar vezîr olmaz deyü ṭaraf-ı salṭanatını vezîr-i meẕkûre dâ'imâ terġîbden ḫâlî değil idi. Vâkı'â vezîr-i müşârün-ileyh ânifen

[476] "*Ve onlar öfkelerini yutanlardır (tutanlardır) ve insanları affedenlerdir*." Âli İmrân, 3/134.

keşide-i ḳalem taḥrîr olunduġı üzere bundan aḳdem Asitâne-i sa‘âdet ḳāim-maḳāmı olduġundan avâm-pesend nice ḥarekâtı ilâ hâẕe'l-ân elsine-i nâsda meẕkûr ve her kimi söyletsek Ḳalaylı Aḥmed Paşa gelmedikçe bu ḫane-i devlet-niẓâm bulmaz deyü ḫalḳ mâ beyninde ol maḳāma kemâl-i liyâḳatı olmaḳ üzere meşhûr idi. Bi'l-âḥare teveccüh kılub nâs-ı pâdişâh-ı alem-penâh Sulṭan Aḥmed Ḫân cem-i câh ḫażretlerinin daḫi teveccüh-i hümâyûnlarına bâ‘iṣ olub

Beyt:
Murâd idince müsebbib bir adamın kârin
Yed-i teşebbüṣünü cüst-cû ider esbâb

medlûlunca Ḳozbekçileri ḫalîfesi olan vezîr-i meẕkûr ṣenâkârlarından eski Aḥmed nâm bostancının yine muḳademâ ocaḳlarından maṭrûd ḳalyon levendlerinden İbrahim ki yine devri Aḥmed Ḫânında zaman-ı cüz’î mürûrunda Ḳapudân Paşa ba‘dehu ṣadr-ı a‘ẓam olan tercemesi âtî İbrahim Ḫocadır ol zaman ḳalyon levedlerinden olub mûma-ileyh Aḥmed Ḫalîfe ile beynlerinde ülfet daḫi

Mıṣrâ‘:
Muḥibb-i ṣâdıḳı yeġdir kişinin aḳrabâsından[477]

mâṣadaḳınca biraderinden ẕiyâde meyânlarında muḥabbet ve meveddet cârî olmaġla vezîr-i meẕkûru kimesne ḫabîr u agâh olmadan getürtmek üzere da‘vet-i ḫaṭṭ-ı şerîfini alub mezbûr İbrahim’i bir şeytiye ile cânib-i Baḥr-i Sefid’e saldılar. Mezbûr İbrahim Emdâd bâd-ı muvâfık ile Girid cezîresine vâṣıl olub ḫaṭṭı hümayûn da‘vet-maḳrûnu vezîr müṣârün-ileyhe teslîm ve lisânen sipâriş olunan ba‘zı ḫuṣûṣları daḫi inhâ vü tefhîm itdikde bu emrin ketm u iḫfâsı daḫi ṭaraf-ı hümâyûndan tenbîh olunmuş mevâddan iken cezîre-i **[154b]** mezbûre vâlilerinin gidüp gelmeleri ahâlinin ma‘lûmu olmaġla muḥtâc olmaġla ḳādī ve müftüsü ve ekâbir a‘yânını keyfiyetden ḫaberdâr itdikden sonra vezîr-i müṣârün-ileyh ancak beş on nefer iç aġasıyla ihżâr olunan sefîneye süvar

Beyt
Stanbul’a şu denlü arżu var dilde ey Vecdî

[477] Sadık bir seven kişiye akrabasından daha iyidir.

Uçardım mümkün olsa neyleyim bâl ü perim yokdur.

diyerek mütevecih-i Âsitâne-i sâ‘adet-medârd oldu. Rüzgâr-ı muvâfıḳ müsâ‘desiyle birkaç gün içinde ya‘ni sitte ve ‘aşer ve ve mi’e ve elf mâh-ı Cemâziye'l-evvelinin yirmi sekizinci (28 Cemâziye'l-evvel 1116/28 Eylül 1704) salı günü İstanbul’a vusûl bulub geldigi peyâm-ı taze mezbûr eski Aḥmed vüsâṭatıyla Dâru's-sa‘âde aġası Ṭavîl Süleyman Aġaya ve andan Sami‘a-i Ḥidîv kişver-güşâ mevsûl oldukda divân gününe müṣâdif olub Vezîr Ḥasan Paşa Divân-ı hümâyûnda bulunmaḳ ḥasebiyle Ḳozbekciler odasında bir miḳdâr tevḳîf olunub dîvan savulduḳdan sonra vezîr-i a‘ẓam müşârün-ileyh Enişte Ḥasan Paşa âdet-i me’lûfesi üzere ḥalîle-i celîlesi ‘ismetlu Ḫadice Sulṭan ḫażretlerinin Ayvân sarây ḳurbunda olan saḥil-i ġıbta-fermâ-yı Ermene gittikde derḥal terceme-i aḥvâli âtî ketḫüdây-ı bevvâbîn-i şehriyârı Veli Aġa bi'l-isti‘câl sâḥil-i merḳûmeye irsâl olunub mühr-i şerîf getürüldükden sonra pâdişâh âlem-penâhî mühr-i ṣadâreti ṣadr-ı cedîd müşârün-ileyh Aḥmed Paşa’ya teslîm içün ḫâṣ oda ḳaṣrlarından ḫidiv-i esbâk Ebû'l-cihâd fâtih-i dârü's-selâm Sulṭan el-ġazi Ḫân Murâd ‘aleyhi raḥmetü rabbü'l-ibâd ḫażretlerinin ṭarḥ-ı tab‘-ı mi‘mâriyeleri olan Baġdat köşkü nâm ḳaṣrı bî-ḳuṣûr ve dil-pezîrini teşrîf buyurdular. Der‘aḳab ṣadr-ı cedîd-i ḥużûr-ı pâdişâh **[155a]** sa‘ide da‘vet ve kendüye teslîm-i mühr-i ṣadâret olundu. Mevlâna Râşid Efendi merḥûm târiḫinde der ki; Sübḥânellâh vezîr-i mezbûr Ḳalaylı Ḳoz El-Ḥâc Aḥmed Pâşa maṣlaḥat vekâlet kübrâya ibtidâ Ḳoz bekcileri ṭarafından sevḳ ve mevḳıfı taḥsin nüzûl ve bürûzu Ḳoz bekciler odası olmaḳ müşîr ḥükm-i yesûḳ olduġu te’s̲îr laḳab ve şöhreti iẓhar ve muḳteżay-ı

El-elḳābü tenezzelü mine's-semâ’i[478]

iş‘ar eyledi. Ve ṣadr-ı sâbıḳ Ḥasan Pâşa ḥalile-i celîlesi sulṭan müşârün-ileyhâ ile ber-vech-i teḳā‘üd İznik mîd'e nefy ü iclâ olundu. Mûmâ-ileyh Aḥmed Pâşa ṣadâretine reîsü'ş-şuara Nâbi merḥûmun dediġi tariḫdendir.

Tariḫ:
Aṣıfâ Nabi-i du‘âgûyun
Virdi bu müjde ile ḳalbe cila
İmtidâd-ı zaman-ı devletine

[478] Lakaplar unvânlar semâdan iner

Oldu dest ü dehânî vaḳf-ı duʻa
Fikr-i tariḫ için ṣadâretine
Olacaḳ ġarḳ lücce-i maʻnâ
Geldi nâgâh-ı çarḫ-ı heftimden
Gûş idrâkine bu güne ṣadâ
Ki yorulmasın itdiler târiḫ
Aňâ sükkân-ı âlem bâlâ
Dediler ittifâḳıyla tariḫ
Ṣadr-ı devlet mübarek o sana

Üç ay bir gün câh-ı vekâlet-i uẓmâda pây-dâr ve sene-i mezbûre Ṣaʻban-ı şerîfin yirmi altıncı günü (26 Ṣa'ban 1116/Aralık 1704) yerinde tercemesi atî teberdârdar Meḥmed Pâşa ḳarâr eyledi. Vezîr-i maʻzûl-ı mezbûrun âzürde-i cûd ve sitemi bulan baʻzı şuʻara

Mıṣraʻ:
Azille dîvana zincîri ḳalaylattı yine

mıṣraʻını azline tariḫ düşürmüşlerdir. Ulema-i Rûmun ser-bülendi Mevlâna Meḥmed Râşid Efendi ʻaleyhi'r-raḥmetü ve'l- ġufran vezîr-i müşârün-ileyhin sebeb-i azlini ve maḳāmına mûmâ-ileyh Baltacı Meḥmed Pâşanın bâdi-i naḳlini tariḫ-i bî-naẓîrlerinde bu vecih üzere tafṣîl **[155b]** idüp der ki , Vezîr-i aʻẓam Ḳalaylı Aḥmed Paşa bundan aḳdem mühr-i ṣadâret ile teşrîf olunduḳta ne cevher ṭarafa numûne olduġın âfâḳa taʻrif için hemtay-ı Ḥüseyin sâbî olan şâʻir Siḥir-sâz Yusuf Nâbi'nin

Ḳıṭʻa
Nagehân birgün Ḳalaylı Ḳoz gelüp ola vezîr
Her gün dedi vezâret arżını eyler sikest
Ben dedim uṣlandı.zirâ cerḫ-ı te'dib eyleyüp
Tertîb ḳılmaḳ gerekdir anı bunca ser güzeşt
Dedi bir dânây-ı kâr âgah ve ṣaḥib-i tecrübe
Terbiyet-i nâ ehl râ çûn gerd-gân bir kündest
Deyü keşide-i naẓm itdiġi neşidesi

Vâḳı‘â min kehâneti'ş-şuara demeġe eḥaḳḳ ve aḥrâdır ki vezîr-i mezbûr reftâr u güftârde ḳabâḥat-i nâ-fehimliġinden nâşi ṭaraf-ı devlete taḥṣil-i mezîd-i irtibaṭ ve intisâb itmek fikr-i fâsidiyle ḥal‘-ı cenâb-ı Muṣṭafâ Ḫânî’ya bâ‘îs u cülûs-ü hümâyûn-ı sulṭânîye sebeb u ḥadîṯ olan Edirne vak‘asında vuḳû‘ ve ḥudûs bulan umûr bi'l-mekâtibe benim re’y ve tedbîrimle ṣûret-pezîr olmuşdu deyü taḥmîl-i minnet-i iclâsa ictirâ ve bu kelâm-ı nefret encâmının ḳubḥ-ı vehcinin ve mulâhaẓasız kendi kendüye töhmet ḫiyânet iftira itdiġinden ḳaṭ‘ı naẓar vüzerâ-yı ‘uẓâmanın divân-ı hümâyûnda giydikleri ḳallâviye mu‘tâddan ziyâde teller çekdirmekle bir ṭarafa ṣûrete zer-beft ve dîbâ miṯillü elbise ile kendin gûnâ gün ḳıyafete ḳoyup muġayir-i âde eniştelerine müte‘addid yüzüklerle özge heyete girüp

Naẓm:
Libâsı oldurur insanı bir şekl-i ġarip ancak
Edâsı güldürür mevtâyı amma bundadır ḥikmet

beytinin fehvasınca maṣadaḳ olmuştu. Ṭaraf-ı hümâyundan gerek bi'l-vâsıṭa ve gerek bi'l-müşâfehe ol maḳûle eṭva Ebû'l-hevṣâfe den **[156a]** ferâġat itmek üzere gâh telmîh ve gâh

Beyt
Rumûz-i pend dili anlar ancak‘arif olan
Ḫımârına fehm eder es-selâmü‘aleykümden

neşîdesince taṣriḥ olunduḳta vezîr-i a‘ẓam olanların ḥaşmet vü libâsta sâ’ir vüzerâya iltibâsları revâ olmayup i’tibarda ser-efrâz olduḳları gibi esbâb-ı ziynet u ḥaşmetde daḥi anlardan mümtâz olmaḳ lâzıme-i şân-ı ṣadârettir deyü özür-ḫâhı-i ḳabâḥat ile tecdîd-i elbâs u ḳāḥat edup ḥükm-i maḳām-ı ṣadâret ḥıfż-ı ṣüġûr ve naẓm-ı umûr cumhûrda bezl-i himmet itmek iken serâ-pa-yı evḳātini tertîb-i esbâb ârâyışa ḥaṣr etmişti.

Huṣûṣan sâ’ir evża‘ vü eṭvârı gibi umûr-ı din ü devlette daḥi televvün iẓhâr edüp bugün mübâşeret itdiġi emri ertesi bî-sebeb fesḥ u nesḥ itmekle berkâr-ı tamâma ve bir azîmetini encâma yetürmeyüp niẓâm-ı kârḥane-i salṭanatı herc-u merc ve irâd-ı devlet pür-izzeti

Mıṣra‘:

Yu‘tî ve yemna‘ lâ baḫlen ve lâ keremen [479]

Yolundan ser-kâr-ı leyl ü nehârı olan tereffüh u tena‘umüne ṣarf u ḥarç eyledi. Bundan mâ‘adâ vezîr-i müşârün-ileyh mebâdi-i ḥâlinden beru neyl-i ṣadâret-i‘uẓmâya kemend-endâz arżûy-ı a‘mâl ve iḥrâz mühr-i vezaret içün iḳbâl olmaġla her kimki hem-bezm-i ülfet u ṣoḥbet olduysa vezîr olduġumda sana şöyle ikrâm ederim böyle ikrâm ederim sana şu manṣıbı ve sana filân tımârı ve filân ze‘ameti veririm deyü hemyân arżularını nüḳûd-ı meva‘îd urḳûbiye ile mâl-â-mâl edüp ihtiyâclarına temessükât-ı memhûre vermeġin peyâm-ı ṣadaretde gûş itdikleri sâ‘at ḥavṣala-i menâṣıb-ı mev‘idelerine göre ḳapu düzüp bir alây eşḫaṣ-ı behâyim-niḥad-ı **[156b]** mevâ‘id-i mebzûle-i vezîr-i merḳûme i‘timâd ile eṭrâfdan ulûf-ḫâr-ı lâf u güzâf olarak Asitâne-i ṣa‘âdet-i âşiyâne gelüp ḫayal-i muḥal-i incâz ile paşaḳapusuna taġallup u zuḥâm vermek aġaz eylediler . Lakin

Nazım:

Her dilber içün sînede bir yaramı olsun

Netsun dil sevdâ zede bin pare mi olsun

muḳteżâsı üzere bu kadar va‘id-i bî-şümâre encâz-i nâ-müyesser bu denlû ḥalḳa menâṣıb-ı ma’dûde-i devlet kifâyet etmeyeceġi emr-i muḳarrer olmaġla murâdlarına vâṣıl olmaḳ deġil

Mıṣra‘:

Yâ reh güzârına varsaḳ selâm alınmaz mı

diyerek câmi‘ ve divâna ol elbise-i denk âmîz ile mânend-i dîvâne çıḳdıkça güzergâh-ı azîmetinde pîş-nişin-i ṣufûf-i sâil olmaġa ḳā’îl olmuşlar iken mu‘âyene-i dîdâre daḥi nâ’il olamayup âḳıl u dâna olanları ye’s-i küllî ile dâr u diyârlarına rac‘-ı ḳahḳarî ve kimi maḥmiye-i nâşnûde mu‘adil-i İstanbulun esvâḳ-ı vâfiyesinde

Nazım:

Ah kim bir sipâhi dildârı

Beni itdi zoḳāḳ silâḥdarı

[479] Verir ve men‘ eder ne cimriliğinden ve nede cömertliğinden (Verdiğini cömertliğinden, vermediğini de cimriğilinden dolayı yapmaz)

diyerek seyr-i serîriye derkâr oldular. Ve ol gürûhun ẓurefâsından ba‘zıları daḫi bir taḳrîb ile ḥużûruna girup eṣnâ-yı mükâmelede

Nâbi
Naḳîżadır sana şebker-i dilk-i deym-i Nâbi
Aceb bu sözden o mâh tamâm alınmazmı

feḫvasınca‘alâ ṭarîḳı'l-kinâye elḥamdü lillâhi te‘âla devletinizde falan rütbeye neyl u vusûl ve bâb-ı devlete duhûl ile

Mıṣra‘
Dünyay-ı denîden hele kâm aldı bu gönül

neşîdesince va‘d-i cemîle-i sâbıḳanız üzre bir vefḳ-ı ḫâṭır-ḫâh-ı nâil-i viṣal şâhid-i merâm olduḳ dediklerinde âḳıl u dânâyı bu kelâm âteşin ġarḳ-ı arḳ-ı şerem-sârî edeceġi bî-iştibâh iken düstûr-ı merḳûme ḫilaf-i va’dden ḥumretü'l-vech rütbeleri‘arıż olmadıġından ma’ada **[157a]**

Mısra‘
Kerîm va‘dede hulf eylemez dilâ aṣla

mezmûnunca biz daḫi incâz-ı vâ‘d itdik. Allâh mübârek eyleye. Şimdilik bu güne ḳanâ‘at edin. İnşâallâhu te‘âla devlet-i ebed-peyvend-i pâdişâhide an ḳaribi'z-zamân himmet-i aṣafanemiz berekâtıyla daḫi a‘lâ rütbe ile kâm-rân olursuz deyü cevap verdikçe anlar daḫi girîbân-ı ṣabr u ârâmı târac edup düstûr-i mezbûr-i divâne şu‘ûrun bu güne kelimât-ı cünûn ḥarekâtına bi'ż-żarûri ḳahkaha-i istihzâ ile muḳābele ve birbirleriyle

Sübḥâne ḫâliḳu'l baḳar alâ sûreti'l- beşer[480]

deyü mükâleme ederlerdi. Ve sarâyında divâna çıḳdıḳça ekṣer ḥarekâtı dîvâne mânendi olup maḥmiye-i İstanbulun Yedikulleler ḫâricinde vâḳi‘ debbâġḫânede olan eṣnâf beynlerinde bir ḫuṣûṣdan münâza‘a vâḳi‘ ḥużûr- ı vezîr-i merḳûme arżuḥâl itdiklerinde Yedikulle nâ’ibine buyur deyü tezkerecî efendiye ḫiṭâb ve ḫaşin fürûşlar

[480] İneği insan sûrteinde yaratan Allahı tesbih ederim.

ki beyne'n-nâs tâcir dedikleridir. Anlardan dibekci esnâfı gitdikçe ṣahtiyân vaḫşîni küçülttüler ve daḫi bahâları daḫi gün be gün vefret üzere deyü bir rûz-ı dîvânda teşekkî itdiklerinde tacirlere hemşehriler vilayetinize mektûb gönderin. Ṣahtiyân toḫumunu vaḳtiyle ġars etsünler ki ḥîn-i neşv u nemâda güc gerek olmaya. Eġer bu ḫususṭan ötürü bir daḫi sizden teşekki ederlerse dest-i pâkizi penpeden dûḫte sikkin ile ḳaṭ‘ idüp sizi Niġde'de küreġe veririm deyü rûy-ı ġaḍab gösterup‘itâb etmiş. Ḫülâṣa-i kelâm ve fezleke-i merâm düstûr-ı merḳûmun mesned-i ṣadârete ḳudûmünden ber meşhûd u manẓûr olân iḫtilâl-ı aḳl ü şu‘ûru ṭaraf-ı ṣalṭanatı demâdem bî-ḥużûr itdiġinden **[157b]** nâşî dâver-i devrân u Süleymân-ı zamanı

Limünşi’ihi:
Ḫażret-i şâh cihân u kâm-yâb
Ya‘ni Sulṭân Aḥmet âlî-cenâb

Ḫażretleri ânifen naḳş-ı ṣaḥayif-i beyân ḳılındıġı üzere vezîr-i meẕkûrun medḥ u ṣenâsında ıṭnab-ı kelâm ve Buzurc-u mehr'den a‘ḳal u Aṣaf-i Süleymanîden erşed olmaḳ üzere uṣûl-i medḥinde terânekeş olup hüseynî perdesinde terennümât sitâyişinde âġâz-ı maḳām idüp Ḳalaylı kadar vezîr olmaz. Kârḫâne-i devlete niẓâm verebilirse ancak Ḳalaylı Aḥmed Paşa verir deyü ta‘rif u ḫaṭır-ı hümâyun bu vechle ṭaraf-ı ṣadr-ı merḳûme müncezeb olup mesned-i ṣadârete bâ‘iṣ-i teşrîf olan daru's-sa‘de aġası uzun Süleyman Aġaya:

Mıṣrâ‘:
Gördün mü ey felek bize verdiġin âsafîyi

mażmûnunu iş‘âr u bize erşed u ‘âḳıl deyü sevḳ u ta‘rif itdiġin âdem-i mecnûn-ı la ya‘ḳıl çıḳdı deyü serzeniş ve‘îṭâb buyurduḳlarında henüz aḥvâl-i‘âlem gereġi gibi niẓâm u intiżâm yâfte olmamıştır.

Mıṣrâ‘:
Terbiyetle âhen-i nâ-baḫta cevherdâr olur

deyü cevâb-ı bi-mesâs verdikten sonra ṣadr-ı merḳûmun terbiyesi terceme-i aḥvâli âti Baltacı Meḥmed Pâşaya sipâriş ve ihâle olunmuşdu. Fi'l-ḥaḳiḳa merḳûm Süleymân Aġa’nın, Ḳalaylı Aḥmed Paşayı

Li münşi’ihi:

Şehriyâr-ı baḥr u ber Ḫâḳānı İskender ẓafer

Pâdişâh nâmûr Ḫân Aḥmed Maḥmud seyr

Ḥażretlerine sevḳ u ta’rifi Aḥmed Paşa’nın rüşd u aḳıl ṣaḥibi kimesne olduġundan olmayup ṣadr-ı sâbıḳ enişte Ḥasan Paşa ile beynlerinde burûdet bulmaġın ancak kendinin zevâl-ı devleti ḫavfından idi ki ṣadr-ı saḥâyifde işaret olunmuştu. Bu defa cânib-i cenâb-ı pâdişahiden mu‘ateb olmaġla bîm-i ser u devletinden

Li-münşi’ihi:**[158a]**

Şehâ encüm ḳıyâs etme felekde leyl-i fırḳatde

Li-münşi’ihi:

Yânan ahım odundan âsumân üzere çeraġmıdır

neşidesince kendi çeraġ maḥṣûsu olan Teberdâr Mîr-aḫûr Meḥmed Aġa’ya nihânî da‘vet idüp Ṣadr-ı a‘ẓam Aḥmet Paşayı bir vefḳ-ı rıżay-ı hümâyûn ḫarekât-ı‘aḳılâneye sevḳ u terġîb itmek ḥuṣûṣu kendiye tavṣıye vü telḳîn ve ḳapudânlıḳ gibi bir câh-ı rafi‘a ile kâm-bîn ḳılındı. Laḳin fużelâ-yı muverriḫinin nüveyri mümânidi Mevlâna Râşid Meḥmed Efendi târiḫinde ḳalem-i feṣâḥat-ı mürtesim ve Gülün bedâyi‘-ı raḳam birle bu vechle naḳş-i berârende-i ṣaḥife-i taḥḳiḳ olur ki teberdârlıḳ taḳrîbiyle muḳteżay-ı cinsiyet üzere vezîre ḫayr-ḫâh olmaḳ mülâḥaẓâ buyrulân mîr-ahûr-i kebîr Meḥmed Aġa vezîr-i a‘ẓamı ḥârekat-ı mu‘tedileye sevḳ u terġib itmek żımnında Çerkes Silâḥdar ‘Oṣmân Paşa‘azlinden ḳapudânlıḳ gibi bir cah-ı vâlâya dest-res bulmaġa ḳāni‘ olmayup andan daḫi der‘aḳab câh-ı rafi‘a-i ṣadârete irtiḳā sevdâsıyla peşînce vucûd-ı vezîri istiṣḳāl ve bu maṭlab-ı a‘lâ taḥṣîline ve bu maḳṣad aḳṣâ-yı vüzerâ olan rütbe-i ‘aliyye neyline ṭarḥ menṣûbe-i ihtiyâl etmeġe başladı. Vezîr-i ṣâfi żamir aslâ bu ma‘nâdan agâh vü ḫabîr olmayup belâheti tamâm ve rüşdi nâ tamâm bir zât olmaġla ocâḳdaşım ve ḫayır-ḫâhımdır deyü mîr-aḫûr-i mezbûr Meḥmed Aġayı kendüye maḥrem esrâr ittiḫaz itmekle her şeb ṭarîḳa-i terk teklîf ile görüşülüp cenâb-ı pâdişâh-ı âlem-penâhî ne gûne ḥareketden ḥaẓ ederler ġayr-ı maḥẓûẓ olurlar deyü su’al itdikçe ḫilaf-ı rıżay-ı şehriyârî olan ef‘al-i nâ şâyeste ve bî-

pesendîdeyi re’y-i hûmâyûn olmaḳ üzere ta‘lim u ġayr-i marżiyye ḥarekâtı tefhîm ederdi.**[158b]**

Vezîr-i sâde dil daḫî ol evżâ‘-ı nâ-pesendîde taḥṣil-i rıżay-ı ḫıdiv-i cihân-penâhî dâ‘iyesiyle taḳdim itdikçe şehriyar ḫuceste ḥażretleri sübḥânellâh bu adama nuṣḥ u tenbîhâtımız mü’essir olmaḳ deġil eṭvâr-ı bed heyḫârında sebb-i ‘inâd ışrâr olunur deyü mîr-aḫûr-ı mezbûrun istifsâr olunduḳta ṣûret-i ḫumḳ u belâhiden niḥâl-i mekr ü iḥtiyâle bürk u şaḫ virüp sû-i ḥâle vezîr-i naḳl ve inhâde şu‘bede kârlıḳlar gösterdi. Cihângîr Ṣâfi Żamîr Hażretleri aġay-ı meẕkûrun sözleri kendü çeraġ nüvâ fürûhteleri olmaḳ taḳribiyle ṭaraf-ı hûmâyûna ṣadâḳat u iḫlaṣına ve vezîrin ocaḳdaşı iken aňa ṭarafdarı olmaması ḳıbel-i ṣalṭanata olan iḫtiṣâṣına ḥaml buyurmalarıyla vezâretle ḳabudânluḳ iḥsan buyurmuşlar idi. Aġay-ı merḳûm ḳapudân oluncaya deġin mühr-i ṣadâreti kendüye taḥṣil için Ṣadr-ı ’ażam Ḳalaylı Aḥmed Paşa'nın maḳām-ı ṣadâretden izâlesine yalnız kendisi tertîb-i esbâb mekr u ḥîleye derkâr olup eġerçi muḳaddeme-i maḳām-ı vekâlet olan ḳapudânlık mertebesine dest-res bulunmaġla ḥuṣûl-i netîce maḳṣûd-i nev‘an ṣûret-nümûn oldu. Lakin şeref-i muḫaṭabe-i padişâhiden dûr olup ve dârus-sa‘adeti'ş-şerîfe aġası sabıkuẕ-ẕikr Uzun Süleyman Aġa daḫi kendünün ne muḥîl ile nümâ olduġun bildiġinden mâ‘adâ vezîr-i a‘ẓamın aġay-ı merḳûm ṭarafına ġayetü'l-ġaye perestişkarlıġından menâfi‘-i meclûbe-i devletin ḥazz-ı evfâsı kendüye teveccüh ve âṣaf-ı sebükruş ve kürk menşî zîb-u züyûrla tezeyyün u terefffüh etmede iken rûy-i temettu‘una küşâde olan bâb menâfi‘i sed ve öyle bir havadâra ḥavale-i dest-red etmeyeceġi ẓâhir **[159a]** olmaġla ḳapudân-ı müşârün-ileyhin teberdârlıġı eyyâmında daḫi ṣûret-i ḥamâḳattan ḥîlekârlıḳ de’b-i ḳadîmi olmaḳ taḳrîbiyle vaḳtinde yazıcı bulunan ‘Amr ve Zeyd ḫavf-i mekr u kîdinden nâşi gâh taḥṣîl-i emvâl-ı evḳā’f ve gâh taḥrîr-i re‘âyâ-yı eṭrâf diyerek ḫizmet bahânesiyle ṭard ü ib‘âd oluna gelüp yine ol maḳûle bir iş ile Ḥaleb’e vardıḳta ḥâla mîr-aḫûr-i evvel olan Oṣmân Aġa Ḥalep Muḥaṣṣılı bulunup beynlerinde ülfet u huḳûḳ ve aġây-ı mezbûr vezîr-i a‘ẓamın mebâdi-i ṣadârette ketḫudası Ḫalil Aġa Ḳandiye'den gelince vekîl olmuşken büyük mîr-aḫûrluḳla aṣaletden maḥrûm olduġu içün ṭaraf-ı âsafîye derûnunda niyyet-i küfrân u ‘uḳûḳ olmaġın ḳapudân-ı mûmâ-ileyh ḫâṭırında cây-gîr olan râz ser be mührü ana bâz ve sermaye-i esrârına anı inbâz itdikte mîr-aḫûr-ı merḳûm‘Oṣmân Aġa fırṣat-ı ġanimet bilup eġer ṭaleb-kâr olduġun mühr-i hümâyün ṣadârete dest-res müyesser olduḳta beni ketḫudâ naṣb edersin. Hem

bu ḫuṣûṣun ḥuṣûlune vesîle olacaḳ esbâb-ı tertîbinde ṣûret-ı mekr u ḥîleye temeṩsül ve hem sana eslâfdan efzûn-ı mal peykerân cem‘ etmeġe tekeffül ederim deyüp ḳapudân-ı merḳûm dâḫi va‘d-i ekîd ve‘ahdini eyman u aḫlâf ile te’kîd eyledikten ṣonra‘Oṩmân Aġa enbân-ı mekr u tezvîri ser-nigûn idüp

Mıṣrâ‘:
Şeytâne deyü râḳib papuç giydirebilir

mıṣrâ‘ına mâ-ṣadaḳ olmaġla bu maddede iptidâ lâzım olan vezîrin maḳām-ı ṣadâretinden izâlesi ve ṩânîyen mühr-i hümâyûnun ḥaṣren size tevecühü içün tab‘ı hûmâyûn şehriyari Giti sitânın ṭarafınıza iḥâlesidir hele azl ü teb‘îd ve vezîr-i emr-i yesir ve Şeyḫul-islâm Alî Efendi Ḥażretleri ve darüs-sa‘de aġasını kendüden tenfîr **[159b]** ile ḫuṣûl pezîrdir. Lâkin maḳām-ı ṣadâretin size inḫıṣârı vezîr-i a‘ẓam töhmet iḳāẕ-ı fitne ile ihtimâm olunup cenâbınız bir keşîde-i ṭaraf-ı salṭanat olmaḳ ḥasebiyle me’mûnü'l-ġâ’ile-i fikr-i fesâd olmaḳ üzere ṭaraf-ı hümâyûna ilḳā olunmaḳ gibi fi'l-cümle tekellüf iḫtiyârından lâ büddür. Vezîr-i a‘ẓam ise mesmû‘umuz olduġu üzere ḫużûr-ı hümâyûnda birkaç defa Edirne vaḳ‘asında ẓuhûr eden emr-i fitneye ve şevketlu pâdişâhımızın cülûsuna bi'l-mukâtebe benim re’yim bâ‘iṩ olmuşdur deyü bu kelâm-ı ḳabâḥat encâm ve ḫıyânet-ḳarîne cesâret etmeġiyle bu defa töhmet-i îḳāz-ı fitne ile ittihâm olunsa derhal itimâd olunacaġı bî-iştibahdır deyüp şikâr-ı naḫcîr murâd içün böyle bir dâm-ı mürdüm-i ḳari ḳurdular ki vezîr-i a‘ẓam bundan aḳdem aṣr-ı salṭanat-ı Meḥmed Ḫâni de medîd-i darü's-sa‘adet-iş-şerîfe aġası olup bu eṩnâda ber-vechi tekâ‘üd Mıṣır-ı Ḳāhire’de muḳîm olan

Li-münşi’ihi:
Haris-i darü's-sa‘âde Ḫażret-i Yusuf Aġa
Kim azîz-i Mıṣır ihsan etmiş anı kibriyâ
Rûh-ı ḫâtem'dir ki lüṭfunda boynu baġlı ḳul
Bermekîler bâb-ı en‘âmında abd-i bî-riyâ

neşîdesine maẓhar olan şîr-pîşe-i seḥâ meşhûr-i cihân Yusuf Aġa’nın teberdârlıġından kâm-kâr olmaḳ mülâbesesiyle huḳûḳ-ı dîrîneye ri‘âyeten ve veliyyü'n-nimetliġine i‘tibaren yine darü's-sa‘âde aġalıġı içün da‘vet itdirecektir deyü

elsine-i nâsa ḥavâdiṯ virüp bu ḥaber-i melâl âveri gitdikçe intişar ve derûn-ı sarây-ı cennet-fezâ-yı hümâyûnda iştihar bularak hâlâ aġay-ı dârü's-sa‘âde

Li-münşi’ihi:
Ol Süleyman ismi ve âsaf-ı Rüstem Edhem-şîm
Ḥażret-i aġay-ı vâlâ câh u ḳadr u yemm-i kerem

naẓm-ı ġarrâsına mâ-ṣadaḳ olan Ṭavîl Süleyman Aġanın daḫi resîde-i sem‘-i dil-penâhî olduḳta ṣâhıb-i devlet ḫażretleri dikmede Yusuf **[160a]** Aġa’yı bize tercîh etmezler. Zirâ câh-ı rafi‘a-i ṣadârete irtiḳāsına bezm-i ṯenây-ı cemîlemiz bâ‘iṯ olduġu ma‘lûmlarıdır. Eġerçi

Li-münşi‘ihi:
Dedi ol ḫażreti maḥbûb-i ilâh
İtteḳı şerra men aḥsente ileyh [481]

Emr-i şerîfi mûcebince mücerrebân-ı ahvâl-i âlem olan uḳalâ

Nazım:
Meṯeldir ḥâce-i kevn ü mekândan
Kime kim iyilik etsin ṣâḳî andan

demişlerdir. Lakin beynimizde bürûdete bâ‘iṯ ve bu rütbe iyiliġe muġâyir kemliġe sebeb u ḥadîṯ olacaḳ bir madde vukû’ bulmadı deyü bu söze vücûd vermeyüp eġerçi ḫayli celâdet gösterdi lâkin kendü teberdârları lisânında âvâzenin imtidâdı “*men yesma‘ yaḫıllü*”[482] mûcebince vezîr-i a‘ẓam ṭarafına olan ḥüsn-i i’timâdına ḫalel virüp neylîm muḳaddem ḥaḳḳında ṭaraf-ı hümâyûn-ı ḫażret-i pâdişâh rub‘-i meskûne aẓîm sitayiş u ṯenâ etmiş bulundum. Şimdi ḫilafın söyleyem arż-ı nefsime ḥaml ile bilki i‘timâd buyurmazlar deyü tereddüd üzere vaḳt-i fırṣata çeşmedâr-ı intiẓâr iken bu eṯnâda şeyḫul islam

Li-münşi’ihi:
Bu ḥanîfe aṣr ya‘ni şeyḫü'l-islam kim odur

[481] İyilik ettiğin kişinin şerrinden sakın. (Hadîs-i Şerîf)
[482] Kimki işitirse halel (zarar) verir.

Hem sümmiye bâbü ḥısn-ı ilim ve hem âlî-maḳām

Müftiyü'l-enâm ʻAli Efendi Ḫażretleri ise aṣlında vezîr-i mezbûrun mesned-i ṣadârete iʻtilâs istiṣvâb etmediġinden mâʻadâ pey-der-pey ẓuhûr eden evżâʻ-ı ġaribesinden ıżṭırâb üzere olduġunu ḳapudân-ı mezbûr Baltacı Meḥmed Paşa teferrüs etmeġin beynlerine daḫi ẕiyâde tefriḳa vü bürûdet ilḳā itmek içün ol ḫilâlde meṩel-i ahmaḳ min hebennaka maḍrabı olmaġa şâyân olan vezîr-i aʻẓam belâhet-şîme gelüp şeyḫü'l-islam efendi ṭarafından ḥilâfınızda ve hâlâ izâlesine saʻy u iḳdâm ve maḳāmınızla ġaliba Çorlulu ʻAli Paşa be-kâm itmek ṣadedinde cehd-i mâlâ kelâm üzere **[160b]** olduġunu ḥaber aldım. Ve ṭarafınıza olan sıdḳ-ı ḫulûs ve ṭaviyyetim muḳteżâsınca sizi bu maddede âgâh eyledim. Eġer muḳaddemce tedâriken görmeġe istiʻcâl etmez leşker gûş-zedim olduġu vech üzere ġâlibâ bir iki gün ṭarafından mesnedinizden infiṣâliniz maḥal-i iştibah deġildir. Çeraġ-ı ḥâs bâhirü'l-iḫlâṣınız olduġumdan bizi daḫi ġarib ve veliyyi'n-nimetliġiniz ḥasebiyle peder-i maderimiz gibisiz saʻâdetlu Sulṭanım ḫażretlerinin ṣadâretten iḫlâsıyla cümlemizi yetîm ḳorsunuz deyü ab-ı peyâz nifâḳ ile ṣaḥte giryeye.insicâm göstermekle vezîr-i ṣade dil

Nâbî:
Serşek çeşmine ehl-i nifakın iʻtimad etme
Esasi bir binânın reşḫ-ı âb-ı olsa metîn olmaz

mazmûnundan ġafil bu kelam-ı mekr encâma vucûd virüp paşa kardaş yine bu bâbda reʼy ü tedbîr senindir. Her nice münasip görürsünüz öylece ḥareket edeyim deyü niyâz-mend olduḳta hemân bu eṩnâda

Li-münşiʻihi:
Kişi her demde işinin eri olmaḳ ister
Elinde fırṣat var iken kârına saʻy et durma

huẓur-ı hümâyûn Ḫażret-i pâdişâh rubʻ-i meskûne varup şeyḫü'l-islam efendi içün erbâb-ı baġy ü fesâd ile bir fitne taḥrikini murâd itmek üzere inhâ u iʻlam ve azl u tebdîline ilḥâḥ u ibrâm edersiz deyü ilâm eyledi. Vezîr sâde dil ve mekr u ḥiyel-i aʻdadan ġafil daḫi dârü's-saʻade aġası ṭarafdarım ve ḳapudânpaşa maḥrem esrarım olup Mîr-ahûr Oṩmân Aġa ise kendü çeraġ ḫâṣṣım olmaḳ ḥasebiyle ṭaraf-ı salṭanatda

câsûs iḫtiyârım iken binay- cah-ı devletim ve esâs kişver-i ṣadâretim ṭob-i felek kûb-i ḥavâdiṩden raḫne-gîr Ve Şeyḫü'l-islam Efendi ḥaḳḳında her ne arż eder isem eṩer-i nâ-pezîr olmaḳ muḥtemel deġildir. Zu‘m-i fâsidiyle bî mehâbâ ḥużûr-i fâ’izü'n-nûr

Mıṣrâ‘:

Şah-ı zişan Aḥmed-i Ḫâne yüz sürüp**[161a]**

şeyḫü'l-islâm efendi ḥaḳḳında ḳapudân teberdâr Meḥmed Paşadan ta‘lim itdiġi müfteriyâtı taḳrîr eyledi şehriyâr kadirdân u erşed

Mısra‘

Ya‘ni Sulṭân Aḥmed emced

Ḫażretleri vezîr-i a‘ẓamın kelimât-ı mezbûresi garaż-‘âmiz olduġun tefrîḳ u temyîz buyurup izâḥ-ı ḥaḳiḳat-i ḥâl içün bu ḫaberi sen kimden işittin deyü pençe-i mu‘âraża-i şehriyâri girîbânın düşürdükte vezîr-i süst-tedbîr ṭaraf-ı hümâyûna her ne arż edersem bilâ tereddüd ḳarîn-i müsâ‘ade-i kabûl olur i‘tikâdında olup kendiden taṣḥîḥ-i naḳl olunacaġın bilmediġinden lisân-ı ifâdesine le-künte te‘allemtüm ârıż olup hezâr telâş u ıżṭırâbdan sonra beyne'n nâs meşhûr ve mütevâtir deyü cevâb-ı bî-mesâs vermeġin hele var ġuyûruna vuḳûf-ı taḥṣîl eyle deyü def‘i meclis buyruldu. Der‘akab Darü's-sa‘âde aġası merḳûm Uzun Süleymân Aġa ḥużûr-ı hümâyûn ḥidiv-i kâm-kâra girdikte Paşa bana şöyle bir kelâm-ı bî-ma‘na söyledi bu ṣadedden senin daḫi ḥaberin var mıdır deyü su’âl buyrulduḳta aġây-ı müşârûn-ileyh mârü'z-ẕikr nifâḳa i‘timâden vezîr-i a‘zâmın ‘atebe-i ‘aliyye-i salṭanattan teb‘îdine bir vesîle edâ idüp dururken dest-i cüst ü cûsuna böyle bir ser-rişte-i güftâr girdiġin gördüġü sâ‘at semend ġamz ü nifâḳın‘ınânın iṭlâḳ idüp ḥâşâ şevketlü pâdişâhım bu sözler iftirây-ı maḥż u maḥż iftiradır müftî fażiletlü es-Seyyid ‘Ali Efendi dâ‘ileri eben‘an ceddin ḫayır-ḫâh-ı din u devletiniz olduġu maḥall-i iştibâh deġildir‘ahd-ı salṭanatınızda maḳṣad-ı aḳṣây-ı‘ulemâ olan meşiḫat-ı islâmiyye nâ’il olduġundan dâ’imâ‘arż-ı padişâhânelerini ṣıyânet üzeredir zümre’-i‘ulemâdan bir adam ki bir sulṭân-ı ẕîşân ḫażretlerinin himmet-i vâlâ nehmet-i hümâyûn ḥidîvâneleriyle riyâset-i‘ulemâ rütbe-i **[161b]** refi‘a ve meşiḫat-ı islâmiyye mesned-i münî‘asına i‘tilâ idüp himmet-i iḥsân u iltifâta maẓhar ve ol devlette min külli'l-vucûh muvaḳḳır iken vedâsında ânınçün daḫi ne gûne ricâ vü mübteġa vardır ki ḥâşâ ṩümme ḥâşâ kâfiri'n-ni‘aim

olmaḳlıġından teḥâşi etmeyüp ḫasire'd-dünyâ ve'l-âḫire olmaġa rıżâ vere deyü bu muḳaddemâtı tertîb ve alâ mâ hüve'l-vâḳi‘ Şeyḫü'l-islâm Başmaḳçı-zâde faẓiletlü es-Seyid ‘Ali Efendi'yi bir ḳat daḫi ṣenâkâri ile terġib itdikten sonra ṣaḥâyif-i ḫüccet-i maḳsûdu bu güne imża eylediki inâyetlü pâdişâhım vezîri a‘ẓamın müftü efendi dâ‘ileri ḥaḳḳında bu maḳûle iftirâya cesâret etmesi *Allâhü a‘lemü bi'ṣ-ṣavâb*[483] kendinin ba‘z-ı ḫiyânetini rikâb-ı müsteṭâbınıza inhâ eder deyü teḥâşi eylemekten nâşi olmaḳ gerektir. Ben ḳulun bu aḥvâli ḥafiyeten cüst ü cü idüp şevketlü inayetlü efendime ḥaḳiḳat-i ḥâli ifâde edeyim deyü lâ li-ḥubb-i alâ Şeyḫi'l-islâm es-Seyyid ‘Ali Efendi'nin taḥrîk-i fitne töhmetinden berî’ü's-sâḥa olduġuna şehâdet żımnında ḫilâf-gîr-i ṭaraf-ı vezîr olup tafṣîl-i terceme-i aḥvâli te’lifâtımızdan Ḥadiḳatü'l-vüzerâ zeyli Gül-i Zîbâ nâm risâlede keşîde-i silk-i süṭûr-i ṣaḥâyif-i beyân ḳılınan ṣadr-ı sa‘id merḥûm Damad İbrahim Paşayı şehîd ol vaḳitte müşârün-ileyh Uzun Süleymân aġanın yazıcısı bulunmaḳla der-aḳab şeyḫü'l-islâm efendiye irsâl ve vezîri a‘ẓam kendileri ḥaḳḳında rikâb-ı hümâyûn-ı ḫażreti pâdişâh rub‘-ı meskûne şu maḳûle ba‘z-ı müfteriyât irâd eyledi. Lâkin ḳat‘a ḫâṭırada olmasınlar bu güne kelimât ḳıbel-i salṭanattan ışġâ olunur ma‘na deġildir deyü ḥaber-i teselliyet ile ṣadr-ı a‘ẓam ḥaḳḳında derûn-i şeyḫü'l-islâmîye **[162a]** daḫi ikâ‘-ı keder u infi‘al eyledi Vezîri a‘ẓam ise şeyḫü'l-islâm efendi ḥaḳḳında irâd itdiġi kelimât-ı bî-mesâs bî tevaḳḳuf ḳarîn-i ḳabûl olur ḳıyâs ederken teḫallüfi nihâd-ı televvün mu‘tâdına vesîle-i envâ‘ bîm u herâs olmaġla zu‘münce maḥrem-i esrâr nihâni ittiḫâz itdiġi Ebü'l-Ḫîl Ḳapudân Meḥmed Paşayı çaġırtıp naḳl-i mâ cerâyı ḥâl eyledikte cenâb-ı pâdişâhi sen bu ḥaberi kimden işittin deyü su’âl buyurduḳlarında niçün yeniçeri ocaġından işittim deyü nüfûz-ı kelâmınızı mûceb olur ṭarafa teşebbüṣ eylemediniz bâri yârın vârıb ocâḳ ṭarafından mesmû‘unuz olmaḳ üzere cevap viriniz benim ocâḳ ricâlinden dostlarım çoḳtur ṭaraf-ı hümâyûndan su’âl daḫi olunsa bizi taṣdîḳ ederler deyü her ne ta‘lîm itdi ise ḫayır-ḫâhımdır deyü i‘tikâdıyla ertesi yine kemâl-i cenûndan ḥużûr-ı hümâyûn pâdişâh giti-sitâna raḫsûde ḳılup niçün Şeyḫü'l-islâm Efendi ḥaḳḳında irâd itdiġim kelimâta i‘timad buyurmadınız ḥâlâ dünkü gün yevm-i erba‘a olmaḳ ile ziyâret-i mu‘tâde içün yeniçeri ocâġı ricâli geldiklerinde müftü efendi ba‘z-ı ṭâ’ife-i bâġıye ile taḥrîk-i fitne vü fesâd içün nihâni ittifâḳ ve ittiḥâd eylediġin irâd idüp bizler böyle pâdişâh-ı âlem-penâh ḫâyini olan kimseyi istemeziz dediler dediğinde ḳıbel-i şehr-i

[483] Doğruyu en iyi Allah bilir

yâriden müsâʿade-i maṭlûbe ẓafer bulamadığından mâʿadâ vezîri aʿẓamın müftü efendi ḥaḳḳında irâd itdiġi kelimât kiẕb-i ṣarîḥ olduġu ẓâhir u nümâyândır lakin mebâd-i ümerâ dîni temşiyet sevdâsıyla gerçekten yeniçeri ocâġını taḥrîk itmek gibi niẓâm-ı vaḳte bir ḫalel irâṣ ve henüz ṭufân-ı fitne vü fesâd kemâ yenbaġı sükûn bulmadın ḥamâḳatı ḥasebiyle tekrâr bir fitne **[162b]** ihdâs etmesin ale'l-ḫuṣûṣ bundan aḳdem Edirne Vakʿası bi'l-mükâtebe benim reʾyimle vücûd-pezîr olmuştur yaʿni şevketlü pâdişâhımızın mesned-nişîn ṣadr-ı Keyḫüsrevî olmaġla bâdiy-i muṭlaḳ ben olmuşumdur deyü defʿâtıyle bu kelimât-ı ḳabâḥat-ı encâm u ḫiyânet ḳarîniyle bize minnet iclâs itmek ile bu defʿa daḫi kemâl-i ḥamâḳat u nihâyet belâheti sebebiyle kendiden her vechile ḫiyânete cesâret etmesi meʾmûl ve muḥtemeldir.

Kâpudân Meḥmed Paşanın ṭaraf-ı hümâyûnumuza kıdem-i teʿalluḳ ve irtibâtı ve yeniçeri ocâġı ḫalḳıyla ülfet u iḫtilâtı vardır deyü bu keyfiyyetin bi'l-vâsıṭa ḳapudân-ı mezbûrdan suʾâl olunması münâsib görüldükte cevâbını ferdâya ḥavâle eyledi ve der-aḳab ḥâlâ Zaġarcıbaşı bulunan Ṭorṭumlu İbrâhim Aġa ile görüşüp vezîri aʿẓamın baʿzı ḥarekât-ı mezmûmesin taʿdâd ve naẓar-ı iltifât-ı sulṭanîden suḳûṭunu irâd itmek gibi kelimât-ı berâʿati'l istihlâl dîbâceʾ-i murâd ḳılındıḳtan sonra ḳariḥa-i hümâyûn-ı pâdişâhiden rütbe-i ṣadâret-i uẓmâ bana taṣmîm ve taʿyin ve benim ḳariha-i âsafânemde daḫi yeniçeri aġalıġı sana taḫmîn olunmuştur. Vezîrin ḫod fitne-i nâʾime îḳāẓına saʿy ü ihtimâmı maʿlûm ve ṭaraf-ı salṭanatta maẓnûn ve mevhûmdur lakin bana göre iʿlâm-ı ḥaḳiḳat-i ḥâl tehâlüküme ḫaml olunmaḳ maḥzûrunu müteżammindir ancak seni pâdişâhıma buluşturayım aslâ ḫavf etmeyüp vezîrin fitne taḥrîk itmek sevdâsında olduġunu kendi mesmûʿ ve maʿlûmun olmaḳ üzere taḳrîr ve ocâġımızın ekṣeri ricâlini tesḫîr idüp beni faḳaṭ irżâ edemedi deyü ṣadâḳatini telmîḥ eyle ki maḳām-ı ṣadâret bana tevveccüh itdikte yeniçeri aġâlıġı daḫi bi'l-inḥiṣâr **[163a]** sanâ gelüp görüne deyü ṭarḥ-ı mansûbe-i mekr u kîd itdikten sonra ertesi muḳaddem kendüden suʾâl-i ḥaḳiḳat-i ḥâl içün gelen vâsıṭâya muḳaddemât-ı mezbûreyi taḳrîre başlayup ol maddeyi ocâḳ ricâlinin her ḳangısından suʾâl itdim ise ṭaraf-ı vezîrden ilḳā olunduġu üzere ketm-i esrârda ısrâr idüp birisi ter-zebân-i ḥarf iḳrâr olmadı. Hele Zaġarcıbâşı İbrâhim Aġâyı mevâʿid-i keṣîre ile ṭaraf-ı hümâyûna meyl itdirip ber-ḫûrdâr olsun ḥukûḳ-ı niʿam-i pâdişâhiden riʿâyet itmekle fi'l-cümle vuḳûʿun imâ vü işrâb eyledi lakin tafṣîl-i ḥaḳiḳat-i ḥâle faḳîri daḫi maḥrem etmeyüp söylemek lâzım gelirse ancak bi'ẕ-ẕât şehr-i yâr şevket-medâr ḫażretlerine

söylerim deyü cevâb vermeġin muḳteżâyı vaḳt ü hâle göre żarûri teslîm-i merḳûmeye müsâ‘ade gösterilüp Nidîl ṭarîḳî ile Tersâne-i âmirede mezbûr İbrâhim aġâyı meclis-i hümâyûnlarına iḥżâr ve madde-i ma‘hûdeyi istifsâr buyurduḳlarında ḳapudân paşanın ta‘limi üzere vezîri a‘ẓam dâ‘iye-i azl-i Şeyḫü'l-islâm ile ocâġımız ḫalḳını ḳavle alup faḳaṭ bu ḳulunuzu teshîr edemedi deyü kendi ṣadâḳatin îmâ ve ḳapudân Paşanın perverde-i terbiyyet ḥarîm-i salṭanat olmaḳ ḥasebiyle me’mûn ilġâ île olduġun inhâ etmeġin muḳaddemât-ı mekr u tezvîrleri muvâfaḳaṭ-i ḥükm-i taḳdîr ile netice-pezîr olup bi-çâre Ḳalaylıḳoz el-Ḥâc Aḥmed Paşay-ı sâde dil mekâyid-i ruḳabâdan ġâfil ve tertîb-i esbâb-ı iḥtişâm derdiyle mülâḥaża-i encâm-kârdan zâhil iken bâlâda işâret olunan târîḫde ma‘zûl ve maḳāmına merḳûm Meḥmed Paşa **[163b]** mevṣûl oldu ol ḥâlde ṣadr-ı sâbıḳ Aḥmed Paşa neye uġradığını bilüp dârü's-sa‘âde aġâsı Süleymân Aġâya

Mısra‘

Fırsaṭ-ı güftâr bulmuş gibi bed-gûlerine

diyerek me’mûr olduġu üzere İstânköy Cezîresine rû-be-rah azîmet ḳılındı. Bir müddet cezîre-i merḳûmede iḳāmet idüp rûznâmçe-i âlem bin yüz on sekiz (1118/1706-1706) târîḫ-i ferḫunde demiyle mürtesim olduḳta ṣadr-ı vezârete Baltacı Meḥmed Paşa azlinden Çorlulu ‘Ali Paşa müteṣâ‘id olduḳta muḳaddemâ beyinlerinde murûr eden ġarża binâ’en müşârün-ileyh Kalâylı Aḥmed Paşa ile sâbıḳan âġâ-yı dûdmân Bektâşiyân Arnâvud Oṣmân Paşaya yevmiyye üçer yüz aḳçe teḳā‘üdlük ulûfesi ta‘yin ve mezbûr Aḥmed Paşa yine maḳarr-ı evvel İstânköy cezîresinde temkîn olunup meâ’l-i ma‘nâyı

Mısra‘

Biri gider biri gelir oldu belâların

Ḥasbiḥâl Aḥmed Paşa ve Oṣmân Paşayı merḳûm İstânköyden maḥrûse-i Burûsa'de iskân olunmaġın

Beyt:

Felek dil çıḳmadın kenara daḫi

Rüzgâr âttı bir diyara daḫi

mefhûmu vird-i zebâni oldu. Baʿde ẕâlik sâbıḳān iki defʿa Rûmeli Kāḍîaskeri olup râḳımü-l ḥurûf abd-i ḥaḳirin

Li-münşi’ihi:
Düşdü şaḳḳ-ı ḳalemden bu mücevher-i târîḫ
Vâṣıl-ı cennet-i aʿlâ ide Neylî-yi Ḥüdâ

deyü keşide-i ṣaḥâyif vefeyyât ḳıldıġı târîḫi taʿdâdınca bin yüz altmış bir evâ’ilinde (1161/1748) âzim-i dâr-ı beḳā olan re’isü'l-ʿulemâ merḥûm Mirzâ-ẕâde Neyli Aḥmed Efendi ʿaleyhi'r-raḥman ve'l ġufrânın zîb-i tâḳ-ı arş-ı alâ olan

Târîḫ:
Hâtifü'l-ġaybi ḳāle lî erriḫ
Şerḥa'ṣ-ṣadri ḥilm-i Nuʿman
Vâʿıd-i ẕikre purraḫa
Şerḥa'ṣ-ṣadri ḥilm-i Nuʿman

târîḫ-i ġarrâları ḥesabınca bin yüz yirmi iki (1122/1710-1711) târîḫinde dâmâd-ı şehriyâri Silaḥdâr **[164a]** Çorlulu ʿAli Paşa azlinden ṣadr-ı şehid Köprülü Meḥmed Paşa-ẕâde, Muṣṭafâ Paşa’nın necl-i necîbi ḳutbü'l-vüzerâ Fâżıl Dâmâd Nuʿmân Paşa sene-i mezbûre cemâziye'l-âhirinde ṣadr-nişîn mesned-i vekâlet kübrâ olduḳta Mevlânâ Raşid Meḥmed Efendi taḥrîri üzere mezbûr Kalâylı Aḥmed Paşa kemâl-i zarûretinden şikâyeti müteżammin pâdişâh deryâ-nevâl ḫażretlerine arżuḥâl göndermeġin ṣadr-ı mûmâ-ileyh delâletiyle ḥaḳḳında avâtıf-ı ʿaliyye-i mülûkâne bî-deriġ buyurulup Ḳā’im-maḳām Yusuf Paşaya Hanya ve manṣıb-ı metrûkesi Kandiye Kalâylı Aḥmed Paşaya tevcîh olunmuştu. Lakin maḥrûse-i Kandiye’de mütemekkin vâfir reʿâyâ nâmına ehl-i zimmet gelüp muḥâfiẓ-ı merḳûm Kalâylı Aḥmed Paşa kenîselerinde olan sîm kanâdili ve sâ’ir evâni-i zehebiyyeleri götürdüp raḫt u rikâb yaptırmaḳ ve nice bahânelerle aḳçe ṭaleb itmek gibi ḥarekâta taṣaddi ve daḫi bu miṯillü gûnâ-gün ẓulüm u teʿaddî etmeden ḫâli olmadıġı fukarâ-i mesfûrûna vesîle-i ıżṭırâb olmaġla bu ḥâli iʿlâm birle der devlet-i ʿaliyyeye defʿi rüḳʿa-i şikâyet etmeleriyle bundan aḳdem aḥvâlini teftîş içün taʿyin olunan mübâşir Kandiyeye varup vezîr-i müşârün-ileyhin keyfiyyet-i ḥâlin su’âl ve geldiḳte şikâyet olunduġu mertebe ẓulmü olmamaḳ üzere ifâde-i ḥâl eyledi. Ammâ şikâyet mündefiʿ olmayup

ol gelenlerden ma‘ada geriden bir miḳdâr kâfir daḫi gelüp pey-der-pey teşekkî etmeleriyle dergâh-ı âlî-i adl u dâd feryâdcılar ile mâl-â-mâl olduġu vezîr-i müşârün-ileyhe bâ‘iṯ ġaḍab ve iḳāb olmaḳ ile yüz yirmi üç Saferü'l-ḫayrının on doḳuzuncu (13 Safer 1123/2 Nisan 1711) günü azl ve yine İstânköy cezîresine nefyi ile ol maḳûle bî-ma‘na ḥarekâtına muḳābele u mücâzât ve Kandiye ile Yusuf Paşa kâm-yâb oldu.**[164b]**

Bir müddet daḫi cezîre-i meẕkûrede kemâl-i müẓâyeḳa ve ıżṭırâr birle evḳāt-güzâr olup yine ba‘zı muḳarrebân-ı ḫavâṣ ilḳāsıyla ḥâline merḥamet baḫr-i şehriyâri mütemevvic ve İnebaḫtı muḥâfaẓasına ta‘yin ile vezîr mûmâ-ileyhden fi'l-cümle tefrîc u te‘ayyüşüne medâr olmaḳ içün livâ-i mezbûreye İskenderiyye Sancâġı daḫi żam olunduḳtan sonra bir müddet mürûrunda Trabzon Eyâletiyle nev‘an ikrâm olunmaḳla meşgul-i tedârik-i mehâm iken bi-taḳdîrillâh te‘âla bin yüz yirmi altı Zi'l-hiccetü'ş-şerîfe evâḫirinde (Zi'l-hicce 1126/Aralık 1714) vefât ve terk-i kâr u bâr-i ḥayât eyledi. Vezîr-i müşârün-ileyh kemâl-i mertebe zînet ve ihtişama mâ’il bir âṣaf-i sâf-dil olup şeb ü rûz fikir u endişesi tertîb-i niẓâm-ı libâs u destâr ve Ḳalâylı ḳozluḳu kendüye sermâye-i iftiḫâr eyledi ve mubâlaġa gülende daḫi bî-hemâl olup kiẕbde daḫi Müseyleme-i Ṣâniye idi. Ḫatta mevlâna Râşid Meḥmed Efendi merḥûm târîḫinde bir ġarîb ḳıṣṣa naḳl eder ki bi-‘aynihâ keşîde-i silk süṭûr ḳılındı.

3.74. ḤİKÂYE-İ ĠARÎBE-İ KALÂYLI PAŞA ÎN

Yalıköşkü önünde Morina nâm bir balıḳ kendini karaya atup vezn olunması murâd-ı hümâyûn olmaḳ ile bin altı yüz vukiyye geldi

İnne fî ẕâlike le âyeten li ḳavmin ya‘kılûn[484]

Bundan ġarîb enderûn aġâlarından mesmû‘dur ki vezîri a‘ẓam Ḳalâylı Aḥmed Paşa Kandiyeden ṣadârete da‘vet olunduḳta sebükbâr gelüp ba‘dehu ḥarem ve ıyâl ve bi'l-cümle ḫüddâma ve eşyâsını naḳl içün ta‘yîn olunan iki aded çekdirinin vuṣûlleri günü ki ẕikrolunan bâliġın çıḳtığı gündür. Vezîr müşârün-ileyh Yalıköşkünde ḫużûr-ı hümâyûna gelmiş bulunup ba‘żı aḥvâl müzâkeresinden sonra **[165a]** misâfir odası nâm mevḳıfe çıḳtıḳta de’b-i maḫṣûṣları üzere ḫużûr-ı fâ’izü'n-

[484] “*Muhakkak ki bunda, zikreden (tezekkür eden) bir kavim için elbette âyet (delil) vardır*.” Nahl, 13.

nûr pâdişâhide müzâkeresi geçen esrârı cümleye naḳılden sonra şunda büyük balıḳ çıḳmış cüssesi pâdişâhımızı acîbe götürmüş ben ḳapudân iken Aḳdenizde bir balıḳ çıḳmıştı ki buradan Eyyûbe varırdı deyü buyurduḳlarında kimesnede cevâba ḳudret ḳalmayup ba‘dehu çekdiriler ile gelen ḥüddâmımın çoḳluġu şevketlü efendimizin manẓûr-ı hümâyûnu olup senin ne çoḳ adamın var imiş deyü buyurduḳlarında bu ne olsa gerek bir zamân âlem benim etba‘i hüddâmım idi deyü cevâb virdim dediklerinde daḫi bir ferd lâ ve ne‘am demeġe ḳādir olmadıġın gördükte tekrâr da‘vâsına delîl olmaḳ üzere benim vilâyetimde ‘amûcalarım var idi her biri bin kîse zekât verirdi dediğinin me’âlini Silaḥdâr Süleymân aġâ su’âl-i dâ‘iyesiyle bin kîsenin zekâtını verirdi ma‘lûm oldu ki amûcaların ḳırḳ bin kîseye mâlik imişler bu çoḳça deyüb vezîr müşârün-ileyhin bu güne mübâlaġalarına ḥayrân ḳaldılar

Mıṣrâ‘:

Der ṣüḥan-ı bâşed hüveydâ imtiyâz kes ze kes[485]

muḥâkeme ve mu‘âraża-i ḥaḳiḳat-iştimâl Ḫafi olmaya ki işbu mecelle-i celîle-i nevvâbid de ḳarîben terceme-i aḥvâli ale't-tafṣîl niġâşte-i ṣaḥâyif-i beyân ḳılınacaḳ Ḳapudân Ketḫudâ İbrâhîm Paşa’nın ḳapudânlıġında Ketḫudâsı olan Ṣâlih Aġa ki altmış bir evâḫirinde (1061/1650-1651) vefât etmiştir. Ondan mervîdir ki merḳûm Ḳalâylı Aḥmed Paşa İstânköy cezîresinde menfî iken mezbûr ḳapudân Îbrâhim Paşa daḫi donanmâ ile ol maḥalle varup görüşmek için sâkin olduġu mekâna dâḫil ve eṣnâyı mükâlemede ḳapudân **[165b]** Ketḫudâ İbrâhim Paşa ṣadr-ı menfî Ḳalâylı Aḥmed Paşaya ḫiṭâb idüp sizler muḳaddemâ Âsitâne-i sa‘âdet ḳā’im-maḳāmı iken ḥarekât-ı pesendîdeniz min külli'l-vücûh meşhûd-i ḫâṣ u âmm olup elsine-i âlemde tedâbir-i düzineniz dâsitân olmuştu ne aceb zamân-ı ṣadâretinizde ḫilâf-ı me’mûl enâm-kâre iḳdâm buyurdunuz deyü ḫiṭâb itdikte keşret-i şürekâdan kinâye ben Âsitâne ḳā’im-maḳāmı iken taḫt-ı salṭanatta bir pâdişâh buldum nâ’il-i mühr-i ṣadâret olduġumda aḳd-ı öşre mün‘akid sulṭân peydâ oldu. Bunların ḳangı birisinin tabi‘atınca ḥareket edeyim her birinin rıżâlarına muṭâbıḳ ḥareket-i ġayr-ı müteṣavver ve rü’yetlerine muḫâlefet daḫi nâ-müyesser bu ḫuṣûṣdan ser rûḫum şimşîr-i ḳahr-ı sulṭânî ile ġalaṭân u fedâ olmazdan muḳaddem kendimi mecnûn rütbesine yemşilden

[485] Bir konuşmada kişinin kişiden imtiyazlı olduğu belli olur.

ġayrı çâre bulamadığımdan ben daḫi serâpâ-yı evḳātımı tertîb niẓâm-ı tereffüh ve tena‘üme ḥaṣr ile bu dâmı ḳurdum

Li-münşi’ihi:
Kemân cevrini âncaḳ çeken bilür yârin
Anı kemânkeş-i timûr olan daḫi bilmez

Hele elḥamdülillâh te‘âlâ teġallüb eydi’-i şürekâdan bu vechile taḫlîṣ-i girîbân müyesser oldu deyü cevâb vermiş erbâb-ı uḳûle vâżıhdır ki bu söz daḫi kemâl-i belâhatten ve nihâyet-i ḥamâḳatten nâşîdir zirâ o vezîri a‘ẓamlar her hâlde nâfizü'l-kelâm ve umûrlarında müstaḳıllerdir ancak kabâḥat yine kendilerindedir kimi darü's-sa‘âde aġâsı çerâġım kimi Şeyḫü'l-islâm ẓahîr ve penâhımdır deyü hâṭır gözeterek istiḳlâline ḫalel ṭâri olmasına bâ‘iṣ olurlar bir zat ki mesned-i ṣadârete gece câkır pençli olup devlete mużırr olduḳtan sonra pederini fedâ etmelidir ol maḳāmın şarṭı budur ibtidâ kendüye **[166a]** mühr-i hümâyûn teslîm olunduḳta cenâb-ı pâdişâhîden emrinde müstaḳıl olmasın ricâ u şürekâ-i devlet olanların def‘iyle bir vuḳûf-i istiḳāmet bu ḫizmet-i uẓmânın uhdesinden gelebilirim deyü ḥużûr-ı hümâyûna bi'l-müşâfehe arż u inhâ etseler merâmlarına müsâ‘ade-i ‘aliyye-i pâdişâhî vuḳû‘ bulacaġı bî-iştibâhdır. Zirâ selâṭîn-i iẓâm ḥâşâ devletlerinin bir küşte olmasına râżı değillerdir sâbıḳā Köprülü Meḥmed Paşa vaḳ‘ası işâret olunmuştu ḳaldı ki sulṭân-ı zamân vezîri a‘ẓam olan kimesnenin yed-i uhde vü liyaḳatine sebḥa-i istiḳlâl verdikten sonra bir âḫer kimesneyi şerîk ederse ṣâḥib-i mühr olana lâyıḳ olan ben bu ḫizmetin bu vechile uhdesinden gelemem deyü emâneti ṣâḥibine teslîm ile tekmîl-i arż u şân itmektedir yoḫsa ṣûret-i mecnûna temeşşül ile âleme rüsvây olmaḳ değildir fi zâtihi Büzürc-ü Mehr olsan bir kerre beyne'n-nâs adın deliye çıḳtıḳdan sonra çe fâ’ide ale'l-ḫuṣûṣ Ḳalâylı Aḥmed Paşanın vezîr olduġu hengâma henüz kârḫâne-i devletin intiẓâm-yâfte olmadığı âvân olmaġla vezîr olanlar her ne murâd etseler arżları red olunmazdı eġer ol zamân şürekâ-i devlet olanları ism u resimleriyle ḥużûr-ı Sulṭaniye telḫîṣ etse bir vaḳf-ı dil-ḫâh murâdını icrâ edebilirdi. Lâkin bu daḫi ibtidâdan vezâret ḥükmünü vermekle olur yoḳsa bir kerre dâver-i âlem naḳşını aldıḳtan sonra fâ’ide vermez ammâ Ḳalâylı Aḥmed Paşa fi zâtihî ṭollâb-ı ṣadâretin bârgiri değil idi Âsitâne-i ‘aliyye ḳā’im-maḳāmlığıyla ṣadâret bir midir şettân beynehümâ İstânbul Ḳā’im-maḳāmlığında **[166b]** daḫi ḥarekâtı avâm-pesend olup

ḳahḳaha ârây-ı ṭıbâ‘-ı ḫavâṣ olduġu ḫilâl-i ṣafaḥât-ı beyânda keşide-i silk-i sütûr ḳılınmıştı merḳûm Ḳalâylı Aḥmed Paşa’nın ânifen işâret olunduġu üzere rıżâyı hümâyûn ḥıdiv-i ‘âlem-penâh ḫażretlerine muṭâbıḳ ḥarekât nedir deyü Mîr-âḫûr Meḥmed Aġadan istifsâr ve ândan istimdâd itdiġi belâhetine şâhid ve Râşid Efendi târîḫinden naḳl olunan kiẕb-i iştimâl ḥikâyât-ı dürûġ me’âli kemâl-i ḥamâḳatine güvâh-ı ṣâdıḳdır ve daḫi mûmâ-ileyhin dil-dâde-i alâyiş esbâb-ı iḥtişâm olduġu yalnız ḥâl-i ṣadâretinde deġil ki özrü ḥaḳiḳattir denile vaḳt-i ṣadâretinden muḳaddem daḫi elbise-i günâ-gün ile kendini mânend-zen düzen virüp her engüştüne müte‘addid ḫâtemler âvize idüp ḳıyâfeti suḫre-i enâm vâli olan dillerde dâstân olmuştur rütbe-i ṣadâret bir vechile bu özre gelmez ol rütbe-i celîlenin tafṣîl-i aḥvâli te’lifatımızdan *İżâhü'l-ḥükmi fi niẕâmi'l-âlem* nâm mecmû‘asında ẕikrolunmuştur. Dîde-i inṣâfıyla manẓûru olan iḫvâna ma‘lûm olur “*eş-şey’ü bi’ş şey’i yüzkerü*”[486] ḥafi olmaya ki bu devlet-i ‘aliyye-i ebed-peyvend-i ‘Oṣmâniyyede vüzerâdan dildâde-i ârâyiş-i esbâb-ı iḥtişâm iki vezîre hemâl kimesne gelmemiştir biri ṣâḥibü't-terceme Ḳalaylı Ḳoz el-Ḥâc Aḥmed Paşa ve biri Dâlṭabân Muṣṭafâ Paşadır ikisinin daḫi şeb ü rûz endişeleri ârâyiş esbâb-ı ḥaşmet u şühûr ve a‘vâm pîşeleri tezâyüd-ı alâyiş-i zînet idi bu münâsebetle Dâlṭabân Muṣṭafâ Paşa’nın daḫi ḫayret-engîz uḳalâ bu menḳıbesi olunmaḳ enseb görüldü.**[167a]** Cennet-mekân Firdevs-i âşiyân vâlid-i emcedim merḥûm ve maġfûrün-leh .

Li-münşi’ihi:
Âsmân-ı belâġatin mehri
Mâhi burc-i feṣâḥatin şehri

‘Aleyhi'r-raḥme Vâḳı‘ât-ı Rûz-Merre mecmû‘asında der ki Dâlṭabân Muṣṭafâ Paşa yüz on bir senesi Ramażân-ı şerîfinde (Ramazan 1111/Mart 1700) Eyâlet-i Rakka’dan ma‘zûl ve manṣıbı Silaḥdâr ‘Ali Paşaya iḥsân olunduḳtan sonra Paşâyı mûmâ-ileyhe Baġdad-ı Behişt-i abâd eyâleti ile ikrâm olunmuştu. Ḳużâtdan yektâ süvâr semend-i ma‘ârif u ḥaḳāyıḳ ve şu‘arâ-yı ercümendi Topal Fâyik Maḥmûd Efendi naḳl eder ki Paşayı mezbûr ẕiyâde iḥtişamından nâşi adamlarına vâli olanlar Baġdad darü's-selâma ne güne libâs ile duḫûl eder dedikte ḳallâvî ve ḳapâca ile dâḫil olurlar deyü ḫaber verdiklerinde Paşa-yı mezbûr daḫi bir aġâsını icâleten belde-i

[486] Bir şey bir şeyle zikr olunur.

Ḥalebü'ş-şehbâya gönderüp ḳallâvî tedârikini emir idüp ṣaḳın bi-lâ huṣûl-i merâm ṭarafımıza avd u inṣırâf etme deyü te'kid eder aġâyı merḳûme daḫi Ḥalebe varup Ḥaleb ḳavukçularına ḳallâvîyi ẕikrettikte arablar "*yâ seyyidî lişü ḳallâvî bi-ḥayâtike mâ bi-'arafin*" dediḳlerinde mübâşir aġa elbette ḳallâvî tedârik itmek gereksiz deyü ṣiklet eder derd-mend-i 'arablar ise ḳallâvî yendiġin bilmez "*yâ şelbî vâllâhi'l-'aẓîm biz ḳallâvî mâ bi 'örfin innellâhu ma'a's-sâbirîn*[487] *leş-i hazâ*" ya'ni ḳallâvî bi't-türkî şolmek diyerek bu vechile meṣâliḥ ḥuṣûle gelmek mütte'assir ve şehr-i Ḥalebde ḳallâvî bulmaḳ ḫuṣûṣu müte'azzir olduḳta ẓarifin birisi aġâ ḫażretleri eġerçi küstâḫlıḳtır ve lâkin mezâristâna çıḳsanız tecessüs buyursanız belki bir Paşa mezârı bulup ḳallâvî resmini ṭâ'ife-i **[167b]** mezbûre gösterseniz belki murâdınız vücûda geleydi dedikte bir âlây âdem maḳberistân-ı ḫıṭṭa-i Ḥaleb'de geşt ü güzâr ve kimi ba'îdden ṭaşdan mücevveze resmini görüp işte ḳallâvî deyü bir ḳāç sâ'at taẓyi'-i evḳattan sonra mübâşir aġâ ye's u ḥırmân-ı küllî ile Paşayı merḳûme geldikte elbette ḳallâvî olmadıḳça Baġdad'a girmem deyüp İstânbula ḫaber gönderir maḥmiyye-i İstânbul'dan ḳallâvî gelince Muṣul'da bir ây miḳdârı mekṯ etmiş ve'l ḥâṣıl ikisi daḫi umûr-ı ḫâriciyyeden gâfil erâyiş-i esbâb-ı iḫtişama mâ'il kimesneler idi. Tecâvezallâhü anhümâ.[488]

3.75. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ YUSUF PAŞA

Çelebi Yusuf Paşa demekle ma'rûfdur. Vezîr mûmâ-ileyh sarây-ı cennet-fezâyı pâdişâhide perverde u müstaḫdem olduġu ḫidemâtta ṣıdḳ u istiḳāmeti ma'lûm-ı hümâyûn ḫażret-i şehriyâr rub'-ı meskûn olmaġla[489] ḫazine keṯḫüdâlığıyla şeref-yâb izz ü 'alâ olmuştu. Târîḫ-i sâl-ı ṯelâṯe ve mi'e ve elf (1103/1691-1692) ile ferrah-fâl olduḳta sene-i mezbûre mâh-ı Rebî'ü'l-âhirinin evâsıṭında (15 Rebî'ü'l-âhir 1103/6 Aralık 1691)

Li-münşi'ihi:
Devr-i dâver devrân-ı şâhinşâh-ı cihân
Sulṭân Aḥmed ḫân ibni's-sulṭân İbrâhim

[487] "*Şüphesiz ki Allah, sabredenlerle beraberdir*" Bakara, 2/153.
[488] *Allah onları affetsin*.
[489] Yüz senesinde şu'arâ ser-bülendi Zamîri Efendinin rütbesi ola mübarek (kesik) Yusuf Pâkize oldu (kesik))

Ḥânîde Devlet-i ʻaliyye Edirne'de iken vezâretle vâli-i Sivâs ve Ṣadr-ı aʻzam vaḳt-i ʻarabacı Ḳoca ʻAli Paşa ḥużûrunda ḫilʻat-i vezâret ilbâs olundu. Vezîr-i nev-câh öteden beri manẓûr-ı naẓar-ı ḥidiv-i ʻâlem-ârâ olmaġla maḥmiyye-i Edirnede mekṯ u iḳāmeti bâʻiṯ ḫalecân tayʻ-ı âṣafî olmaġla rütbe-i vezârete lâbüd olan mühimmât-ı muʻtâdeyi Âsitâne-i ʻaliyyede görmek üzere rikâb-ı hümâyundan ibʻâdı ṭaraf-ı âṣafîdan taʻcîl ve ânlar daḫi gerdûne-i izz ü iḳbâle süvâr ve Asitâne-i ʻaliyyeye **[168a]** dâḫil olup tertîb-i esbâb-ı mühimme-i vezârete ḳıyâm üzere iken irtifâʻ-ı mehr kadar ʻizz ü şânı murâd-ı hümâyûn-ı hâḳāni olmaġla bir kâç gün mürûrunda Sivâs eyâleti vezîr Genç Meḥmed Paşaya naḳl ü taḥvîl ve mâh-ı mezbûrun yigirmi yedinci günü sâlifü'z-ẕikr Mıṣırlı-ẕâde Vezîr-i mükerrem İbrâhim Paşanın defʻa-i ṯâniye ʻazlinden kapûdânlıḳ manṣıb-ı celîlesiyle tebcîl olundu. Üç seneye ḳarîb ol câh-ı vâlâda taḳrîr olunup yüz altı târîḫinde (1106/1694) bi'l-cümle donanmâyı hümâyûn ḳalyonları ve çekdirileri ile Baḥr-i Sefîde dâʼir u sâʼir iken Saḳız ḳalʻasi üzerine hücûm-ı küffardan ḫaberdâr olduḳta imdâda müsâraʻat ve bezl-i iktidâr etmediği rehâvet u taḳṣîrine maḥmûl vâṣılında daḫi kendüden celâdet u cesâret celebliği ḥasebiyle kendüden ġayrı meʼmûl olmaġla bu bâbda basṭ itdiği aʻzâr ve teʼvîlâta ḳatʻâ iʻtimâd ve iltifât olunmayup sene-i mezbûre mâh-ı Cemâziye'l-evvelinin on dördüncü günü (14 Cemâziye'l-evvel 1106/31 Aralık 1694) ṭaraf-ı şehriyâriden azl ve Midillide kalʻebend olunması fermân u manṣıb-ı vâlâyı ḳapudânî terceme-i ahvâli ḳarîben âti vezîr-i mükerrem amûca-ẕâde Ḥüseyin Paşaya iḥsân olundu.

3.76. MUḤÂKEME

Ḥafi olmaya ki bu kelimât Râşid Efendi merḥûmun târîḫinden meʼhûzdur. Ḳaldı ki bir mâddeyi ẕikr u terḳīm itdiği saḥifeden bir ḳaç ṣaḥîfe muḳaddem olan ṣaḥîfede donanmâyı hümâyûn Baḥr-i sefîde revâne olduḳta ekṯerinin gemileri Baḥr-i siyaha ve sâʼir câniblere irsâl u tesyîr olunmaġla ḳapudân paşa tersâne-i ʻâmirede mevcûd olan sefâyin ile aẓîm-râh-ı merâm olmuştur deyü taḥrîrinden **[168b]** zihnine tebâdür eden donanmâyı hümâyûnun ġayr-ı mükemmel ʻazîmetidir ve defterdâr târîḫinden münfehim olan daḫi budur bu maḥalde mükemmel donanmâ ile Baḥr-i Sefîdʼde sâʼir iken imdâda taʻcîlde ḳuṣûr etmesi rehâvetine maḥmûl demesi aġrebdir. Zirâ Saḳız Cezîresi istîlâsına gelen küffâr-ı bed-liʼâmın donanmâsı bî-ḥad u bî-pâyân olduġu taṣrîḥ-gerde-i ḳalem-i müvarriḫ merḳûmdur bizim donanmâmız donanmâyı

a‘dâyı bed-fercâma naẕaran aşr-ı ‘âşir olmadığı mersûme ṣaḥâyif erbâb-ı tevâriḫdir. Ẓâhir-i ḥâlde eġer bizim donanmâmız ol eṣnâda donanmâyı küffara sedd-i-râh mümâne‘at olsa bu ḥalle min hayṣü'l- mecmû‘ giriftâr-ı zincir esr-i küffâr olmaları ol muḥârebe de mevcûd bulunan ṣikât-ı rüvât ṣaḥîhatü'l-kelimâttan mervîdir lakin an aṣl kendüden celâdet u cesâret ġayr-ı me’mûl olduġu azline sebeb olsa olur li-haẕihi eṣnâyı taḥrîrde celebliġi ḥasebiyle deyü işâret olunmuştur. An aṣıl fenni umûr-ı deryâda medḫâli ve korsânlıḳta medḫâli olmayan kimesneyi ḳapudânlık mesnedine iclâs itmek ḳabâḥat-ı ‘aẓîm olduġu sâbıḳta Ken‘ân Paşa tercemesinde tafṣîl üzere taḥrîr olunmuştur. Ḳapudân tercemesi ati Mezamorta Ḥüseyin Paşa gibi ister

Mısra‘

Mâbâz bi ḳıṣṣa-i hod âyem[490]

Ṣâḥib-i terceme müşârün-ileyh Çelebi Yusuf Paşa ahd-ı Aḥmed Hân Ṯânide üç iki ây miḳdârı ḳapudân olup ânifen cîḫaten taḳṣîr ile ma‘zûl ve Midilli Cezîresinde birkaç ây menfî ve maḫzûl olduḳtan sonra mesned-i salṭanat-ı ‘aliyye-i ‘Oṯmâniyeye

Rüşdü:

Müjde ki izziyle Sulṭân Muṣṭafâ itdi cülûs

târîḫ-i garrâsı terḳîm olunup sene-i mezbûre şehr-i Ramażânü'l-mübâreki evâ’ilinde (Ramazan 1106/Nisan 1695) ṣaḥîfe-i **[169a]** cürmüne ḳalem-i afv-ı sulṭânı keşide ve Boġazḥiṣâr muḥâfiżlıġıyla ḳayd-ı nefîden ḫalâṣ olmaḳ ni‘metine nâ’il oldu. Bin yüz yedi Rebî‘ü'l-evveli evâḫirinde (30 Rebî‘ü'l-evvel 1107/8 Kasım 1695) gerek ṣâḥib-i terceme Yusuf Paşa ve sâbıḳā yeniçeri aġâsı Ḥasan Paşa ve gerek sâbıḳā Sivâs Vâlisi Ḥüseyin Paşa ve Sulṭân Ketḫudâsı Ḥasan Paşa ve Karamân Vâlisi Meḥmed Paşa ḥaḳlarında ‘acz u reḫâvetle mecbûl ve kendilerden dîn ü devlete bir ḫidmet nâ me’mûldur deyü Ṣadr-ı â‘zam Elmâs Meḥmed Paşa rikâb-ı hümâyûn Muṣṭafâ Ḫânîye arż ve telḫîṣ itmekle mûcebince mecmû‘unun vezâretleri ref‘ ve Ketḫudâ Ḥüseyin Paşaya medâr-ı ma‘işet olmaḳ içün beher yevm beş yüz aḳçe ve sâ’irlerine birer maḥalden yevmiyye üçer yüz aḳçe teḳā‘üdlük ulûfesi iḥsân olunmaḳ bâbında ḫaṭṭı

[490] Biz kendi kıssamıza dönelim..

hümâyûn sulṭâni ışdâr olunup ve her birine Âsitâneden ba‘îd birer maḥal cây-i ḳarâr ta‘yîn olundu.

Ba‘de'l-müdde yine vezâreti ibḳā ve asitâne-i ‘aliyye ḳā’im-mâḳāmlığıyla tebcîl olunup yüz on dört Şevvâlinde (Şevval 1114/Mart 1702) manṣıb ḳā’im-maḳāmı Köprülü-żâde Vezîr-i mükerrem Abdullah Paşa ḫażretlerine tevcîh ve mûmâ-ileyh Adana eyaletine nakl u taḥvîl olundu. Mûmâ-ileyh Yusuf Paşanın ḳā’im-maḳāmlıḳtan sebeb-i azlini Mevlânâ Râşid Meḥmed Efendi târîḫinde bu vechile taḥrîr eder ki ba‘żı maḥremân-ı esrâr-ı devletin rivâyetleri üzere asitâne ḳā’im-maḳāmı Paşa-yı müşârün-ileyhin ṭarafından der-i devlet-i ‘aliyyeye gelen ḥavâdiṯ ḳā’imelerinden birinde İstânbul ḫalḳı ba‘żı mecâlis u mehâfilde Şeyḫü'l-islâm Es-Seyyid Feyzullah Efendi’nin kemâl-i ta‘yyün u istiḳlallerinden ve menâfi‘ menâṣıbın evlâd u ıyâllerine inḫiṣarından dilgîrliklerini müş‘ir basṭ-ı güftâr vâdi-i ser-rişte-i **[169b]** fırṣat ile fitne-i aẓîme taḥrîk etmeġe heves-kârlıḳ iẓhâr ediyorlar deyü taḥrîr etmesi güyâ cenâb-ı Şeyḫü'l-islâmiyi tekdîr itmekle der-i devlette ḳubbe nişîn olan Köprülü-żâde vezîr Abdullah Paşa kendi dâmâdları olmaġın ânın kā’im-maḳām olması kendilerinin bu ḫâṭıradan selâmetlerine bâ‘iṯ olmaḳ mülâḥażasıyla Âsitâne ḳā’im-maḳāmı naṣb itdirüp bi'l isti‘câl Âsitâne-i ‘aliyye ṭarafına irsâl eyledi güyâ bu tedbîr ile taḳdîri izâle ede lakin ṭaraf-ı Âsitânede ẓuhûr eden vaḳ‘anın iştihârına ḳā’im-maḳām-ı cedidin iḫtifâsı sebeb olduġu mufaṣṣalan te’lifâtımızdan *Me’ḫazü'l-‘iber fi a‘zami'l-ḫaber* nâm maḳālemizde taṣrîh olunmuştur.

Ba‘de żâlik Ḥaleb eyâleti virilüp yüz on beş Cemâziye'l-âḫiri evâḫirinde (Cemâziye'l-âḫir 1115/Kasım 1703) eyâlet-i Ḥalebü'ş-şehbâ Çorlulu Silaḥdâr ‘Ali Paşaya tevcîh ve mûmâ-ileyh Ḥasan Paşa azlinden Diyârbekir eyâletine naḳıl ve on sekiz Cemâziye'l-âḫirinin yiġirmi beşinci günü (25 Cemâziye'l-âḫir 1118/Ekim 1706) Diyârbekirden Trabzon eyâletiyle azl olundu. Sene-i mezbûre şehr-i Ramażânü'l-mübârekinin on ikinci (12 Ramazan 1118/18 Aralık 1706) günü Anâdolu eyâletiyle tebcil ba‘dehu Ḳıbrıs eyâletine naḳl ü taḥvîl olundu. Bin yüz yigirmi bir Cemâziye'l-evvelinin on ikinci (12 Cemâziye'l-evvel 1121/20 Temmuz 1709) günü Kıbrıs eyâleti vezîr-i ṯânî dâmâd ‘Ali Paşanın ḫâṣlarına żamime ḳılınmaġın Yusuf Paşa vezîr-i mükerrem Köprülü-żâde Fâżıl Nu‘mân Paşa azlinden Kandiye muḥâfaẓasına naḳıl u temkîn ve yigirmi iki Cemâziye'l-âḫirinin yedinci (7 Cemâziye'l-âḫir 1122/Temmuz

1710) günü Kandiye Ḳalâylı Aḥmed Paşaya tevcîh olunmaġın mûmâ-ileyh Kösec Halîl Paşa azlinden Hânya muḥâfıẓı naṣb u ta‘yin buyruldu. Yigirmi üç Rebî‘ül-evveli evâ’ilinde (23 Rebî‘ül-evvel 1123/11 Mayıs 1711) **[170a]** yine Kandiye vâlisi olup bu vechile eyâlet be-eyâlet dâ’ir u sâ’ir iken cân-ı ‘azîzi gören ecel birle âzim-i nüzhet-gâh-ı Mıṣr-ı beḳā oldu. Vezir-i müşârün-ileyh eġerçi fî-zâtihi şecâ‘atden bî-behre idi ammâ yine âkıl kimesne idi. Raḥmetullâhi ‘aleyh.

3.77. ẔİKR-İ ḤÂL ḤÜSEYİN PAŞA ÎN

Vezîr-i müşârün-ileyh Ṣadr-ı‘aẓam esbaḳ Köprülü Meḥmed Paşa merḥûmun birâderi Amûce Ḥasan Aġanın ferzend-i fürûzende aḫteri olmaġla amûce-ẕâdelik ile şöhret bulmuştu. Gerek ṣadr-ı müşârün-ileyhin ve gerek Fâżıl Aḥmed Paşa ile maḳtûl Muṣṭafâ Paşa’nın bidâyet ḥâlinden nihâyet-i devletlerine gelince otuz seneye ḳarîb müstened-i visâde-i izz ü devlet olup

Beyt:
Dergehî bûse câyı ‘âlem idi
Meclis reşk-i ṣoḥbet cem idi

Bin doksân beşte (1095/1683-1684) vâḳi‘ Pec hezimetinden sonra merḥûm ‘Oṣmân-ẕâde Efendi taḥrîri üzere:

Beyit:
Bu vaz‘-i nâ-pesendin rüzgâr eyler mükâfâtın
Muḳaddem itdiġi küstâḫlıḳ ma‘zûr olur bir gün

mü’eddâsınca dûr-bâş ḳahr ile te’dîb ve iki tuġ ile Şehrizor eyâletine tensîb olunmuştu. Ba‘de'l‘azl Çardak Muḫâfaẓası nâmıyla beş seneye ḳarîb indâḫata-i sâḥil-i nisyân olup

Beyt:
Mûmyây-ı teselliyet herkez müfîd olmaz bana
Çardâk iltifât-ı yârdan üftâdeyim
Şenidi ile girye nigân ẓuhûr-ı elṭâf-ı ḥafiyye-i ilâhiyyeye nekrân iken

Mısra‘

Olur edbâr-ı devlet ‘âḳıbet iḳbâline bâ‘iṣ

mışdâḳınca bin yüz bir Recebinde (Receb 1101/Nisan 1690) vezâret ile telâfî-i mâfât ve Seddü'l-bahir muḥâfaẓasıyla ḳarîn-i iltifât oldu. Yüz ikide (1102/1691) Âsitâne ḳā’im-maḳāmı, yüz beşde (1105/1694) Seddü'l-baḥrine maḳām arâmı oldu. Yüz altı Cemâziye'l-ûlâsında (Cemâziye'l-evvel 1106/Ocak 1695) ânifen işâret olunduġu **[170b]** üzere Çelebi Yusuf Paşa azlinden mesned-i ḳapudânı ile tebcîl olunup Saḳız istiḫlâṣına me’mûr olmuştu. Saḳız fetḥinin tafṣîli ve sefer-i merḳûmede vezîr-i müşârun-ileyhden ẓuhûra gelen ḥarekât-ı merdâne ki Mevlânâ Meḥmed Râşid Efendi târîḫinden ba‘zı fevâ’id żammıyla bu maḥalde keşide-i silk-i sütûr ḳılındı.

3.78. ẒİKR-İ FETḤ-İ SAKIZ

Evâḫir devr-i Sulṭân Aḥmed Ḫân-ı Ṯânî de memâlik-i İslâmiyyeden Cezîre-i Saḳız üzere a‘dâyı bed-fercâm-ı müstevlî u muḫâfıẓı bulunan Dâmâd Ḥasan Paşa birkaç gün def‘i a‘dâ ile muḳayyed olup bir ṭaraftan nev‘i imdâd-ı istişmâm olunmamaġla gittikçe a‘dâyı dîn-i ḍarabât-ı ṭop u tüfenk ü pey-der-pey ḫumpara u seng ile derûnunda olan ümmet-i Muḥammedi ta‘cîz ve tażyîḳden ḫâli olmayup Saḳız'dan menfi Şeyḫü'l-islâm-ı esbaḳ Ebû Sa‘id-ẕâde Feyżullah Efendi taḫlîṣ-i cân dâ‘iyesiyle istîmâni tecvîz itmekle bin yüz altı mâh-ı saferinin ġurresinde (1 Safer 1106/21 Eylül 1694) cezîre-i merḳûmeyi küffâra teslîm itdikleri peyâm-ı vaḥşet irtişâmı der-i devlet-i ‘aliyyeye vâṣıl olduḳta cezîre-i Saḳız’ın istiḫlâṣı çün tedârik-i mühimmâta bezl-i naḳdiye-i ihtimâm olunmuştu. Zamân-ı cüz’î mürûrunda pâdişâh-ı mebrûr ‘âzim-i nüzhet-gâh-ı beḳā olup

Târîḫ:
Vaslıyâ hâtif nidâ idüp dedi târîḫini
Pâdişâh-ı baḥr ü ber ibn Meḥmed Muṣṭafâ

târîḫ-i ġarrâsınca o reng-i zer-dûz salṭanata Sulṭân El-gâzî Muṣṭafâ Ḫân-ı Ṯânî bi'l-‘izzi ve's-sa‘âde cülûs buyurduḳlarında żamîr-i münîr ve nihâd-ı hümâyûn ḥidîvânelerinde mużmer olan şecâ‘at u ġayret-i din ü devlet muḳteżâsınca Saḳız istiḫlâṣıçün berren ve baḥren teçhiz-i cüyûş u mühimmât olunmuştu.**[171a]**

Pes cünûd-ı şecâ‘at şi‘âr süvâr olduḳları yigirmi ḳıṭ‘a ḳālyon ve yigirmi dört ḳıṭ‘a çekdiri sefîneleri sene-i mezbûre mâh-ı Cemâziye'l-âḫirinin yigirmi üçüncü gecesi (23 Cemâziye'l-âḫir 1106/8 Şubat 1695) sâ‘at yedide iken Foça pîş-gâhında vâḳi‘ Orâk Adaları nâm maḥalden Mütevekkilen Alellâh el-Melik en-Naṣîr donanmâyı menḥûs-ı a‘dâyı bed-li’âm lenger-endâz ḳarâr olduġu Koyun Adaları üzerine doġru bâd-bân güşây-ı hücûm oldular. Lakin hava limanlıḳ olmaġla ertesi vaḳt-i ẓuhrda Ḳayaburnundan aşâġı Bâġçealtı ta‘bîr olunur maḥalle daḫi ertesi alâ's-seḥar Koyun Adalarına on mîl ḳarîb maḥalle varıldıḳta melâ‘în-i düzah-ḳarîn daḫi ḳālyonların birer çekdiri yedeġine alup Adaburnundan ṭaşra çıḳārub alây baġlamaġa mübâderet u cenk u cidâle müsâra‘at itdiler. Binâ’en alâ żâlik melâ‘în-i ḫâṣirînin yigirmi ḳıṭ‘a ḳalyonlarına on altı müntaḫab ḳālyon ve altı mâvnesine daḫi dört ḳālyon muḳābil olmaḳ üzere ta‘yîn u tahsîs ve yigirmi dört pâre çekdirilerinin her birinin birer çekdiri ile muḳābele etmeleri umerâ-i deryâya tenbîh u tenṣîṣ olunup ve sâ’ir tertîb-i esbâb ḥarb u ḳıtâle daḫi iktiżasına göre niẓâm virüldükten sonra rüzgâr üzerinden tamâm-ı muḳābele-i a‘dâya varıldıḳta küffâr ḳapudânesine muḳābil olan donanmâyı hümâyûn ḳapudânesi ṭoplarından alabende ta‘bir olunur bir sıra ṭoplara yek-pâre bir fitilden âteş virildüġi sâ‘at ḳapudânı ve yüz elli miḳdârı cenkçi küffârı âzim-i dârü'l-bevvâr oldular. Bi'ż-żarûre ṭoplu nebârların sed u bâġ ihtimâmların sâ’ir âteş-bâzlıḳ sanâyi‘i iẓhârına med eylediklerinde fettâḥ-ı ḳapudân süvâr olduġu riyâle ta‘bîr **[171b]** olunur ḳalyondan âtılan ṭoplardan birinin dânesi ẕikrolunan kâfir ḳapudânesinin ḳıçından güzâr ve pâçâvrası ḳıç üzerinde ḳarâr u iltihâb-ı şirâr idüp iṭfâsına şitâb gösteren küffârı ġuzât şecâ‘at-medâr dâne-i tüfenk ile göz açtırmadıḳlarından velvele-i istimdâd ile sâ’ir ḳalyonlara feryad eylemeleriyle altmış ḳıṭ‘a ṭop çekirdiler riyâle ta‘bîr olunan ḳālyonları daḫi pâçâvradan müşta‘al olan âteşi teskîn sevdâsıyla ḳapudânelerinin yânınâ geldiġi sâ‘at ġâyeye ta‘bîr olunur maḥallinden ḳalyon-i mezbûre daḫi tutuşup bi'l-âḫere bu iki pâre mu‘aẓẓam ḳālyonları tu‘me nehenk âteş ü âb ve içinde olan küffâr bî-şümârdan faḳaṭ kendüyi deryâya atup esîr-i dest-i ġuzât olmaġla helâkdan rehâ-yâb oldular ol cenk ve perhâşde

Beyt:

Ṭoplar küffâre göz âçtırmayup perhâşde
Bir fitilden verecek âteş gemide ṭopciyân

Bâşdârde-i hümâyûn u yedek ve Ketḫudâ Abdulḳādir Paşa-zâde çekdirileri daḫi melâʿîn-i ḫâṣirinin mâvnesi üzerine hücûm etmişler iken ṭarafından atılân ṭop ve tüfenklerin dûd-ı kebûdundan râh-ı naẓar bi'l-külliye mesdûd olmaġla birbirlerin yetirip düşman-ı din dûzah-ḳarîn bu ḥâli gördüklerinde hücûm-ı ġuzât-ı muvaḥḥidînden girîz u ḳarârdan ġayrı hülâṣa bir menâṣ olmadıġın anlayup şikeste u raḫnedâr ḳālyonları ve çekdirileri ile üftân ü ḫîzân perâkende vü perişân Kara Adalar taʿbîr olunur adaların önünden Saḳız ṭarafına firara şitâb ve Terfîl Limânı demekle maʿrûf limâna ilḳā-yı lenger ḫazelân u ıẕṭırâb eylediler.

Sefâyin-i eʿâdi ile **[172a]** altıncı sâʿatten vaḳt-i ġurûba deġin cenk u ḥarb-i mütemâdi olup düşmen-ı dîn donanmâyı menḫûsundan birkaç münteḫab sefîneleri telef ve sefâyin-i sâʾireleri daḫi raḫne-dârlıḳtan rehâ vü ber-ṭaraf olmuşlar iken biʿinâyetillâhi teʿâlâ ve harâset donanmâyı hümâyûn sefâyininden ḳatʿâ birisi zerre kadar raḥne vü şikeste görmeyüp sürûr-ı selâmet ve neşât-ı nuṣret ile bulunduḳları Anâdolu yaḳasına ḳarîb maḥalde lenger endâz-ı ârâm ve yine müheyyây-ı aḥẕ-i s̱âr u intiḳām oldular. Ertesi rûz-i gârda nevʿan âs̱âr-ı şiddet âşikâr olmaġla çekdiriler maḥalli mezbûrdan ḳalkup Eġri Limanı nâm maḥalle doġru âzim ve onda bir kâç gün mühim-sâz tekmîl-i beḳāyâ-yı levâzım oldular.

Mâh-ı recebiül-mücerrebin dördüncü günü bi'l-cümle donanmâyı humâyun ḳālyonları ḳalkup düşman-ı dînin lenger endâz olduḳları Terfîl Limanına doġru neşr-i bâd-bân-ı teveccüh ve azîmet etmelerinden melâʿîn-i hâsirin ḫaberdâr olduḳlarında kemâl-i acz u telâşlarından nâşi demirlerin kesip on altı ḳıtʿa ḳālyonları limândan ṭaşra çıḳardıḳta yine sâʿat altıda iken ḥarb u cenge aheng olundu. Ḳapudâne-i hümâyûn beş ḳıṭʿa ḳālyon ile dârboġaz yânında rüzgâr üstünde ve sâʾir ḳālyonlar rüzgâr altında bulunup sefâyin-i müşrikîni ortaya aldılar ve iki ṭaraftan melâʿîn-i ḫâsirin üzerine hecme-i ḳahr u intiḳām saldılar bi'l-âḫere tâb-âver müḳāvemet olamayup ġâyetü'l ġaye şikeste ve raḫnedâr olan iki pâre ḳālyonları Saḳız Limanına cân atup ve bâḳi on dört pâre kâfir ḳālyonları Çölmek burnundan aşâġı Venedik Ḳayâṣı taʿbîr olunur cânibe doġru firâra istiʿcâl gösterdiler lâkin donanmâyı hümâyûn sefâyini yine taʿḳîbden fâriġ olmayup lâ yenḳaṭiʿ ceng ü cidâl **[172b]** ile melâʿîn-i ḫâsirinin başlarına baḥr-i bî-kerâni teng ü târ itdiklerinden mâʿadâ Aşcı-zâde Meḥmed ḳapudân süvâr olduġu ḳalyondan âtılan ṭop dânelerinden biri küffârın

elli beş pâre toc ṭop çeker eski yaṭrûnesinin cebeḫânesine iṣâbet idüp nıṣfı hevâya berran ve nıṣf-ı âḫeri ġavta ḥûr- ḳa‘r baḥr-i bî-kerân oldu ve mâvneleri üzerine cenge ta‘yîn olunan dört pâre ḳalyonlardan el-Ḥâc Abdullah ḳapudânın süvâr olduġu ḳālyonun bir ḳāt alâbendesinde olan ṭoplara âteş virüldükte iki mâvnesinin kürekleri ve dumanları ve direkleri ve ekṣer cengcileri arṣa-i helâk-i bevâr ve iki mâvnesi daḫi perişâni-i esbâb-ı ceng ile rûy-i deryâda girdâb-ı ḥayret ve ḫazelâne giriftâr oldular ve donanmâyı hümâyûn çekdirileri arab alâyı giderler iken ser‘asker olan sâbıḳü'ẕ-ẕikr şîr-pîşe-i heycâ Mıṣırlı-ẕâde Vezîr-i mükerrem İbrâhim Paşa süvâr olduġu çekdiri ile bir miḳdâr ileriye yürüyüp küffâr çekdirilerine yaḳlaştıḳları sâ‘at ibtidâ vezîr-i müşârün-ileyh çekdirisinden ve ba‘dehu sâ’ir çekdirilerden koġuş ṭopları on beşer yigirmişer def‘a atıldıḳtan sonra düşmen-ı dîn çekdirmeleri telâş ile ġark u helâkdan nâşi birbirlerine ḳatıldıḳtan sonra sâracak maḥalde firâr murâd etmişler iken donanmâyı hümâyûn çekdirilerinin Çengel istîṣâllerinden ḫalâṣ olmayacaḳların fehm itmekle ḳālyonlarının ardına pünhân olmaḳ üzere şitâyân ve anları ẓahîr ve penâh itmek niyetiyle firâr zu‘müyle mübâşir intişâr bâd-bân oldular ancak Memi Paşa-ẕâde Abdurraḥman Paşa küffârın bir çekdirilerine çatup içinde **[173a]** bulunan melâ‘îni esîr itdikten sonra çekdiri-i mezbûre ġayet rahne-dâr olmaġla żabṭına iltifât etmeyüp derḥâl ṭaraf-ı islâmiyândan içinde bulunan ṭophâ ve mühimmâtıyla Mekrili Aḥmed ḳapudân nâm merd-i ḳahramân Neberd u Rüstem tuvânın süvâr olduġu Maḳrahûr oġlu gemisi dedikleri Karavele Ḳālyonu derûnunda olan cüyûş-ı müslimîn yedeklerine alup nîm sâ‘at miḳdârı getirdiklerinde der-aḳab ġark u derûnunda olan küffâr-ı bed-âyin ve nâ-fercâm-ı deryâyı caḥîme müstaġrak oldular ve bâşdârdeleri daḫi mâvneleri olduġu maḥalle doġru firâr ederken el-Hâc Abdullah ḳapudânın süvâr oldu ḳālyon önüne uġradıḳta âtılan ṭop dâneleri ile cenerâllerini ve vâfir cengcilerini mürd ve kellehâ-yı ṭopciyân-ı a‘dâyı dâne-i gülle-i ṭop endâzân-ı müslimîn hurd eyledi ve küreklerini daḫi rûyi deryâda mânend-i hibâb eyledi

Li-münşi’ihi:
Öyle cenk itdi o düzde ehl-i İslâm-ı ‘askeri
Görmemdi çeşm-i felek ṭûfân-ı Nûhiden beri
Asmândan seyr idüp bu ḥarbî dedi her melek
Dâ’imâ menṣûr ola yârabb-i şâhın leşkeri
Dediler kerrûbiyân düstûr-ı ‘âlî-ḫażrete

Bir ġazâ itdikki hoşnûd eyledik peygamberi
Güşte-i İslâm'a imdâd eyleyüp yâd-ı ẓafer
Baḥr-i nuṣrette bıraḳdı lüṭf-ı ḥaḳla lengeri
Allâh Allâh virdini evrâd idüp cünd-i mübin
Önlerince cümleten ceyş-i melâ'ike rehberi

Ve'l-ḥâṣıl gittikçe ġuzât-ı muvaḥḥidînde ġayret-i izdiyâd ve ḳālyoncu merdlerinde bi-avnihi te'âlâ ḳuvvet u cesâret iştidâd bulmaġla küffâr-ı hâk-sâr bu ḥâli gördüklerinde donanmâyı hümâyûn ile eger bir daḫi muḳābele olunmaḳ lâzım gelirse sefâyin-i menḫûselerinin bi'l-külliye telef u helâk olacaġın bildiklerinden **[173b]** nâşi ol şeb-i ser-rişte vermemek içün palâmârların ḳat' ve Saḳız Limanına varınca üftân ü ḫîzân ḫafiyyeten firâre şitâbân oldular. Donanmâ-yı hümâyûnun şemden sonra inân-ı teveccüh ve azîmetleri Cezîre-i Saḳız'a ma'ṭûf olacaġı meczûm u ma'lûmları olmaġla limân-ı mezbûrda ancak iki gece mekṯ ve ertesi ki mâh-ı recebü'l-mücerrebinin yedinci günü der-cezîre-i muḫâfaẓa zu'miyle beş yüz süvâri asker iḫraç eyledikten sonra ber vech-i müsâra'at firâra iḳdâm ve İstendil Cezîresi ṭarafına atf-ı zimâm eylediler. Kemâl-i ḫavf u telâşlarından nâşi Saḳız Limanından çıḳarlarken mühimmât-ı cebḫane ile memlû bir ḳıṭ'a ḳālyonların ṣıġa oturtmaġla ertesi donanmâyı hümâyûn donanmâyı menḫûs-ı a'dâyı ta'kîb ederek Saḳız Limanına lenger-endâz olduḳlarında ẕikrolunan ḳālyon ile içinde bulunan yigirmi dörder vukiyye gülle âṣâr on altı pâre yâlancı ṭoc ṭopları ve altı aded hâvan ṭopu ve beş binden mütecâviz tüfenginin ve sâ'ir mühimmât-ı cebḫâneyi ẓabṭ ve iki yüz seksen nefer seltât keferelerini esîr itdiklerinden mâ'adâ melâ'în-i ḥâsirînin firâra kemâl-i acele ve müsâre'atlarından limân-ı mezbûrda terk eyledikleri dört ḳıṭ'a çekdiri ve dört kebîr fırḳataları ve derûnunda bulunan alât u eşyâyı daḫi ẓabṭ eylediler ve ba'dehu der-aḳab mücâhidin-i din sâḥil-i cezîreye iḫrâc olunduḳta düşman-ı dînin hıyn-i firârda muḫâfaẓa-i cezîre içün ṭaşra iḫraç eylediġi beş yüz nefer süvâri kefereyi zencir-i sî vü üsre çektiklerinden sonra **[174a]** ḳal'eye müceddeden vaż' eyledikleri on altı pâre balyemez ṭop ve sekiz bin aded ḫumbara dânesi ve sâ'ir mühimmât cebeḫâne ve ṭopḫâneden ve derûn-ı ḳal'ada olan ḥamâm-ı kebîre vaż' eyledikleri bârût ve elli ṣandıḳ ḳurşun ẓabṭ olunup avn-ı Rabbâni ile

Mıṣra':

Oldu manṣûr ve muẓaffer pâdişâhın askeri

miṣdaḳınca mücâhidîn-i dîn-i manṣûr ve muẓaffer ve a‘dây-ı dîn bâ berekât mu‘cize-i Muṣṭafavî bi-inâyetillahi'l meliki'n-naṣîr fevḳa'l-me’mûl maḫzûl u maḳhûr ve müdemmir oldular bu feṭḥ-i ra‘nâ ve inâyet-i meliki'l-a‘lâya ḫayli târîḫler denilüp ṣafâ baḫşende ḳılıb erbâb-ı feṣâḥat olmaḳ içün işbu tevârîḫ u ġarrâ u mu‘tebere keşide-i silk-i süṭûr ḳılınmaḳ enseb görüldü

Târîḫ-i Garrâ Eṭ-ṭâlib-i Şirin Edâ
Eṣer-i feyz-i cülûs-i sa‘id sulṭân Muṣṭafâdandır
Ki devletle geçince taḫta bir feṭḥ-i ġarîb oldu
Zemistânda donanmâ-yı hümâyûn çıḳtı deryaya
Ḫüdânın ḥikmetin seyr ile bir sırr-ı ‘acîb oldu
Ṣavurdu âsumâna güllerin geştilerin yer yer
Yanâr âteş gibi ol dem ki küffâra ḳarîb oldu
Kimi yândı kimisi ḳāndı deryâya küffârın
Firâz oldı kimi geştisinin kimi neṣlîb oldu
Mahnâ oldu hûn sürḥ-i düşmenden keff-i deryâ
Bu dem mü’minlere çün devlet-i keffi'l-ḫażîb oldu
Balıḳçı kâfiri şest-i ḳażâya uġrâdı âher
Bu iḥsân ‘asker-i İslâma Tevfiḳ mücîb oldu
Saḳız bir dühter-i ra‘nâ idi meshûr olup gerçi
Bir iki gün esîr dâm-ı âġuş raḳîb oldu
Veli râm oldu ceng ü cidâlle aldı ġāziler
Urûs-ı ġayret-i islâma buda başḳa zîb oldu
Şehnişâh-ı Skender kevkeb-i cemşîd iḳbâlin
Du‘ây-ı devletinde ḫalḳ-ı ‘âlem bî-şekîb oldu
Alup ḫâme benân fikrime ben daḫi ey ṭâlib
Ḥesâb itdikçe târîḫin bu beyit dil-ḳarîb oldu**[174b]**
Bi-ḥamdillâh olup imhidâd bâd-ı avni yezdânın
Yine Saḳız dehân-ı pâk İslâma naṣîb oldu
Gûş idenler dediler feṭḥine ânın târîḫ
Zor ile kâfirin aldıḳ rehninden Saḳızı

Muṣṭafâ Ḫân zehî tâlib-i cihân ḥâmi-i din
Aldı çiġnetmedin a‘dâya diyâr-ı Saḳızı
Şevket-yemîn cülûsu idüp a‘dâyı hezm
Himem ve ceddi bıraḳdırdı ḥisâr-ı Saḳızı
Ḫîle-i şeyṭânatı düzdü melâ‘în ammâ
Heme edbârıyla dolaştı kenâr-ı Saḳızı
Ni‘am mü’mini küffara revâ ḳılmadı ḥaḳ
Dehn-i düşmana zehr eyledi bâr-ı Saḳızı
‘Âleme ol şehın iḳbâl ve ḳudûmundandır
Buldu leh seyf ile ḳahrında ‘ayâr-ı Saḳızı
Böyle bir feṯḥ-i mübîn eyledi mevlâ iḥsân
Renc idüp âmme-i küffara bu kâr Saḳızı
‘Ömrü devletle ẕiyâde ola ol dâdûrun
Ḳıla seyfiyle keşân hicv-i hezâr Saḳızı
Şükr bî-ḥad edelim ḳādir ve ḳayyûma ẓamir
Kim bu islâmdan idüp def‘i fikâr Saḳızı
Oldu her matra‘ı bir tarż-ı cedîd târîḫi
Avn-ı ḥaḳ idüp ‘aṭâ-i naṣr ile dâr-ı Saḳızı

Feṯḥ-i Saḳıza denilen târîḫlerin tevâriḫ-i muḥarrere güzidelerinden olduġundan mâ‘adâ

Târîḫ:
Şükr-i yezdân eyleyüp fâtih dedi târîḫini
Bir ḳıl ile Saḳızı aldım cem-i küffârdan

Kelâmü'l-mülûk mülûkü'l-kelâm târîḫ-i ġarrâsı dâver-i devrân Sulṭân Muṣṭafâ Ḫân zî-şânındır ba‘de-l feṯḥi ve'z-ẓafer ṣâḥib-i terceme merḳûm Ḥüseyin Paşa Cezîre-i Saḳızın muḫâfaẓa ve niẓâmına me’mûr ba‘dehu yine Âsitâne-i devlet-i âşiyâne ḳā’im-maḳāmlıḳ ile maḥbûr olup ḫizmet-i vâlâyı ḳapudânî bu esnâda tafṣîl-i terceme-i aḥvâli âti Mezemorta el-Ḥâc Ḥüseyin Ḳapudâna rütbe-i vezâretle tevcîh olundu. Bin yüz yedi (1107/1695-1696) târîḫinde Karamân ve Adana eyâletleri ile sefere ta‘yîn yüz sekizde (1108/1696-1697) Dârü'l-cihâd Belgrâd muḫâfaẓasıyla müstenid-i **[175a]** Ṣadr-ı temkîn oldu. Sulṭân-ı devrân Muṣṭafâ Ḫân-ı Ṯânî

ḫażretlerinin sene-i s̱elâs̱e-i seferiyyelerinde Belgrâd muḥâfıẓı bulunup Belgrâd'da ḥużûr-ı hümâyunda ma'ḳûd olan meclis-i meşverette Ṭemeşvâr ṭarafına ubûr olunmaḳta nice maḥẓûrât irâd u taṣrîḥ ve düşman-ı dîn ṭarafına teveccüh ve azîmet ḥuṣûṣu bi-eyyi vechin kân muṣammem ve muḳarrer olduġu teslîmde Nehr-i Saveden Vârâdın ṭarafına ubûr olunmasını tercîh etmişti. Vâḳı'â Ṭemeşvâr ṭarafına ubûrda îrâd itdiġi maḥẓûrlar vuḳû' bulup rezânet-i re'y u tedbîri mücerreb şehriyâr-ı cihângir olmaġla senete hezîmet-i küllîsinde şehîd olan Elmâs Meḥmed Paşa yerine rütbe-i 'aliye-i ṣadâret-ı uẓmâ ile tevḳīr olundu.

Sinîn-i vâfireden beri ġavâ'il-i ḥarb u ḳıtâl-i niẓâm-ı kâ'inâtı bir hemzede-i tefriḳa ve iḫtilâl etmişken Nemçe ve Mosḳovla ve Venedik kefereleri ile aḳd-ı ṣulh u ṣalâḥ idüp her fırḳaya vesîle-i ferâġ-bâl olmaġla beş iki ây kadar zamân kâr-ı fermâyı mesned-i iḳbâl ve şöhret-i peymâyı re'fet u ifḍâl olup yüz on dört (1114/1702-1703) târîḫinde biṭ-ṭalep mesned-i ṣadâretten ma'zûl ve maḳāmına Dâlṭabân Muṣṭafâ Paşa mevṣûl oldu. Düstûr-ı mûmâ-ileyh raḥmetüllâhü 'aleyh ḫizmetlerinin isti'zâline bâ'iṣ olan madde ḳarîben ẕikrolunsa gerektir yüz on târîḫinde (1110/1698-1699) re'y-i rezîn düstûrânesiyle şirâzesi sâline-i ṣulh u müsâleme itmâm pezîr olduḳta şu'arâyı 'aṣrın netice-i ṭab' feṣîhâneleri olan tevârîḫ ġarrâlardandır

Dürrî:
Sâl-ı ṣulḥun Âsafâ târîḫini terḳîm içün
Şâ'irân ki deste âmûs eylediler gâhi ṣaḥâh
Lafẓan ve ma'nen hemân Dürrî dedi târîḫini.**[175b]**

Harçlıġın adem-i mevcûdu olmaġla yüz ġuruş aḳçe ḳarżullah olarak ṭarafımıza irsâl bir aḳçe günün ẓarfında binâsı edâ olunur ḳarîndâşım

El-Hâc İsmail Ḳoġuş 'Allâme Vâli Cidde
[176a] boş
[176b] Bin yüz onda (1110/1698-1699) buldu dünya râḥat-ı ṣulḥ u ṣalâḥ

Tevârîḫ-i Muṣanna' Li-żamîrî'l-Merḥûm
Lafẓan ve ma'nen żamîre naḳş idüp târîḫi
Çâr nev'a eyledi mu'ayyende ṭaṣrîḥî raḳam

Ya‘ni iki mıṣra‘ı geldi birer târîḫ ile
Ḥâledâr ve sâdesindende o vech oldu behem
Bin yüz on(1110/1698-1699) sulḥ-ı ferḥ-i şâdâb-ı dehr yazdı pâk
Naṣṣyle târîḫdir, es-ṣulḥu ḫayrun li'l-ümem
Geldi bir sâl-i feraḥ-baḫşende-i ḫayru'l-me’âl
Virdi bu köhne cihana müjde-i nola ṣafâ
Çâr nev‘an lafẓan ve ma‘nen ânâ târîḫ içün
Yazdılar levḥ-i żamîre şâd olup bây ü gedâ
Ḳıldı bârî ârı ve şâdâb renk-i ‘âlemi
Bin yüz onda (1110/1698-1699) oldu dünya ṣulḥuyla raḥat-nümâ
Beyyin-i hilâl-i muḥarrem bi-ḫâh sâġır râh
Fennî ki mâh-ı emn ve emânest ve sâl-i ṣulḥ u ṣalâh

Mevlânâ Meḥmed Râşid Efendi târîḫinde Paşayı müşârün-ileyhin mesned-i ṣadâretinden bi-ṭalebihi azline bâ‘iṯ olan mâddeyi bu vechile keşide-i silk-i süṭûr eder ki Ṣadra a‘ẓam Amûce-ẕâde Ḥüseyin Paşa ḫażretleri ‘aḳd-i ṣulḥ u ṣalâh gibi bir emr-i ḫayra muvaffaḳ olmaḳ ḥasebiyle iḳbâl-i nâsa mu‘tâd ve ṭaraf-ı hümâyûndan ḥaḳḳında âṣâr-i teveccüh u iltifât müzdâd olmuşken yedi sekiz aydan beri kendilere bâ‘iṯ-i melâl u infi‘âl olacaḳ nice ḥâlât ẓuhûr etmeġe başlayup vezîr-i sâye-i ḥimâyelerinde olan Çâvuşbâşı Muṣṭafâ Aġa ve hünkâr ḳapûcılar Ketḫudâsı Ḳıbleli-ẕâde ‘Ali Bey’in

Târîḫ :
Çeküp bezm-i fenâdan el żamîri dedi târîḫi
Teveccüh ḳıldı mihrâb-ı beḳāya Kıbleli-ẕâde

târîḫi miṣdâḳınca kendi ḫâtır-ḫâhlarına muḫâlif azl u ḳatl olunmaḳ gibi keyfiyyât kadar ve i‘tibârlarına kesr vermekle münkesirü'l-bâl ve ḫalel niẓâm istiḳlâl ile müşevveşü'l-ḥâl olup gittikçe keder ve infi‘âl mizâclarına te’ṯîr etmeġin cenblerinde bir mâdde **[177a]** ẓuhûr idüp ve ol maraẓ-ı cânḫırâşıyla âkıbetü'l-ümerâ seyr-i ferâş olmuşlar idi. Ḫastalıḳları ḳırḳ elli gün kadar mümted ve sıḥḥate meyl deġil illetleri günden güne mümted olup ifâḳatten me’yûs olmalarıyla aḥvâllerini bir iki def‘a rikâb-ı hümâyûna arż u telḫîṣ ve meṣâliḥ-i ibâd mu‘aṭṭal ḳalmaması çün rütbe-i ṣadâret-i uẓmâda bir âḫer ḳulları istiḥdâm buyurulmasın taṣrîḥ u tenṣîṣ etmişler idi.

Binâ’en alâ ẕâlik erba‘a ve aşere ve mi’ete ve elf mâh-ı Rebî‘ü'l-aḫirin on birinci (11 Rebî‘ü'lâhir 1114/4 Eylül 1702) günü alâ's-seḥer ḳapûcılar ketḫudâsı aġâ yediyle kendülere ḫiṭâben vürûd eden ḫaṭṭ-ı hümâyûn ṣûretidir.

3.79. ṢÛRET-İ ḪAṬṬ-I MUṢṬAFÂ ḪÂNÎ

Benim vezîrim ba‘de's-selâm münhâdır ki senin ḫidmetinden her vechile râżı ve ḫoşnûd idim ancak bir ḳaç def‘adır teḳā‘üd iḫtiyâriyle rikâb-ı hümâyûnuma ilticâ eylemiş idin ve ḥâlâ ṣâḥib-i ferâş olduġundan meṣâliḥ-i ibâdullâhı görmede kemâl-i aczin olduġu mesmû‘ u hümâyûnum oldu. Çiftliklerinden murâd itdiġin maḥalde mekṣ u iḳāmet itmek üzere ḫâṣlar ta‘yini ile sanâ teḳā‘üdlük iḥsân-ı hümâyûnum olmuştur. Mühr-i şerîfi ḳapûcılar ketḫüdâm ile rikâb-ı hümâyûnuma gönderesin deyü fermân-ı hümâyûn buyrulmaġla

Beyt:
Peyâm-ı vaṣl o yâr-ı cân fezâdan geldi ḫoş geldi
Gedâya tuḫfedir kim pâdişâhdan geldi ḫoş geldi

deyüb ṭaraf-ı hümâyûn-ı pâdişâhiye aẓîm du‘â vü senâ taḳdîm ederek mühr-i hümâyûnu aġây-ı müşârün-ileyhe teslîm eyleyüp ertesi kendüler binâ eyledikleri Bucuḳtepe nâm sarâyına naḳl ve andan Silivri ḳurbunda vâḳi‘ çiftliklerine azîmet itmek üzere taşmim eylediler ve ıstabl-ı temellüklerinde olan atlardan otuz re’s rahş-ı dil-keş endâm intiḫâb **[177b]** ve müddet-i ṣadâretlerinde gerek ṭaraf-ı pâdişâhiden ve gerek sâ’ir maḥallerden gelüp cem‘ olunan cevâhire müte‘allıḳ nesî vü irâ’iye cümlesini ṭaraf-ı hümâyûna irsâlde ṭalebe bakmayup isti‘câl eylediler. Mühr-i hümâyûna idâre-i Şeyḫü'l-islâmı birle Baġdâd vâlisi Dâlṭabân Muṣṭafâ Paşa da‘vet ve dâmâd Ḥasan Paşa rikâb-ı hümâyûn kā’im-maḳāmı ta‘yin ve ilbâs-ı ferve-i semmûr ve ḫil‘at olunduḳta merḥûm żamîri demiştir

Târîḫ:
Erince câh-ı uzmâya Żamîri dedi târîḫin
Vekîl-i ṣadr-ı vâlâ oldu baḥr-i dil Ḥasan Paşa

Ṣadr-ı ma‘zûl Bucuḳtepe nâm baġçelerinde bir iki gün mekṣ u ârâmdan sonra ḳalḳup Silivri ḳurbunda vâḳi‘ çiftliġine azîmet ve izn-i hümâyûn ile ânda iḳāmet

eyledikde mizâclarında olan ‘illet tezâyüd u iştidâd bulup ḥulûl-ı ecel muvakḳat mâni‘-i ḳabûl-i ṣıḥḥat olmaġla sene-i mezbûre mâh-ı Rebî‘ül-aḫirin ṣelḥinde (29 Rebî‘ül-aḫir 1114/22 Eylül 1702) zehrâbe-i ecel mezâḳ ‘ayşını telḫ eyleyüp dâr-ı beḳāya irtiḥâl etmeġin vaḳt-i ṣadâretlerinde

Żamîri:

Târîḫ-i tekmîlihâ ḳad, eżhâ tamâmen bi müfredin

Ṣâdü'l-Ḥüseyin vezîren li'l-‘alem dârâ ve ceddede

Bu maḳāmın dedi erbâb-ı ḫıred târîḫini

Ve lehü

Dâr-ı vâlâ oldu ta‘lîm-i ‘ulûmiçün binâ

Ve lehü

Reşḥa cûyi teşnigâne dediler târîḫ içün

İç Ḥasan ‘aşkına mâ dâ’im Ḥüseyn’e kıl du‘a

Hâtif-i ḳudsî bu vechile dedi târîḫin

Ve lehü

Mühbiṭ-ı raḥmet-i ma‘bûd ola dâ’im bu maḳām[491]

Adlî

Tahsîn idüp ‘adli şevḳıyle dedi târîḫ ‘ kufl urdu bâb-ı ṣulḥa ḥaḳḳā Ḥüseyin Paşa[492]

Bucuktebe nâm maḥalde binâ buyurduḳları çeşmeye kâmi merḥûmun dediği târîḫdir

Kâmi:

Ederdi fikret târîḫini içüp kâmî

Bu reşk-i âb-ı ḥayât ve elezz-i âşiyâdan

Zebân-ı lüle-i pâkinden eyledi ceryân

Ḥüseyni yâd ile gel iç bu gûş-i âsâdan **[178a]**

Vezîr müşârün-ileyh dânâyı mekâdîr-i nâs bir vezîr-i merdüm şinâsı olup aṣḥâb-ı dânış u ma‘rifetden olmaġla erbâb-ı suḫte lafẓan vü ma‘nen ikrâm-ı tâm ve def‘-ı kaṣâyid u medâyiḥ edenlere yüzer ve ikişer yüzer altûn in‘âm idüp nâm-ı

[491] Târîḫleri mucibince İstânbulda Sarrâçḫâne ḳurbunda binâ itdiği medresesi pişgâhında olan türbesine na‘şini etbâ‘ı defn itdiler.

[492] Bu târîḫ ḥîn-i tebyîżda ṣulhiye târiḫleri ẕeyline yazıla.

hâtemi güm-nâm, vücûd u seḫâ ile celb-i ḳulûb-i enâm etmişti. İstânbûl'da binâ eylediġi Dârü'l-ḥadîs̱ vaḳfiyyesin inşâ eden, biḥâr-ı zeḫḫâr maʿarif, Abdulbāḳî ʿArif Efendiye bir semmûr kürk ile bin altûn iḥsân ve Naʿimâ Efendi vâye-i şöhr ü şândan maḥrûm ve ḳadir nâ-şinâsân kemâl-i ḫizmetinde ihtiḳār ile nâm u iʿtibârı maʿdûm iken, taḥrîr-i vaḳāyiʿ-i devlet ile iktisâb-ı ʿizz ü rifʿat idüp ceste ceste cevâ'iz-i fi'l-cümleden mâʿadâ İstânbul gümrüġü malından yevmi yüz yiġirmi sâġ aḳçe vaẓife iḥsân, ve ẓabṭ-ı vaḳāyiʿı yevmiyeye resîde olmasına müteʿallıḳ câh-ı mevʿûd ile yed-i intiẓârına iʿṭâyı berât ġurûşân etmişti. Müddet-i vezâretı beş miḳdârıdır. Sinni sinnine müşârif deḳāyık-ı umûr-ı devlete vâḳıf-u kerîm ve saḫî vü ʿâḳıl ve kâmil bir zât-ı pâk idi.

Li-münşi'ihi:
Lüṭfuyla etmişdi celb-i ḳulûb-ı ʿâlem
Yaʿni ol ṣadr-ı seḫâ perver ve ṭa'î iḥsân
Eyleye ḫażret-i mennân-ı kerîm ve müteʿâl
Ḳabrini ravża'i Firdevs ve ensîn-i ḳur'ân

3.80. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ ḪÜSEYİN PAŞA-YI DİĠER

Mezemorta demekle şehîr Ḥüseyin Paşa şecâʿat semîrdir lafẓ-ı mezomorta ẕâl-i s̱ehhaz ve zâ'i hövvez ile daḫi müstaʿmeldir. Zâ'-i hüvvez ile telaffuẓ olunduḳta ṭâ'i ḥuṭṭî yerine tâ'i ḳareşet ile müstaʿmeldir.

Bir miḳdâr ḳaṣîrü'l ḳāme olup, şecâʿat u cesârette kemâl bulmuş kimesne ḥaḳḳında istiʿmâl olunur. Aṣıl müvellidi cezîre-i maʿmûre-i Rodosdur. Ḥâlet-i sıġarinde **[178b]** askeri ṭâ'ifesinden olup merâkib-i baḥriyye ile bi'd-defaʿât Baḥr-i sefîdde aʿdâyı bed-li'âm ile muḥârebe u muḳātele ederek Cezâyire gidüp ülke-i merḳûmede daḫi nâm u şân ṣâḥibi bir merd-i müşârün bi'l benân oldu. *Tuḥfetü'l-elbâb ve Rıḥletü'l-İġtirâb* mü'ellifi taḥrîrî üzere Cezâyirde müddet-i medîd mek̲s̱ ü ârâmdan sonra, aḥâli-i ülke-i merḳûme beyninde muṣṭalaḥ devletli dedikleri rütbe-i celîle ile nâ'il-i be-kâm olduḳta ber-vech-i muʿtâd ṭaraf-ı devlet-i ʿaliyye-i ebed peyvend O̲s̱mâniyyeden mîr-mîrânlıḳ rütbe-i celîlesiyle tevḳir u iḥtirâm olundu. Devr-i Aḥmed Ḫân-i S̱ânî de, bin yüz dört târîḫinde (1104/1692-1693) bir taḳrîbiyle Kör ʿAli ve Baba Ḥasan nâm kimesneler ile firâr ve bir bâlıḳçı zorgaçasıyla Baḥr-i

sefîdî eşnâyı geşt ü güzârda bir kâfir şiltesine râst gelüp nice def‘a ceng ü cidâlden sonra bi‘avnihi te‘âlâ sefîne-i merḳûmeyi ẓabṭ ve avcı bile yoḳtur ganâyim bî-şümâr ile habli geşti-i tersâne-i ‘amireye rabṭ eyleyüp, ertesi ‘atebe-i ‘aliyye-i ḥidivâneye rûy-mâlide ḳılup, ḳıbel-i hümâyûn-i sulṭaniden mazḥar-i sunûf-i en‘am ve ḳālyonlar ḳapudânlıġı ile ikrâm olundu. Mûmâ-ileyhin Venedik keferesi donanmâyı menḫûsesiyle kerrâtıyla vuḳû‘bulân muḥârebâtta ve keẕâlik Saḳız Cezîresi feṭḥ u tesḫîrinde külli ḫidmeti ẓuhûra geldiġi meşhûr saġîr u kebîr olup bi'l-cümle daḳîḳadan aḥvâl-i muḥârebât ve tecrübe olan sükkân-ı sevâḥil ve Cezâyir bi‘anih te‘âlâ nuṣret-i merḳûme ḳapudân-ı mûmâ-ileyhin tertîb-i umûr-ı cenkde olan mehârat u celâdatinin eṣeri olduġuna câzim ve bu maḳûle dîn u devlete ḫizmeti **[179a]** sebk edenlere ḥüsn-i mükâfât-ı mühim ve sâ’ire lâzım olduġu ḥâlde ṣâḥibü't-terceme müşârün-ileyhe elzem u farż nafileden muḳaddem olmaġla menṣıb-ı vâlâyı ḳapudânî ânifen tercemesi çekîde ḳalem-meşkîn-i raḳam ‘Amûce-ẕâde Ḥüseyin Paşa azlinden mûmâ-ileyhe iḥsân ve selefi Saḳız muḫâfaẓasında ḳıyâm itmek fermân buyruldu ve kâne ẕâlik fî-evâsıṭ-ı şehr-i ṣa‘bâni'l- mübârek li- minhü vaḳt-i naṣîbinden vaḳt-i irtiḥâline gelince altı seneye ḳarîb vaḳt-i zamânda pey-ender-pey küffâr-ı ḫâk-sârın donanmâyı menḫûsesine bi-mededihi ve avnihi te‘âlâ verdiġi ḫasâret-i külliyeden mâ‘adâ bir ḳaç def‘a donanmâyı a‘dâyı nâ-fercâmî peygâr Terfîl-i Limanında ẓabṭ eyleyüp küffâr-ı dûzeh ḳarîn hezâr teẕarru‘ ve ibtiḥâl ve niyâz ve ricâ ile

El-âmân ey âṣaf-ı ṣâḥib-karân rüzgâr
El-âmân ey ḳahramân-ı ‘aṣr ve Rüstem-i iştihâr

deyü ṭâlib-i selîm u emân olmaġla ber muḳteżâyı şefḳat-i ḳahramâniyye emânlarını ḳabûl idüp a‘dâyı bed-çehre bu tabanca-i behlûvâniyye bîm u hirâsından çoḳ zamân bâş göstermeyüp hırs-ı ḫûk-nihâd âsâine girmişti. Ezcümle bin yüz yedi (1107/1695-1696) târîḫinde Baḥr-i Sefîd cânibine teçhiz u tesyîr olunan sefâyin-i donanmâyı hümâyûn nuṣret-i maḳrûn-ı mâh-ı saferü'l-ḫayrın beşinci günü beyne's-salveteyn Saḳız cezîresi pîş-gâhında Venedik donanmâsıyla ṭarḥ-ı mansûbe-i kâr-zâr idüp vaḳt-i ‘işâya dek lâ yenḳati‘ ṭarafından müdâvele-i alât-ı cenk ve peygâr itdiklerinden sonra düşman-ı dîn ṭarafında âṣâr-ı ‘acz u za‘f-i maḫṣûṣ ve donanmâyı menḫûsları muḳāvemetten bi'l-külliye me’yûs olmaġla firâr ḳaṣdında olduḳlarından donanmâyı **[179b]** hümâyûnda ġuzât-ı ẓafer-medâr-ı ḫaberdâr olduḳlarında ta‘ḳibe

şitâb etmeleriyle mâh-ı mezbûrun sekizinci günü Zeytunburnu nâm maḥalde erişüp tekrâr bâziçe-i ḥarb u ḳıtâl ḳurdular ve sefâyin-i ṭarafeyn birbirlerine ḫâric-i ez ḥadd ve add-i ṭop âlem âşub urdular. Küffâr-ı ḫâsirînin iki ḳıṭ'a ḳālyonları ṭop güllesinden iṣâbet eden şirâre ile iḥrâḳun bi'n-nâr ve bir ḳālyonları daḫi raḫne-i ḍarb-ı ṭop ile ka'r-ı baḥre gavta ḫor olup on ḳıṭ'a ḳālyonları daḫi cenge tâb âver olmayacaḳ mertebe rahne-dâr olmaġın delâlet-i bed-riḳḳa-i edbâr ile Şekûlûş nâm maḥalle doġru üftân ü hîzân firâr eylediler. Ol gece bir 'aẓîm fûrtına ẓuhûr ve rûy-i deryâ bir vechile cûş u hurûşa geldiġi gûyâ nümâ-ı tufân-ı Nûh oldu küffâr-ı bed efkârın zaḥmdâr olan on ḳıṭ'a ḳalyonlarından bir ḳaçı daḫi ġark olduġun ba'de'l-muḥârebe aḫz olunan diller iḫbâr u helâk olan ḳalyonlardan dâ'iye-i taḫlîṣ-i cân ile kendilerin deryâya sâlân küffâr-ı cenkçilerinden üç yüzden artuk kefere-i fecereyi dilâverân-ı ġuzât giriftâr eylediler ve bin yüz sekiz senesi (1108/1696-1697) evvel bahârında donanmâyı hümâyûn nuṣret- maḳrûn ile boġâzdan dışarı çıḳarıldıḳtan sonra mâh-ı zi'l-hiccetü'ş-şerîfenin on beşinci günü Bozcaada ḥavâlisinde Venedik keferesinin donanmâyı menḫûsuna muḳābil u mülâḳî olup bir sâ'at kadar cenk u peygâre derkâr olduḳlarında dâne-i ṭop u tüfenk ile ḳatî vâfir melâ'în dûzeh-maṣîr arîża-i ḳahr u tedmîr ve bir ḳıṭ'a çekdirileri girifitâr-ı zincir-i teshîr-i İslâmiyân ḳılındıḳtan sonra düşman-ı dîn bâd-bân-güşâyı girîz u firâr olup lakin hengâm-ı peygâr ve eṣnâyı muḥârebede dâne-i ṭop **[180a]** ra'd âşub ile raḫne-dâr olan iki ḳıṭ'a ḳālyonlarının daḫi biri Ṣumatriye Limânı ḳurbunda ve biri Midilli önünde ḫavf-ı telef ile bâşdan ḳara itmek tedbîrinde iken ikisi daḫi içlerinde bulunan küffâr-ı bî-şümâr ile ka'r-ı baḥr-i peykerâne ġavṭa ḫor vesâ'irleri bi-ḥamdihi te'âlâ münhezimen firâr itdiler ve bin yüz on (1110/1698-1699) târîḫinde yine Zeytünburnunda küffâr-ı ḥaḳ-sâr ile vuḳû'bulân muḥârebesi zîyb-i ârâyı ṣaḥâyif-i taḥḳîḳ müvarriḫîn muvarriḫîndir. Attâ ol nuṣret-i aẓîmeye ẓamîrinin dediġi târîḫdir.

İlâhım feyyâz bî ḳāle târîḫen celî
Yefrahü'l- müslimûn bi-naṣrillâhi'l-ḳavî[493]

Ale'l-ḫuṣûṣ ahd-ı Sulṭân Süleymân Ḫân-ı Ṣânîde Tûna ḳapudânı iken bin yüz bir mâh-ı Zilkâ'desi evâḫirinde (30 Zi'l-ka'de 1101/4 Eylül 1690) Vidin nâm ḥışn-ı

[493] Allahın kuvvetli yardımıyla Müslümanlar ferah bulur.

metîni dest-i ‘âriye-i a‘dâyı bed-efkârın nez‘ itmekte ḥâfıẕ-ı merḥûmun güfte-i nâdirelerindendir

Mezemorṭa Vidini fetḥ edecek gûşeşle
Fikr-i târîh ederken bu gedâyı kemter
Hâtif-i ġayb dedi gûş-i dile ey Ḥâfız
Ceng-i pâk Mezemorta buna târîḫ yeter

Paşa-yı mûmâ-ileyhin menâḳıb-i keşîre ve ġazavât-ı vefiresi bi-esrihâ ketb olunsa nice bunun gibi nüsḫa vü risâle olacağı bedîhi olmaġla bu miḳdâr ile iktifâ olundu. Müşârün-ileyh her muḥârebede min ‘indallâh manṣûr u muẓaffer ve aḥvâl-i ceng-i deryâ bâlâ desti-i şecâ‘atine musaḫḫar olup mucâhid-i fi sebîlillâh ẓabṭ u tedbir-i ‘asâkirde adîmü'l-miṣl Ebü'l-ebrâri'l- mü’eyyed bi-naṣrillâh hemâli nâdir bir merd-i şecî‘ ve bahâdır idi. Ḫayrâtı keṣîr ġazavâtı vefîr bir zât-ı nażîf olup ez cümle ḫayrâtından cezîre-i Saḳızda bir câmi‘ ve ülke-i Cezâyir’de bir câmi‘ şerîf ile bir medrese-i ‘âlî binâ etmiştir. **[180b]** Vücûdunda eṣer-i cerḥ olmadıḳ aḳçe miḳdârı ṣaġ yer yoġidi. Bin yüz on üç senesi (1113/1701-1702) evvel bahârda Baḥr-i Sefîd’e çıḳup Saḳız pişgâhına geldikte ez-ḳadîm mübtelâ olduġu ‘illet-i meṣânesi müşted olmaġla sene-i mezbûre Rebî‘ü'l-evvelinin on beşinci (15 Rebî‘ü'l-evvel 1113/20 Aġustos 1701) günü felek ḥayâtı ġark âb-ı ṭûfân memât olup Saḳızda defn olundu. Müşârün-ileyhin fevtine żamîri Meḥmed Efendi merḥûmun dediġi târîḫ-i ġarrâlardır.

Şâd ide rûḥunu ḥaḳ dedi Ẓamîri târîḫ
Zevraḳ-ı cismi ‘adem-i baḥrine sâldı ḳapudân
Ola yâri raḥmet-i rab dedi târîḫin Ẓamîr
Ḳapudân Paşa ḳarâya çekti felek cismini
Ḥaḳ te‘âlâ kabrini nûr eylesin
Cennet ü kevṣerle mesrûr eylesin

3.81. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ ABDULFETTÂH PAŞA

Terceme-i aḥvâli ânifen ‘alâ't-tafṣîl keşide-i silk-i süṭûr ḳılınan Mezemorta el-Hâc Ḥüseyin Paşa'nın etbâ‘ından olup Paşay-ı celîleti’ş-şân müşârün-ileyh esbaġullâhü ni‘me'l-visâl ‘aleyhi ülke-i Cezâyirden Âsitâne-i sa‘âdet-i âşiyâna rûy-ı mâlîde ḳıldıḳta ṣâḥibü't-terceme Fettâh-ı ḳapudân daḫi ma‘ân gelmişti. Bir rivâyette

ḳapudân ve rivâyet-i aharîde ümerâ-i deryâdan bir merd-kâr-ı âzmûde olup on on beş seneden berû ḳapudân paşalar ma‘iyetinde nice seferde bulunup bi-avnillâhi te‘âlâ ekşerinde ḥüsn-i tedbîrî sebebiyle manṣûr u muẓaffer olmuştu. Ânifen çekîde-i ḳalem-i meşkîn-i raḳam ḳılındığı üzere yüz on üç târîḫinde (1113/1701-1702) donanmâyı hümâyûn Saḳız limânında lenger-endâz iḳāmet olduġu eşnâda bi-emrillâhi te‘âlâ ḳapudân-ı deryâ vezîr-i bî naṣîr Mezemorta Ḥüseyin Paşayı cihângîrin geşti-i vücûdu ġarḳa-i âb-ı ṭûfân-ı ecel olduḳta Paşay-ı merḳûm **[181a]** ma‘iyetinde bulunmaḳla ṭaraf-ı devlet-i ‘aliyye-i Muṣṭafâ Ḫân-ı Ṣânî’den manṣıb-ı vâlâyı ḳapudânı tevcîhiyle tebcîl olundu. Sene-i merḳûmede donanmâyı menḫûse-i küffâre ḫasâret-i küllî virüp mevsim-i rûz-ı ḳasım ḥulûlünde avdet ve donanmâyı hümâyûn-ı nuṣret-makrûn ile limân-ı tersâne-i ‘âmirede lenger-endâz iḳāmet oldu. Lakin bi-emrillâhi te‘âlâ vücûduna maraż-ı felc işâbeti ile ḥarekete iḳtidârı olmayup bundan böyle kendiden devlet-i ‘aliyye-i ebed-peyvende müte‘allıḳ bir ḫidmet vücûda gelmeyeceġin arż u inhâ itmekle bi't-ṭaleb İstânbul gümrüġü mâlından âlmaḳ üzere yevmi yüz yirmi sâġ aḳçe vaẓife ile iḫtiyâr-ı tekâ‘üd etmeġin bin yüz on dört mâh-ı Ṣa‘bânü'l-mu‘aẓẓamının üçüncü (3 Şaban 1114/23 Aralık 1702) günü mütekâ‘id ve maḳāmına Aşçı Meḥmed Paşa müteṣâ‘id oldu. Bir kâç gün mürûrunda mürġ-i rûh-ı fettâh cânib uçmaġa (silik) sabâḥ eyledi. Ahd-ı sulṭân Muṣṭafâ Ḫân-ı Ṣânîde on altı ây miḳdârı ḳapudân olmuş bir zât-ı ‘âlî-şân ve bir merd-i bahâdır ve bî akrân idi. Raḥımehüllâh.[494]

3.82. ẒİKR-İ AḤVÂL-İ MEḤMED PAŞA

Aşçı Meḥmed Paşa demekle meşhûrdur ki bunlar daḫi ümerâ-i deryâdan olduġunu ḳırḳ dört târîḫinde ḫâric-i sûr şehr-i bî-mu‘âdil Maḥmiyye-i Ḳosṭanṭiniyye cennet- mümâşilde vefât eden Emîr Buhâri Şeyḫi Feyzi Ḥasan Efendi-ẕâde eş-Şeyḫ Meḥmed Şeyḫî ḳuddise sirruhümâ ḫiżmetleri Taḳvîmü't-tevârîh zeylinde taṣrîh etmiştir. Lakin ulemâ-i rûmun ercümendi Mevlânâ Râşid Meḥmed Efendi raḥımehüllâh târîḫinin cild-i evvelinde ḳālyonlar ḳapudânı idi demiştir. Alâ kilâ et-taḳdîrîn ânifen terceme-i aḥvâli şebt-i ṣaḥâyif-i beyân ḳılınan Abdu'l-fettâh Paşa iḫtiyâr-ı tekâ‘üd **[181b]** itdiktede manṣıb-ı vâlay-ı ḳapudâniye târîḫ-i merḳûmede müteṣâ‘id olmuştu. Mevsim-i bahârda bi-ḥasebi'l-iḳtiżâ Baḥr-i Siyâh muḫâfaẓasına

[494] Allah rahmet etsin.

ta‘yin olunup eşnây-ı geşt ü güzârda meşhûr-i cihân Edirne vaḳ‘ası ẓuhûr idüp bin yüz on beş (1115/1703-1704) târîḫinde ru’ûs-ı menâbir-i cevâmi‘de elsine-i amme-i hutebâ

Pâdişâh-ı rub‘-ı meskûn maẓhar-ı lüṭf-ı ḫüdâ
Ḥân Aḥmed bin Meḥmed el muẓaffer-i dâ’imâ
Nâm-ı nâmısiyle pür-zîn ve gürûh-i bülegâ

Żamîri:
Gelüp dört vechile târîḫ-i sal-i muḳaddem pâki
Ki mi‘mâr-ı ḫıred bünyâd idüp bir beyti çâr erkân
İki Mıṣrâ‘ muḳaṭṭa‘ oldu yek-pâre bir târîḫ
Birer de cevheri ve sâde ḥarfiyle olur eşnân
Cülûs-ı sâf firûzîn ‘umumi dedi kerrebîn
Cihâna sâye-i iḥsân-ı mevlâ geldi Aḥmed Ḫân
Dedi târîḫin ‘Âsım böyle hâtif
Mübârek ola ey Ḫân-ı Aḥmed iclâs
Yazılsın ‘arşa ṣâbit âyetü-l kürsi gibi târîḫ
Cülûs-ı Ḫân-ı Aḥmed Bey muṭayyeb ḳıldı dünyâyı
Geldi bir nüktedân dedi târîḫ oldu Sulṭân Dehr-i Aḥmed Ḫân
Salṭanat taḫtına sulṭân Aḥmed ‘arż edince dem-i teşrîf de rû
Ḥâtif ġayb-i semâdan nâbi dediler târîḫini gâlib-i ba‘dû
Âlemin Ḫażret-i Sulṭân Aḥmed olucaḳ devlet ile sulṭânı
Dedi târîḫini hâtif-ı Nâbi tâze naḳş-ı ḳalem-i yezdânı

3.83. TARİḪ-İ ḤAṬṬ-I PADİŞÂHÎ

Cemâl-i Aḥmediye sâye ṣaldı ṣâhpir-i cibrîl târîḫ-i velâdet Aḥmed-i Ṣâlis târîḫ-i cülûs Aḥmedi's-Ṣâlis târîḫleriyle mânend-i hezâr güyâ olup temme istidrâcühü mıṣdaḳınca izâlei’i hâr-ı ‘adüvvi devlet ü dîn ile rûy-i gül-i gülzâr ‘âlem-i ibtihâc-karîn olduḳta bunlar daḫi donanmâyı hümâyûn ile tersâne-i ‘âmireye dâḫil olup sene-i mezbûre mâh-ı Ṣa‘bânü'l-mu‘aẓẓamının beşinci günü (5 Şaban 1115/14 Aralık 1703) ḳapudânlık câh-ı celîlesiyle Çerkes Osmân Paşa tebcîl ve ṣâḥibü't-terceme **[182a]** ḳalyon ḳapudânlığı rütbesine tenzîl olunmuştu. On miḳdârı bu minvâl üzere

evḳāt-güzâr ve bin yüz yirmi beş senesi Şevvâlinin on sekizinci (18 Şevval 1125/7 Kasım 1713) günü ṣadr-ı esbâk Ḳapudân Süleyman Paşa azlinden s̱âniyen ḳapudân-ı deryâ oldu lakin aḥvâl-i deryâya vuḳûf-ı tâmmesi olanlar beyninde reḫâvet u taḳṣîr ile ma‘rûf olduġu ṣadr-ı a‘zam vaḳt-i dâmâd şehin-şâh-ı dârâ abîd Silaḥdâr ‘Ali Paşa-yı şehidin ba‘z-ı ḫayır-ḫâhân-ı devlet vâsıṭâsıyla vâṣıl-ı semi‘ âsıfâneleri olduḳta sene-i mezbûre Zi'l-hiccesinin yiġirmi altıncı günü (26 Zi'l-hicce 1125/13 Ocak 1714) ma‘zûl ve maḳāmına limân re-isi Süleymân Hocâ mevṣûl oldu def‘a-i evvelisinde bir def‘a-i s̱âniyesinde iki aydan ziyadece ḳapudân olmuştur. ‘Aleyhi'r-raḥme.[495]

Eş- şey’ü bi'ş-şey’i yüzkerü

Ḫafi olmaya ki bu devlet-i ‘aliyye-i ebed- peyvende iki aded Aşçı Meḥmed Paşa gelmiştir. Birisi ânifen ẕikrolunandır diġeri Baṣra Beylerbeyisi olan Meḥmed Paşadır. Eġerçi Meḥmed Paşayı diġer aşçı-ẕâdelikle şöhret bulmuştur lakin Mevlânâ Râşid Efendi târîḫinde ânın daḫi Aşçı Meḥmed Paşa taḥrîr itdiġinden ma‘adâ ḳapudânlıġı daḫi olmaġla ba‘żı mütetebbi‘în-i tevârîḫ temyîzde ḳuṣûr ile râkımü'l-ḥurûf ‘abd-i ḥaḳîre dâḫil eder vehmiyle anın daḫi icmâlen terceme-i aḥvâli bu maḥalde keşide-i silk-i süṭûr ḳılındı.

Aşçı-ẕâde Meḥmed Paşa Cezâyir-i Baḥr-i Sefidden reşk-i âver-i memâlik-i Engürüs maḥrûse-i Rodosda pâyı endâz mehd-i vücûd olmuştur. Mâlik-i nişâb sinn-i bülûġ-ı şer‘î olduḳta ol cezîre-i ma‘mûre ahâlisinin muḳteżâyı ḫalḳları olan cihâd u ġazâ naḥvine ṣarf-ı vücûd ile bezl-i tâb ü tüvân-ı ḳudret ve sefâyin-i İslâmiyye ile kam‘ u istîṣâl-i a‘dây-ı bed nihâde şedd-i niṭâḳ ihtimâm idüp **[182b]** Aḳdenizde merâkib-i baḥriyye ile küffâr-ı bed efkârı ḳahr u tezlîl ve şeb ü rûz tekmîl ‘arż u vakâr-ı devlet ebed-peyvende mücedded ve sâ‘î olduġu gûş-i zed pâdişâh-ı âlem-penâh olmaġla ḳapudânlık tevcîhiyle tebcîl olundu. Devr-i dâver-i devr-i zamân-ı Sulṭân el-Ġāzi Muṣṭafâ Ḫân-ı S̱ânîde Nemçe keferesi ḫilâf-ı uhûd ve peymân naḳz-ı ahd birle eṭrâf-ı memâlik-i İslâmiyeye istîlâ itdiġi ḫaber-i vahşet eṣeri vâṣıl sem‘-i hümâyûn cihân-dâri olduḳta mufaṣṣalât-ı tevârîḫde muḥarrer olduġu vech üzere Nemçe keferesi üzere azîmet-i hümâyûn vuḳû‘unda Paşayı müşârûn ileyhe Tuna

[495] Allah’ın rahmeti üzerine olsun.

ḳapudânlığı tevcîh olunmuştu. A‘dâyı bed-li’âm ile çin muḥârebe vü muḳāteleden ‘âmm-i müṣâliḥaya gelince ol maḥallin muḥâfaẓasıyla evḳāt-güzâr olup

Yazdı ṣâbit-i levh-i maḥfûẓa ḳalem târîḫini
Bozdu Sulṭân Muṣṭafâ bu düşmenin tâburunu

târîḫleri mışdâkınca vuḳû‘bulân fütûḥâtta kendüden vücûd-pezîr olan ḫidemât-ı celîle vü merdâne ki niġâşte-i ṣaḥâyif-i beyândır ṣulḥ senesi a‘râb-ı bâdiye burc-i evliyâ Baġdâd-ı Behişt abâda müstevlî olup Dicle vü Fırat cânibine gelen a‘râbi ṭâ’ifesini def‘ u kam‘ içün sefâyin-i vefire vü ‘asâkir-i keşîreye muhtâç olduġun vâli-i Baġdâd el-Hâc İsma‘il Paşa devlet-i ‘aliyyeye ‘arż u inhâ itmekle bin yüz doḳuz (1109/1697-1698) senesi ṭaraf-ı pâdişâhiden Payâs ve İskenderûn ṭaraflarında müceddeden **[183a]** merâkib-i baḥriyye inşâ ve sûy-i a‘dâya mânend cevî ba‘de itmâmi'l-ḫizme revâne olmak içün on bin miḳdârı ecnâd-ı ẓafer i‘tiyâd ile Paşây-ı merḳûma ta‘yin u irsâl olundu. Mühimmât-ı mükemmele ile Berretü'l-Fırâta varup ol nevâḥide elli aded ḳālite inşâ idüp bin yüz on bir (1111/1699-1700) târîḫinde Fırat nehriyle Ḥılleye varup ol ḥavâlide a‘râbî ile ceng-i aẓîmden sonra nevâhî-i Darü's-selâm Baġdâdi çerg u levş-i a‘arâbiden himmet vâlâ nihmeti ile taṭhîr eyledi. Vâli-i Baġdâd Dâlṭabân Muṣṭafâ Paşa şeyḫ Selmân el-Ḫuza‘lîye mensûb Ḫuza‘lı ṭâ’ifesi üzerine azîmet itdikte ṣâḥibü't-terceme Meḥmed Paşa ol muḥârebede daḫi bâ‘ṣi-i nuṣret olduġuna mezbûr Muṣṭafâ Paşa ḥased idüp ḥaḳḳında nice nâ-şâyeste ifk u iftirâ ile der-devlet-i ‘aliyyeye ‘arż u i‘lâm itdiġi bâ‘iş-i telâṭum deryâyı ġaḍab-i sulṭâni olmaġla ḳatliçün fermân-ı âli ṣudûr ve bu ḫizmete ṭaraf-ı devletten Ḳapucubaşı Silaḥşör İsma‘il Aġa me’mûr oldu. Mübâşir-i mezbûr Baġdâd-ı Behişt-âbâda vardıḳta merḳûm Dâlṭabân Muṣṭafâ Paşa bir miḳdâr levend ile ketḫudâsını mübâşir-i mûmâ-ileyh ma‘iyyetiyle Ḥille'ye irsâl eyledi. Aşcı-zâde müşârün-ileyh bu mâdde-i vahşet irtisâmı ḥissidüp mübâşir-i meẕkûr İsma‘il aġâ Dâlṭabân ketḫudâsını ḥabs itdi. Mezbûrlara mübâşir olduḳları mâddeyi ba‘de'l-istifsâr her birerleri ikrâr itdiklerinde iṭlâḳ idüp onlar daḫi ahâli-i ülke-i merḳûmeden vâli-i merḳûm Meḥmed Paşa'nın bu ḫuṣûṣlarda bî-cürm olduġuna iṭṭılâ‘ kesb etmeleriyle bu maddeyi ba‘de'l-‘avd ve'l-intiraf der-idevlet-i ‘aliyyeye inhâ itdiklerinde **[183b]** cerâyid-i cürm u taḳṣîrâtına ḳalem-i afv ve ṣafḥ-ı pâdişâhi keşide ḳılınup Başra eyâleti tevcîḫîle terfîh olundu. Başra'da ḫavâricden Nu‘mân ḫâricî bilâdından bir belde-i ‘aẓimeyi feṭḥ idüp Başra ḥavâlisini ‘emârete

müstaġraḳ ve ahâlisini lüṭuf u keremle baḥr-i servere ġark eyledi. Bin yüz on altı (1116/1704) târîḫine dek Baṣra'da vâli olup sene-i mezbûre muharremül-harâmının evâ'ilinde (10 Muharrem 1116/15 Mayıs 1704-1705) karındâşı oġlu olacaḳ muhîl u bî-imân yedinden mesmûmen muntaḳıl-i dâr-ı beḳā oldu. Şecâ'at u cesâretle müşâr bir merd-i 'adîmi'l- miṣâl ve pür-iktidâr idi. Rahimehullâh.[496]

3.83. ẔİKR-İ AḤVÂL-İ 'OṢMÂN PAŞA

Ebû Ṭavḳ Küçük 'Oṣmân Paşadır ki
Târîḫ:
Ulemâyı Rûmun sertâc ve ercümendi
Bu şevkle ḳavlin 'ismet du'âgüne imiş târîḫ

Li-münşi'ihi:
Stânbûl câhi İsma'il Efendiye ola mes'ûd
Gelince câh-ı vâlâya dedi târîḫini hâtif
Setânbûl ḥâkimi 'Âsım Efendi oldu bâ-iḳbâl
Târîḫleri miṣadâḳınca târîḫ-i taḥrîr-i în

Meḳāle-i meşkîn raḳamda ḳāḍı-i maḥmiyye-i Ḳosṭanṭiniyye olan Mevlânâ el-Fâżıl el-Âlim Çelebi-ẕâde İsma'il Âsım Efendi taḥrîri üzere Paşa-yı müşârün-ileyh Çerkesî nejâd ve ḥoḳḳā-i tiryâk gibi sertâpâ lebrîz neşve-i isti'dâd olmaġla fermân-fermâ-yı Ḳırım ḳażâ-yı maġāzi şehbâzı Ḥâcı Selîm Girây Ḫân-ı Ġāzi merḥûmun naẓar-ı ḫurde beyinlerinde emṣâlinden fâyiḳ ve kemâl-i ḳābiliyet ve isti'dâdından nâşi mülâḥaẓalarında ḫizmet-i pâdişâhiye min külli'l- vücûh lâyıḳ olmaġın

Beyt:
Pek âteşpâre ḳoptu ṭıfl-ı dil benden i'râġ olsun
Sarây-ı şehriyâr-ı 'aşka virdim bir çerâġ olsun

mefhûmu üzere çerâġ-efrûzluk resmini edâ ve merḥûm cennet-mekân Firdevs-i âşiyân sertâc-ı selâṭîn 'Âl-i 'Oṣmân

Li-münşi'ihi:

[496] Allah rahmet eylesin.

Selâṭîn-i cihânın ser-firâżı
Şeh ‘âlem-i Meḥmed Ḫân Ġāzi **[184a]**

tâbe ş̲erâhü ḫażretlerine iḥdâ etmişler idi. Müşârün-ileyh daḫi muḳteżâ-yı isti‘dâd mâder-zâd ile taḥsîl-i ilim ve kemâle meşġûl ve refte refte ṭayy-ı medâric ve merâtib ederek merḥûm ḫuld-i âşiyân ve mekân

Li-münşi’ihi:
Şah-ı nişân ve ḫıdiv-i şefḳat-endişe
Ya‘ni Sulṭân Süleymân ‘adâlet-pîşe

ṭayyeballâhü meş̲vâhü ḫizmetlerinin zamân-ı sa‘âdet adâlet-ḳırânlarında silaḥdâr aġâlıḳ ile nâ’il-i ġâyetü'l-ġâyât me’mûl olduḳtan sonra bin yüz beş Rebî‘ü'l-evveli evâḫirinde (30 Rebî‘ü'l-evvel 1105/29 Kasım 1693) bir ber-terîn merâtib-i devlet olan rütbe-i sâmiye-i vezâret ile maẓhar-ı kerem ve ‘inâyet ve rikâb-ı hümâyûn kā’im-maḳāmı vezîr-i mükerrem diġer ‘Os̲mân Paşa fevtinden evvel mesned-i vâlâya neyl birle vâṣıl-ı fuzûni-i ‘izzet oldu.

Li-münşi’ihi:
Ser firâz-ı şahâne ‘Os̲mâni
Ya‘ni Sulṭân Aḥmed S̲ânî

tâbe ş̲erâhü ḫażretleri evvelâ a‘ẓamü'l-merâtibü'l-vüzâre mefhûmunca vezâret iḥsân ve s̲ânîyen ṣadâḳat ve istiḳāmetleri meşhûd bâṣîre-i hümâyûnları olmaḳ ḥasebiyle rikâb-ı hümâyûnlarında kā’im-maḳām-ı ‘âlî-şân idüp def‘a-i s̲âlisede“ *eş-şey’ü lâ yüs̲ennâ illâ ve ḳad yüs̲elleş̲*”[497] maġzâsınca elmâs-pâre-i lüṭf u ni‘am-i mebzûle-i ḥidivâneleri çîre-desti-i ḥakkâk ‘inâyetleriyle bu vechile müs̲elles nümâ ḳıldılar ki sene-i mezbûre mah-ı ṣa‘bânü'l-mu‘aẓẓamının evâ’ilinde ḫüdâvendigâr mebrûr merḥûm ve maġfurun-leh es-sulṭân'ül-ġāzi Meḥmed Ḫân-ı Râbi‘ ṭayyebellâhü ş̲erâhü ḫażretlerinin duhter-i ‘âlî-güherleri dürre-i ṣadıḳça-i ‘iffet sa‘âdetlü Ümmügülsüm Sulṭân dâmet ‘ismetüha ḫażretleri irade-i hümâyûn mülûkâneleriyle ‘aḳd ü nikâḥ olunduḳtan sonra darü'n-naṣr ve'l meymeneh maḥmiyye-i Edirnede beylerbeyi hamâmı ḳurbunda taḫliye ve ferş olunan merḥûme Sinân Paşa sarâyına mah

[497] Bir şer ikili olmaz ancak üçlü olur.

mezbûrun **[184b]** on beşinci günü urûs-ı işmet me’nûs ḫażretleri mu‘tâd-ı ḳadîm üzere alây-ı behçet-ârâyı ile i‘dâd ve iḥżâr olunan sarây-ı merḳûmeye götürüp bi'l-ibtihâc ol leyle-i mübâreke-i âzîne-i meymûnede

Mıṣra‘:
Sa‘diyle mâh cihântâb-ı zühreye oldu ḳarîn

miṣdâḳınca nâ’il-i murâd izdivâc oldular. Mevlânâ Râşid Efendi taḥrîri üzere ṣâḥibü't-terceme vezîr-i müşârün-ileyh silaḥdâri-i şehriyâri ḫizmetinden çıḳmaḳ taḳrîbiyle enderûn-ı hümâyûnda onların ekṣeri kendine ṭarafdâr ve bu eṣnâda Ümmügülsüm sulṭânı tezvîc şerefi ve birkaç gün ṣadârat-i ‘uẓmâ vekâleti izzetiyle hâ’iz-i mezîd kadar itibâr olduġundan nâṣi ḫalḳın kendine iḳbâli ṣadr-ı a‘ẓam sürmeli el-Ḥâc ‘Ali Paşaya bâ‘iṯ-i infi‘âl ve emn-i ḫâṭırlarına iḫtilâl virüp def‘ine vâfir muḳaddemât tertîb ve sene-i mezbûre şehr-i ramażâni'l-mübâreġi evâ’ilinde Diyârbekir eyâleti tevcîhiyle der-i devlet ṭard ve taḫbîb itdiler**.**

Vezîr-i müşârün-ileyh icâleten ḳalḳup İstânbul’da mâlzeme tedârikin gördükten sonra manṣıbına revâne olmaḳ üzere Edirne'den ḫareketinde ifrâṭ üzere ta‘cîl ve Âsitâneden Diyârbekir'e âzim olduġundan birkaç gün mürûrunda Hânya eyâletine naḳl ve taḥvîl olundu. Yüz yedi târîḫinde (1107/1695-1696) Sulṭân El-mücâhid Muṣṭafâ Ḫân-ı Ṣânî ḫażretleri bi'n-nefs a‘dâ-yı dînden aḫẕ-i ṣâr niyetiyle âzim-i cihâd ve ġazâ oldukda Âsitâne-i ‘aliyyede ḳā’im-maḳām naṣb ve ta‘yin ba‘dehu Ḥalebü'ş-şehbâ tevcîh olunmuştu. Bi-emrillâhi te‘âlâ on beş yirmi seneden beri Rûmeli cânibinde seferler mütemâdi olmaḳ taḳrîbiyle vilâyet-i Andoluda ẓuhûr-ı eşkiyâ ve istîlâyı vülât ve umerâ ve sâ’ir bu maḳûle niẓâm-ı aḥvâl-i ra‘iyyet ve emn ü emân-i mülk ve millete iḫtilâl verir ḫâlât **[185a]** ẓuhûru refte refte nice mefâsid ḫudûṯuna bâ‘iṯ olunacaġı bedîhi olmaġla bir fehvâ-yı

Mıṣra‘:
İlâc-ı vâkı‘a pîş ez vuḳû‘ bâyed kerd[498]

Ḫayır-ḫâhân-i devlet-i ‘aliyye-i ebed peyvend-i Oṯmâniyeden bi'l-cümle erbâb-ı re’y ve tedbîr olan erkân-ı rûşen-żamîr ile "*men istişâre lem nedim*"

[498] Kâr-ı evvelde kişi âkıbet-endîş gerek.

[499]mişdâkınca istişâre olunup cümlenin ḫülâṣa-i re’y-i rezînleri bu vechile efrâġ ḳalup taḥḳîḳ olundu ki ṣâḥib-i terceme bundan aḳdem ḫüdâvendigâr-ı mebrûr Sulṭân Aḥmed Ḫân ibn es-sulṭân İbrâhim Ḫân maġfûr ḫażretlerinin zamân-ı salṭanatlarında silâḥdârlıḳtan istihḳāḳ-ı zâtiyyelerinden nâşi rütbe-i âliye-i vezâret ile kâm-kâr ve beyne'l-emṣâl rüşd ve sidâd ve inde'l-etrâb faẕl ve isti‘dâd ile nâmdâr olup kendiden kemâl-i ṣıdḳ ve ḫulûṣ ve ṭaviyyet ve nihâyet-i ḫizmet ve istiḳāmet me’mûl olmaġla bi'l-cümle aḥvâl-i muḫtelle-i memleket-i Anadoluya niẓâm vermek üzere me’mûr olsa cümleye itmi’nân ve emniyyet ḥâṣıl olurdu deyü istiḥsân etmeleriyle kendü ḳapusu ḫalḳından mâ‘adâ Âsitâne-i sa‘âdet-i âşiyânede olan bostâniyân-ı ḫâṣṣadan daḫi iki yüz nefer bostâncı ile maṣlaḥat-ı melhûze temşiyetine mübâderet itmek üzere fermân ve üzerinde olan eyâlet-i Halep diġer ‘Oṣmân Paşa’ya iḥsân olundu.

Fî Rebî‘ü'l-aḫir li- ṣemân ve mi’e ve elf (Rebî‘ü'l-âhir 1180/ Eylül 1766) ba‘de'l-müdde ṣânîyen yine Âsitâne sa‘âdet-medâr kā’im-maḳāmı olup Âsitâne-i devlet-i âşiyanede müşârün-ileyhin ma‘rifetiyle tersâne-i ‘âmirede müceddeden inşâ olunan kebîr ḳālyon itmâm ve tekmîl olunmaḳla bin yüz on dört senesi şehr-i Rebî‘ü'l-evvelin yiġirminci (20 Rebî‘ü'l-evvel 1114/14 Agustos 1702) günü ḳālyon-ı cesîm-i merḳûmu berden baḥre indâḫte itdiklerinde bir miḳdâr ḥareket itdikten sonra kızâkları üzerinde yerleşip ḳaldı. Hezâr-ı hîl ve tedbîr-i a‘mâl **[185b]** olunmuş ki bi-ḥikmetillâhi te‘âlâ ser-mû yerinden ḥareket etmedi seyr ü temâşâsına gelüp müctemi‘ olan şehir ḫalḳı herbiri birer güne ma‘nâlar irâdı ile ḳīl u ḳālde iken vezîr-i müşârün-ileyh ḫażretlerine eyâlet-i Şâm-ı şerîf encâm ve cennet-meşâm tevcîh olunup Âsitâne kā’im-maḳāmlıġı Ḥanya muḥâfaẓasına me’muriyyet ile bir kâç gün muḳaddem şehr-i nâ-şenûda mu‘âdil maḥmiyye-i Ḳosṭanṭiniye-i cennet-i mu‘âdele gelüp ḫânesinde meks ve ârâm üzere olan sâlifü't-terceme Çelebi Yusuf Paşa'ya iḥsân olundu. Mevlânâ Râşid Efendi taḥrîri üzere Şile ḳażasında mütemekkin olup ṣan‘at-ı cerr iṣḳālde mehâret-i tâmmesi olan bir ẕimmî gelüp kemâl-i sühûlet ile ḳalyonu suya indirmekle zebân-ı temâşayâyân birbirleriyle mânend ka‘ab zâr ve bî-nevâ ve miṣâl-i tûti-i rengîn edâ

Nazım:

Yeni bir ḳālyon indi baḥre Bismillâhi mecrihâ.

[499] Kimki istişâre ederse pişman olmaz.

İnermiş himmetle lücceye gûh-i girânmâye

naẓmıyla güyâ oldular ba‘de'l-müdde Rakka vâlisi iken yüz on beş (1115/1703) târîẖinde vâḳi‘ cülûs-ı ma‘delet-me’nûs Aḥmed Ḫân Ṣâlis ḫilâlinde Rakka Beylerbeyiliği, Şâm vâliliği ‘azlinden Kürt Bayram oğlu Meḥmed Paşaya tevcîh olunmağla ṣâḥibü't-terceme vezîr-i mükerrem Silaḥdâr ‘Oṯmân Paşa, Vân eyâletine tenzîl olundu. Vân eyâletine ḳable'l vuṣûl ṭaraf-ı devlet-i ‘aliyyeden Âsitâne-i sa‘âdet-i âşiyâne da‘vet olunup sene-i mezbûre mâh-ı Ṣa‘bânü'l-mu‘aẓẓamının beşinci günü (5 Şaban 1115/14 Aralık 1703) Âsitâne-i sa‘âdete vâṣıl olmağla manṣıb-ı vâlâyı ḳapudânî ile tebcîl ve selefi sâlifi't-terceme âşçı Meḥmed Paşa ḳālyonlar ḳapudânı oldu. Sene-i mezbûre mâh-ı Zilkâ‘idesinin beşinci günü (5 Zilkâ‘de 1115/11 Mart 1704) şânes-i cedîd binâsıçün donanmâyı hümâyûn ile baḥr-i siyâh cânibine me’mûr olup sû-yi me’mûre bâdbân-güşâyı azîmet oldular. Lâkin donanmâyı **[186a]** hümâyûnun deryâda ne miḳdâr meks edeceği ma‘lûm ve eyyâm-ı şitâya ḳalmada ḫaṭır-ı aẓîm olduġu meczûm olduġundan mâ‘ada gemiciler beyninde Kestâne Ḳaresi ta‘bir olunan fırtına ki taḥvîl-i mizâna müṣadife ider bir şedîd fırtınadır deryâ aḥvâlinden ḫaberdâr olan üstâd gemiciler açıḳta bulunmadan ġâyet ḫazer ve mevsim-i mezbûrda rû-yi deryâda bulunanlar ẓarar edegeldikleri evân olmağla mevsim-i mezbûrdan evvel sâḥil-i selâmete ermeġe yâhut bir münâsib limâna girmeġe sa‘y ü iḳdâm lâzım iken iḳtiżâyı taḳrîr-i bâ‘is te’ḫîr olup İstanbul ṭarafına ‘avdetleri ol mevsime müṣâdif olup Kevken Limanına dört beş mil ḳarîb maḥalle geldiklerinde ẕikrolunan fırtına ḳarayel ṭarafından ẓuhûr ve gittikçe şiddet üzere ḥubûba başlayup ol maḥalde cemi‘iyyet üzere olan beyin gemileri perâkende ve perişân olup ġark olmaḳ ihtimâli ẓâhir ve nümâyân olmağla her biri bir limâna cân atmaḳ sevdâsında olup lakin yedek ta‘bir olunan çekdiri ve beyin gemilerinden doḳuz ‘aded çekdiri bir vechile ḫalâṣ olmayup ancak Ḳapudân Paşa süvâr olduġu başdârde ve doḳuz aded beğin çekdirisi ol belâdan gücüyle necât buldu kırık ve ṣınıḳ bakiyye kalan gemiler ile yüz on altı senesi mah-ı Recebü'l- ferdin sekizinci (8 Recep 1116/6 Kasım 1704) günü gelüp mu‘tâd üzere Yalıköşkü pîşgâhında şiksete beste alây gösterdikte ḫance-i taḳṣîr ile ma‘zûl ve maḳāmına terceme-i aḥvâli âti Baltacı Meḥmed Paşa mevṣûl oldu. Ba‘de'l-azl Sayda eyâleti tevcîh olunup yüz on yedi senesi mâh-ı Rebî‘ü'l-aḫirin yiğirmi üçüncü (23 Rebî‘ü'l-âhir 1117/14 Agustos 1705) günü Tevkî‘î Ḥüseyin Paşa ‘azlinden ol rütbe-i refi‘a **[186b]** ile tebcîl ve terfîh

olundu. Ba‘de'l-‘azl ba‘żı elviyeye mutaṣarrıf olup Muṣul Eyâletinden ma‘zûlen Âsitâne-i sa‘adete gelüp ol ḫilâlde tercemesi âti ḳapudân İbrâhim hoca ‘azlinden Dâmâd ‘Ali Paşa

Sâmi:
Mühre geldi ‘Ali Paşa ile şân

târîḫi miṣdâkınca nâ’il-i mühr-i ṣadâret olduḳta muḳaddemâ sarây-ı hümâyûnda ḳapu yoldaşlıḳ ḥasebiyle yine rütbe-i ‘âliye-i tevḳî‘i ile ikrâm idüp yiğirmi yedi Ẕilka‘idesinde (Ẕilka‘de 1127/Ekim 1715) Âsitâne ḳā’im-mâkamı olan sâbıḳan Vâlide Sulṭân keṯḫüdâsı Meḥmed Paşa temşiyet-i umûrda reḫavet töhmetiyle ‘azl ve Boġazḥiṣâr muhâfazâsına ta‘yin ile der-i murâddan ṭard ve ib‘âd olunup ṣâḥib-i terceme nişâncı ‘Oṣmân Paşa Kemâl Reşîd ve feṭâneti sebebiyle ol câh-ı vâlâ ile iṣ‘âd olundu. Ba‘de’l-müdde nice elviyeye vâli olup Dâmâd Meḥmed Paşa ṣadâretinde Ḥalebü'ş-şehbâya sâye-endâz ḥükûmet oldu. Otuz bir senesi mâh-ı Rebî‘ü'l-evveli evâḫirinde (30 Rebî‘ü'l-evvel 1131/20 Şubat 1719) Emirü'l-Ḥâcc Şâm şerîf-i encâm olup kemâl-i ẓulüm ve te‘addisi i‘lâm olunan Vezîr Receb Paşa'nın dest-i teṭâvül ve bî-dâdından ahâli-i ḥarameyn ve muḥteremeyn ve eyâlet-i Şâm şerîfi taḫlîṣ içün raġmeni’ li-enfihi keṣîrü'l-maṣârif ve ḳalîlü'l-menâfi‘ olan Ḥaleb eyâletine naḳl ve taḥvîl ve emirü'l-ḥâclıḳ ḥizmet-i aẓîme ve celîlesi ṣâḥib-i tercemenin ‘uhde-i kifayetine taḥmîl olundu. Eġerçi vezîr-i müşârün-ileyh bir âṣaf ḥuceste tedbîr ve ḥuccâc-ı müslimîni selâmetle iyâb ve zehâblarında maẓhar-ı tevfîḳ ḫüdâvend-kadîr olup lâkin bi-ḥasebi'ş-şeyḫûḫa emirü'l-ḥâcclıḳ gibi müte‘ab ġavâ’ili müteżammin bir a‘ser menâṣıb işbu otuz üç târîḫinde (1133/1720-1721) daḫi uhde-i kifayetine **[187a]** ḥavâle olunmaḳ münâsib görülmemekle ḫizmet-i mesbûḳası muḳābilinde işbu iṣnâ ve ṣelasîn ve mi’e ve elf şehri Rebî‘ü'l-aḫirinde (Rebî‘ü'l-âhir 1132/ Şubat 1720) Diyârbekir gibi aẓîmü'l-fevâ’id bir manṣıb iḥsânıyla terfîh ve emirü'l-ḥâclıḳ yüz yiğirmi altı senesinde (1126/1714-1715) Emîrü'l-hâcc olan a‘rec Yusuf Paşa'nın keṯḫudâsı olup paşasından ẓuhûra gelen mesâ‘i-i meşkûre maḥżâ eṣer-i re’y ve tedbîri olmaḳ taḳrîbiyle ḥâlâ Karamân vâlisi olan vezîr-i diğer ‘Oṣmân Paşa'ya tevcîh olundu. Ba‘dezâ Saydaya vâli olup ol eyâlette sâye-endâz ḥükûmet iken bin yüz otuz beş senesi mâh-ı Saferin on üçüncü günü (13 Safer 1135/23 Kasım 1722) Emirü'l-Hâcc maḳtûl-ẕâde vezîr-i mükerrem ‘Ali Paşa fevtinden ṣâniyen emirü'l-hâcclıḳ ile

eyâlet-i Şâm-ı şerîf tevcîh ve Saydâ necl-i muḥteremi Aḥmed Beye mîr-mirânlıḳ rütbesiyle en‘âm ve terfîh olundu Mevlânâ Çelebi-zâde taḥrîri üzere vezîr-i müşârun-ileyhin ba‘żı mertebe Çerkes ḥükûmet leri hikâyet ve a‘yân-ı etba‘ ve a‘vânının iṭâle-i dest-i te‘addiye taṣaddileri olmaḳ üzere ahâli-i Şâm-ı şerîf ṭaraflarından Âsitâne-i sa‘adete ve dâd-ḫâhâne ref‘-i ruḳ‘a-i şikâyet olunmaġın yüz otuz yedi senesi mâh-ı Rebî‘ü'l-aḫiri evâsıṭında (20 Rebî‘ü'l-Âhir 1137/6 Ocak 1725) emirü'l-ḥâcclıḳ Saydâ eyâletine tebdîl ve Eyâlet-i Şam ile ‘Azim-zâde İsmâ‘il Paşa tebcîl olundu. Ve'l-ḥâṣıl Mıṣr-ı Ḳāhireden mâ‘adâ nice eyâlet-i cesîme ve vilâyet-i ‘aẓimeye mükerreren vâli olmuş bir zât-ı âli idi. Saydâ vâlisi iken otuz doḳuz senesi mâh-ı Cemâziye'l-evvelinin on yedinci (17 Cemâziye'l-evvel 1139/10 Ocak 1727) günü ṭâ’ir rûhu giriftâr dâme şebbâ-ı ecel olduġu peyâmı resîde-i südde-i sa‘âdet maḳar olmaġın Köprülü-zâde Abdullah Paşa'ya tevcîh olundu. **[187b]**

Mevlânâ Çelebi-zâde Efendi târîḫinde der ki, vezîr-i müşârûn ileyhin faẓl u kemâli müslim ve âḳıl ve müdebbir ve kâmil mütebaṣṣırlıġı ma‘lûm-ı âlim iken ġâlibâ rüşd ve seddâdına kemâl-i i‘tinâ ve i‘timâdı ḥasebiyle Ḫıżır Tevfîḳ Bey’in sebük-pâyı fikir ve hayâline ekser o zamânda refîḳ olmayup ḫuṣûṣân ḳapudânlıkları hengâmında üç anbârlı ḳālyon ḳarada ḳalup deryâya tesyîri mümkün olmadığından ġayrı ânifen işâret olunduġu üzere Karadenizde donanmâyı hümâyûn çekdirmelerinden nicesi ġarîḳ ve ḳā’im-maḳāmlıḳ aġaları eyyâmında eslâf ve aḫlaḳları zamanlarından ziyâde İstanbul'da ekser evḳāta müte‘akiben ḥarîḳ olmaġla erbâb-ı baṣîret ve kemâl-i ‘aḳl u tedbîre i‘tinânın vehâmetine istidlâl ederler idi. Bâ-îyn cümle vüzerâda naẓîri nâdir bir zât idi. ‘Ufiye‘anh.

3.84. ZİKR-İ AḤVÂL-İ MEḤMED PAŞA

Baltâcı vezîr Meḥmed Paşa-yı ġâzîdir. *Ḥadîḳatü'l- Vüzerâ Zeyli Gül-i Zîbâ* nâm mecmû‘amızda zikr ve tafṣîl olunduġu üzere Kaṣdamoniyyü'l-asl olup sinni niṣâba bâliġ olduḳta bâ‘is neşv ü nemâyı her niḥâl nurs olan Âsitâne-i sa‘âdete vâṣıl ve hemşehrileri delâletiyle zümre-i teberdârâne ehline dâḫil oldu giderek bî ḥasbi'ṭ-ṭarik yüz altı târîḫinde (1106/1694-1695) kâtib aġa-yı dârü's-sa‘âde olup vükelâ-yı devlet ‘indinde mu‘teber olmaḳ taḳrîbiyle yazıcılığı şöhret ârâ olmuştu. ‘İnde's sulṭân daḫi mükerrem ve maḳtûl İbrâhim Paşa yazıcı ḫalifesi iken ṣubḥ-i mesâ birbirleriyle hem-dem idi ba‘dehu Kaṣdamonu tevliyeti i‘tâ olunup

Li-münşi’ihi:

Fâtih-i İrân zemîn şâh-ı zamân u zemîn

Ḫażret-i Ḫân Aḥmed evvel maẓhar naṣr-ı mübîn

Aḥmedü'l-ṣâlis hesabınca yüz on beş senesi mâh-ı Rebî‘ü'l-aḫirinde (Rebî‘ü'l-âhir 1115/1703) bî-ş şevketi ve'l-iḳbâl. **[188a]**

Sâye endâz taḫt-ı deyhem-i iclâl olduḳta mîr-âḫûr-i kebîr rütbesiyle tevḳīr olundu. *Tuḥfetü'l-bâb* mü’ellifi Şemseddin Baġdâdi taḥrîri üzere mîr-âḫûr iken ba‘żı hidemât-ı devlet ile Trâblu's-Şama irsâl ba‘de'l-‘avde Ṣadr-a‘ẓam Ḳalaylı Aḥmed Paşa ile ocâḳdâş olmaḳ ḥasebiyle bundan aḳdem ḫâme-i vâsıṭı nejâd ile terḳîm olunduġu üzere ba‘żı evżâ‘ nâ-ber-câ-yı ṣadr-ı mûmâ-ileyh terbiye içün ṣâḥib-i terceme Çerkes ‘Oṣmân Paşa ‘azlinden yüz on altı senesi mâh-ı Cemâziye'l-âḫirenin on altıncı (16 Cemâziye'l-âhir 1116/16 Ekim 1704) günü kâpudânlıḳ câh-ı refi‘asıyla iclâl olundu. Sâbıḳān Ḳalâylı Aḥmed Paşa tercemesinde tafṣîl olunduġu minvâl üzere mûmâ-ileyh ḳapudânlık ile kanâ‘at etmeyüp rütbe-i celîle-i ṣadârete irtiḳā sevdâsıyla Aḥmed Paşayı ḫilâf-ı rıżâ-yı hümâyûn işlere taṣaddi itdirüp bi'l-âḥire yüz on altı mâh-ı Ṣa‘bânü'l mu‘aẓẓamının yigirmi altıncı günü (26 Ṣa‘ban 1116/24 Aralık 1704) müşârün-ileyh Ḳalâylı Aḥmed Paşa azlinden ḳapudânlıkdan rütbe-i ‘aliyye-i ṣadârete naḳl u taḥvîl ve ḳapudânlık ile tercemesi âti Abdurraḥman Paşa tebcîl olundu.

Mevlânâ Râşid Efendi târîḫinden naḳlen bâlâda tafṣîl olunduġu üzere mûmâ-ileyh Meḥmed Paşa'nın maḳām-ı vekâlib-i kübrâda istiḥdâmı kendüden din ve devlete bir ḫizmet-i nâfi‘a ümidiyle olmayup muṭlaḳa kendinin ḥîle ve ḫud‘ası ve vaḳt-i merḳûmda mîr-âḫûr-i evvel olan ‘Oṣmân Aġa ve yeniçeri ocâğında zaġarcı bâşı olan Tortumlu İbrahim Aġanın dâ’i ve ta‘limleri ile sâbıḳu't-terceme Ḳalaylı Aḥmed Paşa ḥaḳḳında ḫilâf-ı vâḳi‘ eylediği ifk ve iftiradan pâdişâh-ı ‘âlem-penâh ḫażretlerinin tab‘-ı hümâyûnların muġber olup muḳaddemâ Aḥmed Paşa'nın minnet-i iclâs **[188b]** itdiği daḫi derûn-ı hümâyûnda aḳde ḳalmaḳla şâyed ki bu def‘a daḫi kemâl-i ḥamâḳat ve nihâyet belâhetinden nâşi bir işe sebeb olur hemân bir gün evvel bu ḫaṭıradan emîn olmaḳ ehvendir deyü müfti-i aṣr es-Seyyid ‘Ali Efendi ḫażretleriyle ba‘de-l müşâvere kendü çerağ-ı ḫâṣları olduġundan me’mûnü'l-ġâ’ile bir adamdır. Yaḳîn yerlerde bu işin racülü olmamaġla şimdilik bunu ederiz bir hidmete muvaffaḳ olursa fe bihâ ve illâ vaḳt-i vâsi‘de münâsib kimesne tedârik

olunur mülâḥażasıyla olmuştu. Müverriḫîn taḥrîri üzere vezîr-i müşârün-ileyh öteden beri nifâḳ ile meşhûr olmaġla cenb-i devlette bulunmaların istiṣkâl itdiġi Silaḥdâr ʻAli Aġa ve Yazıcı İbrâhim Efendi vesâ'ir baʻżı ricâl-i devlet ḥaḳḳında ʻakıl ḳabûl etmeyecek ḥîle ve desâyise başlayup defʻ ḫâṭıra-i derûni içün Nişâncı Ḥüseyin Paşa'ya muḥarrik fitne olmaḳ üzere isnâd-ı töhmet bî-vuḳûʻ ḫiyânet ve defʻ u teskîne benim re'y-i tedbîrim bâʻiṣ oldu deyü taḥmîl-i minnet sevdâsına cesâret idüp ḥużûr-ı fâ'iẓ alınır ḫüsrevâniye ʻarża girdikçe durmaz. Faḫr u mübâhâtı yâd ve kendi ḳurduġu dâm ve tezvîr içün şöyle bir fitne-i ʻaẓime defʻinde eger ben olmasaydım iş başḳa olurdu deyü ṣûret-i ṣıdḳ ve ḥaḳiḳatte nice lâf ü güzâf ibrâz itdiġinden mâʻadâ umûr-ı din ü devlete dimâġ-ı iḳtidârı olmayup ol mesned-i vâlâya ḳudûmünden berü her kârı ḥîle ve ḥudʻaya mebnî olduġundan aslâ kendinden sonra bâʻiṣ-i ẕikr-i cemîl olacaḳ bir işe muvaffaḳ olamayup kendi hemyân-ı iddiḫârına giren emvâl-i maġṣûbeyi Ḳāruna ibdâʻ ve ḫalḳa ṭaraf-ı **[189a]** salṭanata vermek üzere ismâʻ itmekle veliyy-i niʻmetine iftirâ itmek uḳûḳuna ictirâ itmekten ḫâli olmadı ve kendi kîsesinden bir ferde dirhem ve darü'ş-şifâyı kereminden bir zahme-i merhem vermez iken inân-ı umûr-ı ḥarekâti etbâʻının dest-i taṣarrufunda olmaġla eṭrâfında olan baʻżı nâ-müsteḥaḳḳına zeʻâmet ve tımâr ve vezîr ne kerîm devletlüdür desinler deyü Zeyd ve ʻAmra ḫilâf-ı rıżâyı hümâyûn yüzer ve yüzellişer aḳçe veẕâyif tevcîhi gibi nâ-becâyı ʻaṭâlar ve ḫalîfe kîsesinden seḥâlar ederek emvâl-i mîriyyeyi ḫân yaġmaya döndürüp isrâf-ı ḳalemde ʻilim olduġu baʻżı ḫayır-ḫâhân-ı devlet ṭarafından semʻ-i hümâyûn-ı pâdişâhiye reşide olduḳta bu adamın menâfiʻ ve fevâ'idi etbâʻına ve ẕararı kendüye ʻâ'it oluyor deyü kendine tabʻ-ı hümâyûnda ġayẕ-ı ʻażîm peydâ olup vezîr-i müşârün-ileyh fi'l-asl perişân etvâr iken ayine-i teveccüh-i hümâyûnda sûret-i tenezzül müşâhede itdiġinde eġerçi keder ve ıżṭırâbı daḫi ziyâde oldu lakin bu ṣadede benden muʻtemed kimesne yoḳtur ecnebiye bu hercü merc âvânda iʻtimâd olunmaz żarûri bana muḥtâclardır fikrine dildâde olmaġla istemediği kimesneleri ḳarîb-i hümâyûndan ṭard u tebʻid eylemeġe vesîle olmaḳ fikriyle muʻallimlerinin re'yi üzere me'mûr olduġu umûrda teslîm-i tekâsül ve fütur gösterdiği maʻlûm-ı şehriyâr-ı deḳîḳadan iken imtihḫân içün me'mûr olduġun umûrda böyle fütur üzere ḥareketine bâʻiṣ nedir deyü su'âl olunduḳça gâh ʻillet beyânıyla iʻtizâr ve gâh ben bu ḫidmetin racülü deġilim iki öküz ile çiftçi olmaḳ gerek idim taʻyîn-i direstiyle fütûri kendinin ʻadem istiḳlâlinden neş'et itdiġin iẓhâr idüp dostlarından baʻżıları rıżâ-yı **[189b]**

hümâyûn-ı şehriyâriye muḫâlif bu rütbe nâz ve umûr-ı devlette bu güne iḥmâle cevâz göstermeseniz münâsib idi deyü pend itdikçe cenâb-ı pâdişâhînin kendine teveccüh ve i‘timâdlarını noḳṣân bulmaḳ ḥasebiyle bî-şu‘ûr olduġun der-pîş ve bu güne mu‘âmele-i infi‘âl gittikçe umûr-ı devleti ‘arża’i ta‘ṭîl ve teşvîş itdiġinden mâ‘adâ ol târîḫde darü's sa‘âde aġası yazıcısı bulunup ta‘yin-i rûzgâr ve irâdet-i cenâb-ı perverde-gâr ile kevkeb ḥall ve aḳd-i iḳtidârında tâb-dâr ve darü's-sa‘ade aġası ve müftü es-Seyyid ‘Ali Efendi ḫażretleriyle ittiḥâd ve ittifâḳı derkâr ve ṭaraf-ı pâdişâhîye ḫayır-ḫâh ve ṣadâḳat-kâr olup vezîr-i mezbûrun umûr-ı dîn ve devlete ḫalel verir ba‘żı aḥvâlinden ṭaraf-ı hümâyûn ḥidiv-i cihân-penâhi ḥaberdâr eden İbrâhim Efendi’nin ve Silaḥdâr-ı şehriyâri ‘Ali aġanın ḳurb-i hümâyûn-i Sulṭân Aḥmed Ḫânî’den ṭard ve ib‘âdlarını murâd ile olmaz sevdâya üftâde olup

Mıṣrâ‘:
Zehi taṣavvur bâṭıl-ı ‘aceb ḫayâl-i muhâl

miṣdâkınca bir vechile ẓafer bulamadığından nâşi ḥaḳlarında günâ gün derûġ bî-fürûġ irâdına aġâz

Beyit:
İftirâdan ise ey dil-i ezeli
Ne beni buldu selâmet ne veli

mażmûnunca mezbûrlar içün envâ‘ müfteriyyât-ı kâzibe ibrâz ve ‘an aṣıl vezîr-i müşârûn-ileyhin vezâretina ve nice merâtib-i balâya vuṣûl ve irtiḳāsına mezbûrân İbrâhim Efendi ve ‘Ali aġanın ḥużûr-ı hümâyûnda sevk ve terbiyesi bâ‘iṣ olmuşken

Nazım:
Meṣeldir hocâ-i gün ve mekândan
Kime kim iyilik etsen sâkın ândan

maġzâsınca bu kadar ḥaḳḳ-ı ḥuḳuku ferâmûş ile semt-i ukûka ṭâ’ir vehm ve ḫayâli pervâz idüp ḫazinedârı olacaḳ bî-şu‘ûrun sevḳıyle Ebû'l-kiẕb mu‘abber Maḥmûd nâm zât-ı menḥûs **[190a]** âkibeti nâ-maḥmûdî gecelerde tenhâ da‘vet ve dâḫil-i meclis-i meşveret idüp ol maḳûle bî-akıl ve merdûd ‘indellâh bi'l-aḳli ve'n-naḳli racül-i mekrûhun ta‘limi ile bir müzevvir arżuḥâl yazup derûnın bütün ricâl-i devletin

ẕemm ü ḳad ḥîle mâl â-mâl itdikten sonra ẕeylinde mâdâmki yazıcı yerinde ḳala kâʻide-i caġriyye üzere istirâḥat-ı hümâyûn çendân ḳābil deġildir yollu baʻżı ekâẕib ve erâcîf taḥrîr eyledi ve ol eṣnâda enderûn-ı hümâyûnda müṣâḥib olan Bizyân Meḥmed Aġayı İbrâhim Efendi yerine yazıcı olacaḳ baltacıdan on kese alıvermek bâbında tamʻa düşürüp kâġıdı mezbûre teslîm ve güyâ dilsizin ṭaşrada olan ḳonâġına bıraḳılmaġla bir câriyesi bulup dilsize vermek üzere basṭ-i muḳaddeme eylemesin taʻlim eylediler dilsiz daḫi on kese tamʻıyla arżuḥâl merḳûmu tenḥâca ṭaraf-ı pâdişâhiye îṣâl idüp ḳırâʼat buyurduḳlarında ḫażret-i sulṭân ḳadir-dân

Li-münşiʼihi:
Pâdişâh-ı ʻadâlet endişe
Yaʻni Ḫân Aḥmed kerem pişe

arżuḥâl de bir ferdin imża ve mührü ve derûnunda ricâl-i devlet ḥaḳḳında yazılan sözlerde bir delîl-i ḳavî olmayup bu kâġıd-ı mücerred yazıcı efendiyi ḳurb-i iltifât-ı hümâyûn ḥidivânemizden ṭard ve tebʻid içün saḫte bir ʻaruḥâl dir deyü vufûr-ı fiṭnat-ı pâdişâhâneleriyle vâḳıf-ı ḥaḳiḳat-i ḥâl olup dilsiz Meḥmed Aġayı sarâyı hümâyundan iḫrâc ve beynehümâda olan baltâcı ḥabs ve bu arżuḥâl-i keyfiyyetin vezîr-i müşârün-ileyh Teberdâr Meḥmed Paşaʼdan biʼl-müşâfehe suʼâl buyurduḳlarında kendi desîsesi olmaḳ ḥasebiyle duyulmasın deyü ketm ü iḫfâ ḳaydıyla aṣlı maʻlûmum deġildir. Baltacıyı bostâncılardan Maḥẓar Aġa hapiste ve yerin **[190b]** söyletüp aḥvâli telḫîṣ edelim deyü bu taḳrîbiyle baltacıyı alup lakin istinṭâḳta sükût itmekle ḫażret-i pâdişâh-ı ʻârif każiyye vâḳıf olup

Li-münşiʼihi:
Vaṣıl-ı cânânı ümid eyler imiş her dem dil
Neʻaceb olmayacaḳ derde giriftâr olmuş.

mażmûnunca niçün böyle olmayacaḳ daʻiyelere düşersin senin umûrına bir ferdin müdâḫalesi yoḳtur hemân meʼmûr olduġun umûrda ṣadâḳat ile bezl-i maḳdûr eyle deyü istimâlet gösterdikçe mütenbih olmayup dâʼimâ ṭaraf-ı istiġnâ işʻar-ı salṭanata teslîm-i iġbirâr gösterdiklerinden mâʻâdâ mûmâ-ileyhimâ İbrâhim Efendi ve Silahdâr ʻAli Aġanın ḳurb-ı hümâyûndan ṭard ve ibʻâdları ḫuṣûṣunda cenâb-ı pâdişâhi kendülerin dest-i taṣarruflarına ser rişte-i istibdâd vermediklerinden kendi zuʻmünce

muġâyir olup mecmû‘-ı umûr-ı devleti ‘arża-i perişâni-i iḫtilâl itdikleri ecilden ṣıyânet-i ibâd ve bilâd içün bin yüz on sekiz mâh-ı Muharremü'l-harâmın on doḳuzuncu (19 Muharrem 1118/3 Mayıs 1706) günü Ḫâṣbahçede Suffa köşküne da‘vet ve Darü's-sa‘âde Aġası Uzun Süleymân Aġa yediyle dest-i iḳbâlinden istirdâd mühr-i vezâret olunup ḳubbe-nişinân-ı divân-ı ‘âliden Çorlulu ‘Ali Paşa ḫażretlerine tefvîz-i umûr-ı ṣadâret olundu. Ṣadr-ı sâbıḳ müşârün-ileyh bir çekdiri sefînesiyle Saḳız Cezîresine nefy ü tesyîr olunmaḳ ḳarâr dâde-i re’yi hümâyûn-i cihân-dâri olmuşken ‘adüvv-i cânı ‘add itdiġi mûmâ-ileyh Yazıcı İbrâhim Efendi şefâ‘atıyla Erżurûm Eyâleti tevcîh olundu. Ba‘de'l- müdde Ḥalebü'ş-şehbâya vâli olup yüz yiġirmi iki mâh-ı Cemâziye'l-aḫirinde (Cemâziye'l-aḫir 1122/Temmuz 1710) Köprülü-zâde Fâżıl Nu‘mân Paşa mesned-i ṣadâretten ma‘zûl ve tevḳi‘-i Süleymân Paşa mesned kā’im-maḳāmîye **[191a]** mevṣûl olduġu ḫilâlde def‘a’i evvelîsinde ketḫüdâsı olup ḥâlâ gümrük emini bulunan ‘Oṣmân Aġa, Silaḥdâr ‘Ali Aġaya varup eġer bu def‘a daḫi mühr-i hümâyûn vezîr-i müşârün-ileyhe iḥsân ve ‘inâyet buyurulur ise dilḫâhınız vechi üzere ḫizmette bulunmasına bendeniz mütekeffil ve müte‘ahhid olurum deyü niyâz itmekle aġâyı mûmâ-ileyhin ricâ ve iltimasıyla ṣâniyen ‘uhde-i kifâyetine iḥâle-i temşiyet umûr-ı mehhâm ḳılındı. Ol eṣnâda şu‘arâ-yı ‘aṣrın zâde-i tab‘-ı ra‘nâleri olan târîḫlerdendir.

Tevâlüd:
Def‘a-i ṣâniye teşrîf ine şehri târîḫ
Aldı bir def‘a yine mührü Meḥmed Paşa
Velehü
Bu da bir nev‘a düşer ṣadrınız yine târîḫ
Yine şân dâde-i mühür oldu Meḥmed Paşa
Ṣıddîḳ:
Ferr ile geçti yine ṣadra Meḥmed Paşa
‘Oṣmân-zâde
Mührünü basdı yine mühre Meḥmed Paşa
Behceti:
Zîyb-i engüşt ziyân olsa sezâdır târîḫ
Yine revnaḳda mühür oldu Meḥmed Paşa
Naẓîm:

İki kerre çıḳacaḳ ṣadra denildi târîḫ
Ṣadra mührüyle yine geldi Meḥmed Paşa
Râşid:
Ṣadra geldi yine rûḥ oldu Meḥmed Paşa
Şâd olun geldi yine ṣadra Meḥmed Paşa

Mâskovçâri fesḫ-i ṣulḥ birle Tuna ḥavâlisine dest-i dirâz olduġu peyâm vâṣıl-ı sem‘-i şehriyâri olmaġla tedârik-i mühimmât-ı seferiyye bâbında tenbîhât-ı hümâyûn ḳahramânileri şerefyâfte-i ṣudûr bulmaḳla tetmîm-i edevât-ı ḥarbiyyeden sonra yüz yiġirmi üç Muharremü'l-ḥaramının ġurresi (Muharrem 1123/Mart 1711) pençüşenbe günü "*bârekallâhü's-sebte ve'l-hamîse*"[500] mazmûnu şerîfince bir es‘ad sâ‘âtde ṭûġ-ı pür-furûġ-ı mu‘tâd üzere ḳapu arasına iḫraç ve mâh-ı mezbûrun on doḳuzuncu günü alây-ı behcet-fermây eyle Dâvud Paşa ṣaḥrâsında mensûb ḫayyâm-ı zümmered fâme nüzûl olunup mu‘tâd üzere ol ḳażay-ı **[191b]** fesiḥatü'l-ercâyide iḳāmet olunduḳtan sonra kerem-i reyyâniyyeye mütevessilen ‘âzim-i ṣavb-ı maḳṣûd. Bu sefer nuṣret-i eṣerin tafṣîli Mevlânâ'l-merḥûm Râşid Efendi târîḫinden ba‘żı żamâyim ile bi‘aynihâ bu mecelle-i nev peydâya terḳîm olundu. Serdâr-ı ekrem ḫażretleri ordû-yı hümâyûn nuṣret-i maḳrûn ile ṭayy-i merâḥil ve ḳat‘-ı menâzil eyledin ayâkçı mu‘abbirinden Kartâl ṣaḥrâsına neşr-i pür u bâl iḳbâl ile ‘ubûr eyledikte muḳaddemâ irsâl olunan diller vasıtasıyla düşman-ı din ve daḫi Boġdan ḥavâlisinde vâḳi‘ Çoçura nâm maḥalle vuṣûl bulduġu ḫaber alınup

Nazım :
Allâh Allâh diyelim sancak şâhı çekelim
Çâr eṭrâftan a‘dâya sipâhi çekelim

maġzâsınca ġuzât-ı ġayret nihâd ile üzerlerine azîmet ve mâh-ı Cemâziye'l-aḫirenin ikinci (2 cemâziye'l-aḫir 1123/18 Temmuz 1711) günü nehr-i Berut sâḥilinde Falçı geçidi nâm ma‘berden bir buçuk sa‘at mesâfe bir ṣaḥrâyı pehnâde naṣb ve ṣerâdakât ve ḫıyâm saṭvet olundu. Nehr-i mezbûr üzerine birkaç yerlerden cisirler inşâsına mübâşeret eṣnâsında çâr-ı bed kerdârın çerḥacı yollu beş on bin miḳdârı asker hezîmet medârının serdâr-ı murdârı olan Şermet oġlu Mihâ'il nâm kâfir nehr-i

[500] Cumartesi ve Perşembeyi Allah mübârek etsin.

mezbûrun ḳarşı ṭarafından mümâne‘at sevdâsında olmaġla ġuzât-ı İslâmdan ba‘żı dilîrân be-nâm kendilerin suya urup ol melâ‘în-i ḫâsirine sill-i şimşir istîṣâl ve vaḳt-i ġuruba dek iş‘al-i nâ’ire ḥarb ve ḳıtâl idüp

Li-münşi’ihi:
Çaldılar a‘dâyı dine bir ḳılıç kim miṯlini
Görmedi hiç dide-i çarḫ-ı felek çeşm-i cihân
Rüstemâne bir neberd oldu ki hiç olmuş değil
Ḳahramâne bu ġazâ dillerde oldu dâsitân
Düşmen-i din dûzeh ḳarîn ‘adem-i tâḳat muḳāvemetten **[192a]**

nâşi sevdâyı mümâne‘attan ferâġat ve ġuzât-ı mücâhîdin daḫi aḥşâm erişdiġinden manṣûren ordu-yi hümâyûna ‘avdet eylediler. Ol gece nehr-i merḳûm üzerine üç yerden cisirler inşâ ve muḳaddemetü'l-ceyş nâmına tertîb olunan ḳırḳ bin miḳdârı yeniçeri ve sipâh ve silaḥdâr serdengeçtileri bâ-fermân-ı âli ḳarşuyakaya ubûr ve yine girîbân-ı düşmen-ı dîne pençe tîġ istîṣâl ṣalub

Li-münşi’ihi:
Bir ḳılıç çaldılar a‘dâya o dem ceyş-i ġuzat
Âsmâne oldu peyveste figân ‘isevî
Her ṭaraftan tîr-i bârân gibi perrân ittiler
Fesḫ-i ṣulḥa eyledi tövbe Ḳral-ı Mâskovî
Gülle-i ṭop durṭop olup ileri düşmana
Üsrübü yaġdırdı göz açtırmayup cünd-i ḳavî

Ve'l-ḥâṣıl bu def‘a daḫi bi-avnihi te‘âlâ hamle-i dilîrâne-i ġuzât-ı muvaḥḥidîne min külli'l-vücûh tâb-âvar-ı muḳāvemet olamayup nâçâr âr-ı kerîzi iḫtiyâr ve çâr bed-girdârlarının olduġu ṭabur menḫûslarına firâr eylediler. Ol şeb ṭarafından tertîb-i esbâb ḥarb ve peykâr ile imrâr olunup ertesi serdâr-ı ekrem ḫażretleri ma‘iyyet destûrânelerinde olan ‘asâkir-i müslimin ile cisrlerden ‘ubûr ve yedi sâ‘at ḳat‘i mesâfe ile basṭ-i sufûf pişgâh-ı ṭabûr oldular. Eġerçi a‘dâyı din ve dûzah-ı ḳarîn bundan aḳdem ḥarekât-ı dilirâne-i ġuzât-ı müslimini müşâhede itdiklerinden derûn-ı ḫiyânet meşhûnlarına istîlâyı ḫavf ü hirâsdan nâşi der cenk-i evvel firâr-ı ḳarâr dâde-i re’yi ṣaḥîfleri olan eṭvârdan idi. Lakin celâdetlü Ḫân-ı

‘Alişân Ḫażretleri, Tâtâr Saba reftâr ile bi'l-cümle ardların alup sedd-i râh-ı girîz itmekle nâ-çâr ‘âzim sevdâ-yı cenk ve setîz oldular. Sertâc-ı şu‘ara ve füsehâ sâbit-i şirin-i edânın

Nazım:**[192b]**

Bâd-bân-ı zevraḳ-ı iclâli oldu vajegün
Ṭaburunda ser-nigûn i‘lâm pet peyker gibi
Mevc-i tîġ lücce-i nuṣret ki oldu rû-nemûn
Ṭaldı deryâ-yı muḥît ḥayrete lenger gibi
Ṣadr-ı ‘âli cünd-i islâmı getirdi ġayrete
Çoḳ dilâverlikler itdi Rüstem Ṣafder gibi
Tıġ derler bir settere ile sıġındı hidmete
Kâfiri ḥasbî tırâş itdi vaḳf-ı berber gibi
Bir ṭaraftan zehir yaġdırdı tüfeng-i ef‘â miṣâl
Bir ṭaraftan ṭop saçtı ateş-i ejder gibi
Vaz‘-ı nâ-hemvârın irâd ile virdi infi‘âl
Tîġlar bâşına ḳaḳdı ‘aynî şaşırı gibi
Kâna kâna içdi hûn-ı düşmeni hâk-i siyâh
Teşnelik ḥükmüyle ḳırmızı şerbet-i sükker gibi
Bir yüz âḳlıḳ itdi serdâr cenâb-ı pâdişâh
Mosmor oldu rû-yi çâr evrâk-ı nilüfer gibi
Ḫarca sürdü ṭoplayup küffârını ṭop tendehu
Gülle sildi çerk-i şirk ẓulmeti söner gibi
Fâliye virdi ṭop ve yırtıldı tüfeng kine cû
Kelleden çıḳdı ‘adüvv- galṭân olan miġfer gibi
Meclis-i tâbûr-ı maḳhûrunda nâçâr oldu
Bir kapân üftâde hâyin rubbe-i muẓṭar gibi
Eyledi bir perde-i nâ-sâzdan ahenk-zâr
Enker eṣvât ile bâng-i ġırîv ḫur gibi

ebyât-ı ġarrâsı miṣdâḳınca muḥarebeye aġâz olunduḳta a‘dâ-yı dîn cünbüş ve ḥarekât-ı ḳahramâne-i ġuzât-ı muvaḥḥidîni gördüklerinde ḥayâtlarından bi'l-külliye me’yûs olup bi-avnihi te‘âlâ tâbûr-i menḥûs a‘dâ-yı bed-li’âm

Tevâlüd:

Bozuldu mesḳûn ceyşi alındı seyf ile tâbûr

târîḫ-i maġzâsınca münhezim olup düşmen-i dîn bu ḥâli daḫi müşâhede itdiklerinde eġer maṣlaḥat-ı ḥarb ve kıtâl mütemâdi olursa bir ferd dest-i ġuzât-ı müslimînden rehâyâb olmayacağın mu‘âyene etmeleriyle ṭâbûr maḳhûrunda maḥallün-bih maḥal vere bayrağı gösterup mesfûr Şermet oġlu ve ba‘żı mu‘teber kefere ellerinde arżuḥâl-i istimân me’âl

Beyt:**[193a]**

Boynu bağlı bir esir gider dil

Gerek öldür gerek âzâd eyle

diyerek serdâr-ı ekrem ḫażretlerinin pâ-yi iḳbâl-i asafânelerine rû-mâl eylediler

Sâbit:

El-emân feryâdı ile bir şefi‘ mücbirin

Zeyline itdi teşebbüs şer‘-i Peygamber gibi

Cânı ḳurtuldu bu tedbîr ile çâr-ı müdbirin

Bir emin yer buldu kehf-i ‘ahd-i ser‘asker gibi

Nâme-i ahd isteyüp Allâh içün a‘dâ-yı dîn

Devr-i ebvâb etdi gezdi arżuḥâlcı gibi

Cübbe-i isâya cûş-ı kimden kim ki itdi yemin

Bir sır itdi çâr-ı câr meryemi mu‘cir gibi

Ṣulḥ içün bâş eġdirince ser keşân-ı ‘askere

Hâk-i miḫnette yuvarlandı biride ser gibi

‘Aḳde-i ṣulḥu ḳavî bağlattı hân ṣafdere

Yaġdı bir terkeş behâ bârân sîm ü zer gibi

Devlete virdi Azâk hısnı ile bir kâç hişâr

Heb tetimmâtıyla eṭrâfında ki kişver gibi ṭop

Ve cepḫâneyle müstaḥkem metîn ve istivâr

Her biri âraste sevk-i sipâhiler gibi

Ẓabṭ olunmuştu donanmâsıda bu eyyâmda

Südde-i ‘ulyâya gelsin genç bâd-ı âvar gibi

Kâf iken ḥışn-ı cedîdi hey’et ve endâmda
Çâr âldı bâr-ı hedmin boynuna dülger gibi

mişdâḳınca

Mısra‘
Nâle-i elâmân-ı düşmen-ı dîn

peyveste semevât-ı seb‘în olup ‘adem ḳabûl istîmân vaḫimi'l-âḳıbe olmaġla a‘dâya emân virilüp fevḳa'l melhûz ġâliyyet ile âvâze-i ṣulḥ ve ṣalâḥ münteşir

Beyit:
Bundan a‘lâ olamı fevz ve necâḥ
Ġâlibâ ne oluna ṣulḥ u ṣalâḥ

mażmûnunca nice ḳılâ‘ metîne ve istevârı siyyemâ.

Vâlid
Kân behâ virdi Azâk Hısnını Mosḳov çâri
Ba‘de'l feṭḥ ve'z-ẓafer serdâr-ı ekrem müşârün-ileyh esbaġallâhü seccâle ma‘firetehü ‘aleyhi hidmetlerini
Cennet-mekân vâlid-i zî-şânın pirdâşte-i ḥużûr-ı âsafâneleri ḳıldığı Feṭḥiyye ḳaṣîde-i ġarrâsındandır

Nazım:
Âsafâ sensin o serdâr-ı şecâ‘atine sana
Ḳahramân ile töhmetin olamazlar himmetâ **[193b]**
Ṣaddı Masḳoviyyi sadme-i tıġ-ı ḳahrın
İsevî âhı ‘urûc itdi felek burcuna tâ
Âġzının ölçüsünü aldı fem-i seyfinden
Dehn-i li fezen ḫayl-i şeḳāvet-i peymâ
Bîm senin o kadar girdi dil-i güffâra
Girmese lafẓ-ı amân âraya bulmazdı rehâ
Bî-şümâr idi ‘adüvv-i leşgeri hengâm-ı masâff
Eṣer- pâ-yı ḫanâzir ile dolmuşdu feẓâ
Çekdi baṭṭâle o gün lafẓ-ı mi’et u âlâf

Aded-i düşmenı ḳābil deġil idi aḥsâ
Bu kadar ceyşi firâvâne olur mu ġalebe
Olmasa rahşın ile cünd-i melâ'ik-i hempâ
Görmedi çeşm-i felek böyle ẓafer-i dünyâda
Rehberin hazır idi yâhûd dil-i erbâb-ı tüḳā
Kâr-ı merdân-ı ḫüdâdır hele bu emr-i ḫaṭır
Diyemem bu ẓafere vüs‘- re'yi beşerdir ṣadrâ
Ḥâcegân ‘âlem-i bâlâya çekildi seyfin
Ḥalḳa-i ‘arş-ı berîn üzere asıldı ḥaḳḳā
Bâ ḫuṣûṣ aḫz olunan ḥısn-ı müşeyyed-i biricik
Olsa âmâde birin almaġa ehl-i dünyâ
Cân-ı sipâr ola idi tâ o kadar hayl-i ricâl
Şöhre ḥaṣret olaydı nice ‘ismet-i pîrâ
Ḥamd lillâh o kadar oldu sühûletle nasîb
Lafẓ-ı dem oldu cinâyet bu emirde güyâ
Şübhe yoḳ ‘avn-ı ḫüdâ ile senin baḫtındır
Ḳal‘a-i çârî beş on günde eden istilâ

Fi nefsi'l-emir düvel-i ebed peyvend-i ‘Oṣmâniyye Ṣâbit ve üstüvâr-ı evvelden ilâ hâze'l-ân vezîr ḳralı bozmaḳ ṣâḥibü't-tercemeden âḫare nasîb ve müyesser olmamıştır.

Mosḳov çârı ile ma‘ân bi'l-cümle ṭabûr-ı maḳhûrda olan keferenin ḳıllet-zâd ü zehâyirden nâşi gayet cû‘ ve muẓâyaḳaları şol rütbe ḥadd-i mebâliġayı tecâvüz etmişdi ki ḳābîl-i istîmânda ḳaşr eşcârı ṣoyub tenâvül etmeġe muḥtâc olmalarıyla nâ-çâr-ı istîmâne müsâre‘at gösterdiler bu feṭḥ-i ‘alâya denilen tevâriḫ-i garrâlardandır.

Li-vâlid-i mâcid [501]**[194a]**
Başın alup gidecek çâr dedim târîḫin
Ḳān behâ virdi Azâk hısnını Mosḳov çârı
Ve lehü
Müjde er şehri bu târîḫ-i sürûr-i encâmda

[501] Cömert ve şanı büyük Valid'e âit .

Açdı tab‘-ı pâdişâhi geldi miftâḥ-ı Azâḳ

Ṣâbit:

Müjde geldi naẓm-ı târîḫe muṭâbıḳ ṣâbitâ

Bozdu Sulṭân Aḥmedin ceyşi Ḳral-ı Masḳovî

Ve lehû:

Dil-güşâ târîḫdir aṣâr-ı fetḥ u nuṣrete

Geldi üç miftâḥ-ı Sulṭân Aḥmede güller gibi

Nâbî:

Bu müjde ile mübeşşirler getirdi Nâbiyâ târîḫ

Adüvvü bozdu hem mülk aldı hem ṣulḥ itdi hem âsıf

Ve lehû :

Bozdu küffârı dikip menzil-i maḳsuduna tâş

Oku âttı yâyını yaṣṣıdı Meḥmed Paşa

Sa‘idî:

Edince çâr-ı yâr imdâd-ı rûhâni dedim târîḫ

Sevindi nâr-ı Mosḳov mu‘ciz-i nûr-ı Muḥammed’den

Vehbî:

Yine müjde Azâk bin yüz yiġirmi üçde (1123/1711) fetḥ oldu

Ḳomân ki hısnının ḥâlâ yıḳıldı çâr-ı erkânı

Ḥâzım

Gelüp iṣneyn günü ḥâzım-ı mübeşşirler dedi târîḫ

Livâ-yı Aḥmediden oldu düşmanlar perâkende

Kâmi

Mosḳovun bildirdi ḥaddin mu‘cizât-ı Aḥmedi

Feyzî:

Bozuldu Moskol tâburu kendi pâ-yi mâl oldu

Ale'l-ḫuṣûṣ mevlânâ ẕü's-sa‘âde ‘Oṣmân-zâde Efendinin bu târîḫ-i garrâsı reşk-i âveri-i şu‘arâdır

Aṣâr-ı feyz-i mu‘cize-i pâk-i Aḥmedi

Ḳahr itdi yine düşman din-i mü’eyyidi

Târîḫ binde bir düşer ancak bu nuṣrete

Kırdı geçirdi kâfiri seyf-i Meḥmedi
Mâskovla ḳılup aheng-i cidâl
Bozdu ṭâburu Meḥmed Paşa
Hâşim:
Bilâ cedd dedi Hâşim-i nuḳaṭla ṣulḥüne târîḫ
Meḥmed seyfi Aḥmedle müsaḫḫar itdi a‘dâyı
İlmi:
Çâr-ı nâçâr olucaḳ geldi bu fetḥe târîḫ
Nâmını buldu Ebü'l-fetḥ Meḥmed Paşa
Li-vâlid:
Şehriyâ bu resme târîḫ oldu hengâm-ı ricâ
Mosḳovun ceyşi Azâk ḥışnın virüp oldu emin
Refî‘:
Zehî zîbâ ġazâ-yı Aḥmedî târîḫ-i nuṣrettir
Vehbî:
Seyf-i dîn-i Aḥmedîden Mosḳovun ṣandı peti

Tevâriḫ-i merḳûmeden mâ‘adâ Bigâyı mışr fesâhat-i sertâc-ı şu‘arâ nâbi'-i şirîn-edânın bu târîḫ-i mu‘ammâ iştimâli ba-ḥall-i vehbî-i belâġat-ı intimâ teberrüken bi-temâmiha taḥrîr olundu **[194b]**

Târîḫ-i Nâbi-i Şirîn Edâ Bâ-ḥalli Seyyidi’ş-şü‘arâ Es-Seyyid Vehbî-i Şirîn Edâ

Bu ġazâya gelecek ġaybdan üç bin ġāzi
Mest olup tîġları câm-siperden geçti
Oldu ṭûfân tevâriḫe cihân-ı müstaġrak
Cümlesi ṭarż-ı ḳadîm üzere naẓardan geçti
Birde Nâbi dedi ammâ ki lüġaz şeklinde
Ki ḥalâvette leṭâfette şükürden geçti
Dedi târîḫini üç bin görünüyor ammâ kim
Oldu ancak se hezârın biri serden geçti
Ḥall-i eşkâli bedel add olunur câ’izeye
Bunda dil-i dâ‘iye-i sîmle zerden geçti

Bedir cenginde olan cünd-i ricâlüllâhın
Eşerin gördü ‘ad ve fikr-i ẓaferden geçti
Âlem-i ġaybdan olduḳta ‘ayân-ı cünd-i melek
Mosḳovun ‘askeri hep tıġ u teberden geçti
Fikr-i târîḫe düşüp ehl-i ṣaḥn-ı sertâser
Her biri şâhire ‘arż-ı hünerden geçti
Tarż-ı târîḫde bir bâb-ı nevâçidi Nâbî
Dil-i vehbide görüp âḫer o derdden geçti
Dedi târîḫini üç bin görünür ammâ kim
Oldu ancak se hezârın biri serden geçti
Oldu bir ‘aḳde gönüllerde ḥesâb se hezâr
Anı ḥall-i ḫâṭır pür-ḫüzün ve kederden geçti
Birisi ġayndır ânın ki eder bin altmış
Biri bülbüldür ânın kim ola serdengeçti
Se hezârın biride elifdir evvelde yekdir
Böyle ḥalleyledim ol dem ki naẓardan geçti
Vech-i âḫerla edince se hezârı taḫrîc
Nâvek-i reşk-i dil ehl-i hünerden geçti
Naṣṣ-ı ḳur’ândır o târîḫ-i celîle me’ḫaz
Fehm iden ânı tevâriḫ-i aḫerden geçti
Ya‘ni ḳur’anda ki âlâf-ı s̱ülüs̱ ola murâd
Bu fikir daḫi dil-i feyz-i eşerden geçti
Bir elifden ‘ġarażı bin biri yüz on bir olur
Birisi daḫi eḥaddir ke-evvelihi serdengeçti **[195a]**
Tabi‘ki mevhibe-i ḫażret-i ḥaḳtır Vehbi
Ḥall-i s̱ânî ki leṭâfette şükürden geçti
Ḥall-i câmi‘ü'l-ḥurûfi'l-abd el-faḳîri'l-ḥaḳîr
Se hezârın şu‘arâ ḥalline diḳḳatler idüp
Her biri şâhire ‘arż-ı hünerden geçti
Böyle ḥall itdim olup pir ve Vehbi ve bende
Ki leṭâfette ḥalâvette şükürden geçti
Se hezârın birisi bindir eġer ‘add olsa

Ola ammâ ki hezâr ‘add ile serden geçti
İkisi dâḫi ḥesâb olmasa hemân bülbüldür
Böyle ḥall eyledim ol dem ki naẓardan geçti
Ṭab‘-ı derrâkine ilhâm-ı ḫüdâdır bu sa‘id
Fehm eden zât ânı ḥall-i diġerden geçti

Ḫafî olmaya ki târîḫ-i merḳûme yüz yirmi dört (1124/1712-1713) târîḫinde der-i devlet-i ‘aliyyeye Azâk miftâḥı geldiğine daḫi bu vechile ḥall ve istiḫraç olunmaġla bir kâç ebyât-ı dil-güşâ ile bu maḥalle terḳîm olundu

Li-münşi’ihi:
Âb-ı rûyi Şu‘arâ Yûsuf Mışır-ı ‘irfân
Ḫażret-i Nâbi Efendi-i ma‘ârif peymâ
Mosḳovun fetḥine bir tarż-ı lüġaz bir târîḫ
Ḫâme-i fażl u feṣâḥat ile etmiş inşâ
Nice târîḫ-i mu‘ammâ rûş ve pâk kim ânın
Ḫall-i eşkâline hep düşdü gürûh-ı şü‘arâ
Ḫall-i Vehbi ile bu ‘abd-i ḥaḳirin ḥalli
Eyledi cümleyi sebḳat bilir ânı füżaḥâ
Lîk bir ṭarż ile daḫi yine ben ḥallettim
Kim ââ ġıbṭa ederlerse değildir bî-câ
Ya‘ni miftâḥ-ı Azâk geldi yirmi dörtte
Aňa târîḫ-i temâm oldu bu ḥal ey dânâ
Se hezârın birisi ġayın ki ola serden geçti
Ḳalır altmış ‘aded andan biri de cânâ
Se hezârın ki üçüncüsü hemân bülbüldür
Oldu bu ḳalb-i sa‘îde bu da ilhâm-ı ḫüdâ
Aṣıl târîḫde bir lafẓı düşer ise eğer
Yine târîḫ olur fetḥine itdim iḥsâ

Ya‘ni oldu ancak seh hezârın pîri fıḳrasında alâ ṭariḳi'l-münâvebe bir hezâr ile bir demek **[195b]** olursa yine yüz yirmi üçe (1123/1711-1712) tamâm-ı târîḫ olur. Mu‘ammâ güne böyle lüġaz ṭarḥında tevâriḫde bu iḫtimâlât ba‘îd değildir ekṣerinde

ola gelmiştir "*li-küllin vichetün hüve müvellihâ*"[502] ṣadr-ı a'zam ḫażretleri peyâm-ı feṯḥ u nuṣret ile keṯḫudâları'Oṣmân Aġayı rikâb-ı hümâyûna irsâl eylediler. Eġerçi bu ḫuṣûṣ mertebe-i me'mûlden bir ter ẓuhûr etmiş bir ma'nâ olmaġla aẓîm- nişât ve meserrete bâ'iṣ olup lâkin ḫilâf-ı kırân ṣadr-a'ẓamı ilḳāsıyla Çâr Mosḳov ḳabża-i intiḳāmlarında bu rütbe zebûn olmuş iken ṭaraf-ı hümâyuna arż ve istîzân etmeden küşâd virüp bu güne bir fırṣat-ı 'uẓmâyı fevt itdiklerinden tab'-ı hümâyûnda iġbirâr-ı hâdis olmaġla ordu-yı hümâyûn-ı ṭaraf-ı rikâb-ı pâdişâhiye azîmet itdikte

Li-vâlidi'l-mâcid
El-Ḥamdülillâh ki şehri ṣadede düştü bir güzel târîḫ
Zehi Yusuf Züleyhâyı neyine nâmzed oldu

miṣdâḳınca mânend cezây-ı sennemâri-i meşhûr ṣadr-ı mûmâ-ileyh ma'zûl ve maḳāmına Yeniçeri Aġası Yusuf Paşa mevṣûl oldu. Sebeb-i 'azlinde Mevlânâ Râşid Efendi bu güne keşide-i silk-i süṭûr ederki vezîr-i müşârün-ileyh esbaġallâhü ni'me'l-ġufrân 'aleyh fil-asl ketm-i esrâra ḳādir olmayup

Mısra'
Evvel endiş ve engühi küftâr

mażmûnundan ḫaberdâr olmamaḳla dost ve düşmanı ḫaḳḳında nîk ve bed söz söylemekten teḥâşisi olmadığından ednâ bahâne ile ḫâṭır-mânde olduġu ricâl-i devleti dâ'imâ 'alenen zem ve ḳadeḥ ve bir 'azîz dostu lisânından olmaḳ üzere ba'żı ednâ kendüye bir ḫarf-i istimâ' itdikleri gibi ḫaḳiḳat ve ġavrına vâṣıl ve ṣıdḳu kiẕbine iṭṭılâ' ḫâṣıl olmadın lücce infi'âli cûş u hurûş ve bu kadar **[196a]** yıllıḳ ḫuḳûḳ-ı ḳadîmesin bi'l-külliye ferâmuş idüp ḫaḳḳında bed-ḫâhlıḳ yüzünden nice söz söylemek de'b-i dîrîni olmaġla bu def'a daḫi mesned-i ṣadârete avdet itdikte def'a-i ûlâ-yı ṣadâratten azlini ṭaraftarlıḳta müsâmeḥa ve taḳṣîrlerine ġarv u haml ile kendilerinden aḫẕ-i intiḳām sevdâsında olduġu ricâl-i nâfizü'l-kelâmdan olup veliyyü'l-ni'am 'âlem-i pâdişâh ve cemm-i ḥaşm ḫażretlerinin manẓûr naẓari'l-iltifât mülûkâneleri olan Şeyḫü'l-islâm Şibli maḳām Paşmakcı-ẕâde es-Seyyid 'Ali Efendi ve dâmâd pâdişâh kişver güşâ Silaḥdâr 'Ali Paşa ve dârü's-sa'ade'ş-şerîfe aġası Tavîl Süleymân Aġa'nın taḳarrüb tâmların gördükçe kemâl-i ḥaḳḳa ve ḥasedinden nâşi

[502] "*Ümmetlerin hepsinin döndükleri (yöneldikleri) bir yönü vardır*." Bakara, 2/148.

bunlara olan iltifâtı bir vechile hazım idemeyüp olur olmaz eşḫâṣ yanında dâ'imâ zemm ve kadeḥlerinde ifrâṭ ve bu maḳûlelere müdârâ bâ'iṯ farṭ-ı muḥabbettir, meveddettir miṣdâkınca medârâ ile mu'âmele ve ikrâm ve iltifât ile mücâmele itmek sebeb-i emin ve râḥat iken te'kîd-i vaḥşet-i ḫuṣmâda terk-i iḥtiyâṭ itdiġinden ġayrı def'lerine daḫi çendân ḳudret olmamaḳla nâçâr indifâ'-ı ḥarâret ḳalp içün sefer-i nuṣret eṯere me'mûr olalı her rast geldiğinde müşârun-ileyhimin istîlâlarından dilgîr lakin irâd ve cümlesi ḥaḳḳında intihâz-ı fırsaṭ ṭard ve ib'âd itdiġini "*küllü sırrın câveze'l-iṯneyn şâ'a*" [503]mefhûmu üzere mezbûrlar istimâ itdiklerinde sübḥânellâh bu adamın ne kadar ḫulûṣ ve muḥabbetinde bulunalım dedik ise muṣâfât mümkün olmayup erâzil ve esâfil sözüyle ṭarafımızdan rû-gerdân nigâh-ı iltifâtı sübḥasından yüz çevirdi yâr maġzâsınca raḫbeş-i ḫâṭır-bâdi mu'âmelesinden izâlesine fırṣatcûy olduġu bir tarîḳıyle kendinden taḥsîl-i iṭmînâna imkân olmuyor.

Yârın seferden manṣûren 'avdet eyleyecek **[196b]** olursa bilâ şübhe derûnunda merkûz olan ġayẓ ve kîni ibrâz ve ḥaḳḳımızda ba'żı eḳāẓîb ve erâcîf irtikâbı ile şâyed ki adem râḥatımıza bâ'iṯ olacaḳ esbâb-ı teşebbüsüne aġâz eyleye. Hemân şerîṭa-i iḥtiyâṭ bunu İstânbul'a götürtmeyüp muḳaddemce tedârikin görmekdir deyü nihâni birbiriyle ittiḥâd ve ittifâḳ ve ahd ü misâḳ idüp ba'îd mesâfeden nâşi erâcîf sâhte ve ekâzib pür-dâhte ile bâ'iṯ ḳīl ü ḳāl. Ve sebeb-i iḫtilâf aḳvâl olur sözleri sem'-i hümâyûn Aḥmed Ḫâniye ilḳā itmekte hem-zebân. Ve 'azl-i vezîre bin cân ile. Bir ednâ bahâne vuḳû' ve ẓuhûruna nikrân oldular vaḳtâ ki

Li-vâlidi'l-mâcid
Bozuldu Mosḳovun ceyşi alındı seyf ile ṭabûr

târîḫi miṣdâkınca Mosḳov tâbûru 'avn-i ḥaḳ ve yâri-i eyzed muṭlaḳ ile nehr-i Berût kenârında eṭrâf-ı erba'adan maḥṣûr ve muḥâṭ olup ser-pençe-i ġuzât-ı İslâmda zâr u zebûn olmaġla nâçâr gerek muḳaddemâ dest-i istilâsına giren ḳılâ'-ı İslâmiyye ve gerek sâ'irden her ne ṭaleb itdiler ise virüp müṣâleha ile dest-i ġuzât-ı muvaḥḥidînden taḫlîṣ-i giribân itdiġi ḫaberi vurûd itdiġi sâ'at maḥalli fırsaṭtır deyü ḫilâf-gîrliġe aġaz ve bâb-ı muḫâde'ayı bâz idüp ḥużûr-ı pâdişâh-ı ṣâf żamîrde şevketlü efendim Mosḳov Ḳralı ne mertebe maġrûr ve mütemerrid la'in-i bî-dîn olduġu ma'lûmdur.

[503] İkinci kişiyi aşan her sır şüyû' bulur. Sırrını üçüncü kimseye duyurma, her sırrı ancak ikinciye açmak caizdir. (Ahmedi s-106)

Eġer muḳāvemete zerre kadar mecâli olmasa bu ḳal‘aları nice verirdi bu ḥâlet kemâl-i muẓâyeka ve nihâyet-i ıżṭırâbdan olduġu ke'ş-şemsi fi vasati'n-nehâri rûşen ve âşikârdır böyle fırsaṭ-ı aẓîmeye bin senede bir def‘a dest-res vuṣûl bulmaz iken serdâr-ı **[197b]** ekrem ḫażretleri murâd eylese Mosḳov Ḳralın hayyen aḫẕe ve hiç olmadığı ḥalde bâri İsvec Ḳralının alınan kılâ‘ın geriye alıvirüp ordusunda mevcût olan ṭop ve cebe-hânesin tamâmen ẓabṭ etmeġe minnet yoġidi ve Ḳırım hânı ḳullarının ve İsveç Ḳralının devlet ebed- müddet-i ‘aliyyelerine ḫayırlı olan sözlerin aṣla işġâ etmeyüp küffârın aḳçesine ṭam‘ ile ḳıyâm-ı ḳıyâmete dek nâmınız cihan-gîrlik ile pîrâye-i elsine-i enâm olacaġı meşhûr-ı ḫâṣ ve ‘amm olmuşken böyle bir fırsaṭ-ı ‘aẓîmeyi fevt eylemek ma‘nâ devlet-i ebed peyvend-i ‘aliyyelerine ihânet gibidir deyü ṣûret-i ḫayır-ḫâh iden kelimât-ı ḳahr-ı engîz ilḳāsında ifrâṭ eylediklerinden mâ‘adâ her birinin derûn-ı bîrûnunda sıḥḥat-i umûrdan gâfil belki tervîc-i kelâm içün mütegâfil bilir bilmez ma‘nâ içün şâhid ḳabilinden olan ṭaraf-gîr ve ḳafadarları daḫi aralıkta küffara fırsaṭ bulduḳlarında müşârün-ileyhimi taṣdîḳ ve Mosḳov Ḳralın tutmaḳ bir iş mi idi.

Lakin ḳabâḥat gece ile gelen altun arabalarının diyerek iġbirâr tab‘-ı hümâyûn-i pâdişâhiyi tevs̱ik ederler idi ancak ḳadîmden mezbûrların vezîr-i müşârün-ileyh ile mâbeynlerinde olan münâfese ve münâḳaşa ma‘lûm zül-i agâh-ı şehriyâri olmaġla şayet ki ġaraẓlarından nâşidir deyü sözlerine çendân me’mûlleri üzere müsâ‘ade de isti‘câl olunmadığından ġayrı fi nefsi'l-emr böyle bir ġazâyı ġarrâda bulunmuş adamı bî-vech-i ‘azl nâ-münâsibdir deyü def‘ ile muḳābele buyurduḳlarından ḫilâ’-gîrlerine nev‘a fütûr gelüp nâçâr çâre-i kâr vaḳt-i âhere ḳaldı deyü **[197b]** âher bahâne ẓuhûruna çeşm-dâr-ı intiẓâr olup durdular. Öteden beri icrâ-yı umûr-ı iḳtiżâ-yı ḳażaya merbûṭ ve te’s̱îr-i esbâb-ı muvafaḳat-ı taḳdîrde menûṭ ictimâ-ı esbâb-ı kârgîr olmadığı gibi bir kerre daḫi bir emrin ḥudûsuna idare-i ‘aliyye te‘alluḳ itdiġi sâ‘at günâ-gün esbâb peydâ ola düştüġü ma‘lûm ve mücerreb erbâb-ı baṣirettir. Bu ḫuṣûṣda vezîr a‘ẓam müşârün-ileyhin inḳiżâyı ızz ü câhı iḳtiżâyı ḳuzâyı'n-nehir olup ve fi'l-usûl kendi ḳat‘â umûrunda vâdi-i tebaṣṣur ve intibâhdan ḫabîr ve agâh olmamaḳ ḥasebiyle bend ve sergeçtilerinin köprü başında esâme ẓabṭıçün olan cemi‘yetlerinin tefrîḳinde tesâmüḥ üzere ḥareket eylediği ve mu‘tâd üzere yeniçeri aġası ordu-yı hümâyundan bir gün ileriye giderken Ḥacıoğlu pazarında ocaġa Mosḳovlunun ṣulḥune dâ’ir ba‘żı müẕâkere içün aġayı orduya

da‘vet ve maḫfî meşveret itdiklerin ba‘żı bed-ḫâhı olanlar ḳālıb-ı âher ile Âsitâniye nihâni i‘lâm itdiklerinden ġayrı müddet-i medîde Edirne’de meḳsini ve tavâ’if-i askeriyyeye mevâcib iḫrâcı ḳaydında olmasını a‘dâsı esbâb-ı ġanimet bilüp ḫilâf-ı vâḳi‘ ifk ü iftiraya taṣaddi idüp şevketlü pâdişâhım paşa ḳulunuzun Edirne’de ulûfe vermesi ne ma‘nâya maḥmûl olduġu hümâyununuz olmamaḳ gerektir. Aṣlı ba‘żı ḥaḳiḳat-ḫahlarınızdan istifsâr buyrulur ise ṣadaḳamız nümâyân olur dediklerinde ber-muceb men yesma‘ yaḫull pâdişâh-ı âlem-penâh ḫażretlerinin.

SONUÇ

İnsanlık tarihinde önemli bir yere sahip olan denizcilik, İslam tarihinde de zamanla önem kazanmıştır. Hz. Muhammed zamanında denizcilik faaliyetleri yok denecek kadar az olsa da Hz. Muhammed bazı hadislerinde denizlerin önemini vurgulamış ve Müslümanları denizcilik konusunda gayrete sevk etmiştir. Hz. Ömer zamanında Müslümanlar denizcilikte bazı faaliyetlerde bulunmuşsalar da bunu ileri bir düzeye taşıyamamışlardır. İslam dünyasında asıl denizcilik faaliyetleri ise Hz. Osman zamanında başlamış ve ilk İslam donanması bu dönemde kurularak fetihlere başlamıştır.

Dört Halife Dönemi'nden sonra Emeviler, Abbasiler, Fatımîler, Eyyûbîler ve Memluklar gibi İslam devletleri döneminde de denizciliğe önem verilmiştir. Mesela, Emeviler döneminde Tarık b. Ziyad 710 yılında Endülüs topraklarını fethetmiş ve 711'de Cebelü't- Târık boğazını geçerek Atlas okyanusuna açılmıştır.

Türklerin geniş çaplı olarak denizcilik faaliyetlerinde bulunması ise Selçuklularla başlamıştır. Zamanla Anadolu'ya da hakim olmaya başlayan Selçuklular, üç tarafı denizlerle çevrili olan bu topraklarda Türklerin deniz sahillerine yerleşmesini sağlamışlardır. Sahillere yerleşen Türkler zamanla daha da güçlenerek Bizans'la mücadele etmeye başlamışlardır. Daha sonra kurulan Anadolu beylikleri döneminde de denizcilik faaliyetlerine önem verilmiş; özellikle Aydınoğulları ve Karesioğulları denizcilikte ilerlemeler kaydederek Osmanlı denizciliğinin de temellerini atmışlardır.

Kurulduğu ilk yıllardan itibaren denizciliğin önemini kavrayan Osmanlı Devleti, beyliklerin gücünden de istifade ederek donanmasını oluşturmuş ve bu sayede kısa zamanda Rumeli'ye geçmeyi başarmıştır. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethiyle Osmanlı Devleti'nin denizlerdeki hakimiyeti daha da artmış ve

Osmanlı donanması İtalya'ya kadar seferler düzenlemiştir. İstanbul'un fethiyle Osmanlı denizciliği parlak bir döneme girmiş; zamanla Karadeniz ve Akdeniz birer Türk Gölü haline getirilmiş ve Türk donanması Kızıldeniz ve Hind Denizinde Portekizlilerle mücadele edecek kadar güçlenmiştir.

Osmanlı denizciliği 17. yüzyıla kadar yükselmeye devam etmiştir. Ancak bu tarihten sonra devletin ekonomik açıdan zayıflaması, gemicilikte yeniliklerin takip edilememesi ve donanmanın ehil olmayan kişilerin yönetimine verilmesi gibi nedenlerden dolayı denizcilikte gerileme dönemi başlamıştır. Bu gerilemeyi durdurmak için özellikle son zamanlarda girişimlerde bulunulduysa bu çabalar yeterli olmamıştır.

Osmanlı Devleti'nde, yukarıda sözü edilen denizcilik faaliyetlerini anlatan bazı eserler kaleme alınmıştır. Bunlardan biri de, Osmanlı'nın kuruluşundan 1705 yılına kadarki tüm Osmanlı kaptanıderyalarının hayatını, faaliyetlerini, denizcilik tarihine katkılarını, yaşadıkları dönemlerdeki önemli denizcilik olaylarını anlatan Şehrîzâde Mehmed Saîd Efendi'nin *Tuhfe-i Mustafâviyye fî Beyân-ı Kapudanân-ı Devlet-i Aliyye* adlı eseridir.

Müellif söz konusu eserini edebî bir dille yazmıştır. Arapça, Farsça ve Türkçe'nin inceliklerine vakıf olup, eserinde her üç dilde şiirlere, atasözlerine, deyimlere ve güzel sözlere oldukça fazla yer vermiştir. Böylece eserini monotonluktan kurtarıp akıcı olmasını sağlamıştır. Ayrıca anlattığı konuyu desteklemek ve konuya açıklık getirmek için Kur'an-ı Kerim ayetlerinden ve hadis-i şeriflerden istifade etmiştir.

Eserde kaptanıderyaların hayatlarını anlatan müellif, önceden yazmış olduğu bazı eserlerindeki bilgi, yorum ve değerlendirmelerinin yanı sıra, genellikle kendisinden önceki tarih yazarlarından istifade etmiştir. Bilgilerini aktardığı kişinin ve eserin adını vererek konuya giriş yapan müellif, Katip Çelebi başta olmak üzere yaklaşık yirmi tarih yazarının eserinden alıntılar yapmıştır.

Bazı kaptanıderyaların hayatlarını çok detaylı veren müellif, bazılarını da kısaca anlatmış ve tafsilatını başka kitaplara havale etmiştir. Hayatını anlattığı

kaptanıderyanın döneminde Osmanlı denizcilik tarihi açısından önemli olan olayları da detaylı bir şekilde vermiştir.

Sözü edilen eser tahlil edilirken, müellifin olayları sadece aktarmakla kalmayıp aynı zamanda değerlendirdiği ve olaylarla ilgili dinî ve felsefî yorumlar da yaptığı tespit edilmiştir. Örneğin, makam sevdası yüzünden devlet adamlarının entrikalar peşinde koşmasının, devlet adamlarının kibirli ve inatçı olmasının ve bazı devlet adamlarının da gereksiz yere idam edilmesinin devlete büyük zararlar verdiğini dile getirmiştir. Yine eserde, devlet adamlarının, sadrazamların ve padişahların nasıl olması gerektiğine dair müellifin bazı görüş ve tavsiyeleri tespit edilmiştir. Mesela müellif, sadrazamın padişaha itaat edip ona yardımcı olması, haktan hiçbir şekilde şaşmaması, hiddetle hareket etmemesi ve halkın hatırı için hakkın hatırından asla vazgeçmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Devlet adamlarının inat ve kibirden uzak olması gerektiğini de dile getiren müellif, Padişahları sürekli methetmiş, padişahların işi ehline vermesi gerektiğini ifade etmiş ve güzel işler yapan devlet adamlarının padişahlar tarafından sürekli desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, dünyanın geçici ve fani olduğunu belirterek, birkaç günlük dünya hayatı için ebedi ahiret hayatına zarar verecek davranışlarda bulunmanın akıl karı olmadığını dile getirmiş, insanların doğru yoldan sapmaması için dua etmiş ve hayatını anlattığı kaptanıderyaların ahirette affı için Cenab-ı Hakk'a dua etmiştir. Cenab-ı Hakk'ın rahmetinin çok geniş ve kapsayıcı olduğunu ifade ederek, aynı zamanda Allâh-u Teâlâ'nın mazlumların hakkını zalimlerden alan müntakim olduğunu ifade etmiştir. Allah rızası gözetilerek hareket edilmesi gerektiğini söyleyen müellif, ancak bu şekilde başarılar elde edilebileceğini dile getirmiştir.

Müellif, olayları ve şahısları değerlendirirken ifrat ve tefritten kaçınmaya dikkat etmiş ve objektif olmaya gayret etmiştir. Hayatını anlattığı bir şahsı tüm yönleriyle ele almaya gayret etmiş ve o şahıs hakkında tarih yazarları tarafından yazılan olumlu ve olumsuz değerlendirmeleri dile getirdikten sonra vasat bir çıkarımda bulunmuştur.

Sonuç olarak, Şehrîzâde Mehmed Saîd Efendi'nin *Tuhfe-i Mustafâviyye fî Beyân-ı Kapudanân-ı Devlet-i Aliyye* adlı eserinin hem Osmanlı denizcilik tarihi ile ilgili önemli bilgiler içerdiği hem de tarihi olaylar ve şahıslar hakkında

değerlendirmeler yapılırken nasıl bir üslup takip edilmesi gerektiği hususunda metodolojik bilgiler verdiği tespit edilmiştir. Bu nedenle, söz konusu çalışmanın denizcilik tarihi araştırmalarına ve tarih metodolojisi incelemelerine fayda sağlayacağı umulmaktadır.

KAYNAKÇA

AFYONCU, Erhan, "Sokullu Mehmed Paşa", **DİA**, C. 37, İstanbul 2009, s. 354-357.

Ahmet Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet**, C. 1, (Sad: Dündar Günay), Üçdal Neşriyat, İstanbul 1983.

AKKAYA, İbrahim, AYANOĞLU, Fahri**, Denizlerimizin Amirleri**, Deniz Basımevi, İstanbul 2009.

AKPINAR, Deniz, **Osmanlı Su Projeleri (Hindiye Barajı)**, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2017.

AKTEPE, Münir, "Çeşme Vak'ası", **DİA**, C. 8, İstanbul 1993, s. 288-289.

ALTIER, Selim Sırrı, **Osmanlı Bahriyesinin Yelken Devri ve Türk Korsanları**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

AYDIN, Yusuf Alperen, **Osmanlı Denizciliği (1700-1770),** Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul 2007.

BABİNGER, Franz, **Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke (Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri)**, (Çev: Çoşkun Uçok), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982.

BAŞARAN, Selman, "Alkame b. Mücezziz", **DİA**, C. 2, İstanbul 1989, s. 467-468.

BAŞARAN, Serdar, DÜZCÜ, Levent, **Osmanlıdan Cumhuriyete Denizciler**, Kriter Yayınevi, İstanbul 2016.

BATMAZ, Şakir, **Osmanlı Bahriyesi**, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2010.

BEYDİLLİ, Kemal, "Mühendishane-i Bahri Hümâyun", **DİA**, C.31, İstanbul 2006, s. 514-516.

BİLGE, Reha, **II. Bayezid Deniz Savaşları ve Büyük Strateji**, Giza Yayıncılık, İstanbul 2012.

BİLİCİ, Faruk, "Şehrîzâde Mehmed Said"**, DİA**, C. 38, İstanbul 2010, s. 472-473.

BOSTAN İdris, "Piyâle Paşa", **DİA**, C. 34, İstanbul 2007, s. 296-297.

BOSTAN, İdris, "Baltaoğlu Süleyman Bey", **DİA**, C. 5, İstanbul 1992, s. 41.

BOSTAN, İdris, "Barbaros Hayreddin Paşa: İlk Deniz Beylerbeyi (1534)", **Türk Denizcilik Tarihi**, C. 1, Deniz Basımevi, İstanbul 2009, s. 143-153.

BOSTAN, İdris, "Fatih Sultan Mehmed ve Osmanlı Denizciliği", **Türk Denizcilk Tarihi**, C. 1, Deniz Basımevi, İstanbul 2009, s. 85-95.

BOSTAN, İdris, "İlk Osmanlı Deniz Üssü: Gelibolu", **Türk Denizcilik Tarihi**, C.1, Deniz Basımevi, İstanbul 2009. s. 73-83.

BOSTAN, İdris, "Kapudan Paşa", **DİA**, C. 24, İstanbul 2001, s. 354-355.

BOSTAN, İdris, "Malta Kuşatmasından Tunus'un Fethine", **Türk Denizcilk Tarihi**, C. 1, Deniz Basımevi, İstanbul 2009, s. 185-188.

BOSTAN, İdris, **Adriyatik'te Korsanlık**, Timaş Yayınları, İstanbul 2009.

BOSTAN, İdris, BARAN, Salih, **Türk Denizcilik Tarihi**, C. 1, Deniz Basımevi, İstanbul 2009.

BOSTAN, İdris, **Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006.

BOSTAN, İdris, **İstanbul'un 100 Denizcisi**, İstanbul'un Yüzleri Serisi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2014.

BOSTAN, İdris, **Osmanlı Akdenizi**, Küre Yayınları, İstanbul 2017.

BOSTAN, İdris, **Osmanlılar ve Deniz**, Küre Yayınları, İstanbul 2017.

BOZKURT, Nebi, "Bahriye", **DİA**, C. 4, İstanbul 1991, s. 501-509.

BRUMMETT, Palmira, **Osmanlı Deniz Gücü (Keşifler Çağında Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz'de Diplomasi)** , Timaş Yayınları, İstanbul 2009.

BURSALI Mehmet Tahir Efendi, **Osmanlı Müellifleri III (1299-1915)**, (Haz: İsmail Özen) Meral Yayınevi, İstanbul 1975.

BÜYÜKARKIN, Bekir, Suların Gölgesinde (Kurdoğlu Muslihittin Reis'in Maceraları), Ötüken Neşriyat, İstanbul 1975.

ÇORUH, Haydar, ERTAŞ, M. Yaşar, KÖSE, M. Ziya, **Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011.

DABAĞYAN, Levon Panos, "**Türk Denizcilik Tarihi ve Ertuğrul Fırkateyni***"*, Yedirenk Yayınevi, İstanbul 2016.

DAŞ, Abdurrahman, **Şeyhülislam Hoca Sadedin Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Münşeatı**, Kayseri 2018

DAVER, Abidin, **Türk Denizciliği**, Varoğlu Yayınevi, İstanbul ?,

DEMİR, Tanju, **Denizlerdeki Osmanlı,** Yakın Kitapevi, İzmir 2015.

DERİN, Fahri Çetin, **Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'nâme'si,** Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993.

DÜZCÜ, Levent, **Yelkenliden Buharlıya Geçişte Osmanlı Denizciliği (1827-1853)**, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2017

EMECEN, Feridun, "Recep Paşa (Topal)", **DİA,** C. EK-2, İstanbul 2016, s. 423-425.

ENGİN, Nihat, **Osmanlıda İlk Denizcilik Hareketleri ve Tuna Donanmasının Kurulması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1984.

ERDEMİR, Ayşegül Demirhan, "Davud-i Antakî", **DİA**, C. 9, İstanbul 1994, s. 26-27.

ERTUĞ, Nejdet, **Osmanlı Döneminde İstanbul Deniz Ulaşımı ve Kayıkçılar,** Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

FAYDA, Mustafa, Vâkıdî, **DİA**, C. 42, İstanbul 2012, s. 471-475.

FİDANNAZ, Püryani, , "İmparatorluğa Geçiş Sürecinde Osmanlı Denizciliği", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 10, Sayı 50, Samsun 2017, s. 215-222.

GENCER, Ali İhsan, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu (1789-1867)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2001.

GENCER, Ali İhsan, **Türk Denizcilik Tarihi Araştırmaları**, Türkiye Denizciler Sendikası, İstanbul 1986.

GÜNAY Fatih, "Râşid Mehmed Efendi", **DİA**, C. 34, İstanbul 2007, 463-465.

GÜNGEN, Çoşkun, **XVI. Yüzyıldaki Gelişmeler Işığında Osmanlı Denizciliği**, Dz. K.K. Karargâh Basımevi, Ankara 1997.

HASAN, İbrahim Hasan, **İslâm Tarihi**, C. 2, Kayıhan Yayınevi, İstanbul 1991.

HİZMETLİ, Sabri, **İslam Tarihi- İlk Dönem**, Ankara 2001, s. 411

IŞIN, İ. Bülent, **Osmanlı Bahriyesi Kronolojisi**, Deniz Kara Komutanlığı Merkez Daire Başkanlığı Basımevi, Ankara 2004.

İLGÜREL, Mücteba, "Hüseyin Paşa (Deli)", **DİA**, C. 19, İstanbul 1999, s. 4-6.

İLGÜREL, Mücteba," Osmanlı Denizciliğinin İlk Devirleri", **Belleten,** Sayı 243, C. 65, Ankara 2001, s. 637-653.

İNAN, A. Âfet, **Pirî Reis'in Hayatı ve Eserleri**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1992.

İNCİ, Tevfik, **Deniz Tarihimizin Şeref Sayfaları**, Deniz Basımevi, İstanbul 2005.

İPEKTEN Haluk, "Azmîzâde Mustafa Hâletî", **DİA**, C. 4, İstanbul 1991, s. 348- 349.

İPŞİRLİ, Mehmet "Nâimâ", **DİA**, C. 32, İstanbul 2006, s. 316-318.

İPŞİRLİ, Mehmet, "Derviş Mehmet Paşa", **DİA**, C. 9, İstanbul 1994, s. 193-194.

KAFESOĞLU, İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1999.

KARATAŞ, Mehmet, **Nazmî-zâde Murtezâ, Gülşen-i Hulefâ, Bağdat Tarihi 762-1717, Tahlil ve Metin Tenkidi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014.

Kâtip Çelebi, **Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr,** (Yay. Haz. Orhan Şaik Gökyay), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973.

KÜTÜKOĞLU, Bekir, "Mehmed Halife", **DİA**, C. 28, Ankara 2003, s. 489-490.

MİCHAEL, A. Palmer, **Denizde Komuta, On Altıncı Yüzyıldan Günümüze Donanmada Komuta ve Kontrol**, (Çev. Erkan Bebek), Doruk Yayımcılık, İstanbul 2012.

MİRMİROĞLU, Vladimir, **Fatihin Donanması ve Deniz Savaşları**, İstanbul Belediye Matbaası, İstanbul 1946.

ORAL, Ertuğrul, **Mehmed Halife- Târîh-i Gılmânî**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, , İstanbul 2000.

ORHONLU, Cengiz, "Hint Kaptanlığı ve Pirî Reis", **Belleten**, Sayı 34, C. 134, Ankara 1970, s. 235-254.

ÖNER, Abdulkerim, **Beytülmâl Devlet Hazinesi**, Siyer Yayınları, İstanbul 2019.

ÖZBARAN, Salih, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Hint Okyanus'na Açılması", **Türk Denizcilk Tarihi**, C. 1, Deniz Basımevi, İstanbul 2009, s. 201-211.

ÖZCAN, Abdulkadir, "Âsım Efendi (Çelebi-zâde)", **DİA**, C. 3, İstanbul 1991, s. 477-478.

ÖZCAN, Abdulkadir, "Hadîkatü'l-Vüzerâ", **DİA**, C. 15, İstanbul 1997, s. 22-23.

ÖZCAN, Abdulkadir, "Solakzâde Mehmed Hemdemî", **DİA**, C. 37, İstanbul 2009, 370-372.

ÖZCAN, Abdulkadir, "Vecîhî Hasan Efendi", **DİA**, C. 42, İstanbul 2012, s. 586-587.

ÖZCAN, Abdülkadir, "Mustafa Paşa (Zurnazen)", **DİA**, C. 31, İstanbul 2006, s. 346-348.

ÖZTÜRK, Murat, "Zâtüssavâri", **DİA**, C. 44, İstanbul 2013, s. 152-153.

PANZAC, Daniel, **Osmanlı Donanması (1572-1923)**, (Çev. Ahmet Maden, Sertaç Canpolat), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.

R. SEVİMAY, Hayri, **Osmanlıdan Günümüze Denizcilik Sektörü (Politikalar, Uygulamalar, Sorunlar ve Çözümler)**, Kişisel Yayın, 1992

SANCAR, Erdinç, **21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006.

ŞEŞEN, Ramazan, **Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı**, İslâm Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı, İstanbul 1998

ŞİMŞEK, Erdoğan, **Uzakdoğu Elçisi Ertuğrul Fırkateyni**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2005.

TANERİ, **Aydın, Osmanlı Kara ve Deniz Kuvvetleri (Kuruluş Devri)**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1981.

TARAKÇI, Nejat, **Deniz Gücünün Osmanlı Tarihi Üzerindeki Etkileri**, Deniz Basımevi, İstanbul 2009.

TEZEL, Hayati, **Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi**, C. 1, Deniz Basımevi, İstanbul 1973.

TURAN, Şerafettin, "Barbaros Hayreddin Paşa", **DİA**, C. 5, İstanbul 1992, s.65-67.

TURAN, Şerafettin, "Hersek-zâde Ahmed Paşa", **DİA**, C. 17, İstanbul 1998, s. 235-237.

TURAN, Şerafettin, "Hoca Sâdeddin Efendi", **DİA**, C. 18, İstanbul 1998, s.196-198.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988.

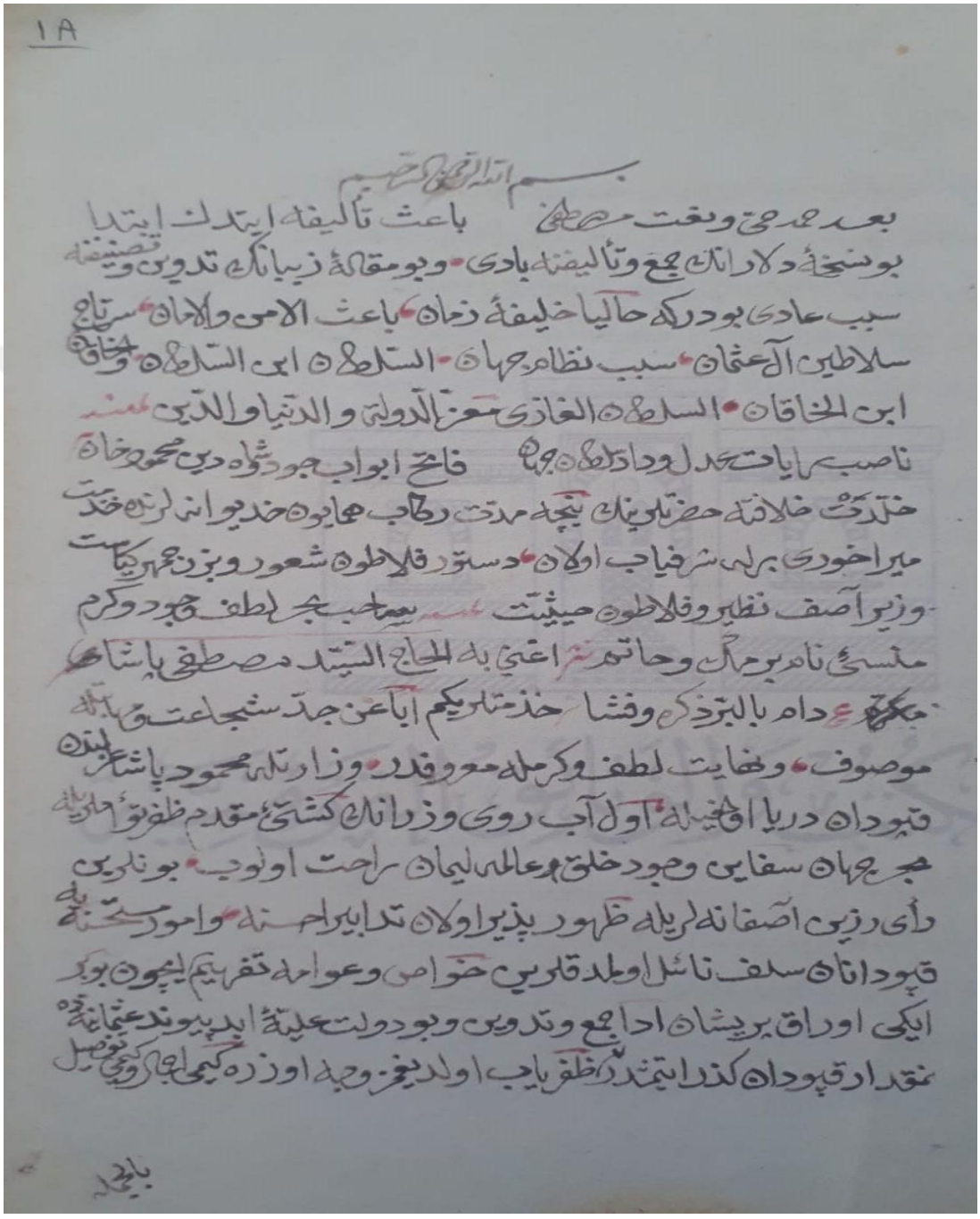
YILDIZ, Gültekin, **Dünya Savaş Tarihi: Osmanlı Askerî Tarihi (Kara Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918)**, Timaş Yayınları, İstanbul 2103.

YILDIZ, Özlem, **Osmanlı Devleti'nde Deniz Ticareti**, Tarihçi Kitapevi Yayınları, İstanbul 2014.

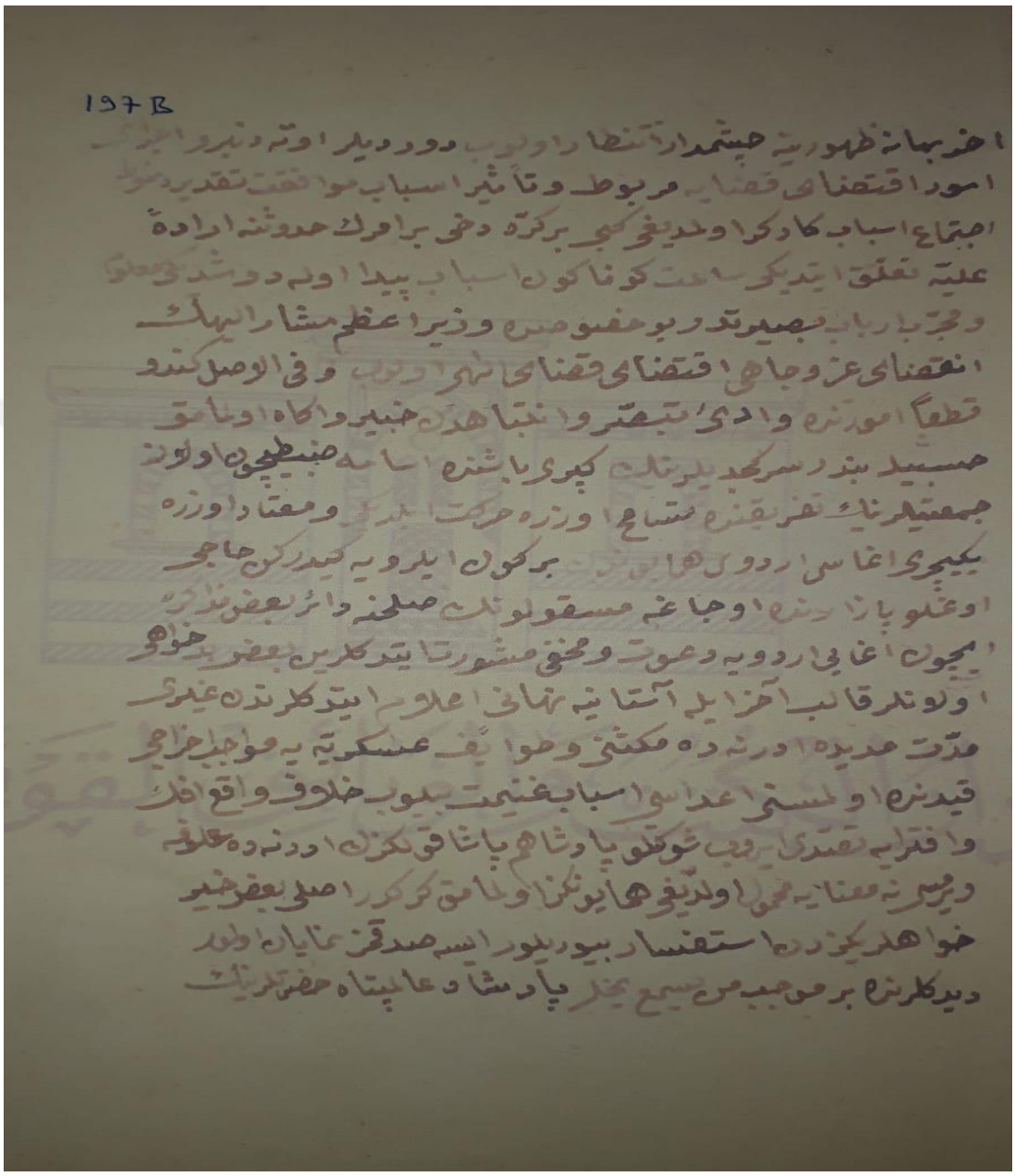
YİĞİT, İsmail, **İslâm Tarihi**, C. 7, Kayıhan Yayınevi, İstanbul 1991.

EKLER

EK 1: Şehrîzâde Mehmed Saîd Efendi'nin Tuhfe-i Mustafâviyye Fî Beyân-ı Kapudanân-ı Devlet-i Aliyyesi Adlı Eserin İlk Sayfası

EK 2: Şehrîzâde Mehmed Saîd Efendi'nin Tuhfe-i Mustafâviyye Fî Beyân-ı Kapudanân-ı Devlet-i Aliyyesi Adlı Eserin Son Sayfası

İNDEKS

A

‘Amr bin el-‘Âṣ, 149, 150
Abaza Ḥasan, 215, 272, 285, 293, 294
Abaza Meḥmed Paşa, 219
Abdi Paşa, 61, 297, 298, 303, 381
Abdulḳādir Paşa, 387, 426
Abdullah, 14, 15, 138, 158, 218, 248, 422, 427, 450
Abdurrahman Abdi Paşa, 61, 474
Abdurrahman Paşa, 128, 365
Abdülḳādir Paşa, 303, 357, 368, 387
Abdülmelik bin Mervân, 87, 151, 153
Açe, 168
Adalar Denizi, 36
Aden, 35
Afrika, 15, 30, 57
Aḥmed Bey, 356, 441
Aḥmed Ḫânî, 180, 453
Aḥmed Paşa, 163, 166, 185, 202, 250, 251, 253, 254, 255, 261, 265, 266, 267, 269, 284, 293, 294, 310, 313, 314, 315, 316, 320, 322, 323, 331, 334, 357, 367, 369, 370, 371, 375, 388, 390, 392, 393, 394, 395, 397, 398, 400, 404, 405, 413, 414, 415, 416, 417, 423, 451
Ahyolu, 41
Âişe Sulṭan, 192, 205, 253
Ajdahan, 95, 174
Akçeşehir, 220
Akdeniz, 13, 14, 15, 16, 17, 20, 28, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 43, 45, 46, 47, 88, 89, 93, 95, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 104, 109, 110, 122, 128, 129, 135, 140, 473
Alâiye Sancaġı, 335
Alêddin Ali Paşa, 62
‘Ali Aġa, 259, 262, 452
Âl-i Ahmer, 154
‘Ali Paşa, 165, 171, 175, 176, 180, 182, 194, 196, 199, 200, 215, 261, 302, 303, 304, 343, 355, 365, 368, 370, 375, 377, 386, 392, 394, 396, 408, 413, 414, 420, 441, 449, 450, 455, 467
Ali Suavî, 64
‘Ali Tûsî, 278

Alkame b. Mücezziz, 13, 472
Almanya, 52
Alpaslan, 18
Amasra, 29
Amasya, 115, 255
Amerika, 50, 51, 57
ʻAmmân, 150
Amr bin el-ʻÂṣ, 149
Amuca-z̲âde Ḥüseyin Paşa, 157
Anabolu, 95, 112, 121, 159, 173, 250, 290
Anadolu, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 29, 31, 43, 49, 51, 67, 105, 118, 120, 122, 125, 134, 135, 138, 142, 149, 160, 194, 211, 227, 229, 232, 258, 261, 265, 272, 277, 285, 290, 298, 302, 303, 304, 306, 308, 334, 386
Anadolu Selçuklu, 18
Anadoluhisarı, 61
Anaṭoli, 391
Andrea Dorya, 37
Antakî, 61, 62, 474
Antakya, 61
Antalya, 15, 21, 24, 41, 93
Anṭalya, 168
Apulya, 36
Arab, 150, 167, 192, 197, 198, 341, 386
Arabistân, 155
Arafât, 197
Arafce bin Herş̲eme, 14, 87
Arafce bin Herş̲eme el-Ezdî, 150
Aragon, 30
Arapoğlu Ali Reis, 31
Arnavud, 119, 187, 203, 286
Arṭamis, 346, 351, 354
Atâ bin Râbiʻ, 151
Atina, 63
Atlas Okyanusu, 33
Atmeydanı, 187, 278
Avlonya, 91, 163
Avrupa, 29, 47, 49, 50, 57, 67
Ayaṣofya, 152, 347, 349, 351, 353
Ayasofya Medresesi, 62
Aydın, 21, 22, 36, 47, 218, 476
Aydınoğlu, 21, 22
Aylaz Meḥmedi, 291
Ayn-ı Zerḳā, 231
Azâk, 460, 462, 463, 465, 466
Azep, 25
Azîz Efendi, 153, 226, 289, 299, 305, 310, 312, 315
Azmi-z̲âde, 178, 180

B

Baba Ḥasan, 389, 436
Baf Limanı, 100, 193
Bafa, 337
Baġdâd, 178, 184, 185, 186, 219, 240, 261, 262, 263, 266, 267, 268, 284, 294, 296, 356, 365, 367, 379, 394, 434, 443
Baġdâdî, 69, 201

Bahr-i Külzüm Kaptanlığı, 43
Baḥr-i Muhîṭ, 149
Baḥr-i Okyanus, 149
Baḥr-i Sefîd, 153, 157, 163, 166, 168, 173, 174, 178, 183, 192, 194, 199, 205, 207, 209, 240, 242, 249, 252, 254, 260, 266, 289, 369, 370, 420, 421, 437, 439
Baḥr-i Siyâh, 157, 158, 201, 205, 212, 236, 355, 368, 440
Bahr-i Şirvan Kaptanlığı, 43
Bahriye Nezareti, 49, 51
Bâḳî Paşa, 200
Baltacı Deli Ḥüseyin, 211
Baltacı Meḥmed Paşa, 408, 413, 448
Baltaoğlu, 160
Balyokasro, 115, 254
Balyos, 111, 245
Bân, 170
Barbaros Hayreddin Paşa, VI, 32, 35, 36, 37, 38, 473, 476
Bartın, 45
Basra, 42, 141, 367
Bayezid Camii, 65
Bâyezîd Ḫân, 163, 166
Bayram Aġa, 224, 285
Bayram Paşa, 228, 235
Beç, 359, 360, 363
Bekir Paşa, 110, 243
Bekṭaş Aġa, 268, 290
Bektâşi, 273
Belgrad, 127, 132, 139,
Benefşe, 291
Beşiktaş, 200
Beşir Paşa, 258
Beyn Ḫayreyn Ḳal‘ası, 198
Beyrut, 193
Bıçaḳcı oğlu, 187
Bıyıḳlı Muṣṭafâ Paşa, 255
Bidun, 103, 206, 359, 361
Bizans, 14, 15, 16, 19, 20, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29
Bodrum, 35, 93, 167
Boġazḥisâr, 301, 312
Boġazḥiṣâr, 421, 449
Boġdân, 321
Bosna, 86, 94, 96, 98, 102, 103, 108, 113, 124, 125, 171, 239, 250, 265, 314, 315, 317, 320, 333, 334, 372
Boşnaḳ, 187
Boynu Eğri Meḥmed Paşa, 311
Boynu Yaralı Meḥmed Paşa, 258
Bozcaada, 82, 112, 120, 123, 125, 126, 135, 136, 249, 334, 342, 345, 438
Bozoḳlu Muṣṭafâ, 368
Breslau, 52
Bucas Ḳal‘âsı, 328
Bucuḳtepe, 434
Budaḳ-ẕâde, 268
Budin, 104, 119, 122, 124, 210, 267, 269, 297, 304, 306, 322, 333
Burak Reis, 31, 91
Burgaz, 41

Bursa, 23, 63, 66, 68, 92, 117, 136, 165
Büyük Kepez, 125, 335, 337
Büyük Yusuf, 99, 183
Büzürc-ü Mehr, 417

C

Cadu ‘Oşman, 187
Cafer Bey, 92, 166
Caġal-zâde Sinân Pâşa, 207
Calinus, 346
Canbolad-zâde, 207, 209
Canım Ḫoca, 158
Cebelü’t-Târık, 16
Cehûd, 181
Celalî Abaza Paşa, 239
Celâlî Yaḥya, 199
Ceneviz, 22, 36, 37, 149, 192
Cenova, 38
Cerbe, 38
Cerrâḥ Meḥmed Paşa, 175
Cevad Bey, 322
Cezâyir, 149, 155, 157, 159, 168, 169, 175, 192, 193, 200, 254, 342, 436, 439, 442
Cezayirli Gazi Hasan Paşa, 48
Cezîre-i Ḳıbrıs, 174
Cıġala-zâde, 176, 177, 179, 180
Cidde, 135, 359, 392, 432
Cin ‘Ali, 187
Cinci Ḫoca, 223, 241, 248, 252
Corci, 128, 365
Cuḳa, 158

Ç

Çaka Bey, 19, 20, 21
Çaldıran Seferi, 66
Çalı Bey, 25
Çanakkale, 52
Çanakkale Boğazı, 45, 48
Çarık-zâde, 303
Çavuş Paşa, 182
Çavuşbaşı ‘Ali Aġa, 194
Çavuş-zâde, 213, 266, 269, 343
Çehrin, 128, 357, 367
Çekirge, 136, 396
Çelebi Mehmed, 25
Çelebi-zâde Âsım Efendi, 69
Çerkes, 97, 99, 125, 141, 177, 184, 335, 340, 341, 405, 441, 450, 451
Çeşme, VI, 47, 48, 112, 249, 472
Çınar, 116, 121, 258
Çimpe Kalesi, 24
Çorlin, 231
Çuḳa, 170

D

Dâlṭabân Muṣṭafâ Paşa, 443
Dâmad ‘Ali Paşa, 158
Dâmad Cafer Paşa, 297
Damad Mehmed Paşa, 54, 102
Dâmad Ṣarı Ken‘an Paşa, 297
Damat Ḥasan Paşa, 397
Davud, VII, 61, 62, 91, 163, 199, 227, 346, 474

Dâvud Paşa, 165, 456
Deli Birâder, 273
Deli Ḥüseyin Paşa, 211, 215, 239, 267, 291, 354
Deli Türk, 124, 312, 315
Demir-Kapu Kaptanlığı, 43
Derrâḳî Meḥmed Aġa, 192
Derviş Meḥmed Paşa, 261, 266, 319
Derviş Paşa, 99, 182, 183, 263, 264, 265
Dımışḳî, 176
Dicle, 1, 2, I, II, 394, 443
Dikilitaş, 98, 118, 180
Dilâver, 57, 200, 222, 227
Dilâver Ağazade Ömer Vahîd, 57
Dimyâṭ, 150, 199
Diyarbekir, 44, 138, 142, 259, 263, 295, 355, 367, 368, 375, 394
Diyu kalesi, 37
Doben, 308
Doġancıbaşı, 183
Don-Volga, VI, 43
Draḳula, 306

E

Ebû Ġureyb, 262
Ebû İsa, 339
Ebû Said Efendi, 258
Ebû Sa‘id-ẕâde Feyżullah Efendi, 424
Edhem, 169, 199, 383, 390, 407
Edirne, 63, 106, 131, 132, 133, 134, 164, 215, 231, 237, 320, 358, 373, 375, 377, 378, 379, 382, 389, 390, 393, 400, 407, 411, 420, 440, 446, 469
Eflâk, 321, 322
Eflâtun, 146, 226
Ege, 20, 26, 28, 45, 46, 48, 49, 52
Egri, 178, 179
Eġriboz, 161, 249, 311, 376, 389, 390
Elmâs Meḥmed Paşa, 422, 431
Emevî, 16
Emîr Buḫârî, 389
Emîr Halîfe, 187
Emirü’s-Sevahil, 20
Endülüs, 15, 16, 30, 88, 149, 152, 153, 154
Enez, 90, 161
Erdel, 78, 80, 124, 126, 132, 320, 322, 325, 327, 328, 354, 376
Ertuğrul, 20, 51, 52, 65, 473, 475, 476
Erzurum, 64, 97, 99, 104, 108, 121, 128, 143, 184, 290, 300, 367
Eskisaray, 105, 211
Eyüb Paşa, 256

F

Fâiḳ, 388
Fatih Sultan Mehmed, V, 27, 89, 90, 473
Fatimi, 16
Fâyik Paşa, 221
Fâẕıl Abdurraḥman Paşa, 292

Fazıl Ahmed Paşa, 45, 121, 134, 135, 138
Fâżıl Dâmâd Nu‘mân Paşa, 414
Fażlı Paşa, 250, 252, 314
Ferhâd Paşa, 340
Feyziyye Medresesi, 62
Fındıklı Mehmed Ağa, 65
Fırat, 443
Filibe, 99, 106, 183, 215
Finike, 15
Foça, 19, 114, 133, 139, 254, 386, 425
França, 149, 196
Fransa, 22, 34, 38, 51
Freng, 154, 210, 338
Frenk Cafer Paşa, 99, 183

G

Galata, 33, 34, 90, 109, 111
Ġalata, 169
Ġalaṭa, 160, 162, 230, 241
Ġani-ẕâde Meḥmed Nâdirî Efendi, 184
Ġāzi Ḥüseyin Paşa, 250
Ġazzâz-ẕâde Aḥmed Aġa, 372
Ġazze, 198
Gedik Aḥmed Paşa, 162
Gedik Ahmet Paşa, 29, 88, 90
Gedikpaşa, 206
Gelibolu, V, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 41, 63, 88, 89, 90, 92, 154, 159, 160, 161, 162, 167, 344, 473
Gemlik, 19, 23, 41, 49, 50
Gevher Ḫân, 173, 198
Geyve, 134, 386
Ġırnata, 358
Girid, 193, 213, 214, 215, 243, 248, 249, 252, 253, 254, 255, 260, 266, 267, 290, 291, 304, 306, 307, 334, 382, 398
Goeben, 52
Gülşen-i Ḫülefâ, 295
Gürci, 297
Gürcü, 65, 122, 205, 214, 257, 288, 297
Gürcü Koca Kenan Paşa, 65
Gürcü Meḥmed Paşa, 205, 257, 288
Güveġi Sinân Paşa, 163
Güzelce ‘Ali Paşa, 196

H

Habeş, 43
Hacer Bey, 303
Ḥacı ‘Ali Paşa, 376
Hacı Halîfe, 71, 288
Ḥacı Ḥüseyin, 169
Haçlı, 37, 39
Haçlı donanması, 22, 37
Ḫadım ‘Ali Paşa, 165
Ḫadım Hasan Paşa, 176
Ḫadım Sinan Paşa, 165
Ḥadîḳatü'l-Vüzerâ, 69, 201, 239, 286, 289
Ḥâfıẓ Paşa, 185, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 194, 203

Ḥaleb, 196, 261, 263, 293, 294, 406, 419, 422, 449
Hâletî Efendi, 180
Ḥâletî Muṣṭafâ Efendi, 178
Halıcı-ẕâde Meḥmed Paşa, 292
Haliç, 28, 29, 33, 34
Ḫalil Aġa, 319, 395, 406
Ḫalil Paşa, 161, 178, 184, 185, 192, 194, 195, 201, 240, 394
Halîlü'r-rahmân, 198
Ḫalku'l-Vâd, 96, 175
Ḥama, 286
Ḥamamcı Ḥüseyin Aġa, 395
Hamidiye, 51, 52
Ḥanya, 212, 243, 245, 249, 266, 447
Ḥarem-i Hümâyûn, 172
Ḥarem-ẕâde, 302
Ḥasan Aġa, 247, 256, 291, 317, 380
Ḥasan Efendi, 71, 194, 220, 229, 233, 440
Ḥasan el-Feyżi, 389
Ḥasan Ḥafsî, 155
Ḥasan Ḫalîfe, 202
Hasan Ḳalfa, 188
Ḥasan Paşa, 207, 208, 263, 294, 379, 385, 397, 398, 404, 421, 422, 424, 434
Ḫaseki Aġa, 247
Hasköy, 34
Hassân bin Numân, 151
Ḥaydar Aġa-ẕâde, 256, 259, 260, 305, 308
Ḥayduḳ Şâh, 327, 328, 333
Ḫayreddin Paşa, 168, 170, 171, 175, 218, 391
Hazar Denizi, VI, 18, 43
Ḥażret-i ‘Ömer, 149, 150
Hemdemî, 66
Hersek, 91, 92, 164, 165, 166, 476
Heşt- bihişt, 351
Heybeliada, 50
Hezârġrâdî, 253
Ḥımâr oġlu Tosun, 240
Ḥıżır, 75, 168, 352
Ḫıżır Tevfîḳ Bey, 450
Ḥimâroġlu, 241, 242, 252, 253
Himmet Bey, 303
Ḥind, 150, 263
Hind Denizi, 42, 43
Hindistan, 32, 33, 37, 43
Hint Okyanusu, 33, 37
Ḫoca Ḥüseyin Efendi, 248
Ḫoca ‘Ömer Efendi, 258
Hoca Sa’deddin, 66
Ḫoca-ẕâde, 256, 257, 300, 310
Ḥotin, 194, 201
Hristiyan, 22, 34, 37, 39, 40, 45
Ḫüdavirdi, 183
Ḥüsam Bey-ẕâde, 357
Ḥüsâm Peyker-ẕâde, 260
Hüsamettin Paşa, 47
Ḥüsâm-ẕâde Efendi, 287
Ḥüseyin Efendi, 222, 227, 228, 241, 268

Ḥüseyin Paşa, 157, 212, 213, 214, 215, 217, 218, 219, 250, 254, 255, 267, 291, 295, 296, 323, 363, 370, 379, 391, 393, 421, 431, 433, 435, 436, 437, 439, 448, 452
Ḥüsrev Beyẕâde, 303
Ḫüsrev Paşa, 185, 187, 190
Hz. Muhammed, VIII, 58, 76
Hz. Ömer, 13, 14, 87

I

I. Kılıçaslan, 19, 20
I. Mahmud, 56, 57
I. Mahmut, 58
I. Murad, 24
I. Selim, 66, 73
II. Abdülhamid, VI, 51
II. Bayezid, VI, 30, 31, 32, 73, 472
II. Frederik, 38
II. Mahmud, VI, 49, 50
II. Murat, 26, 58
II. Selim, VI, 39, 41, 43, 74, 94
III. Murad, 43, 66, 68, 97
III. Mustafa, 58
III. Selim, VI, 49
Iraḳ, 174
IV. Mehmed, 61, 63, 65, 66, 129, 135, 142
IV. Murad, 65

İ

İbn-i Kemâl, 308
İbn-i Sînâ, 353
İbrahim, 15, 18, 45, 62, 63, 64, 65, 69, 73, 89, 90, 97, 98, 107, 108, 110, 112, 113, 114, 115, 122, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 137, 143, 177, 178, 179, 212, 213, 221, 235, 240, 242, 243, 248, 249, 250, 252, 253, 255, 269, 296, 297, 303, 361, 371, 372, 374, 376, 378, 384, 389, 390, 392, 397, 398, 411, 451, 472, 474, 475
İbrâhim Paşa, 162, 197, 359, 361, 363, 368, 370, 374, 388, 416, 427, 451
İçḥiṣâr Ṣahrıcı, 344
İdris-i Bitlîsi, 154
İfriḳıyye, 148, 151, 153
İğne, 170
İlyas Paşa, 188, 202
İmroz, 28
İnada, 41
İnebahtı, VI, 30, 37, 40, 41, 44, 82, 91, 123, 137
İngiltere, 50, 51
İpşir Paşa, 85, 118, 119, 120, 261, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 278, 279, 281, 283, 284, 286, 288, 315, 317
İsfahan, 66
İsfendiyaroğulları, 29
İskenderiye, 14, 15, 16, 17, 99, 137, 183, 389
İskenderun, 33, 193

İspanya, 30, 34, 36, 37, 38, 40, 104, 149, 152, 153, 154, 156, 192, 207
İspanyol, 39
İspirlonga, 158
İstanbul, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 45, 47, 48, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 86, 88, 89, 90, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 109, 110, 112, 113, 116, 118, 119, 121, 124, 129, 133, 134, 135, 136, 139, 140, 142, 143, 154, 155, 156, 159, 160, 162, 178, 180, 182, 184, 187, 193, 199, 206, 211, 215, 219, 225, 231, 232, 241, 250, 256, 259, 275, 278, 285, 286, 294, 298, 307, 310, 313, 319, 347, 358, 374, 375, 393, 398, 448, 450
İstanbûlî Hacı ‘Ali Efendî, 222
İstanköy, 35, 93, 137, 167
İstanköylü, 101, 196, 199
İstendil, 158, 429
İsveç, 321, 468
İtalya, 29, 52
İzmîr Körfezî, 386
İzmit, 23, 29, 41, 50
İznik, 18, 19, 20, 23

J

Japonya, 51

K

Kadırga Limanı, 28
Kâfir Bucağı, 33
Kahire, II, 56, 57, 60, 61, 68, 144
Ḳa’im-maḳam Receb Paşa, 194
Ḳalaylı Aḥmed Paşa, 390, 397
Ḳalaylıḳoz, 390, 391, 392, 413
Kalâylıkoz Ahmed Paşa, 65
Kamaniçe, 133, 382, 383
Ḳandiye, 213, 254, 396, 397, 406
Ḳanije, 176, 370
Kansu Gavri, 17, 32
Kanuni Sultan Süleyman, VI, 35, 36, 39, 92, 93, 94
Ḳaplan Paşa, 364, 367, 368
Kaptan-ı derya, 26, 40, 67, 73, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 128, 129, 130, 131, 133, 134, 135, 137, 138, 140, 141, 142, 143 38, 40, 41, 42, 43, 46, 47, 48, 49, 59, 107, 115, 123, 126, 129, 135
Ḳapudân Cafer Paşa, 210
Ḳapudân Ḥasan Paşa, 206
Ḳapudân Kenan Paşa, 298
Ḳapudân Paşa, 79, 193, 231, 336, 386, 397, 439, 448
Ḳapudân Yusuf Paşa, 244
Kara Adalar, 426

Kara ‘Ali, 226, 259
Kara Cehennem, 193
Kara Çelebi-zâde Abdulaziz, 63,176
Kara Ḥasan oġlu Ḥüseyin Aġa, 273
Kara Hasan Reis, 31
Kara Ḫoca, 241
Ḳara İbrahim Paşa, 373
Ḳara Ketḫuda, 371
Kara Meḥmed, 338
Ḳara Muṣṭafâ, 371, 375
Kara Mustafa Paşa, 83, 84, 121, 122, 127, 130,228, 293, 294, 297, 300, 385
Karadeniz, 19, 21, 29, 43, 48, 51, 52, 88, 100, 103, 104, 105, 108, 109, 113, 117, 127, 129, 141, 142, 206, 252, 261
Karagöz Meḥmed Efendi, 320
Karagümrük, 101, 195
Karaman, 120, 137, 139, 208, 289
Karamân Vâlisi Meḥmed Paşa, 421
Karamürsel, 23, 99, 183
Karavele Ḳālyonu, 428
Karesioğulları, 22
Karlofça, 46
Karpat, 30
Kartâl, 456
Ḳarto Aġa, 219
Kasımpaşa, 48
Ḳāsım-ẕâde, 26
Kastilya, 30
Ḳatırcı-ẕâde, 290
Kâtib Çelebi, 70, 71, 84, 95, 96, 97, 98, 101, 102, 109, 112, 114, 115, 117, 148, 159, 165, 173, 184, 192, 200, 209, 233, 242, 297,55
Katolik, 39
Ḳavaḳ Sarayı, 243
Kaya Paşa-ẕâde, 180
Ḳaya Sulṭan, 237, 256
Ḳayṣeriye, 192
Ḳazak, 201, 232
Keçeci oġlu, 278, 282, 283
Kefe, 29, 43, 88, 90, 95, 154, 162, 174
Kefken, 41
Kemal Reis, 30, 31, 32, 88, 91,154
Kemânkeş Aḥmed Bey, 168
Ken‘ân Paşa, 279, 304, 311, 334, 338, 421
Keskin Paşaẕâde, 303
Keşkûl, 59, 347
Ḳıbleli-ẕâde ‘Ali Bey, 433
Kıbrıs, VI, 14, 17, 22, 30, 33, 39, 40, 87, 96, 99, 101, 132, 136, 138, 174, 392, 423
Kılıç Ali, 39, 41, 42, 43, 96, 99, 131
Kırım, 21, 29, 48, 58, 67, 128,321, 367, 444, 468
Kızıldeniz, VI, 17, 32, 33, 36, 42, 43
Kilidbaḥir Ḳal‘ası, 312,313
Kisendire, 209,365
Koca İbrâhim Paşa, 363
Koca Musa Paşa, 248
Koca Ragıp Paşa, 47

Ḳoca Yusuf Efendi, 385
Ḳomaniçe, 370
Konya, 20, 56, 294
Korfu, 36
Ḳorḳud, 168
Koron, 30
Korsanlık, VI, 32, 96, 473
Ḳosṭanṭıniyye, 154, 159, 171, 220, 351, 353, 358, 389,161, 164, 195, 219, 440, 444
Ḳosṭanṭiniyye Târiḫi, 69, 352
Koyun Adaları, 425
Köprülü Meḥmed Paşa, 213, 216, 234, 293, 313, 334, 354, 356, 359, 414, 417, 423
Köprülüzâde Ahmet Paşa, 75
Köprülü-z̲âde Fâżıl Muṣṭafâ Paşa, 390
Köprülü-z̲âde Fâżıl Nu‘mân Paşa, 423, 455
Kör ‘Ali, 436
Kör Ḥüseyin Aġa, 256
Köse Ali Paşa, 44, 128
Kösec Halîl Paşa, 423
Ḳral Malaḳatana, 192
Ḳudüs, 394
Kuman, 20
Ḳumburnu, 337
Kurdoğlu Muslihiddin Reis, 35
Ḳuruçay, 231
Ḳurûn, 165
Kuzey Afrika, 30
Küçük Hüseyin Paşa, 49
Küçük Kaynarca, 49
Küçük Kepez, 125, 334, 337
Küçük Meḥmed, 335, 339
Küçük Ṣa‘bân, 183
Kürd Meḥmed, 272, 273, 275, 277, 278, 282, 283
Kütahyalı Ḳalem Bey, 187

L

Lahsa, 43
Lala Meḥmed Paşa, 180, 182, 183
Lefkoşe, 40, 260
Lendos, 35, 167
Limni, 28, 123, 126, 298, 333, 334, 342, 343, 344, 345, 351, 354
Lütfi Paşa, 56

M

Macar, 320, 333, 386
Magosa, 40
Maġosa, 193, 313
Maġrib, 148, 240, 365
Maḥmud Aġa, 187
Maḫmûd Çelebi Abdülḳādir Paşa, 355
Maḥmûd Ḫân, 74, 146, 352
Maḥmûd Paşa, 147, 161, 162
Mahmudiye Kalyonu, 50
Maḥẓar Aġa, 454
Malatyalı Kadı Mustafa, 67
Malatyalı Muṣṭafâ Efendi-z̲âde Mevlânâ Meḥmed Raşid Efendi, 393
Malazgirt Savaşı, 18

Malta, VI, 38, 39, 40, 45, 309, 337, 341, 473
Maltepe, 100
Manid, 104, 207
Maryol Ḥüseyin Aġa, 192
Masḳo, 158
Maskov, 395
Mayorka Adaları, 36
Mecidiye, 51
Medine, 68, 107
Medîne-i Münevvere, 366
Meġâribe, 150
Meḥmed Çelebî, 280
Meḥmed Dayı, 240
Mehmed Halife, 65, 475, 297
Meḥmed Kerrâr, 321
Mehmed Paşa, 41, 44, 54, 56, 62, 72, 82, 97, 102, 105, 107, 110, 111, 114, 116, 117, 118, 119, 121, 123, 124, 125, 126, 127, 130, 135, 136, 140, 141, 142, 143, 472
Mehmed Râşid Efendi, 67
Mekke, 13, 61, 63, 67, 102, 107, 197, 200, 231
Mekrili Aḥmed, 428
Memi Paşa-ẕâde, 427
Memlûk, 32
Memlük, 17
Menekşe Ḥişarı, 290
Menteşe, 21
Merzifonlu Kara Mustafa, 44, 86, 127, 128, 130
Mesîḥ Aḥmed Paşa, 163
Mesih Paşa, 29
Mes‘ûd Efendi, 257, 258, 259, 300, 310
Meşket, 150
Mevḳūfâtcı Meḥmed Efendi, 237
Mevlâna Kara Çelebi-ẕâde Abdülazîz Efendi, 71, 233
Mezemorta Hüseyin Paşa, 44, 46, 78, 89, 139, 140
Mısır, 32, 33, 42, 87, 148, 149, 151, 153, 155, 166, 167, 168, 174, 183, 193, 195, 196, 197, 198, 244, 256, 260, 266, 292, 293, 300, 309, 386, 407, 465
Mışırlı-ẕâde İbrahim Paşa, 389
Mısr-ı Ḳāhire, 176, 365
Mışr-ı Ḳāhire, 212
Midilli, 19, 28, 36, 91, 92, 93, 120, 128, 133, 137, 336, 342, 365, 386, 421, 438
Midillü, 164, 165, 166, 168, 289
Midye, 41, 232
Mihal Bey, 231
Mîrahûr Meḥmed Aġa, 297
Mîr-aḫûr Meḥmed Aġa, 405
Mir’âtü'l-veḳāyi‘, 292
Mirzâ-ẕâde Neyli Aḥmed Efendi, 414
Modon, 30
Mora, 28, 47, 91, 100, 101, 112, 117, 129, 134, 154, 157, 163, 193, 199, 222, 249, 260, 345, 369, 372, 387

Mosḳov, 368, 460, 462, 466, 468
Mostar, 358
Mu‘âviye, 150, 151
Murad Paşa, 118, 119, 120, 258, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 278, 279, 282, 283, 284, 286, 287, 288
Murad Reis, 37, 100
Murad Re’is, 193, 391,36
Murteżâ Paşa, 295
Musa Çelebi, 72, 103, 202, 208,188
Musa Paşa, 112, 113, 243, 247, 249, 252
Muṣliḥıddîn Aġa, 223
Muslihiddin Reis, 31
Muṣṭafâ Aġa, 200
Mustafa b. Abdullah, 64
Mustafa Hâletî, VII, 68, 69, 475
Mustafa Paşa, 38, 39, 44, 59, 67, 75, 76, 80, 83, 84, 85, 86, 92, 93, 96, 98, 103, 104, 105, 107, 108, 115, 120, 121, 122, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 136, 139, 141, 476, 167, 227, 229, 288, 291, 293, 360, 368, 371, 375, 380, 390, 443
Muṣul, 189, 419, 449
Muş, 128, 365
Müderris Mehmet Efendi, 55
Mü’ezzin-ẕâde, 174
Müezzinzâde Ali Paşa, 40, 44,73
Müfti Bâlî-ẕâde Efendi, 316
Müfti Efendi, 214, 259, 277, 279, 287, 317
Müfti Ḥanef Efendi, 257
Mühendishane-i Bahri Hümâyun, 48
Mühürdâr Paşa, 303
Mürted, 94, 170
Müṣâḥib Yusuf Paşa, 244
Müsahip Musa Çelebi, 72
Müseyne, 151, 154
Müslüman, 38, 42, 87, 128
Mütûn, 165

N

Nâbi Efendi, 381, 388, 465
Naîma, 56, 68, 187, 220, 238, 312, 320, VII, 65, 66, 67, 70, 71, 176, 178, 179, 180, 181, 182, 185, 188, 192, 195, 196, 203, 205, 207, 208, 209, 211, 213, 217, 219, 221, 226, 227, 228, 232, 233, 235, 237, 240, 242, 243, 250, 252, 254, 257, 261, 268, 269, 286, 288, 291, 294, 297, 299, 305, 310,311, 315, 343, 475
Nakîh Aġa, 282
Nallı Mescid, 225
Napoli Krallığı, 29
Naṣreddin, 217
Naṣuh Paşa, 191, 194
Naṣûh Paşa-ẕâde Ḥüseyin Paşa, 210
Navarin, 30, 49
Nazlı Muslu, 187
Nazmî-zâde, 62, 63, 475, 294

Nemçe, 139, 141, 325, 333, 358, 370, 431, 442
Nevrûz, 221, 326
Nevşehirli İbrahim Paşa, 62
Nezir Aġa, 377
Nis, 37, 353
Nişancı Ahmed Paşa, 56
Novobra Ḥiṣarı, 177
Nûḥ, 172, 249
Nûri Aġa, 319

O

Oḳmeydânı, 168
Orâk Adaları, 425, 386
Orhan Bey, 21, 22, 23, 24
Oruc, 155, 168, 356
Oruç Reis, 35
Osmân Aġa, 406, 409
‘Osmân Aġa, 451, 455
Osman Bey, 23
‘Osman Ḥafsî, 155
Osmân Paşa, 178, 394, 218, 335, 340, 341, 371
Osmân zâde, 162
Osmanlı Devleti, V, VI, 23, 24, 25, 32, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 49, 51, 52, 64, 65
Osmanzâde Ahmed Tâib, 56, 62,286, 356
Oşima, 52
Otranto, 29

Ö

Öküz Meḥmed Paşa, 196
‘Ömer Ḫoca, 200
‘Ömer Ḳapudân, 335
Özi, 103, 105, 205, 212
Öztemür-zâde, 178

P

Papa, 24, 34, 40
Paris, 64
Pavlo, 386
Payas, 119
Peçenek, 19
Pencâb, 170
Pendik, 232
Pertev Paşa, 40, 304
Peyġamber, 187
Pîr Ḳāḍı Yusuf Efendi, 55, 347
Pîr Rûşen-żamîr Sebzî Efendi, 364
Piri Paşa, 34
Piri Reis, 31, 34
Piyâle Ketḫüdâ, 252
Piyale Paşa, 36, 38, 39, 95, 109, 110, 114,156, 159, 173, 174, 218, 240, 241, 242, 310, 472
Portekiz, 17, 31, 32, 33, 42, 43
Prenetos, 23
Preveze, 36, 37, 38
Pulya, 29, 90, 162
Pusulacı-zâde Meḥmed, 341

R

Râfiżî, 186
Rakka, 142, 418, 448

Rakucu, 320, 322, 328, 332, 333
Rasûlüllâh, 281, 347
Râşid Meḥmed Efendi, 355, 358, 376, 405, 415, 422, 440
Rauf Bey, 52
Ravżatü'l-ebrâr, 165
Receb Paşa, 187, 191, 194, 202, 203, 205, 206, 207, 235, 449, 72, 79, 100, 103, 142, 185, 187, 190, 208, 474
Re'îs Efendi, 214
Reşîd, 150, 386, 449
Revan, 64, 104, 105, 106, 108,212, 219, 235, 284
Rıḍvâniye, 262
Rikâbdâr Şaban Ağa, 249
Rodos, 19, 21, 22, 25, 28, 29, 33, 34, 35, 38, 41, 87, 90, 92, 99, 101, 110, 117, 118, 129, 131, 133, 134, 140, 141, 151, 162, 167, 183, 242, 260, 267, 309, 368, 374, 386, 389
Roma, 34
Rûm Aḥmed, 187
Rumeli, V, 22, 24, 25, 27, 34, 68, 88, 89, 94, 96, 102, 104, 106, 108, 113, 115, 116, 120, 122, 124, 125, 129, 130,149, 154, 160, 171, 175, 187, 206, 207, 215, 217, 222, 232, 236, 239, 250, 255, 256, 289, 298, 304, 306, 314, 334, 336, 340, 369, 370, 413, 446
Rumeli Hisarı, 27
Rus, 47, 48, 52, 105, 143, 212
Rüstem, 95, 168, 172, 236, 260, 321, 324, 328, 331, 333, 362, 365, 407, 428, 437, 458
Rüşdü, 357, 358, 388, 421

S

Sa'deddin Mehmed b. Hasan Can, 66
Saîd Ahmed Paşa, 56
Saint Petersburg, 47, 57
Saka Meḥmed, 187
Sakız, 19, 46, 61, 79, 89, 95, 100, 112, 120, 126, 128, 133, 135, 137, 138, 139, 140, 143, 249,157, 173, 365, 386, 391, 420, 421, 424, 425, 426, 427, 428, 430, 436, 437, 439, 455
Ṣaḳlebiye, 151
Ṣâliḥ Efendi, 187
Sâlih Paşa, 246, 247
Salih Reis, 36
Samsun, 27, 41, 45, 474
Sarayburnu, 194
Sarı Kenan Paşa, 292, 310, 354
Saruca Paşa, 25
Saruhanoğulları, 22
Sayda, 142, 448
Selahaddin-i Eyyûbî, 16
Selanik, 26, 93, 128, 168, 209, 365
Selçuklu, V, 18, 19, 21
Selman Reis, 17, 32, 35
Semadirek, 28
Semîn Meḥmed Paşa, 244

Septe Boġazı, 148, 153
Serdâr Ḥüseyin Paşa, 254
Serdâr Muṣṭafa Paşa, 363
Seriyyetü'l Ensârî, 13
Seydi Ahmed, 78, 123, 124, 125, 129, 316
Seydi Ali Reis, 35
Seydî-z̲âde, 217, 218, 370, 372
Seyyid Ali, 62
Sıngın, 40, 123, 303
Ṣınġın, 304
Silahdar Dâmad Oṣmân, 394
Silaḥdar Paşa, 222, 228, 237, 238, 239, 365 236
Silaḥdâr Yusuf Paşa, 218, 228
Silistre, 41, 108, 116, 118, 121, 122, 123, 124, 239, 256, 261, 265, 291, 292, 297, 301, 310, 312, 357, 371
Silivri, 100, 116, 139, 192, 260, 434
Sinan Aġa, 237
Sinan Paşa, 38, 91, 92, 95, 97, 98, 104, 117, 142, 159, 163, 172, 176, 177, 179, 260, 292
Sinop, 19, 21, 29, 41, 45, 49
Siroz, 93, 168, 382
Sisam, 19
Sivas, 107, 108, 116, 118, 121, 136, 137, 231, 235, 258, 266, 293, 340, 392
Siyavuş Paşa, 105, 108, 109, 122, 212, 213, 236, 240, 258, 291, 297, 300, 322, 332
Sofu Meḥmed Paşa, 267
Ṣofya, 215
Ṣoḳul, 171
Sokullu Mehmed Paşa, 41
Solak Meḥmed Aġa, 214
Solak-zâde, VII, 66
Ṣolâḳ-z̲âde, 385,71, 171
Spayın, 328
St. Jean Şövalyeleri, 38
Ṣuda, 158, 254, 255
Sultan Abdülaziz, 50
Sulṭan Aḥmed Ḫân, 205, 206, 392, 397
Sultan Baybars, 17
Sulṭân Bâyezid Ḫân, 154
Sultan İbrahim, 45, 63, 110, 122
Sulṭân Meḥmed Ḫân, 157, 160, 217, 343, 369, 378
Ṣultân Meḥmeh Ḫân-ı Râbi‘, 355
Sulṭan Murad Ḫân, 208, 217, 219, 228, 237, 256
Sulṭân Murâd Ḫân-ı Râbi‘, 156
Sulṭan Murâd-ı S̲âliṣ, 176
Sulṭan Selim Ḫân, 154, 166, 169
Sultan Süleyman, 35, 73, 88, 93, 135, 159, 174, 198, 259
Sultanü'l-Bahreyn, 21
Ṣumatriye Limânı, 438
Sun'ullah Efendi, 63, 182
Suriye, 14, 33
Surnâzen Muṣṭafâ, 289, 292, 300
Susâm Adası, 386

Sührâb Meḥmed Paşa, 341
Süleymân Aġa, 404, 410, 455, 467
Süleymân Ḫân, 155, 173, 198, 438
Süleyman Ḳapudân, 335
Süleyman Paşa, 24, 37, 88, 105, 119, 131, 141, 285, 288, 290, 373, 158, 213, 291, 386, 455
Süleyman Şah, 18, 19
Süleymaniye, 62, 68, 156, 169
Süveyş, 32, 35, 42, 150
Süzebolu, 41

Ş

Şaban Ḫalife, 274
Şâh Selîm, 174
Şam, 14, 61, 68, 92, 96, 98, 99, 118, 119, 121, 128, 131, 176, 178, 285, 287, 450, 155, 166, 168, 176, 184, 193, 198, 261, 262, 286, 288, 293, 363, 364, 375, 447, 448, 449
Şâmî-zâde, 214, 317, 319
Şehr-i Zor, 262
Şehrîzâde, I, II, I, II, III, IV, VIII, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 124, 125, 126, 127, 129, 130, 131, 133, 134, 135, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 470, 472
Şehsuvarzâde, 59
Şehsüvâroġlu Ġāzi Paşa, 293
Şehzâde Sulṭan Selim, 159
Şemseddin Bağdâdî, VII, 69
Şerîf Paşa, 197, 198
Şeyḫ Ebû Bekr, 196
Şeyḫ Meḥmed Efendi, 389
Şeyh Meḥmed el-Ḳudûrî, 367
Şeyhülislâm, 63, 67
Şeyḫü'l-İslâm Yaḥya Efendi, 194,187
Şirvan beylerbeyliği, 43

T

Tabanı Büyük Meḥmed Paşa, 238
Tahtalu, 35, 93
Taḳvîmü't-Tevârîḫ, 355
Ṭarḥuncu Aḥmed Paşa, 265, 284
Tarık b. Ziyad, 15, 152
Taşoz, 28
Tatar, 97, 176, 320, 321, 322, 362
Ṭayyar Meḥmed Paşa, 236,, 219, 228
Temeşvar, 108, 120, 124, 125, 128, 130, 139, 237, 289, 326, 332,370, 334, 367, 314, 370, 431
Temürtâş, 382
Tersane-i Amire, 48, 98, 99, 103, 104, 109, 123, 129, 134, 370, 389, 158, 180, 205, 240
Tezkire-i Davud, 61
Tırnakcı Sarayı, 226

Tilimsan, 93, 168, 169
Timurṭâş, 377
Ṭîn-i maḫtûm, 353, 354
Tîre, 380
Toḳat, 231
Topal Fâyik Maḥmûd Efendi, 418
Topal Mehmed Paşa, 124, 125, 126, 314, 334, 342
Ṭopcu Meḥmed, 340
Ṭopḫane, 175
Ṭopḫâneli Sipâhi-ẕâde Meḥmed, 340
Ṭorṭumlu İbrâhim Aġa, 412
Trablus, 93, 114, 365, 193, 254, 293, 342, 377, 388
Trabzon, 26, 29, 136, 137, 138, 392, 415, 422
Tuḥfetü'l-elbâb ve Rıḥletü'l-İġtirâb, 436
Tuḥfetü'l-kibâr, 70, 161, 165, 169, 171, 173, 174, 180, 184, 192, 195, 240, 242, 249, 250, 254, 297
Tuna, 13, 14, 17, 140, 141, 442, 456, 474
Tunus, 15, 36, 39, 40, 87, 88, 96, 101, 114, 126, 151, 153, 155, 169, 175, 199, 254, 342, 473
Turgut Reis, 35, 38, 39, 44
Tutucu Ḥasan Paşa, 297
Türkmen, 258

U

Uluç Ali Paşa, 40, 96
Umur Bey, 21, 22
Ureyş Ḳal'ası, 198
Urla, 19
Uzun İbrâhim Paşa, 363
Uzun Süleyman Aġa, 406

Ü

Üsküdar, 95, 101, 112, 136, 172, 232, 275, 395, 173, 191, 285, 313
Üsküdarî Maḥmûd Efendi, 194

V

Vâkıdî, 68, 474
Van, 97, 98, 99, 121, 135, 142, 178, 179, 184, 295, 390, 392
Varhâna, 158
Varla Ḳal'ası, 332
Varna, 41, 45
Vecîhî, VII, 67, 68, 71, 229, 230, 233, 237, 253, 288, 297, 299, 320, 333, 476
Veli Aġa, 282, 398
Veli Beyẕâde, 303
Veli Efendi, 282, 283
Venedik, V, 22, 25, 26, 30, 31, 34, 36, 39, 40, 42, 45, 46, 91, 92, 94, 110, 111, 118, 129, 134, 137, 140, 149, 157, 164, 166, 169, 174, 243, 304, 306, 308, 345, 364, 369, 372, 386, 427, 431, 436, 437
Vize, 41, 124, 312

Y

Yahûdi, 181
Yaḥya Aġa, 211
Yaḥya bin Yaḥya, 177
Yaḥya Efendi, 200, 228, 229
Yaḳub, 168, 293
Yakup Bey, 36
Yalaḳ, 166
Yalı Köşkü, 241, 415, 448
Yalova, 23, 41
Yanova, 127, 322, 333, 357
Yarbay Arif, 52
Yavuz Sultan Selim'in, VI, 32, 33, 66
Yazıcı İbrâhim Efendi, 452, 455
Yediḳule, 161, 200, 217
Yemen, 35, 43, 101, 150, 199, 386
Yeniçeri, 107, 143, 188, 223, 268, 269, 275, 276, 319, 340, 341, 466
Yenişehir, 23, 63, 103, 105, 206, 211, 382
Yıldırım Bayezid, 18, 24, 27
Yunan, 52, 346, 358
Yusuf Aġa, 340, 391, 407
Yusuf Paşa, 85, 110, 111, 112, 113, 135, 137, 138, 143, 242, 244, 245, 246, 247, 248, 250, 303, 390, 415, 419, 421, 423, 424, 447, 449, 466

Z

Zaġferâniye, 262
Zâhiriyye Medresesi, 61
Zâtü's-savâri, 15
Zenâta, 150
Zenbîl, 59, 69, 347
Ẕeyl-i Târîḫ-i Ravzatü'l-Ebrâr, 315, 343
Zeytunburnu, 437
Zeytun, 192
Ẕiyâdetullâh ibn-i İbrâhim, 151
Zübdetü'l-vâḳi'ât, 320